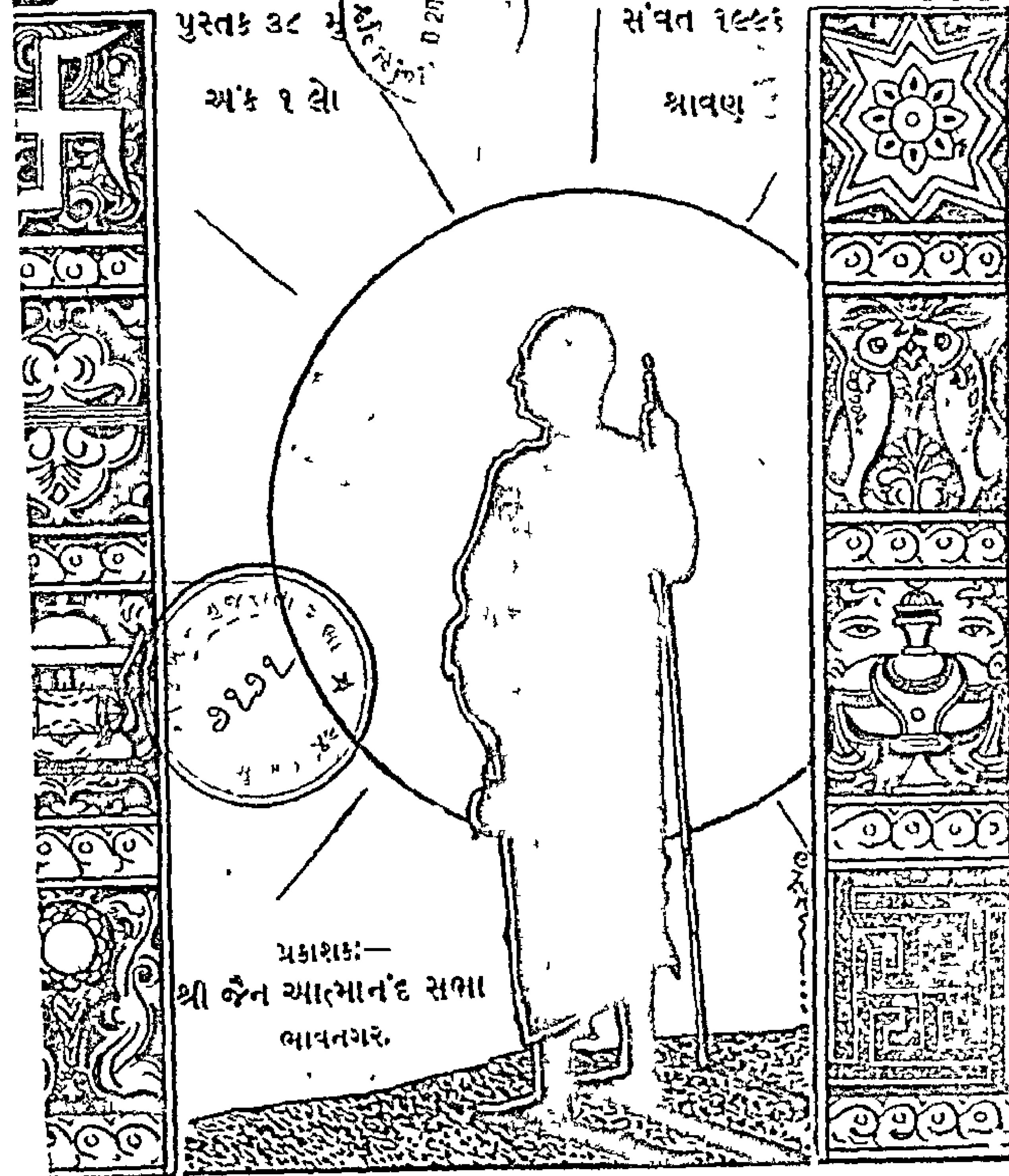
શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

વિષય-પરિચય

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં. ૪૫ : વીર સં. ૨૪૬૬ : શ્રાવણ :
અંક : ૧ લો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૬ : ઑગસ્ટ :

प्रभुस्तुतिः

भक्तिरागभृतानन्तभव्यस्वान्तस्थितेरिव ।
विद्रुमच्छायकायोऽसौ वासुपूज्यः श्रियेऽस्तु वः ॥

અર્થ—ભક્તિરાગથી ભરપૂર એવા અનંત ભવ્યોના અંતઃકરણમાં સ્થિતિ કરવાથી જેમના દેહની કાંતિ જાણે પરવાળા જેવી રક્ત થઇ છે, તેવા **શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી** તમારા અભ્યુદયના કારણરૂપ થાઓ.

जैनदर्शननुं–तत्त्वज्ञान.

एकेनाकर्षन्ती श्लथयन्ती वस्तुतत्त्वमितरेण ।
अन्तेन जयति जैनीनीतिर्मंथाननेत्रमिव गोपी ॥

" જેવી રીતે દહીના વલોણાની દોરીને ગોવાલણી એક હાથથી ખેંચે છે અને બીજા હાથથી ઢીલી મૂકે છે અને છેવટે માખણ બનાવે છે, તેમ જિનવાણીરૂપ ગોવાલણી સમ્યગ્દર્શનથી તત્ત્વસ્વરૂપને પોતાના તરફ ખેંચે છે, સમ્યગ્જ્ઞાનથી પદાર્થભાવને ગ્રહણ કરે છે અને સમ્યક્ચારિત્રથી પરમાત્મપદની સિદ્ધિ કરે છે.

—અથવા—

દ્રવ્યાર્થિક નયથી વસ્તુને ગ્રહણ કરે છે, પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વસ્તુમાં ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરે છે અને પ્રાંતે વસ્તુની યથાવત્ સ્વરૂપ સિદ્ધિ કરે છે."

શ્રી અમૃતચંદ્રસૂરિ–પુરુષાર્થસિદ્ધ્યુપાય.

આડત્રીશમા વર્ષનાં ઉર અભિનંદનો

દોહરા.

મારી ઉમ્મરનાં વિત્યાં, વર્ષો સાડત્રીશ;
સભાતણી સેવા સજું, એ ઇચ્છા દિનનિશ. ૧
આજ મને બેઠું નવું, આડત્રીશમું વર્ષ;
સભા, મેમ્બરો, વાચકો, સૌનો હો ઉત્કર્ષ. ૨

હરિગીત—સવૈયા.

ગુરુવર્ય આત્માનંદજી, જે સ્વર્ગવાસી થઇ ગયા,
એ દિવ્યગુરુનાં દિવ્યતામય, નિત્ય સંસ્મરણો રહ્યાં;
એમાંનું એક પ્રકાશ નામે, સ્વરૂપ હું રંગે રમું,
આખી સભાને વિજયપ્રદ હો, વર્ષ આડત્રીશમું. ૧
ધર્મ અને સત્કર્મતણા, લેખો ગ્રહવા એ મારું કામ,
સદ્બોધક ગુરુવર્યો સેવું, જેનાં પ્રાતઃસ્મરણીય નામ;
કવિઓ સાક્ષર ને વિદ્વાનો, લખતા લેખો વિવિધ પ્રકાર,
"આત્માનંદ પ્રકાશ" પત્રનો, જગમાં આજે જય જયકાર. ૨
હું બાળવયથી ઉછર્યું, ફાલી-ફૂલી પ્રૌઢ જ થયું,
મમ પાલકોની સાહ્યતાનું, સ્મરણ હજી હૃદયે વહ્યું;
વાચકતણા એ વૃંદનું, આતિથ્યભોજન હું જમું,
આબાદ હો, આરોગ્ય હો, આ વર્ષ આડત્રીશમું. ૩
જૈનધર્મ શાસનનાં તત્ત્વો, ગુણવંતા જૂના જે ગ્રંથ,
લેખો ને ભાષાંતર છાપી, પુણ્યતણા બતલાવ્યા પંથ;
મહાપુરુષકેરાં ચારિત્રો, પ્રગટ કર્યાં છે વારંવાર,
"આત્માનંદ પ્રકાશ" પત્રનો, જગમધ્યે છે જય જયકાર. ૪
પ્રેમી પ્રમુખ અને સ્વધર્મે સેવ્ય સેક્રેટરીઓ,
કલ્યાણકારક ધર્મરૂપી આમ્ર શ્રેષ્ઠ ઉછેરીઓ;
અમૃતસમાં મીઠાં ફળો, સૌને જમાડીને જમું,
સુખસંપત્તિમય હો સદા, આ વર્ષ આડત્રીશમું ૫

દોહરા.

આત્માનંદજી આપતું, પૂરણ તેજ પ્રકાશ;
સદા પ્રકાશો પૃથ્વીમાં, વધવા ધર્મ વિકાસ. ૧
આજ દિવસ આનંદનો, બેઠું નવલું વર્ષ;
જૈન બન્ધુઓને નમું, હૈડે આણી હર્ષ. ૨

લી. ધર્મપંથનો પાંથિક
રેવાશંકર વાલજી બધેકા

નૂતન વર્ષનું મંગળમય વિધાન.

પ્રવેશ—

આજના મંગળમય પ્રભાતે 'આત્માનંદ પ્રકાશ' ૩૮મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. સ્થળ અને કાળની મર્યાદા લક્ષ્યમાં રાખી પૂર્વ પ્રણાલિકા પ્રમાણે સ્વગત વિચારે છે કે સમગ્ર વિશ્વમાં વ્યાપક કેવલજ્ઞાનરૂપ ચિત્તમહાસાગરનું હું એક બિંદુ છું છતાં એ બિંદુનું પણ જગતમાં અસ્તિત્વ (Existence) છે. કર્મોના સંપૂર્ણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતા અનંત જ્ઞાનપ્રકાશનું મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનરૂપ ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન નિમિત્ત છે. આત્માનો આનંદ થોડો પણ પ્રાપ્ત થયો હોય તો ક્રમે ક્રમે બીજનો ચંદ્ર જેમ પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર બની જાય છે તેમ કર્મોના સંપૂર્ણ ક્ષયથી અનંત આનંદ પ્રકટી શકે છે, આંગ્લ તત્ત્વજ્ઞ કવિ શેકસપીઅર જેમ Books in brooks and sermons in stonesરૂપે કહે છે કે "ઝરાઓ એ જીવતા પુસ્તકો છે અને પત્થરો એ શાસ્ત્રો છે" અર્થાત્–જડ જેવા તણખલામાંથી પણ મનુષ્ય જો આત્મજાગૃતિ રાખે તો બોધ લઇ શકે છે. તે અગાધ જ્ઞાનમહાસાગરનું બિંદુ આત્મજાગૃતિ માટે બોધરૂપ કેમ ન બની શકે? વ્યાપક જ્ઞાનસમષ્ટિમાં (Universal Knowledge) વ્યક્તિરૂપે ગત વર્ષમાં જૈન દર્શનનાં ઉચ્ચ તત્ત્વોને લક્ષ્યમાં રાખી અનેકાંતદૃષ્ટિના ઉચ્ચ રહસ્યો અર્પ્યાં છે? વાસનામય જીવનમાં મધુબિંદુની માફક ઓતપ્રોત થયેલાં સંસારીજીવોને સત્કર્મ અને દુષ્કર્મનું ભાન દર્શાવ્યું છે? તર્કવાદી જ્ઞાન કરતાં ચારિત્રની ભૂમિકા ઉચ્ચતર છે, તે દર્શાવવા સાથે 'જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં મોક્ષ:' એ સૂત્રનું રહસ્ય યથાશક્તિ સમજાવ્યું છે? સકલ સૃષ્ટિમાંથી ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૌવ્યયુક્ત પર્યાયવાળાં ષડ્દ્રવ્યોને સ્વીકારી તેમાંથી પણ આત્મદ્રવ્ય–હું–ને શોધી 'ભેદજ્ઞાન' પ્રાપ્ત કરાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે? પૌદ્ગલિક આનંદોને ક્ષણવિનશ્વર માની આત્મિક આનંદ પ્રકટાવવાની કળાનું શિક્ષણ આપી કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ અને કર્મને ગૌણ કરી પુરુષાર્થપરાયણ થવાની જાગૃતિ અર્પી છે?–આ અને અનેક વિચારપ્રશ્નોદ્વારા અંતરાવલોકન (Introspection)દ્વારા સમાધાન થાય છે કે જૈન દર્શનના સિદ્ધાંતો ઉપર નિર્ભર રહી યત્કિંચિત્ માનવગણની સેવા બજાવી છે અને તેથી સંતોષરૂપે પ્રશસ્ત ગૌરવ અનુભવાય છે.

સંજ્ઞા—

નૂતનવર્ષની ૩૮ ની સંજ્ઞા તરીકે વર્તમાન શાસનાધિપતિ શ્રી મહાવીર પરમાત્માના ગણધરોની સંખ્યા ૩+૮ અગીઆરની થાય છે. આ ગણધરોએ સ્યાદ્વાદ શૈલીમય જૈનદર્શનની દ્વાદશાંગીરૂપે રચના કરેલી છે. પરમાત્મા મહાવીર પાસેથી એ પ્રેરણા મેળવી હતી. બીજી દૃષ્ટિએ આડત્રીશની સંજ્ઞા ઉપમિતિ પ્રપંચાકાર શ્રી સિદ્ધર્ષિના કથન પ્રમાણે આત્માની આંતરસૃષ્ટિમાં યુદ્ધનું સૂચન કરે છે; અષ્ટકર્મો કે જે અનાદિકાળથી પ્રવાહરૂપે આત્મા સાથે મળી જઇ અનંત સુખ–દુઃખોની પ્રાપ્તિ કરાવે છે તેની સામે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ આધ્યાત્મિક સૈન્યનું બળ મૂકવામાં આવતાં આત્મા છેવટે વિજયી બનીને સ્વતંત્ર બને છે. પાંચ કારણોથી થતી પ્રત્યેક કાર્યસિદ્ધિમાં કર્મબળની સામે પુરુષાર્થનો છેવટે વિજય થાય છે, અને એ રીતે પરમાત્મપદ પમાય છે.

આ રીતે નૂતનવર્ષની સંજ્ઞા પ્રત્યેક માનવને જગાડે છે અને પ્રગતિના પથે આગળ ધપાવવાને પ્રેરણા આપે છે.

સંક્રાંતિકાલ—

જૈનદર્શનાનુસાર સામ્રાજ્યોને પણ કર્મના નિયમો લાગુ પડે છે. કર્મ અને તેના વિપાકની આખી ઘટમાળ એટલી સૂક્ષ્મપણે ચાલી રહી હોય

છે કે સ્થૂલ ઘટનાઓ નિહાળનારી અને તેની જ માત્ર નોંધ રાખનારી આંખ છેતરાય છે. સત્તા, બળ અને વૈભવના મદમાં માનવી કે રાષ્ટ્ર આવતી કાલનો વિચાર કરી શકતા નથી. એકવીશ વર્ષ પહેલાં વર્સેલ્સની સંધિના દર્પકાળમાં મિત્રરાજ્યોએ જે જાતની સંધિ કરી હતી–વાવણી કરી હતી તેને માટે ઇતિહાસ પોતે જ પુનરાવૃત્તિ કરવા લાગ્યો છે. આજે આપણી દુનિયામાં વિશ્વયુદ્ધરૂપે ઉલ્કાપાત ઊભો થયો છે અને તેની જ્વાળા ચોતરફ ફેલાતી ચાલી છે. જર્મનીનો કાલકરાલ પંજો સ્વસ્થ બેઠેલી પ્રજાને થથરાવી રહ્યો છે. આખું યુરોપ અને અમેરિકા યુદ્ધ માટે ખળભળી ઊઠયું છે. આપણા દેશ ઉપર પણ જાણે અત્યારના હલ્લા અને અંદરની અશાંતિના ભયો ઝઝુમી રહ્યા છે. આજ કરતાં આવતી કાલ વધારે આકરી બનતી જાય છે; વ્યાપાર પણ તમામ સ્તબ્ધ અને શૂન્ય બની ગયા છે; મીલકતવાળાને જાનમાલની ચિંતા પડી છે. શ્રી ગાંધીજી કે જેમણે વીશ વીશ વર્ષો થયાં અહિંસાપૂર્વક આઝાદી માટે હિંદની પ્રજાને પ્રેરણામંત્ર આપી જગાડી છે અને તેમના પ્રયાસનું ફળ નજીકમાં આવી લાગ્યું છે. મહાત્મા ગાંધીજી અહિંસાની ઉચ્ચ કોટિ સ્વીકારતા હોઇ અમુક દષ્ટિએ અલગ થઇ જવા પછી અખિલ હિંદ મહાસભા સમિતિએ–અહિંસાની–તેટલી હદે રાજકારણમાં પહોંચવાની અશક્તિ દર્શાવેલી હોવાથી બ્રિટીશ સરકાર પાસે પૂર્ણસ્વરાજ્યની માગણી સાથે લડાઇમાં સાથ આપવાની કબુલાત રજુ કરેલી છે.

ગતવર્ષના ભીષણ દુષ્કાળને શાંત કરતી અને પૃથ્વીને નવપલ્લવિત કરતી વર્ષાઋતુ ચાલુ થઇ ગઇ છે. આવા સંક્રાંતિકાલના પ્રસંગે પ્રસ્તુત આત્માનંદ પ્રકાશ નૂતન વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

સંસ્કૃતિ અને યુદ્ધ—

સર્વજ્ઞકથિત જૈન દર્શનના તત્ત્વો પ્રમાણે વિજ્ઞાન(Science)ને મુખ્યતા મળેલી છે; જૈનદર્શન જગતકર્તા તરીકે કોઇ વ્યક્તિને માનતું નથી; આત્મા અને પરમાણુવાદ ઉપર જૈનદર્શનની કોટિ નિર્ભર છે. શબ્દોનો પરમાણુવાદ રેડીઓ વિગેરે દ્વારા સિદ્ધ થયેલો છે. મનના વિચારો અને કર્મના અણુઓ તો તેથી પણ સૂક્ષ્મ છે. પુદ્ગલોની અનંતી શક્તિઓમાંથી થતો વ્યાપાર તે વિજ્ઞાન (Science) છે. જ્ઞાનની જેમ વિજ્ઞાનનો પણ સદુપયોગ કે દુરુપયોગ થાય છે કેમ કે તે પણ એક શક્તિ જ છે.

અત્યારના વૈજ્ઞાનિક રીતે તૈયાર થયેલા લડાઇના અનેક નવા નવા સાધનો પુદ્ગલ પરમાણુઓનું મિશ્રણ છે. વિજ્ઞાન એ શક્તિ હોઇ વર્તમાનમાં તેનો દુરુપયોગ મનુષ્યોના અને વસ્તુઓના સંહાર માટે કરવામાં આવ્યો છે. આજે સમસ્ત માનવજાતના કુશળ–મંગળનો પ્રશ્ન ખડો થયો છે; એટલું જ નહિં પરંતુ સંસ્કૃતિ અને અધ્યાત્મના અસ્તિત્વનો પણ એની સાથે ઓછો સંબંધ નથી. સામ્રાજ્યોના ઉત્થાન-પતનની ઘટનાઓની ઐતિહાસિક અને યથાર્થ ઘટમાળ આપણી નજર સમક્ષ ચાલી રહી છે. આવતી કાલે શું થશે ? તેનું અનુમાન બુદ્ધિગમ્ય નથી. આધ્યાત્મિકતા અને સંસ્કૃતિ માટે આ દાનવી-લીલા એક અગ્નિપરીક્ષા જેવી છે. સંહારલીલા પૂર્ણ થયા પછી મનુષ્યો જ્યારે શાંતભાવે ઇતિહાસનું અવલોકન કરશે ત્યારે પોતાની પૂર્વકાળની ભૂલો યાદ કરી, પશ્ચાત્તાપ કરી સ્તબ્ધ બનશે. ધર્મ અને સંસ્કૃતિ પ્રજાના પ્રાણ છે; તે બન્ને ગુમાવ્યા પછી એને મન જીવન શૂન્ય બની રહે છે તેમને શિરે મોટી જવાબદારી હોય છે; એ જ પ્રશ્ન એક દિવસે જગતને પોતાના સંપૂર્ણ સાત્વિક સામર્થ્ય સાથે કહી શકશે કે યુદ્ધ એ ગંભીર ભૂલ હતી. અને વિજ્ઞાનનો કેવળ દુરુપયોગ થયો હતો. અહિંસા પરમો ધર્મઃનું સૂત્ર પાછળથી યુદ્ધ ખેલતા માનવોને અવશ્ય સમજાશે.

સંસ્મરણો.—

ગત વર્ષમાં શેઠ **કાંતિલાલભાઇ ઇશ્વરલાલ** તથા શેઠ **માણેકલાલભાઇ ચુનીલાલ** કે જેઓ ધાર્મિક સંસ્થાઓના કાર્યમાં અવારનવાર પોતાની સેવા ઉદારતાપૂર્વક આપી રહ્યા છે. તેમજ અનેક

શુભ કાર્યોમા પોતાની લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરી ગયા છે કે જેથી બનેબધુઓને દાનવીરો કહી શકાય તેઓશ્રી આ સભાના માનવતા પેટ્રનો છે, તેમને તેમની ઉદાર તાના ગુણની કદર કરી નામદાર બ્રિટીશ સરકારે ઇલ્કાબો પણ આપેલ છે રાધનપુરમાં શેઠ વાડી લાલ પુનમચંદના મસ્મરણાર્થ માટે શેઠ રતીલાલ વાડીલાલ તથા ધીરજલાલ વાડીલાલ તરફથી નવાબ સાહેબના હસ્તે હિંદુ આરોગ્યભુવનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા ધાર્મિક ઉત્સવ સાથે થઇ હતી લુધીઆનામા આ૦ શ્રી **વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના** સદુપદેશથી યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનદજી સ્વામી તથા તેમના શિષ્ય **શ્યામાનદજી** બન્ને વૈરાગ્યવાસિત થતા ભાગ વતી દીક્ષા અપાઇ અને એ રીતે શાસનોન્નતિનુ કાર્ય થયુ એશિઆની ભીતરમા જૈનો(Jains inside Asia)નુ પુસ્તક કે જે જૈન ગ્રંથ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ છે, તેમા તથા અન્ય લેખોમા અન્યદર્શની તરફથી થયેલી જૈનધર્મ તરફની ગેર સમજુતીઓ માટે જૈન સત્યપ્રકાશ સમિતિએ દલીલ પૂર્વક પ્રતિકાર કરવાનુ ચાલુ રાખેલ છે અને એ રીતે જ્યારે જ્યારે તેમ બને ત્યારે રચનાત્મક (Constructive) શૈલીથી અન્યદર્શનીઓ તરફથી ઇરાદાપૂર્વક કે જૈનદર્શનના સિદ્ધાતોની ગેરસમજથી રજુ થયેલી હકીકતોનો પ્રતિકાર કરવા સમિતિને સૂચના કરીએ છીએ આવતા વસ્તીપત્રકમા પ્રત્યેક જૈને જૈનધર્મ અને જ્ઞાતિ એ રીતે ખાસ દર્શાવવાનુ છે, કેમકે હિંદુ સમાજ જેમ એક મોટુ કુટુબ છે તેમ જૈન સઘ એ નાનુ કુટુબ છે વસ્તીપત્રક એક જ એવુ સાધન છે કે જે જૈન બધુઓની સ્વતત્ર ઓળખાણ કરાવી શકે છે સરાક જાતિના ઉદ્ધાર માટે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા (કલકત્તા અને માનભૂમ શાખા) પોતાના પરિમિત સાધનોની સહાયથી પ્રગતિ કરી રહેલ છે હજી તેને માટે પાઠશાળાઓ, મદિરો ઊભા કરવાના તથા વધારે પ્રાચીન શોધખોળ કરવાના ઘણા કાર્યો છે આ શ્રી વિજયેદ્રસૂરિ તથા ઉ મગલવિજયજીની તમન્ના અને જાગૃતિને આ કાર્ય આભારી છે, દિગબર ભાઇઓ પણ સરાક જાતિના પુનરુદ્ધાર માટે કોશીશ કરે છે એટલે બન્ને સમાજોનુ સરાક જાતિ એક કર્મક્ષેત્ર બની ગયુ છે રચનાત્મક શૈલીએ શ્વેતાબર અને દિગબર જૈન સમિતિઓ આગળ ધપે તો વિધર્મી મીશનરીઓ કરતા પણ એક જીવત શક્તિનો સુદર પુનરુદ્ધાર કરી જાય સ્થાનકવાસી કોન્ફરન્સનુ અધિવેશન આસો માસમા મુંબઇમા ભરાવાનું નિર્ણીત થએલ છે અને તેનુ પ્રચારકાર્ય પેપરોદ્વારા ચાલે છે શ્રી જૈન શ્વેતાબર મૂ કોન્ફરન્સ અખિલ હિંદ સ્થાયી સમિતિની બેઠક મુબઇમા મળી ગઇ પ્રમુખ દયાલ કાર શેઠ લ° નુ ભાઇ દીપચદનુ અધારામા આધેથી પ્રકાશ આપતી દીવાદાંડી જેવુ વક્તવ્ય સૌએ સાંભળ્યુ બે ચાર પ્રાસ્તાવિક ઠરાવોને બાદ કરતા પરિષદના અસ્તિત્વની આશાએ ધડાએલા અને સ્વીકારાયેલા બધા રણ વિષયક બે ઠરાવો પણ થઇ ગયા, બે મહિનામા કોન્ફરન્સ ભરવાની જાહેરાત પણ થઈ ગઇ, કેળવણી અને બેકારી એ બે વિષયો ઉપર જ હાલ ધ્યાન કેદ્ર કરવાનો નિર્ણય થયો, પરતુ જૈન સંઘની એકત્રતા માટે સુસપ સાધવાના પ્રયાસની સફળતાની હકીકત બહાર આવી નથી, અમો કાર્ય કરોને સૂચના કરીએ છીએ કે કોન્ફરન્સ પોતાની પૂર્વ જાહોજલાલી પ્રમાણે ભગવા માટે ઉચિત પ્રયાસો વહેલી તકે કરે મુબઇમા કર્પૂરસ્મારક સમિતિનુ કાર્ય સાહિત્ય પ્રકાશનને અગે ચાલુ રહેલુ છે પલ્લીવાલ પ્રાતમા મુ૦ શ્રી દર્શનવિજયજીની ત્રિપુટીનો અન્યદર્શનીઓને જૈન દર્શનના સિદ્ધાતો સમજાવી જૈન ધર્મ સ્વીકારાવવાનો પ્રયાસ ચાલુ છે લગભગ પાચ–છ વર્ષથી આ તેમનુ ધાર્મિક વિશુદ્ધિનુ મંર્ગ ચાલુ છે અને સખ્યાબધ અન્ય દર્શનીઓને જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કરાવી રહ્યા છે ગતવર્ષમા દેવદ્રવ્ય અને અન્ય સાર્વજનિક સસ્થાઓના નાણા વ્યક્તિગત પેઢીઓના દીવાળામા (આસામી કાચી પડતા) સંડોવાયા છે, તેથી ખાસ કરીને ધર્મ–સસ્થાના નાણા અગઉધાર આપવાની પદ્ધતિનો જમાનો ચાલ્યો ગયો છે એટલે

જ સારી સીકયુરીટીમાં મૂકવા જોઇએ.

દિલગીરીની નોંધ—

આ સભા ઉપર સંપૂર્ણ ધર્મસ્નેહ ધરાવનાર, સ્થળે સ્થળે જૈન જ્ઞાનભંડારનું સંશોધનકાર્ય કરનાર અને આ સભા તરફથી પ્રગટ થતાં પ્રાચીન અપૂર્વ જૈન આગમ વગેરેના અનેક ગ્રંથોનું જે મહાત્માએ પોતાના સાક્ષરવર્ય વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાથે અત્યંત પરિશ્રમ લઇ ઉચ્ચકોટીનું સંશોધનકાર્ય જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી કર્યું છે, કે જેને લઇને આ સભાની ઉન્નતિ વિશેષ થતી ગઇ છે. એવા સાક્ષરવર્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ કે જેઓ ૫૦ વર્ષના દીક્ષિત, નિરતિચાર ચારિત્ર પાળનાર, શાંત મૂર્તિ ગુરુભક્તિમાં નિમગ્ન હતા. તે મહાત્મા સં. ૧૯૯૬ના કારતક વદિ ૬ને શનિવારના રોજ સ્વર્ગવાસી થતાં આ સભાને ન પુરાય તેવી ખોટ પડી છે. આ સભા તેમની ઋણી છે. તેમજ એક સાહિત્યકાર ઉત્તમ મુનિશ્રીના વિરહથી જૈન સમાજને પણ ખોટ પડી છે. ભાવીભાવ બળવાન છે તેમાં મનુષ્ય નિરુપાય છે. આવા ઉપકારી ગુરૂ મહારાજશ્રીનાં સાહિત્યમય સંગીન સ્મારકની શરૂઆત કરવા માટે અમો પાટણ જૈન જનતાને સૂચવીએ છીએ.

તેમજ મુનિરાજ શ્રી રંગવિજયજી મહારાજ કે જેઓ ભદ્રક પ્રકૃતિના હતા તેમના સ્વર્ગવાસથી દિલગીરીજનક નોંધ લેવામાં આવે છે.

ગુરુણીજી શ્રી લાભશ્રીજી કે જેઓ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજની શિષ્યા હતા તેઓ વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ તરીકે ઘણા વર્ષોના દીક્ષિત હતા. અને તેમનો ભાવનગર શ્રાવિકા સંઘ ઉપર અપરિમિત ઉપકાર હતો; તેમના સ્વર્ગવાસથી ન પૂરાય તેવી ખોટ પડી છે.

આ સભાના સભાસદ વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઇ કે જેમણે ભાવનગરમાં સારી રકમ આપી જૈન ભોજનશાળાની શરૂઆત કરી છે તેઓ, તથા ભાવનગરના સંઘના મુખ્ય આગેવાનો શેઠ ગિરધરલાલ આણંદજી, સંઘવી નાનચંદ કુંવરજી, વોરા ગોરધનદાસ હરખચંદ, શેઠ નાનચંદ આણંદજી જેઓ જૈન સંઘની સેવા કરનારા, શ્રદ્ધાળુ અને ધાર્મિક વાતાવરણમાં ઓતપ્રોત હતા; તેટલું નહિ પણ શાંત પ્રકૃતિના હતા તેઓ મેલેરીઆ તાવની બિમારીના ઉપદ્રવ પ્રસંગે પંચત્વ પામ્યા છે કે જેઓની અત્રેના શ્રી સંઘને ખોટ પડી છે.

સિવાય આ સભાના જે સભ્યો પંચત્વ પામ્યા છે તેની નોંધ તે વખતના આત્માનંદ પ્રકાશમાં આપવામાં આવેલ છે.

લેખ દર્શન—

પ્રસ્તુત માસિકે ગત વર્ષમાં ગદ્ય અને પદ્ય લેખો મળીને લગભગ ૯૯ લેખો 'મુખ્યત્વે કરીને' આપેલ છે. તેમાં ૨૧ પદ્ય લેખો છે અને ૭૮ ગદ્ય લેખો છે. પદ્ય લેખોમાં ત્રણ લેખો વયોવૃદ્ધ અને જ્ઞાનવૃદ્ધ પૂ. પ્ર૦ શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના છે, જેમાંથી એકમાં સ્વ. શિષ્ય પૂ૦ ચતુરવિજયજીના સ્વર્ગવાસ પ્રસંગે સંબંધોની ક્ષણિકતાવાળા ઉદ્દગારો દર્શાવાયા છે. આ૦ શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિના 'કરો છો શોક શું કરવા' વિગેરે પદ્ય લેખો સરળ ભાષાવાળા હોઈ સંસારના પ્રાણીઓને બોધપ્રદ છે. પં૦ ધર્મવિજયજીનો એક પદ્ય લેખ સ્વ૦ હેમચંદ્રાચાર્યની સ્તુતિરૂપ છે. મુ૦ લક્ષ્મીસાગરજીના 'આત્મદર્શન' વિગેરે ત્રણ લેખો સુંદર અને લાલિત્યમય છે. ડૉ૦ ભગવાનદાસ મહેતાનો 'ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય'નો સમશ્લોકી અનુવાદ અલંકારબદ્ધ ભાષામાં ગ્રથિત થયેલો છે. શ્રી રેવાશંકર વાલજી બધેકા કે જેઓ અનેક પ્રસંગે શીઘ્રકવિ તરીકે ભાવનગરમાં પંકાયા છે તેમના 'ઓ માનવી આ જન્મનો એ લ્હાવ તું લેતો જજે' વિગેરે પાંચ લેખો છંદોબદ્ધ અને વિદ્યાર્થીઓને પણ શીઘ્ર સમજાય તેવા રહસ્યવાળા છે. તે સિવાય બે પદ્ય લેખો રા૦ રાયચંદ મૂળજી તથા સંઘવી ડુંગરશી ગોવિંદજીનાં છે. ગદ્ય લેખોમાં પં૦ ધર્મવિજયજીના 'શ્રુતજ્ઞાન'

વિષયના વિદ્વત્તા ભરેલા તત્ત્વજ્ઞાનમય નવ લેખો આવેલા છે, પં૦ સમુદ્રવિજયજીનો 'જિનેશ્વરના વચનોમાં આદર'વાળો લેખ આવેલો છે, આ૦ શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિના ' સ્નેહ એ દુઃખનું મૂળ છે ' વિગેરે પાંચ લેખો વૈરાગ્ય અને સંસાર પરિસ્થિતિનું સુંદર દિગ્દર્શન કરાવનારા છે, મુ૦ શ્રી હંસસાગરજીના ' પ્રભુ મહાવીરે ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ' ના પાંચ લેખો ચારિત્રધર્મના પ્રતિપાદન માટે અતિ ઉપયોગી અને શિક્ષણીય છે, મુ૦ ન્યાયવિજયજીના 'પદ્મીવાન આતમા વિહાર'વાળો લેખ મુ૦ શ્રી દર્શનવિજયજી વિગેરેનું અન્ય દર્શનીઓના શુદ્ધિકરણના મીશન ઉપર ઠીક પ્રકાશ પાડે છે, મુ૦ લક્ષ્મીસાગરજીના ' દુઃખ–એ વીર પ્રભુનો અનુપમ ગુણ ' વિગેરે ત્રણ લેખો આત્મામાં સહનશીલતારૂપ ગુણ ઉત્પન્ન કરવાને જાગૃતિ અર્પે છે, રા૦ ચોકસીના 'આત્માની ત્રણ અવસ્થા' વિગેરે લગભગ બાર લેખો સંસ્કારી અને ઉચ્ચ શૈલીવાળા છે, રા૦ ચતુર્ભુજ જયચંદના ' આત્મદર્શન'ના બે લેખો આધ્યાત્મિક જીવન માટે ઉપયોગી છે, 'અભયકર નૃપનું ચરિત્ર' વિગેરે અનુવાદમય ત્રણ લેખો સભાના સેક્રેટરી રા૦ વલ્લભદાસ ગાંધીના છે, રા૦ રાજપાળ વહોરાના 'ગુજરાતી કહેવત સંગ્રહના' બે લેખો વ્યવહાર અને ધર્મમાં ઉપયોગિતાની ગરજ સારે છે, 'પરમાત્માનું અધિરાજ્ય' વિગેરે ચાર લેખો કે જે Key of Knowledge ગ્રંથ અંગ્રેજીમાં બાબુ ચંપતરાય જૈની બાર–એટ–લૉએ વિદ્વત્તાપૂર્ણ બહાર પાડેલો છે તેના અનુવાદ ક્રમશઃ આપવામાં આવેલો છે જેમાં નક્કર તત્ત્વજ્ઞાન ભરેલું છે, રા. ભોગીલાલ સાંડેસરા કે જે પ્રાચીન ઇતિહાસ સંબંધેના મુખ્ય લેખક છે તેમણે સ્વ. પૂ. ચતુરવિજયજી મહારાજના જીવન પરત્વે 'એક વિદ્યાભ્યાસંગી ત્યાગીજીવનની સુવાસ' રૂપે સ્વર્ગસ્થના સાહિત્યમય જીવનનું સુંદર દિગ્દર્શન કરાવેલ છે, 'કર્તવ્ય મીમાંસા અને પાંચ સકાર' વિગેરે ૭ લેખો રા. અભ્યાસી બી. એ. જેઓ આ સભાના સેક્રેટરી વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહ છે તેમના અનુવાદમય આવેલા છે, આ તમામ લેખો અનેક રહસ્યોથી પૂર્ણ છે, 'અનેકાંત' માસિકમાંથી ઉધૃત 'શ્રી હરિભદ્રસૂરિ' વિગેરે પાંચ લેખો આપવામાં આવ્યા છે, આ સિવાય 'પ્રવાહના પ્રશ્નો'ના ૭ લેખો શેઠ હરિલાલ દેવચંદભાઇના તથા વર્તમાન સમાચારના બાર લેખો આ સભાના સેક્રેટરીના છે, તદુપરાંત શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય તથા સ્વામી રામતીર્થના વચનામૃતોના સંક્ષિપ્ત અવતરણો આપવામાં આવ્યા છે અને 'નૂતનવર્ષનું મંગલમય વિધાન' માસિક કમિટી તરફથી આપવામાં આવેલું છે આ તમામ લેખોમાં કેટલાક અનુવાદમય, કેટલાક અંતઃસ્ફુરિત, કેટલાક લાક્ષણિક સર્જકતાવાળા, અને કેટલાક તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ હોઇ આત્મામાં પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરી, જગત અને આત્માનું ભેદજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનારા સંક્ષિપ્તમાં અમોને લાગ્યા છે આ સભાને મળતા ભેટના ગ્રંથોની સમાલોચનાવાળા લેખો સેક્રેટરીના લખેલા છે

ભાવના.

પ્રસ્તુત નવીન વર્ષમાં શ્રીમદ્ આનંદઘનજીના ' જિનવરમાં સઘળા દર્શન છે ' એ વચનાનુસાર જૈનદર્શનના સિદ્ધાંતો સર્વદર્શનોના સમન્વયરૂપે (Compromise) કેમ બને તેવી સુંદર શૈલીથી લેખો આપવા ઇચ્છા રાખેલી છે, દેવ, ગુરુ અને ધર્મની શ્રદ્ધા સાથે કેળવણીની પ્રગતિ વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રકટી, આત્માનુભવની ઝાંખી થાય તેવા હેતુપુરઃસર નવીન વર્ષમાં લેખો આવશે, આ અમારી ભાવનાની સફળતા સાક્ષર લેખકો ઉપર નિર્ભર છે પ્રસ્તુત પત્ર સાથે સહાનુભૂતિ ધરાવનાર તરીકે પૂજ્ય મુનિશ્રીઓ અને અન્ય સાક્ષર લેખકોનો આભાર માનીએ છીએ તેમ જ નવીન વર્ષમાં અમારી ભાવનાઓને વિશેષ બળ માટે તેવી વિચારશ્રેણિકાને લખાવી જૈન સમાજને વિશેષ ઉપયોગી લેખો આપવા સાદર નિમંત્રીએ છીએ આ માસિકની સાઇઝ ફેરવતા તેમજ તેની સુંદરતામાં વૃદ્ધિ કરતા અમારા ગ્રાહકો અને અન્ય બંધુઓએ પોતાના તરફથી મંતોષ અને આનંદ વ્યક્ત કરેલા પત્રો આવેલા છે. ગત વર્ષમાં સભાના સિરિઝના ગ્રંથોની પ્રશ્ન

કારણ આ જ હતું. જૈન ધર્મનું સ્વરૂપ જો નયોની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ સમન્વય છે તો દુનિયાના સર્વ ધર્મોનું સ્વરૂપ સમજી શકાય છે.

(૮)

ધર્મનો ફેલાવો કરનારા સાધુઓ છે. સાધુઓ પણ વિદ્વાન્ હોવા જોઇએ (મૂર્ખા ન હોવા જોઈએ) તેમની ભક્તિ કરવી જોઈએ. સાધુઓ તત્ત્વજ્ઞાનના માર્ગમાં પ્રવેશ કરશે અને જગતના કલ્યાણ માટે સર્વ મનુષ્યોને પોતાના આત્મસમાન ગણી બોધ આપશે ત્યારે જૈન ધર્મનો ઉદય થશે.

(૯)

પોતાનો ધર્મ સારો છે એમ તો પ્રત્યેક મનુષ્યો કહે છે, પણ પોતાના ધર્મની ખૂબીઓ વિના તેનો સ્વીકાર થતો નથી. અજ્ઞાની મનુષ્યો પશુઓ જેવા છે. તેઓને ગમે તે ધર્મનો વિદ્વાન પોતાના ધર્મમાં લઇ જાય છે. અજ્ઞાનીઓ નાના બાળક જેવા છે. તેઓનાથી ધર્મનો ફેલાવો થઈ શકતો નથી. અને તેઓ આંખ મીંચીને મોક્ષના માર્ગમાં દોડે છે.

(૧૦)

દયા, પ્રેમ; સત્ય, સમતા, ભક્તિ, સુવ્રત, સર્વત્ર સમાનભાવ અને વૈરાગ્ય આદિ સદ્ગુણો વિનાનો વિદ્વાન્ બાવળના વૃક્ષ સમાન જગતમાં કલેશના કાંટા વેરે છે, અને જગતમાં પોતાનો ધર્મ ફેલાવી શકતો નથી. સદ્ગુણોથી મનુષ્યોનું ધર્મમાં આકર્ષણ કરી શકાય છે. કોઈ પણ ધર્મના તત્ત્વોની અસત્યતા જે જે અંશે હોય તેને તમે દલીલોથી અસત્ય ઠરાવી શકો તો તે યોગ્ય છે પણ અન્ય ધર્મોના પર અરુચિ, દ્વેષ અને તેની જાતનિંદા કરવાનો તમને અધિકાર નથી. અન્ય ધર્મીઓની નિંદા કરવાથી પોતાની તથા પોતાના ધર્મની ઉન્નતિ થઈ શક્તી નથી. અન્ય ધર્મીઓને સત્ય ધર્મ અને અસત્ય ધર્મનો ભેદ સમજાવો પણ તેઓની જાતનિંદા કરશો તો આત્માનો ગુન્હો કરશો. કોઇની જાતનિંદા કરી તેની લાગણી દુઃખવવાનો તમને કોઇએ હક્ક આપ્યો નથી. કોઇની જાતનિંદા કરવી તે એક પ્રકારની હિંસા જ છે.

(૧૧)

કોઈના ઉપર જુઓ ત્યારે મનમાં મૈત્રીભાવના રાખશો, તમારામાં જ સર્વ સદ્ગુણો છે અને અન્ય સર્વ દોષી છે એવી દૃષ્ટિથી કોઈને દેખશો નહિ. તમો અન્યને જેવા ધારો છો તેવા તમને પણ અન્ય ધારતા હશે. તમો અન્યને દોષી દેખશો તો અન્ય તમને દોષી દેખશે. તમારે દુનિયામાંથી સારુ ગ્રહણ કરવું હોય તો સર્વત્ર ગુણદૃષ્ટિથી ગુણ લેવાનો અભ્યાસ પાડવો.

લેખક:—શાસનપ્રભાવક આ. શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

[ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી ચાલુ]

અવાન્તર સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.

ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવ્યા બાદ હવે 'સાસ્વાદન' સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે.

सास्वादनसम्यक्त्व—आस्वादनेन सह वर्त्तत इति सास्वादनम्, सास्वादनं च तत्सम्य क्त्वमिति सास्वादनसम्यक्त्वम्। સમ્યક્ત્વના આસ્વાદ સાથે જે હોય તે સાસ્વાદન, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વના સ્વાદવાળું જે સમ્યક્ત્વ તે સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ કહેવાય. કોઇ એક મનુષ્યને ક્ષીરનું ભોજન કર્યા બાદ મક્ષિકા વિગેરે ગમે તે નિમિત્તે વમન થાય તે અવસરે ક્ષીરનું ભોજન કરેલુ હોવાથી ક્ષીરનો યત્કિંચિત્ પણ સ્વાદ જેમ તે અનુભવે છે તે પ્રમાણે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વરૂપી ક્ષીરનું ભોજન કર્યા બાદ અનન્તાનુબન્ધિકષાયોદયરૂપ મક્ષિકાદિ નિમિત્તથી એ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વને વમી નાખે તે અવસરે તેને યત્કિંચિત્ પણ સમ્યક્ત્વનો સ્વાદ હોય છે. આ કારણથી આવા યત્કિંચિત્ સ્વાદવાળા સમ્યક્ત્વને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવ્યું છે. અથવા તો તેને सासादन सम्यक्त्व પણ કહેવામાં આવે છે, તેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે—आयमौपशमिकसम्यक्त्वलाभलक्षणं सादयत्यपनयति इति आयसादनम्, अनन्तानुबन्धिकषायवेदनम्, अत्र पृषोदरादित्वाद्यशब्दलोपः, ततः सह आसादनेन वर्त्तत इति सासादनम्। ઔપશમિક સમ્યક્ત્વરૂપ લાભનો જે વિનાશ કરે તે आयसादन કહેવાય. અનન્તાનુબન્ધિકષાયોદયથી ઉપશમ સમકિત રૂપ લાભનો નાશ થાય છે માટે અનન્તાનુબન્ધિકષાયોદય એ જ આયસાદન. વ્યાકરણમાં આવતા 'पृषोदरादीति यथोपदिष्टम्' એ સૂત્રવડે 'य'નો લોપ કરવાથી 'આસાદન' રહ્યું. એવા આસાદન સહિત જે સમ્યક્ત્વ હોય તે 'સાસાદન-સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના અન્તર્મુહૂર્ત્ત જેટલા કાળમાંથી જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી છ આવલિકા જેટલો કાળ બાકી રહે ત્યારે જીવને અનન્તાનુબન્ધિનો ઉદય થાય છે, અને એ અનન્તાનુબન્ધિનો ઉદય થવાથી આત્મા સમ્યક્ત્વને વમીને મિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. ફક્ત વમનકાળમાં યત્કિંચિત્ સમ્યક્ત્વનો આસ્વાદ રહેલો હોવાથી તેને સાસ્વાદન સમકિત તરીકે કહેવાયું છે. આ સમકિતને અંગે શાસ્ત્રકારો બીજું પણ ઉદાહરણ આપે છે–સાત માળની હવેલી ઉપરથી એક વ્યક્તિ ગમે તે કારણે નીચે પડી, અને હજુ ભોંયતળીએ પહોંચેલ નથી, દરમ્યાન વચલો કાળ અમુક તો માનવો જ જોઇએ તે પ્રમાણે ઉપશમ સમકિતરૂપ પ્રાસાદમાંથી ઉપર જણાવ્યા મુજબ અનન્તાનુબન્ધિનો ઉદય થવાથી આ આત્મા નીચે પડ્યો પરંતુ હજુ મિથ્યાત્વરૂપ ભોંયતળીએ પહોંચ્યો નથી, દરમ્યાન જે વચલો કાળ છે તેને સાસ્વાદન

સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, જે માટે શ્રી બૃહત્કલ્પ-સૂત્રની ટીકામાં કહ્યું છે કે– **यथा मालात्प्रपतन् भूमिमप्राप्तोऽपान्तराले वर्त्तते तथोपशमसम्यक्त्वात् प्रपतन् मिथ्यात्वमद्याप्यप्राप्तोऽपान्तराले वर्त्तमानः सासादनः ॥ [गाथा १२७]** શ્રી ગુણસ્થાનકક્રમારોહ ગ્રન્થમાં શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ પણ એ જ ભાવાર્થ નીચેના શ્લોકોમાં જણાવેલ છે.

एकस्मिन्नुदिते मध्याच्छान्तानन्तानुबन्धिनां ।
आद्यौपशमसम्यक्त्व-शैलमौलेः परिच्युतः ॥११॥
समयादावलीषट्कं, यावन्मिथ्यात्वभूतलम् ।
नासादयति जीवोऽयं,तावत्सास्वादनो भवेत्॥१२॥

ભાવાર્થ:—ઉપશાન્ત થયેલા ચાર અનન્તાનુબન્ધિ કષાયો પૈકી કોઇ એક પણ ક્રોધાદિ કષાય ઉદય પામતાં સર્વપ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વરૂપ પર્વતના શિખર ઉપરથી પ્રચ્યુત થયેલો—પડતો જીવ જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ છ આવલિકા પર્યંત જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વરૂપ ભૂમિતલને પ્રાપ્ત થયો નથી ત્યાં સુધી અન્તરાલ કાળમાં તે જીવ સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વવાળો કહેવાય છે. [શ્લોક. ૧૧-૧૨]

શ્રી બૃહત્કલ્પસૂત્રકાર મહર્ષિ આ બાબતમાં એક વધુ ઉદાહરણ આપે છે, જે આ પ્રમાણે:—

आसादेउं व गुलं, ओहीरंतो न सुट्ठु जा सुयति ।

टीका—यथा कश्चित् पुरुषो गुडमास्वाद्य तदनन्तरं 'ओहीरति' निद्रायते, न पुनः सुष्टु अद्यापि स्वपिति, स च निद्रायमाणोऽव्यक्तमास्वादितगुडमाधुर्यमनुभवति एवमुपशमसम्यक्त्वात् प्रच्यवमानो मिथ्यात्वमद्याप्यप्राप्तोऽव्यक्तमुपशमगुणं वेदयते इति सम्यग्दृष्टिः । गाथा १२८।

ભાવાર્થ:—જેમ કોઇ માણસ ગોળ અથવા સાકર ખાઇને પછી સૂઇ જાય પરંતુ હજુ બરાબર ઊંઘ્યો નથી એવો તે સૂતેલો માણસ ખાધેલ ગોળ અથવા સાકરની મીઠાશનો અવ્યક્તપણે અનુભવ કરે છે, તે પ્રમાણે ઉપશમસમકિતથી ખસતો અને હજુ મિથ્યાત્વે નહિં પહોંચેલો એવો આત્મા અવ્યક્તપણે ઉપશમ ગુણનો અનુભવ કરે છે, તે માટે તેને સાસ્વાદનસમ્યગ્દૃષ્ટિ કહેવાય છે.

આ સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ ચૌદે ગુણસ્થાનોમાં બીજે ગુણસ્થાનકે જ હોય છે, અને તે પણ ઉપશમસમ્યક્ત્વથી પડતાને જ આ સમ્યક્ત્વ આવી શકે છે. ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થયા પછી તે તો સદાકાળ રહેવાનું હોઇ તેમાંથી પ્રતિપાતનો સંભવ જ નથી એટલે ક્ષાયિકમાંથી સાસ્વાદનને અવકાશ છે જ નહિં. ક્ષાયોપશમિક સમકિતમાંથી પડતો આત્મા સીધો મિશ્ર અથવા મિથ્યાત્વે જાય છે, પરંતુ સાસ્વાદનભાવને પામી શકતો નથી, માટે ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક સિવાય બાકીના એક ઉપશમ સમકિતમાંથી પડતો આત્મા જ આ સાસ્વાદન સમકિત પામવાની યોગ્યતાવાળો છે. આ વિચારણામાંથી એ પણ એક તત્ત્વ નીકળે છે કે–મોક્ષપ્રાપ્તિના ક્રમમાં જે ચૌદ ગુણસ્થાનકો જણાવવામાં આવેલા છે તે પૈકી સાસ્વાદન સિવાય ઉપશાંતમોહ સુધીના દશ ગુણસ્થાનકો આરોહણ-અવરોહણ બન્ને સ્વભાવવાળાં છે. ક્ષીણમોહ, સયોગીકેવલી અને અયોગીકેવલી એ ત્રણ ગુણસ્થાનકો અવરોહણનો અસંભવ હોવાથી કેવલ આરોહણ સ્વભાવવાળાં છે જ્યારે આ સાસ્વાદન (બીજું) ગુણસ્થાનક ઉપશમસમકિતથી પડતા આત્માને જ પ્રાપ્ત થતું હોવાથી ફક્ત અવરોહણ સ્વભાવવાળું જ છે. ઉપશમસમકિતથી ખસતા આત્માને આ સાસ્વાદન હોય છે. તે ઉપરાંત સાસ્વાદને આવ્યા બાદ અવશ્ય તે આત્મા મિથ્યાત્વે જ જાય છે. આ ઉપરથી એ પણ સ્પષ્ટ સમજી

શકાય છે કે-પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકેથી આત્મા બીજા સાસ્વાદન ગુણઠાણે જઇ શકતો નથી,' ચોથા ગુણસ્થાનમાંથી જ બીજા ગુણસ્થાનમાં આવે છે અને બીજે ગુણસ્થાને આવ્યા બાદ તેને મિથ્યાત્વપ્રાપ્તિ અવશ્યંભાવિની હોય છે.

પ્રશ્ન—જ્યારે ઉપર જણાવવા પ્રમાણે સાસ્વાદન સમકિત અવરોહણ સ્વભાવવાળું જ છે, તો તેને ગુણસ્થાન શા માટે કહેવામાં આવે છે?

ઉત્તર:—મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનની અપેક્ષાએ સાસ્વાદન ભાવ પણ ઉચ્ચ ગણાય છે, કારણ કે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન તો ભવ્ય-અભવ્ય બન્નેને હોય છે અને આ સાસ્વાદન ગુણસ્થાન ફક્ત ભવ્યજીવને જ હોઇ શકે છે. પુનઃ ભવ્યજીવોમાં પણ જેઓનો સંસાર અપાર્ધપુદ્દગલપરાવર્તન માત્ર અવશેષ હોય તેઓને જ હોય છે, કારણ કે સિધ્ધાન્તમાં કહ્યું છે કે—" अंतोमुहुत्तमित्तंपि फासियं हुज्ज जेहि सम्मत्तं । तेसिं अवड्डपुग्गल-परियट्टो चेव संसारो ॥ १ ॥ ભાવાર્થ:—જે જીવોને અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર પણ સમ્યક્ત્વ સ્પર્શ્યું હોય તે જીવોનો નિશ્ચય અપાર્ધપુદ્દગલ-પરાવર્ત જેટલો અલ્પસંસાર બાકી રહેલો જાણવો." આ વચન પ્રમાણે સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ ઉપશમ-સમ્યક્ત્વ વિના અસંભવિત હોવાથી મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનથી આગળ અધિક ગુણવાળું સ્થાન છે, માટે સાસ્વાદન એ ગુણસ્થાનક હોઇ શકે છે.

મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકે ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો બંધ છે, ૧૧૭ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે, ૧૪૮ની સત્તા છે, જ્યારે સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે ૧૦૧ પ્રકૃતિઓનો બંધ, ૧૧૧ નો ઉદય અને તીર્થંકર-નામકર્મ સિવાય ૧૪૭ ની સત્તા હોય છે. આ અપેક્ષાએ પણ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન કરતાં [1]સાસ્વાદન ગુણસ્થાન ઉચ્ચ કોટિનું છે.

1 સ્થૂલ દૃષ્ટિએ આ ગુણસ્થાન સંકિલષ્ટ અધ્યવસાયવાળું હોવાથી સંકિલષ્ટ-વિશુધ્ધ ઉભય-સ્વભાવવાળા મિથ્યાત્વગુણસ્થાન કરતાં કેમ ઉચ્ચ ગણાય? ઇત્યાકારક શંકા જરૂર થાય, પરંતુ લક્ષાધિપતિ શ્રીમંત માણસને પચાસ હજારનું નુકસાન થવા છતાં પચાસ હજારની મિલકત બાકી રહેલી હોવાથી (ભલે તેને નુકસાન થયેલ છે તો પણ) પચીસ હજારની મિલ્કતવાળા શ્રીમંતની અપેક્ષાએ તે ઉચ્ચ ગણાય છે. તે પ્રમાણે અહીં પણ બંધ-ઉદય-સત્તા, ભૂતઃ કાલીન સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ સામાન્યતઃ મિથ્યાદૃષ્ટિ ગુણસ્થાન કરતા સાસ્વાદન ગુણસ્થાન ઉચ્ચ ગણવામાં આવેલ છે. અને ગુણસ્થાન તરીકે તેનું પ્રતિપાદન શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ કરેલ છે.

પ્રશ્ન:—એક આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ છતાં સમ્યક્ત્વની સન્મુખ થયેલો છે અને બીજો આત્મા સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે છે. આ બેમાંથી કોણ ઉચ્ચ કોટિનો ગણાય? અર્થાત્ આત્મિક વિશુદ્ધિ કોની વધુ ગણાય?

ઉત્તર:—સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક એ મિથ્યાદૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકની અપેક્ષાએ સામાન્યતઃ ઉચ્ચ ગુણસ્થાન હોવા છતાં સમ્યક્ત્વ સન્મુખ થયેલો મિથ્યાદૃષ્ટિ તે સાસ્વાદન કરતાં વધુ ઉચ્ચ કોટિનો ગણી શકાય અને નિર્મલતા પણ તેની જ વધારે હોય. પૂર્વોક્ત પ્રશ્નોત્તરમાં સાસ્વાદનને મિથ્યાદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જે ઉચ્ચ કોટિનો જણાવેલ છે તે સામાન્ય મિથ્યાદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જણાવેલ છે અને તે બરાબર છે, પરંતુ સમકિતની સન્મુખ થયેલા આત્માને જે વિશુધ્ધિ, વીર્યોલ્લાસ અને લેશ્યાની નિર્મળતા હોય છે તે જો બરાબર વિચારવામા આવે તો સાસ્વાદનની અપેક્ષાએ તે સમ્યક્ત્વાભિમુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મા ઉચ્ચ કોટિનો છે તે સહેજે સમજાય તેવી વાત છે.

પ્રશ્નઃ—ઉપશમસમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરનારો પ્રત્યેક આત્મા શું અવશ્ય સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે જ જાય ?

ઉત્તરઃ—આ બાબતમાં બે મત છે. સિધ્ધાન્તકારનું એવું મન્તવ્ય છે કે–'ઉપશમને પ્રાપ્ત કરનારો અવશ્ય સાસ્વાદન ભાવ પામીને મિથ્યાત્વે જ જાય. તેનું પ્રમાણ આ રહ્યું—

आलंवणमलहंती, जह सट्ठाणं न मुंचए इलिया।
एवं अकयतिपुंजो, मिच्छं चिय उवसमी एइ ॥

[वृहत्कल्प, गाथा १२०]

ભાવાર્થઃ—જેમ ઇયળ આગળના ભાગમાં આલંબનને નહિં પામતી પોતાના સ્થાનને છોડતી નથી, તે પ્રમાણે જેણે ત્રિપુંજકરણ કરેલ નથી એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ બીજો કોઇ પણ માર્ગ ન હોવાથી પુનઃ મિથ્યાત્વે આવે છે. મિથ્યાત્વે જતી વખતે સાસ્વાદન ભાવ પામે તેને માટે પ્રમાણ આ રહ્યું—

उवसमसम्मा पडमाणतो उ मिच्छत्तसंकमणकाले ।
सासायणो छावलितो, भूमिमपत्तो व पवडंतो ॥

[वृहत्कल्प १२७]

ભાવાર્થઃ—મિથ્યાત્વે જવાને સન્મુખ થયેલો ઉપશમસમ્યક્ત્વથી પડતો આત્મા જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી છ આવલિકા પર્યંત વિશાલ મુકામના ઉપલા માળથી પડેલા અને ભોંયતળીએ નહિં પહોંચેલા મનુષ્યાદિની જેમ 'સાસ્વાદન' ભાવને પામેલો ગણાય છે.

ઉપર જણાવેલા આ બન્ને પ્રમાણોથી એ વસ્તુ નક્કી થાય છે કે–' સિધ્ધાન્તકારના મન્તવ્ય પ્રમાણે–જે આત્મા ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામે તે ત્રિપુંજકરણના અભાવે અવશ્ય મિથ્યાત્વે જાય અને મિથ્યાત્વે જતી વખતે અવશ્ય સાસ્વાદનભાવ પામે.

કર્મગ્રન્થકારો આ બાબતમાં જુદા પડે છે. તેઓનું તો એવું મન્તવ્ય છે કે–'ઔપશમિક સમ્યક્ત્વને પામેલો આત્મા એ ઔપ૦ સમક્તિનો કાળ પૂરો થવાના લગભગમાં જેવા પ્રકારની નિર્મળતા હોય તેવા ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે, અર્થાત્ ઉપશમ સમકિતનો કાળ પૂર્ણ થવા લગભગમાં જો વિશુધ્ધિ હોય તો ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, મધ્યમ અધ્યવસાયો હોય તો મિશ્ર ગુણઠાણે જાય અને સંકલિષ્ટ પરિણામો હોય તો (સાસ્વાદન પામીને) મિથ્યાત્વે જાય જે માટે પૂ. શિવશર્મસૂરિ મહારાજાએ ' શ્રી કર્મપ્રકૃતિ 'માં પ્રતિપાદન કર્યું છે કે–

उवसंतद्धा अंते विहिणा, उक्कड्ढियस्स दलियस्स।
अज्झवसाणणुरुवस्सुदओ, तिसु एक्कयरस्स ॥

(कर्मप्रकृति–उपशमनाकरण गाथा, २२)

ભાવાર્થઃ—ઉપશમસમ્યક્ત્વ સંબંધી કાળના પર્યન્તે અર્થાત્ કાંઇક અધિક એક આવલિકા જેટલો કાળશેષ રહ્યે છતે બીજી (મિથ્યાત્વ સંબંધી) સ્થિતિમાં રહેલા સમકિતમોહનીયાદિ ત્રણે પુંજોના દલિકોને ખેંચીને અંતરકરણની (ઉપશમસમકિત સંબંધી જે કાળ બાકી રહેલ છે તેની) છેલ્લી આવલિકામાં ગોપુચ્છાકારે ગોઠવે છે. ત્યારબાદ એટલે કે કાંઇક અધિક એક આવલિકા જેટલો કાળ બાકી હતો તેમાંથી પણ ફક્ત એક આવલિકા જેટલો જ કાળ બાકી રહે ત્યારે જેવા અધ્યવસાયો હોય તેવો તે ત્રણે પ્રકારે ગોઠવાયેલા દલિકોમાંથી કોઇ પણ એક પ્રકારના દલિકોનો ઉદય થાય છે, જે માટે ટીકાકાર ભગવંતે જણાવ્યું છે કે–' यदि तदानीं शुभः परिणामस्तर्हि सम्यक्त्वदलिकस्योदयः, मध्यमश्चेत्परिणामस्तर्हि सम्यग्मिथ्यात्वदलिकस्य, जघन्यश्चेत्ततो मिथ्यात्वदलिकस्येति ॥ ભાવાર્થઃ—જો તે વખતે શુભ પરિણામ હોય તો સમકિતમોહનીયના દલિકો-

લે૦ આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

શું દેવતા સુખી કરી શકે ?

મનુષ્ય માત્ર સુખી થવાને દેવની સેવા, ભક્તિ, નામસ્મરણ આદિ અનેક પ્રકારની આરાધના કરે છે. આ બધું ય કરતાં પહેલા દેવને ઓળખવાની ઘણી જ જરૂરત છે. જે માણસને સોનું અથવા તો હીરો જોઇતો હોય તેણે સોનાને અને હીરાને સાચી રીતે અને સારી રીતે ઓળખવો જોઇએ અથવા તો ઝવેરી તથા સરાફની પાસેથી તેની ઓળખાણ શીખી લેવી જોઇએ; કારણ કે વસ્તુની સાચી ઓળખાણ સિવાય સાચી વસ્તુ મેળવી ધારેલું કાર્ય સાધવાની ઈચ્છા સફળ થઈ શકતી નથી.

જેવી રીતે દેવને ઓળખવાની જરૂરત છે તેવી જ રીતે સુખને પણ ઓળખવાની જરૂરત છે. સાચું સુખ ઓળખ્યા સિવાય સાચા દેવ ઓળખી શકાતા નથી, અને સાચી રીતે દેવને ઓળખ્યા સિવાય સાચી રીતે ઉપાસના થઈ શકતી નથી, અને સાચી ઉપાસનાના અભાવે સાચી સુખસિદ્ધિ મળી શકતી નથી.

જેમ મીઠાશ સાકરનો ગુણ–ધર્મ છે અને તે સાકરમાં સાકર સ્વરૂપે રહે છે તેવી રીતે સુખ આત્માનો ધર્મ છે અને તે આત્મામાં આત્મસ્વરૂપે રહે છે, અર્થાત્ સાકર તે જ મીઠાશ અને મીઠાશ તે જ સાકર, આત્મા તે જ સુખ અને સુખ તે જ આત્મા. સાકરને

(શુધ્ધપુંજ)નો ઉદય થાય, મધ્યમપરિણામ હોય તો મિશ્રમોહનીય(અર્ધશુધ્ધપુંજ)નો ઉદય થાય અને જઘન્ય પરિણામ હોય તો મિથ્યાત્વમોહનીય' અશુદ્ધપુંજ)નો ઉદય થાય.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સિધ્ધાન્તકાર જ્યારે ઔપશમિક સમ્યકૃત્વવાળાને અવશ્ય મિથ્યાત્વે જવાનું જણાવે છે ત્યારે કર્મગ્રન્થકાર ઉપશમ સમકિતવાળાને ક્ષયોપશમ સમકિત, મિશ્ર તેમજ મિથ્યાત્વ એ ત્રણમાંથી ગમે ત્યાં જવાનું જણાવે છે, એટલું જ નહિં પરંતુ એ ઉપશમસમકિતવાળો જો પરિણામની ધારામાં વધતો જાય તો તે ઉપશમ સમકિતમાંથી જ સીધો દેશવિરતિ તેમજ સર્વવિરતિપણાને પણ પામે છે, જે માટે શતકબૃહચ્ચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે–" उवसमसम्म हिठी अंतरकरणठिओ कोइ देसविरइंपि लभो, कोइ पमत्तापमत्तभावंपि " ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે.

હવે 'ઉપશમ સમકિતના પર્યંત કાળમાં જે જીવને અશુભ પરિણામ આવે તે જીવ મિથ્યાત્વે જાય' એમ જે જણાવ્યું છે તેમાં એટલું ધ્યાન રાખવું કે–મિથ્યાત્વે જાય ખરો પણ *સાસ્વાદનભાવ પામી મિથ્યાત્વે જાય. (અપૂર્ણ)

* આ બાબતમાં કેટલોક વિચારભેદ છે, જે આ પ્રમાણે—કેટલાક વિદ્વાનોનું એવું કથન છે કે—જે આત્માઓ ઉપશમસમકિતને વમીને મિથ્યાત્વે જાય તે અવશ્ય સાસ્વાદનભાવ પામીને પછી જ મિથ્યાત્વે જાય, જ્યારે બીજા કેટલાક વિદ્વાનો એમ જણાવે છે કે—'छालिगसेसाए पर आमाणं कोइ गच्छेज्जा' ઈત્યાકારક કર્મપ્રકૃતિની ગાથાનું જે પદ છે તેમા આપેલ 'कोइ' એ પદથી ઉપશમસમકિતને વમીને મિથ્યાત્વે જવાવાળા પ્રત્યેક આત્માઓ સાસ્વાદનભાવ પામે જ એવો એકાંત નિયમ નથી. આ બન્નેમા શું સાચું છે ? તે કેવલિગમ્ય.

મીઠાશ મેળવવા પોતાનાથી ભિન્ન ગુણ–ધર્મવાળી અન્ય વસ્તુની જરૂરત હોતી નથી તેવી જ રીતે આત્માને સુખ મેળવવા પોતાનાથી ભિન્ન ગુણધર્મવાળા જડ તથા જડના વિકારોની જરૂર નથી. જડ તથા તેના વિકારોના સંયોગથી સુખ માનવામાં આવે છે તે સુખ નથી પણ દુઃખને જ માની લીધેલું ભ્રામક જ સુખ છે.

જેઓ બનાવટી સુખ મેળવવા જે દેવની ઉપાસના કરે છે તેઓ ઉપાસ્ય દેવ જો કે સાચા જ હોય તો પણ દેવને સાચી રીતે ઓળખ્યા સિવાય ઉપાસના કરવાથી સાચું ફળ તેઓને મળી શકતું નથી અને તેથી તેઓની ઉપાસના મિથ્યા ફળવાળી થાય છે. તેથી કરી કાંઈ ઉપાસ્ય દેવની ખામી નથી, પણ ઉપાસક–ભક્તની ખામી છે. સાચા સુખનું સ્વરૂપ (આત્મામાં રહેલો પોતાનો ગુણ–ધર્મ) ટુંકાણમાં ઉપર આપણે જોઈ આવ્યા. હવે આપણે આવું સાચું સુખ મેળવવાને સાચા ઉપાસ્ય–દેવનું સાચું સ્વરૂપ સાચી રીતે વિચારી ઉપાસના દરમ્યાન અવશ્ય લક્ષમાં રાખવું જોઈએ.

દેવના માટે સંસારમાં અનેક પ્રકારની માન્યતાઓ ચાલી રહી છે અને તે તેમના પ્રચારક ભકતોને આભારી છે. હવે દેવ માત્રના સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં પહેલાં દેવના બે વિભાગ પાડીએ : એક તો જન્મથી દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા વૈક્રિય શરીરવાળા દેવો અને બીજા મનુષ્ય ગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા આત્મગુણના આવરક કર્મોનો નાશ કરી, કેવળજ્ઞાન મેળવી વિકાસને પામેલા ઔદારિક શરીરવાળા દેવો અર્થાત્ એક દેવ છે અને બીજા મનુષ્ય દેવ. સંસારમાં આ બંને પ્રકારના દેવોમાંથી દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા, જન્મથી જ દેવ કહેવાતા અને પુન્યબળથી કર્મજન્ય કાંઈક વિશિષ્ટ પૌદ્ગલિક શક્તિને ધારણ કરવાવાળા દેવ, દેવની ઉપાસના કરવાવાળાનો પ્રાયઃ પંચાણું ટકા જેટલો ભાગ નીકળી આવશે; કારણ કે સંસારનો મોટો ભાગ પુદ્ગલાનંદી–જડાસક્ત છે.

પુદ્ગલાનંદી જીવો માને છે કે દેવતાઓની ઉપાસના કરવાથી તેઓ પ્રસન્ન થઈને પૌદ્ગલિક સુખના સાધનો મેળવી આપે છે. મનુષ્ય કરતાં વધારે શક્તિવાળા હોવાથી તેમના આધિ–વ્યાધિ, રોગ–શોક, આપત્તિ–વિપત્તિ મટાડી દઈને ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, સુખ–સંપત્તિ આદિ આપી શકે છે અને ધારેલું કાર્ય સાધી આવી ઇચ્છાઓ પૂરી કરે છે. પુન્યની નબળાઈથી પૌદ્ગલિક સુખના સાધન વગરના અથવા તો મેળવેલા સાધનોનો ભોગોપભોગ કરવાને અશક્ત બનેલા જ દેવ–દેવની ઉપાસના કરે છે એમ નથી, પણ પુન્ય બળથી મેળવેલા પૌદ્ગલિક સુખના સાધનવાળા જે ભવમાં ઉત્પન્ન થયા તે જ ભવમાં આનંદ માનવાવાળા ભવાભિનંદી જીવો પણ મેળવેલી સુખસંપત્તિ ટકાવી રાખવા અને આપત્તિ–વિપત્તિ ન આવવા દેવા તન–મન–ધનથી સેવા કરે છે, પરંતુ દેહમાં આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરી પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી ગએલા એ જડાસક્ત જીવો જાણતા નથી કે દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થએલા દેવ, મનુષ્યના શુભાશુભના ઉદય સિવાય કાંઈ પણ શુભાશુભ કરી શકતા નથી. મનુષ્ય પોતાના શુભના ઉદયથી અનુકૂળ સંયોગો મેળવી સુખ–સાધનસંપન્ન બની શકે છે. બાકી દેવતાઓ કાંઇ પણ આપી શકતા નથી, કારણ કે દેવગતિ-

માં ઉત્પન્ન થયા પછી મળેલી સઘળી ઋદ્ધિ ફક્ત પોતાના જ ઉપભોગમાં લઈ શકાય છે તેમાંથી બીજાને એક વીંટી સરખી પણ આપી શકાય નહિ. દેવતાના ભોગોપભોગની વસ્તુઓ શાશ્વતી હોવાથી ઉત્તરોત્તર ઉત્પન્ન થયેલા દેવતાઓ તે જ વસ્તુઓને વાપરે છે. દેવગતિમા જીવે ત્યાં સુધી તે વસ્તુઓ વાપરે અને મરે એટલે વાપરેલી વસ્તુઓ હતી તેવી છોડીને ચાલતા થાય અને તે જ વિમાનમાં બીજો જીવ આવી સ્વામીપણે ઉત્પન્ન થાય. તે પાછી તે જ વસ્તુઓને વાપરે, માટે પુન્યબળથી દેવભવમા ભોગવવા યોગ્ય મળેલી વસ્તુઓને દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈને કે દયા કરીને મનુષ્યને દાન કરી શકતા નથી. જમીનમાં રહેલા નિધાનો પણ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે બીજાને આપી શકે નહિ, કારણ કે દક્ષિણ દિશાનો સૌધર્મેન્દ્ર અને ઉત્તર દિશાનો ઈશાનેંદ્ર સ્વામી હોવાથી તેમની આજ્ઞા સિવાય જમીનમાના નિધાનોને દેવતા કાઢી શકે નહિ. બાકી વિશિષ્ટ પુન્યના ઉદયથી દેવતા ભૂગર્ભનિધાન કાઢીને અથવા તો વૈક્રિય વસ્તુ બનાવીને કે બીજાને ત્યાંથી ઉચકી લાવીને આપી શકે છે, પરંતુ પુન્યવાન મનુષ્યોને તો ઉપાસના કર્યા વગ- પણ દેવતાઓ આવીને સેવામાં હાજર થાય છે. તીર્થંકરો, ચક્રવર્ત્તીઓ, વાસુદેવો, બલદેવો આદિ પુંન્યશાળી મનુષ્યો કાંઈ દેવતાની ઉપાસના કરતા નથી, છતાં પુન્યાનુસાર ઇંદ્રો તથા દેવતાઓ નિરંતર સેવામાં હાજર રહે છે અને ઈચ્છાનુસાર (કે અનિચ્છાએ પણ) પૌદ્ગલિક સંપત્તિઓ મેળવી આપે છે. બાકી આત્મિક સાચી સંપત્તિ આપી શકતા નથી

જેમ મનુષ્યો આઠે કર્મના આવરણવાળા હોય છે તેમ દેવતાઓ પણ સંપૂર્ણ કર્મોથી ઘેરાયેલા હોય છે, પરંતુ જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યો દેવતાની ઉપાસના કરવાવાળા હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં દેવતાઓ મનુષ્યની ઉપાસના કરવાવાળા હોતા નથી એટલી જ દેવતાની પુન્યબળની અધિકતા. સંસારમાં સર્વોત્કૃષ્ટ પુન્ય તીર્થંકરોનું હોય છે. એ હેતુથી અને મનુષ્ય તપદ્વારા દેવતાઓને પણ દુર્લભ- દેવતાઓથી પણ ચઢિયાતી અનેક પ્રકારની લબ્ધિઓ મેળવી શકે છે તેમજ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મુક્તિ મેળવી શકે છે. આવા કારણોને લઈને તે મનુષ્ય દેવતા કરતાં પુન્યબળમાં અત્યંત વધી જાય છે. તેમજ ગતિમાં પણ દેવતા કરતાં મનુષ્યગતિ ચઢિયાતી છે. બાકી પુન્યહીન પુદ્ગલાનંદી મનુષ્યો દેવતાઓને પોતાના કરતા અધિક માનીને ઉપાસના કરે તો એ તેમની અણસમજ છે. બીજા મનુષ્ય દેવ તે બીજા દેવો કરતાં શ્રેષ્ઠતર હોય છે. એમણે પૂર્વના ત્રીજા ભવમાં દેવ થવા યોગ્ય તીર્થંકરનામકર્મ નિકાચિતપણે બાંધેલું હોય છે. તે કર્મ બંધાયા પછી ત્રીજે ભવે અવશ્ય ઉદયમાં આવે છે. સર્વોત્કૃષ્ટ પુન્યના ઉદયથી જન્મ થતાંની સાથે જ દેવગતિમા ઉત્પન્ન થયેલા જન્મથી જ કહેવાતા દેવો અને તેમના સ્વામી ઇંદ્રો સેવામાં હાજર થાય છે. એમનો જન્મસમય ત્રણે લોકમાં—નારકીમા ઉત્પન્ન થયેલા જન્મથી જ દુઃખી જીવોને પણ—એક ક્ષણ વાર આનંદ આપનારો થાય છે. એમના ઉપરનું કર્મની સત્તાનું દબાણ નબળું પડી ગયેલું હોય છે. જન્મથી જ આત્મસત્તા હાથમાં લીધેલી હોવાથી મોહ આદિ કર્મો થરથર કાંપતા રહે છે. એમનુ આખું ય જીવન સ્વપરના કલ્યાણ માટે વપ-

લેખક—મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી મહારાજ

પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં અમારો વિહાર
અને તે સમાજનો ઉદ્ધાર.

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૩૬ થી શરૂ)

રાયગાથી ત્રીજા મુકામે અમે ભરતપુર આવ્યા. ઓસવાલ, પલ્લીવાલ, શ્રીમાલ વગેરે બધા શ્વેતાંબર જૈનો સામે આવ્યા હતા અને જૈન ધર્મની જય જય બોલાવતાં અમને શહેરમાં લઇ ગયા. નિરંતર વ્યાખ્યાન-પ્રભાવનાદિ થતાં.

(૧) અહીં અમદાવાદની શ્વેતાંબર જૈન ધર્મ પ્રચારક સમિતિદ્વારા અને શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથજીની પેઢી મુંબઇદ્વારા થયેલ શ્વેતાંબર પલ્લીવાલ જૈન મંદિરના જીર્ણોધ્ધારનું કાર્ય જોયું. મંદિરજીના જીર્ણોધ્ધારનું કાર્ય સુંદર થયું છે. આ જીર્ણોધ્ધારનો શિલાલેખ પણ લાગ્યો છે. આખા મંદિરજીનો કાયાકલ્પ જ થયો છે. બહારના ભાગમાં લાયબ્રેરી છે તેમજ સ્વાધ્યાય વિભાગ છે. મંદિરજીના તદ્દન સામે બહારના ભાગમાં નાની ધર્મશાળા છે. શ્રીયુત નાહટાજીએ પણ અહીં ઘણું સારું કાર્ય કર્યું છે. બહારથી મંદિરોનો સામાન, સુંદર પુસ્તકો, પૂજાનાં ઉપગરણો આદિ વસ્તુઓ પહોંચાડી છે. પલ્લીવાલ જૈનોને પૂજા-દર્શનવિધિ આદિ પણ શીખવાડ્યાં છે. શ્વેતાંબર પલ્લીવાલ જૈન મંદિરના જીર્ણોધ્ધાર પછી

રાય છે. એમની જીવનમુક્ત અવસ્થા અનેક જીવોને સાચી સ્વતંત્રતા અપાવનારી હોય છે. પોતે કર્મોનો પરાજય કરી સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્ર બનેલા હોવાથી ઉપાસક ભવ્ય ભક્તો સાચી-સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્રતા મેળવી શકે છે. એમણે સમ્યગ્જ્ઞાનનો વિકાસ થયેલો હોવાથી ઔદયિક ભાવે પ્રાપ્ત થયેલી સુખ-સંપત્તિ અથવા આપત્તિ-વિપત્તિને સમભાવે સહન કરીને વિશિષ્ટતમ નિર્જરા દ્વારા વિશિષ્ટતમ આત્મવિશુદ્ધિ મેળવેલી હોય છે. આત્મગુણઘાતી મોહાદિ ચારે કર્મનો ક્ષય થવાથી કેવળજ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ આત્મલક્ષ્મીથી સમૃદ્ધ થયેલા હોય છે. આત્મવિકાસરૂપ અતિશયના પ્રભાવથી પ્રાણીઓ જન્મના વેર ભૂલી જાય છે અને પવિત્ર વચનો સાંભળી પોતપોતાની ભાષામાં સમજીને બોધ પામે છે. એઓ ક્ષણિક પરસ્વરૂપના ભોક્તા હોતા નથી પણ નિત્ય સ્વ-સ્વરૂપના જ ભોક્તા હોય છે. આવા દેવાધિદેવની ઉપાસના અનંત જ્ઞાન, દર્શન, જીવન, સુખ આદિ આત્મિક ગુણોનો વિકાસ કરવાવાળી હોય છે. આત્મિક ગુણનો વિકાસ મેળવવાના હેતુથી કરવામાં આવતી એમની ઉપાસના સાચી ઉપાસના કહેવાય છે અને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ માટે કરવામાં આવે તો તે અજ્ઞાનતાની સૂચક છે, માટે વીતરાગ દેવની ઉપાસના વીતરાગ દશા મેળવવાને માટે જ કરવી જોઇએ, જેથી કરીને જન્મ, જરા, મરણ ટળી જવાથી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે અને શાશ્વતું સુખ મેળવી શકાય છે.

શ્વે. પલ્લીવાલો સુખી થયા છે, ઘર વધ્યાં છે અને ધર્મભાવના વધતી જાય છે. યદિ આપણા સાધુ મહાત્મા અહીં ચાતુર્માસ રહે તો ઘણો જ લાભ થવા સંભવ છે.

(૨) ગોપાલગઢમાં શ્રીમાલોના શ્વે. મંદિરજીનો જીર્ણોધ્ધાર થયો છે.

(૩) ઓસવાલોના મંદિરના જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય અધુરું બંધ પડયું છે. આ મંદિરના જીર્ણોધ્ધાર માટે અમે સાત વર્ષ પહેલાં ભરતપુર આવ્યા ત્યારે ઉપદેશ આપી રૂપિયા ચારેક હજાર કરાવ્યા હતા, ઘટતી મદદ બહારથી મળી જશે તેમ પણ કહ્યું હતું; પરન્તુ મીસ્ત્રીએ ખર્ચ ઘણો કરાવ્યો. પૈસા ખૂટ્યા અને કામ બંધ થયું. આસપાસમા અનેકય વધ્યું. ભરતપુર આવી આ સંબંધી ઉપદેશ આપી બાકી રહેલા પૈસા બધા આપ્યા છે. લાલા બસન્તીલાલે રૂપીયા એક હજાર આપવા કબૂલ્યું અને બીજી વ્યવસ્થા કરાવી, જેથી હવે કાર્ય શરૂ થશે તેમ જણાય છે.

ભરતપુરમાં આજુબાજુનાં ઘણાં ગામોમાંથી શ્વે. પલ્લીવાલ ભાઇઓ આવ્યા. પોતપોતાના ગામમાં પધારવાની વિનંતિ કરી ગયા. ભરતપુરમા વ્યાખ્યાનમાં જૈન જૈનેતર બધાયે આવતા. અમલદારો પણ આવતા. બધાના આગ્રહથી હિન્દી સ્કૂલમાં 'મનુષ્ય કર્ત્તવ્ય' પર જાહેર વ્યાખ્યાન પણ રાખ્યું. સ્કૂલનો વિશાલ હોલ જનતાથી ખીચોખીચ ભર્યો હતા, શ્વેતાંબર દિગંબર, સ્થાનકવાસી, જાટ, રાજપુત, બ્રાહ્મણ, આર્યસમાજી, હિન્દુ મુસલમાન બધાયે આવ્યા હતા. રાજ્યના ઉચ્ચ અધિકારીઓ પણ આવ્યા હતા. વ્યાખ્યાનની અસર ઘણી જ સારી થઇ અને પૂજ્યપાદ શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજશ્રીને "જૈન સાહિત્યરત્નાકર"નું માનવતું બિરુદ આપ્યું, પરન્તુ મહારાજશ્રીએ તો સાફ ઇન્કાર જ કર્યો. આખરમાં એક આર્યસમાજી ભાઇએ કહ્યું અમે ગરીબ માણસો છીએ અમારી ભક્તિ અને પ્રેરણાથી અમારી પાસે જે હતું તે આપને ચરણે ધર્યું છે. સભા ખતમ થઇ અને જૈન શાસનની પ્રભાવના સારી થઇ.

વિહાર સમયે પણ તહસીલદાર, ફોજદાર વગેરે હાજર હતા. ભરતપુર છોડી. અમે પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં આગળ વધ્યા.

પીંઘોરા—

એક શ્વેતાંબર પલ્લીવાલ જૈન મંદિર છે. પલ્લીવાલોનાં ઘર તો થોડાં જ છે. ત્યાં પટવારીજી બહુ જ ભલા અને ધર્મપ્રેમી છે. અહિં મંદિરની વ્યવસ્થા બરાબર નથી. આ ગામ નીચે ૧૮ ગામ છે. આ ગામોના પલ્લીવાલો પર્વદિવસોમાં દર્શને આવે છે. છેલ્લાં કેટલાયે વર્ષોના લાગા નથી આવ્યા. બીજી આમદાની પણ નથી, મદદની જરૂર છે. જીર્ણોધ્ધારમા થોડા ખર્ચે સારો લાભ થાય તેમ છે.

પેરસર—

અહીં પલ્લીવાલોનાં ૮ ઘર છે. અહીં શ્વેતાંબર જૈન મંદિર હતું પરન્તુ આ ગામ મુસલમાન જમીનદારનું હોવાથી મુસલમાનોએ મંદિર તોડી નાંખ્યું એટલે મંદિર ઢેરામાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે. પેરસરના શ્રાવકશ્રાવિકાઓ ઢેરા દર્શન કરવા જાય છે. અઠ્ઠાઇ(પર્યુપણા)માં તો રોજ દર્શન કરવા જાય છે. બાકી તિથિએ દર્શન કરવા જાય છે.

ઢેરા—

પેરસરથી બે માઇલ દૂર છે. અહીં બે ઘર છે. એક જૈન મંદિર છે. મંદિરજીની વ્યવસ્થા જોઇ સુધારાવધારાની જરૂર છે. પૂજા પણ બરાબર નથી થતી. અજ્ઞાનતા, દરિદ્રતા અહીં જીવતીજાગતી જોવા મળે છે. ઢેરામાં પણ સંવેગી સાધુ ગયેલા નહિં. અમને જોઇ એક ખેડૂતે પૂછયું. બાવાજી કોણ છો તમે ?

અમે—જૈન સાધુ.

ખેડૂત—મહારાજ મુખ પર પટ્ટી તો બાંધી નથી.

અમે—અમે મુખ પર પટ્ટી બાંધનાર નથી. એમનાથી અમે જુદા છીએ.

ખેડૂત—महाराज मोहरछाप तो लगो नहीं है ?

અમે—પછી તેને સમજાવ્યો. તે સાધુએ જુદા અને અમે જુદા છીએ.

ખેડૂત—वे साधु तो बडे बुरे होते है ।

આ સાંભળી અમને કંઇક દુઃખ પણ થયું. આ પ્રાંતમાં સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓની પ્રતિષ્ઠા સારી નથી. તેમનું આચારનું શૈથિલ્ય અને આહારવિહારની અમર્યાદ પ્રવૃત્તિને લીધે આ પ્રદેશના અજૈનો તો તેમને અનાદરની દૃષ્ટિ એ જ દેખે છે. અમે વેરમાં પણ આવું જ સાંભળ્યું. ખેર, આપણે આવી વાતો પર દૃષ્ટિ ન નાંખીએ; પરન્તુ તેમનાથી જૈન ધર્મની જે નિંદા અને હેલના થાય છે તે તરફ કેમ ઉપેક્ષા અને ઉદાસીનતા રાખી શકાય ? મેં અહીં આટલી વાત નોંધી છે તે ટીકાની દૃષ્ટિએ નહિં કિન્તુ હિતશીક્ષાની દૃષ્ટિએ જ નોંધી છે.

ઢેરાથી અમે વેર ગયા. ભરતપુરના સંઘના કેટલાએ શ્રાવકો અહીં સુધી આવ્યા હતા. પલ્લીવાલો પણ આવતા. પેરસરના પલ્લીવાલ જૈનો પણ આવ્યા હતા. તેમને ઉપદેશ આપી જૈન ધર્મમાં સ્થિર થવા સમજાવ્યું હતું. રાત્રિભોજન, કંદમૂળ આદિનો ત્યાગ, પર્વતિથિએ જિનેશ્વર દેવનાં દર્શન, પૂજન કરવા જરૂર અહીં આવવું તેમ સમજાવ્યું હતું.

અહીં આપણા સાધુઓના વિહારની ઘણી જ આવશ્યકતા છે. આ લોકોએ સંવેગી સાધુ જિંદગીમાં–અમને જ પહેલવહેલા જોયા. સંવેગ સાધુઓનો વેશ અને ઉપદેશ સાંભળી તેમને આશ્ચર્ય થતું. પછી સત્ય ધર્મ સમજાવતાં તેઓ ખુશી થઇ જતા.

વેર—

ઢેરાથી અમે વેર આવ્યા. રસ્તામાં રેત અને કાંટા. સવારના નવ વાગ્યાના ચાલેલા સાંજના ચાર વાગે અમે વેર આવ્યા. અહીં સુંદર શ્વેતાંબર મંદિર, ધર્મશાલા, નાની લાયબ્રેરી છે. પલ્લીવાલોનાં ૯ ઘર છે. અહીં સંવેગી સાધુ અમે પહેલવહેલા જ આવ્યા એમ વયોવૃધ્ધ ડોસાઓ કહે છે. વેર આવવાનો રસ્તો એટલો કઠિન અને મુશ્કેલીભર્યો છે કે સાધુઓને આવતાં ઘણી જ મુશ્કેલી પડે તેમ છે. સ્થાનકમાર્ગીઓ પણ બીજે રસ્તેથી આવે છે. અહીં તેમના સંબંધી અભિપ્રાય કાંઇ સારો નથી. મંદિરજીમાં મૂલનાયક શ્રી ચંદ્રપ્રભુજીની મૂર્ત્તિ વિ. સં. ૧૫૨૨ અષાઢ શુ. ૪ ગુરુવારે શ્રી શાલિભદ્રસૂરિજીના દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત છે. બીજી મૂર્ત્તિ વિ. સં. ૧૬૬૮ ની શ્રી જીનચંદ્રસૂરિ પ્રતિષ્ઠિત અને શેઠ હીરાનંદે ભરાવેલી છે જે આગ્રાથી આવી હશે. મંદિરજીના જીર્ણોધ્ધારની જરૂર છે. થોડા ખર્ચે સારો લાભ મળે તેમ છે.

અહીં યતિજીનો એક પુસ્તકભંડાર છે તે જોયો. વિજયગચ્છના યતિઓના હાથનાં લખેલાં પુસ્તકો, શાસ્ત્રો તો સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓ ઉપાડી ગયા છે. કેટલાક ગુટકા સારા છે જેમાં સંસ્કૃત સ્તોત્રો છે. પુસ્તકો ઠીક ભંડારમાં મૂકાવ્યાં. વ્યાખ્યાનમાં શ્વેતાંબર, દિગંબર, જૈન અને જૈનેતર બધાયે લાભ લેતા. અહીંથી વિહાર કરી સિરસ થઇ ભુસાવલ પહોંચ્યા.

લેખક : શ્રી મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી.

नाणेण मुणि होई.

બારમા તીર્થંપતિ શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીના સ્તવનમાં શ્રીમદ્ આનંદઘનજી મહારાજ અધ્યાત્મના વિષયને વધુ વિસ્તારી મુમુક્ષુ આત્માને એવી કક્ષા ઉપર આણી મૂકે છે કે તે સ્વતઃ બાકી રહેલ માર્ગ કાપી ઇષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ કરી શકે, પણ તે ત્યારે જ શક્ય બને કે આત્મા બારમા જિનને ઉદ્દેશી રચાયેલ સ્તવનને બરાબર પચાવે. એ સારુ પૂર્વે ચેતવણી આપી હોવા છતાં એક વાર ફરીથી જણાવે છે કે ત્રણ ભુવનના નાથ એવા વાસુપૂજ્ય ભગવાન ઘણા નામો ધરાવે છે. એટલે કે પરમાત્માને દુન્યવી આત્માઓ જાતજાતના નામોથી પિછાને છે અથવા તો ઇચ્છિત રીતે સંબોધે છે એની કેવળ ગણના કરવાથી, અથવા તો શુક સદૃશ 'રામ' નામ જપી જવાથી કંઇ બીજું વળે તેમ નથી જ. એ પાછળ જે જે જુદા જુદા હેતુઓ યોજાયેલા હોય છે તે બરાબર સમજવાની જરૂર છે. સંસારી જીવોના બહિરાત્મા અને અંતરાત્મા એમ જે ભેદો નજર સન્મુખ તરી આવે છે એમાં અહીં તો કેવળ અંતરાત્માની વાત કરવી છે. જ્યાં લગી બહિર દશા વર્તે છે ત્યાં લગી પરમાત્મભાવ દૂર હોવાથી એ માટે વિચાર કરવાપણું જ નથી.

અંતરાત્મા બરાબર નોંધી રાખે કે–

'પરિણામે બંધ' અને 'ઉપયોગે ધર્મ' એ નાનકડા સૂત્રો તેની પાછળ રહેલ રહસ્યના મુદ્દાથી વિચારતાં ઘણા અગત્યના છે. નાનકડો જણાતો સૂર્ય સારા જગતને ઉષ્મા ને પ્રકાશ આપે છે અને નાના એવા અંકુશથી મોટા એવા ગજરાજ પણ વશ કરી શકાય છે. એ ન્યાય ઉપરોક્ત સૂત્ર–યુગલને લાગુ પડે છે.

ચેતન–જીવ અગર આત્મા બે ઉપયોગ ધરાવે છેઃ

૧. નિરાકાર અર્થાત્ સામાન્ય ઉપયોગ.

૨. સાકાર અર્થાત્ વિશેષ ઉપયોગ.

નિરાકારમાં દર્શનગુણ અગ્રભાગ ભજવે છે; જ્યારે સાકારમાં જ્ઞાનગુણ છતાં એ ઉભય ગુણો બેલડીરૂપ છે. વાસુદેવ–બળદેવ વચ્ચે જે ગાઢ સ્નેહ હોય છે એ કરતાં પણ આ બેલડીનો સંબંધ વધુ ગાઢ હોઇ અતૂટ છે. ઉપરોક્ત પ્રકારના ઉપયોગમાં રમણ કરતો ચેતન આઠ પ્રકારના કર્મો અગર તો એની ૧૫૮ પ્રકૃતિની વિસ્તૃત વાડીમાંથી શુભ- અશુભ પરિણામના જોરે જાતજાતની પ્રકૃતિના બંધનોમાં ગુંચવાય છે. એના ફળ અનુભવ ટાણે શુભ હોય છે તે પુણ્યના વર્ગમાં લેખાય છે અને અશુભ હોય છે તે પાપના મથાળા હેઠળ મૂકાય છે.

યોગિરાજ બીજી ગાથામાં આ જટિલ વિષયને ઠસાવવા સારુ નિરાકારનું લક્ષણ બતાવતા કહે છે કે–

'નિરાકાર અભેદ સંગ્રાહક' અર્થાત ભેદ વગર સંગ્રહ કરનારને તે નિરાકાર યાને દર્શનોપયોગ.

'ભેદ–ગ્રાહક સાકારો રે' અર્થાત્ ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપે એની વિવક્ષા કરી ગ્રહણ કરનાર તે સાકાર યાને જ્ઞાનોપયોગ.

આમ ઉપયોગના બે ભેદે ચેતન પણ બે ભેદવાળો કહેવાય. બાકી તો એ પરથી સાર એટલો જ લેવાનો છે કે ઉપર વર્ણીત ઉપયોગના જોરે આત્મા જડ--ચેતનસૃષ્ટિમાં સમયે સમયે કર્મબંધનરૂપ વ્યાપાર ચલાવી રહેલ છે. કર્મોનું કર્ત્તાપણું તે પરિણામ આશ્રયી છે અર્થાત્ જીવે અમુક અધ્યવસાયના જોરે અમુક જાતના કર્મો ઉપાર્જન કર્યા એમ વ્યવહારમાં કહી શકાય, બાકી નિશ્ચય દૃષ્ટિથી જોતાં ચેતન સ્ફટિકવત્ નિર્મળ હોવાથી એને કર્મનો બંધ થતો જ નથી. દાખલા તરીકે જીવ મિથ્યાત્વના પરિણામે વર્તતો હોય ત્યારે મિથ્યાત્વ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે, પણ એ વેળા અવિરતિના પરિણામ ન હોવાથી એને અવિરતિનો બંધ ન પડે. તેથી કર્ત્તાપણું પરિણામમાં છે અને નહીં કે જીવમાં. જે હેતુ વડે કરાય એ કર્મ કહેવાય અને તેથી કરવા માત્ર કર્મ તો એક જ છે પણ એને તત્ત્વવેત્તાઓ જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુઓથી જુએ છે ત્યારે તેના સંબોધનો વધી પડે છે. સાત નયદ્વારા એની વહેંચણી મુખ્યપણે કરી શકાય, છતાં બારિકાઇથી એની વિસ્તૃત આલોચના કરનાર સાત પરથી સાતસો સુધી પહોંચી જાય છે. આમ એક રૂપમાંથી અનેક રૂપ થતાં વાર નથી લાગતી.

આ જાતની બહુરંગી વિચારસરણીમાં મુંઝાયા વગર, એ સર્વનું સ્વરૂપ બરાબર અવધારી લઈ, એ દ્વારા ઊભા થયેલ ભિન્ન ભિન્ન દર્શનોનો આશય વધાવી લઈ, આગળ કૂચ કરવાની હોવાથી અત્રે એનો ઉલ્લેખ ઈશારા માત્ર કર્યો છે. એ ઉપરથી વ્યવહાર અને નિશ્ચય નામના બે નય પરત્વે ધ્યાન રાખી, અષ્ટકર્મરૂપી મહાન્ યોદ્ધાઓનો સામનો કરવાનું જે મૂળ ધ્યેય છે એ જરામાત્ર લક્ષ્ય બહાર થવા ન દેવું.

સ્તવનની ચોથી ગાથા વસ્તુસ્વરૂપનું યથાર્થ દર્શન કરાવે છે એટલા સારુ એને પ્રત્યેક આત્માએ--ખાસ કરી મુમુક્ષુ જીવે અવશ્ય હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવી છે--

દુઃખ સુખરૂપ કરમફલ જાણો,
નિશ્ચય એક આનંદો રે;
ચેતનતા પરિણામ ન ચૂકે,
ચેતન કહે જિનચંદો રે.

" હે ભવ્યો ! દુઃખસ્વરૂપ અને સુખસ્વરૂપ અર્થાત્ દુઃખ દેનારા ને સુખાનુભવ કરાવનારા એવા કર્મનાં બે ફળ છે, તે વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ છે. નિશ્ચય નયના અભિપ્રાય અનુસાર ત્રણે કાળમાં આત્મા નિજસ્વભાવનો એટલે કે પોતાના મૂળ ગુણોનો જ કર્ત્તા હોઈ, અદ્વિતીય આનંદમય છે. એને અન્ય પ્રકારે કર્ત્તાપણું કે ભોક્તાપણું છે જ નહીં. જીવમાં ચેતન્ય ધર્મ એ એક એવો જીવંત ધર્મ છે કે જે પૂર્ણપણે નિર્મળ થતાં એને અન્ય વસ્તુની અપેક્ષા રહેતી નથી. એ ચેતનાપણું પરિણમન ધર્મમાં પલટાતું નથી; કારણ કે એ આત્માનો જ ધર્મ છે અર્થાત્ ગુણ છે. ગુણથી જ ગુણીની ઓળખાણ થાય છે. કહ્યું છે કે--

ધર્મી અપને ધર્મકું, ન તજે તિનુ કાલ;
આત્મજ્ઞાન ગુણ નવ તજે, જડ કિરિયાકી ચાલ.

તેથી ધર્મને અભાવે ધર્મીનો અભાવ અને ધર્મને સદ્ભાવે ધર્મીનો સદ્ભાવ એ ટંકશાળી વચન છે.

પાંચમી ગાથા એ વાતનો ઉપસંહાર કરતાં કહે છે કે ચેતના ધર્મે વ્યાપી રહેલ ચેતન' અર્થાત્ જીવ યથાર્થ સમજ પછી સ્વપરની

પિછાન સરળતાથી કરે છે. નિજધર્મ શું છે અને પરધર્મ એટલે કે કર્માવરણનો ધર્મ શું છે એ સ્પષ્ટપણે જોઇ શકે છે. એને વિચાર આવે છે કે હું ચેતન છું, ભલે હું પુદ્દગલ સાથે રમતમાં પડ્યો છું છતાં એ કંઈ મારો ધર્મ નથી. પુદ્દગલ તો જડ છે. ચેતન ને જડના જ્યાં ધર્મો જ જુદા છે ત્યાં પરસ્પરની દોસ્તી શા કામની ? એમાં જડને શું ગુમાવવાપણું છે ? કેવલ ચેતન એવો જે હું-તેનું ઊઘાડું અધઃપતન સમાયેલું છે. ચૈતન્ય ધર્મ શાશ્વત છે જ્યારે જડ તો વિનાશી છે. **સડણુ, પડણુ વિધ્વંસન** એના સ્વભાવો છે.

'જ્યાં લગી આઠ કર્મોના બંધનની જકડામણ ઢીલી ન પડી હોય ત્યાં લગી એના દ્વારા થતી દરેક ક્રિયા મારા અર્થાત્ આત્માના નામે ચઢતી હોય. જાણે હું જ એ બધું કરી રહ્યો હોઉં એવું માની બેઠો હોઉં, છતાં ઉપર જોયું તેમ મારા મૂળ સ્વભાવથી-મારા જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર ગુણોથી એ વિપરીત છે; એટલે કે વસ્તુતઃ મારે એની સાથે સ્હેજ પણ લેવાદેવા નથી. મોહ-મદિરાસક્ત માનવી માફક, ખરાને ખોટું ને ખોટાને ખરું માની લેવા તૈયાર થયેલ હું, યોગિરાજ કહે છે તેમ નિશ્ચય નજરે કોઈ જુદો જ છુ એનો ધર્મ પણ અનેરો છે.'

"આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ એ મારું લક્ષ્યબિંદુ છે અને એ આત્મજ્ઞાન કે સ્વસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ એ કંઇ બહારથી શોધી આણવાની ચીજ નથી. ડુંટીમાં રહેલી કસ્તૂરી ન જાણનાર હરણ એને સારુ જેમ ચારે દિશામાં ભ્રમણ કરે અને પરિણામે થાકી જાય છે તેમ મારી અત્યાર સુધી એ જાતની જ દશા થઇ છે ! મારા સાચા ગુણો મારી પાસે હોવા છતાં કર્મ-મદિરાના કેફમાં એ હું ન પિછાણી શકયો. પરિણામ એ આવ્યું કે જે પુદ્દગલ યાને જડના ધર્મો હતા તેને હું મારા માની બેઠો, એમાં રાચ્યો અને માચ્યો; તેથી સંસારરૂપ અટવીમાં રબરના દડાની માફક આમથી તેમ અથવા તો ઊંચેથી નીચે જેમનો ધક્કો વાગ્યો તેમ ઉછળ્યા કર્યો !

"સિદ્ધાંતમાં સ્પષ્ટ કથન છે કે જેને સ્વરૂપપ્રાપ્તિ થઈ તે જ ચેતન કહેવાય. લક્ષણ સહિત હોય તે જ પ્રમાણ મનાય બીજા તો કહેવા માત્ર ચેતન જાણવા. અત્યારસુધીની મારી કરણી સાચા ચેતનની નહિં પણ કહેવા માત્રના **ચેતન જેવી છે.**"

શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીએ જેમ એ સર્વના નિષ્કર્ષ પછી આત્મસ્વરૂપને પિછાની લીધું, તેમ એ પ્રભુના સ્તવનદ્વારા યોગિરાજ પણ આત્માને સ્વસ્વરૂપની પિછાન કરવાની અર્થાત્ લાંબા કાળથી રિસાયેલ એ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવા અર્થે મનાવી લેવાની વાત કરે છે. નિરંતર એની સાથે હેત રાખવાની, ગાઢ પ્રીતિથી એની સાથે ગાઠ વાળવાની સલાહ આપે છે. ટૂંકમાં સ્વરૂપમા જ પ્રવર્ત્તવાની આજ્ઞા કરે છે. અન્ય પ્રકારના ચિંતન સાથે કાયમને માટે ફૂટા-છેડા કરવાની ચેતવણી આપે છે.

આનું નામ સાચું અધ્યાત્મ. આ સ્વરૂપને જાણે તે જ અધ્યાત્મિ અને એ જ મુનિ સાચું જ્ઞાન ધરાવે તે શ્રમણ કે સાધુ કહેવાય.

'નાણેણ મુણિ હોઇ' એ આપ્તવચન છે. સ્વરૂપજ્ઞાનથી રહિત આત્મા એ નામના આત્મા છે અને એ જ્ઞાનવિહુણા મહાત્માને માત્ર ઓઘા મુહપત્તિ ધારણ કરનાર મહા-તમા

અનુ : અભ્યાસી B. A.

કર્ત્તવ્ય મીમાંસા

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૪૩ થી શરૂ)

બ્રહ્મચારીનો ધર્મ

ચોવીશ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરીને ગુરુની પાસે રહેવું. સેવકની માફક ગુરુસેવા કરતાં કરતાં સમસ્ત શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવું. જિતેન્દ્રિય, સુશીલ, મિતાહારી, દક્ષ અને શ્રધ્ધાવાન બનવું. સ્ત્રીઓની સાથે કદી પણ વાતચિત ન કરવી. તેલ, સાબુ વિગેરે ન લગાડવા. માળા ન પહેરવી. અત્તર ન લગાડવું. પગરખાં ન પહેરવાં. પલંગ પર ન સૂવું. આ રીતે રહેતાં રહેતાં યથાશક્તિ અભ્યાસ કરીને ગુરુદક્ષિણા આપીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવો.

ગૃહસ્થનો ધર્મ

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરીને પોતાથી ઓછી ઉમરની સવર્ણ, સુલક્ષણા અને સારા વંશમાં જન્મેલી કન્યાની સાથે લગ્ન કરવું, તપ, અધ્યયન અને દાન ત્રણે આ આશ્રમમાં કરવા જોઈએ. પ્રતિગ્રહ, અધ્યાપન અને યજ્ઞ કરાવવા એ કેવળ બ્રાહ્મણનું કર્ત્તવ્ય છે. ઇશ્વરમાં બુધ્ધિ સ્થિર કરીને અનાસક્તિ સહિત સંસારના જુદા જુદા કામો કરતાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઘરની અંદર વિચારવાન પુરુષે અતિથિની માફક રહેવું જોઇએ. એમ કરવાથી સંસાર બંધનનો હેતુ નથી રહેતો. મમતા જ બંધનનો હેતુ છે. ઘરમાં રહીને ન્યાયયુક્ત સંસારીકર્મોદ્વારા આત્માને ઉજ્જવળ બનાવવો જોઈએ.

યતિના ધર્મ.

બધા જીવોને મિત્રતુલ્ય માનીને આખા વિશ્વને આત્મામાં અને આત્માને આખા વિશ્વમાં જોવો. ન જીવવાની ઇચ્છા કરવી ન મરવાની. અસત્ય શાસ્ત્રોને ગ્રહણ ન કરવા, વૈદક અથવા જ્યોતિષથી આજીવિકા ન ચલાવવી. કોઇ શાસ્ત્રિય વિષય ઉપર ચર્ચા ચાલતી હોય તો કોઇ પક્ષમાં ન ભળવું, વ્યાખ્યાન કરીને આજીવિકા ન ચલાવવી, એવી રીતે ચૂપચાપ જીવન એકાંતમાં વિતાડવું કે જેની કોઇને જાણ ન થાય. સોનું વિગેરે ધાતુ પાસે ન રાખવી. પ્રતિષ્ઠા, સ્ત્રી, ધન, શિષ્ય અને પોતાનું ઘર એ પાંચ સંન્યાસી–ત્યાગવૃત્તિવાળાના શત્રુ છે. તેનો ત્યાગ કરવો.

જે કામિની–કાંચનનો ત્યાગ નથી કરી શકતો તેને માટે સંન્યાસ–ગ્રહણ અશકય છે. સંન્યાસીએ સ્ત્રી ને ધનનો ત્યાગ કરીને કેવળ ભિક્ષાદ્વારા

અર્થાત્ ઘણી ફિકરવાળા આત્મા છે. કેવળ વેશમાત્રથી સાધુ છે, માત્ર દ્રવ્ય લિંગી છે. સ્વરૂપ જ્ઞાનમાં ભાવલિંગીપણું જરૂરી છે જે ત્યાં શોધ્યું પણ જડતું નથી.

આત્માની બહાર સ્વરૂપ જ્ઞાન સંભવતું જ નથી. એની ખોજ અંદર કરવાની છે અને એ જે કરી રહ્યા છે તે આનંદઘનના સાથી છે.

એ વાત હરગીજ ભુલશો નહીં કે—

આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે,
બીજા તો દ્રવ્ય લિંગી રે;
વસ્તુગતે જે વસ્તુ પ્રકાશે,
આનંદઘન મતિ સંગી રે.

જીવનનિર્વાહ કરવો જોઇએ. વૈરાગ્ય તથા જ્ઞાન એ જ સન્યાસીનું ભૂષણ છે.

वैराग्यस्य फलं बोधो बोधस्योपरतिः फलम्।
स्वानुभवात्परा शान्तिरेषा चोपरतेः फलम्॥

ત્યાગ અને જ્ઞાનયુક્ત યોગી જ જ્ઞાનનુ મુખ્ય ફળ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ચિત્તમા જ્યાં સુધી ઉપરતિ નથી થતી, જ્યાં સુધી વિષયોમાં નિઃસ્પૃહતા નથી થતી ત્યાં સુધી બ્રહ્માનંદની પ્રાપ્તિ થઇ શક્તી નથી. બ્રહ્માનંદમાં પ્રધાન વિઘ્ન છે આસક્તિ તથા કામના. તેથી એનો ત્યાગ થાય તો જ યોગ ગ્રહણ કરવો જોઇએ. સંન્યાસમાં મુખ્યત્વે કરીને બ્રાહ્મણનો અધિકાર છે. શમ, દમ, તપ, સંતોષ અને સ્વાધ્યાયથી સંપન્ન પુરુષ નીચ કૂળમાં ઉત્પન્ન થયો હોય તો પણ તે ગુણોથી રહિત પુરુષનો જન્મ બ્રાહ્મણકૂળમાં થયો હોય તો તેનાથી એ નીચ કૂળમાં ઉત્પન્ન થયેલો પુરુષ શ્રેષ્ઠ છે. ત્યાગ કરવાનો અધિકાર તો સર્વને છે. ભોગની અપેક્ષાએ ત્યાગની શક્તિ વધારે છે, એમ સૌ વિચારવાન પુરુષો માને છે.

મોક્ષનું સાધન

એક શિષ્યે ગુરુને પૂછ્યું—"હે ભગવન્! અનાદિ સંસારનું શું કારણ છે? એમાંથી કેવી રીતે નિવૃત્તિ થઇ શકે? મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ શું છે? મોક્ષનું સાધન શું છે? સાયુજ્ય ભક્તિ કોને કહે છે?" ગુરુએ એ પ્રશ્નોનો જવાબ આપ્યો. અનેક જન્મોના ખરાબ સચિત કર્મફળથી જીવના મનમાં ખરાબ વાસનાઓ ભરેલી રહે છે એ કારણને લઇને આત્મબોધ થતો નથી અને દેહાત્મબુદ્ધિ દ્રઢ બની રહે છે. વાસનાને લઇને જીવ પોતાની જાતને સંસારી અને દુઃખી સમજે છે. મિથ્યા સંસારના ભોગ સ્વપ્ન જેવા છે, તો પણ તે તેને નિત્ય અને સત્ય સમજીને તેની આશા કરે છે અને તેની પાછળ દોડી રહે છે, કિન્તુ ભોગોથી કોઇને તૃપ્તિ થતી નથી. વાસનાને લઈને સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ દેહ ધારણ કરીને મનુષ્ય એ દેહોમાં શુભાશુભ પ્રારબ્ધ અનુસાર ફળભોગ કરે છે અને ભોગોમાં તેની વાસના દ્રઢ થતા તેને વારંવાર કર્મ તરફ પ્રવૃત્ત કરે છે. સંસારથી વિરક્ત હોવાની ઇચ્છા તેને કદી પણ થતી નથી એટલા માટે તે અનિષ્ટ વસ્તુને પણ ઇષ્ટ માની લે છે અને વારંવાર એક દુ.ખથી બીજા દુ.ખમાં પ્રવેશ કરે છે. પરમાર્થતત્ત્વરૂપ મોક્ષમાં તેની પ્રવૃત્તિ થતી નથી એનું કારણ સ્વરૂપ જ્ઞાનનો અભાવ છે. બંધમોક્ષનો વિચાર ન થવાથી સ્વરૂપ જ્ઞાન થતું નથી. અજ્ઞાનની પ્રબળતાથી બંધ મોક્ષનો વિચાર નથી થતો. ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ન થવાથી અજ્ઞાન ટળતું નથી. અને અંતઃકરણ અતિ મલિન હોવાથી ભક્તિ, જ્ઞાન કે વૈરાગ્ય થતા નથી." એ ઉપરથી શિષ્યે પૂછ્યું—"તો પછી સંસારથી તરવાનો શો ઉપાય છે?" ગુરુએ કહ્યું:"અનેક જન્મોના પુન્ય જ્યારે સંચિત થાય છે ત્યારે સત્સંગ પ્રાપ્ત થાય. સત્સંગદ્વારા શુ કરવું જોઇએ એ વાતનું જ્ઞાન થાય છે, અને એ જ્ઞાનથી મનુષ્ય ખરાબ આચરણો છોડીને સદાચારમાં પ્રવૃત્ત બને છે. સદાચારનુ પાલન કરવાથી પાપનો ક્ષય થાય છે, પાપોનો ક્ષય થવાથી અંત.કરણ નિર્મળ થાય છે, ત્યારે નિર્મળ અંતઃકરણમાં સદ્ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય છે અને સદ્ગુરુની કૃપા બધા બંધનોથી છુટા થવાનું કારણ છે. સદ્ગુરુની કૃપાથી કલ્યાણમાર્ગના બધા વિઘ્નો નષ્ટ થઇ જાય છે, બધી જાતની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય છે, સદ્ગુરુની કૃપાથી ભગવત્ કથામાં રુચિ થાય છે.

ભગવત્ કથાદ્વારા હૃદયની ખરાબ વાસનાઓ

અને બધા પ્રકારની કામનાઓ નષ્ટ થાય છે. કામનાઓ નષ્ટ થતાં હૃદયમાં પરમાત્માનો આવિર્ભાવ થાય છે અને દૃઢ ભક્તિ પેદા થાય છે. પછી વૈરાગ્ય ને તત્ત્વજ્ઞાનદ્વારા મનુષ્ય મોક્ષગામી થઇ જાય છે. એ અવસ્થામાં સઘળાં શુભાશુભ કર્મોનો વાસના સહિત નાશ થઇ જાય છે ત્યારે ભગવાનમાં સાચો પ્રેમ થાય છે આખું જગત તેને માટે ભગવાનમય થઇ જાય છે અને તે ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરીને કૃતાર્થ થાય છે, એ ભક્તિમાર્ગની પરાકાષ્ઠા છે. ત્યાગમાર્ગ ગ્રહણ કર્યા પછી તેના નિયમોનું સારી રીતે પાલન કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ પ્રાપ્ત કરવા માટે સાધકમાં ઇચ્છા ન રહેવી જોઇએ. કોઇ પણ લોકપ્રાપ્તિની આકાંક્ષાના કરતાં બ્રહ્મસ્વરૂપ થવાનો યત્ન કરવો જોઇએ, પરંતુ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે મનુષ્ય જેટલું કરી શકતો હોય તેટલું જ કરવું તેને માટે કર્ત્તવ્ય છે. જેવી રીતે એક યોજન ન ચાલી શકે એવા મનુષ્ય માટે એક ગાઉ ચાલવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે તેવી રીતે શાસ્ત્રોમાં ભિન્નભિન્ન અધિકારીઓ માટે ભિન્નભિન્ન સાધનની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. પરમાર્થતત્ત્વ જાણનાર સદ્ગુરુ વિચારપૂર્વક શિષ્યના અધિકાર પ્રમાણે તેને શાસ્ત્રોક્ત સાધનમાં જોડે છે તેથી સદ્ગુરુના આદેશ અનુસાર જ પોતાના જીવનનું કર્ત્તવ્ય સ્થિર કરવું નિરાપદ છે. પોતાની બુધ્ધિથી કર્ત્તવ્ય નિર્ણય કરનાર બીનઅનુભવી સાધક ઘણે ભાગે ઠગાય છે. ગુરુએ પણ અમુક વખત સુધી શિષ્યની પરીક્ષા કરીને, તેની પ્રકૃતિ સમજીને તેના કર્ત્તવ્યનો ઉપદેશ કરવો જોઇએ. અનધિકારીને ઉપદેશ કરવાથી સારા પરિણામને બદલે ખરાબ પરિણામ આવે છે. પોતાના અધિકારનો પોતે નિર્ણય કરવો એ બહુ કઠિન છે, પરંતુ અવિદ્યાનો કોઇ એવો પ્રભાવ છે કે ઘણે ભાગે સઘળાં લોકો સઘળા વિષયમાં પોતાની જાતને બુદ્ધિમાન માને છે. એ બુદ્ધિનું અભિમાન તજી દઇને સત્સંગ અને સદ્ગુરુનું ચરણ લેવાથી જ મનુષ્યનું શંકા રહિત કર્ત્તવ્ય સ્થિર થાય છે અને કર્ત્તવ્યના પાલનથી જ જીવનની સફળતા થાય છે. સંત અથવા સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ માટે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરવી જોઇએ અને તમારી પ્રાર્થના સાચી હશે તો તે તમારી આશાઓ પરિપૂર્ણ થશે.

મનઃશુદ્ધિનું મહત્ત્વ.

મનઃશુદ્ધિ હોય તો ન હોય તેવા ગુણો પણ આવી રહે છે; જ્યારે મનઃશુદ્ધિ ન હોય તો જે ગુણો હોય તે પણ ચાલ્યા જાય છે. માટે બુદ્ધિમાન પુરુષોએ મનઃશુદ્ધિ જ પ્રાપ્ત કરવી.

મનઃશુદ્ધિ વિના જેઓ મુક્તિ માટે તપ આચરે છે તેઓ નાવ વિના હાથવડે જ મહાસાગર તરવાની ઇચ્છા કરે છે.

પરંતુ મનઃશુદ્ધિ કરવા માટે તો રાગદ્વેષનો જય કરવો જોઇએ, જેથી આત્મા પોતાની કલુષિતતા તજીને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે અવસ્થિત થાય.

—યોગશાસ્ત્ર

પ્રવાહના પ્રશ્નો

એક સ્વચ્છંદ કથા.

મહારાષ્ટ્રમા કિર્લોસ્કરવાડી સતારા તરફથી પ્રગટ થતાં "કિર્લોસ્કર" માસિકના જુલાઈ ૧૯૪૦ ના અંકમાં "ઉંચે-દેવળ" નામની એક નાની નવલિકા પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

આ નવલિકાના લેખક શ્રી દ. પો. ખાંબેટેનો આશય ગમે તે હોય, પરંતુ જે શૈલીએ નવલિકાનો અક્ષરદેહ ઘડવામાં આવ્યો છે એ જોતાં ગુજરાતની સંસ્કારમૂર્ત્તિ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય પરત્વે તિરસ્કારનું વાતાવરણ ઊભો કરવાનો લેખકે પ્રયાસ કર્યો હોય તેમ વાચકના હૃદયમાં પહેલી જ દષ્ટિએ છાપ પડ્યા વિના રહેતી નથી.

'અહિંસા' ના પવિત્ર સિધ્ધાન્તને નિષ્ઠુર સ્વરૂપ આપવાની લેખકની મનોભાવના પણ સ્પષ્ટ તરી આવે છે.

નવલિકાનો પ્રસંગ મહારાજા કુમારપાળના યુગમાં પાટણમાં બાંધવામાં આવેલ યુકા-વિહાર લેવામાં આવ્યો છે અને હિંસા જ્યારે રાજકારણનું એક અંગ બને છે ત્યારે નજીવી હિંસાને બ્હાને સામાન્ય, હિંસક ગુન્હેગારનો પ્રાણ લેવાના કે તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લેવાના નિર્દય પ્રયોગો કરવામાં આવે છે તે કેટલી નિષ્ઠુર હદે પહોંચ્યા હતા તેવું કાલ્પનિક બેહૂદુ સ્વરૂપ ખડું કરવા લેખકે ખૂબ પ્રયાસ કર્યો છે.

પ્રબંધ-ચિન્તામણિમાં યુકા-વિહારનો પ્રસંગ આવે છે એ બરાબર છે, પરંતુ તે પ્રસંગના આત્માને ઓળખી આ ચિત્ર આલેખવામા આવેલ નથી. બલ્કે તેની સામી દિશાએ જ આ ચિત્ર દોરવામાં આવ્યું છે. ટુંકામાં-સારીએ કથા લેખકની કલ્પનાશક્તિનું દેવાળું જ પુરવાર કરે છે. એમ છતાં પોતાને જ આ લખાણ પરત્વે ઊંડો ઊંડો વ્હેમ કે શંકાનું કારણ હોય તેમ આ વિકૃત કલ્પનાચિત્રને ઐતિહાસિક મહોર મારવા-માટે લેખકે મથાળે જ જણાવ્યું છે કે-

"આ કલ્પિતકથા નથી, વિચારશીલ સત્ય ઘટના છે"

આ જ નવલિકા સામે રજુ કરવામાં આવેલ ચિત્ર શબ્દ-ચિત્ર કરતાં સ્વચ્છંદતામાં વધારે આગળ વધે છે.

ગુજરાતની તેજમૂર્ત્તિ હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા મહાત્માને એક ભીલના આકારમાં હાથમાં ઓઘાને બદલે ઝાડુ આપી એવા વિકૃત રૂપે રજુ કરવામાં આવ્યા છે કે જોનારના દિલમાં ચિત્રકાર તરફ તિરસ્કાર કે તેની અજ્ઞાનતા માટે દયાની લાગણી ઉભરાયા વિના ન રહે.

લેખના ઉત્તર ભાગમાં લેખક જ્યારે પોતે રજૂ કરેલ શબ્દચિત્રને ઐતિહાસિક ઘટના આપવાનો અને તેના પુરાવામાં ગેઝેટીયરનો ઉલ્લેખ આપવાનો શ્રમ સેવે છે ત્યારે આ કથા વાંચનાર કોઇ પણ સામાન્ય ઇતિહાસનો જાણકાર લેખકની અજ્ઞાનતા માટે જરૂર દિલગીરી વ્યક્ત કર્યા વિના રહી શકે તેમ નથી.

બે-પાંચ છૂટાછવાયા અંકોડા લઇ, કે બે-પાંચ પુરાણા પ્રસંગો વાંચી ઐતિહાસિક ચિત્રો દોરવાની દોડધામ કરનાર અધૂરા લેખકોની હમેશાં આવી જ સ્થિતિ હોય છે. તેમનો આશય ભલે આવી નવલકથાઓ રચવામાં કોઇનું દિલ દુઃખવવાનો ન હોય એમ છતાં અધૂરા જ્ઞાન અંગે કોઇ એક જ તરફી કલ્પનાચિત્ર દોરવા જતા એક ઐતિહાસિક ભવ્ય વ્યક્તિને કેટલો અન્યાય બની જાય છે તેનો તેણે વિચાર કરવો જોઇએ.

સ મા ચા ર.

તપશ્ચર્યાની ધૂમ.

ગુજરાંવાલા(પંજાબ)માં પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પધાર્યા ત્યારથી જ તપશ્ચર્યાની શરૂઆત થઇ ચૂકી છે. હાલમાં પંચરંગીની તપશ્ચર્યા સમારોહથી થઇ. છઠ્ઠ–અઠ્ઠમ ઘણા થયા, ઉપવાસો લગભગ ૬૦૦–૭૦૦ થયા. આ નિમિત્તે પૂજા-પ્રભાવના વિગેરે કાર્યો થયા. આ ઉપરાંત અઠ્ઠાઇઓ નવ–દશ અને છુટક ચાર–પાંચ ઉપવાસો ઘણી સંખ્યામાં થયા અને થઇ રહ્યા છે.

આ તરફ વરસાદ ન હોવાથી ગરમી સખ્ત પડી રહી હતી. પંચરંગીની તપશ્ચર્યાની શરૂઆતમાં આચાર્યશ્રીજીએ પાંચ-પાંચના ઉપવાસના પચ્ચક્ખાણ આપતાં સ્વાભાવિક ફરમાવ્યું કે તમારી તપશ્ચર્યા જેને ચાહી રહી છે તે પણ આવી જાય. બન્યું પણ તેમજ. તપશ્ચર્યાના બીજે દિવસે વરસાદ આવ્યો અને સૌના મન શાંત કર્યાં અને ચોથે અને પાંચમે દિવસે તેમજ પારણાના દિવસે પણ ઘણા જ સારા પ્રમાણમાં વરસાદ વરસ્યો. માનો તપસ્વીઓનું સ્વાગત જ કરવા ન આવ્યો હોય?

દીક્ષા મહોત્સવ.

જેઠ વદિ ૭ ના રોજ નેસડાનિવાસી ભાઇ કાન્તિલાલને વીસ વર્ષની વયે પૂજ્યપાદ આ. શ્રી. વિજયલલિતસૂરિજી તથા વયોવૃદ્ધ તપસ્વિજી શ્રી વિવેકવિજયજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી કોયા ગામે દીક્ષા આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે સાધર્મી વાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું અને પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. દીક્ષિતનું નામ શ્રી રામવિજયજી રાખી શ્રીમાન્ મિત્રવિજયજીના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.

ફલોધીનિવાસી શ્રીયુત્ તેજમલજી લાલચંદજી લુક્કડે ચાલીસ વર્ષની વયે દીક્ષા લેવાથી લુણસાવાડાના દેરાસરે અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. અશાડ સુદિ ૯ ના રોજ દીક્ષા મુહૂર્ત હોવાથી અપૂર્વ ઠાઠમાઠથી વરઘોડો કાઢવામાં આવ્યો હતો. બાદ હઠીભાઈની વાડીએ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી તથા વયોવૃદ્ધ તપસ્વિજી શ્રી વિવેકવિજયજી મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે બે હજારની માનવમેદની વચ્ચે દીક્ષા આપવામાં આવી હતી અને રૂપવિજયજી નામ આપી મુનિશ્રી વિકાસવિજયજીના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.

આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય અને મહેન્દ્ર જૈન પંચાંગના કર્ત્તા જ્યોતિર્વિદ્ મુનિશ્રી વિકાસવિજયજીએ શ્રી ભગવતીજીના યોગોદ્વહનની શરૂઆત આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયલલિતસૂરિજી પાસે અશાડ વદિ ૧૦ ના રોજ કરી છે.

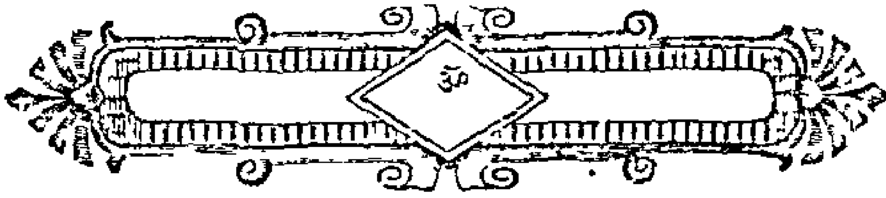
સાભાર-સ્વિકાર

શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ પાલીતાણાનો સં. ૧૯૯૫ની સાલનો બાવીસમો રિપોર્ટ મળ્યો છે.

અને એટલી જ જવાબદારી તેના પ્રકાશક કે ચિત્રકારે વિચારવી જોઈએ.

જો કોઇ જાતના આક્ષેપો કરવાના આશયથી નહિ પણ અજ્ઞાનભાવે આ ચિત્ર દોરાઇ ગયું હોય તો પ્રકાશક, લેખક કે ચિત્રકારની પહેલી તકે ફરજ છે કે આવા વિવેકવિહોણા આલેખન માટે તેઓ દિલગીરી વ્યક્ત કરે અને ભવિષ્યમાં અધૂરા જ્ઞાને કથાઓ ચીતરવા માટે દોડવાનું આટલેથી જ બંધ રાખે.

આ કથા રજૂ થવાથી માત્ર જૈન સમાજનું અપમાન થતું નથી, ગુજરાતના એક અપૂર્વ જ્યોતિર્ધરનું અપમાન થતું નથી પરંતુ જૈન-સમાજના આત્મોધ્ધાર માટે પૂરવાર થઇ ચૂકેલ અહિંસાના પરમ સિધ્ધાન્તનું આમાં ખૂલ્લે ખૂલ્લું અપમાન છે. આ અયોગ્ય પગલા માટે જૈનો ઉપરાંત અહિંસાની પૂનિત સંસ્કૃતિમાં માનનાર સૌ કોઇ સંસ્કારપ્રેમી જગતે તેનો વિરોધ નોંધાવવો ઘટે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

સં. ૧૯૯૫ ના કારતક શુદ ૧ થી આસો વદિ ૦)) સુધીનો ૪૩ મો

વાર્ષિક રિપોર્ટ.

આ સભાને સ્થાપન થયાં ૪૪ વર્ષ થયા છે. આપની સમક્ષ આ ૪૩ મા વર્ષનો રિપોર્ટ, આવકજાવક, હિસાબ સાથે રજૂ કરતાં અમોને હર્ષ થાય છે. અત્યાર સુધીમાં ગુરુકૃપાથી અનેક વિઘ્નોમાંથી પસાર થઇ, આજે તે લૌકિકમાં કહેવામાં આવે છે તેમ ૪૪ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે તે તેની પ્રૌઢ વય કહી શકાય. આ સભાનો જન્મ થવાનો મૂળ હેતુ પ્રાતઃસ્મરણીય **શ્રી વિજયાનંદ-સૂરીશ્વરજી** (આત્મારામજી) મહારાજના સ્મરણ નિમિત્તે હોવા છતાં ગુરુભક્તિ ખાસ છે. આ તો મૂળ સ્થાપનાનો હેતુ જણાવ્યો, પરંતુ સ્થાપન થયા પછી સભાએ જે ઉદ્દેશ નક્કી કરેલ અને ત્યારબાદ જરૂરીયાત પ્રમાણે તેમાં સુધારોવધારો કરતા આ સભા જે પ્રગતિશીલ થઇ છે તેમાં આપ સર્વનો ફાળો છે; તેમજ સ્વર્ગવાસી પૂજ્યપાદ ગુરુરાજ શ્રી **આત્મારામજી** મહારાજના પરિવારમંડળની કૃપા, સહાનુભૂતિ અને કિંમતિ સલાહ પણ છે તથી જ સભાના ચાલતાં કેટલાક ખાસ કાર્યોથી તે આપણા સમાજમાં સારી પ્રતિષ્ઠા પામેલ છે.

સભાના ઉદ્દેશ પ્રમાણે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ, યોગ્ય વ્યવસ્થા, કરકસરવાળો વહીવટ, જનસમાજને બ્હોળા પ્રમાણમાં વાંચનનો લાભ આપનારી ફ્રી લાઇબ્રેરી, અપૂર્વ પ્રાચીન, અર્વાચીન સાહિત્યનું સુંદર પ્રકાશન અને તેને સ્થિતિ અને સંયોગના પ્રમાણમાં બ્હોળો પ્રચાર કરવાની વધતી જતી યોજના, 'આત્માનંદ પ્રકાશ'માં આવતા લોકભોગ્ય લેખો, કેળવણીને ઉત્તેજન, ગુરુ અને જ્ઞાનભક્તિ વગેરે કાર્યોથી દિવસાનુદિવસ સભાસદોમાં થતો વધારો આ વગેરે કાર્યોથી ગુરુભક્તિ, જ્ઞાનોદ્ધાર અને સમાજસેવા વગેરેમાં દિવસાનુદિવસ થતી જતી અભિવૃદ્ધિથી આપણને સૌને અંતઃકરણપૂર્વક આનંદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.

આ તેંતાલીશ વર્ષમાં સભા કેટલી પ્રગતિશીલ બની, કેટલી ગુરુભક્તિ, સાહિત્ય અને સમાજ-સેવા કરી તેનું માપ તો જૈન સમાજ જ કાઢી શકે, છતાં સભાના નિઃસ્વાર્થી કાર્યવાહકોએ આટલા વર્ષો સુધી સભાની પ્રમાણિક નિષ્ઠાએ સેવા કરી, તેને ઉન્નત બનાવી અને બીજા સભાસદ બંધુ-

ઓએ પ્રેમપૂર્વક સહકાર આપ્યો, તેથી તેનું ઉજ્જવળ ભાવિ વર્તમાન સ્થિતિવડે જણાય તેથી આ સભાના સર્વ માનવંતા સભાસદોને આનંદ, ગૌરવ અને અભિમાન લેવા જેવું અને તે સ્વાભાવિક છે.

સભાએ આજ સુધી પોતાની સ્થિતિ અને સંયોગાનુસાર ગમે તેટલી પ્રગતિ કરી હોય છતાં, ભવિષ્યને માટે જૈન સમાજની ઉન્નતિ માટે, તેમનામાં જ્ઞાનવૃદ્ધિ કેમ વિશેષ થાય તેને માટે, સસ્તું વાંચન કે ફ્રી વાંચન મળી શકે અને તેમાં રસ ઉત્પન્ન થાય તેવી જ્ઞાનની પરબો જરૂરીયાત સ્થળે મંડાવવાની આવી સંસ્થાઓની વિશેષ અને ખાસ ફરજ હોય છે. આ સભા પોતાની સ્થિતિ-સંયોગ વધારે અનુકૂળ થતાં સમયને અનુસરી અવશ્ય તેમ કરવાની અભિલાષા રાખે છે.

કાળ પરિવર્તન એટલું બધું થયું છે અને તેની અસર આપણા સમાજ ઉપર પણ વ્યવહારિક અને ધાર્મિક બાબતમાં ઘણી પહોંચી છે, તેની વધારે અસર ન થાય તે પહેલાં જૈન સમાજે બંને બાબતોમાં ધર્મદૃષ્ટિ સન્મુખ રાખી, સમયને ઓળખી, સુધારોવધારો કરવાની જરૂર છે. વર્તમાનમાં જૈન સમાજે બંને પ્રકારની કેળવણી અને કોમની બેકારીના પ્રશ્નો હાથ ધરવાના છે અને હુન્નર ઉદ્યોગની જરૂરીયાત પણ વિશેષ પ્રકારે આપણી સમાજ માટે ઊભી થવા પામી છે. હાલ તો તેના માટે-જ શ્રીમંત બંધુઓએ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવાનો છે કે જેથી શ્રાવક-શ્રાવિકા ક્ષેત્ર ઉન્નત થાય.

ઉપર જણાવ્યું તેમ સાહિત્યપ્રચાર, ઉદારતાપૂર્વક જ્ઞાનદાન અને ધાર્મિક, વ્યવહારિક બંને પ્રકારની કેળવણીની અભિવૃદ્ધિને ઉત્તેજન એ મુખ્ય કાર્યો અને કર્તવ્ય આવી સંસ્થાઓના ઉદ્દેશમાં મુખ્ય હોવા જોઇએ. આ સભાની સ્થાપનાનો મૂળ ઉદ્દેશ બીજા કાર્યો સાથે અમુક રીતે તેવો હોવાથી આ ૪૩ વર્ષમાં તેની વધતી જતી ઉન્નત સ્થિતિ માટે શું શું કાર્યો કર્યા છે, તે દર વર્ષ રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવે છે. આ વર્ષે પણ તેના ઉદ્દેશો સાચવી કાર્ય કરતાં આ સભા કેટલી વધારે સેવા કરી શકી છે અને તેની કેટલી વિશેષ પ્રગતિ થઇ છે તે હકીકત સંક્ષિપ્તમાં આપની પાસે નીચે પ્રમાણે રજૂ કરવા રજા લઇએ છીએ.

ઉદ્દેશ અને હેતુ—આ સભાનું સ્થાપન સં. ૧૯૫૨ ના બીજા જેઠ શુદ ૨ના રોજ સ્વર્ગવાસી ગુરુરાજ **શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી** મહારાજના સ્મરણાર્થે—ગુરુભક્તિ નિમિત્તે કરવામાં આવ્યું છે.

ઉદ્દેશ—જૈન બંધુઓ ધર્મ સંબંધી ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેવા ઉપાયો યોજવા, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણીની વૃદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયાસ કરવા, જૈનધર્મના અત્યુપયોગી ગ્રંથો, આગમો, મૂળ, ટીકા, અવચૂરિ તેમજ ભાષાંતરના પ્રકટ કરી ભેટ, ઓછા મૂલ્યે કે મુદ્દલ કિંમતે આપી જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો (સાહિત્યનો પ્રચાર) કરી જૈન સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ તથા સેવા કરવા, જૈન વિવિધ સાહિત્યનું એક *જ્ઞાનમંદિર કરવા અને તેનાથી દરેકને સર્વ રીતે લાભ આપવા, ફ્રી (મફત) વાંચનાલય-લાઇબ્રેરીથી જૈનસમાજને વાંચન પૂરાં પાડવા અને અન્ય જૈન લાઇબ્રેરીને યથાશક્તિ સહાય

*ઘણા વર્ષોથી જ્ઞાનમંદિરની સ્થાપના કરવા માટે આ સભાના ઉદ્દેશમાં જણાવવામાં આવે છે, પરંતુ સં. ૧૯૯૦ ની સાલના ચૈત્ર મહિનામાં સભાના મકાનને લગતું એક મકાન સભાએ વેચાણ લીધું છે, હવે તેને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા રૂા. ૫૦૦૦) ની જરૂરીયાત છે. સભાની એવી ઇચ્છા કે તેટલી રકમ આપનાર ઉદાર જૈનબંધુનું નામ તે સાથે જોડવું. વળી સભા પાસે હસ્તલિખિત પ્રતો ૧૫૨૨) નો સભામાં છે. છાપેલા, આગમો, પ્રતો, બુકો વગેરેનો સંગ્રહ તો સભામાં પુરતો છે. સ્થાન-મકાન તૈયાર છે પરંતુ તે મકાનને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા પુણ્યવાન જૈનબંધુઓ પાસે આર્થિક સહાય માટે નમ્ર માંગણી છે.

કરવા વગેરે અને એવા બીજા જૈન શાસનની સેવાના દરેક માર્ગોમા યથાશકિત ફાળો આપી સ્વપર જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવા વિગેરેથી આત્મોન્નતિ કરવાનો છે

બંધારણ—પેટ્રન સાહેબ, પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો અને વાર્ષિક મેમ્બર એમ ચાર પ્રકારનુ છે અને સભાસદ બંધુઓના હક્કો, ફરજ અને સભાસદ બંધુઓને સભા તરફથી આર્થિક, વ્યવહારિક, અને પ્રગટ થતા અનેક ગ્રંથો ભેટ મળવાથી થતો ધાર્મિક લાભ આ રિપોર્ટમા સંક્ષિપ્તમા આપવામા આવેલ છે અને તેને લગતા ધારાધોરણ તેમ જ લાઇબ્રેરીના ધારાધોરણ જેમા ઘણો જ સુધારોવધારો સભાએ કરેલ છે, તે છપાય છે, જે થોડા વખતમા પ્રસિદ્ધ થશે

ખેદકારક નોંધ.

સભાને પડેલી ભારે ખોટ.

આ સભા ઉપર સંપૂર્ણ ધર્મસ્નેહ ધરાવનાર સ્થળે સ્થળે જૈન જ્ઞાનભંડારનુ સંશોધનકાર્ય કરનાર અને આ સભા તરફથી પ્રગટ થતા પ્રાચીન અપૂર્વ જૈન આગમ વગેરેના અનેક ગ્રંથોનુ જે મહાત્માએ પોતાના સાક્ષરવર્ય વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાથે અત્યંત પરિશ્રમ લઇ ઉચ્ચકોટીનુ સંશોધન કાર્ય જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી કર્યું છે, કે જેને લઇને આ સભાની ઉન્નતિ વિશેષ થતી ગઇ છે, એવા સાક્ષરવર્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ કે જેઓ ૫૦ વર્ષના દીક્ષિત, નિરતિચાર ચારિત્ર પાળનાર, શાંતમૂર્તિ, ગુરુભક્તિમા નિમગ્ન સં ૧૯૯૬ના કારતક વદિ ૬ ને શનિવારના રોજ સ્વર્ગવાસી થતા આ સભાને ન પુરાય તેવી ખોટ પડી છે આ સભા તેમની ઋણી છે તેમ જ આવા એક સાહિત્યકાર ઉત્તમ મુનિશ્રીના વિરહથી જૈન સમાજને પણ ભારે ખોટ પડી છે ભાવિભાવ બળવાન છે તેમા મનુષ્ય નિરુપાય છે આવા ઉપકારી મુનિરાજ માટે આ રિપોર્ટમા ખાસ ખેદદાયક નોંધ લેવામા આવે છે

જનરલ કમિટી

ગત વર્ષમા આખરે ૫ પેટ્રન સાહેબો, ૧૦૫ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૨૧ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૯ ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૩૫ વાર્ષિક મેમ્બરો, ૫ બીજા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બરો મળી કુલ ૩૮૦ સભાસદો હતા તેમા સ્વર્ગવાસ પામેલા ને કમી થયેલા બાદ કરતા અને નવા થયા તે ઉમેરતા ૮ પેટ્રન સાહેબો, ૧૦૪ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૧૮ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૮ ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૩૮ વાર્ષિક મેમ્બરો, ૫ બીજા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બરો મળી કુલ ૩૮૩ મેમ્બરો છે તેમા ૨૫૩ બહારગામના અને ૧૩૦ ભાવનગરના છે અમુક ગામના સંઘો, સંસ્થાઓ અને જૈન બ્હેનો પણ છે

પેટ્રન સાહેબોના મુબારક નામો.

૧ બાબુસાહેબ બહાદુરસિંહજી સીંઘી	૬ શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ
૨ શેઠ ચંદુલાલ સારાભાઇ મોદી બી એ	૭ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે પી
૩ રાવ સાહેબ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે પી	૮ શાહ નાનાલાલ હરિચંદ
૪ શેઠ માણેકચંદ જેચંદભાઇ	૯ શેઠ મોતિલાલ બકોરદાસ
૫ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ	

મેનેજીંગ કમિટી

પ્રમુખ

શેઠ શ્રી ગુલાબચંદ આણંદજી.

ઉપપ્રમુખ.

૧ સંઘવી નાનચંદ કુંવરજી. ૨ શાહ દામોદરદાસ દીયાળજી.

ટ્રેઝરર.

શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ.

સેક્રેટરીઓ.

૧. ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ. ૨ શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ.
૩. શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ.

સભાસદો.

૧. શેઠ દેવચંદ દામજી કુંડલાકર
૨. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇ
૩. શાહ ચમનલાલ ઝવેરભાઇ
૪. શાહ નગીનદાસ ઉત્તમચંદ
૫. વકીલ કચરલાલ નાનજીભાઇ બી. એ. એલએલ. બી.
૬. શાહ દીપચંદ જીવણભાઇ બી. એ. બી.એસ.સી.
૭. શાહ દેવચંદ દુર્લભજી
૮. સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઇ
૯. શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (ઓ. લાઇબ્રેરીયન)

કાર્યો.

૧. ફ્રી લાઇબ્રેરી અને રીડીંગ રૂમ:— જૈન-જૈનેતર ને ફ્રી (મફત) લાભ આપવામાં આવે છે. વિવિધ સાહિત્યના પુસ્તકોનો સંગ્રહ નવ વર્ગોમાં હોવાથી તેમ જ ન્યુસપેપરો ઉપયોગી અને વાંચવા લાયક દૈનિક, અઠવાડિક, પખવાડિક, માસિક, ત્રિમાસિક, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિંદી વગેરે પર) આવે છે, જેનો આ શહેરના સંખ્યાબંધ મનુષ્યો દરરોજ લાભ લે છે. અત્રેના, બહારગામના, તેમજ પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો આ સભાની વિઝીટ લઇ ગયેલ છે અને તેને માટે પ્રશંસા કરેલ છે. આ શહેરમાં તો તે પ્રથમ દરજ્જો ધરાવે છે. હજી વિશેષ વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન ચાલુ છે. સભા સ્થાપન થઇ ત્યારથી અત્યાર-સુધી (૪૩ વર્ષ થયા) તેની ફેરીસ્ત થઇ નહોતી, જેથી આ વર્ષમાં તેની સુધારણા અને ઉપયોગી ફેરફારો કરવા ખાસ એક વધારે કલાર્ક રાખી લાઇબ્રેરીયનની દેખરેખ નીચે તેના ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું અને શુમારે દશ મહિનામાં તે કામ પૂર્ણ થયું. ફાટેલાં, નકામા પુસ્તકો રદ કર્યાં, તેને બદલે મળતાં તે જ પુસ્તકો નવાં ખરીદ્યા. ઘણા વખતથી વાંચકો પાસે લેણા રહેલ પુસ્તકોની તોડજોડ કરી લીધી અને પ્રથમ જે સાત વર્ગો હતા તેની વહેંચણી નવ વર્ગોમાં નીચે પ્રમાણે કરી.

સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજનો લખેલી પ્રતોનો સંગ્રહ-ભંડાર જુદો છે કે જે તેઓશ્રીની હૈયાતિમાં આ સભાને સુપ્રત થયેલ હતો, છતાં તેમના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી જશવિજયજી

મહારાજે પણ સભાને સુપ્રત થયેલો ભંડાર સભાને માલેકી સાથે સોપેલ છે જે હકીકત ગયા રિપોર્ટમા પ્રગટ કરેલ છે

વર્ગો.

સંવત ૧૯૯૫ની આખર સુધીમા કુલ પુસ્તકો ૮૪૪૫ રૂા ૧૪૫૭૦ાાાના થયા છે, જેની કિંમત નીચે પ્રમાણે આપવામા આવેલ છે

વર્ગ ૧ લો **જૈનધર્મના છાપેલા પુસ્તકો** કુલ ૨૮૨૪ કિ રૂા ૩૬૬૪ ૪–૬
વર્ગ ૨ જો **જૈનધર્મના છાપેલા આગમો** કુલ ૧૫૨ કિ રૂા ૧૧૫૭–૯–૦
વર્ગ ૩ જો **જૈનધર્મની હસ્તલિખિત પ્રતો** કુલ ૧૫૨૨ (૧૯૭+૧૩૨૫) શુમારે પચાસ હજાર રૂપીઆથી વધારે કિંમતની
વર્ગ ૪ થો **સંસ્કૃત છાપેલાં ગ્રંથો** કુલ ૪૧૬ કિ. રૂા ૧૨૫૮–૧૨–૦
વર્ગ ૫ મો **નીતિ નૉવેલ** વગેરેના વિવિધ સાહિત્યના કુલ ૩૦૪૨ કિ રૂા ૪૨૫૭–૧–૦
વર્ગ ૬ ઠ્ઠો **અંગ્રેજી પુસ્તકો.** કુલ ૧૯૮ કિ રૂા ૫૪૮–૧૦–૬
વર્ગ ૭ મો **માસિકની ફાઇલ અને દિવાળીના** ખાસ અંકો કુલ ૧૧૧૭ કિ રૂા ૨૬૨૮–૧–૦
વર્ગ ૮ મો **હિંદી સાહિત્યના પુસ્તકો** કુલ ૨૭૫ કિ રૂા ૫૧૬–૯–૬
વર્ગ ૯ મો **બાળવિભાગના પુસ્તકો** કુલ ૨૨૪ કિ રૂા ૮૬–૧૦–૦

નવ વર્ગમા કુલ પુસ્તકો ૮૪૪૫ રૂા ૧૪૫૭૦–૭–૬ કિંમતના છે અને ત્રીજા વર્ગની લખેલી પ્રતો ૧૫૨૨ની કિંમત શુમારે પચાસ હજાર રૂપીયા કરતા વધારેની ગણી શકાય તે જુદી છે

૨ સભાનું વહિવટી–નાણા પ્રકરણીય ખાતું:—સભાનો વહીવટ સહજ રીતે સમજી શકાય તે માટે જુદા જુદા ખાતાઓથી ચલાવવામા આવે છે, જેથી ઉપજ–ખર્ચ જાણવામા આવી શકે હિસાબ સરવૈયા સાથે પાછળ આપવામા આવેલ છે

૩ જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતુ –**વિવિધ જૈન સાહિત્ય અને જ્ઞાનોદ્ધારના પ્રચાર માટે પ્રાચીન સંસ્કૃત, માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો, જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો, જૈન આગમો, કર્મવિષયક ગ્રંથો, ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો વગેરે પ્રસિદ્ધ કરવાનુ બ્હોળી સંખ્યામાં શરૂ રહેલ કાર્ય** નીચેના પાચ પ્રકારે આ સભાનુ સાહિત્ય–પુસ્તક પ્રકાશન ખાતુ છે

૧. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથ રત્નમાળા જેમા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો પ્રકટ થાય છે

૨ પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથોનુ પ્રકાશન થાય છે

૩. શ્રી આત્મારામજી જન્મ શતાબ્દિ સિરિઝ–શ્રી શતાબ્દિ (૧૯૯૨) મહોત્સવના સ્મરણ નિમિત્તે, જેમા પ્રાચીન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત યા ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થાય છે જેમા સાત ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થયા છે અને બીજા નવા ગ્રંથોની યોજના શરૂ છે ૧ ત્રિષષ્ઠિ શ્લાકાપુરુષચરિત્ર પર્વ ૨ થી ૧૦ છપાય છે ૨ ધાતુપારાયણ તૈયાર થાય છે ૩ વૈરાગ્ય કલ્પલતા (શ્રી યશોવિજયજીકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ ઢુંઢિકાવૃત્તિ) તૈયાર થાય છે

૪. **સીરીઝ તરીકે મદદથી** છપાતાં ગ્રંથો.

૫. **સભાના પોતાના તરફથી** પ્રગટ થતાં ગ્રંથો મુદ્દલ કિંમતે કે ઓછી કિંમતે અને સિરિઝના ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે કિંમતથી આપવામાં આવે છે.

અત્યાર સુધીમાં ઉપરોક્ત જણાવેલ ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે સભાસદોને ભેટ આપવામાં આવેલ છે, જેથી એવા ગ્રંથોની તેઓ સાહેબ એક સારી લાયબ્રેરી કરી શકયા છે.

અત્યાર સુધીમાં મુનિમહારાજો, જ્ઞાનભંડારો, પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો અને સંસ્થાઓને કુલ મળી રૂા. ૨૦૮૩૫–૧૦–૬ની કિંમતના ગ્રંથો સભાએ (તદ્દન ફ્રી) ભેટ આપેલા છે. અડધી અલ્પ કે ઓછી કિંમતે આપેલા તે જુદા છે. લાઇફ મેમ્બરોને અત્યાર સુધીમાં આપેલા ગ્રંથોની પણ હજારોની સંખ્યાની રકમ થાય છે તે જુદી છે. આ બધું ગુરુકૃપાથી થતું હોવાથી અમોને આનંદ થાય છે. હજુ તેવું જ પ્રકાશન અને ભેટનું કાર્ય સંયોગ પ્રમાણે ચાલુ છે અને ચાલુ રહેશે, જેથી આ સભાની પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને જ્ઞાનભક્તિમાં પ્રશંસા સાથે વધારે થતો જાય છે.

૧. **શ્રી આત્માનંદ સંસ્કૃત જૈન ગ્રંથમાળા સિરિઝ**–સં. ૧૯૯૫ની આખર સાલ સુધીમાં પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, મૂળ, ટીકા વિગેરે વિવિધ સાહિત્ય અને આગમોના મળી કુલ ૮૮ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે. નવા ગ્રંથોનું કાર્ય નીચે પ્રમાણે શરૂ છે.

૨. પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી ગ્રંથમાળાના ઐતિહાસિક સાત ગ્રંથો પ્રકટ થઇ ગયા છે. હાલ તે કામ સંયોગવશાત્ મુલતવી રહેલ છે.

વસુદેવહિંડિનો ત્રીજો ભાગ, બૃહત્ કલ્પસૂત્રનો છઠ્ઠો ભાગ, કર્મગ્રંથ ૫મો તથા છઠ્ઠો, ધર્માભ્યુદય મૂળ (સંઘપતિચરિત્ર) છપાય છે અને બાઇડીંગ થાય છે અને **કથારત્નકોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત** અને **શ્રી નિશીથચુર્ણીસૂત્ર ભાષ્ય સહિત** તથા **શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ** અને બીજા કાર્યોની યોજના શ્રી આત્માનંદ જૈન સંસ્કૃત ગ્રંથમાળાના કાર્ય માટે શરૂ છે.

નીચેના ગુજરાતી ગ્રંથો છપાય છે

શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર (ભાષાંતર) તથા **શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી ચરિત્ર** તેમજ **શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર, (પદ્માનંદ મહાકાવ્ય)** છપાય છે અને સભા તરફથી ગુજરાતી ગ્રંથો અત્યાર સુધી સત્યોતેર છપાયા છે, બીજા નવા ગ્રંથોની યોજના શરૂ છે.

જ્યારે જ્યારે ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યારે ત્યારે તેની જાહેર ખબર ' શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ'માં અપાય છે અને વધારે સંખ્યા (ચાર–પાંચ) તૈયાર થાય ત્યારે જ અમારા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરોને "આત્માનંદ પ્રકાશ"દ્વારા પ્રથમ સૂચના કર્યા પછી ભેટ મોકલવામાં આવે છે.

જૈન બંધુઓ અને બ્હેનો તરફથી પ્રકટ થતી સિરિઝ–ગ્રંથમાળા

સંવત ૧૯૯૫ સુધીમાં ૧૮ ગૃહસ્થો તથા બ્હેનો તરફથી સિરિઝના ધારા પ્રમાણે રકમ આવતા ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે. આ મળેલી સિરિઝ માટેની આવેલી રકમોની હકીકત "આત્માનંદ પ્રકાશ"માં પ્રગટ થાય છે, નવી મળેલી તે સિરિઝની રકમોના ગ્રંથોના નામ સાથે હવે પછી માસિકમાં પ્રગટ થશે.

४. धार्मिक अने व्यवहारिक केळवणीने उत्तेजन—दर वर्षे रू. २००) जैन विद्यार्थीओने स्कोलरशीप तरीके, रू. १२५) श्री उजमबाई जैन कन्याशाळाने मददना मळी शुमारे सवात्रणसो रूपिया अपाय छे. अनुकूळताए विशेष आपवा सभानी शुभ आकांक्षा छे.

५. श्री उजमबाइ जैन कन्याशाळा—नो वहीवट सभाने तेनी कमिटि तरफथी सुप्रत थयेल होवाथी धार्मिक शिक्षणने सहाय तेमज मदद आपवा साथे करे छे.

६. श्री आत्मानंद प्रकाश:—मासिक साडत्रीस वर्षथी प्रकट करवामां आवे छे. तेमां उत्तम लेखो, पुस्तकोनी समालोचना, वर्तमान समाचारो वगेरे आपवामा आवे छे. मासिकनी साईझ अने सुंदरतामां मोटो खर्च करी वधारो करवामां आव्यो छे अने लेखोनी सामग्रीमां पण वृद्धि थई छे, ते माटे **लेखकोनो आभार** मानवामां आवे छ अने सारा सारा अनेकविध साहित्यना उत्तम ग्रंथो वधारे खर्च करी, मासिकनी आवक के कमाणी दरकार नहि राखतां ग्राहकोने भेट अपाय छे.

७. स्मारक फंडो—आ सभा हस्तक श्रीयुत मूळचंद नथुभाइ केळवणी उत्तेजन स्मारक फंड, बाबु प्रतापचंदजी गुलाबचंदजी स्कोलरशीप फंड, केळवणी मदद फंड, श्रीयुत् खोडीदास धरमचंद निराश्रित मदद फंडो चाले छे, जेमां तेना उद्देश प्रमाणे ते ते खातामा सहायो दरवर्षे अपाय छे.

८. जयंतिओ:—(१) प्रात:स्मरणीय गुरुराज श्री विजयानंदसूरीश्वरजी महाराजनी जेठ शुद ८ना रोज श्री सिद्धाचळजी उपर दरवर्षे पूजा भणावी दादाजीनी आगी रचाववामां आवे छे तथा मेम्बरोनुं स्वामीवात्सल्य करवामां आवे छे. तेना कायमी खर्च माटे एक रकम राधनपुरवाळा शेठ सकरचंदभाइ मोतीलालभाई ए तेमना पिताश्री **शेठ मोतीलालभाइ मूळजीना** स्मणार्थे आपेल छे तेना व्याजमांथी जयंति उजववामां आवे छे, (२) पूज्यपाद् गुरुवर्यश्री मूळचंदजी महाराजनी जयंति मागशर वदि ६,(३) शांतमूर्ति श्री विजयकमळसूरीश्वरजी महाराजनी जयंति आसो शुद १०ना रोज आ शहेरमां देवगुरुभक्तिपूजा-स्वामीवात्सल्य वगेरेथी दरवर्षे ते ते खाते आवेली रकमना व्याजमांथी सभा तरफथी उजवाय छे.

९ सभानी वर्षगांठ—दर वर्षे जेठ शुद ७ ना रोज सभाना मकानमा प्रभु पधरावी पूजा भणाववा विगेरेथी देवगुरुभक्ति करवा साथे **वोरा हठीसंगभाइ झवेरचंदे** आपेली एक रकमना व्याज, तेमज तेमना तरफथी वधारानी कबूल करायेल रकमना दरवर्षे तेमना तरफथी आपवामां आवती व्याजनी रकम वडे स्वामीवात्सल्य सहित उजववामा आवे छे.

१० ज्ञानभक्ति—दरवर्षे सभाना मकानमां ज्ञानपंचमीने दिवसे ज्ञान पधरावी ज्ञानभक्ति करवामां आवे छे.

११ आनंदमेलाप—दर बेसते वर्षे ज्ञानपूजन कर्या पछी आ सभाना प्रमुख **शेठ गुलाबचंद आणंदजी** तरफथी आवेल रकमना व्याजमांथी सभासदोने दूधपार्टी आपवामां आवे छे.

१२ जैन बंधुओने मदद—मदद आपवा योग्य जैन बंधुओने, सभाने अमुक बंधुओ तरफथी आवेली रकममांथी सगवड प्रमाणे आर्थिक सहाय सभा आपे छे.

મીટીંગનો હેવાલ

આ સાલમાં મેનેજીંગ કમિટિ તથા જનરલ મીટીંગો જે જે મળી હતી તેનો અહેવાલ નીચે મુજબ છે.

મેનેજીંગ કમિટિ (૧)

સં. ૧૯૯૫ના ફાગણ વદિ ૪ ગુરુવાર તા. ૯-૩-૧૯૩૯.

(૧) રિપોર્ટ તથાં સરવૈયું વાંચી સંભળાવ્યું અને તે જનરલ મીટિંગમાં રજૂ કરવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૨) સભાની પશ્ચિમ બાજુના ચાલના ચોગઠા તથા ઉત્તરાદા મકાન તરફ જાળી કરી કબજે કરવા રૂા. ૧૫૦)નો ખર્ચ મંજુર કરવામાં આવ્યો.

(૩) સભાના નાણા મકાન ઉપર ધીરવા માટે (૧) શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી (૨) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ (૩) શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ (૪) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલની કમિટી નીમવામાં આવી. મકાનનો કાયદેસર પૂરતો કબજો મળે તો આ કમિટીને રૂપીયા ધીરવા સત્તા આપવામાં આવી.

(૪) સભાના મકાનની પૂર્વ બાજુ ખત્રી હરજી સુંદરજીવાળાએ મકાન ઊંચું લીધેલ હોવાથી તે તરફ બીંડલું ચણી અગાસી કરી રૂા. ૧૫૦)નો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો તે મંજુર કરવામાં આવ્યો.

(૫) માસિકના ટાઇપો અને શાહી સારી વાપરવા શ્રી આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસને યોગ્ય ભલામણ કરવામાં આવી.

જનરલ મિટીંગ (૧)

સં. ૧૯૯૫ના ચૈત્ર શુદિ ૧ બુધવાર તા. ૨૨-૩-૧૯૩૯.

(૧) સેક્રેટરી ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસે જણાવ્યું કે ગુરુકૃપાએ સભાની ઉન્નતિ દિવસાનુદિવસ વધતી જાય છે. ગઇ સાલમાં રાવસાહેબ શેઠ શ્રી કાંતિલાલભાઇ ઇશ્વરદાસ, જે. પી. શેઠ માણેકચંદ જેચંદભાઈ અને શેઠ નાગરદાસ પુરુષોતમદાસ આ સભાના માનવંતા પેટ્રન થયા છે અને મુંબઇવાળા શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ પણ સભાના પેટ્રન થશે અને બીજા એક સદ્‌ગૃહસ્થ માટે પણ પ્રયત્ન ચાલે છે.

આજનો દિવસ **શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી** મહારાજની જન્મ શતાબ્દિનો ત્રિવાર્ષિક માંગલિક દિવસ છે. અને તે દિવસે આપણે સૌ ભાઇઓ એકત્ર થયા છીએ.

(૨) શ્રી મૂળચંદભાઈ સ્મારક ફંડ તથા શ્રી ખોડીદાસભાઇ સ્મારક ફંડનું નામું કઇ રીતે સભામાં રાખવું તે માટે શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ તથા શેઠ નાનચંદ કુંવરજીએ મેનેજીંગ કમિટી પાસે રિપોર્ટ રજૂ કરવો અને મેનેજીંગ કમિટી પસાર કરે તે રીતે સભાએ નામું રાખવું.

(૩) સં. ૧૯૯૪ની સાલનો રિપોર્ટ-સરવૈયું વાંચી પસાર કરી છપાવી "શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ" માસિકમાં વહેંચવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

(૪) સભાની પશ્ચિમ બાજુના ચોકઠાની ચાલ સંબંધી તથા ઓટલા સંબંધમાં પાડોશીએ વાંધો ઉત્પન્ન કરેલ તેને અંગે સભાનો હક્ક સાબિત કરવા કોર્ટમાં યોગ્ય દાદ માટે જવું પડયું હતું, તેમાં છેવટે સભાનો સંપૂર્ણ હક્ક સાબિત થયાનો ફેંસલો થયેલ છે અને તેમાં વકીલ જગજીવનદાસ શિવ-

લાલ તથા વકીલ ભાઇચંદભાઇ અમરચંદે પોતાની કંઇ પણ ફી લીધી નથી જેથી બંને વકીલ સાહેબોનો આભાર માનવામા આવ્યો.

(૫) સભાની લાઇબ્રેરી માટે શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસને એક વર્ષ માટે લાઇબ્રેરીયન તરીકે નીમવામાં આવ્યા.

(૬) ત્રણ વર્ષ માટે મેનેજીંગ કમિટી નિમવામાં આવી (જે નામો આગળ આપવામા આવેલ છે.)

(૭) સં. ૧૯૯૫ની સાલનું બજેટ વાંચી સંભળાવી પસાર કરવામાં આવ્યું.

(૮) ભાવનગરનિવાસી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક કોઇ પણ વિદ્યાર્થી પાશ્ચિમાત્ય દેશમા જઇ કોઇ પણ જાતના શિક્ષણમાં પાસ થઇ ડીગ્રી મેળવી આવે તો તેને સભાએ અભિનંદન આપવુ અને તે માટે રૂ. ૨૫) સુધી ખર્ચ કરવો. પ્રમુખશ્રીની સૂચના મુજબ હાલ તુરતમાં પાસ થઇ આવેલ ભાઇ રતિલાલ ઉજમશીને અભિનંદનનો મેળાવડો કરી યોગ્ય સત્કાર કરવાનું તે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૯) શ્રી આત્માનંદ ભુવન મદદ ફંડ ખાતે રૂ. ૪૮૦૦) આવેલ છે તેનો મકાન ખાતે હવાલો નાખવાનુ ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટિ (૨)

સં ૧૯૯૫ ના જેઠ શુદિ ૧ શનિવાર તા. ૨૦-૫-૧૯૩૯,

(૧) શેઠ **માણેકલાલભાઈ** ચુનીલાલ જે. પી. તથા શ્રીમતી **કમળાબ્હેન** માણેકલાલ તરફથી સીરીઝ માટે રૂ. ૩૦૦૦) ત્રણ હજાર સભાને સુપ્રત થયાં તથા શેઠ માણેકલાલભાઇ ચુનીલાલ પેટ્રન થયા. પં. મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી મહારાજનો ઉપદેશ હોવાથી બંનેનો આભાર માનવા સાથે માસિકમાં ફોટા સાથે નોંધ લેવી અને અત્રે આવે ત્યારે શેઠશ્રી માણેકલાલભાઇને માનપત્ર આપવાનું ઠરાવવામા આવ્યું.

(૨) શેઠશ્રી માણેકલાલભાઇની સીરીઝમા '**શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર**' છપાવવું અને શ્રીમતી કમળાબ્હેનની સીરીઝ માટે કોઇ ઉત્તમ સતી ચરિત્ર છપાવવાનું ઠરાવવામા આવ્યુ.

(૩) **શેઠશ્રી કાંતિલાલભાઇ** બકોરદાસ આ સભામાં પેટ્રન થયા તે માટે તેમનો આભાર માનવા સાથે માસિકમાં તેઓશ્રીની ફોટા સાથે નોંધ લેવા ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

(૪) શ્રી વલ્લભદાસભાઇ સાથે સભાના કામ માટે કારકુન નાનચંદ તારાચંદ મુંબઇ ગયેલ, તેથી તે કારકુનનો ખર્ચ સભાએ માંડીવાળવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

(૫) ભા. હેમચંદ ગાંડાલાલનું નામ ભૂલથી મેનેજીંગ કમિટીના લીસ્ટમાં છપાઇ ગયેલ છે તેને બદલે શાહ દેવચંદ દુર્લભજીનું નામ રાખવામાં આવ્યું.

(૬) મેનેજીંગ કમિટીમાં શેઠ જાદવજી ઝવેરભાઇનુ નામ છે તેને બદલે શેઠ ચમનલાલ ઝવેરભાઇનું નામ રાખવામાં આવ્યું.

(૭) જેઠ શુદિ ૭-૮ ના મહોત્સવોમાં બધા સભાસદોએ લાભ લેવો એમ સૂચના કરવામાં આવી

(૮) સ્વ. આ. શ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજ કે જેઓશ્રીની જયંતિ દરવર્ષે આ સભા તરફથી ઉજવાય છે, તેઓશ્રીનો ઓઇલ પેઇન્ટ ફોટો સભાના મકાનમાં યોગ્ય સ્થળે પધરાવવાનું મંજુર કરવામાં આવ્યું.

(૯) શેઠ સકરચંદભાઇ મોતીલાલ જ્યારે અત્રે પધારે ત્યારે તેમને માનપત્ર આપવું અને તે માટે એક સબ કમિટિ નિમવામાં આવી અને તે માટે તે કમિટીને રૂા. ૧૦૦) સુધી ખર્ચ કરવાની મંજુરી આપવામાં આવી.

(૧૦) સભાસદની ચીઠ્ઠીથી કોઈ પણ માણસને હવેથી સભાની લાઇબ્રેરીનું પુસ્તક ન આપવું તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૧૧) ડીપોઝીટ રૂા. ૫) લઇ પુસ્તકો આપવા અને લાંબા વખતથી પુસ્તકો જેમની પાસે હોય તેમને લેખિત યાદી મોકલવી.

મેનેજીંગ કમિટિ (૩)

સં. ૧૯૯૫ ના અધિક શ્રાવણ શુદિ ૪ ગુરુવાર તા. ૨૦-૭-૩૯

લાઇબ્રેરીને અંગે નીચે મુજબના ઠરાવો કરવામાં આવ્યા.

(૧) પાંચમા વર્ગનું લીસ્ટ બે માસમાં ફરી તૈયાર કરવું અને તે દરમિયાન લાઇબ્રેરીની બુકો કોઇને વાંચવા ન આપવી.

(૨) તૂટેલી અને રદ્દી બુકો કાઢી નાખવી ને ગુમ થયેલી બુકો લેવા જેવી હોય તે હાલ ભાઈ કાંતિલાલની સુચનાનુસાર લેવી.

(૩) લાઇબ્રેરીની બુકો કેટલા મેમ્બરો પાસે બાકી છે તેનું લીસ્ટ કરવું.

(૪) ડીપોઝીટ મૂકનાર ત્રણ માસમાં બુક પાછી ન આપે તો તેનું ડીપોઝીટ જમે કરવું.

(૫) પાંચ રૂપીઆ ઉપરની કે આઉટપ્રીન્ટ બુક કે ધારા પ્રમાણે નહિ અપાતી બુકો કોઈને ઘરે વાંચવા ન આપવી.

(૬) પેટ્રન સાહેબ તેમજ લાઇફ મેમ્બરોને બે બુક વાંચવા આપવી અને વાર્ષિક મેમ્બરને એક બુક આપવી.

(૭) સભાના કોઇ પણ સભાસદને લાઇબ્રેરીની બુક સહી કરાવીને વાંચવા આપવી અથવા તેઓ જે આસામીને બુક આપવાનું લખી મોકલે તેને જ બુક આપવી, બીજાને ન આપવી.

(૮) મેમ્બરની સહીવાળી આવેલ ચીઠ્ઠી ફાઇલ કરવી.

(૯) પાંચમા વર્ગનું લીસ્ટ તૈયાર કરવા માટે એક માણસ રાખવાની મંજુરી આપવામાં આવી.

(૧૦) ચાલુ માસિક માટે ખાનાવાળો ઘોડો કરાવવાની મંજુરી આપવામાં આવી.

(૧૧) પેટ્રન થનારને તેઓ પેટ્રન થયા પછી જે પુસ્તકો પ્રગટ થાય તે તેઓશ્રીને ભેટ આપવા. કોઇને અગાઉના પુસ્તકો ભેટ આપવા જરૂર જણાય તો મેનેજીંગ કમિટિની મંજુરી લઈ યોગ્ય કરવું.

(૧૨) પેટ્રન તથા લાઇફ મેમ્બરની ફી આવ્યા પછી જે પુસ્તકો છપાય તે ભેટ આપવા.

આભાર દર્શન:—વયોવૃદ્ધ શાંતમૂર્તિ પ્રાતઃસ્મરણીય **પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજની** અપૂર્વ કૃપા તો આ સભા સ્થાપન થઇ ત્યારથી જ છે. સભાના પ્રાચીન સાહિત્ય

પ્રકાશનની શરૂઆત તેઓશ્રીની કૃપાવડે જ તેઓશ્રીના વિદ્વાન સુશિષ્યો મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ દ્વારા ઘણા વર્ષોથી શરૂ થયેલ છે, તે હજુ સુધી નિયમિત અનેક ગ્રથોનું પ્રકાશન થયા કરે છે અનેક સુંદર, શુદ્ધ પ્રાચીન મૂળ વિવિધસાહિત્યના સભા તરફથી પ્રગટ થયા કરે છે કે જેથી સભાની પ્રતિષ્ઠામા ઘણી વૃદ્ધિ થઇ છે તે માટે સભા એ ત્રણે મહાત્માઓની આભારી છે. શ્રી પ્રવર્તકજી મહારાજ જૈન સાહિત્ય ઉપર અપૂર્વ પ્રેમ ધરાવે છે. તેઓશ્રીના અપૂર્વ પ્રયત્નવડે વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરો સુપ્રસિદ્ધ થયા છે. તેઓશ્રીનો સંગ્રહિત પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથસંગ્રહ, પૂર્વાચાર્યોના પત્રો અને ઐતિહાસિક લેખો, જૈન ચિત્રકળા વગેરેનો સંગ્રહ પણ આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે. પોતાના જીવનમાં પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોના સહકારવડે લીંબડી, પાટણ વગેરેના જ્ઞાનભંડારો તપાસી તેને નવુ જીવન આપ્યું છે વગેરેબાબતોથી તો જૈનસમાજ ઉપરનો તે ઉપકાર નહિ ભૂલી શકાય તેવો છે. પાટણનો ભંડાર તો અતિ પ્રાચીન છે, તે પાટણમા જુદા જુદા સ્થળોએ હોવાથી એક જ સ્થાને ત્યાંના જૈન સંઘની દેખરેખ નીચે વ્યવસ્થિત અને સંરક્ષિત લાંબો વખત રહે તે માટે, તેઓશ્રીના અમોઘ ઉપદેશથી ત્યાંના ગૃહસ્થ ઝવેરી હેમચંદભાઇ મોહનલાલની ઉદારતાથી જ્ઞાનમંદિરનું મકાન તૈયાર થતાં આ વર્ષના ચૈત્ર વદિ ૩ તા. ૭-૪-૩૯ ના રોજ રા. રા શ્રી કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી અને પાટણનો જૈન સંઘ, જૈનેતર પ્રજા અને મુબઇ ઇલાકાના અનેક સાક્ષરો અને વિદ્વાનોની હાજરી વચ્ચે તેનુ ઉદ્દ્ઘાટન પણ થયુ છે. આ સુંદર કાર્ય પ્રવર્તકજી શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ અને તેમના સુશિષ્યોના પ્રયત્ન ને ઉપદેશનુ ફળ છે, જેથી ત્યા પાટણના તમામ ભંડારો એકત્ર થશે પાટણના જૈનસંઘ ઉપર પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજનો અવર્ણનીય ઉપકાર છે. જૈનસમાજને પણ તે ગૌરવ લેવા જેવો વિષય છે. આ સભાના તો તેઓ શિરછત્ર રૂપ છે. સભાની ઉન્નતિમાં આ ગુરુરાજનો મોટો ફાળો છે. વળી આ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ કે જેઓશ્રીએ શ્રાવક શ્રાવિકા ક્ષેત્રને ઉજ્જવળ બનાવવા સ્થળે સ્થળે મુંબઇ, સાદડી, વરકાણા, ઉમેદપુર, લાહોર વગેરે પંજાબના શહેરોમાં ધાર્મિક કેળવણીની જૈન સંસ્થાઓ, જૈન હાઇસ્કુલો, કૉલેજોનો અનેક પ્રયત્નો અને ઉપદેશ દ્વારા જન્મ આપ્યો છે, જેથી અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ કેળવણી પામ્યા છે હજી પણ લે છે, તે માટે જૈન સમાજ ઉપર તેઓશ્રીનો મહદ્ ઉપકાર છે, આ સભા ઉપર પણ સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતામા પણ તેઓશ્રીનો પ્રયત્ન અને ઉપદેશ દ્વારા અમૂલ્ય ફાળો છે જેથી આ સભા તે મહાત્માનો પણ આભાર ભૂલી શકે તેમ નથી

આભાર

સિવાય આ વર્ષમા સભાના ચાલતા કોઇ કાર્યમા આર્થિક કે બીજી કોઇ પણ પ્રકારની સહાય આપનાર જૈન બધુઓનો તેમજ "શ્રી આત્માનદ પ્રકાશ" ને માટે પણ લેખો વગેરેથી સહકાર આપનાર મુનિમહારાજાઓ તથા જૈન બધુઓનો આભાર માનવામા આવે છે. અને આ રિપોર્ટ સમાપ્ત કરવામા આવે છે.

શ્રી સભાનું વહીવટી ખાતું

(સં. ૧૯૯૫ ના કારતક શુદિ ૧ થી આસો વદિ ०)) સુધી)

૧. શ્રી સભા નિભાવ ફંડ (સાધારણ ખાતું.)

જ

૧૫૦૧) બાકી દેવા હતા.
૭૩) વ્યાજના.
૩૫૦) લાઇફ મેમ્બરો સ્વર્ગવાસ પામતાં આવેલ લવાજમનો હવાલો.
૧૯૨૪)

ઉ

૧૦૦) શેઠ નાગરદાસ પુરુષોતમદાસ પેટ્રન થતાં ધારા પ્રમાણે મજરે આપ્યા.
૧૧૨૩) આ સાલના ખર્ચમાં તૂટતો હવાલો.
૭૦૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૯૨૪)

૨. સભાસદોની ફી ખાતું. (સાધારણ ખાતું.)

જ

૨૬૬।।।- બાકી દેવા હતા.
૧૨૧।।। વાર્ષિક મેમ્બર ફીના.
૧૨૧૦)= લાઇફ મેમ્બરોની ફીના વ્યાજના.
૧૫૩) લાઇફ મેમ્બરોના ભેટના પુસ્તકોના.
૧૭૫૧।।≈

ઉ

૪૫૩)≈ મેમ્બરોને માસિક ભેટ મોકલ્યા તેના ખર્ચનો હવાલો.
૩૯૮।।।≈। ખર્ચ ખાતાનો હવાલો.
૬) મેમ્બરોના લવાજમ ન પતવાથી માંડી વાળ્યા.
૧૫) લાઇફ મેમ્બરોના વી. પી. ન સ્વીકારાતા પાછા આવ્યા વિ.ના
૨૫) શેઠ ઝવેરભાઇ જીવણલાલને ફી મજરે આપી.
૭૪૭)≈।।। લાઇફ મેમ્બરોને તથા પેટ્રનોને ભેટ પુસ્તકો આપ્યા તેના.
૧૦૬।- બાકી દેવા રહ્યા.
૧૭૫૧।।≈

૩. શ્રી પેટ્રન ફી ખાતું.

જ

૨૫૦૧) બાકી દેવા હતા.
૨૦૦૧) નવા પેટ્રન ફીના.
૪૫૦૨)

ઉ

૪૫૦૨) બાકી દેવા રહ્યા.
૪૫૦૨)

૪. પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ખાતું.

જ	ઉ
૧૦૫૦૧) બાકી દેવા હતા.	૧૦૦) મેમ્બર સ્વર્ગવાસ પામતાં સભા નિભાવ ફંડ ખાતે હવાલો.
૧૦૦) નવા મેમ્બર ફીના.	૧૦૦) મેમ્બર પેટ્રન થતાં હવાલો.
	૧૦૪૦૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૦૬૦૧)	૧૦૬૦૧)

૫. બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ખાતું.

જ	ઉ
૧૧૦૫૧) બાકી દેવા હતા.	૫૦) મેમ્બર પેટ્રન થતાં હવાલો.
૧૫૦) નવા મેમ્બરોની ફીના.	૨૫૦) મેમ્બર સ્વર્ગવાસ પામતાં સભા નિભાવ ફંડ ખાતે હવાલો.
	૧૦૯૦૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૧૨૦૧)	૧૧૨૦૧)

૬. ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ખાતું.*

જ	ઉ
૨૨૫) બાકી દેવા.	

૭. શ્રી આત્માનંદ ભુવન મકાન ખાતું.

જ	ઉ
૬૫૦) ભાડાના.	૨૨૧૯૫)≈।।। બાકી લેણા હતા.
૨૨૭૨૯।।।≈ બાકી લેણા રહ્યા.	૮૧। વીમા ખર્ચ.
	૧૬૫।।।≈ રિપેરીંગના, અગાસી તથા પરચુરણ કામના ખર્ચના.
	૯૩૭।। વ્યાજના.
૨૩૩૭૯।।।≈	૨૩૩૭૯।।।≈

* આ વર્ગ બંધ કરેલ છે.

૮. શ્રી આત્માનંદ ભવનની ઉત્તર બાજુના નવા મકાનનું ખાતું.

જ	ઉ
૧૬૯) ભાડાના.	૩૮૮૫ાાા બાકી લેણા હતા.
૩૯૩૦ા= બાકી લેણા રહ્યા.	૧૮૯ા વ્યાજના.
	૨૪ા= વીમાના.
૪૦૯૯ા=	૪૦૯૯ા=

૯. શ્રી સાધારણ ખાતું.

જ	ઉ
૧૬૦)=ાા બાકી દેવા હતા.	૯૦ાાા=ાાા પરચુરણ ખર્ચ.
૩ાા પુસ્તક વેચાણમાંથી ½ હાંસલ.	૭૨ાાા=ાાા બાકી દેવા રહ્યા.
૧૬૩ાાા=ાા	૧૬૩ાાા=ાા

૧૦. શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ [સાધારણ] ખાતું.

જ	ઉ
૧૫૩૩) બાકી દેવા હતા.	૧૨ાા ગોઠીને સંભાળ રાખવાના સંવત ૧૯૯૪-૯૫ ની સાલના પગારના.
૭૪ાા વ્યાજના.	૧૫૯૫) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૬૦૭ાા	૧૬૦૭ાા

૧૧. શ્રી મૂળચંદભાઈ સ્મારક ફંડ ખાતું.

જ	ઉ
૪૩૯) બાકી દેવા રૂા. ૧૦૦૦) ના બોંડ ટ્રસ્ટીઓ ના નામે છે તે ઉપરાંત.	૨૪) સ્કોલરશીપના.
૭૨) વ્યાજના આવ્યા.	૪૮૭) બાકી દેવા રહ્યા.
૫૧૧)	૫૧૧)

૧૨. શ્રી ખોડીદાસભાઇ સ્મારક ફંડ ખાતું.

જ

૨૯૨) બાકી દેવા રૂ. ૧૦૦૦) ના ખોડ ટ્રસ્ટીઓ ના નામે છે તે ઉપરાત.
૬૪ાા૰ વ્યાજના આવ્યા.
૩૫૬ાા૰

ઉ

૫૫ાા૰ સાધર્મી ભાઇઓને મદદના આપ્યા
૩૦૧) બાકી દેવા રહ્યા
૩૫૬ાા૰

---

૧૩. શ્રી જ્ઞાન ખાતું.

જ

૮ાા૰ બેસતા વર્ષના જ્ઞાનપૂજનના.
૨ાા૰ જ્ઞાનપંચમીના પૂજનના.
૬૨ાા વખારભાડાના ઉપજ્યા ૧૯૯૪-૯૫
૨૮)ાાા પરચુરણ કસરના.
૮ા૰ પુસ્તકો વેચાણમાંથી.
૮૨ાા વ્યાજનો વધારો.
૮૨૩૬ાા૰ બાકી લેણા રહ્યા. આ લેણા પેટે સભામાં લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો તથા ડેક સ્ટોક વધુ કિંમતનો છે.
૮૪૩૦)

ઉ

૫૭૮૨ાાાા બાકી લેણા જ્ઞાન ખાતે.
૫૫ા વખારભાડું.
૧૩૫) વીમાનો ખર્ચ.
૧૮૪ાા માસિકો, વર્તમાન પેપરો વિગેરે લાઇબ્રેરી માટે મંગાવ્યા.
૧૯૪ાા૰ લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો ખરીદ કર્યા તેના
૧૨૫) ઉજમબાઇ કન્યાશાળાને વાર્ષિક મદદના.
૫૪૨ાાાા આત્માનંદ પ્રકાશ પુ ૩૫ ની ખોટ.
૬૫૭ાા૦ાા ,, ૩૬ ,,
૮૫)૦ાા ઉઘરાણી ન પતવાથી માંડી વાળ્યા.
૧૨૫ાાા પુસ્તકો સાધુ, સાધ્વી, જ્ઞાનભંડાર વિ. ને ભેટ અપાયા
૨૪ાા જાહેર ખબર ખર્ચના.
૨૯૯ાાા૰ા પુસ્તકો રાખવાના ઘોડા વિ ના.
૪૭ાા૰ પુસ્તકો મેળવતા ખર્ચના
૧૦)૰ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજના ભંડારનું લીસ્ટ લખાઇના
૧૨૫) પેનીન્સ્યુલર કંપનીને આપ્યા તે નુકસાની
૩૪ાા પેકીંગ તથા પરચુરણ ખર્ચના.
૮૪૩૦)

---

૧૪. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૫ નું ખાતું.

જ	ઉ
૬૫૨ા લવાજમ વસુલ થયું.	૧૦૧૩ાા≈ાા છપાઈ, કાગળ બાઇન્ડીંગ વિ. ના.
૩૬૩)≡ મેમ્બર ફી ખાતેથી જમે.	૧૫૮ાાા પોસ્ટ ખર્ચ.
૫૪૨ાા≈ાા ખોટના જ્ઞાન ખાતેથી જમે.	૧૩ાા≈ પરચુરણ બ્લોક પટ્ટી વિગેરે.
૧૨૫૮)=ાા	૫૨) ભેટની બુકના.
	૨૦) લખાઇ, પ્રૂફ વિગેરેના.
	૧૨૫૮)=ાા

૧૫. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૬ નું ખાતું.

જ	ઉ
૫૧૧)૮ લવાજમ વસુલ થયું.	૧૨૦૨)= છપાઇ કાગળ બાઇન્ડીંગ વિ.ના.
૪૫૩)≡ મેમ્બર ફી ખાતેથી જમે.	૨૪૫ા૦ાા પોસ્ટ ખર્ચના.
૬૫૭ાા૦ાા ખોટના જ્ઞાનખાતેથી જમે.	૯૨ાાા બ્લોકપટ્ટી વિ.
(કાગળનો ભાવ વધારે હોવાથી ખર્ચ	૫૨) ભેટની બુકના.
વધારે થયેલ છે.)	૨૯ાા= પરચુરણ ખર્ચ, લખાઇ,પ્રૂફ વિ૦.
૧૬૨૧ાાા૦ાા	૧૬૨૧ાાા૦ાા

સં. ૧૯૯૫ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

જ	ઉ
૯૮૪૮ા૦ પુસ્તકો છપાવવા ખાતું.	૮૨૩૬ા≈ જ્ઞાન ખાતે લેણા.
૨૨૦૮૬ા= સીરીઝના ખાતાઓ.	૪૦૫૧) ડેડસ્ટોક.
૬૧૩)૦ છાપખાના વિ૦ ખાતાઓ.	૪૧૮૫ા≈ા લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો વિ૦ના
૭૦૧) સભા નિભાવ ફંડ ખાતે.	માંડી વાળતા ખર્ચના.
૨૬૦૨૯) લાઇફ મેમ્બરોની ફી ખાતે.	૧૧૧૧૭ા૦ા છપાતા પુસ્તકો ખાતે.
૪૫૦૨) પેટ્રન.	૯૧૮૨ાા સીરીઝના પુસ્તકો ખાતે.
૧૦૪૦૧)-૧૦૯૦૧)-૨૨૫),	૩૩૬)≈ાા આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૭મા ખાતે.
૨૬૦૨૯)	અંક ૧-૨-૩
૧૦૬ા- સભાસદોની ફી ખાતે.	૬૮૭૭ા≈ બુકસેલર વિ. ખાતા.
૭૨ાાા≈ાાા સાધારણ ખાતે.	૨૬૬૬૦ા મકાન ખાતે લેણા.
૯૭૭૮ા-ા જયંતિ વિ. મદદ ફંડો.	૨૨૭૨૯ાાા≈ આત્માનંદ ભુવન.
૪૮૦૦) મકાન મદદ ફંડ.	૩૯૩૦ા≈ આત્માનંદ ભુવન ઉત્તરાદું

જ

૧૫૯૫)• શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરિની જયંતિ ખાતે
૪૮૭ શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક
૩૦૧) શ્રી ખોડીદાસભાઇ સ્મારક
૭૪૧૩ાાા~ ગત્રી ખાતે દેવું
૬૮૨૪ાાા=
૨૭૬)—૩૦૫)≡—ાાા

૮૩૮૩૨)ાાા

ઉ

૨૪૭૭૯)ાાા શરાફી ખાતે
૨૭૫૦) ગનકો પાસે
૯૦૨૯)ાાા બેંકોમાં મૂકેલ.
૩૦૦૦) ભાવનગર સ્ટેટ લોન
૨૪૭૭૯)ાાા

૧૦૨૬૧ મેમ્બરો પાસે લેણા
૧૪૪) પર્યુષણ લેણ
૪૬૯) બાકીના પાસે લેણા
૩ાા~ાાા શ્રી પુરાંત જણસે

૮૩૮૩૨)ાાા

ડેડ સ્ટોક અને સ્ટોર.

(સંવત ૧૯૯૫ના ૨ ના વદિ ૦)) સુધીનો)

શ્રી જ્ઞાન ખાતાનો સામાન

૧૦૦૪) મુનિરાજના ફોટાઓ એન્સાઇક્લોપેડીઆ તથા બીજા નાના મોટા વિગેરે
૧૨૧૦) લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો તથા પર્યુષણ સામાન ભરવાના કબાટો નગ ૧૭
૪૭૧) વેચાણના પુસ્તકો માટેના મોટા કબાટો નં ૮
૧૫૦) પુસ્તકો ભરવાની પેટીઓ નગ ૫, ટપાલ નાખવાની પેટી ૧, પેપરો નાખવાના ખાનું, કબાટના ઢાળીયા, લાકડાં નકશાબોર્ડ વિગેરે
૧૦૫) શ્રી ગુરુમંદિર માટે આરસના સિંહાસન નં ૨
૧૬) કબાટોના તાળા નં. ૪૫
૯૫) તીજોરી
૯૦૦) ભરેલા છોડ ૩) તથા ૩ તાની ઠવણી, પાટ

૪૦૫૧)

શ્રી સાધારણ ખાતાનો સામાન

૧૦૧) શ્રી મૂળચંદ નથુભાઇનો ઓઇલ પેઇન્ટ ફોટો
૭૫) પર્યુષણ ફોટાઓ
૭૩૨) ગાલીચાઓ ખુરશીઓ, નાના મોટા ટેબલો, ઘડીઆળ, ગાદી તકીયા, ફાનસ, જાજમો, ગાલીચો, કોપીંગ પ્રેસ, પાટ, નામના બોર્ડો, મેજ વિગેરે
૪૨) ટેબલક્લોથ, ધ્વજાપતાકા, રૂપાની કાબી વિગેરે

૯૫૦)

ચાંદીની રકાબી ૧ તથા કલાવર પોટ નં ૨

કુલ રૂ. ૫૦૦૧)

ઉપર પ્રમાણે સંક્ષિપ્તમાં કિંમત સાથે જણાવેલ છે, પરંતુ વિગતવાર તમામ વિગત સાથે સંવત ૧૯૯૫ની ખાતાવહીના ચોપડામાં નોંધ લખાયેલ છે.

મેનેજીંગ કમીટી.

(સં. ૧૯૯૫)

પ્રમુખ

શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી

ઉપપ્રમુખ

૧ સંઘવી નાનચંદ કુંવરજી　　　૨ શાહ દામોદરદાસ દીયાળજી

ટ્રેઝરર

શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ

સેક્રેટરીઓ

૧ ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ　　　૨ શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ

૩ શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ.

સભાસદો

૧ શેઠ દેવચંદ દામજીભાઈ

૨ શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ

૩ શાહ ચમનલાલ ઝવેરભાઈ

૪ શેઠ નગીનદાસ ઉત્તમચંદ

૫ વકીલ કસ્તુરલાલ નાનજીભાઈ બી.એ એલએલ. બી.

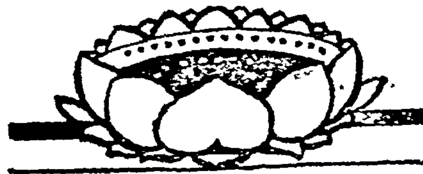
૬ શાહ દીપચંદ જીવણભાઈ બી.એ.બી.એસ.સી.

૭ શાહ દેવચંદ દુર્લભજી

૮ સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઈ

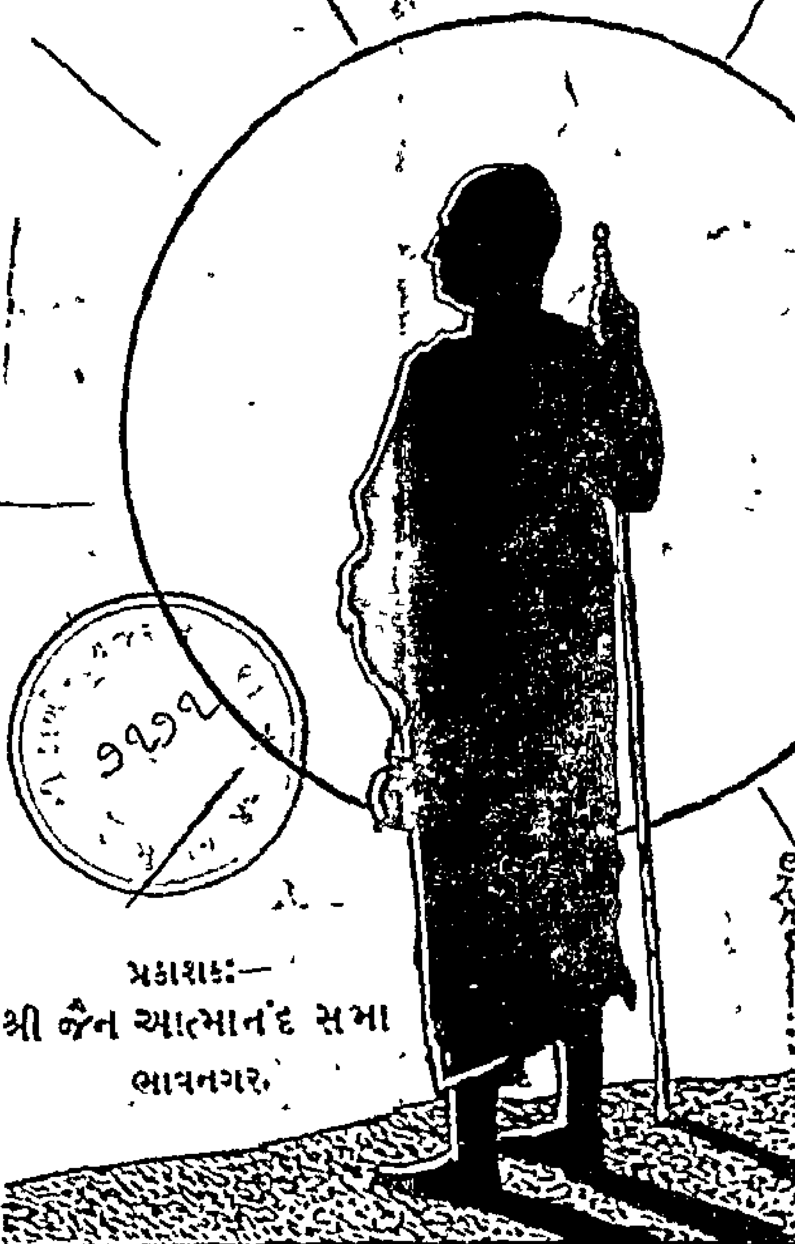
૯ શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (ઓ. લાઈબ્રેરીયન)

સં. ૧૯૯૫ના ચૈત્ર શુદિ ૧ તા. ૨૨-૩-૧૯૩૯ના રોજ મળેલી જનરલ મીટીંગમાં ધારા પ્રમાણે નીમાયેલ મેનેજીંગ કમીટી.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું. સંવત ૧૯૯૬
અંક ૨ જો ભાદરવો

પ્રકાશકઃ—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

જગદુધ્ધારક મહાવીરસ્વામી, વંચાએ વિમળા વ્યાખ્યાન,
અદ્‌ભુત શુધ્ધ ચરિત્રો સૂણતાં, ભક્તિકેરું થાએ ભાન;
ઉપદેશી અમૃતવાણીથી, હૃદયક્ષેત્રનો સુધરે પાટ,
પર્વ સર્વમાં પર્યૂષણ તો, પ્રૌઢપ્રતાપી નૃપ સમ્રાટ. ૩

એકભુક્ત અપવાસો ને, અઠ્ઠાઇ વગેરે જે જે વૃત્ત,
ઊંડો મર્મ રહ્યો છે એમાં, 'મનસંકલ્પ' થવા નિવૃત્ત;
સત્ય, અહિંસા, ને તપસાધન, ઉરના સૌ ટાળે ઉચાટ,
પર્વ સર્વમાં પર્યૂષણ છે, પ્રૌઢપ્રતાપી નૃપ સમ્રાટ. ૪

સર્વ વદો "मिच्छामि दुक्कडम्" ક્ષમાધર્મનો એ મહામંત્ર,
માનવજન્મતણી સાર્થકતા, ચાહો તો યોજો એ યંત્ર;
ક્ષમા, દયા, તપ એ ત્રણથી, તરી જાશો ભવસાગરની વાટ,
પર્વ સર્વમાં પર્યૂષણ છે, પ્રૌઢપ્રતાપી નૃપ સમ્રાટ. ૫

'ક્ષમાધર્મ' એ મોક્ષમાર્ગ છે, પરસ્પરે દેજ્યો-લેજ્યો,
પુત્ર-પૌત્ર સૌ આપ્તજનોનાં, હૃદયે એ વહનો વહેજ્યો;
સર્વ ધર્મનું તત્ત્વ 'અહિંસા' જૈનશાસને એ છે પાઠ,
પર્વ સર્વમાં પર્યૂષણ છે, પ્રૌઢપ્રભામય નૃપ સમ્રાટ. ૬

દોહરા.

આઠ દિવસ ઉછવ કરો, હરો પાપ પરિતાપ,
મનસંયમ ધર્મો ધરો, જપો અહિંસા જાપ. ૧
આત્મતત્ત્વ અવલોકજ્યો, એ છે સૌનો સાર,
સદ્‌ગુરુને શરણે જતાં, ઉતરશો ભવપાર. ૨

સં. ૧૯૯૬ પર્યૂષણપર્વ.
શ્રાવણ વદિ ૧૨ ભૃગુ.

લી. સદ્ધર્મબોધક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
નિવૃત્ત, પરીક્ષક અને ધર્મોપદેશક,
ભાવનગર.

•

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

દ્વિતીય સર્ગ.

મહાસેન નૃપવર્ણન.

[ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૫૧ થી શરૂ]

વંશસ્થ વૃત્ત*

વિશાલ ઇક્ષ્વાકુ પ્રસિદ્ધ વંશમાં,
  નૃપાલ મુક્તામય વિગ્રહી તહાં;
થયો મહાસેન સુનામ ધારતો,
  સ્વવંશને શત્રુશિરો સુહાવતો. ૧

દૃગ્ગોચરે જે પડતાં રિપુ ખરે!
  સ્ત્રીઓ ય કંદર્પ અપત્રપા ધરે;
શું ચિત્ર ત્હેના શર પંચ વીંધતાં,
  ક્ષણે દ્રવી સંગરસંગતા જતા? ૨

દિશાજયે ચાલતી સેનના ભરે,
  ભમંત ભૂમિવલયે ભૂમિધરો;
કંપ્યા નહિં જંગમ માત્ર ભીતિથી,
  સ્થિરો ય શત્રુગણ ત્રાણ દોષથી. ૩

---

* વંશસ્થ અને ઇંદ્રવંશામાં પ્રથમ અક્ષર ગુરુ સિવાય સમાનપણું હોવાથી, અત્ર અનુવાદમાં ક્વચિત્ પ્રથમ અક્ષર ગુરુ મૂકવાની છૂટ લીધી છે.

૧. તે રત્નપુરમાં, વિશાલ ઇક્ષ્વાકુ વંશમાં જન્મેલો મહાસેન નામે રાજા હતો; કે જે મુક્તામય વિગ્રહી–આમય–રોગરહિત દેહવાળો, અથવા રોગ અને વિગ્રહથી મુક્ત અથવા મૌક્તિક જેવા ગૌર દેહવાળો હતો; અને જે પોતાના કુલને અને શત્રુના મસ્તકને શોભાવતો હતો.—**શ્લેષ** અને **દીપક.**

૨. જે રાજા દૃષ્ટિએ પડતાં, શત્રુઓ અને સ્ત્રીજનો પણ અપત્રપા (વાહન રહિત અથવા લજ્જા રહિત) થઈ કંદર્પ ધારણ કરતા! તો પછી તેના પંચબાણથી વીંધાતાં, તે સંગરસંગત થઈ ક્ષણમાં દ્રવી જાય એમાં આશ્ચર્ય શું?—**શ્લેષ** આ પ્રમાણે ઘટાવવા.—

અપત્રપા–' पत्र वाहन पान्तीति पत्रपाः'–વાહન રહિત (શત્રુપક્ષે)–ત્રપા–લજ્જા રહિત (સ્ત્રીપક્ષે)
કંદર્પ=कं+दर्प=કયું અભિમાન (શત્રુપક્ષે), કામ (સ્ત્રીપક્ષે).
સંગરસંગત=सगर+सगत=યુદ્ધમાં ભેટો થતાં (શત્રુપક્ષે)=संगरस=गता=સંગના રસને પામતાં (સ્ત્રીપક્ષે).
દ્રવી જતા=ભાગી જતા (શત્રુપક્ષે), રસાર્દ્ર થતા (સ્ત્રીપક્ષે).

૩. દિગ્વિજય સમયે જે રાજાની ચાલતી સેનાના ભારથી ભમતા ભૂચક્રમાં કેવલ જંગમ ભૂમિધરો (રાજાઓ) કંપાયમાન થયા, એટલું જ નહિં પણ સ્થિર ભૂમિધરો (પર્વતો) પણ શત્રુઓને રક્ષણ આપ્યાના દોષથી જાણે ડરીને કંપી ગયા!–ઉત્પ્રેક્ષા+શ્લેષ.

પીં તાસ રૂપામૃત નેત્ર-પાત્રથી,
યથેચ્છ સ્ત્રીઓ ન જ તૃપ્તિ પામતી;
શમાઈ અંતઃ ન શક્યાથી તે ખરે !
હર્ષાશ્રુ બ્હાને તનથી શું નીકળે ! ૪

" કુલે શું ત્હારા સ્થિતિ એવી છે જ જે,
લક્ષ્મી સુતા અંક ન તેહનો ત્યજે;
સભામહીંયે !"-ઠપકો શું આપવા,
ઇર્ષ્યાથી કીર્તિ ગઈ અબ્ધિ પાસમાં ! ૫

ત્હેના હયોના પદઘાતથી તહીં,
વીંધાયલી જે મણિશંકુથી મહી;
તેને અતિ પીડિત તોય શેષ રે !
ફગાવવા હિંમત ના હજુ કરે ! ૬

ત્યારે રિપુ મજ્જનથી ઉડયા જુઓ !
ત્હેના હાસે આ અસિનીર બિંદુઓ;
ન વ્યોમમાં તારક તે;-ન તો તહાં,
આ કૂર્મ મત્સ્યો મકરો ય હોય કાં ? ૭

" એણે રણે આ અમને દીધું-વળી,
કયાંથી મળ્યું ?" એમ કુતૂહલે બળી;

---

૪ ત્હેનું રૂપરૂપી અમૃત નેત્રરૂપ ભાજનવડે યથેચ્છપણે પીતાં સ્ત્રીઓ તૃપ્તિ પામતી જ નહિં-ધરાતી નહિં; તે રૂપામૃત અંદર ન સમાઇ શકવાથી જાણે આનંદાશ્રુના બ્હાને શરીરમાંથી બ્હાર નીકળતું-છલકાતું !—ઉત્પ્રેક્ષા+અપહ્નુતિ.

૫. " હે તાત ! ત્હારા કુળમાં પણ શું આવી સ્થિતિ-રીતિ છે કે ત્હારી પુત્રી લક્ષ્મી તે નૃપ-પતિનો ઉત્સંગ-ખોળો ભરસભામાં પણ છોડતી નથી ?"-એમ જાણે ઇર્ષ્યાથી ઉપાલંભ-ઠપકો આપવાને કીર્તિ સમુદ્ર પાસે ગઇ !-ઉત્પ્રેક્ષા. રાજાની શ્રી અને કીર્તિ પત્નીરૂપે કલ્પી છે. એટલે સપત્ની-શોકયની ઇર્ષ્યાથી કીર્તિ જાણે મ્હેણું મારે છે-તાત્પર્ય: રાજાની કીર્તિ સાગરપર્યંત પહોંચી હતી, અને તેની શ્રીસંપન્નતા અસાધારણ હતી.

૬. ત્યારે તે રાજાના ઊંચા અશ્વોના પદપ્રહારથી આક્રાંત થતી જે પૃથ્વીમાં શેષનાગના મણિ-શંકુઓ ધોંચાતા હતા, તે પૃથ્વીને દૂર કરવા-પોતે અતિ બાધા પામતો છતાં-શેષનાગ હજુ પણ હામ ભીડતો નથી !-તે એટલો બધો ડરી ગયો છે કે સંક્રોચાઇને રહી તે સળવળતો પણ નથી !-**અતિશયોક્તિ.**

૭. આ જે આકાશમાં દેખાય છે તે તારા નથી, પણ એ તો એના અસિ-જલમાં શત્રુઓના નિમજ્જનથી ઊડેલા બિંદુઓ છે ! જો એમ ન હોય તો તેમાં કૂર્મ, મત્સ્ય અને મગર કયાંથી હોય? (કૂર્મ, મત્સ્ય, મકર રાશિ તેમાં છે તેથી.)

તે પૃષ્ઠ ના કયા નમતા નરેંદ્રનું,
જોતો કરસ્પર્શતણા મિષે ગણું. ૮

ભુજંગ એની અસિથી બચાવવા,
તંત્રે યુતા મંત્રીય શક્ત ના હવા;
તેથી જ જાણે ભીત શત્રુઓ શિરે,
તેના પદોની નખશ્રેણીઓ ધરે ! ૯

તેજસ્વીનું તેજ અછાદ્ય છે મહા,
વર્ષા સમે, તદ્ અસિ ઉગ્રએ. અહા !'
નવામ્બુધારા પતનોથી જર્જરા,
ભાગી ગયા વેગથી રાજહંસલા ૧૦

અસિ વિંઝાતાં દૂર કલાંતિ જેહની,
એવો જ હેનો ભુજ પામી મેદિની;
જાણે વિષાગ્નિયુત શ્વાસથી ઘણી,
થૈ વ્યાકુલા મૈત્રી ત્યજે ફણીંદ્રની ! ૧૧

—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા.

૮. "એણે રણસંગ્રામમા તો આ પૃષ્ઠ(પૂઠ) અમને દીધુ હતુ, તો પુન આ એને કયાથી મળ્યું ?" એમ જાણે કુતૂહલથી તે રાજા પ્રણામ કરતા કયા નૃપનું પૃષ્ઠ કરસ્પર્શના બ્હાને તપાસતો નહિ '—ઉત્પ્રેક્ષા

૯ એની ભુજંગ (હાથમા રહેલી અથવા સર્પ) તલવારથી બચાવવાને તંત્રવાળા મંત્રીઓ પણ સમર્થ ન્હોતા, એટલા માટે જાણે ભયભીત શત્રુઓ તેના ચરણની નખકિરણાવલી મસ્તકે ધારણ કરતા હતા '—ઉત્પ્રેક્ષા અને શ્લેષ

ભુજંગ=ભુજ+ગતા=હાથમા રહેલી, સર્પ તંત્ર=રાજ્યતંત્ર; તાન્ત્રિક વિદ્યા

મંત્રી=સચિવ, પ્રધાન, માન્ત્રિક, મંત્રવિદ્યા જાણનાર

૧૦. તેજસ્વીનુ અચ્છાદ્ય-નહિ છુપાય એવુ તેજ પયોદસમયે-વર્ષાકાલે પ્રબળ હોય છે, આ નૃપ ઉપરથી અર્થાન્તરન્યાસવડે એનુ સમર્થન કરે છે-તેની તલવાર પ્રવૃત્ત થતા, નવજલધારા પડવાથી જર્જર-ખોખરા થયેલા રાજહંસો વેગે પલાયન કરી ગયા તેની અસિને મેઘ સાથે સરખાવી છે. તાત્પર્ય વર્ષામા જેમ જલધારાથી જર્જર થતા રાજહંસ પક્ષીઓ પલાયન કરે છે (માનસસર પ્રત્યે), તેમ આ રાજાની અસિધારાની વર્ષાથી જર્જર થતા રાજહંસો-નૃપોત્તમો વેગે પલાયન કરી જતા. અત્ર શ્લેષ આ પ્રમાણે રાજહંસ=પક્ષી, નૃપોત્તમ નવામ્બુ=નવુ જલ, તાજુ પાણી (અસિપક્ષે) ધારા=પંક્તિ, તલવારની ધાર

૧૧ વીંઝાતી તલવારથી જેનો ખેદ દૂર થયો છે એવો તે રાજાનો ભુજ પામીને, પૃથ્વીએ જાણે વિષાગ્નિભર્યા શ્વાસોચ્છવાસથી વ્યાકુલ થઇને, ફણીચક્રવર્તી-શેષનાગની મૈત્રીનો ત્યાગ કર્યો ' પૃથ્વી શેષનાગના આધારે રહી છે એવી કલ્પના છે; તે આધાર છોડી તેણે રાજાની ભુજાનો આશ્રય કર્યો, એટલે કે તે રાજા સકલભૂમંડલનો સ્વામી થયો -ઉત્પ્રેક્ષા

લેખક—આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

સુખ સમીક્ષા.

અનાદિકાળના મોહના દબાણને લઈને આત્મા સ્વતંત્ર બની પોતાનું સુખ સ્વરૂપ મેળવી શકતો નથી અને જડ વસ્તુઓના અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંયોગ-વિયોગથી સુખ-દુઃખ માનવામાં એવો ટેવાઈ ગયો છે કે જાણે પોતે જડનું એક અંગ ન હોય ? જડના સંસર્ગને લઈને સંસારમાં ભિન્નભિન્ન સમયે ભિન્નભિન્ન દેહ ધારણ કરીને પોતાને તે સ્વરૂપે ઓળખવામાં દૃઢ શ્રદ્ધાળુ બનવાથી પોતાના સત્ય સ્વરૂપને ભૂલી ગયો છે અને જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક, સુખ, દુઃખ આદિનો પોતામાં આરોપ કરી રહ્યો છે. દેહમાં આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરેલી હોવાથી ક્ષણવિનશ્વર દેહાદિ જડ વસ્તુઓના વિયોગ અને વિનાશની શંકાથી ભયભીત થઈ રહ્યો છે. કર્મસંયોગથી થએલી વિભાવદશાને લઈને એવી માન્યતા થઈ ગઈ છે કે ન ખાવાથી મરી જવાય છે અને ઇંદ્રિયોના અનુકૂળ વિષયોની પ્રાપ્તિ સિવાય સુખ તથા આનંદ જેવી કોઇ વસ્તુ નથી.

આત્મા અવિનાશી છે, જ્ઞાન, દર્શન, જીવન, સુખ અને આનંદ આત્માનું જ સ્વરૂપ છે, છતાં દારુડીયાની જેમ મોહના નશાને લઈને જ્ઞાનાદિ પોતાના ધર્મો જડમાં ખોળી રહ્યો છે, અને જડ સિવાય પોતાની ગતિ જ નથી, પોતાનો નિર્વાહ થઈ શકતો જ નથી એવી દૃઢ માન્યતાથી જડની ઉપાસના કરી રહ્યો છે. પ્રત્યક્ષ જણાય છે કે દેહ-ગેહાદિ જડ વસ્તુઓ ભિન્ન ગુણધર્મવાળી હોવાથી પોતાનાથી સર્વથા ભિન્ન છે તો પણ તે વસ્તુઓમાં પોતાના જ સુખ, આનંદ તથા જીવન આદિ ધર્મોનો આરોપ કરી તેના ઉપર મમતા ધારણ કરી રહ્યો છે, અને તેનો વિયોગ થવામાં પોતાને સુખ, આનંદ તથા જીવન વિહીન માનીને દુઃખી થઈ રહ્યો છે. જડ વસ્તુઓ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે મળે છે, વિછડે છે, જૂની થાય છે, નિસ્તેજ થાય છે, નષ્ટ થાય છે—આ બધીએ અવસ્થાઓ જડની હોવા છતાં જડસંયોગી આત્મા પોતાનામાં આરોપ કરીને પોતાની માની રહ્યો છે. અને પોતાના સ્વરૂપથી તદ્દન અજ્ઞાત હોવાથી પોતાની સર્વોચ્ચ દશાનો જરાયે વિચાર કરતો નથી.

જેમ કૂતરો સુકું હાડકું ચાવે અને તે હાડકું તેના મોંમાં વાગવાથી તાલવામાંથી નીકળતા લોહીને ચાટીને આનંદ માને છે અને આ લોહી હાડકામાંથી નીકળે છે એવી ભ્રમણાથી હાડકાને વધારે ને વધારે ચાવે છે; તેમ સાચા સુખના સ્વરૂપથી અણજાણ આત્મા સુખ પોતાનામાં રહેલું હોવા છતાં પણ જડ વસ્તુઓનો ઉપભોગ કરતાં યત્કિંચિત્ ક્ષણિક સુખનો અનુભવ કરે છે તે જડ વસ્તુમાંથી મળે છે એવી ભ્રમણાથી જડ વસ્તુઓ મેળવવામાં અને તેનો ઉપભોગ કરવામાં લીન રહે છે.

જેમ કાગડો આરિસામાં પોતાની જ આકૃતિ તથા ચેષ્ટાનો ઓળો જોઇને એમ માની લે છે કે આ કોઇ બીજો કાગડો છે અને તેની સાથે મનફાવતું વર્તન કરે છે; તેમ આત્મા જડ વસ્તુઓમાં પોતાના જ આનંદ,

સુખ તથા જીવનના ઓળા જોઇને આનંદ આદિ વસ્તુઓ જડમાં જ છે એમ માનીને નિરંતર જડની ઉપાસનામાં બન્યો રહે છે અને જડ વસ્તુઓથી છૂટો પડવાને ઇચ્છતો નથી. જડ વસ્તુઓ ક્ષણિક અને સંયોગ વિયોગવાળી હોવાથી બદલાય છે અથવા તો આત્માથી છૂટી પડી જાય છે ત્યારે સુખનો પડછાયો ન જણાવાથી આત્મા પોતાને દુઃખી માને છે.

સંસારમાં અજ્ઞાત જીવોએ જડ તથા જડના વિકારોને સુખના સાધન માન્યા છે, પણ સુખ માન્યું નથી. સુખનો ઓળો પડી શકે એવા જડના સંયોગને હમેશા કાયમ બનાવી રાખવાને જીવો ઘણો પ્રયાસ કરે છે છતાં તેવા સંયોગો હમેશાં સરખી રીતે ટકી શકતા નથી, ઝાંખા પડી જાય છે અથવા તો બદલાઇ જાય છે. ઝાંખા પડવાથી સુખનો ઓળો પણ ઝાંખો પડે છે, અને તેથી સુખ પણ ઝાખુ પડી જાય છે. અને બદલાઇ જવાથી સુખનો ઓળો પડતો નથી એટલે જીવો પોતાને દુઃખી માને છે. જે જડ સંયોગમા સુખનો ઓળો પડે છે તેને અનુકૂળ સયોગ માને છે અને જેમાં ઓળો નથી પડતો તેને પ્રતિકૂળ સયોગ માન્યો છે.

જડના અનુકૂળ સયોગને સુખ અને પ્રતિકૂળ સંયોગને દુઃખ માનવામાં આવે છે. આ બનેમાં સુખ તો કાંઇક વસ્તુ છે, પણ દુઃખ જેવી કોઇ વસ્તુ જ નથી; કારણ કે સુખ તે આત્મિક સુખનો ઓળો છે અને દુઃખ તે સુખના ઓળાનો અભાવ છે; માટે ઓળો ન પડવાથી અજ્ઞાની આત્માને થતી મુંઝવણોને દુઃખ કહેવામાં આવે છે અને એટલા જ માટે જેમ સુખ આત્મિક તથા પૌદ્ગલિક કહેવામાં આવે છે તેમ દુઃખ આત્મિક તથા પૌદ્ગલિક કહેવાતું નથી. મનુષ્ય અને તેના પડછાયામાં જેટલું અંતર છે તેટલું જ અંતર આત્મિક સુખ અને પૌદ્ગલિક સુખમાં છે. આત્મિક સુખ સાચું છે અને તે આત્માનો ધર્મ હોવાથી હમેશાં કાયમ રહેવાવાળું શાશ્વતું છે. કોઈ પણ સમયે આત્મા સુખ વગરનો હોતો નથી, એક સમય પણ આત્મા સુખ વગરનો થાય તો તે પોતાનુ અસ્તિત્વ ખોઇ બેસે છે. જેમ સાકરમાંથી એક સમય પણ મીઠાશ ચાલી જાય તો તે સાકર નહિ પણ પત્થરો કહેવાય છે તેમ આત્મામાંથી સુખ ચાલ્યું જાય તો તે આત્મા નહિ પણ જડ કહેવાય છે, અને એટલા માટે જ આત્માની ઓળખાણ સુખદ્વારા કરવામાં આવે છે, અને સુખસ્વરૂપી આત્મા કહેવામાં આવે છે. સુખનો પુંજ તે જ આત્મા છે પણ જડ નથી, તો પછી જડમાં સુખ ક્યાંથી હોઈ શકે? આત્મા એમ માને છે કે મારામાં સુખ નથી પણ જડમાં છે, આવી માન્યતા મોહનીયકર્મના આવરણને લઇને થતી એક પ્રકારની મિથ્યા ભ્રમણા છે. જો જડ વસ્તુઓમાં સુખ હોય તો જડસંયોગી આત્મા હમેશાં સુખી હોવો જોઇએ જડ વસ્તુઓનો સંયોગ હોવા છતાં પણ જે દુઃખ મનાવે છે તે ન થવું જોઈએ; પરંતુ સંસારી પુદ્ગલાનંદી જીવોમાં જણાય છે કે અમુક જડ વસ્તુઓના સંયોગને અનુકૂળ માની સુખ મનાવે છે અને અમુક સંયોગોને પ્રતિકૂળ માની દુઃખ મનાવે છે. તો પછી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે કેટલીક જડ વસ્તુઓમાં સુખ છે અને કેટલીકમાં નથી, પણ આ બધીએ માન્યતા ખોટી છે; કારણ કે સુખ જડનો ધર્મ હોય તો પછી જડના સંયોગોમાં અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ-

પણાનો ભેદ ન હોવો જોઈએ કોઇપણ પ્રકારના જડના સંયોગોથી સુખ જ થવું જોઇએ, પણ દુઃખ ન થવું જોઇએ. જેમ સાકરમાં મીઠાશ છે અને તે મીઠાશ વગરની કોઇ પણ વસ્તુમાં ભળે છે ત્યારે મીઠાશજ આપે છે પણ કડવાશ આપતી નથી તેમ જડ, સુખ વગરના કોઈપણ આત્મામાં ભળે ત્યારે સુખ જ આપવું જોઈએ; પરંતુ સંસારી જીવોની માન્યતા પ્રમાણે જેમ સુખ જડના સંયોગથી થાય છે તેમ દુઃખ પણ જડના સંયોગથી થાય છે એટલે કેટલાંક જડમાં સુખ છે અને કેટલાંક જડમાં દુઃખ છે એમ સાબિત થાય છે. જડના વિયોગથી પણ સંસારી જીવને દુઃખ થાય છે ત્યારે આત્મામાં દુઃખ છે અને જડમાં સુખ છે એમ સમજાય છે પણ તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં આ બધુંય અસંભવિત લાગે છે; કારણ કે જેમ સુખ જડનો ધર્મ નથી તેમ દુઃખ પણ આત્માનો ધર્મ નથી પરંતુ આત્મા પોતાના ધર્મ–સુખનો જડ વસ્તુઓમાં આરોપ કરીને મોહના આવરણને લઈને અજ્ઞાનતાથી જડમાં સુખ માને છે. જો કે જડમાત્ર આત્માના ગુણોનો નાશ કરવાવાળા હોવાથી પ્રતિકૂળ જ છે છતાં આત્મા કેટલીક જડ વસ્તુઓને અનુકૂળ માને છે અને કેટલીકને પ્રતિકૂળ માને છે. અનુકૂળ વસ્તુઓનો સંયોગ અને પ્રતિકૂળ વસ્તુઓનો વિયોગ તે સુખ અને પ્રતિકૂળ વસ્તુઓનો સંયોગ અને અનુકૂળ વસ્તુઓનો વિયોગ તે દુઃખ. આ પ્રમાણે સંસારી જીવો સુખ–દુઃખની વ્યાખ્યા કરે છે અને તે સુખને મેળવવા અને દુઃખને દૂર કરવા હમેશાં પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. પરંતુ કોઈક વખત અનુકૂળ વસ્તુ પ્રતિકૂળ થઈ જાય છે અને પ્રતિકૂળ વસ્તુ અનુકૂળ થઈ જાય છે. ત્યારે જે વસ્તુનો સ્વીકાર કરતા હોય તેનો તિરસ્કાર કરે છે અને જેનો તિરસ્કાર કરતા હોય તેનો સ્વીકાર કરે છે.

ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરવાથી સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે કે જડમાં સુખ–દુઃખ જેવું કાંઈ છે જ નહિ અને એટલા માટે જડ વસ્તુઓથી વિરક્ત થએલા આત્માઓને જડ વસ્તુઓનો સંયોગ સુખ, દુઃખ આપી શકતો નથી. જો જડમાં આત્માને સુખી અથવા તો દુઃખી કરવાની શક્તિ હોત તો વીતરાગદશાને પામેલા તીર્થંકરોને અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્યાદિ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થવાથી પોતાને અત્યંત સુખી માનત અને મુક્ત અવસ્થામાં આ બધીએ વસ્તુઓનો વિયોગ થવાથી પોતાને અત્યંત દુઃખી માનત, પરંતુ વીતરાગદશાવાળા આત્માઓ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સંયોગથી સુખી થતા નથી અને વિયોગથી દુઃખી થતા નથી પણ રાગદ્વેષનો સર્વથા ક્ષય થઈ જવાથી સમભાવે રહે છે.

સંસારી જીવોએ કલ્પેલાં સુખ–દુઃખ વાસ્તવિક નથી, કારણ કે તે બંને જડના વિકાર સ્વરૂપ છે. જેમ માણસને શરીરમાં સોજા આવવાથી ફૂલી જાય છે અને તે સ્થૂલ જણાય છે છતાં તે સ્થૂલ કહેવાય નહિ પણ રોગી કહેવાય છે. અને આ શરીરની સ્થૂલતા તે વિકૃતિ છે પણ પ્રકૃતિ નથી તેવી જ રીતે બાગ, બંગલા, વસ્ત્ર, ઘરેણાં આદિ વસ્તુઓ વિકાર ભાવને પામેલા પુદ્ગલો છે, કે જેની આકૃતિઓને આશ્રયીને સુખ–દુઃખ માનવામાં આવે છે તે ભિન્ન આકૃતિમાં બદલાઈ જવાથી તેમાંનું કશુંયે હોતું નથી.

સુખને કોઈ પણ ઇંદ્રિય ગ્રહણ કરી શકતી

નથી તેમજ કલ્પનામાં પણ આવી શકતું નથી, અને જે ઈંદ્રિયોથી અને મનથી ગ્રહણ થાય છે તે સુખ નથી; કારણ કે સુખ એટલે આત્મા અને તે અરૂપી હોવાથી ઇંદ્રિયોથી ગ્રહણ થઈ શકતો નથી. આત્મા નિરાવરણ જ્ઞાનદ્વારા પોતાના સુખસ્વરૂપને જાણી શકે છે તે સિવાય આવરણવાળા જ્ઞાનથી આત્મસ્વરૂપ સુખ આદિ અરૂપી વસ્તુઓ ગ્રહણ થઇ શકતી નથી. આવરણવાળા જ્ઞાનથી જાણવાને જડ વસ્તુઓની મદદ લેવી પડે છે. અને જડની મદદથી રૂપી જડ વસ્તુઓનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. અને અરૂપી જડ તથા ચૈતન્ય અનુમાનથી જણાય છે, પણ સાક્ષાત્કાર થઈ શકતો નથી. આત્માને જે દુઃખના પરિણામે સુખ અને દિલગીરીના પરિણામે આનંદ થાય છે તે સુખ તથા આનંદ વાસ્તવિક નથી; કારણ કે દુઃખના સાથે રહેવાવાળું સુખ અને દિલગીરીના સાથે રહેવાવાળો આનંદ તે પુદ્ગલોનો વિકાર છે અને તે વિકારવાળા પુદ્ગલોની સાથે આત્માનો સંયોગ હોવાથી આત્માને સુખ–દુઃખની માત્ર ભ્રમણા જ થાય છે. સુખ, દુઃખ, દિલગીરી, આનંદ આ બધીએ પુદ્ગલોની અવસ્થાઓ છે પણ આત્માનું સ્વરૂપ નથી, સંસારી જીવની માત્ર કલ્પના જ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરવાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે વાસ્તવિક સુખ ઇંદ્રિયાતીત છે અને તે આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, જન્મ, જરા, મરણ આદિથી મૂકાઇ જવાથી પ્રગટ થાય છે. સાચા સુખના વિકાસી આત્માને 'હું દુઃખી હતો તે હવે સુખી થયો, મને બહુ જ શોક રહેતો હતો, બહુ જ દિલગીરી રહેતી હતી, ઘણી જ બેચેની રહેતી હતી, પણ હવે હું આનંદમા રહું છું' આવી આવી સ્ફુરણાઓ થતી જ નથી.

સાચું સુખસ્વરૂપ જે આત્મામાં પ્રગટ થએલું હોય છે તેને કોઇ પણ જડમાં અનુકૂળતા–પ્રતિકૂળતા હોતી નથી–ભલે પછી તે જડ વસ્તુઓને ઈંદ્રિયોથી ગ્રહણ કરતો હોય કે ઈંદ્રિયોની મદદ વગર પ્રત્યક્ષ કરી શકતો હોય; પરંતુ જડના વિકારસ્વરૂપ સુખ, દુઃખ તેને થઈ શકતા નથી. અનેક પ્રકારના જડના સંયોગોમાં તેની સામ્ય અવસ્થા જ રહેવાની, સંસારમાં હોવા છતાં પણ પોતાને મુક્ત સ્વરૂપ જ માનવો અને સંસારમાં ઘણું જ દુઃખ ભોગવી રહ્યો છું માટે અહીંથી છુટી જઇને મુક્તિ મેળવું તો સુખી થાઉં આવી કલ્પના સરખીએ તેને નહિ થવાની; કારણ કે સંસારમાં જે આત્મા સાચું સુખસ્વરૂપ પ્રગટ કરી શકતો નથી તે મુક્તિમાં પણ સુખ મેળવી શકતો નથી. સાચું સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થયા પછી આત્માને સંસારમાં અનેક પ્રકારના જડના સંયોગોમાં પણ પોતાની અલિપ્ત મુક્ત દશા અનુભવાય છે એટલે પછી પોતાને મુક્તસ્વરૂપ જ જુએ છે.

સાચા સુખના સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં અનુભવ એમ જણાવે છે કે જડ વસ્તુઓમાંથી જેટલે જેટલે અંશે રાગ, દ્વેષ ઓછા થતા જાય છે તેટલે તેટલે અંશે આત્માનું સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થતું જાય છે અને તે સમ્યગ્જ્ઞાન સિવાય થઈ શકતું નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન થયા પછી જ જડ વસ્તુઓ ઉપરથી રાગ દ્વેષની ઓછાશ થતી જાય છે. મિથ્યા જ્ઞાન જડ વસ્તુઓમાં રાગ–દ્વેષ વધારતું હોવાથી સુખનો વિકાસ કરી શકતું નથી. મિથ્યા જ્ઞાનથી મિથ્યા સુખ થાય છે, અને સમ્યગ્જ્ઞાનથી સાચું સુખ અનુભવાય છે. રાગદ્વેષ સર્વથા ક્ષય થઈ જવાથી સંપૂર્ણ સુખસ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે.

લેખકઃ-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા.]

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૧૧ થી શરૂ)

विद्या परं दैवतम्

જગતમાં મનુષ્યો ઇષ્ટ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રયત્નો કરવા છતાંય જ્યારે નિષ્ફલ નીવડે છે ત્યારે લોભાભિભૂત બનેલા તેઓ અર્થકામના પ્રગટ ઉપાસક એવા પણ જોગી, જતિ, જોષી અને બ્રાહ્મણાદિકની પણ ઉપાસના કરતા અનુભવાય છે. ઉદરંભરીઓની ઉપાસના કેવળ સ્વપર હિતસાધક જ છે એમ સાફ સમજનારા પણ લોભાંધો એમાં જોડાય છે; આનું કારણ એક જ છે કે એવાઓ પાસેથી પણ કોઇ વિશિષ્ટ યંત્રતંત્રાદિ મળી જાય તો તેની સાધનાદ્વારા કોઇ દેવને સાધી લઇએ તો ભવની ભૂખ જાય, આવી લાલચ હોય છે. એવાઓને એ પણ ખ્યાલ નથી રહેતો કે સ્વયં અર્થલોલુપી એવા એ જોગી કે જોષીઓ સિદ્ધ યંત્રતંત્રાદિ ધરાવતા હોત તો પોતે જ કંગાળ શું કામ રહે? કૂડાં પ્રલોભનોથી જગતને વંચીને તેઓ પાપે જ પેટ શું કરવા ભરે? ખરેખર, લોભ એ એવો પ્રબળ શત્રુ છે કે તે એને આધીન બનેલાના સમસ્ત ગુણોનો નાશ કરીને અગુણીનોય આદર કરાવે છે ! નીચનેય નમાવે છે! કૃપણનીય ઉપાસના કરાવે છે ! કૃતઘ્ની પણ સેવા ઉલટભેર કરાવે છે ! કહ્યુ છે કે—

यद्दुर्गामटवीमटन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं,
गाहन्ते गहनं समुद्रमतुलं क्लेशां कृषि कुर्वते ॥
सेवन्ते कृपणं पति गजघटासंघट्टदुःसञ्चरं,
सर्पन्ति प्रघनं धनान्धितधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम्
॥ २६ ॥

અર્થ:—"ધનના લોભે અન્ધતાને પામી છે બુદ્ધિ જેની એવા લોભાંધો જે ભયંકર એવી અટવીમાં ભટકે છે, આચારવિચારથી પર એવા જીવન વિકારી દેશાન્તરોમાં ગમન કરે છે, દુર્ગમ એવા ગાઢ સમુદ્રમાંય પ્રવાસ કરે છે, અત્યંત કલેશમયી ખેતી કરે છે, કૃપણ સ્વામીને પણ સેવે છે, હસ્તિઓના મોટા સમૂહનાં પરસ્પર સંઘટ્ટનને લીધે દુઃખે કરીને સંચરી શકાય એવા ઘોર સમરાંગણમાં પણ ધસે છે ! ! ! એ સઘળી ખરેખર લોભનીજ ચેષ્ટા છે." એથી પણ આગળ વધીને લોભી જન શું શું કરે છે તે શાસ્ત્રકાર સ્વયં ફરમાવે છે કે—

આત્મા મિથ્યા જ્ઞાનને લઈને જડ વસ્તુઓમાં સુખદુઃખનો આરોપ કરે છે જેથી કરીને જડ વસ્તુઓની અસર આવરણવાળા આત્મા ઉપર થવાથી રાગદ્વેષની વિકૃતિ ઉત્પન્ન થાય છે કે જેના અંગે આત્માને મિથ્યા સુખદુઃખનો આભાસ થાય છે. આ સુખદુઃખ ક્ષણિક અને વિકૃતિજન્ય હોવાથી જ મિથ્યા કહેવાય છે અને વાસ્તવિકમાં વિચાર કરીએ તો મિથ્યા સુખદુઃખ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી. ક્ષણિક અને વિકૃત સ્વભાવવાળી જડ વસ્તુઓમાં આત્માની સ્વત્વપણાની બુદ્ધિ તે દુઃખ અને તે દુઃખમાં પોતાના સુખસ્વરૂપનો આરોપ કરવાથી આભાસ થતો ઓળો તે સુખ, આ સિવાય પુદ્ગલોમાં કોઈ પણ પ્રકારનું સુખ, દુઃખ છે જ નહિ.

नीचस्यापि चिरं चटूनि रचयत्यायान्ति नीचैर्नतिं,
शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्त्तनम्॥
निर्वेदं न विदन्ति किंचिदकृतज्ञस्यापि सेवाकृते,
कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति वित्तार्थिनः
॥ २७ ॥

અર્થ:—"નીચને પણ મધુર-સ્નેહભીનો આદર આપે છે; એટલું જ નહિ પણ એવાને પણ અત્યંત નીચો નમી નમન કરવા મંડી જાય છે. શત્રુ અને ગુણહીન એવા આત્માઓના પણ ઉત્તમ રીતે ગુણ-ગાન કરે છે. કૃતઘ્નની સેવામાં અલ્પ ખેદ ધરતો નથી અર્થાત્ એમાં આનંદ પામે છે. ખરેખર વિદ્વાન પણ મનુષ્યો વિત્તાર્થી બન્યા પછી તો જગ-તમાં કોઇપણ કષ્ટ એવું નથી કે જે તેઓ આદ-રતા નથી." આથી જ એ ભયંકર વૈરી સમા લોભને શાસ્ત્રકારોએ અનેક વિશેષણોદ્વારા સર્વ ગુણોનો નાશ કરનારો પણ જણાવ્યો છે. જુઓ, કહ્યું છે કે–

निःशेषधर्मवनदाहविजृम्भमाणे,
दुःखौघभस्मनिविसर्पदकीर्तिधूमे ॥
वाढं धनेन्धनसमागमदीप्यमाने,
लोभानले शलभतां लभते गुणौघः ॥२८॥

અર્થ.—"દાન, શીલ, તપ અને ભાવાદિ સમસ્ત ધર્મરૂપી વનને વિષે દાહ ફેલાવતા. દુઃખોના ઢગલારૂપ ભસ્મવાલા, અપકીર્તિરૂપ ધૂમ્રને ચોમેર વિસ્તારતા અને જેમ જેમ ધનરૂપી ઇન્ધિનો જોડાતાં જાય તેમ તેમ વિશેષ પ્રદીપ્ત થનારા લોભરૂપ અગ્નિ-ને વિષે ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, ઔદાર્ય, લજ્જા, વિનય, વિવેક, સત્ય, ઔચિત્ય, દયા, શીલ, તપ તેમજ મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થાદિ સમસ્ત શુભ ભાવનારૂપ ઉમદા ગુણોનો સમહ પતંગીયાપણા-ને પામે છે–અર્થાત્ તે તે સમસ્ત ગુણો લોભરૂપ અગ્નિમાં બળી ભસ્મીભૂત થાય છે." અને એમ જ હોવાથી તો લોભાંધો ધૂર્ત અને પ્રપંચી એવા સ્વાર્થ-પટુના પણ પ્રલોભનોથી અંજાઇને એનાં કથનો અવિતથ માને છે. પરિણામે એવાના જ ઉપાસક બની જતા પણ અનુભવાય છે. મજા પણ એને એવાની સેવામાં જ પડે છે. કહ્યું છે કે—

मुग्धश्च लोकेऽपि हि यत्र मार्गे,
निवेशितस्तत्ररतिं करोति ॥
धूर्त्तस्य वाक्यैः परिमोहितानां,
केषां न चित्तं भ्रमतीह लोके ॥२९॥

અર્થ:—" ખરેખર લોક એવો ભોળો છે કે તે જે માર્ગમાં પેઠો તે માર્ગમાં જ આનંદ માને છે. વિદ્વાનો કહે છે કે–પણ એ વાતમાં અમોને કશું જ આશ્ચર્ય થતું નથી; કારણ કે આ લોકમાં ધૂર્તનાં વાક્યોવડે ચોતરફથી મુંઝાયલા એવા કોનું ચિત્ત ફરતું નથી ? અર્થાત્ ભોળા લોકને ધૂર્તજનો સમાગમ થવાની સાથે જ કૂટ વાગ્જાળથી એવો તો ઝકડી લે છે કે મુગ્ધલોક એ ધૂર્તોનું જ ગાયું ગાય છે–કારણ કે મનના મલિન છતાં તેઓ બહારથી તો મહાન્ વૈરાગી જેવું જ સ્વરૂપ બતાવી, વાક્પટુતાદ્વારા લોકોનાં મન રંજન કરી, ભોળા લોકને પોતાને આધીન કરી લેવામાં અતિ નિપુણ હોય છે. કહ્યું છે કે—

ये लुब्धचित्ता विषयार्थभोगे,
बहिर्विरागा हृदि बद्धरागाः ।
ते दाम्भिका वेषधराश्च धूर्त्ताः,
मनांसि लोकस्य तु रञ्जयन्ति ॥ ३० ॥

અર્થ:—" જેઓ વિષયાર્થભોગમાં લુબ્ધ-મના હોવાથી હૃદયને વિષે તો રાગે કરીને બદ્ધ રહીને બહારથી વૈરાગ્યતાનો દેખાવ કરનારા છે તેઓ 'દાંભિકો છે, ખાલી વેષને જ ધરનારા છે અને ધૂર્તો છે, આવાઓ લોકોના મનને તો ખુશ ખુશ કરી નાખે છે ! " લોભાંધો પણ એથી એમને જ સર્વગુણી માનીને સેવ્ય પણ એવાને જ માને એમાં આશ્ચર્ય પણ શું ? એવા જોગી, જતિ, જોષી કે બ્રાહ્મણાદિ પાસે પણ માનો કે ક્વચિત્ કોઇ અપૂર્વ પૂર્વર્ષિસમર્પિત જડી, બુટી કે મંત્રતંત્રાદિ હોય અને તે વસ્તુ એવાની સતત સેવા કરનારને પ્રસન્ન થઇને એમણે આપી પણ ખરી, છતાંય આમ્નાયની

જરૂર આડી જ રહે છે. આમ્નાય વિના એ વસ્તુ ફળે શી રીતે? એવાને પૂર્વર્ષિઓ જો કે એવી વસ્તુ આપે એ જ અસંભવિત હોવા છતાંય માનીએ કે કોઇ કારણે તે પણ આપી, અયોગ્યને આમ્નાય આપતાં તો તેઓ ખચિત સંકોચાય; કારણ કે આમ્નાયપૂર્વકનાં યંત્રતંત્રાદિ અયોગ્યના હાથમાં જઈ ચડે તો કયો અનર્થ એવો છે કે એ આદરતાં તેવાઓ ખચકાય? આમ છતાંય માનો કે કોઇ સંયોગવશાત્ આમ્નાયપૂર્વકનાં પણ મંત્રતંત્રાદિને તેવા ધૂર્તો ધરાવતાય હોય અને તેઓના ઉપાસકને તેમણે આપ્યાં પણ ખરાં, પણ લેનારનું ભાગ્ય ઊલટું જ હોય તો એની સાધના વખતે એ મંત્રતંત્રાદિના અધિષ્ઠિત એવા કોઇ દેવની પરીક્ષામાં—કસોટીમાં તે નિર્બળ નીવડે અને તે દેવ પ્રકોપે તો લેવાના દેવા કાં ન થાય? અર્થાત્ હતી એ હાલત બરબાદ થવાનો મહાન્ ભય તો શિરે ઝઝુમે જ છે. આમ છતાંય માનો કે દૈવયોગે દેવની પરીક્ષામાં પણ તે પસાર થયો અને દેવ પ્રસન્ન પણ થયો, અને કહે કે માગ! માગ! એ વખતે અભણ માગે શું? કેટલુંક માગે? કેવું માગે? કહેવું જ પડશે કે 'શું માગું?' એ વિચારમાં સ્થંભાઈ જાય અને કિંચિત્ જોર કરે તો ઊલટું જ માગે. માટે એ વખતે તો બુદ્ધિની જ ખાસ જરૂર પડે છે. એ ઉપર એક લૌકિક ઉદાહરણ લઇએ.

મોચીનું દૃષ્ટાંત.

"પૂર્વે અજ્ઞાન લોકોમાં એવો ભ્રમ રૂઢ થએલો કે જે જે આત્માઓ દુઃખી હોય તેઓ કાશી (વાણારસી)એ જઇને કૂવાને કાંઠે ઊભા રહી ગરદન કૂવામાં નમતી રાખીને જે વસ્તુ પોતાને ઇષ્ટ હોય તે ભવાન્તરમાં પ્રાપ્ત થાય એમ ઇષ્ટદેવ પાસે માગણી કરે અને પછી ગરદન ઉપર કરવત મૂકાવીને ધડથી ગરદનને જુદી કરાવે તો ભવાંતરમાં તે વસ્તુઓ ખચિત પ્રાપ્ત થાય છે." આથી ભરમાઇને અજ્ઞ દુઃખિત લોકો કાશીએ કરવત મૂકાવીને કિંમતી માનવજીવનનો પણ અંત આણતા. એનું નામ 'કાશીએ કરવત મૂકાવી' એમ કહેવાતું. આવો પ્રાણઘાતક ભયંકર પાપભ્રમ પણ એવા દાંભિક ધૂર્તોએ જ ફક્ત ઉદર ભરવા ફેલાવેલો. એ પાખંડીઓને જેવું કુળ એવાં એ કરવત મૂકવાનાં. એ કુળ પાસેથી નાણાં મળતાં. ઓછો સીતમ છે? પાપાત્માઓને અકર્તવ્ય કશું જ હોતું નથી. અનુલોકની પણ પ્રાયઃ ગાડરીયા પ્રવાહ સમ ગતિ હોય છે. તદનુસાર એક મોચી પણ અત્યંત દુઃખથી પીડાતાં એકદમ સુખી થઇ જવાના વિચારમાં ચડ્યો. એને એ કાશીની કરવત યાદ આવી. ઘેરથી તત્કાલ રવાના થઇ કાશીએ આવીને કરવત મૂકાવવા ડોક નમાવી કૂવાને કાંઠે ઊભો અને વિચારવા લાગ્યો કે ભવાંતરમાં કયો ભવ માગું કે જેથી દુઃખ સદાયને માટે દૂર થાય અને ખૂબ સુખી થાઉં? બહુ વિચારતાં એને તો દરેક જ જાતિમાં દુઃખ જ ભાસ્યું અને તે ત્યાં સુધી કે દરેક જાતિ કરતાં મારી જ જાતિ સુખી છે. પ્રથમ તો એમણે માની રાખેલી ઊંચી એવી બ્રાહ્મણ જાતિ માગવાનો વિચાર કર્યો. તેમાં ઘેર ઘેરથી અહર્નિશ પ્રાયઃ તાજી ટંકાવેલી ઘંટીનો જ આટો, એક ફૂટલાં માટલામાં ઘણા વખતનો ભરી રાખેલો અને મીયાંગોળીની માફક પ્રાયઃ એદાજુદા હાથે જ મળતો હોવા છતાં પણ વ્યક્તિ દીઠ માત્ર એકેક જ ચપટી અને તે પણ અનાદરપૂર્વક માગી લાવીને પેટ ભરવાના પ્રસંગે એને અકળાવ્યો, અને એથી એ વિચારથી તો સહસા વિરમ્યો; કારણ કે પોતાની જાતિમાં તો પોતાને જે કાંઇ મળતું તે જાતમહેનતનું, તાજે તાજું, ચોખ્ખું અને માનભેર મળતું. વણિક જાતિમાં ઉત્પન્ન થવાની માગણીથી પણ એમ જ વિરમ્યો; કારણ કે એ જાતિમાં કૂડકપટથી કરાતાં સવાયાં દોઢાંનાં પણ દોઢાં અભણોની છેતરપીંડીદ્વારા પાપે પેટ ભરવાનું જ એને લાગ્યું. ક્ષત્રિય જાતિમાં તો રાજવી હોય તો રાજ્યખટપટને લીધે ભાઇભાઇને, પિતાપુત્રને અને માદીકરીને પણ ક્વચિત્ માથાં કાપવાનું વેર હોય છે તે એની દૃષ્ટિ સામે ખડું થતાં કંપ્યો. એને એમ જ લાગ્યું કે આ તો આખુંય જીવન ઝેરવેરવાળું હોઇ પૂરતું ભયમાં. દિવસના ચોવીશે કલાક

ચિંતા, એમાં નીરાંતે ઉંઘાય નહિં. ઘરથી બહાર ગયેલો જીવતો આવે તો મહદ્ ભાગ્ય ! એ જાતિમાં જઇને કરું શું ? એમાંનો કોઇ નબળો હોય તો પણ એના જીવનપ્રસંગો જ કાંટાળાં ! જેવાં કે લૂંટફાટ, મારામારી, ખુનશભરી આંખે નિત્યના ટંટાફીસાદ વિગેરે એની નજરમાં તરવર્યાં. મીંયાંના ખચ્ચર જેવાં ઘોડાંનેય જેમ 'ટારડુ' ન કહેવાય તેમ તેમાં પણ બાપુની ધરડી ભેંસનેય ભુલેચૂકે પણ જો 'ડોબૂ" કહેવાયું તો તો બારજ વાગ્યા. એ જાતિમાંની આ સ્થિતિ એને ભારી ખટકી હોવાથી એ માગણીથી પણ એ વિરમ્યો. હવે રહી વાત ક્ષુદ્ર જાતિની. અને એનાથી સ્વતઃ ઉતરતી હોવાથી એનો તો વિચાર જ માંડી વાળ્યો. પણ હવે માંગવું શું ? એ વિચાર ખૂબ ઉથલાવતાં અને એમાં ઊંડો ઊંડો ઉતરી જતા એને એક ઉપાય સૂઝી આવ્યો. અને તે એ કે–વૈશ્ય જાતિમાં પણ મારી જેમ 'કણબી, કુંભાર, લુહાર, સુતાર, હજામાદિ અનેક જાતિઓ છે માટે હવે તેને પૃથક્ પૃથક્ નીહાળું. તેમાં કણબીની જાતિમાં મહામહેનતને ભોગે મોટા પાપારંભમય ખેતીવાડીનું કૃત્ય એને પોતાના કરતાં ઘણું જ તુચ્છ ભાસ્યું. કુંભાર જાતિમાં અહર્નિશ ન્હાયાધોયા વિનાનું રહેવું, કાદવકીચડવાળા પહેર્યાં ફાટલટુટલ કપડાં સહિત અઘોરીની માફક ઊંઘવું, સવારમા આંખો ચોળતો ઊઠે કે તુરત ગધેડાંનાં દર્શન કર્યા બાદ સર્વ ગધેડાં ખોળીને એકઠાં કરવાં, એની ઉપર પૂરાણાં આથર લાદીને તે ઉપર કાથાનાં ચાલકા નાંખીને કોદાળીપાવડો ખંભે નાખી ગધેડાના ગોવાળ બની ધૂળખાણે જવું. હાથોહાથ માટી ખોદી ચાલકામાં ભરવી, ઘેર આણીને તે માટીનુ ગારીયું કરવું, ખૂંદવું, એનાં ઈંટો કે વાસણાદિ બનાવવાં, એ પછી પણ પાપના ખજાનારૂપ નીભાડામાં તેને ખડકીને નીભાડો ચોમેરથી સળગાવવા જેવું ભયંકર પાપ કરવું, એ પછી જ એ ઈંટો કે વાસણો પાકે અને તે પણ ઉધાર દીધા પછી એનાં નાણાં આવે ત્યારે પણ એ માંડ માંડ રોટલો, મરચાંની ચટણી અને માગ્યા ઘરની છાશ પામે ! આવું આનું પણ વિકટ જીવન એને બીલકુલ ન રૂચ્યું. એ મુજબ લુહાર, સુથાર અને હજામાદિ જાતિની પણ સ્થિતિના તલસ્પર્શી વિચારોમાં એ ઉપર્યુક્ત રીતે જ મુંઝાયો ! અકળાયો ! કિંબહુના ? અન્તે તે પોતાની જ જાતિમાં સર્વોત્તમ સુખના નીરધાર ઉપર આવ્યો અને કરવત મૂકનાર સામે જોઇ ઉલટમેર કરવત મૂકાવવા બોલી ઊઠ્યો કે 'મેલ કરવતીયા કરવત, મોચીડો ને મોચીડો' કહો ભાગ્યવાન્! આ અક્કલહીન એવા અભણ મોચીડે દેવ પાસે પણ શું માગ્યું ? એની માગણીમાં છે કાંઇ માલ ? ઇષ્ટદેવને પ્રસન્ન કરી મનગમતું મેળવવા જાન આપવા જેવી જબરી જહેમત ઉઠાવીને પણ જો મોચીપણું જ માંગવું હતું તો મર્યો શું કામ ? મોચીડો તો હતો જ ! પણ એ બધું કોણ વિચારે ? મતિમાન્ કે મતિહીન ? માટે જ કહ્યું કે કદાચ દેવ પ્રસન્ન પણ થયો છતાંય જો માંગનાર બુદ્ધિનો માલીક ન હોય તો, હોય તે પણ ગુમાવે અને કવચિત્ જીવનો પણ જાય; માટે જ તેવે પ્રસંગે તો વિદ્યાની જ ખાસ જરૂર છે. વિદ્યા ભણી વિચક્ષણ થયા સિવાયનો આત્મા પૂર્ણ લાભના પ્રસંગોનેય ભારી નુકશાનીમાં પલટાવી નાખતાં વાર લગાડતો નથી. આથી એ ચોક્કસ છે કે–વિશિષ્ટાત્મા પ્રસન્ન થયે છતે પણ યાચકને વિશિષ્ટ યાચના કરવાનો માર્ગ તો વિદ્યાદેવી જ દેખાડે છે ! અને એથી તો સૂત્રકારોએ પણ 'विद्या परं दैवतम' કહીને એ પદદ્વારા વિદ્યાને જ સહુથી મહાન્ દેવ કહ્યો છે !

ચાલુ

[લેખકઃ—મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ]

વિચારરાશી અને વચનામૃતના વાકયો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૦ થી શરૂ)

(૧૨)

મૂર્ખાઓના વિચારો સાંકડા અને અજ્ઞાનથી ભરપૂર છે. મૂર્ખાઓ વિદ્વાનો માટે ગમે તેવો અભિપ્રાય બાંધે તેથી વિદ્વાનોએ ડરી જવું નહિ. લાખો નિરક્ષર અભણ મનુષ્યોના અભિપ્રાય કરતાં એક તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્માના અભિપ્રાય ઉપર લક્ષ્ય આપવું. મૂર્ખાઓની વાહવાહથી અને તેઓની ભક્તિથી તમે પોતાને મહાન્ ધારશો નહિ. જ્ઞાનીનો અભિપ્રાય અમૂલ્ય છે. રાગ, દ્વેષ, સાંકડી દૃષ્ટિ, મમત્વ, નિન્દા, કલેશ અને વૈર આદિ દુર્ગુણો જેનામાં છે તેવા મૂર્ખાઓ પોપટની પેઠે ભલે ભણી ગયા હોય પણ તેઓનું હૃદય ઉચ્ચ હોતું નથી. તેઓના વિચાર પ્રમાણે ચાલનારાઓ દુઃખથી મુક્ત થતા નથી.

(૧૩)

ધર્મી બનવા પહેલાં મનુષ્ય બનો. મનુષ્યપણું સદ્‌ગુણો વિના કહી શકાતું નથી. દરેક બાબતનો વિચાર કરો. પોતાની અક્કલ ઘરાણે મૂકીને અન્યની અક્કલના દોરાયા ચાલીને પશુ સમાન ન બનો. તમારી અક્કલ કોઇ પણ પ્રકારે કોઇ વસ્તુનો નિશ્ચય કરવા સમર્થ ન થાય ત્યારે તમે જ્ઞાની ગીતાર્થના વચન પર વિશ્વાસ રાખો, પણ સામાન્ય અક્કલવાળા કંઈ કહે તે ઉપર એકદમ અભિપ્રાય બાંધશો નહિ. કોઈ પણ બાબતનો અભિપ્રાય બાંધતાં પહેલાં ચારે બાજુઓથી તપાસ કરશો, મુદ્દત લંબાવશો, ધીરજ રાખશો પણ એકદમ મનમાં આવે તે પ્રમાણે કરી દેશો નહિ. પરીક્ષાપૂર્વક તત્ત્વને ગ્રહણ કરશો.

(૧૪)

કોઈ પણ મનુષ્ય સંબંધી અભિપ્રાય બાંધતાં પૂર્વે પૂર્ણ વિચાર કરશો. અધૂરાને કોઇ પણ બાબતનો અભિપ્રાય આપવાને હક્ક નથી. અધૂરાને પરીક્ષાનો હક્ક નથી. અધૂરાની દૃષ્ટિ અધૂરી હોય છે તેથી તે કોઈ પણ બાબતનું પૂર્ણ સ્વરૂપ વિલોકી શકતો નથી. અધૂરાની પણ પરીક્ષા કરવી તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે.

(૧૫)

હજારો મૂર્ખ, કલેશી અને અવિનયી શિષ્યો કરતાં જ્ઞાની, સદ્‌ગુણી અને વિનયી એક શિષ્ય સારો. શિષ્યના ધર્મ સમજ્યા વિના શિષ્ય થવાનો અધિકાર નથી. શિષ્યનો ધર્મ સમજ્યા વિના શિષ્ય થવું તે એક ગુન્હો છે. ગુરુનો ધર્મ સમજ્યા વિના ગુરુ થવું તે પણ એક જાતનો ગુન્હો છે.

(૧૬)

કોઇ પણ પદવી યોગ્ય લેતાં પહેલાં તેના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. પદવીને પ્રાપ્ત કરીને મલકાશો નહિ કિન્તુ સ્વપરની ઉન્નતિ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરો. ઇર્ષ્યા એ અવનતિનું મૂળ છે. જે મનુષ્ય અન્યને ખાડામાં પાડવા પ્રપંચો રચે છે તે પોતાને હાથે ખાડામાં પડે છે.

(૧૭)

પોતાની નિન્દા અને સ્તુતિ તરફ બહેરા બનશો. તમારું સ્વર્ગ તમારા આત્મામાં છે અને નરક પણ તમારા આત્મામાં છે. મતલબ કે તમારો આત્મા ઉચ્ચ થશે તો સ્વર્ગમાં જશો અને તમારો આત્મા દુર્ગુણોથી નીચ બનશે તો નરકમાં જશો.

(૧૮)

લક્ષ્મીવંતોને લક્ષ્મીથી માન મળતું નથી પણ લક્ષ્મીના ત્યાગથી માન મળે છે. કોઈ પણ સ્થાનમાં લક્ષ્મી વાપર્યા વિના અથવા વાપરશે એવું જાણ્યા વિના લક્ષ્મીવન્તને કોઈ માન આપતું નથી. ખરી લક્ષ્મી તમારા આત્મામાં છે અને જૂઠી લક્ષ્મી તમારી આંખ આગળ છે. જૂઠી લક્ષ્મીના દાસ બનવા માટે મનુષ્યજન્મ નથી, પણ ખરી લક્ષ્મીના સ્વામી બનવા માટે મનુષ્યજન્મ છે.

(૧૯)

તમે તમારી જે કિમ્મત ઠરાવો છો તેના કરતાં અધિક કિમ્મત કોઈ કરશે નહિ. તમારી વૃત્તિ જેવા તમે થશો, તમારૂં ભવિષ્ય વર્ત્તમાનમાં તમે રચો છો, તમારા ભવિષ્યના નશીબના તમે વર્ત્તમાનમાં સ્વામી છો.

(૨૦)

આત્મવિશ્વાસ એ જ સુખનું મૂળ છે તમારું હૃદય જેવું છે તેવા તમે છો. દુનિયાના કહેવા ઉપર આધાર રાખશો નહિ. તમારી પરીક્ષાનો દુનિયાને શો હક્ક છે. તમારી પરીક્ષા તમે જાતે જ કરી શકો છો.

(૨૧)

જે લખો તે દુનિયાના ઉદ્ધાર માટે લખો. દુનિયામાં સર્પની જિહ્વા ધારણ કરો નહિ. રાક્ષસી વિચારો કરો નહિ. મોટા સદ્ગુણોથી મહાન્ થવાય છે, પણ કોઈનો નાશ કરીને કદી મહાન્ થવાના નથી.

(૨૨)

સદાકાળ નિર્ભય રહો. નિર્ભય આત્મા સર્વત્ર અભયને દેખે છે. અભયરૂપ તમે છો. શા માટે ભયના વિચારો કરી દુઃખી થાઓ છો ? હું દેહ નથી, મન નથી પણ [illegible] છું, મને કોઈ જાતનો ભય નથી [illegible] ભાવના ભાવો. ગામડાઓમાં ભીતિનાં [illegible] બતાવતાં શેરીઓનાં કૂતરાં ભસે છે [illegible] અન્યોને શંકા પડે છે. નિર્બળતાનું [illegible] સ્વપ્ન છે.

(૨૩)

કોઈ પણ જાતના [illegible] રહેવું અને આપદ્‌ [illegible] દિને એથી દૂર રહેવા [illegible]

પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનો ધર્મ અને લક્ષણો.

સ્ત્રીઓનું ખરું ભૂષણ શીલપણું છે. શાસ્ત્રોમાં જે જે મહાસતીઓનાં વૃત્તાંતો આવે છે તે પતિવ્રતાપણાની કસોટીમાંથી પ્રાણાંતે પસાર થયેલ હોય છે, તેથી જ તેવી પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય થઈ પડે છે. પચીશેંહ વર્ષ ઉપર થયેલ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ કે જેઓના નામો સુવર્ણાક્ષરે શાસ્ત્રોમાં લખાયેલ છે તેવા પ્રભાવિકપણાના દૃષ્ટાંતો ભલે હાલ ન મળી શકે પરંતુ વર્તમાનકાળમાં પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ હોઈ શકે છે. તેવી આદર્શ સ્ત્રીઓના સામાન્ય લક્ષણો શું હોય છે તે બતાવવાનો આ લેખ લખવાનો હેતુ છે.

પતિવ્રતા સ્ત્રીનું પ્રથમ લક્ષણ પોતાની ઇંદ્રિયોને વશ રાખી તે પોતાના પતિ ઉપર નિર્મળ પ્રેમ રાખે છે, પતિની ઇચ્છા મુજબ ચાલે છે અને તેની આજ્ઞાનું બરાબર પાલન કરે છે. મન, વચન અને કાયાથી પોતાના પતિની સેવા કરવા સિવાય બીજી કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા કરતી નથી.

ઘર અને બહાર સ્વચ્છતા રાખે છે, અને પતિના સુખ–દુઃખની સાથી બની જાય છે. પતિની આજ્ઞા સિવાય ઘર બહાર પગ ભરતી નથી. સાસુને પોતાની માતા સમાન અને સસરાને પોતાના પિતા સમાન ગણી મન, વાણી અને શરીરથી સદા સેવા કરે છે. નણંદને પોતાની બ્હેન સમાન ગણી તેની સાથે પ્રેમપૂર્વક વર્તાવ કરે છે. પતિના જમ્યા પછી જમે છે અને પતિના સૂતા પછી પોતે નિદ્રાધીન થાય છે.

ઘરના અન્ય મનુષ્યો જેઠ–જેઠાણીને માત–પિતા સમાન, દીયરને પુત્ર કે ભાઈ સમાન, દેરાણીને પુત્રી કે બ્હેન સમાન અને તેની સંતતીને પોતાના પુત્રપુત્રી સમાન હૃદયપૂર્વક ગણે છે. નિરંતર ધર્મશ્રવણ કરે છે. નીચ અને કલંકિત સ્ત્રીઓની પાસે ઊભી રહેતી નથી–બેસતી નથી. કોઈપણ જાતનો સંબંધ રાખતી નથી, પરંતુ કેવળ કુલીન, જાતવંત અને સુપાત્ર સ્ત્રીઓની જ સંગતિ કરે છે. કોઈને કડવું વચન કહેતી નથી, સર્વ દુર્ગુણોથી દૂર રહી સદ્‌ગુણ ધારણ કરી બીજી સ્ત્રીઓને તેવી બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે. જરૂર પડે ત્યારે જરૂર પૂરતું અલ્પ ભાષણ કરે છે.

ઘરનું કામકાજ પૂર્ણ થયા બાદ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં પોતાનો સમય વિતાવે છે. પતિનો થોડો પણ વિયોગ સહન કરી શકતી નથી. પતિના પ્રિયજનોને સન્માન આપે છે. સાસુ, નણંદ કે તેવી જ બ્હેનપણી વિના ઘર બહાર જતી નથી. હાલવા–ચાલવામાં તેમજ સંબંધી પુરુષવર્ગ સાથેની વાતચિતના પ્રસંગે નીચી દૃષ્ટિ રાખી મર્યાદાપૂર્વક જોઇએ તેટલી જ વાતચિત કરે છે; બીજા પુરુષો સાથે વાતચિત કદી પણ કરતી નથી. કરવી જોઇએ તેની સાથે વાતચિતમાં ઊંચે સ્વરે કે ક્રોધિત થઈ બોલતી નથી. પતિથી કોઈપણ બાબત છુપાવતી નથી.

પોતાના પતિના વ્યવહારિક અને ધાર્મિક કાર્યોમાં–ઉદારપણામાં ઉત્સાહ અને

સહકાર આપી તન, મન અને કર્મોથી સહાયતા આપે છે અને પતિના તેવા કાર્યોમા તેમને ગતિ આપે છે.

ભાવી થનારી પોતાની સંતતિને ઉચ્ચ સંસ્કારી બનાવવા માટે, ગૃહણી તરીકેનુ સંપૂર્ણ પાલન કરવા માટે, આદર્શ સ્ત્રી બનવા માટે બાળપણથી તે કાર્યોને અનુકૂળ વ્યવહારિક–ધાર્મિક શિક્ષણ મેળવે છે અને પોતે માતા બન્યા પછી પોતાની સંતતિનું પ્રેમપૂર્વક પોષણ કરવા સાથે તે ધીર, વીર, સદ્‌ગુણસંપન્ન અને વિદ્વાન કેમ બને તે માટે સદા પ્રયત્ન કરતી રહે છે. ખરાબ આચરણુમાં પોતાના બાળકોને પ્રવૃત્ત નહિ થવા દવા હમેશાં સાધ્યદૃષ્ટિ અને પ્રેમપૂર્વક અંકુશ રાખે છે.

પતિએ ઘરમાં લાવેલ વસ્તુઓને સંભાળપૂર્વક સાચવી રાખે છે. કોઈ પુરુષ કામવશ તેની સામું જુએ અથવા પ્રિય વચનથી વસ્ત્રો કે અલંકારોથી લલચાવે તો પણ લેશ માત્ર પણ વિકારને વશ ન થતાં તેવા પ્રસંગોથી દૂર રહે છે. પરપુરુષની સામે સ્થિર દૃષ્ટિએ કદી પણ જોતી નથી, પરંતુ કોઈ વખત અન્ય પુરુષ સામે જોવાની આવશ્યકતા જણાય તો પોતાના પિતા કે બંધુ સમાન ગણી દેખે છે.

પોતાના પતિદ્વારા જે જે પ્રાપ્ત થાય તેમાં સંતોષ માને છે. બીજાનું વિશેષ સારુ જોઇ દ્વેષ કરતી નથી અને ઈચ્છતી પણ નથી.

ઉદાર, દયાળુ, પરોપકારી અને બુદ્ધિશાળી થવા પ્રીતિ ધરાવે છે. ધર્મ, નીતિ, સદાચાર, વ્યવહાર, સ્ત્રી ઉપયોગી કળા–કૌશલ્યનું પોતે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી પોતાના સંબંધીઓ વગેરેને તેવું શિક્ષણ અને ઉત્તમ ઉપદેશ આપી તેઓને સન્માર્ગમાં લાવવાનો નિરંતર પ્રયત્ન કરે છે. વિદ્યા, વિનય અને વિવેકાદિ સદ્‌ગુણોને સદા સંપાદન કરે છે. કોઇને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તેવું બોલતી પણ નથી, અને કાર્ય પણ કરતી નથી. પોતાના કુટુંબીઓ અને અન્ય સાથે વિરોધ કરી કલેશ પણ કરતી નથી. સુખ–દુઃખ,હર્ષ-શોક વિગેરે સ્થિતિમાં સમતોલપણું રાખે છે, સૌભાગ્યવર્ધક અને ધર્મકાર્યો વગેરે પણ પતિની આજ્ઞા લઇને કરે છે. દેવગુરુધર્મ પરત્વે શ્રદ્ધા રાખી આરાધના કરે છે. ધર્મશાસ્ત્રો કે ગુરુમહારાજનો ઉપદેશ શ્રવણ કરી તે પ્રમાણે વર્તવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જિનેશ્વરના દર્શન, સામાયિક, આવશ્યક ક્રિયા વગેરે કરવામાં પાછી હઠતી નથી. શરીરથી બની શકે તેવા તપના અનુષ્ઠાનો કરે છે અને એ બધું પ્રેમપૂર્વક કરે છે.

દેવદર્શનાદિના કારણે પુરુષોની જ્યાં ભીડ હોય ત્યાં ધક્કા ખાવા ન જતાં બીજે વખત લે છે અથવા ઘરમાં બેસીને છેવટે સ્મરણ, ધ્યાન, અનુમોદના કરે છે.

પૂર્વકર્મના ઉદયે કદાચ પતિ રોગી, દુર્ગુણી કે કુલક્ષણવાળો મળી જાય તો પતિને દેવતુલ્ય ગણી પૂર્વકર્મોને વિચારી સદા પ્રસન્ન રહે છે અને પતિસેવામાં કચાશ રાખતી નથી, અને તેવા પ્રસંગોએ પૈસા, વસ્ત્ર, આભૂષણ વગેરેથી કોઈ લલચાવનાર મળે તો તે ચલાયમાન થતી નથી; કોઇની ગરજ કે પરવા પણ રાખતી નથી અને તમામને ધિક્કારી કાઢી પતિ સિવાય બીજાને ઈચ્છતી નથી. અન્ય પુરુષોનો સ્પર્શ પણ કરતી નથી. જેનાથી મર્યાદાનો ભંગ થાય, વિકાર ઉત્પન્ન થાય,

વ્યવહાર વિરૂદ્ધ કહેવાય એવા વસ્ત્રો કે અલંકારો ધારણ કરતી નથી; તેમજ તે સાથે ધર્મરૂપી ધન લૂંટાય તેવા પદાર્થોનો ખાનપાનમાં ઉપયોગ કરતી નથી તેમ વ્યવહાર વિરુદ્ધ કોઇ પણ આચરણ પણ કરતી નથી. પોતાના જે અંગોપાંગ જોવાથી બીજાને વિકાર ઉત્પન્ન થાય તે તમામ ઢંકાય તેવી રીતે વસ્ત્રો ધારણ કરે છે. નગ્નાવસ્થામાં સ્નાન પણ કરતી નથી. ધીમી ગતિએ ઉપયોગપૂર્વક ચાલે છે. ગમે તેવી સ્થિતિમાં પોતાના મુખને આનંદિત રાખે છે. વસ્ત્રો-અલંકારોથી સુશોભિત થવાની ઈચ્છાને બદલે સદ્દગુણોથી સુશોભિત થવાની હરહંમેશ ઇચ્છા રાખે છે. ઊંચે સ્વરે હસતી નથી તેમજ અન્ય સ્ત્રી-પુરૂષની ચેષ્ટા જોવાની ઇચ્છા પણ રાખતી નથી. સૌભાગ્યદર્શક શ્રૃંગાર પણ નિરંતર ધારણ કરે છે.

આ દેહને વિનાશક સમજી પરલોકના સુખનો વિચાર કરી આત્મા જેમ ગુણશ્રેણીએ ચઢે તેમ સુકૃત કાર્યો, દાન પુણ્ય વગેરે કરી સત્કીર્તિ સંપાદન કરે છે. હમેશાં પોતાના શિયલનું ગમે તે ભોગે રક્ષણ કરે છે. નિરંતર સત્યભાષી હોય છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિંદા અને વિકથા કરવી વગેરેને ભવાટવી ભમાવનારા ગણી શાંતિ, લઘુતા, સરલતા, એકતા, સંતોષ, ગુણગ્રાહીપણું, સત્કથા કરવા વગેરેને આત્મકલ્યાણના સાધનભૂત ગણી પ્રેમપૂર્વક તે ગુણોને ગ્રહણ કરે છે.

પતિનું જરા પણ અપમાન કરતી નથી અને બીજા જો પોતાના પતિનું અપમાન કરે તો તે સહન પણ કરતી નથી. વૃદ્ધ, વૈદ્ય અને સદ્દગુરુઓ પાસે પણ જરૂરીઆત પૂરતું મર્યાદાપૂર્વક બોલે છે. પિયરમાં પણ વધારે સમય રહેતો નથી. આ મનુષ્યજન્મનું સાર્થક કેમ થાય તેનો નિરંતર વિચાર કરે છે અને તે દ્વારા નિશ્ચિત કરેલ સાચા રાહ પર સર્વ વ્યવહાર ચલાવે છે. વિઘ્નો અને અનેક સંકટો આવતાં તેને સહન કરી પોતાની રહેણીકહેણી, નેકીટેકી છોડતી નથી. વગેરે લક્ષણો ધર્મશાસ્ત્રોએ, ધર્મોપદેશકોએ અને વિદ્વાનોએ બતાવેલ છે.

સતી ચંદનબાળાને પરઘેર વેચાવું પડ્યું તેમ જ સતી મદનરેખાના પતિને તેના મોટા ભાઇએ મારી નાખ્યાં છતાં શિયળનું રક્ષણ કર્યું. નર્મદાસુંદરીને વેશ્યાને ત્યાં વેચાવું પડયું, અનેક કષ્ટો સહન કરવા પડચા પરંતુ શિયળ સાચવ્યું. સુભદ્રા સતીને મુનિમહારાજનું આંખમાંનું કણું જીભવડે કાઢતાં આળ આવ્યું; દેવતાઓએ તેમનું શિયળ સાચવવા કાચા તાંતણે ચાલણી બાંધી કૂવામાંથી જળ કાઢી નગરદ્વાર ને તે પાણી છાંટવાથી ઉઘડતાં શિયળ-મહિમા વધ્યો. અંજનાસુંદરીને જંગલમાં રખડવું પડયું. કલાવતીના શિયળ સાચવતાં હાથ કપાણા પણ શિયળના પ્રભાવે હાથ નવા થયા. મહાસતી સીતાજીને લોકોપવાદ ટાળવા શિયળની ખાત્રી માટે વનમાં જવું પડયું, અગ્નિપ્રવેશ કરવો પડયો, તેમજ તેવા અનેક દાખલાઓ ભૂતકાળના અને આગલી ચોવીશીના પતિવ્રતપણા-શિયળનું રક્ષણ કરવા માટેના સતી સ્ત્રીઓએ અનેક સંકટો સહન કર્યા છે તે શાસ્ત્રોમાં મોજુદ છે અને તેથી જ શાસ્ત્રોમાં તેઓના નામો સોનેરી અક્ષરોએ લખાયેલ છે અને પ્રાતઃકાળમાં તેવી માતાઓનું સ્મરણ કરતાં પાપ ધોવાય છે-આત્મકલ્યાણ થાય છે.

આ કાળમાં પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ પણ હોઈ શકે છે, પરંતુ સમજવાનું એ છે કે

ધર્મનું મૂળ દુઃખમાં છુપાયેલું છે.

બાલ્યાવસ્થામાં જીવન ઉજ્જવળ, અદ્ભુત, વિસ્મયકારી, લીલામય દેખાય છે અને જગત આનંદની રંગભૂમિ દેખાય છે. અહિંની દરેક ચીજ સુંદર સૌમ્ય અને આકર્ષક જણાય છે. માણસ ઇચ્છે છે કે અહિંયા હળીમળીને બેસીએ, હસીએ, ખેલીએ, રોષતોષથી લડીએ અને પછી ઉડી જઈએ.

પરંતુ જેમ જેમ જીવનની ગતિ પ્રૌઢતા તરફ વધે છે તેમ તેમ આ રંગભૂમિ અને તેની સુદર લીલાઓ ડરાવનારું અને ગભરાવનારું સ્વરૂપ ધારણ કરતી જાય છે. પગલે પગલે ભાન થવા લાગે છે કે જીવન દુઃખમય છે, જગત નિષ્ઠુર અને ક્રૂર છે. ચારે તરફ પરાધીનતા છે. અથાગ પરિશ્રમ કરવા છતા સંપૂર્ણ થાય છે. ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને અનિષ્ટની ઉપસ્થિતિ અનિવાર્ય છે.

આ જગત નિઃસાર છે, કેવળ તૃષ્ણાના હુંકાર છે. તેનાથી ઉન્મત્ત થએલું જીવન અસંખ્ય પીડા, અસીમ વેદના અનેક આઘાત-પ્રત્યાઘાત સહન કરતાં કરતાં સંસારવનમાં ઘમી રહ્યું છે. ત્યાં સંતોષનો કે સુખ-શાન્તિનો ક્યાંએ પત્તો નથી. એજ અપૂર્ણતા, એ જ તૃષ્ણા, એ જ વેદના હમેશાં હોય છે. આલોક તૃષ્ણા પૂર્તિનું સ્થાન નથી. એ તો નિર્દય મરીચિનું સ્થાન છે. એ દૂર દૂર રહેનાર છે એ નિતાંત અગ્રાહ્ય છે. એ ખોટી આશાઓના પાશમાં બાંધીને જીવનને મૃત્યુ તરફ લઈ જાય છે.

આ જગત મૃત્યુથી વ્યાપ્ત છે. ચારે તરફ કલ્પાંત અને ચિત્કાર છે લોકો નિરંતર કાળના મોઢામાં ચાલી રહ્યા છે. ભૂમંડળ અસ્થિપંજરથી ઢંકાએલું છે અહિંયા જીવન નિતાંત અશરણ છે. અહિંયા કોઇ ચીજ સ્થાયી નથી. જે આજ હોય છે તે કાલે નથી હોતી. અંકુર ઉગે છે, વધે છે, પત્ર પુષ્પ થાય છે, ખીલે છે; પરંતુ અંતે ખરીને જમીન ઉપર પડે છે. અહિયાં ભોગમાં રોગ રહેલા છે, યૌવનમાં ઘડપણ રહેલું છે, શરીરમાં મૃત્યુનો વાસ છે. અહિંની સઘળી વસ્તુઓ ભયથી ઢંકાએલી છે.

આ છે પ્રૌઢ અનુભુતિ જે માનસ સમાજમાં ધર્મમાર્ગની આવિષ્કારક છે. કોઇ યુગ

તે પદ પ્રાપ્ત કરનારને કુદરતની કસોટીમાથી પસાર થવું પડે છે અને ઉપરોક્ત સર્વગુણો ધારણ કરવામાં અનેક સંકટો ઉઠાવવા પડે છે; કેટલી સહનશક્તિ કેળવવી પડે છે ત્યારે તે પદ પ્રાપ્ત થાય છે, જેથી દરેક બ્હેનો! તમે તમારો સ્ત્રીધર્મ શું છે? તે સમજો, લઘુવયથીજ તેવું સ્ત્રી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી પતિવ્રતા ધર્મનું પાલન કરો, સતીપણું પ્રાપ્ત કરો, તમારા મનુષ્યજીવનનું સાર્થક કરવા ઉત્સુક બનો તે જ મનુષ્યજન્મનું સાર્થક છે અમારી બ્હેનો પોતાનું તેવું કર્તવ્ય પોતાના જીવનમાં સમજે અને આદર્શ બને તેવી પરમાત્મા પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના સાથે આ લેખ

આત્મવલ્લભ.

એવો નથી, કોઈ દેશ એવો નથી કે જ્યાં આ પ્રૌઢ અનુભૂતિનો ઉદય ન થયો હોય અને તેની સાથોસાથ જીવનનો અલૌકિક આદર્શ અને તેની પ્રાપ્તિ માટે ધર્મમાર્ગનો જન્મ ન થયો હોય. 'વૈદિક ઋષિઓને આ અનુભૂતિ વૈદિક સાહિત્યમાં કહેલા યમ, મૃત્યુ અથવા કાળના વિવરણમાં છુપાએલી છે. અસુર લોકોની આ અનુભૂતિ પ્રચંડ, ભીષણ, રૂદ્રસ્વરૂપમાં આપણી સુધી પહોંચી છે. લિંગાયત લોકોમાં એ રૂદ્રની મૂર્ત્તિ અને શિવના તાંડવનૃત્યમાં અંકિત થએલી છે. અને બંગાળ દેશના તાંત્રિક લોકોમાં કાળી–કરાલી ચંડી–દુર્ગાના ચિત્રમાં ચીતરેલી છે. ઉપનિષદ્‌ના કાળમાં એ અનુભૂતિ બ્રહ્મ સત્ય છે, અને નામરૂપ કર્માત્મક જગત અસત્ય છે એવા સત્યાસત્યવાદમાં રહેલી છે. એ અનુભૂતિ આધુનિક વેદાંત દર્શનના માયાવાદ, તુચ્છવાદમાં પ્રગટ છે. મહાભારતમાં એ અનુભૂતિ બુદ્ધિશાળી બ્રાહ્મણ પુત્રના વિચારોમાં ગર્ભિત છે. બૌદ્ધકાળના ભારતમાં બુદ્ધ ભગવાને બતાવેલા ચાર આર્ય સત્યોમાં અને વીર ભગવાને બતાવેલી બાર ભાવનાઓમાં આ અનુભૂતિ દેખાય છે.

એવી રીતે એ અનુભૂતિ સર્વ ધર્મમાર્ગનો આધાર છે; પરંતુ નિવૃત્તિપરાયણ દર્શનોએ પ્રાણ છે. એટલા માટે ઉપનિષદ્, વેદાંત, બૌદ્ધ અને જૈનદર્શન સમજવા માટે એના મહત્ત્વનો અનુભવ કરવો અત્યંત જરૂરી છે.

મનુષ્યજીવનમાં માણસ સભ્ય હોય કે અસભ્ય હોય, ધનવાન હોય કે નિર્ધન હોય, પંડિત હોય કે મૂર્ખ હોય, પુરૂષ હોય કે સ્રી હોય, પણ આ અનુભવ એક વખત આવે છે અને તેના ઉજ્જ્વળ સંસારને ભયાનક ભાવોથી ભરી મૂકે છે. તે દુઃખમાં એમ વિચારે છે કે–"હું કોણ છું? શું હું ખરેખર નિરર્થક છું? પરાધીન અને નિઃસહાય છું? શું મંગળ કામના કરવા છતાં દુઃખી રહું છું? આશા રાખવા છતાં આશાહીન બનું? જીવન ચહાવા છતાં મૃત્યુમાં મળી જાઉં? જો દુઃખ એ જ મારો સ્વભાવ છે તો સુખની કામના શા માટે? જો આ જીવન એ જ જીવન છે તો ભવિષ્યની આશા શા માટે? જો મૃત્યુ એ જ મારો અંત છે તો અમૃતની ભાવના શા માટે? શું એ કામના, આશા, ભાવના, એ બધા ભ્રમ છે. મિથ્યા છે, મારે એની સાથે કોઇ સંબંધ નથી? શું આ દુનિયા એ જ મારી દુનિયા છે કે જ્યાં ઇચ્છાઓનું ખુન થાય છે અને પુરૂષાર્થની અફળતા રહેલી છે? શું આ દુનિયા મારા ભાગ્યની વિધાતા છે? શું એની ઉપર મારો કોઈ અધિકાર નથી? શું કોઇ એવી દુનિયા નથી કે જ્યાં સ્વેચ્છાપૂર્તિ હોય આનંદનો નિવાસ હોય અને અમર જીવન હોય?"

જ્યાં દુઃખની અનુભૂતિએ મનુષ્યના મગજમાં જીવન અને જગત સંબંધી આ પ્રશ્નાવલીને દર્શન અને શાસ્રની આ ગૂઢ સમસ્યાઓને જાગૃત કરી છે ત્યાં તેણે મનુષ્યને આ દુનિયાની રૂઢિનો માર્ગ છોડીને અલૌકિક માર્ગે ચાલવાને તત્પર બનાવે છે.

જો ઇંદ્રિયસુખોનો નાશ કદી પણ ન થતો હોત, ઇષ્ટ વસ્તુ મેળવીને તેનાથી વિયોગ ન થતો હોત, રોગ અને ઘડપણથી શરીર જર્જરિત ન થતું હોત, ઉલ્લાસમય યૌવન હંમેશાં રહેતું હોત, અને મૃત્યુથી જીવનતંતુનો વિચ્છેદ ન થતો હોત તો ઇચ્છા–ભાવના પણ ન હોત,

શોધ પણ ન હોત, ઉપાય અને માર્ગ પણ નહોત. જ્યાં અનિત્યતા છે ત્યાં જ દુઃખ છે અને જ્યાં દુઃખ છે ત્યાં જ ભાવના છે અને જ્યાં ભાવના છે ત્યાં જ આવશ્યકતા છે, જ્યાં આવશ્યકતા છે ત્યાં જ શોધ છે અને જ્યાં શોધ છે ત્યાં જ માર્ગ છે અને જ્યાં માર્ગ છે ત્યાં જ પ્રાપ્તિ છે.

જો તરસ ન હોત તો કોણ જળાશય શોધત અને કોણ જળનું શરણુ પામત? જો સૂર્ય તડકો ન આપે તો કોણ છાયાનું શરણુ મેળવત? જો સંસાર અનિત્ય ન હોત જીવન દુઃખમય ન હોત તો કોણ પારમાર્થિક આદર્શ શોધત અને કોણ ધર્મને શરણે જાત?

એ દુઃખનો અનુભવ એ જ સંસારમા ધર્મનો રચનાર છે, એ જ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરે છે કે જીવન નિરર્થક નહિ પણ ધ્યેયવાન છે, પરાધીન નહિ પણ સ્વતંત્ર છે, મરણુશીલ નહિ પણ અમર છે. એ જ મનુષ્યમાં મૃત્યુ લોક તરફ ઘૃણા અને અમૃત લોકની લાલચ પેદા કરે છે. એ જ મનુષ્યને નીચેથી ઉપર જતાં શીખવે છે. એ જ એને આ કારાવાસથી દૂર ઝગમગતા જ્યોતિ લોકમાં પોતાની આશા લગાડવાને મજબૂત કરે છે એ જ સ્વપ્નોમાં બેસીને પિતૃલોકની અને વ્યંતર લોકની સૃષ્ટિ કરે છે. એ જ ભાવનાઓમાં એ સ્વર્ગ લોકની રચના કરે છે. જ્યાં દેશ, જાતિ અને વિશ્વનું હિત, દાન, સેવા કરનારા અને પોતાના પ્રાણુનો ભોગ આપનાર મનુષ્યો મરીને જન્મ લે છે. જ્યા પૂજા, પ્રાર્થના, સ્તુતિ, વંદન, યજ્ઞ, હવન કરનાર ભક્તજનો પેદા થાય છે. જ્યાં દુઃખ કલેશ સહન કરનાર, વ્રત-ઉપવાસ કરનાર ભવ્યજનો પોતાનું ધામ બનાવે છે. જ્યાં તે દેવતા સ્વરૂપે અનંત કાળ સુધી સ્વેચ્છાપૂર્વક આકાશચારી થઈને વિચરે છે.

એ જ વેદના જીવનને બહારથી અંદર આવવાની, શાન્ત ચિત્તે ચિંતન કરવાની પ્રેરણા કરે છે. એ જ વેદના જીવનને શરીરપોષણ, વિષયભોગ, ઇચ્છાપૂર્તિના રૂઢિમાર્ગો તજીને રીતિ-નીતિ, ત્યાગ-સંયમ, શીલ-સહિષ્ણુતા, દાન-સેવા, પ્રેમ-વાત્સલ્યનો માર્ગ અપનાવવાની શિક્ષા આપે છે. એ જ વેદના જીવનમાં દિવ્ય આલોક પેદા કરે છે જે રોગશોક, આતાપ-સંતાપથી દુઃખિત હૃદયને શાંતિ આપે છે, જે દુર્દૈવ, અન્યાય, અત્યાચારથી પીડાતા પ્રાણોને ધૈર્ય અને શાંતિથી ભરે છે. એ દિવ્ય આ લોક જ જીવનની પરમ આકાંક્ષા છે. એના રહસ્યનું ઉદ્ઘાટન જ એના ગૂઢ વિચારની પરાકાષ્ઠા છે, એની સિદ્ધિ જ એના સતત પુરુષાર્થનો પરમ ઉદ્દેશ છે. જો જીવનને-એ આ લોકથી વંચિત કરી દેવામાં આવે તો જીવન જીવવા લાયક નથી રહેતું અને એક નીરસ અને ભારરૂપ બની જાય છે.

એ સુખનો લોક દુઃખની પાછળ છુપાયેલ છે. એ અમૃત સરોવર અંધકારથી ઢંકાયેલું છે. જેઓ દુઃખથી ડર્યા વગર તેની અંદરનો અર્થ જોનાર છે, જેઓ અંધકારથી ગભરાયા વગર એની અંદર પ્રવેશ કરે છે તેઓ જ ખરી રીતે સુખ લોકના-અમૃત લોકના અધિકારી છે.

દુઃખ જીવન માટે જરૂર ભયાનક, અરુચિકર છે; પરંતુ એ અનિષ્ટકર નથી, બાધક નથી, શત્રુ નથી. એ તો જીવનનું પરમ હિતૈષી છે, પરમ પુત્ર છે. એ જીવનને સચેત કર-

નારછે,તેની પરિસ્થિતિનું ઠીક ઠીક ભાન કરાવનાર છે.એ સ્વાર્થી નથી, ખુશામતખોર નથી.એ તેના અજ્ઞાનનો લાભ ઉઠાવીને હામાં હા મેળવનાર નથી. એ તેના જૂઠા રૂપની પ્રશંસા કરીને તેને ખુશી રાખનાર નથી, એ તો સ્પષ્ટ કહેનાર છે. એ દર્પણની માફક સરલ અને સાચું છે. એ જૂનામાં જૂની કલ્પિત માન્યતાઓને મિથ્યા કહેનાર છે, ગાઢમાં ગાઢ સત્યાર્થને અસત્યાર્થ કહેનાર છે. એટલા માટે ભયાનક છે. એ કિરણની માફક અજ્ઞાનતંતુને ભેદનાર છે. એ મોહરોગ ઉપર નસ્તર સમાન છે એટલા માટે અરુચિકર છે.

સ્વાસ્થ્યરચનામાં જે સ્થાન જ્વરનું છે તે જ સ્થાન જીવનરચનામાં દુઃખનું છે. જ્વર પોતે રોગ નથી, રોગનો ઉત્પાદક નથી, એ તો રોગની ચેતવણી છે જે અંદરની શક્તિઓને જગાડે છે. એ તો રોગ નિરોધનો ઉદ્યમ છે જે શરીરને રોગથી મુક્ત કરીને સ્વાસ્થ્યમાં સ્થાપન કરવા ચાહે છે. એવી જ રીતે દુઃખ પોતે અનિષ્ટ નથી, અનિષ્ટનું ઉત્પાદક નથી, એ તો અનિષ્ટની ચેતવણી છે. જે પ્રાણોને ખેંચીને, હૃદયને મસળીને, મનની ઉથલપાથલ કરીને નિરંતર મૂળ ભાષામાં પોકારે છે કે "ઊઠો, જાગો, હુશિયાર બનો, આ જીવન ઇષ્ટ જીવન નથી, એ જીવનની રૂણ દશા છે, વૈભાવિક દશા છે, બન્ધ દશા છે" એ તો અનિષ્ટ નિરોધનો ઉદ્યમ છે જે ગમે તે રીતે જીવનને અનિષ્ટથી મુક્ત કરીને ઇષ્ટમાં સ્થાપવા ચાહે છે. તેથી સંસારના સઘળા મહાપુરુષો કે જેઓએ સત્યનું દર્શન કર્યું છે, જેઓએ પોતાનું જીવન અમર કર્યું છે, જેઓએ પોતાના આદર્શથી વિશ્વહિત માટે ધર્મમાર્ગ કાયમ કર્યો છે તેઓએ આ દુઃખાનુભૂતિને અપનાવી છે, તેના આલોકમાં રહીને અંતઃશક્તિઓને લગાડી છે એને લઇને શ્રેયસ્ અને કલ્યાણકારી કહેવામાં આવે છે.

જે દુઃખમાં અધીરો નથી થતો, તેનાથી મુખ છુપાવતો નથી. જેણે તેને સાચા મિત્રની માફક અપનાવેલ છે, જે તેના અનુભવોની સાથે પ્રયોગ કરે છે, જે તેનો અવાજ સાંભળે છે. જે તેની પાછળ પાછળ ચાલે છે તે જીવનશત્રુઓને પકડી લે છે, તે જન્મ-મરણના રોગનું નિદાન કરી લે છે, તે દુઃખમાંથી સુખનો માર્ગ કાઢે છે.તે માર્ગે ચાલીને હંમેશના માટે કૃતકૃત્ય થઇ છે,પૂર્ણ થઇ જાય છે, અક્ષય સુખનો સ્વામી થઈ જાય છે; પરંતુ જે દુઃખની કટુતાથી ડરીને પેસી ગયેલા શૂળને શરીરમાંથી નથી કાઢતો, અંદર પેસી ગએલા રોગના કારણોનો બહિષ્કાર નથી કરતો તે નિરંતર દુઃખ ભોગવ્યાજ કરે છે.

જે દુઃખથી ડરીને દુઃખનો સાક્ષાત્કાર કરવા નથી ઇચ્છતો, એના અનુભવોથી પ્રયોગ કરવા નથી ઇચ્છતો, તેનાથી સુઝેલી સમસ્યાનો ઉકેલ કરવા નથી ચાહતો, તેને જન્મ આપનાર કારણો પર-તેનો અંત લાવનાર ઉપાયો પર વિચાર કરવા નથી ઇચ્છતો, જે ધર્મમાર્ગે ચાલીને તે કારણોનો મૂલોચ્છેદ કરવા નથી ઈચ્છતો તે કેવળ દુઃખાનુભૂતિ ભૂલવાના યત્ન કરે છે તે મૂઢ માણસ પોતાની ઠગાઈથી પોતે જ ઠગાય છે અને વારંવાર જન્મમરણના ફેરામાં દુઃખથી ખિન્ન બને છે.

જો જીવન તથા જગતના રહસ્યો સમજવા હોય, લોક તેમજ પરલોકના માર્ગ જાણવા હોય તો આત્માને પ્રયોગ ક્ષેત્ર બનાવો,

અમીયભરી મૂરતિ.

પ્રગતિના પગલા ભરતો અને આત્મ-શ્રેયના પંથે આગે કૂચ કરતો આત્મા આજે સ્વયં સ્ફૂરણાથી 'સત્' સ્વરૂપની યથાર્થ પિછાન કરી એનું ધ્યાન વિના અડગણે કરી શકે તેવી સ્થિતિએ આવી પહોંચ્યો છે. હવે તેનો હૃદયદીપક એટલી હદે નિશ્ચળ અને સ્થિર બની ચૂકયો છે કે એને અન્ય દર્શનના રંગ-બેરંગી મંતવ્યોરૂપ વાયરા કંઈ જ અસર કરી શકે તેમ નથી. એનો તેજઃપુંજ અસ્ખલિત ગતિએ વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે. વળી એના મંગળાચરણના મુહૂર્તમાં પણ ભવિતવ્યતાના જોરે તેરનો શુભ અંક પ્રાપ્ત થયો છે. પાશ્ચિમાત્ય સંસ્કૃતિને ભલે એ અંક (૧૩) સામે રાતી આંખ હોય કિંવા પશ્ચિમની પ્રજામાં એ તેરના આંકડા સામે અશુભના ઓળા ઉતરતા હોય પણ ભારતીય સંસ્કૃતિમાં એ માટે જરા પણ બેમત જેવું નથી જ.

અણપૂછ્યું મુહૂર્ત તેરશ ને ત્રીજ એ ઉક્તિ જ તેર પાછળના શુભ ભાવને પ્રગટ કરવા બસ છે. શ્રીમદ્ આનંદઘન યોગીરાજ તેરમા પ્રભુશ્રી વિમળનાથના સ્તવનમાં મુમુક્ષુ આત્મા પાસે જે શબ્દોચ્ચાર કરાવે છે એ અધ્યાત્મદશા-અંતરના કેટલા ઊંડાણમાં ઉતરેલ છે એના જીવંત પુરાવારૂપ તો છે જ, પણ પ્રત્યેક વાચક, ગાયક કે વિચારકના હૃદયમાં કોતરાઇ જાય તેવા છે. વિમલ અર્થાત્ મળવિહોણી દશા નિતાંત નિર્મળતા-સ્ફટિક સમ સ્વચ્છ સ્થિતિ સૌ કોઇને પસંદ હોય છે. એની પ્રાપ્તિ એ નાના મોટા સખ્યાબંધ માનવીના મનોરથોનું લક્ષ્યબિંદુ પણ હોય છે છતાં સૌ જાણે છે કે મનોરથ ભટ્ટની ખાઈ દુઃખે પૂરાય તેવી હોય છે. પૂરવા કટિબદ્ધ થનાર આત્માએ યાદ રાખવાનું સૂત્ર તો એ છે કે-उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथैः । વળી એ ઉદ્યમ પણ સાચી દિશામાં હોવો જોઇએ. આલંબન પણ ઇષ્ટસિદ્ધિ કરે તેવા પ્રકારનુ હોવું ઘટે. ઇચ્છા હોય બ્રહ્મચારી થવાની અને સેવા કરતો હોય પડખામાં લલના રાખી ઉભેલા દેવની ! જીતવા હોય કર્મશત્રુઓને અને સધિયારો લેવા દોડે એવા દેવની પાસે કે જેઓ કયાં તો ભયગ્રસ્ત હોવાથી હાથમાં શસ્ત્રો ધારી ઉભા હોય અથવા તેમને પોતાને પણ રિપુઓનો સામનો કરવાનો હોય તેથી પશુબળ પર મદાર બાંધી સમરાંગણમાં જતા શસ્ત્રધારી યોદ્ધા સમ સ્વાંગ ધરી ઉભા હોય ! એવા દેવના ચરણ ચૂમવાથી સાચી શાંતિના દર્શન શકય નથી જ એથી અંતરશત્રુઓ પર જયશ્રી ન મેળવાય. 'तिण्णाणं तारयाणं' જેઓ જાતે

દુઃખ અનુભવોને પ્રયોગનો વિષય બનાવો, એનું મથન અને મનન કરવા માટે આત્મચિંતનથી કામ લ્યો.

જેવી રીતે કમળનું મૂળ પંકમાં છુપાયેલું છે, વસંતનું મૂળ હિમમાં છુપાયેલું છે તેવી જ રીતે ધર્મનું મૂળ દુઃખમાં છુપાયેલું છે.

તરેલા છે તેઓ જ અન્યને તારવા-ઉદ્ધારવા સમર્થ છે. શરણું તેવાઓનું જ ઘટે. કેવલ નામ મોટા ધરવાથી શું ? નામ તો કેટલીક વાર વિસંવાદ પેદા કરે છે ! એક કવિએ ગાયું છે કે-

નામ પાડે શ્રી રણછોડ, ભરે વ્યાજ એ મોટી ખોડ,
નામ પાડે સુરજી જસુ ને આંખે નહી દેખે કસુ.

સાચી વિમળ દશાની ખેવના હોય તો નજર કરો શ્રી વિમળજિનની મૂર્તિ પ્રતિ. પાડો અંતરમાં એનું સાચું પ્રતિબિંબ. જાણે કોઈ અનેરો આભાસ થાય છે. હૃદયના ઉંડાણમાંથી ઝણઝણાટ પેદા કરતો રવ ગાજી રહે છે

'દીઠા લોયણ આજ મારા સિધ્યા વાંછિત કાજ' રૂપ પદયુગલ શરીરના પ્રત્યેક પ્રદેશને હલાવી દે છે.

' ચરણ કમલ કમલા વસે રે,
નિરમળ થિરપદ દેખ,
સમલ અથિરપદ પરહરી રે,
પંકજ પામર પેખ. '

એ કડી જ કાદવમાં ઉત્પન્ન થનાર કમળ પર વાસ કરનાર શ્રી લક્ષ્મીદેવી-પોતાના વાસની અસ્થિરતા જાણી એની મલિનતા અવધારી-કેવલજ્ઞાન લક્ષ્મીરૂપે શ્રી વિમળનાથ પ્રભુના ચરણમાં આવી વસ્યા એ પાછળ કેવું રહસ્ય છુપાયેલ છે તેનો હૃદયમાં ચિતાર રજૂ કરે છે. સાથો સાથ મુમુક્ષુ આત્મા પણ એ જાતનો વાસ અભિલષતો કવવા માંડે છે.

' મુજ મન તુજ પદ પંકજે રે,
લીનો ગુણ મકરંદ;
રંક ગણે મંદર ધરા રે,
ઇંદ ચંદ નાગિંદ. '

શ્રી વિમળજિનના ચરણ ચુમવાના આનંદ આગળ એને નંદનવન સમી મેરુપર્વતની સુવર્ણમય ભૂમિ કે દેવોના સ્વામી શક્રેન્દ્ર, જ્યોતિષના સ્વામી ચંદ્ર, કે વ્યંતરના સ્વામી નાગેન્દ્રની રિદ્ધિ તુચ્છ ભાસે છે. આગળ વધી કહે છે કે—

સાહેબ સમરથ તું ધણી રે,
પામ્યો પરમ ઉદાર;
મન વિસરામી વાલહો રે,
આતમ ચો આધાર.
દરિશન દીઠે જિન તણો રે,
સંશય ન રહે વેધ;
દિનકર કરભર પસરંતા રે,
અંધકાર પ્રતિષેધ.

અરિહંત પ્રભુનો આશ્રય એ આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિના નિવારણમાં જલ્લદ રામબાણ ઉપાય સમ છે એ તો સાચું જ છે, પણ એની અસર એટલી તીવ્ર ને ત્વરિત છે કે જેમ સહસ્રરશ્મિનો પ્રકાશ પડતાં અંધકારનું નામનિશાન પણ રહેવા પામતું નથી તેમ વીતરાગ એવા શ્રી વિમળજિનની મૂર્ત્તિ નિરખતા-એનું યથાર્થ દર્શન કરતાં સર્વ પ્રકારના સંશયો, વનના રાજા સિંહને આવતો દેખી જેમ શિયાળ આદિ પશુગણ ભાગી જાય તેમ ભાગી જાય છે-છેદાઈ જાય છે-જડમૂળથી ઉખડી જાય છે. અંતરનાદ જોરથી જાણે ઉભરાઈ ન જતો હોય એમ ઉન્નત બનતો લલકારે છે—

અમીયભરી મૂરતિ રચી રે,
ઉપમા ન ઘટે કોય;
શાંત સુધારસ ઝીલતો રે,
નિરખત તૃપ્તિ ન હોય.

યોગીરાજે ઉપરની કડીના ઉચ્ચારણમાં સારોયે વિચાર એવી રીતે આણી દીધો છે

કે એનું વારંવાર રટણ સાચો અકુલેક જગાવી દે છે.

'ઇલિકા ભ્રમરી ધ્યાનાત્ ભ્રમરીત્વં યથાસ્તુતે'

અર્થાત્ ભમરીના ધ્યાનમાં લયલીન થયેલ ઇયળ જાતે જ ભમરીરૂપ બની જાય છે એ શ્રી ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજના ટંકશાળી વચન અનુસાર અહીં પણ અમૃતરસથી જ જાણે આકંઠ ભરેલી અને અમાપ શાંતિરસને ઝીલતી-વીતરાગ પ્રભુની મૂર્ત્તિ વિમળજિનની પ્રતિમા નિરખતાં કેમે કરી મન થાકતું જ નથી. જો એમાં સાચી એકતાગ્તા સંધાઇ જાય તો સ્વયમેવ વીતરાગ થવામાં કંઈ જ વિલંબ નથી લાગતો.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે પણ વિમળતા પરજ ભાર મૂકયો છે.

વિમળજિન વિમળતા તાહરીજી,
મુખથી કહીય ન જાયજી;
લઘુ નદી જિમતિમ લંઘીયેજી,
સ્વયંભૂરમણ ન તરાયજી.

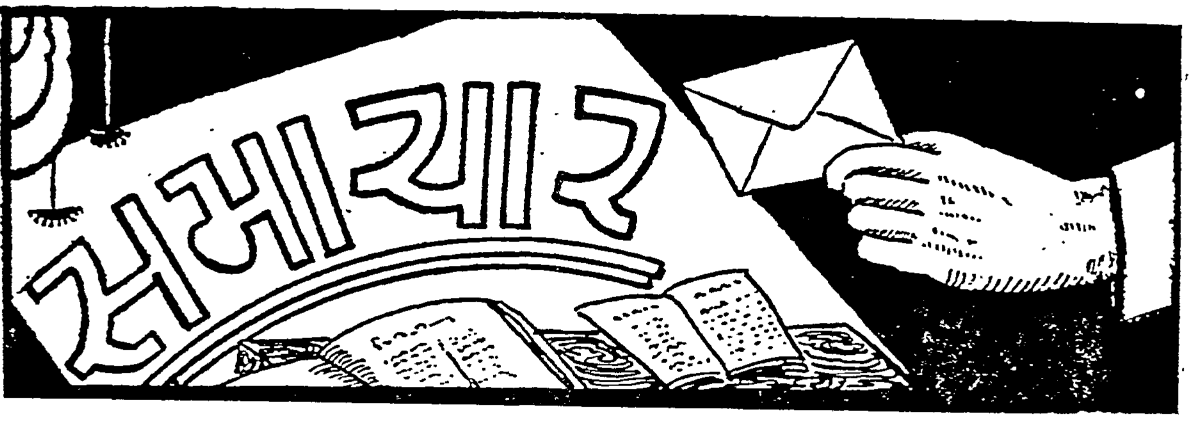
યોગીરાજની અંતિમ અરજ એક જ છે કે-હે વિમળનાથ ! વિમળતા આપો કારણ કે વિમળતા ને સચ્ચિદાનંદમયતા એ એક જ જનનીની દુહિતાઓ છે.

નૂતન વર્ષ પ્રવેશ.

શ્રી પર્વ પર્યુષણ આવીયા રે લાલ,
આત્માનું કરો કલ્યાણ રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૧.
તન મન ધનથી નવા કરો રે લાલ,
માગો અવિચળ સુખ રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૨.
નંદન સિદ્ધારથ રાયનારે લાલ,
દયાતણા છે ભંડાર રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૩.
પ્રણમો તેહને પ્રભાતમા રે લાલ,
કામ ક્રોધનો કરોને નાશ રે ભવિકજન શ્રી પર્વ ૪.
સદ્‌ગુણ સર્વદા આચરો રે લાલ,
નુતન વરસે હોજો મંગળમાળ રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૫.
તપ જપ કરી કાયા શોષવો રે લાલ,
નવિ રાખો મન અભિમાન રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૬.
વચન વિચારીને ઓચરો રે લાલ,
રતી[૧] અરતી[૨] ને કરો દૂર રે ભવિકજન, શ્રી પર્વ ૭.
શેષ[૩] જીવન સુધારવારે લાલ,
પ્રયત્ન[૪] કરો ધરી મન ખંત[૫] રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૮.
વેરભાવ તજી "સહુ"[૬] સાથસું રે લાલ,
સરવે જીવોને ક્ષમાવો ને આજ રે ભવિકજન. શ્રી પર્વ ૯.

—પારેખ રાયચંદ મૂળજી

૧ રતી-સુખ. ૨ અરતી-દુઃખ (તેને હમેશા વર્જવા) ખોટી ઉપાધી ન કરવી તે ૩ શેષ-બાકી થોડું રહેલ તે. ૪ પ્રયત્ન-મહેનત. તેમા જીવને દોરવો તે. ૫ ખંત-હોશ, ઉમેદ. ૬ સહુ-લક્ષ ચોરાશી જીવાયોનીને ઉદ્દેશીને.

ઇનામી મેળાવડો.

ભાવનગરમાં ચાલતી **શ્રી ઉજમબાઈ જૈન કન્યાશાળાનો વાર્ષિક** ઇનામી મેળાવડો કલકત્તા-નિવાસી **શેઠ કરમચંદભાઈ લાલચંદ** (કચ્છી) ના પ્રમુખપણા નીચે મારવાડીના વંડામાં તા. ૧૯–૮–૪૦ ના રોજ બપોરના મળતાં સંસ્થાના મંત્રી **શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદે** નિવેદન પત્રિકા રજૂ કરી. **શ્રીયુત્ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહ** બી. એ. ની દરખાસ્ત અને **શેઠ હરિલાલ દેવચંદના** ટેકાથી પ્રમુખ સાહેબની વરણી કરવામાં આવી. ત્યારબાદ કન્યાશાળાની બાળાઓએ ગીતો અને સંવાદો સુંદર રીતે રજૂ કરી સૌને રંજિત કર્યા હતા.

બાદ સંસ્થાના મંત્રી **શ્રીયુત્ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીએ** સંસ્થાનો રિપોર્ટ રજૂ કરતાં માત્ર ત્રણ હજારની રકમના વ્યાજમાંથી આ સંસ્થા કેવી રીતે કાર્ય કરી રહેલ છે તે વસ્તુ રજૂ કરી જણાવ્યું કે સંસ્થાના વિકાસ માટે અમારી પાસે હુન્નરઉદ્યોગ, ગૃહશિક્ષણ વગેરે યોજનાઓ છે. જો કોઇ ઉદાર ગૃહસ્થ સંસ્થાને મળી આવે તો તેનો અમલ કરવા અમો તૈયાર છીએ. આજે **શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના** રૂ. ૧૨૫) **શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાના** રૂ. ૧૨૫) અને વિશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિ તરફથી આવતી રૂ. ૬૦) ની વાર્ષિક ઇનામી મદદ તથા ત્રણ હજારના વ્યાજમાંથી લગભગ ત્રણસો બાળાઓને આ સંસ્થા શિક્ષણ આપે છે. આટલી સાંકડી આવકમાં તેનું કાર્ય ચલાવવામાં કેટલી મુશ્કેલી આવતી હશે તે તમો સમજી શકો છો. આ રીતે સંસ્થા વિકાસ ન પામી શકે, તે માટે ભાવનગરે જરૂર વિચાર કરવો ઘટે. પાંચ વર્ષથી તે માટે અમારી માગણી છે. છેવટે દરેક ઘર વાર્ષિક એક એક રૂપીયાની મદદ કરે તો પણ તે સારી ગતિ કરી શકે. શાળાના વિકાસમાં આપણો વિકાસ રહેલ છે, કારણ બાળાઓના ઘડતર ઉપર સમાજના ભાવિનો આધાર છે. તે ભવિષ્યની માતાઓ છે. પ્રાથમિક ધાર્મિક શિક્ષણ જો બરાબર શુદ્ધ–સુદૃઢ આપી શકાય તો આ શાળામાં ભણતી બાળાઓ સુસંસ્કારી, સદાચરણી બનતાં ભવિષ્યની તે માતાઓ થવાની હોવાથી તેમના બાળકો પણ ધાર્મિક જીવન જીવનારા, સુસંસ્કારી અને શ્રાવક નરરત્નો બને તે સ્વાભાવિક છે.

ધાર્મિક શિક્ષણ સાથે નૈતિક શિક્ષણ પણ આ શાળાની બાળાઓ મેળવી શકે અને ભવિષ્યમાં પોતાના બાળકોનું ધાર્મિક તેમજ નૈતિક જીવન સુંદર બનાવી શકે તેમ જ પ્રથમ માબાપની અને શ્વસુરગૃહે જાય ત્યારે સાસુ–સસરાની સેવા કરે, વિનય સાચવે, પતિપરાયણ બની સદાચારથી જૈન ધર્મ દીપાવે, શુદ્ધ વ્યવહાર પાળી શકે વગેરે માટે એક વર્ષથી ભાવનગર રાજ્યના કેળવણીખાતામાં ચાલીશ વર્ષ નોકરી કરી ફારેગ થયેલા અને ધાર્મિક શિક્ષક અને કવિ તરીકે જેઓ ઓળખાય છે તે **રા. રા. શ્રીયુત્ રેવાશંકરભાઇ વાલજી બધેકા** દર રવિવારે આ શાળાની બાળાઓને ઉપરોક્ત વિષયો ઉપર બહુ જ સુંદર અને સરલ ભાષામાં ભાષણ આપે તેવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. તેથી બાળાઓને પણ બહુ આનંદ થવા સાથે ઉપરોક્ત બાબતોમાંથી પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ઓછું વધતું શિક્ષણ મેળવે છે.

આ શહેરમાં જૈન બાલિકાઓ માટે, તેમજ પ્રાથમિક જૈન શિક્ષણ માટે આ એક જ શાળા આડત્રીશ વર્ષથી એક સરખી સ્થિતિએ ચાલે છે, જેમાં કર્મગ્રંથ સુધી અભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે. જો કે તેમાં સુધારાવધારા અને અભ્યાસક્રમની નવી યોજના વગેરે દાખલ કરવાનો ઘણો અવકાશ છે. વચ્ચે વચ્ચે ત્રણ વખત શિથિલતા આવી ગયા છતાં તેણે પોતાનું સ્થાન ટકાવી રાખેલ છે, જેથી તેને ભવિષ્યમાં ઉન્નત બનાવવાની તેમજ સાથે ઉદ્યોગ-હુન્નર અને મર્યાદિત ઘરઘાવુ શિક્ષણ દાખલ કરવાની સમયાનુસાર જરૂર લાગે છે; પરંતુ તેની આર્થિક સ્થિતિ તે માટે જોઇએ તેવી નથી. જો અત્રેના શ્રીમંત બંધુઓ આ કર્ત્તવ્ય જરૂરનું સમજી યોગ્ય પ્રમાણમાં આર્થિક સહાય આપે તો કમિટી તેની વિશેષ વિશેષ પ્રગતિ કરી શકે.

ઉદ્યોગ-હુન્નર અને ઘરગથ્થુ સ્ત્રી-શિક્ષણ કેવું ને કેટલું આપવું તેનો અમોએ તેવી શિક્ષણસંસ્થાઓ તપાસી અનુભવ લીધો છે, જેથી પાંચ વર્ષ સુધી પચીસત્રીશ રૂપિયા માસિક આપવા કોઇ ગૃહસ્થ ઉદારતા બતાવે તો તેનું સુંદર પરિણામ આ કન્યાશાળાની કાર્યવાહક કમિટી બતાવી શકે તેમ છે, અથવા એકી સાથે સાતથી આઠ હજાર રૂપિયાની રકમ આ કન્યાશાળાને આપવાની કોઈ પુણ્યશાળી ઉદાર નરરત્ન બંધુ ઉદારતા બતાવે તો તેના વ્યાજમાંથી પણ તેવું શિક્ષણ આપી શકાય અને તે ગૃહસ્થ પોતાનું કે પોતાના આપ્તજનનું નામ આપવા ઇચ્છા બતાવે તો કમિટી તેમ પણ કરી શકે. અમારી આ માગણી સ્વીકારવા નમ્ર વિનતિ છે.

ત્યારબાદ શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ જણાવ્યું કે એક વખત શિથિલ થએલ આ સંસ્થાને નવું જીવન આપવાની યોજના ઘડી તેની વ્યવસ્થા જ્યારથી શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા હસ્તક સોંપવામાં આવી છે ત્યારથી શ્રીયુત વલ્લભદાસભાઇ ત્રિભુવનદાસ ગાંધી આદિના ઉત્સાહથી સંસ્થા ઠીક કાર્ય કરતી આવી છે. તેના વિકાસ માટે આર્થિક મદદની ખાસ જરૂર છે. ભાવનગરના શ્રીમંતો વિચાર કરે તો આ કન્યાશાળા ઘણું કરી શકે તેમ છે.

ત્યારબાદ ધાર્મિક-ઉપદેશક શ્રીયુત રેવાશંકરભાઇ, માસ્તર શામજી હેમચંદ વિગેરેના સમયોચિત વિવેચનો થયા હતા, અને પ્રમુખશ્રીએ સંસ્થાનો અભ્યુદય ઇચ્છી પોતાના હસ્તે બાળાઓને ઇનામો આપ્યા હતા, પ્રમુખ સાહેબ તરફથી પણ બાળાઓને જર્મન સીલ્વરના ગ્લાસની પ્રભાવના કરવામાં આવેલ હતી.

છેવટ શેઠ દેવચંદ દામજીએ સૌનો આભાર માનવા બાદ બાળાઓના વિદાય સંગીત પછી મેળાવડો વિસર્જન કરવામા આવ્યો હતો.

ગુજરાંવાલા (પંજાબ) માં
શ્રી પર્યૂષણા પર્વની આરાધના.

ગુજરાંવાલા (પંજાબ)માં આ વર્ષે પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે પોતાની શિષ્ય મંડલી સાથે ચાતુર્માસ કરવાથી આખાય નગરમાં ધર્મની જાગૃતિ થઇ છે.

પર્વાધિરાજશ્રી પર્યૂષણા પર્વ ઘણી જ શાંતિ અને આનંદથી આરાધવામાં આવેલ છે.

દીલ્હી, સઢૌરા, અંબાલા, માલેરકોટલા, સમાણા, લુધીઆણા, હુશીઆરપુર, જાલંધર, જંડીયાલા, અમૃતસર, લાહોર, કસુર, પટ્ટી, ખાનડોગરા, રામનગર, જહેલમ, જમ્મુ, પીંડદાદનખાં, કોહાટ, મોગામંડી, ફૂલમંડી, બંટીડા, રાયપુર, શીયાલકોટ વગેરેથી સેંકડો માણસ પર્વનું આરાધન કરવા આવેલા હતા. રથયાત્રાનો અને શ્રી કલ્પસૂત્રનો વરઘોડો ઘણી જ ધામધૂમથી ચઢાવવામાં આવ્યો હતો.

રોજ દહેરાસરમાં ભાતભાતની આંગીઓ રચાતી હતી. પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથજીને કમઠે કરેલ ઉપસર્ગ વિગેરેના દેખાવ એવી તો ખૂબીથી કરવામા આવતા કે જોનારને તાદશ ખ્યાલ આવતો હતો

ગરમી સખ્ત હોવા છતાં તપશ્ચર્યા ૧૬-૧૫-૧૪-૧૩-૧૨-૧૧ અને નવ નવ ઉપવાસની સારા પ્રમાણમાં

થઇ. અઠ્ઠાઇઓ પચાસેક થઇ. ૬–૫–૪ અને છઠ્ઠ અઠ્ઠમની તો ગણત્રી જ ન હતી.

શ્રી સંઘે આઠે દિવસ સેંકડો ગરીબ ભાઇઓને (હિન્દુ મુસલમાન) સર્વેને શીરો, ખીર, મીઠા ભાત

ગુરુકુલના એક ભંગીએ પણ અઠ્ઠાઇ કરી હતી. આ વર્ષે અસાધારણ રીતે પર્યુષણા પર્વ ઉજવાયા હતા.

શુદ્ધિપત્ર.

આ સભાના મેમ્બર હતા. તેઓના અવસાનથી સભાને એક યોગ્ય સભ્યની ખોટ પડી છે. તેઓના આત્માને અખંડ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

એક હતા. આ સભાના તેઓ કેટલાક વર્ષથી સભ્ય હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી સભાને ખોટ પડી છે. તેઓના આત્માને અખંડ–અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ એમ ઇચ્છીએ છીએ.

ધ્યાનપૂર્વક અવશ્ય વાંચશો, વંચાવશો તેમજ લાભ લેશો.

પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય

: સંસ્થાપક : મંગળદાસ ત્રીકમદાસ ઝવેરી

નીડર લેખક, વક્તા અને કાર્યકર્તા

ટેંબીનાકા, થાણા

સુજ્ઞ મહાશય,

જૈન ધર્મ એ વિશ્વ ધર્મ બનવાને લાયક છે તે સબંધે હવે કોઇનો બેમત રહ્યો જ નથી પણ આ સબંધમાં માત્ર વાતો કર્યાથી કશુ વળે તેમ નથી. આ દિશામા અપૂર્વ ઉત્સાહ, અજોડ ખંત અને સતત જહેમતથી પ્રયાસ કરવામા આવે તો કાર્યસિધ્ધિ થઇ શકે. આપણા અપૂર્વ પ્રાચીન સાહિત્યને પ્રસિધ્ધિમા મૂકવુ જોઇએ અને તેનો સસ્તા મૂલ્યે પ્રચાર કરવો જોઇએ જેમ જેમ પ્રાચીન સાહિત્ય વિપુલ પ્રમાણમા બહાર આવતુ જાય છે તેમ તેમ અનાદિ કાળથી ચાલી આવતી મૂર્ત્તિપૂજાની તેમજ પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રમાણિકતા સિધ્ધ થતી જાય છે મૂર્ત્તિ પૂજા બાબતમા જૈન સમાજમા બેમત નથી જ પરન્તુ જેઓ આ સબધમા ભ્રમણા ઉપજાવે છે તેઓને સમ્રાટ્ સંપ્રતિનો ગ્રથ સચોટ પ્રત્યુત્તરરૂપે છે

ઇ સ ૧૯૩૮-૩૯ દરમિયાનમા એક એવી ચર્ચા ઉદ્દભવી કે જેણે જૈન જગતમા વંટોળ ઉત્પન્ન કર્યો. જેને માટે જૈન સમાજ ગૌરવ લે છે, જેણે અનાર્ય ક્ષેત્રોમા પણ જૈન ધર્મની સુવાસ ફેલાવી તેમજ ત્રણ ખંડ સામ્રાજ્યના જે સમર્થ ભોક્તા હતા તેવા સમ્રાટ્ સપ્રતિના અસ્તિત્વ સંબધી એક પક્ષે શકા ઉપસ્થિત કરી, જેના અગે હજી પણ 'સાંજ વર્તમાન' વિગેરે છાપાઓમા વિરોધાત્મક લેખો આવ્યા જ કરે છે. સવા કરોડ જિનબિબ ભરાવનાર, સવા લાખ નૂતન જિનમદિરો બધાવનાર અને છત્રીશ હજાર જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોધ્ધાર કરાવનાર સમ્રાટ્ સપ્રતિ સબધી આવું વિકૃત લખાણ, વિપરીત પ્રરૂપણા અસહ્ય થઇ પડી મારા વાચન, પરિશીલન તથા અનુભવે સમજાયેલ સામગ્રીનો સદુપયોગ કરવાનો સુયોગ મળ્યો અને શાસનસેવાની ધગશે મેં પણ એવી વિકૃત લખાણોની સામે મારી કલમ ચલાવી. જેમા શાસન સ્તભ સૂરીશ્વરોએ અને મારા મિત્રવર્ગે મને સૂચના કરી કે આવી મહત્ત્વતાભરી ઘટનાઓને ગ્રંથનુ રૂપ અપાય તો તે અતીવ ઉપયોગી અને દીર્ઘ સમય પર્યત રક્ષણાત્મક બની શકે આ અત્યંત ઉપયોગી સૂચના મે વધાવી લીધી અને અતીવ મહેનત ને સતત કાર્યશીલતાને અગે વર્ષોથી તૈયાર કરેલ સામગ્રીના પરિપાકરૂપ "સમ્રાટ સંપ્રતિ યાને પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રમાણિકતા" નામનો સચિત્ર ગ્રથ ઐતિહાસિક જૈન દસ્તાવેજ તરીકે પ્રકાશિત કર્યો છે તેમા કઇ કઇ વસ્તુનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે તે આ સાથેનો પરિચય વાચવાથી સમજાઇ જશે. આ ગ્રથમા શાસનસ્તભ ગણાતા સૂરીશ્વરો પાસેથી સમ્રાટ્ સપ્રતિ સબધી મેળવેલ અભિપ્રાયોનો પણ સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે.

આ કાર્યાલયના સશોધનના કાર્યને વધુ વેગવત બનાવવા અને જૈનત્વનું અભિમાન સાચવી રાખવા ચતુર્વિધ સઘની સહાનુભૂતિ અને સહાયતાની જરૂર છે એક ધર્મપ્રેમી તરીકે

આપને નમ્રતાભરી રીતે જણાવું છું કે આ ગ્રંથની નકલો ખરીદી ધર્મગૌરવતા દીપાવશો, તેમજ આપના મિત્રવર્ગમાં પણ આ મહાન્ ગ્રંથને લગતો પ્રચાર કરશો. મને આશા છે કે આપ મને આ પ્રમાણેના સાહિત્યપ્રકાશનમાં ઉત્તેજન આપી આ કાર્યાલયના આવા અન્ય અમૂલ્ય પુસ્તકો બહાર પાડવા મદદભૂત બનશો. આ સાથે કુપન જોડેલું છે, જેમાં પ્રચાર અર્થે સારા પ્રમાણમાં નકલો ખરીદી કાર્યાલયને જરૂર પીઠબળ આપશો.

આ ગ્રંથમાળાના બીજા ભાગમાં વીર નિર્વાણ ૬૦૫ થી ગુજરાતના અંતિમ મહારાજા કરણ વાઘેલા સુધીનો (૧૦૦૦ વર્ષનો) ઇતિહાસ એવી પ્રમાણભૂત રીતે શાસ્ત્રોક્ત શહાદતો સહિત રજૂ કરવામાં આવશે કે જેના વાંચનથી આપને ખાત્રી થશે કે જ્ઞાનભંડારોમાં અપ્રગટ પ્રમાણભૂત પ્રાચીન સાહિત્ય કેટલું વિપુલ પડ્યું છે. અસ્તુ:

પિતૃભક્ત અંધ કુણાલે પોતાની પવિત્ર મઢૂલીમાં જન્મેલ સમ્રાટ્ સંપ્રતિના અર્થે સમ્રાટ્ અશોક પાસે કાંકણીની માગણી કરી તેવી જ રીતે લેખકની ઝુંપડીમાં ગુંથાયેલ 'સમ્રાટ્ સંપ્રતિ'ના આ અપૂર્વ ગ્રંથરત્નના પ્રચારાર્થે જૈન સમાજ, જ્ઞાનભંડારો, લાઇબ્રેરીઓ તેમજ વિદ્યાપીઠોને આ ગ્રંથ ખરીદવા મારી નમ્ર વિજ્ઞપ્તિ છે. લગભગ ૬૫ ફારમના આ દળદાર ગ્રંથની કીંમત પ્રચારાર્થે માત્ર રૂા. પાંચ અને પરદેશ માટે શીલીંગ આઠ રાખવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ અલગ. સમ્રાટ્ સંપ્રતિ તેમજ અન્ય પ્રાચીન હકીકતને દર્શાવતા લગભગ ૩૦-૩૫ ફોટાઓ આ ગ્રંથમાં દાખલ કરી, સુંદર ત્રિરંગી જેકેટ સાથે આ ગ્રંથને અત્યંત શોભાસ્પદ બનાવવામાં આવ્યો છે.

લી૦ ભવદીય.

મંગળદાસ ત્રીકમદાસ ઝવેરીના

જયજિનેંદ્ર

પરિચય

રજમિશ્રિત સુવર્ણને શુદ્ધ કરી અલંકાર બનાવવામાં આવે તો તે સુંદર શોભાને ધારણ કરે છે તેમ વેરવિખેર થયેલ ઇતિહાસ-પાંખડીઓને સંગ્રહિત કરી તેને કાળગણના પ્રમાણે ગુંથવામાં આવે તો તે અતિ ઉપયોગી થઇ પડે છે. શિશુનાગવંશી મહારાજા બિંબિસાર(શ્રેણિક)થી પ્રારંભી પરમાર્હત કુમારપાળ તેમજ ગુજરાતના અંતિમ હિંદુ રાજવી કરણ વાઘેલા સુધીનો લગભગ ૨૦૦૦) વર્ષનો આપણો જાહોજલાલીભર્યો ઇતિહાસ શૃંખલાબદ્ધ નથી. આ ત્રુટીને દૂર કરવા માટે **પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય**ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. અને તેના પરિણામસ્વરૂપ યુગાદિનાથ શ્રીઋષભદેવથી માંડીને વી. નિ. ૬૦૫ એટલે કે શાલિવાહન શક સુધીનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ **"સમ્રાટ્ સંપ્રતિ યાને પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રમાણિકતા"** નામના આ ગ્રંથમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રાથમિક વિચાર તો સમ્રાટ્ સંપ્રતિના જીવનને લગતો ઇતિહાસ રજૂ કરવાનો હતો પણ જેમ જેમ તે માટેના અન્વેષણમાં ઊતરતો ગયો તેમ તેમ વિશેષ સામગ્રી ઉપલબ્ધ થતી ગઇ. પ્રથમ તો આખા મૌર્ય વંશનો ઇતિહાસ તૈયાર કર્યો પણ નંદ વંશના ઇતિહાસ વિના તે અપૂર્ણ જણાયો. એટલે બીજું કાર્ય નંદવંશની વંશાવળી સંબંધી હાથ ધરતાં શિશુનાગ વંશનો ઇતિહાસ પણ આલેખવાની જરૂરિયાત ઊભી થઇ અને એમ એક એક પગથિયું આગળ વધતાં છેવટે યુગાદિનાથ શ્રીઋ-

ઋષિવના જીવન સુધી પહોંચવું પડયું જેમા ઇતિહાસવેત્તાઓ માટે ૪૫ આગમ ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂરિયાત જણાઇ કેટલોક ઇતિહાસ ઇરાદાપૂર્વક અતિ સક્ષેપમા લેવો પડયો છે, કારણ કે તે સંબધે વિસ્તૃત વર્ણન કરતા તેને માટે એક અલગ ગ્રંથ જ નિર્માણ કરવો જોઇએ અને તો જ તેને પૂરતો ન્યાય આપી શકાય વાચકવર્ગની સરલતાની ખાતર આ ગ્રંથને આઠ વિભાગમાં વહેંચી નાખવામા આવ્યો છે. વિભાગવાર સક્ષિપ્ત સમજ નીચે પ્રમાણે છે.

પહેલો વિભાગ—(પ્રકરણ ૭) યુગાદિનાથ શ્રી ઋષભદેવ પૂર્વેની સ્થિતિ, શ્રી ઋષભદેવનો સક્ષિપ્ત હેવાલ, પીસ્તાલીશ આગમોના નામો અને તેની ટૂંકી સમજ, શ્લોકસખ્યા વિગેરે, ત્રેસઠ શલાકા પુરુષોના નામો વિગેરેને લગતું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

બીજો વિભાગ—(પ્રકરણ ૨૩) શિશુનાગવંશી બિંબિસાર (મહારાજા શ્રેણિક), અજાતશત્રુ (કોણિક), તથા ઉદયાશ્વના જીવન–પ્રસગો, અભયકુમારની કુશળતાના પ્રસગો, ચરમતીર્થપતિ ભગવાન મહાવીર તથા ગૌતમ બુદ્ધની જીવનપ્રભા, બૌદ્ધ ધર્મની ઉત્પત્તિનું રહસ્ય, જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મ વચ્ચેનું સામ્ય, પાટલિપુત્રની ઉત્પત્તિ વગેરે વગેરે વિષયો ચર્ચવામા આવ્યા છે. આ વિભાગ ઇતિહાસવેત્તાઓ માટે અતીવ ઉપયોગી છે, જેમાં ગૌતમ બુદ્ધનો ઇતિહાસ પ્રમાણભૂત રીતે આલેખવાના આવ્યો છે. સશોધકો માટે પણ આ વિભાગ ઘણો જ ઉપયોગી છે.

ત્રીજો વિભાગ—(પ્રકરણ ૧૮) નદવંશી રાજાઓનુ વિસ્તૃત બ્યાન, નદવશના રાજ્યામલના ૧૦૦ નહિ, ૧૫૫ નહિ પરતુ કાળગણનાના પ્રમાણભૂત આધારે ૧૫૦ વર્ષની સાબિતી, મગધનો ભયકર દુકાળ તથા ભદ્રબાહુસ્વામીનો સંશોધનપૂર્વકનો પરિચય, સ્થૂલભદ્રનું જીવનચરિત્ર, પરદેશી આક્રમણોની શરૂઆત, ચાણાક્યનું અપમાન અને તેની પ્રતિજ્ઞા, મૌર્યવંશી સામ્રાજ્યની સ્થાપનાના સૂત્રધાર ચાણાક્યની જીવનપ્રભા, નદવશનો અંત અને મૌર્ય સામ્રાજ્યની સ્થાપના વિગેરે વિષયોનો આ વિભાગમા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. આ વિભાગ ઇતિહાસવેત્તાઓ તેમજ સાધુ સપ્રદાય માટે ખાસ રસપ્રદ છે.

ચોથો વિભાગ—(પ્રકરણ ૧૫) ચદ્રગુપ્ત અને ભદ્રબાહુસ્વામી સંબધી દક્ષિણમા ગયાની જે દતકથા રૂઢ સ્વરૂપ પકડી રહી છે તેનો નિરાસ, ચદ્રગુપ્ત, બિંદુસાર તથા અશોકના રસિક જીવનવૃત્તાતો અને ધાર્મિક કાર્યોની નોધ, સીકદર તેમજ સેલ્યુકસની ચઢાઇ, અશોકપુત્ર કુણાલનો અધાપો, સમ્રાટ્ સપ્રતિનો જન્મ અને કુણાલની કુનેહથી રાજ્યપ્રાપ્તિ વિગેરેને લગતા પ્રકરણો આ વિભાગમા દાખલ કરવામા આવ્યા છે. સમ્રાટ્ સંપ્રતિના અસ્તિત્વ સંબધમા શંકા ઉઠાવનારાઓ માટે આ અને આ પછીના વિભાગો સચોટ પુરાવારૂપ છે

પાચમો વિભાગ—(પ્રકરણ ૧૮) સપ્રતિનો રાજ્યાભિષેક અને પ્રસ્થાન, જીવતસ્વામીની પ્રતિમાનુ તલસ્પર્શી વર્ણન, રથયાત્રાનો વરઘોડો અને સંપ્રતિને જાતિસ્મરણજ્ઞાન, આર્યસુહસ્તિસૂરિએ કહેલ પૂર્વભવ, તેને લગતા *નિશીથચૂર્ણી, કલ્પદીપિકા, કલ્પલતા તથા નવાગી ટીકાકાર અભયદેવસૂરિ-રચિત સપ્રતિની સંસ્કૃત કથા વિગેરે શાસ્ત્રીય શહાદતો, +વત્સુલિયા જેવા પ્રાચીનતમ પુસ્તકની સાક્ષી, સંપ્રતિની તીર્થયાત્રા ને અશોકની સંમતિ, સભોગી ગોચરી સંબધી ભ્રમણાનો નિરાસ, અવંતીસુકુ-

---

* 'નિશિથચૂર્ણી' વી. નિ. આઠમા સૈકામા રચાયેલ છે એટલે કે આજે તેને લગભગ સોળસો વર્ષ વ્યતીત થઈ ગયા છે

+ વત્સુલિયા ભગવાન મહાવીરની પાચમી પાટે આવેલ શ્રી યશોભદ્રસ્વામીએ રચેલ છે. નિશીથચૂર્ણી કરતા પણ આ ગ્રથ પ્રાચીન મનાય છે.

માલતું વૃત્તાંત, રથયાત્રાનો અપૂર્વ મહોત્સવ અને સંપ્રતિનો સામંતો પ્રત્યે ઉપદેશ, જૈન ધર્મ પ્રત્યે અચળ–અતૂટ શ્રદ્ધા અને અનાર્ય દેશોમાં કરાવેલ વિહાર, હમેશાં એક જિનમંદિરના નિર્માણનો અભિગ્રહ, પાંચમા આરાનું સ્વરૂપ, મગધાધિપતિ બન્યા બાદ સંપ્રતિનો નેપાળ, ખોટાન, ભૂતાન, અફઘાનીસ્થાન આદિ પ્રાંતો પર વિજય, જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે અવિરત શ્રમ અને શ્રદ્ધા, મૌર્યવંશી રાજ્ય કુટુંબમાં આંતરિક કલેશ ને પતન વિગેરે વિષયો સચોટ મુદ્દાઓ, પ્રાચીન આગમ સૂત્રો, ઐતિહાસિક ગ્રંથો, સનાતની તેમજ બૌદ્ધ સંપ્રદાયના ગ્રંથોના પ્રમાણો અને સમ્રાટ્ સંપ્રતિ–નિર્મિત વિદ્યમાન જૈન મંદિરો, મૂર્તિઓ તેમજ કૃતિયો જણાવી સમ્રાટ્ સંપ્રતિનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે.

છઠ્ઠો વિભાગ—(પ્રકરણ ૪) અત્યાર સુધી અપ્રગટ રહેલ મુનિહંત ‘ કલંકી ’ સ્વરૂપ પુષ્યમિત્રની જીવનરેખા, તેના ૩૫ વર્ષના રાજ્યામલ દરમિયાન તેણે કરેલ નૃશંસ કાર્યોની નોંધ, બૌદ્ધગ્રંથ દિવ્યાવદાનની શહાદત, પાટલિપુત્રનું પતન અને પુષ્યમિત્રનો વિનાશ આ વિભાગમાં લેવામાં આવ્યો છે. સંશોધકો માટે આ વિભાગ નવીન ઘટના પૂરી પાડે છે.

સાતમો વિભાગ—(પ્રકરણ ૬) મહારાજા ખારવેલનો વૃત્તાંત અને ગુફાઓનું ટુંકું બ્યાન, ખારવેલની મગધ પર બે વાર ચઢાઇ અને સુવર્ણ પ્રતિમાની પુનઃ પ્રાપ્તિ, ગર્દભીલ્લ ને કાલકાચાર્યનો સંબંધ, રત્નસંચય ગ્રંથનો પાઠ રજૂ કરી ચારે કાલકાચાર્ય સંબંધી ચોખવટ, વિક્રમ સંવત્સરની શરૂઆત, નરવાહન ઉર્ફે નભસેનની હકીકત, શાલિવાહન શકની શરૂઆત વિગેરે વિષયોને લગતી સ્પષ્ટ બીના આ વિભાગમાં આલેખવામાં આવી છે. ઇતિહાસવેત્તાઓ માટે આ વિભાગ પણ અપૂર્વ પ્રકાશમય છે.

આઠમો વિભાગ—(પ્રકરણ ૪) મૌર્યવંશ તથા નંદવંશની રાજ્ય કાળગણનામાં ક્યાં અને કેવી રીતે ભૂલ થવા પામી છે તેનો સ્ફોટ ને આધુનિક વિદ્વાનોના કાળગણના સંબંધેના મતભેદોની પર્યાલોચના.

આ આઠે વિભાગોમાં જ્યાં જ્યાં યુગપ્રધાનોનો સંબંધ આવે છે ત્યાં ત્યાં તેમને લગતી હકીકત પણ દાખલ કરવામાં આવી છે. આ યુગપ્રધાનની પ્રણાલિકા સ્થવિરાવલી પરથી લેવામાં આવી છે.

આઠ વિભાગો ઉપરાન્ત જૈનાચાર્યોની સાહિત્ય સેવા સમજાવવા માટે તેમજ કયા કયા સંવત્માં શું શું બન્યું તેની સંક્ષિપ્ત સમજ માટે પાછળ ચાર પરિશિષ્ટો ઉમેરવામાં આવ્યા છે.

પુસ્તક–પ્રાપ્તિસ્થાનો

પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધક કાર્યાલય
તેમજ
પ્રકાશક
શા ખેંગારજી હીરાજીની કું.
ટેંભી નાકા, થાણા.

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા
ભાવનગર.

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
સાબરમતી, અમદાવાદ.

મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર
પાયધુની, ગોડીજીની ચાલ.
મુંબઇ.

દાદર જૈન દહેરાસરની પેઢી
સ્ટેશન રોડ—દાદર.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર.

શા મોહનલાલ રૂગનાથ
જૈન બુકસેલર–પાલીતાણા

આનંદ પ્રેસ–ભાવનગર.

નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧. શેઠ હીરાલાલ સોમચંદ	ભાવનગર	લાઇફ મેમ્બર
૨. શાહ જયંતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ	"	"
૩. શાહ રતનશી ગુલાબચંદ	"	વાર્ષિક મેમ્બર
૪. શાહ બાલુભાઇ પ્રેમચંદ	"	"

શ્રી વીશ સ્થાનક તપ પૂજા (અર્થ સાથે)

(વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન તથા મંડળ સહિત)

વિસ્તારપૂર્વક વિધિવિધાન, નોટ, ચૈત્યવંદન, સ્તવનો, મંડળો વગેરે અને સાદી સરલ ગુજરાતી ભાષામાં અર્થ સહિત અમોએ પ્રગટ કરેલ છે. વીશ સ્થાનક તપ એ તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરાવનાર મહાન્ તપ છે. તેનુ આરાધન કરનાર બહેનો તથા બંધુઓ માટે આ ગ્રંથ અતિ મહત્ત્વનો અને ઉપયોગી છે. શ્રી વીશ સ્થાનક તપનું મંડળ છે તેમ કોઇ અત્યાર સુધી જાણતું નહોતું, છતાં અમોએ ઘણી જ શોધખોળ કરી પ્રાચીન ઘણી જ જુની તાડપત્રની પ્રત ઉપરથી મોટો ખર્ચ કરી ફોટો-બ્લોક કરાવી તે મંડળ છપાવી આ બુકમાં દાખલ કરેલ છે. આ એક અમૂલ્ય (મંડળ) નવીન વસ્તુ જિનાલય, ઉપાશ્રય, જ્ઞાનભંડાર, લાઇબ્રેરી અને ઘરમા રાખી પ્રાતઃકાળમાં દર્શન કરવા લાયક સુંદર ચીજ છે.

ઊંચા કાગળો ઉપર સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાવી સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે, છતા કિંમત બાર આના માત્ર રાખવામાં આવેલી છે. પોસ્ટેજ અલગ.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્રગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ, મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં, વિસ્તારપૂર્વક સુંદર શૈલીમાં, આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોયુક્ત સુંદર અક્ષરોમા પાકા કપડાના સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ સ્થળે સ્થળે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર બોધદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામા આવેલ છે. કિંમત રૂા. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે. જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૨) ,, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૪-૦-૦
(૪) ,, ભા. ૨ જો રૂા. ૬-૦-૦
(૫) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૩ જો રૂા. ૫-૮-૦
(૬) ,, ભા. ૪ થો રૂા. ૬-૪-૦
(૭) ,, ભા. ૫ મો રૂા. ૫-૦-૦
(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ રૂા. ૨-૦-૦
(૯) ત્રિષષ્ઠિશ્લાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂા. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ગ્રંથો.

નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે ઓછા છે. વાંચવાથી આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાંના પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર રૂા. ૦-૮-૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રૂા. ૧-૦-૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા રૂા. ૧-૦-૦
(૪) સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા રૂા. ૧-૦-૦
(૫) શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર રૂા. ૨-૦-૦
(૬) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૨-૦-૦
(૭) ,, ભા. ૨ જો રૂા ૨-૮-૦
(૮) આદર્શ જૈન સ્ત્રી રત્નો રૂા. ૨-૦-૦
(૯) શ્રી દાનપ્રદીપ રૂા. ૩-૦-૦
(૧૦) કુમારપાળ પ્રતિબોધ રૂા ૩-૧૨-૦
(૧૧) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ રૂા ૨-૦-૦
(૧૨) શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૦-૦
(૧૪) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર) રૂા ૧-૦-૦
(૧૫) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર રૂા ૨-૮-૦
(૧૬) શ્રીપાળરાજાનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત સાદું પૂંઠું રૂા ૨-૦-૦
,, રેશમી પૂંઠું રૂા ૨-૮-૦
(૧૭) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર રૂા ૧-૮-૦
(૧૮) શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર રૂા ૦-૨-૦
(૧૯) ,, સોળમો ઉદ્ધાર રૂા ૦-૪-૦
(૨૦) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર રૂા ૦-૧૦-૦
(૨૧) શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂા ૩-૦-૦

તૈયાર થતાં-છપાતાં ગ્રંથો.

(૧) કર્મગ્રંથ ભા. ૫-૬ ઠ્ઠો. (૨) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર (ધર્માભ્યુદય) (૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૬ ઠ્ઠો. (૪) કથારત્ન કોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત (૫) શ્રી નિશીથચૂર્ણિ સૂત્ર ભાષ્ય સહિત (૬) વસુદેવ હિંડિ ભા. ૩ જો (૭) શ્રી ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૨-૩-૪-૫-૬ સાથે (૮) શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.

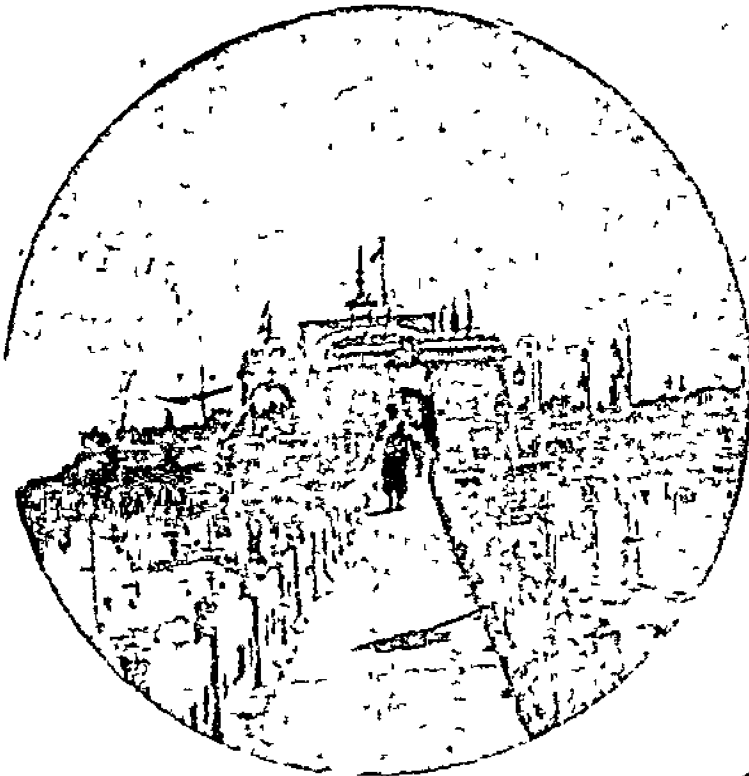
તૈયાર થતાં ગુજરાતી ગ્રંથો.

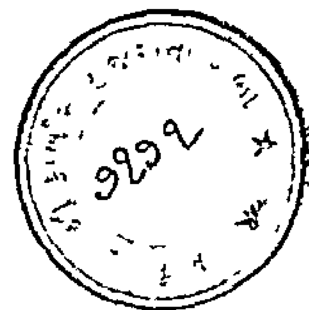
(૧) શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર. (૨) શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર. (શ્રી પદ્માનંદ મહાકાવ્ય) (૩) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું.
અંક ૩ જો

સંવત ૧૯૯૭
આશ્વિન

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

આભાર

ધર્મપ્રેમી બંધુ શ્રી વાડીલાલ ચત્રભૂજ ગાંધીએ હાલમાં શ્રી નવસ્મરણો સ્તવનો વિગેરેની એક બુક જૈન બંધુઓ તથા બ્હેનોને ઉપયોગમાં નિરંતર આવી શકે તેવી પોતાના ખર્ચે છપાવી છે અને તેઓ, તેના ખપી આત્માઓને ભેટ આપે છે. તે મુજબ આ સભાના પેટ્રન સાહેબ અને લાઇફ મેમ્બરોને પણ નિરંતર અભ્યાસમાટે ભેટ આપવાને બુકો અમોને મોકલી છે તે માટે આ સભા તેમનો આભાર માને છે.

અમારા પેટ્રન સાહેબો અને લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ આપવાના પુસ્તકો તૈયાર થાય છે. આવતા માસમાં વિશેષ હકીકત પ્રકટ કરવામાં આવશે.

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં ૪૫ : વીર સં. ૨૪૬૬ : આશ્વિન :
અંક : ૩ જો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૬ : ઓકટોબર :

નવી સાલ મુબારક. સર્વત્ર શાંતિઃ શાંતિઃ

નવું વર્ષ માંગલિક.

સં. ૧૯૯૬ ની દીપોત્સવી પ્રસંગે

૧૯૯૭ ની સાલનો "શાંતિપ્રદ સંદેશ"

દોહરો.

ભગવન્ મહાવીરસ્વામીજી, પદ પામ્યા નિર્વાણ;
ધન્ય દિવસ દીવાળીનો, જૈન શાસને જાણ. ૧

હરિગીત છંદ.

પ્રગટાવીયે દીપક વડો, સધ્ધર્મરૂપી જ્ઞાનનો,
આજે દિવસ દીવાળીનો, એ મહાપ્રભુના માનનો;
નિર્વાણ પામ્યા નાથ, તેનાં સૂત્ર વાક્ય ધરો હદે,
સદ્ધર્મનો જયઃ સત્યનો જય, એમ સત્તાણું વદે. ૧

છન્નું છલકતી મલપતી, આવી હતી આશા વડી,
પણ શું કરે ? જ્યાં વિશ્વમાં, વિપત્તિની વરસે ઝડી;

મનની બધી મનમાં રહી, ક્યાં જઇ દુઃખદ કથનો કહે,
સત્યં વદઃ ધર્મં ચરઃ ઉર ઊર્મિ, સત્તાણું કહે. ૨

"સત્તાણું કેરી સાલ," એવા નામથી હું આવું છું,
મારા મનોર્થો પૂરવા, એ મિત્ર સાથે લાવું છું;
મમ મિત્ર એ મહામંત્રરૂપે, વાસ સૌ હૃદયે રહે,
સદ્ધર્મનો જયઃ સત્યનો જયઃ, એમ સત્તાણું કહે. ૩

ચોતરફ લાગી લ્હાય ! દુનિયાં દુઃખમાં ડુબી રહી,
ક્રૂર કાળ સમ માનવ હણે, એ વાત કયમ જાએ સહી ?
ડાહ્યાતણું ડા'પણ ગયું ! સૌ વૈર વૈર ! મુખે કહે,
સત્યં વદઃ ધર્મં ચર ! એ બોધ સત્તાણું કહે. ૪

સૃષ્ટિતણી સૌંદર્યતા, અદ્‌ભુત કળા કારીગરી,
ભારે રચેલી ભવ્યતા, કોટીક દામો વાપરી;
એ ભસ્મીભૂત થયાં અરે ! મહાદુઃખ એ દિલમાં દહે,
સદ્ધર્મનો જયઃ સત્યનો જયઃ, એમ સત્તાણું કહે. ૫

ઇશ્વર નથી અન્યાય કરતો, કે દયા તજતો નથી,
માનવ સમાજ અરે ! અત્યારે સત્ય કૈં સજતો નથી;
અજ્ઞાન ને અભિમાનની, અતિ વિષમ સરિતાઓ વહે,
સત્યં વદઃ ધર્મં ચર, એ સૂત્ર સત્તાણું કહે. ૬

આખા ભૂમંડળકેરું ભાવિ, દુઃખદ અતિ દેખાય છે,
સત્શાસ્ત્રકેરાં અમર વચનો, આજ ક્યાં લેખાય છે ?
વાયો છે ઝેરી વાયરો, એ કષ્ટ જગ આખું સહે,
સદ્ધર્મનો જયઃ સત્યનો જય, એ જ સત્તાણું કહે. ૭

છે એક ધીંગી ઢાલ, ને બળવંત બખ્તર એક છે,
દુઃખસાગરેથી તરી જશે, જ્યાં ધર્મ-સત્યની ટેક છે;
જે જે પ્રજાને નૃપવરો, ઉન્મત્ત થઇ ભરીયા મદે,
તે સર્વને સદ્‌બુધ્ધિ દ્યો, હે ઈશ ! સત્તાણું વદે. ૮

લી. સધ્ધર્મ પ્રબોધક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નિવૃત્ત એજ્યુ૦ ઇન્સ્પે૦ ભાવનગર.

ભક્તિ.

(મન્દાક્રાન્તા.)

પદ્મે ભૃંગો અરપણ કરે પ્રેમથી પ્રાણ મોંઘો,
ભક્તો સર્વે નિજ નવ ગણે, સર્વ અર્પે પ્રભુને;
નિર્મોહી જો જનગણ બને ને ત્યજે "મુજ છે આ,"
તો કો' ટાણે પરમપદની પ્રાપ્તિની થાય આશા. ૧

ભક્તિ જેવી અતુલ કરી છે **ગૌતમે વીર** માટે,
ને **શ્રેણિકે** પ્રખર વ્રતથી ગાળીયાં જે પ્રભાતો;
એવી ભક્તિ અચલિત કરે તો તરે ચક્રમાંથી,
જન્મો કેરો દુઃખમય બધો ભાર ટાળે સદાનો. ૨

સુશ્રાવિકા સરલ **સુલસા** વીર ધ્યાને જ મસ્ત,
સાચા ભાવે જીવન વિતવ્યું ભક્તિમાર્ગે સમસ્ત;
ભાવિકાલે જિનવરપણે શ્રાવિકા જન્મશે એ,
ભક્તિકેરા મધુર ફળનો સ્વાદ શો મિષ્ટ ભાસે ? ૩

કોલાપાકે ત્રિભુવર પૂજ્યા **રેવતી** શ્રાવિકાએ,
એવા ભાવો ભવિજન ધરે **વીર**ભક્તિ ક્રિયામાં;
નિઃશંકે તે અમરપદને પામશે આખરે તો,
સર્વે સ્થાને સમ રૂપ બને, વીરનો ભક્ત સાચો. ૪

તત્ત્વજ્ઞાને ભરપુર રચ્યા **હેમચન્દ્રે**ય શ્લોકો,
જુદા જુદા વિષય લઇને કોટિ સંખ્યા ધરંતા;
યોજી ભારે પ્રતિ ચરણમાં ભક્તિની ધ્યાન ધારા,
ગાનો ગાયાં જિનવરતણાં, ધર્મનાં સર્વ પ્યારાં. ૫

ધર્મે જ્ઞાને નિજ રચનની રેલવી તત્ત્વ શ્રોતો,
સર્વે રીતે જનગણ વિષે શ્રેષ્ઠતાથી પ્રકાશ્યા;
અધ્યાત્મી ને ઉપનિષદના, ન્યાયના ગ્રન્થ યોજ્યા,
એવા મોટા '**જસ**' વિજયજી, વિશ્વ તે સર્વ જાણે ૬

ભીખ્ખુરાયે ચરણ ભજિયા ભાવથી સાધુઓના,
ભક્તિમાં તે રસબસ થયા, શાસ્ત્રસંસ્કાર જોરે:
આણી મૂર્ત્તિ **ઋષભજિન**ની પૂર્વકેરી કલિંગે,
ઉદ્ધાર્યા કો’ વિવિધ રસના ગ્રંથ એ **ખારવેલે**. ૭

આજ્ઞા પાળી જિનવરતણી **સંપ્રતિ વિક્રમે** રે,
ન્યારી ન્યારી વિવિધ પ્રતિમા, મંદિરો યોજ્યાં રે;
પાળી આજ્ઞા અડગ પ્રણયી ભક્ત **કુમારપાળે**,
આજ્ઞા એ છે જીવનભરનો શ્રેષ્ઠ કો’ ધર્મ જાણી. ૮

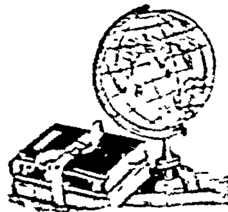
વસ્તુપાલે જનહિતતણાં કાર્ય ઝાઝાં કરાવ્યાં,
વાપી કૂપો નહિ જ, બહુલાં મંદિરોયે રચાવ્યાં;
શાસ્ત્રો ગ્રંથો અમુલ સઘળા ભાવનાથી લખાવ્યા,
ભક્તિમાર્ગે જીવન વિતવ્યું પૂર્વજોને દીપાવ્યા. ૯

સર્વે ભક્તો પ્રભુમય બને, ભાન ભૂલે વપુનું,
એ ભક્તિથી વિભુવર રીઝે દુઃખ જાયે ભવોનું;
સ્પર્શે, દર્શે, સ્મરણથી વળી પૂજને મુક્ત થાઓ,
પ્રેમે ઐક્યે શુચિ હૃદયથી ભક્તિથી પાર થાઓ. ૧૦

અનુષ્ટુપ્

ભક્તિ એવી બને ત્યારે, તે ઘડી ગણું ધન્ય હું;
સ્મરણે **ભક્ત** એવાનાં, કરી હેમેન્દ્ર ધન્ય છે. ૧૧

મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

લેખકઃ—શાસનપ્રભાવક આ. શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫ થી શરૂ]

[પ્રાસંગિક સમ્યગ્દર્શનના પ્રકારોનું વર્ણન.]

વેદક સમ્યક્ત્વ—

સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ ઉપર જણાવ્યું. હવે 'વેદક' સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવાય છે

આ વેદક સમ્યક્ત્વ વસ્તુતઃ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વનો જ એક ભેદ વિશેષ છે, એટલે કે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં વર્તમાન આત્મા નિરંતર અધ્યવસાયની ધારાએ વૃધ્ધિ પામતો જાય અને ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત કરવા માટે તૈયાર થાય તે અવસરે અનન્તાનુબન્ધિચતુષ્ક, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્રમોહનીયનો ક્ષય થયા બાદ સમકિતમોહનીયનો ક્ષય કરવાનો પ્રારંભ કરે છે. એ સમકિતમોહનીયનો ક્ષય કરતા કરતા સર્વથી છેલ્લો ગ્રાસકે જે ક્ષાયિક પ્રાપ્તિના સમયથી આગલા (પૂર્વ) સમયમાં ભોગવાય છે, અને તે ભોગવાઈ ગયા પછી દર્શનસપ્તકને અંગે કશું પણ ભોગવવાનું બાકી રહેતું નથી, એ છેલ્લા સમયના (ક્ષાયિક પ્રાપ્તિની અપેક્ષાએ તેની આગળના સમયના) ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વને જ વેદક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. આ કારણથી વેદક સમ્યક્ત્વનો જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ કાળ એક સમયનો જ હોય છે.

ચોથા, પાંચમા, છટ્ઠા અને સાતમા એ ચાર ગુણસ્થાનકો પૈકી કોઇ પણ ગુણસ્થાનકે આ વેદક સમ્યક્ત્વ હોઇ શકે છે. એટલે કે જો ચોથે ગુણસ્થાનકે ક્ષાયિકની પ્રાપ્તિ થાય તો વેદક સમકિત ચોથે ગુણઠાણે હોઇ શકે, એમ પાંચમે ક્ષાયિકની પ્રાપ્તિ થાય તો વેદક પણ પાંચમે ગુણસ્થાનકે હોય. એ પ્રમાણે છટ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનક માટે પણ સમજવું. સાતમાથી આગળ ઉપશમ અથવા ક્ષપકશ્રેણિને યોગ્ય ગુણસ્થાનકો હોવાથી અને તે ગુણસ્થાનકોમાં ઉપશમ સમકિત અને ક્ષાયિક સમકિતવંત જ યથાસંભવ આરોહણ કરી શકતો હોવાથી વેદક સમકિત ક્ષાયોપશમિક સમકિતનો ભેદ વિશેષ હોઇ એ આગળના ગુણસ્થાનકોમાં સંભવી શકતું નથી.

વેદક સમકિત ચારે ગતિમાં

આ વેદક સમકિત એક મનુષ્યગતિમાં જ હોય એમ સમજવાનું નથી, પરંતુ ક્ષાયિક સમકિતના નિષ્ઠાપકની અપેક્ષાએ ચારે ગતિમાં હોઈ શકે છે. અર્થાત્ ક્ષાયિક સમકિતના વર્ણનપ્રસંગે પ્રસ્થાપક અને નિષ્ઠાપકના જે વિભાગો આગળ જણાવેલા છે, તેમાં કૃતકરણાધ્ધાવસ્થામાં આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો ચાર ગતિમાંથી જે ગતિનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તે ગતિમાં જઈ બાકી રહેલ સમ્યક્ત્વમોહનીયના પુંજનો ક્ષય કરી ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. એ અપેક્ષાએ ચારે ગતિમાં વેદક સમકિત હોઇ શકે છે.

ક્ષયોપશમ તેમજ ઉપશમ સમકિતમાંથી આરોહણ તેમજ પતન અર્થાત્ દેશવિરત્યાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ તેમજ મિથ્યાત્વગમન બન્ને માર્ગો જેમ યથાયોગ્ય ખુલ્લા છે તે પ્રમાણે આ વેદક સમ્યક્ત્વમાં નથી; પરંતુ કેવલ વિશુધ્ધિની પ્રાપ્તિ એટલે

કે વેદક સમ્યક્ત્વમાં જે વિશુધ્ધિ છે તેના કરતાં અનન્તગુણુવિશુધ્ધિની પ્રાપ્તિ એ એક જ રાજમાર્ગ તેને માટે ખુલ્લો છે, તેને કોઇ પણ રીતિએ સંક્લિષ્ટ પરિણામ આવવાનો સંભવ જ નથી, કારણ કે વેદક સમકિત પછીના અવાન્તર સમયમાં અવશ્ય ક્ષાયિક સમકિતની પ્રાપ્તિ આપણે જણાવી ગયા છીએ.

ક્ષયોપશમ એ જ વેદક-

કેટલાક આચાર્ય ભગવંતો ક્ષયોપશમ સમકિતને જ વેદક સમકિતના નામથી સંબોધે છે. એટલે કે ક્ષાયિકની પ્રાપ્તિ પહેલાંનો જે ક્ષયોપશમ સમકિતનો સમય તેનું જ નામ વેદક એમ નહિં, પરંતુ ક્ષયોપશમ સમકિતની કોઇ પણ અવસ્થામાં વેદક સમકિતનો વ્યપદેશ થઇ શકે છે. 'સમકિત મોહનીયના પુંજનું વેદન ' જ્યારે જ્યારે વર્તતું હોય ત્યારે ત્યારે વેદક (ક્ષયોપશમ) સમકિત હોય' એમ તે આચાર્ય ભગવંતો અર્થસમન્વય કરે છે. અપેક્ષાએ તે પણ બરાબર છે.

આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શનના ઔપશમિક,ક્ષાયોપશમિક ક્ષાયિક, સાસ્વાદન અને વેદક એમ ક્રમશઃ પાંચ ભેદોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું તે ઉપરાંત કારક, રોચક અને દીપક એવા પણ ત્રણ ભેદો સમ્યગ્દર્શનને અંગે જણાવવામાં આવ્યા છે. અહિં એટલું અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું કે-ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક વિગેરે જે ભેદો અગાઉ બતાવવામાં આવ્યા છે તે દર્શનમોહનીયના ઉપશમ-ક્ષયોપશમ વિગેરેની અપેક્ષાએ બતાવવામાં આવ્યા છે. જ્યારે આ કારકાદિ ત્રણ ભેદોમાં દર્શનમોહના ઉપશમ-ક્ષયોપશમાદિની મુખ્યતાએ અપેક્ષા નથી, પરંતુ આત્માના તથાપ્રકારના પરિણામવિશેષની અપેક્ષા રહેલી છે. જે બાબત તે ત્રણેનું ક્રમશઃ સ્વરૂપ જાણવાથી સહેજે ખ્યાલમાં આવશે. તે ત્રણેયનું સ્વરૂપ અનુક્રમે આ પ્રમાણેઃ-

કારક સમ્યક્ત્વ-" जं जह भणियं तं तह करेइ सइ जम्मि कारगं तं तु।" ભાવાર્થ-'જિનેશ્વર ભગવંતોએ જે પ્રમાણે મોક્ષનો માર્ગ જણાવેલ છે તે પ્રમાણે જ જે અવસ્થાવિશેષમાં વર્તન થાય તેને કારક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.' અર્થાત્ જગદ્બંધુ મહાનુભાવ તીર્થંકર મહારાજાઓએ ષટ્કાયના જીવોની ત્રિકરણયોગે રક્ષા કરવા માટે શ્રી આચારાંગાદિ સૂત્રોમાં-'सव्वे पाणा सव्वे भूआ सव्वे जीवा सव्वे सत्ता नो हंतव्वा' ઇત્યાકારક જે આજ્ઞા ફરમાવેલ છે તે આજ્ઞાનું યથાશક્તિ આરાધન કરવાની અભિલાષાથી સંસારના દુરન્ત મોહપાશને છેદીને જે ભાગ્યવાન્ આત્મા મોક્ષના અસાધારણ કારણભૂત સર્વવિરતિ-ચારિત્રનો ભાવથી સ્વીકાર કરે છે તે આત્મા આ કારક સમ્યક્ત્વનો અધિકારી છે, એટલે કે પ્રમત્ત-અપ્રમતાદિ (છઠ્ઠા સાતમા વિગેરે) ગુણસ્થાનકોની હદવાળા આત્માઓ જ આ સમ્યગ્દર્શનની યોગ્યતાવાળા હોઇ આ શકે છે. તેથી નીચેના અર્થાત્ દેશવિરતિ-અવિરતસમ્યગ્ દષ્ટિ આદિ ગુણસ્થાનવાળા આત્માઓ કારકસમકિતવંત ગણાતા નથી. મેઘકુમાર, જંબૂસ્વામી, વજ્રસ્વામી, સ્થૂલભદ્રસ્વામી વિગેરે સંખ્યાબંધ ભાવચારિત્રવંત આત્માઓ આ કારકસમકિતના દૃષ્ટાન્તરૂપે ગણી શકાય છે.

રોચક સમ્યક્ત્વ-" रोयगसम्मत्तं पुण रुइमित्तकरं मुणेयव्वं " ભાવાર્થ-' રોચકસમ્યક્ત્વ ચારિત્રાદિ ભાવોની રુચિમાત્ર કરનારું (કરાવનારું) જાણવું.' તાત્પર્ય એ છે કે-આ રોચક સમકિત આત્મભુવનમાં ઉત્પન્ન થવાથી જિનેશ્વરભગવંતોએ મોક્ષના અસાધારણ કારણરૂપે જણાવેલા ચારિ-

ત્રનું આરાધન યદ્યપિ આત્મા કરી શકતો નથી, તથાપિ એ ચારિત્રના માર્ગ ઉપર તે રોચક સમકિતવંત આત્માની રુચિ સંપૂર્ણ હોય છે. “આ સમગ્ર લોકમાં સારભૂત કોઇપણ ભાવ હોય તો તે ધર્મ છે. ધર્મ એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ચારિત્ર-સ્વરૂપ છે, એ સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયી સિવાય આ આત્માને મોક્ષપ્રાપ્તિ કોઇ પણ કાળે થવાની નથી. આવી ચિંતામણિરત્ન અને કલ્પતરુથી પણ અનન્તગુણ કિંમતી રત્નત્રયીનો હું કયારે આદર કરીશ? મારો આત્મા સર્વસાવદ્યનો ત્યાગ કરી સર્વવિરતિનો કયારે અધિકારી બનશે? આશ્રવના સ્થાનોનો પરિત્યાગ કરવાપૂર્વક હું કયારે સંવરની સેવના કરીશ? ઇત્યાદિ ઉચ્ચ ભાવનાઓ આ રોચક સમકિતવંત આત્માને થાય છે, છતાં અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયોદયના પ્રભાવે વિરતિની આરાધના કરવા તે આત્મા ભાગ્યશાળી બની શકતો નથી

શ્રેણિક મહારાજા અવિરતિના ઉદયને અંગે સ્વયં તે ભવમાં ચારિત્રગ્રહણ કરી શકયા નથી, પરંતુ ભગવંત મહાવીર દેવના યોગે ચારિત્રધર્મ ઉપર તેમની એટલી તીવ્ર રુચિ થયેલી છે કે પરમાત્માની ધર્મદેશના સાંભળીને એક અભયકુમાર સિવાય મારા પરિવારમાંથી બીજા જે કોઇ આત્માને ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાની ભાવના થાય તે સર્વને મારા તરફથી સંપૂર્ણ અનુજ્ઞા છે, ‘ મારી પ્રજામાંથી કોઇપણ ભાગ્યવાન્ આત્મા ભગવંતની ધર્મદેશના સાંભળી ચારિત્રગ્રહણ કરવા ઉત્સુક બને તો તેના કુટુંબપોષણ સંબંધી ચિંતા શ્રેણિક મહારાજા પોતે કરશે.’ આવા પ્રકારની ઉદ્ઘોષણા કરવાની આ શ્રેણિક રાજાને જે સદ્ભાવના થયેલ છે તે **રોચક** સમકિતનો જ પ્રભાવ છે.

દીપક સમ્યક્ત્વ:—

‘सयमिह मिच्छद्दिट्ठि धम्मकहाईहिं दीवइ परस्स।
सम्मत्तमिणं दीवग-कारणफलभावओ नेयं ॥१॥’

ભાવાર્થ—સ્વયંમિથ્યાદૃષ્ટિ હોવા છતાં ધર્મકથા-ધર્મદેશનાદિ દ્વારા અન્યને જે અજવાળું આપે છે અર્થાત્ સમ્યક્ત્વાદિ લાભો પ્રાપ્ત કરાવે છે તે [1]કારણફલભાવની અપેક્ષાએ દીપક સમ્યક્ત્વવંત કહેવાય છે.’

આ સમ્યક્ત્વનું નામ **દીપક** એટલા માટે જ રાખવામાં આવેલ છે કે જેમ દીપક (દીવો) પોતે પોતાની પ્રભાથી અન્ય જીવોને કયા પદાર્થો કયાં રહેલ છે તે બતાવી આપે છે, પરંતુ પોતાની પાછળ અંધારું હોય છે તેની માફક દીપક સમકિતવંત આત્મા પોતાની ધર્મદેશનાદિ શક્તિદ્વારા સંખ્યાબંધ જીવોને સમ્યગ્દર્શનાદિ લાભો પ્રાપ્ત કરાવે પરંતુ સ્વયં તો મિથ્યાત્વથી જ વાસિત હોય છે.

અભવી એવા **અંગારમર્દકાચાર્ય** સ્વયં મિથ્યાદૃષ્ટિ હોવા છતાં ધર્મદેશનાદિ શક્તિથી પોતાના ૫૦૦ શિષ્યોને યાવત્ મોક્ષપ્રાપ્તિમાં કારણભૂત બન્યા છે. આ કારણભાવની અપેક્ષાએ જ ઔપશમિકાદિ ત્રણે ય પ્રકારના સમ્યક્ત્વમાંથી એક પણ સમ્યક્ત્વ ન હોવા છતાં તેમને દીપક સમકિતવંત કહેવામાં આવે છે. વસ્તુતઃ દીપક સમકિત એ સમકિત છે જ નહિં.

કારક સમકિતવંતને છઠ્ઠું સાતમું વિગેરે ગુણસ્થાન હોય છે. રોચક સમકિતવંતને ચતુર્થ ગુણસ્થાનક હોય છે અને દીપક સમકિતવંતને પ્રથમ

૧. સમ્યક્ત્વ-દેશવિરતિ-સર્વવિરતિરૂપ ફળની પ્રાપ્તિમાં તેઓ કારણ હોવાથી.

મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાનક હોય છે. દીપક સમકિતવંત તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તત્ત્વદષ્ટિએ મિથ્યાદષ્ટિ જ છે. પરંતુ કારક તેમજ રોચક સમકિતવંત ઔપશમિકાદિ ત્રણ પ્રકારના સમકિતમાંથી અમુક સમકિત હોય તો જ તે હોઇ શકે એવો નિયમ નથી, ત્રણ પ્રકારના સમકિતમાંથી અન્યતમ કોઇ પણ સમકિત હોય તો પણ વિચારદષ્ટિએ કારક તથા રોચક સમકિત હોવામાં બાધા જણાતી નથી.

ચાલુ—

આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

(કવ્વાલી)

' વિષમ છે વાટ શિવપુરની '

અનાદિ કાળની ટેવો, ટળે નહીં જ્યાં સુધી સઘળી;
મળે નહીં ત્યાં સુધી મુક્તિ, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૧

કષાયો ચાર લુટારા, પ્રમાદી પથિક જન લૂંટે;
લુંટાઇને વળે પાછા, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૨

સરિતા ઊંડી તૃષ્ણાની, પડી છે વાટમાં આડી;
ડૂબતા પ્રાણીઓ પુષ્કળ, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૩

રાગ ને દ્વેષના ડુંગર, ગગનચુંબી શિખરવાળા;
ઓળંગીને જવું મુશ્કિલ, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૪

વેદનો તીવ્ર દવ વહ્નિ, બળે છે વાટમાં સઘળે;
બળ્યા છે પ્રાણીઓ તેથી, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૫

વિલાસોની ઘટાવાળાં, વિષય વિષવૃક્ષની ઝાડી,
મુંઝાવીને હરે શુધ્ધિ, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૬

હર્ષ ને શોક લુતારા, બતાવીને ક્ષણિક વસ્તુ;
ઠગી લે જ્ઞાનદર્શનને, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૭

અહંતા ને વળી મમતા–તણું જ્યાં ઘોર અંધારું;
ભૂલે છે પ્રાણીઓ રસ્તો, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૮

ભયંકર વાટમાં દર્શન, મોહનો કેસરી બેઠો;
જવા દેતો નથી કોઇને, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૯

હાસ્ય ને ભયતણા કાંટા, વેરાયા છે ઊભે રસ્તે;
નથી જગ્યા જરા ખાલી, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૧૦

તજીને વાટ શિવપુરની, વિષય વાટે વળ્યા પ્રાણી:
સુગમ સીધી સરળ જાણી, વિષમ છે વાટ શિવપુરની. ૧૧

'વિચારશ્રેણી'

(૧) માણસને પોતાની ભૂલની ત્યારે જ ખબર પડે છે કે જ્યારે ઠોકર ખાઇને હેઠો પડે છે.

(૨) સ્નેહનું વિષપાન કરનારાઓએ સુખ–શાંતિની આશા છોડી દઇને મૃત્યુની વાટ જોવી જોઈએ.

(૩) જે માણસ પોતાને મનગમતું કરતા હોય તો છેવટે અણગમો ન થવો જોઇએ અને જે પ્રવૃત્તિમાં પરિણામે અણગમો થાય તો મનગમતું કરવાની ભ્રમણા જ કહી શકાય.

(૪) જે સુખશાંતિમાં પરાધીનતા છે તે સાચી સુખશાંતિ જ નથી.

(૫) જેમ ફૂલને સુગંધી તથા સાકરને મીઠી બનાવવા બીજી વસ્તુની જરૂરત પડતી નથી તેમ આત્માને સુખી બનાવવા કોઇ પણ વસ્તુની જરૂરત નથી.

(૬) મોટા બનવું હોય તો નાનાઓનો, આદર સત્કાર કરો, કારણ કે મોટા બનાવવું નાનાઓના હાથમાં છે.

(૭) દંભી માણસ વિશ્વાસઘાતી હોવાથી કોઇનો પણ પ્રેમ મેળવી શકતો નથી. ચાહતાં શીખશો તો ક્લેશ કરમાઈ જશે.

(૮) પૌદ્‌ગલિક સુખમાં ટેવાઇ ગએલાને આત્મિક સુખ ગમતું નથી.

(૯) પોતાને ઓળખ્યા સિવાય પરમાત્મા ઓળખાય નહિ અને પરમાત્માને ઓળખ્યા સિવાય પરમાત્મા બની શકાય નહિ

(૧૦) પુદ્‌ગલોના વિનાશ સિવાય આત્માનો વિકાસ થઈ શકતો નથી.

(૧૧) જેમ કાંટાથી કાંટો નીકળે છે તેમ પ્રશસ્ત રાગથી અપ્રશસ્ત રાગ નીકળી જાય છે.

(૧૨) પોતાને મનગમતું કરવું હોય તો બીજાને મનગમતું કરો.

(૧૩) જેને માનસિક સુખ નથી તે ચક્રવર્તિ કેમ ન હોય? તો પણ દુ:ખી જ છે.

(૧૪) આત્મા ઇન્દ્રિયોથી અપરાધી બનતો નથી, પણ મનથી બને છે.

(૧૫) પ્રેમની પરાકાષ્ઠા તન્મય થઈ જઈ એકનિષ્ઠપણામાં જ છે.

(૧૬) પૂર્ણ પ્રેમમાં હૃદયભેદ હોતો નથી અને જ્યાં હૃદયભેદ છે ત્યાં પૂર્ણ પ્રેમ નથી; પણ તુચ્છ સ્વાર્થ છે

(૧૭) અંતરમાં અંતર રાખી સાચા સ્નેહીનો ડોળ કરનાર વિશ્વાસઘાતી દાનવ છે પણ માનવ નથી.

(૧૮) બે હૃદયવાળા માણસોમાં વિશ્વાસ રાખનાર ભૂલનો ભોગ બને છે.

(૧૯) પરમાત્માનો પૂર્ણ પ્રેમી તેમની આજ્ઞાઓનો અનાદર કરતો નથી.

(૨૦) હસવું તે આનંદનો ઉભરો છે અને રડવું તે શોકનો ઉભરો છે.

(૨૧) કુદરત જે કંઈ તમને આપે તેમાં સંતોષ માની આનંદથી જીવો. પસંદ પડે

અથવા ન પડે કુદરત પાસેથી આપેલું જ લેવું છે, માટે બીજાની પાસે વધુ સારું જોઈને નારાજ થશો નહિ.

(૨૨) ક્ષમા, સરળતા, નમ્રતા, શાંતિ, સમતા આદિ મળવાં તે પ્રભુસેવાનો બદલો છે, અને રૂપ, વય, ધન, સુંદરતા આદિ મળવાં તે પણ પ્રભુભક્તિનો બદલો છે; માટે તમને શું ગમે છે તેનો સાચી રીતે વિચાર કરીને પ્રભુની સેવામાં અર્પણ કરજો.

(૨૩) વર્ણ, ગંધ, રસ આદિ જડના ધર્મો છે. તે દેહને પોષે છે. અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદિ આત્માના ધર્મો છે. તે આત્માને પોષે છે. માટે તમે આત્મા છો કે જડ છો તેની ઓળખાણ કરીને તમને યોગ્ય લાગે તે ધર્મોનો ઉપયોગ કરશો.

(૨૪) તમે તમારું જ મેળવો. પારકું મેળવવા જશો તો પોતાનું પણ ખોઈ બેસશો અને પ્રયાસ વ્યર્થ જશે.

(૨૫) ભિખારીની સેવા કરવાથી શ્રીમંત બની શકાતું હોય તો જ જડની ઉપાસના કરવાથી સુખી બની શકાય.

(૨૬) સુંદર સુંદર મકાનો, ઘરેણાં, વસ્ત્રો, ભોજન આદિ જડ વસ્તુઓને વિકૃત બનાવી તેની પાસે સુખ તથા આનંદની ભીખ માગતાં જિંદગી વહી ગઈ છતાં કોઈએ કાંઈ પણ મેળવ્યું નહિ.

(૨૭) સાચો માર્ગ ઓળખી ગમન કરનાર લોકનો ભય રાખશે તો ભૂલો પડશે.

(૨૮) સાચું જાણવા છતાં પણ લોકને સારું લગાડવા ખોટું આદરનાર હાથમાં દીવો લઈ કૂવામાં પડે છે.

(૨૯) ક્ષુદ્ર તૃષ્ણાઓ તથા તુચ્છ સ્વાર્થ સંતોષવાને લોકનો જેટલો ભય રાખવામાં આવે છે તેનાથી હજારગણો ઓછો ભય પોતાના શ્રેયને માટે પરમાત્માનો રાખવામાં આવે તો પરમ કલ્યાણ થઈ જાય.

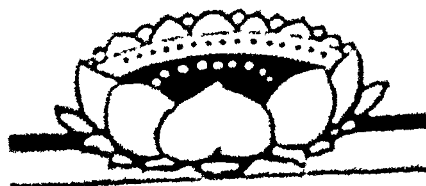
(૩૦) કોઈ પણ સ્વાર્થ માટે પેટમાં દગો રાખીને સ્નેહ કરનાર સ્નેહી નથી પણ પરમ શત્રુ છે.

(૩૧) બીજાના જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છા થાય તે પહેલાં તેની ઉપયોગીતા અને ઉત્તમતાનો સારી રીતે વિચાર કરી લેવો જોઈએ.

(૩૨) સુખ-શાંતિ તથા આનંદ મેળવવાની ઇચ્છાવાળાની જીવનયાત્રા સાદી અને સરળ હોવી જોઈએ.

(૩૩) પ્રારબ્ધની પ્રેરણા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરતાં જગત ઉપર અણગમો લાવી દુઃખી ન થશો.

(૩૪) આત્મવિકાસની ઇચ્છાથી જ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓનો ત્યાગ કરશો પણ છોડેલી વસ્તુઓ પાછી મેળવવાની ઇચ્છાથી ત્યાગ કરશો નહિ; કારણ કે છતી વસ્તુઓ છોડીને પાછી તેની આશા રાખવી તે અજ્ઞાનતા છે.

લેખકઃ-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને

ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા.]

(ગતાંક પૃ૪ ૪૧ થી શરૂ)

મહાનિપુણ વૃદ્ધ વણિક.

કોઈ એક નગરમાં અતિ વૃદ્ધ સુજ્ઞ વણિક રહેતો હતો. પોતે બુદ્ધિમાન છતાં પૂર્વ દુષ્કૃતના યોગે આજન્મ નિર્ધન હતો, ગરીબ હતો, દુઃખી હતો, તેમાં પણ વૃદ્ધાવસ્થામાં અંધ થયો. આ રીતે એ ચોતરફ દુઃખથી ઘેરાયો. ખૂબ મહેનત કરીનેય મેળવતો તે પણ અંધ સ્થિતિમાં બંધ થયું. પોતાને એક સ્ત્રી હતી, તે પણ વૃદ્ધા બની અશક્ત થઈ. દુર્ભાગ્યે ડોસાને સંતતિ પણ નહોતી. ફક્ત પગ વાળીને પડ્યા રહેવાં જૂનું પુરાણું જીરણ ઝૂંપડું હતું. ક્રમે કરીને બંનેને ફાટલતૂટલ કપડાં, ઘટી, ખાણીયો અને તાવડીપાટીયો એ જ એનાં મરણ-મૂડી રહ્યાં. હવે ખાવું શું ? એ વિચારે એક દિન ડોસાને ખૂબ અકળાવ્યો. એક દિવસે 'कार्यं साधयामि वा देहं पातयामि' એવો મનમાં નિરધાર કરીને પોતાના ઈષ્ટદેવને પ્રસન્ન કરી ચિરપરિચિત કંગાળીયતતા દૂર કરવાનું એણે નક્કી કર્યું આથી દેવના આવાસે જઈ દેવ સન્મુખ બેસીને દેવ પ્રસન્ન ન થાય ત્યાં સુધીનું એ વૃદ્ધ વણિકે અનશન આદર્યું. દિવસો પર દિવસો જતાં ઉપવાસ-માં એકવીશ દહાડા વીત્યા. પરમ દુઃખી હાલતમા પણ દેવે વણિકને મહાન્ ટેકવાળો જોઈને, તેમજ દારિદ્ર ફેડવા માત્રની જ એની વૃત્તિ જાણીને દેવે પ્રસન્ન થઈ એ વૃદ્ધ વણિકને જોઈએ તે માગી લેવાનું મહમા વચન આપ્યું. આથી એ બુદ્ધિમાન વૃદ્ધે વિચાર્યું કે દેવનું દર્શન પણ મોઘ (નિષ્ફળ) જતું નથી તો વચન તો મોઘ જાયજ કેમ ? માટે આવો સુંદર અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તો-જે કાંઈ માગું તે એવું માગું કે જગતના સર્વ પ્રાણીઓ કરતા સર્વ વાતે સમૃદ્ધ અને સુખી થાઉં. ભાગ્યવાન્! વિચાર કરો કે આ અવસરે કોઈ નિર્બુદ્ધિ હોય તો જગાય થંભે ? અને ઉતાવળે માગે તે પણ બુદ્ધિની ગેરહાજરીમાં કેવુંક માગે ? અસ્તુ. દેવે પણ જાણ્યું કે આ વૃદ્ધને પહેલાં તો દારિદ્ર ફેડવા માત્ર જ વૃત્તિ હતી, અને એ જોઈને તો મેં વચન આપ્યું પણ હવે તો ખૂબ જ લોભે તણાયો, તેમાં પણ એ જાતિનો પણ વણિક છે જેથી યાચનામાં કશી કમીના નહિ રાખે. એ વખતે દેવને વણિક સંબંધી એક લોકોક્તિ યાદ આવી; તે એ કે-"બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ રચી ત્યારે બ્રાહ્મણ, વણિક, કુંભાર, કડીઆ, ભવાટ, લુહાર, સુથાર, દરજી, મોચી વિગેરેને તેમણે સ્વર્ગમાં જ બનાવ્યા. બ્રાહ્મણને કહે તમે પૃથ્વી ઉપર જઈને ઘેર ઘેર માગી ખાવ ! વણિકને કહે તમે કોથળો કરી ખાવ ! કુંભારને કહે તમે હામ પકવી ખાવ ! એમ સહુને પૃથક્ પૃથક્ કાર્ય સોંપી પૃથ્વી ઉપર ચાલ્યા જવાની આજ્ઞા કરી. સહુ તો ગયા, પણ પેલો વણિક ઊઠે નહિ ! બ્રહ્માએ કહ્યુઃ અલ્યા, સહુ ચાલ્યા ગયા અને તું કેમ બેઠો છે? વણિક કહે મારે તો આપની સેવા કરવા અહિં જ રહેવું છે. વળી ત્યાં જઈને મારે કોથળો (થોડાં થોડાં વસાણાં કોથળામાં ભરીને દરરોજ બે ત્રણ ગામ ફરી વેચવાં તે) કરીને ખાવું એનાં કરતાં આપની સેવામાં બેઠાં બેઠાં સ્વર્ગનાં સુખ શું ખોટાં છે ? બ્રહ્મા કહે પણ ભાગ્યવાન્ ! મનુષ્યથી સ્વર્ગમાં રહેવાય નહિં માટે તું જા. વણિક કહે ગમે તેમ થાય, હું તો ત્યાં દુઃખી થવા નહિ જાઉં. બ્રહ્મા મુંઝાયા

હવે આનું કરવું શું ? આને ક્યાં સર્જ્યો ? એ વિચારમાં પડ્યા. છેવટે કહ્યું કે કોઈ વાતે જાય છે કે નહિં ? વણિક કહે આપ પરમ પિતા હું અહિં રહું એમાં નાખુશ જ હો તો હું તો આપની આજ્ઞા મસ્તકે ચઢાવીને પૃથ્વી ઉપર જાઉં, પણ તે એક શરતે અને તે એ કે–'માલીકીની દુકાનમાં ગાદી તકીએ બેઠો બેઠો ઘરના ઘરમાં ઘરની સ્ત્રીના હાથની ઘઉંની ઘીથી ચોપડી ઉની રોટલી અને દૂધ ભાત, લીલાં શાક, ચટણી, રાયતું, અથાણાં અને પાપડ સાથે નિત્ય તાજાં ખાઉં.' બ્રહ્માએ વિચાર્યું કે આણે તો હદ કરી ! બધું માગ્યું તે પણ વગર મહેનતે જ અને બેઠાં બેઠાં પગ પર પગ ચઢાવીનેય નિત્ય તાજું માગ્યું; પણ હવે આ શલ્ય અહિં કેમ રખાય ? આ વિચારથી થાકીને કંટાળીને બ્રહ્માએ પણ વણિકને કહ્યું કે જા ભઇ જા ! ભલો થઇને જા ! તને એવું મળો ! આમ બ્રહ્માએ કહ્યું ત્યારે એ વણિક પૃથ્વી ઉપર આવ્યો !!!" આમ વિચારી તે દેવે વણિકને છેવટ કહ્યું કે 'ભાઇ તારે જે જોઇએ તે માગ. એ મેં આપેલું વચન મિથ્યા નહિં થાય પણ તારી સાથે શરત એટલી કે તને એક જ વચનથી માગી લેવાનું કહું છું.' વણિકે કહ્યું કે 'ભલે કૃપાળુ, આપ તેમ પ્રસન્ન હો તો તેમ.' દેવ કહે છે કે 'તો ઢીલ ન કર, જે જોઇએ તે એક વચનથી જલ્દી માગી લે.' વણિક કહે–મારા સાતમા છોકરાની વહુને મારી સાતમી હવેલીના સાતમે માળે કાયમ સોનાની ગોળીએ છાશ ફેરવતી મારી આંખે જોઉં.' આ કથનથી દેવ તો હેરત પામી ગયો, કારણકે એક જ વચનમાં પણ સહુ કરતાં સરસાઈ અને સર્વ કાંઇ માગી લીધા. પણ વચન આપ્યું ત્યાં થાય શું ? દેવ કહે તથાસ્તુ. વિચારો, ભાગ્યવાન બુદ્ધિમાન આ વૃધ્ધે શું શું માગ્યું ? ડોસાડોસી બંનેની યુવાવસ્થા માગી ! સાત સાત પુત્ર અને તે પણ પરણેલાં ! એ પુત્રો ઘરેબારે થાય ત્યાં સુધીનું પોતાનું આયુષ્ય માગ્યું ! સાતે છોકરાને અલગ અલગ રહેવા સાત હવેલી માગી અને તે પણ સાત સાત માળની ! વહુરોનાં આભૂષણો પણ સુવર્ણ-જડિત હીરા, માણેક અને મોતીનાં માગ્યાં, કારણ કે જેને ઘેર છાશ કરવા પણ સોનાની ગોળી હોય તેને ત્યાં ઋદ્ધિ પણ તે પ્રમાણમાં જ હોયને ! પોતાનું અંધપણું ટાળી જિંદગીભર સુખી કરનાર ચક્ષુ પણ માગ્યાં ! કશું બાકી રાખ્યું ? આ સ્થાને કોઇ અન્ય હોત તો શું માગત ? આ બધો કોનો પ્રતાપ ! કહો કે વિદ્યાદેવીનો જ ! વિદ્યા જ હૈયામાં હાજર ન હોત તો દેવ શું આપત ! આથી પણ વિદ્યા એ શ્રેષ્ઠ દેવ છે એ વાત સિદ્ધ જ છે. (ચાલુ)

મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ

(રાગ–યા ઈલાહી મીટ ન જાએ દર્દે દિલ)

વીરના દર્શન અહો આજે થયાં,
દર્શથી પાપો અમારાં ધો ગયાં;
મૂર્ત્તિમાં સ્ફૂર્તિ દિસે છે આ સમે,
આજ વીરજિણંદ અમને તો ગમે. ૧

પ્રેમથી હું દર્શ વીરતણું કરું,
અન્ય ભાવોને સદાયે પરિહરું;
છે નિરંજન શાંતભાવોથી ભરી,
દોષ રોષ ન ભાસતો જેમાં જરી. ૨

પૂર્ણત્રાતા છો સદા દાતા તમો,
રાગરૂપી આગમાં જલતા અમો;
હું ન માગું મોક્ષપદને નાથજી,
માત્ર મુજને વીર ! રાખો સાથજી. ૩

મુક્તિ નારીની મ્હને પરવા નથી,
ચરણમાં રાખો એ વાણી મેં કથી;
અર્જ આજ સુણી વિભુ આવો હવે,
સેવક "લક્ષ્મી"આપનો આખર સ્તવે. ૪

મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

[ગતાંક પૃ૪ ૩૩ થી શરૂ]

વંશસ્થ.

તત્સંગમે યુદ્ધ-ગૃહે જયશ્રીએ, કૃપાણુ કર્ણોત્પલ શું નિયોજિને;
પ્રતાપ-દીપો રિપુના બુઝાવિયા, અહો સલજ્જા નવસંગમે સ્ત્રીઓ. ૧૨

આકારના દર્શનમાત્રથી પળે, ઇષ્ટાર્થથી અર્થિ કૃતાર્થ જે કરે;
તે ભૂપના કર્ણ અતિથિ ના હવા, દુરક્ષરો બે કદી 'દેહિ' એહવા. ૧૩

બલે કરી તે નૃપને ઉપાસવા, પ્રકંપવંતા કુલપર્વતો સમા;
ભૂપોતણા ભેટરૂપી ગજેશ્વરા, દ્વારે ઊભા તાસ મદાંબુ સારતા. ૧૪

રુધિર માતંગ ઘટાગ્રનું પીતી, ભેટાતી'તી જે સુરતાર્થિ યોધથી;
એવી અસિ ત્હેની સ્વશુદ્ધિ કારણે, ભજે પ્રતાપાગ્નિ સમૃદ્ધ જે રણે. ૧૫

૧૨. યુદ્ધરૂપ ગૃહમાં તેનો સંગમ થતાં જયલક્ષ્મીએ કર્ણોત્પલ (કમલ ફૂલ) જેમ તરવારનો વ્યાપાર કરી શત્રુઓના પ્રતાપરૂપ દીવા બૂઝાવી નાખ્યા. (રૂપક અલંકાર.) આનું અર્થાંતરન્યાસથી સમર્થન કરે છે: અહો! નવીન સંગમવેળાએ સ્ત્રીઓ લજ્જાયુક્ત હોય છે '

૧૩. આકારના લેશ દર્શન માત્રથી જ જે ક્ષણમાં અર્થિજનને ઇષ્ટ પદાર્થવડે કૃતાર્થ કરતો, એવા તે રાજાને 'દેહિ—આપ' એ બે દુષ્ટ અક્ષરો કદી પણ કાનનું અતિથિપણું પામતા નહિં-સંભળાતા નહિં. તાત્પર્ય—માગ્યા પહેલાં તે ઇષ્ટ પૂરતો, એવો તે દાનેશ્વરી હતો.

૧૪. બલપ્રયોગે કરી તે રાજાને ઉપાસવા માટે રાજાઓ તરફથી ભેટરૂપે આવેલા મદઝરતા માતંગો તેના દ્વારે ઝૂલતા હતા: અને તે પ્રકંપમાન થતા કુલપર્વતો જેવા લાગતા હતા. —ઉપમા.

૧૫. માતંગ-ઘટાગ્રનું રક્ત પીતી અને સુરતાર્થી સુભટોથી આલિંગન કરાતી, એવી તે રાજાની તલવાર પોતાની શુદ્ધિને અર્થે, રણસંગ્રામમાં સમૃદ્ધ-પ્રદીપ્ત થયેલ પ્રતાપરૂપ અગ્નિનો આશ્રય કરતી. શ્લેષ:—

માતંગ=(૧) હાથી, (૨) ચંડાલ. ઘટા=સમૂહ; ઘટ=ઘડો.

સુરતાર્થી=સુરત+અર્થી, ક્રીડાર્થી; સુરતા+અર્થી=દેવપણાના અર્થી.

શ્રુતાબ્ધિ પારંગત તે નરેંદ્રથી, જાણે પરાભૂતિ જ શંકી ભારતી;
વિશેષ પાઠાર્થ હજુય ધારતી, સ્વહસ્તથી પુસ્તક ના જ છોડતી! ૧૬

શસ્ત્રપ્રહારે તસ દંતથી ક્ષણે, અગ્નિકણો ઊછળતા રણાંગણે;
જાણે દીસે તે રિપુના ગજેંદ્રના, જીવો ઊડયા હોયની! રક્ત સાથમાં. ૧૭

સત્શ્રુત ને શીલ બલ ત્રિપુટીને, સાંધે સદા તેહ ઉદારતા ગુણે;
ચતુષ્ક તે મંગલ પ્હેલું પૂરતું, દિગ્જીત કીર્ત્તિપૂર જ્યાં પ્રવર્ત્તતું. ૧૮

ગળી જતો ઉદ્યત રાજમંડલો, તેનો ઉલસ્યે અસિ-રાહુ ચંડલો;
નિમજ્જી ધારા-જલમાં રિપુ સ્વને, પ્રવિભજી આપી દીએ જ દ્વિજને! ૧૯

માતંગ ઘટા(ચંડાલના ઘડા)ના રુધિરપાનની શુદ્ધિ પ્રતાપ-અગ્નિમાં કરી એમ ભાવ છે.- તાત્પર્ય-તે મહાપ્રતાપી હતો.

૧૬. શ્રુતસમુદ્રનો પાર પામેલા તે રાજાથી જાણે પરાભવની શંકા પામી, સરસ્વતીએ વિશેષ અભ્યાસ અર્થે હાથમાં પુસ્તક ધારણ કર્યું તે હજુ પણ છોડતી નથી!—ઉત્પ્રેક્ષા.

૧૭. રણાંગણમાં તેના શસ્ત્રપ્રહારવડે કરીને હાથીદાંતમાંથી ઉછળતા અગ્નિકણો, જાણે લોહી સાથે શત્રુ-હાથીઓના જીવ ઊડી ગયા હોયની! એમ ક્ષણભર ભાસતા હતા.—ઉત્પ્રેક્ષા.

૧૮. શ્રુત, શીલ અને બલ એ ત્રિપુટીને તે રાજા સદા ઉદારતા ગુણથી સાંધતો; અને તે ચારેય-દિગ્વિજયની તેની કીર્ત્તિ પ્રવર્ત્તતાં,-પ્રથમ સુમંગલરૂપ થતા.

ગુણ-શ્લેષ: (૧) ગુણ, (virtue); (૨) દોરી.

૧૯. ઉદ્યત રાજમંડલને ગળી જતો એવો તેને પ્રચંડ અસિરૂપ રાહુ જ્યારે ઉલસતો, ત્યારે શત્રુઓ ધારા-જલમાં નિમજ્જન કરી, સ્વને પ્રવિભજીને દ્વિજને આપી દેતા.

અત્રે શ્લેષ આ પ્રમાણે યથાસંભવ ઘટાવવા—

ઉદ્યત-(૧) લડવા તત્પર (રાજા પક્ષે); (૨) ઉદયપ્રાપ્ત (ચંદ્ર પક્ષે).

રાજમંડલ-(૧) નૃપસમૂહ; (૨) ચંદ્રમંડલ.

જલ-(૧) પાણી; (૨) તરવારનું પાણી.

સ્વને-(૧) પોતાને; (૨) ધનને, વૈભવને.

પ્રવિભજી-(૧) ભગ્ન થઈ-ભાંગી જઇ, (૨) પ્રવિભાગ કરી વ્હેંચી દઇ.

દ્વિજ-(૧) બ્રાહ્મણ; (૨) પક્ષી.

ચંદ્રગ્રહણ વેળાએ દ્વિજને દાન દેવાનો રિવાજ છે તેને અનુલક્ષીને આ કથનનો ભાવ વિચારવો. તાત્પર્ય રાજમંડલને ગળી જતી તેની તલવાર જ્યારે ઉપડતી ત્યારે તે શત્રુઓ ભગ્ન થઇને દ્વિજનો-પક્ષીનો ભક્ષ થઇ પડતા.

[લેખકઃ—મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ]

પ્રભુના જ્ઞાનનો પ્રકાશ.

જગદ્‌ગુરુ પ્રભુના જ્ઞાન સ્વરૂપી છે. સર્વ જમાના અને દેશોના મનુષ્યોએ જ્ઞાનને શોધ્યું છે કારણ કે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ પોતાના આત્મા ઉપર અને પોતાના સ્વભાવ ઉપર કાબૂ મેળવવારૂપ છે. મનુષ્યોના હૃદયમા સત્ય પામવાની તીવ્ર આતુરતા રહેલી છે અને અજ્ઞાન અને માયા ગમે તેટલાં મિષ્ટ હોય તો પણ કોઈ પણ આત્મા લાંબા વખત સુધી તેમાં રહેવા ખુશી હોઈ શકે નહિ. મનુષ્યો પોતાની હયાતીનાં રહસ્યો સમજવાને ઇચ્છે છે, કારણ કે તેઓ અનુભવથી જાણે છે કે તેમણે શોધેલું દરેક નવું સત્ય જીવનના પ્રશ્નોનો ઊકેલ આણવાને જોઈતું બળ તેમના હૃદયમાં અને મનમાંથી પ્રકટાવે છે. જેમ જેમ મનુષ્યોએ જ્ઞાન પામવાને પ્રયત્ન કર્યો છે તેમ તેમ જુદાં જુદાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રો મનુષ્યોના મનને સમૃદ્ધ બનાવવાને હયાતીમાં આવ્યાં છે. અત્યારે આપણને ધર્મ, વિજ્ઞાન, દયા, કાયદા, અર્થશાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર અને વિદ્યાના બીજા અનેક ખાતાઓનું જ્ઞાન છે. જ્ઞાનનું દરેક ખાતું મનુષ્યમાં રહેલી નિરાધારતા અને અજ્ઞાનને ઓછાં કરે છે. દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન મનુષ્યસ્વભાવના ક્ષણિક ભાવોને પવિત્ર બનાવવાને, પ્રબળ બનાવવાને અને તેને આધ્યાત્મિકરૂપ આપવાને પ્રયત્ન કરે છે. અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થવાથી તે આસપાસોની હકીકતોને સદ્‌જ્ઞાનના રૂપમાં ફેરવી નાખે છે અને તે તેના સ્વભાવનુ એક અંગ બની જાય છે. જ્ઞાનમાં જેમ મનુષ્ય આગળ વધતો જાય છે તેમ દરેક પગથિયે તેની દૃષ્ટિ-મર્યાદા વિશાળ બનતી જાય છે, એટલું જ નહિ પણ તેના પ્રેમની મર્યાદામાં વિશાળ દુનિયા આવતી જાય છે. અને તે વિશાળ દુનિયાને તે પોતાના જ્ઞાનનો અનુભવ અનુભવી રહ્યા છે.

શ્રી વક્ર જાણી સ્ત્રીસ્વભાવથી અતિ, વિશ્વાસ જાણે ધરતો ન ભૂપતિ;
બલે હરેલી રિપુઓની લક્ષ્મીને, બહારે જ દેતો નિજ માન્ય લોકને ૨૦

ભેદેલ શત્રુ ગજ ગંડમાં બલે, સમુલ્લસંતા શિલીમુખના છલે;
એની અસિ કેશ ગ્રહી જયશ્રીને, શું ક્રોધથી ખેંચતી જેમ દાસીને. ૨૧

---

૨૦. લક્ષ્મીને સ્ત્રીસ્વભાવથી અત્યંત વાંકી જાણીને, તે રાજા જાણે વિશ્વાસ ન ધરતો હોય એમ, શત્રુઓની બનાત્કારે હરેલી લક્ષ્મી બહારો બહાર જ પોતાના માનીતા જનોને આપી દેતો' —ઉત્પ્રેક્ષા.

૨૧. શત્રુ-ગજોના બળે કરી ભેદાયેલા કપોલ સ્થલમા સમુલસતા શિલીમુખના (બાણ અથવા મધુકર) બહાને, એ રાજાની તલવાર જાણે ક્રોધથી કેશ પકડીને, જયલક્ષ્મીને પદાનુચરી-કિંકરીની જેમ ખેંચતી હતી! —ઉત્પ્રેક્ષા+અપહ્નુતિ

—લે. રાયચંદ મૂળજી પારેખ—

વ્યવહાર વચન યાને ક્ષમાપના.

મનુષ્ય માત્ર શાંતિને ઇચ્છે છે. પશુ-પક્ષી પણ શાંતિ જ ઇચ્છે છે. વળી દરેક જીવ પોતે પોતાના માટે સુખશાંતિ ઇચ્છે છે; પરંતુ તારે તો सर्वत्र सुखी भवतु लोकाः નો જ પાઠ ઉચ્ચારવો. દરેક પશુ-પક્ષીથી માંડી પ્રાણી માત્રની શાંતિ ઇચ્છી તારા મિત્રો, તારા કુટુંબ,કબીલા, સગા-સ્નેહીઓ સાથે મિત્રાચારી વધારી દરેક સાથે મિત્રાચારી વધે,કાયમ રહે તે જ તારા માટે શોભે, અને એવી જ હમેશાં શુભ ભાવના ભાવ.

દરરોજ પ્રભાતના સમયમાં વહેલા ઊઠી પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનું સ્મરણ કર અને સાથે સર્વ જગતના લોકોના દુઃખ દૂર થાય તેવી પ્રાર્થના હંમેશ કર.

શું જગતના સર્વે પ્રાણી તારા મિત્રો, તારા સ્નેહીઓ નથી? રંકથી રાય સુધી તારે તો સમદૃષ્ટિથી જોવાની ટેવ રાખવી. અને વિશાળ હૃદય રાખી તુચ્છ ભાવનાને તજી દેવી.

કલેશ-કંકાસ, મારામારી, ગાળાગાળી આવા કામો તને શોભે નહી. તે જેને પસંદ હોય તે ભલે આચરે. તારે તો પરદુઃખે દુઃખી થવું જોઈએ અને પરસુખે સુખી થવું તે જ હિતકારી છે અને તો જ તારા આત્માનું ભલું થશે તે યાદ રાખ.

"પ્રભાતે વહેલા ઊઠી કર સ્મરણ કીરતારનું રે" તે જ પાઠનું રટણ કર અને પારકી નિંદા તજી દે, કારણ કે તેમાં મહાપાપ છે કારણકે અણજોઇ-અણદીઠી એવી નરકગામી વાતોથી તું હમેશાં દૂર રહે.

સુજ્ઞને વધારે કહેવાનું હોય જ નહી. તારા પોતાના આત્માનું ભાન કર અને જાગૃત દશામાં આવ. શું જગતની લીલા છે! અને પાપ-પુણ્ય સિવાય તારા માટે કાંઈ જ નથી. જડ વસ્તુનો મોહ ઓછો કર. કુટુંબ પરિવાર પણ તારા નથી. મોહદશા દૂર થશે તો આત્મા જાગૃત દશામાં આવશે, માટે હે ભાઈ! તારા આત્માનું કલ્યાણ થાય તે જ ખરો રસ્તો શોધી લે.

ભુંડાઈમાં ભાગ લેશો નહીં, બુરાઈના બણગા ફૂંકશો નહીં અને કોઈને દુઃખ દેવા તત્પર થઈશ મા. કૃપણતામાં કટાઈ જઈશ નહીં.

જ્યારે કામ તારા અંગ ઉપર પવનરૂપી વાથી ઝડપવા આવે તે પહેલાં તેને ખંખેરી નાખ, અને શુદ્ધ ચારિત્ર બનાવી દરેક કલંક દૂર કર અને ભારતભૂમિનું, સર્વ પ્રાણીનું અને દુનિયાભરનું સારું ઇચ્છ અને એવી ઉચ્ચ ભાવના કાયમ રહે તેવી પ્રગતિ કર. અને સુગંધી પુષ્પ જેવા દરેકને બોધ ઇચ્છા રાખ.

તારું નાનું ચરિત્ર પણ સારા વર્તુલ પર હશે તો તું ઉચ્ચ પ્રગતિ પર ચડી શકીશ. આ જગતમાં ત્રસ. સ્થાવરથી માંડી દરેક જીવોમાં પ્રશંસા રહે અને શાંતિ ફેલાય તે જ ધ્યેય, તે જ પાઠ તારા માટે ઉચ્ચ દશા સૂચવે છે.

હે પરમ કૃપાળુ દેવાધિદેવ! સર્વેનું ભલું કરો. એમ શાંતિ શાંતિ શાંતિનો પાઠ સર્વદા શિખ—પરમાત્મા તારું ભલું કરશે.

તે જ ખરી ક્ષમાપના શુદ્ધ કહેવાય.

(લે૦ ચો ક સી.)

સૂત્ર અનુસારી ક્રિયા.

પ્રગતિના પેંગડામાં પગ ભેરવી ગતિ કરી રહેલ મુમુક્ષુ આત્મા અનંતજિનના સ્તવનમાં જૈનેતર દર્શનો પ્રતિ ઘડીભર કાન બંધ કરી, ખુદ જૈન ધર્મમાં પ્રવર્તી રહેલ સ્થિતિનો વિચાર કરે છે. થઇ ગયેલા અનંત તીર્થંકરોએ જે વાત પર ભાર મૂકયો છે એ વાત ચૌદમા જિનપતિ શ્રી અનંતનાથના સ્તવનમાં અવલોકે છે. જાણે કે પૂર્વ થયેલા અરિહંતોના કથનના નિચોડરૂપે-આ ચોવીશીના ચૌદમાં તીર્થપતિ-નામે પણ અનંત અને વસનાર પણ ચૌદ રાજલોકના અંતભાગે અનંતાકાળ સુધી-ઉક્ત સર્વ જિનોના પ્રતિનિધિ તરિકે શ્રીમદ્ યોગીરાજ આનંદઘનજીના મુખે દર્શાવી રહ્યા હોય એમ જણાય છે!

પ્રથમ કડીમાં જ શુધ્ધ ચારિત્રપાલનની દુષ્કરતા દેખાડતાં વદે છે કે-તીર્થંકર પ્રભુ અનંતનાથે ચારિત્ર યાને સંયમની જે વ્યાખ્યા બાંધી છે તે પ્રમાણે ચાલવું અર્થાત્ એ જાતનું સંયમમય જીવન બનાવવું એ કંઇ બચ્ચાંના ખેલ નથી. તરવારની ધાર કરતાં પણ ઉક્ત ચારિત્રની ધાર વધારે તીખી છે અર્થાત્ લોખંડના ખડ્ગની ધાર પર તો યુક્તિ લગાડી નાચતા બાજીગર દૃષ્ટિગોચર થાય છે પણ ભગવાનના સંયમ-પંથે શુધ્ધ રીતે ચાલવામાં તો ભલભલા મહાશક્તિવંત દેવોની શક્તિ પણ કામ આવતી નથી અર્થાત્ હૃદયના સાચા રંગ વિના નિરતિચારપણે ચારિત્રનું પાલન મુશ્કેલ છે.

અન્ય મતવાળાઓની વાત જવા દઇ કેવળ શ્રી વીરપ્રભુના શાસનમાં પડેલા મતમતાંતરો તરફ મીટ માંડતા કેટલી બધી વિલક્ષણતા ને વિચિત્રતા નજરે ચઢે છે? કોઇ નાયક અથાત્ ગચ્છપતિ કેવળ ક્રિયામાં રાચી રહેલા જણાય છે. જાતજાતની તપસ્યા કે ભાતભાતની કરણીઓ પાછળ આંધળીયા કરાવે રાખે છે. એ સર્વ પાછળ રહેલ ઉમદા રહસ્યને પિછાનવાની કે કરનારાને એનું સ્વરૂપ સમજાવવાની તસ્દી સરખી પણ લેતા નથી. અરે! એટલું પણ વિચારતાં નથી કે જેમ ક્રિયા ભિન્ન ભિન્ન તેમ તેનાં ફલ પણ જુદા જુદા બેસવાના; અને આ જાતની ફલપ્રાપ્તિથી તો કેવળ સંસારભ્રમણની વૃદ્ધિ જ થવાની. એથી ચાર ગતિનો રેંટ કેવી રીતે ઘટવાનો? આત્માનું જે મુખ્ય ધ્યેય આત્મસિધ્ધિ તે કેવી રીતે સધાવાનું. ક્રિયા-ફળપ્રાપ્તિ અને ભોગવૃત્તિ-'પુનરપિ જનનં, પુનરપિ મરણં, પુનરપિ જનનીજઠરે શયનમ્' માફક ચાલુ જ રહેવાનું!

ત્યાં તો બીજા ગચ્છવાળાઓની સાઠમારી નજરે ચઢે છે! જે નામો વિશિષ્ટ ને પ્રતિભાસંપન્ન વિભૂતિઓના તેજબળે જનસમૂહમાં પ્રસિધ્ધિને પામેલા તે વાડારૂપે પરિણમતા જોઇ, હૈયું દ્રવી ઊઠે છે. આ પ્રકારની દળબંધી કે તડાવૃત્તિ વીતરાગ પ્રભુના માર્ગમાં, અરે! અહિંસા જેનો પાયો છે અને અનેકાંતદ્રષ્ટિ જેનો મુખ્ય ભારવટ છે એવા અનુપમ પ્રાસાદમાં એ શકય છે ખરી? તેથી એ જોતાં જ અધ્યાત્મમાં એકતાન રહેનાર મહાત્મા સ્પષ્ટપણે બોલી નાખે છે—

ગચ્છના ભેદ બહુ નયણ નિહાળતાં,
તત્ત્વની વાત કરતાં ન લાજે,
ઉદર ભરણાદિ નિજ કાજ કરતાં થકાં,
મોહ નડિયા કલિકાલ રાજે.

તાત્ત્વિકદૃષ્ટિ જ જેના હાડોહાડમાં થનગનતી હોય અને જેને કેવલ સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર સિવાય અન્ય ભાવના જ ન હોય. સાંસારિક માનપાનની લોલુપતા ન હોય કે ભક્તોની વાહવાહની અગત્ય ન હોય તે આ જાતનું નિતરું સત્ય ઉચ્ચારતાં કેમ પીછેહઠ કરે ? એને મન તપા, ખરતર, અંચળ કે પુનમિયા વા લોંકા આદિ ગચ્છો કરતાં પ્રભુ શ્રી મહાવીરનો સંદેશ જ અતિ કિંમતી હોય. મમત્વ અને તત્ત્વને મેળ બેસે જ કેવી રીતે ? એ મહત્ત્વનો સવાલ જુદા જુદા ચોકા જમાવી બેઠેલા અને પરસ્પરની ત્રૂટી જોવાનું કામ કરી રહેલા ગચ્છનાયકોને એ પૂછે છે અને જ્યારે જવાબ મળતો નથી ત્યારે રોકડું પરખાવી દે છે કે ઉત્તમ પુરુષ તો લાખમાં કોઇક જ હશે, બાકી બીજા તો વેશધારી ને પેટભરા જ કહેવાય. આટલું કહ્યા પછી તાત્ત્વિક મુદ્દો નિમ્ન ત્રણ કડીમાં સામે ધરે છે–

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર જૂઠો કહ્યો,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો;
વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસાર ફલ,
સાંભળી આદરી કાંઈ રાચો. ૪
દેવગુરુધર્મની શુદ્ધિ કહો કેમ રહે ?
કેમ રહે શુદ્ધ શ્રદ્ધા ન આણો;
શુદ્ધ શ્રદ્ધાન વિણ સર્વ કિરિયા કરી,
છાર પર લીંપણો તેહ જાણો. ૫
પાપ નહીં કોઇ ઉત્સૂત્રભાષણ જિસ્યો,
ધર્મ નહીં કોઇ જગસૂત્ર સરિખો;
સૂત્ર અનુસાર જે ભવિક કિરિયા કરે,
તેહનું શુદ્ધ ચારિત્ર પરખો. ૬

સ્વમંતવ્યનો મમત્વ જ્યાં થયો ત્યાં અપેક્ષાયુક્ત વચનની આશા શી રીતે સંભવે ? ત્યાં તરત જ એકાંતવાદ દોડી આવે અને જ્યાં એકાંત ત્યાં અનંતજિનનો માર્ગ સંભવી જ કેમ શકે ? અપેક્ષા રહિત વચન વદનાર પછી ભલેને કઠિન વ્રતો આચરતો હોય કિંવા પૂરણ તાપસ માફક આહારને સાવ નિરસ ને શુષ્ક બનાવી વાપરતો હોય કિંવા દેહને કષ્ટ આપવામાં આકરી કસોટીમાંથી પાસ થતો હોય, છતાં વ્યવહારથી ખોટો છે અર્થાત્ આજ્ઞાથી વિરુધ્ધ વર્તનાર છે. ધર્મ અમુક કરણી માત્રમાં નથી સમાયો. એનું મૂળ તો જિન આજ્ઞામાં રહેલું છે. તેથી તો जिणआणाए धम्मो એ ટંકશાળી વચન છે. નિશ્ચય સંબંધી વચન વ્યવહારની વાંછા રાખે છે અને જ્ઞાનક્રિયા સહિત તેમજ ઉત્સર્ગ ને અપવાદ યુક્ત સાપેક્ષ વચનમાં વ્યવહાર રહેલો છે; અને તે રીતે ચારિત્રનું પ્રવર્તન એ જ સાચું ચરિત્ર છે અર્થાત્ એ જ સિદ્ધાંત અનુયાયી વ્યવહાર છે. પ્રભુ આજ્ઞાથી અવિરુધ્ધ હોવાથી તે સાચું છે. અપેક્ષા પ્રતિ સદાકાળ જાગૃતદૃષ્ટિ રાખવાની છે. જૈન દર્શનનો એ મર્મ છે. અપેક્ષા વગરનું એટલે કે નિરપેક્ષ વચન અને એને અનુરૂપ કરણી જૈન મતથી વિરુધ્ધ જ છે. કહ્યું છે કે—

ભાખે નિરપેક્ષક વચન,
ક્રિયા દેખાવે ક્રૂર;
વાકો તપ સંયમ સરવ,
કર્યો કરાયો ધૂર.

તેથી જ એકાંત ક્રિયાપક્ષી, એકાંત ભક્તિપક્ષી, એકાંત ગુરુપક્ષી અથવા તો કેવલ એક તંત પકડી, અન્ય બાબત તરફ સાવ દુર્લક્ષ્ય દાખવી વર્તનારા ચાર ગતિમાં ભટકનારા જ છે. એકાંતવાદથી નથી શુધ્ધ દેવ–ગુરુ–ધર્મની પિછાન થતી. વળી પિછાન અને પરીક્ષાના અભાવે નથી સાચી શ્રધ્ધા બંધાતી અને સાચી પ્રતીત પ્રગટ્યા વગરની કરણી એ તો રાખ કે ખાતર ભરી જમીન પર લીંપણ કરવા તુલ્ય નિરર્થ... શ્રીમદ

લે. કનૈયાલાલ જગજીવન રાવળ બી. એ.

વિજેતા કોણ?

માણમને જીતવા માટેનો સરલ ઉપાય કયો? ઘણાય ઉપાયો છે એમ જવાબ મળશે; પરંતુ એક અકસીર ઇલાજ તો એ છે કે તેને મિત્ર બનાવો. દુશ્મનનો નાશ કરવાની સરસ રીત એ છે કે તેને મિત્ર બનાવવો. એ સિવાય દુશ્મન ઉપર વિજય મેળવી શકાતો નથી; એ સિવાય માણસ જીતાતો નથી. કહેવાય છે કે માણસનો દુશ્મન માણસ જ છે, પણ મારું કહેવાનું એ છે કે આપણે પોતે પોતાની જાતના જ દુશ્મન છીએ; આપણે જ આંધળુકીયા કરી આપણું બૂરું કરીએ છીએ. માનવચિત્ત એટલે સુવૃત્તિ અને દુર્વૃત્તિની સંગ્રામભૂમિ; મનમાં અનેક મંથનો-તાંડવો મચી રહેલાં છે. એ તાડવમાં માનસિક સ્થિરતા-Balance of mind-સુરક્ષિત રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ અને મનને કાબૂમાં રાખવું જોઇએ, પણ તે કરતાં જરૂરી એ છે કે પાશવી અને દૈવી બળોમાંથી દૈવીને, રજસ્, તમસ્ અને સત્ત્વની પ્રકૃતિ ત્રિપુટીમાંથી સત્ત્વને જેમ બને તેમ કેળવવા અને પોષવા ખડે પગે તૈયાર રહેવું જોઇએ. તે સાથે તામસી તેમજ પાશવીવૃત્તિને બને તેટલા સંયમથી કુંઠિત કરી દેવી જોઇએ એ જ હિતકર છે.

આ વૃત્તિ પર પ્રહાર થતાં જ મનુષ્યમાં સુષુપ્ત રહેલો અસુર વિફરી બેસે છે અને આપણે માનીએ છીએ કે 'માણસ' દુશ્મન બની ગયો છે. ખરું જોતાં મનુષ્ય કોઇનો દુશ્મન નથી, તેનું

દેવચંદ્રજી પણ અંતિમ જિનના સ્તવનમાં એ જ વાત કહે છે—

આદર્યું આચરણ લોક ઉપચારથી-
શાસ્ત્ર અભ્યાસ પણ કાંઇ કીધો;
શુદ્ધ શ્રદ્ધાન વળી આત્મ અવલંબ વિનુ,
તેહવો કાર્ય તેણે કો ન સિદ્ધયો.

ઉત્સૂત્રભાષણ કરવું એ મોટામાં મોટું પાપ છે. ખુદ પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવને મરિચી ભવમાં એ વાતનો સાક્ષાત્કાર થયેલ છે અને શ્રી કલ્પસૂત્રમાં એ વાત પ્રતિવર્ષ શ્રવણ કરાય છે. તેથી સૂત્રમાં જે પ્રમાણે વચન હોય-જે અપેક્ષાથી વાત કહી હોય તે તરફ સતત લક્ષ્ય રાખી ભાષણ કરવું ઘટે. એને અનુસરતો માર્ગ ચીંધવો વ્યાજબી છે. કેવળ મતિકલ્પનાના ઘોડા દોડાવવામાં તો ભયંકર જોખમ છે. એનો પરિપાક તો પથ્થરની નાવ સમાન છે. જે પોતે ડુબે છે અને પોતાનો આશ્રય લેનારને પણ ડુબાડે છે. તેથી સૂત્ર અનુસારે તપ-સંયમ આદિ જે કોઇ કરણી કરાતી હોય તે જ લેખે સમજવી જુદી જુદી દિશાઓમાં--જાતજાતના પ્રરૂપકોદ્વારા થઇ રહેલા પ્રવચનોમાં કે ઊભા કરેલા પ્રલોભનોમાં જરાપણ મુંઝાયાં વગર મુમુક્ષુ આત્માએ આગમદ્રષ્ટિ નજર સન્મુખ રાખી પ્રયાણ ચાલુ રાખવું.

અનંતપ્રભુ અર્થાત્ ચૌદમા અનંતજિનનો અથવા તો પૂર્વે થયેલા અનંત અરિહંતોનો ભિન્નભિન્ન કાળે થયેલ ઉપદેશ પ્રાંતે એ જ સારમાં પરિણમે છે. યોગી આનંદઘન પણ કાયમી આનંદઘન રાજ્યની પ્રાપ્તિ સારુ એ જ માર્ગની ભલામણ કરે છે.

ચિત્ત પણ દુશ્મન નથી; ફક્ત તેમાં અગોચરે રહેલી દુર્વૃત્તિજ, તેના ચિત્તની પારાશિશિ છે. એ દુર્વૃત્તિને સતેજ ન કરતાં દાબથી ડારી રાખવી એ સર્વોત્તમ ધર્મ છે.

આ દુર્વૃત્તિ જ મનની વિકૃત જન્માવે છે. વિકૃતિ ઉત્પન્ન થયા પછી પણ ઉપાય હાથથી જતો રહેતો નથી. એક લેખક કહે છે કે વિકારોને સ્વેચ્છાપૂર્વક વહેવા દો; બીજા એક વિદ્વાન કહે છે કે વિકારોને દાબી દો અને એક ત્રીજા લેખક કહે છે કે વિકારોને વાળી લ્યો પરંતુ વિકારોને વાળતા પહેલાં તેને ધોઇ નાખ્યા હોય તો ઇચ્છીત શુભ પરિણામ હાથવેંતમાં જ રહેશે એમાં શક નથી.

આ વિકાર ઉપરનો વિજય એટલે સંયમ. ઇન્દ્રિયોનો સંયમ, એ સાથે શુધ્ધિકરણ એ અત્યારનો વૈજ્ઞાનિક ઉપચાર છે. અને આ વિકારો ઉપર વિજય મેળવવો હોય તો દમનનું પગલું આઘા જઇને પાછા પાડનારું છે. હિંસક પશુઓ પણ પ્રેમથી વશ કરી શકાય છે, તો મનુષ્ય તે કોણ માત્ર ? પ્રેમથી માણસ વશ થતો નથી એમ કોઇ કહે તો કહેવું પડે કે આ જગત ઉપર માણસો વસતા નથી. મનુષ્યને પ્રેમથી જીતવો દુર્ઘટ નથી. પ્રેમમાં વશીકરણ છે, મૈત્રીમાં પ્રેમ છે. દુશ્મનની પ્રત્યે પણ પ્રેમ નજરે જોવાથી એની દુશ્મનાવટનો ઉકાળો શમી જશે.

મનુષ્યના ષડ્રિપુઓનો આવેશ દૂધના ઉભરા જેવો છે. તેને સહેજ ઠંડા પાણીની ઝાલક મારશો કે: તે નીચે બેસી જશે; તેઓ લાંબો વખત સુધી ટકી શકતા જ નથી. અને એ વૃત્તિઓ વસ્રછીછરી છે, પાતાળફોડેરો તેમનો દયાવાસ નથી. એટલા જ માટે આવા દુશ્મનો સહેલાઇથી અંકુશિત થાય છે. પ્રેમ એ એનું એક માત્ર ઔષધ છે. સૌમ્યતા ધારણ કરી શાંતિ જાળવી રાખો. નમ્રતા દાખવીને પ્રેમનું નિર્મળ શીતળ જળ છાંટો એજ જરૂરી છે

પણ સર્વસામાન્ય બનાવો જોઈએ છીએ તો લાગે છે કે જ્યાં ને ત્યાં બળની સામે બળના અખતરાઓ થઇ રહ્યા છે. વજ્રે વજ્ર અથડાય તો શું પરિણામ આવે ? ત્રિભુવનવિનાશક વિદ્યુત્‌જવાળા જ એમાંથી પ્રગટે છે. બળથી લીધેલું કામ વ્યર્થ નીવડે છે, પરંતુ બળને સ્થાને કળને સ્થાપો અને જુઓ શું પરિણામ આવે છે તે. સોએ સો ટકા સફળતા મળ્યા વગર નથી રહેતી. જગતમાં ભલે બળ સર્વોપરી સાધન ગણાતું હોય, ભલે તે વિજય મેળવે છે એમ મનાતું હોય; પરંતુ તે વિજય ક્ષણિક છે; તેની અસર લાંબી ચાલતી નથી; દુશ્મન પૂરેપૂરો જીતી શકાતો નથી. દુશ્મનનો હૃદયપલટો થતો જ નથી. ચાવી દીધેલી કમાનની જેમ તે બીજી જ ક્ષણે છટકે છે; ચોટ ખાધેલા કાળા નાગની જેમ તે તરત ફુંફાડો મારશે. જગતમાં બળ, બળવાન કે બળવત્તર માનવીઓના રાક્ષસી કામોથી કાર્ય સાધી શકાતું નથી.

બળમાં નાશ છે; પ્રેમમાં સંજીવની છે. બળ દુશ્મનાવટ વધારનાર છે: પ્રેમ દુશ્મનાવટનું મારણ છે. બળ એ વ્યક્તિઓને જુદી કરી નાખે છે; પ્રેમ તેમનું સુખદ મિલન કરાવે છે. પ્રેમમાં આકર્ષણ છે, ઐક્ય સ્થાપવાની ચાવી છે. બળથી એક રીતે નૈતિક હાર પામવાનું છે; પ્રેમથી વિજયનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. પ્રેમમાં નૈતિક વિજય છે. કલાપીએ અન્યોક્તિથી કહ્યું છે કે–'મૃગની પાછળ કલ્લોલ કરતું પક્ષી મેળવવું હોય તો તેને તીર મારીને મેળવી શકશો નહિ; તીરથી તો તેનો મૃતદેહ જ હાથ લાગશે.'

"સૌન્દર્યો વેડફી દેતાં, ના ના સુન્દરતા મળે;
સૌન્દર્યો પામતા પહેલાં, સૌન્દર્ય બનવું પડે."

આ તેની સુન્દર ભાવ દર્શાવતી પંક્તિઓ છે.

રાણી પદ્મિનીને પામવાને માટે અલ્લાઉદ્દીને ખુનરેજી ચલાવી, પણ પદ્મિની મળી ?

એક બીજું દષ્ટાંતઃ શત્રુવટ રાખી સિધ્ધરાજ જયસિંહે રાણકદેવીને કબજે કરવા આકાશ-પાતાળ એક કર્યાં; પરંતુ એ સિધ્ધરાજને રાણકના આત્માને બદલે, અરે ! તેના દેહને બદલે ફક્ત મળી સ્મશાનની રાખોડી જ. આત્માને તો અસુર પણ હણી કે જીતી શકતો નથી.

દુશ્મનની સામે દુશ્મન બનવાનું, હથિયારની સામે હથિયાર ખેંચવાનું પરિણામ કુરુક્ષેત્રનો પ્રથમ વિગ્રહ બતાવે છે. અને તેમાં જીતેલા પાંડવો સુખે રાજ્ય કરી શકયા ? એ જીતમાં પણ એક પ્રકારનો પરાજય રહેલો છે.

બળની સામે બળ અજમાવવા જતા હિન્દુસ્તાનમાં હિન્દુપત જીતનાં સ્મશાનો વચ્ચે જ સુતું. સો સો સામંતો છતાં પીથલનો (પૃથ્વીરાજનો) વિજય સંયુક્તાની ચિતામાં જ પોઢયો.

ઇસુ ખ્રિસ્ત કહે છે–Love thy neighbour–તારા પડોશી સાથે પ્રેમથી હળીમળીને રહે. તદુપરાત પણ ખ્રિસ્તે કહ્યું છે કે–જો કોઇ તારે એક ગાલે તમાચો મારે તો તું તારો બીજો ગાલ ધરજે. સામા માણસની હિંમત કયાં સુધી ચાલે ? આ સહનશીલતામાં જ વિજય રહેલો છે. To forgive is divine–ક્ષમા આપવી એ દૈવી ગુણ છે પ્રેમ એક જ તત્ત્વ એવું છે કે જે આપણને સહનશીલતા ને ક્ષમાવૃત્તિ શીખવે છે. પ્રેમ એ જ જગત સમસ્તનો–વિશ્વનો જીવન-મંત્ર છે.

પ્રેમથી વિજય મેળવવાનું એક દષ્ટાંત. એક વાર એક લોઢાના કટકાને જીતવાને માટે કેટલાક બળુકા અણીદાર હથિયારો વચ્ચે હરીફાઇ જામી. પ્રથમ આવ્યો ઘણઃ ધડાક કરતો તેણે એક ફટકો લગાવ્યો ત્યાં તો હાથામાંથી તે છુટો થઇ દૂર ગબડી પડયો. બીજી આવી કુહાડી. એક ઘા, અને તેની પાણીદાર ધાર ખરી પડી. ત્રીજી આવી કરવત. પણ તેનાં એકે દાંતા સાજા ન રહ્યા. એમ સૌ પછી છેવટે આવ્યો અગ્નિ. તેણે પ્રેમજ્વાળાથી લોઢાના કટકાને વીંટી લીધો અને તે ધીમે ધીમે તેમાં ઓગળી એકરસ બની ગયો.

પણ માનવસ્વભાવ જ અવળચંડો છે. તે જેવાની સાથે તેવો થઇ બેસે છે. કોઇ વેંત નમે તો તે હાથ નમે છે; પણ કોઇ એક તમાચો લગાવે તો તે સામા ચાર લગાવી દે છે. કોઇ એક ગાળ દે તો તે સામી છ ચોડી દેતા અચકાય નહિ. માણસનો મૂળ સ્વભાવ પાણીની જેમ નીચાણમાં જવાનું પસંદ કરે છે, પરંતુ જીવન એટલે મંથન, સુવૃત્તિ, દુર્વૃત્તિને ગજગ્રાહ (સતત વિગ્રહ). જીવનને આદર્શ તરફ દોરવું અને તે આદર્શ આકાશના તારા જેટલો ઉન્નત હોવો જોઇએ. મનુષ્ય પોતાની દષ્ટિ જેમ ઊંચી રાખે તેમ તેને તે વધુ લાભદાયી થશે.

કહે છે કે હિન્દુસ્તાનને પશ્ચિમે જીત્યું, પણ આ તો ભૌતિક જીત છે. હિન્દુસ્તાને તેનાં પર ઓછો વિજય નથી મેળવ્યો ! દેખીતી રીતે રોમે ગ્રીસને જીતેલું પણ ખરું જોતાં તો ગ્રીસે જ રોમને જીત્યું હતું. કેવી રીતે ? ગ્રીસની સંસ્કૃતિ, કલા, સાહિત્ય રોમન પ્રદેશે ફરી વળ્યાં. આવી જ રીતે હિન્દુસ્તાન ઉપર આક્રમણ કરનારાઓને હિન્દુસ્તાને ઉદારતા દાખવી પોતાનામાં સમાવ્યા છે, પોતાના કર્યા છે અને એમ કરતાં વ્યાપક એવો નૈતિક, સાંસ્કારિક, અભૌતિક વિજય મેળવ્યો છે. આર્યાવર્તના ધર્મ ભાવના, નીતિ સિધ્ધાંતો, ગહન તત્ત્વચિંતનો બીજા એકે દેશે નહિ મળે. દૃઢતા,

(લેખક: જૈન)

છાત્રાલયો

કેળવણીના ચાલુ જમાનામાં, જ્યારે કેળવણીમાં રસ લેતા, જુદા જુદા પ્રકારે કેળવણીની આવશ્યકતા સ્વીકારી તેનો વધુ પ્રમાણમાં લાભ કેમ લેવાય, તે સંબંધી યથાશક્તિ કોશેસો દરેક કોમ યા તો જ્ઞાતિ કરી રહેલી છે તેવે વખતે કેળવણીને લગતી થતી પ્રગતિમાં બોર્ડિંગો અથવા છાત્રાલયો પણ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તે ભૂલી જવા જેવું નથી. કેળવણીનો વિચાર કરતી વખતે આવી જાતના બોર્ડિંગ હાઉસો કેવી રીતે જન-સમાજને ઉપયોગી થઇ પડે છે તે વિચાર કરવાનું કાર્ય પણ ઘણું જ જરૂરી છે, કારણ કે આપણી કોમના મધ્યમ અને સાધારણ સ્થિતિનો મોટો ભાગ આવી સંસ્થાઓ મારફતે કેળવણી લે છે; એટલે ભવિષ્યની પ્રજાનો શહેરી તરીકે થવાનો સઘળો આધાર આવા કોમના યુવાનોથી લેવાતી કેળવણી ઉપર હોવાથી આવી સંસ્થાઓનો પણ વિચાર કર્યા વિના આપણને ચાલે તેમ નથી; કારણ કે ગામડામાં પ્રાથમિક શિક્ષણનું સાધન હોવાથી શરૂઆતની કેળવણી લઇ શકાય છે પરંતુ આગળ અભ્યાસનું સાધન નહિ હોવાથી, ગામડાઓના આપણા ભાઇઓને પોતાના બાળકોને શહેરમાં તથા કેળવણીનું સાધન હોય છે ત્યાં મોકલવા પડે છે. શહેરના બાળકોને રહેવા તથા ખાવાપીવાનો ખર્ચ અતિશય બોજારૂપ થવા છતાં બાળકોને જોઇએ તેવો ખોરાક અને જોઇએ તેવી સગવડતાવાળા સ્થળો મળી શકતા નથી. વળી પોતાના વતનમાં જેમ તેમની સંભાળ રાખનાર મા-બાપો હોય છે તેમ શહેરમાં તેમની સંભાળ રાખનાર કોઇ મળે નહિ. પરિણામે બાળકો શહેરની લાલચોમાં ફસાય છે અને અભ્યાસ કરવાને બદલે આડે રસ્તે ચડી જવાનો સંભવ રહે છે. આવા કારણોને લીધે જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને ઓછા ખર્ચે સારી રીતે રહી શકે તે માટે છાત્રાલયો અથવા યોગ્ય બોર્ડિંગોની અનિવાર્ય જરૂરીઆત છે. મોટા શહેરોમાં ઘણીખરી જ્ઞાતિ અથવા કોમોની આવી સંસ્થાઓ હૈયાતિમાં આવેલ છે; અને આવી રીતે થએલ સગવડોથી વિદ્યાર્થીઓની ઉપર દર્શાવેલ અગવડો દૂર થઇ શકે છે; એટલું જ નહિ પણ બીજા ઘણા લાભો આપે છે. સ્કુલની કેળવણીમાં તો ફક્ત માનસિક અને જરૂરીઆતી વ્યવહારિક કેળવણી મેળવી શકાય છે ત્યારે બોર્ડિંગોમાં તેમને

સહિષ્ણુતા અને પ્રેમભાવે દરેક ઉપર વશીકરણની જાળ પાથરી છે.

જે જે સંસ્કૃતિઓએ આપણી પર આક્રમણ કર્યું છે તેણે આર્યાવર્તની જગત પાવનકારિણી જાહ્નવીમાંથી પીવાય એટલું જળપાન કર્યું છે ને તરસ છીપાવી છે. હિન્દ ઉપર ચડી આવનારા દરેકને હિન્દે શત્રુ નથી ગણ્યા; તેઓ શત્રુભાવે આવેલા પણ આવ્યા પછી મૈત્રિભાવે જ રહેતા આવ્યા છે.

આવી રીતે નિઃસ્વાર્થવૃત્તિ વગર, આત્મ-ત્યાગ વગર, ઔદાર્ય વગર, પ્રેમ ભાવના-બંધુત્વની ભાવના જાગ્રત થતી નથી અને પ્રેમ ભાવના જાગ્રત થાય કે તરત મનુષ્ય અને દુશ્મન તો શું પણ પશુઓ પણ દિલોજાન મિત્ર થઇને રહે છે. કહેવાય છે કે રજપૂતની શત્રવટ ફક્ત રણમેદાન સુધી જ હતી; પછી તે કોઇનો દુશ્મન ન હતો. માનવધર્મનો એ આ સિધ્ધાંત આર્યાવર્ત્ત જગતને આજ આપી રહ્યું છે.

શારીરિક અને નૈતિક કેળવણી આપી તેમની શક્તિઓનો વિકાસ કરે છે. જે માબાપો જાતે જ અજ્ઞાન હોય તે કેળવણીની બાબતમાં બાળકોને ભાગ્યેજ મદદગાર થઇ શકે છે. જ્યારે આવી સંસ્થાઓમાં વસનારા નિરંતર અભ્યાસનાં વાતાવરણમાં રહેતા હોવાથી તેમના શિક્ષણમાં ઘણી જ સહાય મળે છે. આવી સંસ્થામાં રહેનારનું ધ્યાન સંસારની અન્ય પ્રવૃત્તિઓથી દૂર રહે છે અને અનેક વિદ્યાર્થીઓના પરસ્પર સહવાસથી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરી શકે છે. હુશિયાર બાળકો નબળાને શિક્ષણ આપી આગળ વધારવા મદદ કરે છે.

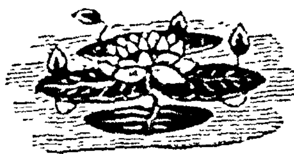
વિદ્યાર્થીઓ સાથે રહી અભ્યાસ કરે અને પોતાનું જીવન આવી સંસ્થાઓમાં પસાર કરે તેમાં અનેક જાતના લાભો સમાયેલ છે. તેઓની માનસિક શક્તિ કેળવવા માટે શાળાઓમાં ઘણો જ ટૂંક સમય મળતો હોવાથી પરીક્ષા પસાર કરવા પૂરતોજ અભ્યાસક્રમ ગોઠવવામાં આવે છે જ્યારે આવા સ્થાનોમાં માનસિક ઉપરાત શારીરિક અને ધાર્મિક અભ્યાસનો પણ પ્રબંધ કરવામાં આવેલ હોવાથી આવી સંસ્થાઓ ખાસ ઉપયોગી છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે દિનપ્રતિદિન કેળવણી એટલી બધી મોંઘી થતી જાય છે કે સામાન્ય અને મધ્યમ વર્ગને તો શું પરંતુ લક્ષ્મીને પોતાનું ધ્યેય માનનારા જૈન શ્રીમંતોને પણ પોતાના બાળકોને કેળવણી આપવા સારુ આવી સંસ્થાઓની શોધ કરવી પડશે; એટલા જ માટે આવી જાતના છાત્રાલયોની આવશ્યકતાનો પ્રશ્ન ઘણો જ મહત્ત્વનો છે.

દિલગીરીની વાત તો એટલી જ છે કે આપણા કેળવાયેલ વર્ગનું આવી સંસ્થાઓની વ્યવસ્થા તરફ જોઇએ તેવું લક્ષ દોરાયું નથી તેથી આજની જૈનામાં જૂની ગણાતી બોર્ડિંગો અથવા છાત્રાલયો હજુ સુધી પગભર થઇ શક્યા નથી, જો સમાજના કેળવાએલ તથા શ્રીમંત વર્ગની આવી સંસ્થાઓ તરફ કૃપાદૃષ્ટિ હોય તો, અત્યારસુધી સંસ્થાઓને નિભાવફંડ માટે સમાજ પાસે હરહંમેશ માંગણી કરવી પડે છે તેવો વખત રહે નહિ. ઉપર પ્રમાણે સ્થિતિ હોવા છતાં દિનપ્રતિદિન આવી જાતની બોર્ડિંગોની આવશ્યક્તા સ્વીકારનારાઓની સંખ્યા વધતી જ જાય છે અને નવા નવા સ્થળોમાં બોર્ડિંગો ખુલ્લી મૂકવા જવાના સમાચારો સાંભળીએ છીએ. આવી સંસ્થાઓની આવક જે થાય તે તેના બીજરૂપે હોવાથી ફંડો ઊભા કરવામાં આવે છે, પરંતુ આવી રીતે કેળવણીના પ્રચારાર્થે દાન કરનારા શ્રીમંતો ઘણે ભાગે કેળવણીથી અજ્ઞાન તેમજ વ્યાપારીદૃષ્ટિથી જોનાર હોવાથી આવી સંસ્થાઓમાં જે પ્રકારની કેળવણીની દૃષ્ટિ આવવી જોઈએ અથવા તો આદર્શ સંસ્થા ગણાવી જોઇએ તેવી ગણતરીઓમાં આવી શકતી નથી; અને તેથી જ કરીને પુષ્કળ દ્રવ્ય સામગ્રી હોવા છતાં, અને બાહ્ય દેખાવ પણ ગમે તેવો કરવામાં આવતો હોવા છતા, આવી સંસ્થાઓ કેળવણીની બાબતમાં પછાત રહી છે અને આવી સ્થિતિમાંથી કયારે બહાર આવશે તે જ જોવાનું રહે છે. આવી જાતની બોર્ડિંગો કે ઠેકાણે જુદા જુદા ગામોના સેંકડો વિદ્યાર્થીઓ સાથે રહી શિક્ષણ લે તેનો હેતુ શું હોવો જોઇએ? તે ખાસ વિચારવા લાયક પ્રશ્ન છે. આવી સંસ્થાઓ મારફત શિક્ષણ લેવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ દરેક વિદ્યાર્થીને લગતા ચારિત્રવિકાસનો હોવો જોઇએ. પછી ભલે આ મુખ્ય હેતુની સાથે બીજા નાના મોટા હેતુઓ હોય. જો કુમળી વયમાં વિદ્યાર્થીનું ચારિત્ર બંધાય તો કુદરતી રીતે ભવિષ્યમાં તેઓને માથે આવતી ગમે તેવી ફરજો હોય તો તે વ્યાજબી રીતે બજાવી શકે તે બનવાજોગ છે. કેળવણી લેવાનો પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ એ હોવો જોઇએ કે પોતાની

જાત તરફ, કુટુંબ તરફ અને દેશ તરફ પોતાનું કર્તવ્ય બરોબર રીતે અદા કરી શકે અને તે ફક્ત આવી સંસ્થાઓ મારફત થઇ શકે છે. જો આવી જાતનો ઉદ્દેશ સિધ્ધ કરવા કોઇ પણ સંસ્થા પ્રયત્ન ન કરે તો એ સંસ્થાની ઉપયોગીતા રહેતી જ નથી. આપણી ઘણીખરી સંસ્થાઓમાં આ વિચાર લક્ષબહાર રહી જતો હોવાથી જ આવી બોર્ડિંગો જેવી જોઇએ તેવી પ્રગતિ કરી શકતી નથી.

સેવા, સંયમ અને સ્વાશ્રય એ વિદ્યાર્થીઓના જીવનનો વિકાસ થવા માટે આવી સંસ્થાઓમાં મુખ્ય મંત્રો તરીકે હોવા જોઇએ અને જ્યારે આવી ત્રણે બાબતોની બરોબર સિધ્ધિ થઇ શકે ત્યારે જ સંસ્થાનું કાર્ય સફળ થાય તેટલા માટે આવી જાતની વ્યવસ્થા કરી આપવી એ બોર્ડિંગોના સંચાલકોનું ખાસ કર્તવ્ય છે.

છાત્રાલયો સ્થાપનારાઓનો મૂળ હેતુ વિદ્યાર્થીઓ સારા થાય અને ચારિત્રવાન થાય તેવી શુભ ભાવના સહિત જ હોય છે, પરંતુ તે ભાવના ઉપર જોઇએ તેવું લક્ષ આપવામાં આવતુ હોય તે શંકા ભરેલું છે, કારણ કે આવી જાતની બોર્ડિંગોની વ્યવસ્થા રાખવા માટે અને ચારિત્ર વિકાસના ઉદ્દેશની સિધ્ધિ માટે સંસ્કારી માણસની દેખરેખનીચે એ સંસ્થા મૂકવી એ વિચાર સરખો પણ ભાગ્યેજ આવતો હોય છે. આવી બોર્ડિંગોની વ્યવસ્થા પ્રાયે કરીને શ્રીમંતોના હાથમાં જ હોયછે અને તેઓ મોટે ભાગે વ્યાપારી લાઇનના હોવાથી ઘણે ભાગે જેવા જોઇએ તેવા કેળવાએલ સત્તાધિકારીના હાથમાં આવી સંસ્થાઓનો કારોબાર હોતો નથી; છતાં હિસાબ, રોજમેળ, વીઝીટ બુક, ડેડ સ્ટોક વગેરે વગેરે બાબતોની ચોખવટ હોય છે તે પણ સંસ્થાની કાર્યવાહીને અંગે ખાસ ઉપયોગી અને જરૂરીઆતવાળી બાબત છે એમ સ્વીકારતા અને ગમે તેવો બાહ્ય આડંબર ક્ષણિક મુલાકાતે આવનારાઓની દૃષ્ટિ અને ફંડની રકમ મેળવવાની આતુરતાએ થતાં પ્રયત્નો ગમે તેવા હોય છતાં કેળવણીની આવી સંસ્થાની પાછળ જે દૃષ્ટિ (Spirit) કાર્ય કરતી હોય તે દૃષ્ટિની જ કિંમત છે તેટલા માટે બાહ્ય સ્વરૂપની દૃષ્ટિની પાછળ પોતે જાતદેખરેખ રાખી શકે અને બીજાના જીવનમાં તે દૃષ્ટિ ઉતારી શકે તેવા માણસોની દેખરેખ નીચે આવી બોર્ડિંગો મૂકાય તો જ સંસ્થાની હૈયાતીની કાંઇક કિંમત છે. બાકી તો ફંડ હોય અને સંસ્થા નિભાયા કરતી હોય તેથી તે આદર્શ છે તેમ માનતાં હરકોઇનું મન અચકાય એ સ્વાભાવિક છે, તેથી સંસ્કારી માણસોના જ અને સંચાલકોના હાથ નીચે આવા ખાતા મૂકાવા જોઇએ.

લે. પંન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

વર્તમાન યુગના અજોડ કેળવણીપ્રચારક-નવયુગપ્રવર્તક જૈનાચાર્ય

શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો જન્મદિવસ મહોત્સવ કા. શુ. ૨ તા. ૧ લી નવેમ્બરના શુભ દિવસે ગુજરાવાલા આદિ શહેરોમાં ઉજવવામાં આવનાર છે તેને અંગે આ ઉપકારી મહાપુરુષનું જીવનવૃત્તાંત સંક્ષિપ્તમાં અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

જિનશાસન-ગગનાંગણમાં જે સૂરિપુંગવો ઝળહળી રહ્યા છે તેમાં આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સમાજ ઉપરના અનેક ઉપકારો કરવા વડે પ્રકાશમાન છે.

સૂરિપુંગવ **શ્રી વિજયવલ્લભ**સૂરિજી મહારાજ શુદ્ધ ચારિત્રપાત્ર, બાળબ્રહ્મચારી, શાસનપ્રભાવક, કેલવણીપ્રચારક, અનેક ગામોમાં જિનાલયો, વિદ્યાલયાદિ સ્થાપન કરાવનાર, સેંકડો જૈનેતરને જૈન બનાવનાર, રાજામહારાજાઓને ધર્મોપદેશ આપનાર, ઉગ્ર વિહારી ગુરુભક્ત, ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરિજી મહારાજના બાદ પંજાબ દેશમાં જૈનધર્મનો ઝંડો ફરકાવનાર આ પ્રતાપી પુરુષ છે.

જૈનાચાય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

આપણા ચરિત્રનાયકનું ચારિત્ર એટલું તો વિશુદ્ધ-નિર્મળ છે કે દર્શન કરનાર ભાવિકનું મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે. આચાર્ય મહારાજનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર આલેખવાની વાત મારી શક્તિ બહારની વાત છે; પરંતુ ૧૯૯૭ ના કા. સુદ ૨ તા. ૧ લી નવેમ્બર અને ૧૯૪૦ ના માંગલિક દિવસે આપણા ચરિત્રનાયક ૭૦ વર્ષ પૂરા કરી ૭૧ માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે, તેમના ભક્તજનો આ શુભ દિવસ ઠેર ઠેર ઉજવે છે. આ શુભ પ્રસંગે ભાવિકો આપણા ચરિત્રનાયક સૂરિજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર વાંચી આત્માને નિર્મળ બનાવે એવા આશયથી સંક્ષિપ્તમાં આલેખવા મારો વિચાર છે.

વિસ્તારથી જાણવાની જિજ્ઞાસાવાળાઓને આદર્શ જીવન, કલિકાલકલ્પતરુ હિન્દીમાં અને ગુજરાતીમાં પ્રકટ થયેલ ગ્રંથો વાંચી જવા ખાસ ભલામણ કરું છું.

જન્મસ્થાનાદિ.

આ પ્રતાપી પુરુષનો જન્મ ગરવી ગુજરાતની રાજધાની, શ્રી આત્મારામજી મહારાજના સમુદાયનું મુનિસંમેલન ભરવાનું અને આત્માનંદ જન્મશતાબ્દિ મહોત્સવ ઉજવ્યાનું તેમજ જેમાં પ્રવર્ત્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ તથા શાંતમૂર્તિ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજ જેવા સાધુરત્નો જન્મ્યા છે એવા વીરક્ષેત્ર વડોદરા શહેરમાં વીશાશ્રીમાળી જાતિના પુણ્યાત્મા શેઠ દીપચંદભાઇની ધર્માત્મા ધર્મપત્ની શ્રીમતી ઇચ્છાદેવી(બાઇ)ની શુભ કુક્ષીથી વિક્રમ સંવત ૧૯૨૭ ના કા. શુ. ૨ શુભ દિવસે શુભ ચંદ્રમા અને નક્ષત્રના યોગમાં થયો હતો, માતાપિતાએ એમનું નામ **છગનલાલ** રાખ્યું: **કોને ખબર છે કે આજનો આ છગનલાલ ભાવિમાં જગતપૂજ્ય ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જમણી ભૂજા બની એઓશ્રીજીના પટ્ટધર થઇ પંજાબમાં ધર્મરક્ષક થઇ જૈનધર્મની ધ્વજા ફરકાવશે.**

છગનલાલની અભ્યાસ લાયક ઉમર થતાં નિશાળમાં ગુજરાતી આદિનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. નવ વર્ષની ઉમર થતા પિતાનો અને ૧૧ વર્ષની ઉમર થતાં માતાનો વિયોગ થઇ ગયો જેથી છગનલાલને સંસાર અસાર ભાસવા લાગ્યો અને વૈરાગ્ય થયો; કેમકે માતા ઇચ્છાદેવીએ પોતાના લઘુપુત્ર છગનલાલના હૃદયમાં પહેલાથી ધાર્મિક સંસ્કારો નાંખી મજબૂત કરી દીધા હતા. મુનિશ્રી ચંદ્રવિજયજીના સંસર્ગથી આપણા ચરિત્રનાયક છગનલાલની વૈરાગ્યભાવના વધી અને દીક્ષા લેવાનો સંકલ્પ થયો.

શ્રી ગુરુદેવનો મેલાપ.

દરમ્યાન સદ્ભાગ્યે એ સમયે ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજનું વડોદરા શહેરમાં પધારવું થયું. એઓશ્રીના ઉપદેશામૃતનું પાન કરી છગનલાલનું મન ઉલ્લસિત થયું. એને જૈનેશ્વરી દીક્ષા લેવાની ઉત્કટ ભાવના થઇ.

એક દિવસે વ્યાખ્યાન થઇ રહ્યા પછી બધા શ્રોતાઓ ચાલ્યા ગયા છતાં છગનલાલને ઉપાશ્રયમાં શાંત ચિત્તે ચુપચાપ ઊભેલા જોઇ શ્રી ગુરુદેવે પૂછ્યું કે–કેમ ભાઇ, તમો કેમ ઊભા રહ્યા છો કંઇ કામ છે કે? વિનીતભાવે છગનલાલે જવાબ આપ્યો કે–'**ગુરુદેવ મારે ધન જોઇએ છે.**' ગુરુદેવે કહ્યું: '**તમારે ધન જોઇએ તો કોઇ શેઠીયાને આવવા દો.**' **છગનલાલ હસીને શ્રી ગુરુદેવના ચરણને પકડી બોલ્યા કે–'ગુરુદેવ, મારે તો આ નશ્વર સંસારની વૃદ્ધિ કરવાવાળા ધનની જરૂર નથી, મને તો અખંડ શાશ્વત આત્મિક ધન જોઇએ છે તે આપો.'** મહારાજશ્રી છગનલાલનો આશય સમજી ગયા અને સ્મિત વદને કહ્યું: ' ભાઇ, શાશ્વત ધનની જરૂર છે તો વડીલ બંધુની આજ્ઞા મેળવો.'

આજ્ઞા અને દીક્ષા.

ગુરુદેવ કેટલાક દિવસ પછી વડોદરાથી વિહાર કરી ગયા અને શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ તબીયતના કારણે વડોદરા રોકાઇ ગયા હતા, તે પણ તબીયત સુધર્યા પછી અને છગનલાલ પણ વડીલ બંધુની આજ્ઞા લઇ સાથે જ ચાલી નીકળ્યા. થોડાક દિવસ પછી શેઠ ખીમચંદભાઇ (છગનલાલના મોટાભાઇ) પોતે જાતે

જઇ છગનલાલને પાછાં વડોદરા લઇ ગયાં અને સંસારની મોહજાળમાં ફસાવવા લાગ્યા, પણ છગનલાલ સંસારમાં ફસાયા નહિં. ખીમચંદભાઇ છગનલાલને દુકાને બેસાડી કયાંક જતા ત્યારે છગનલાલ વેપારધંધો કરવાને બદલે ગલ્લામાંથી પૈસા વિગેરે લઇ ગરિબોને આપી દેતા. અંતમાં છગનલાલ મહારાજશ્રી પાસે પાલીતાણે પહોંચી ગયા અને પોતાનો અભ્યાસ ચાલુ કર્યો.

ચાતુર્માસ પછી શ્રી ગુરુદેવ વિહાર કરી રાધનપુર પધાર્યા. છગનલાલ પણ મહારાજશ્રીજીની સાથે રાધનપુર પહોંચી, એક પત્ર પોતાના વડીલ ભાઇ ખીમચંદભાઇને લખી જણાવ્યું કે મારી દીક્ષા થવાની છે માટે આપ જલદી પધારો. આ પત્ર પહોંચતાં જ ખીમચંદભાઇ રાધનપુર પહોંચ્યા અને તપાસ કરતાં જણાવ્યું કે છગનલાલે છાનોમાનો મહારાજશ્રીજીને પૂછ્યા વિના જ પત્ર લખ્યો હતો. ખીમચંદભાઇએ કોઇપણ રીતે છગનલાલ ફસાશે નહી એમ જાણી શ્રી ગુરુદેવ આત્મારામજી મહારાજને વિનંતિ કરી કે આપ ખુશીથી છગનને દીક્ષા આપો. છગનલાલને **પણ મીઠા સ્વરે કહ્યું કે-ભાઇ, ખુશીથી દીક્ષા લે. આપણા કૂળને દીપાવજે. શાસનનો સાચો સુભટ બની શાસનની રક્ષા કરજે. જૈન ધર્મનો ઝંડો ફરકાવજે. પરિષહોને સહન કરી શ્રી ગુરુદેવની ચરણોપાસના કરી આત્મકલ્યાણ કરજે.**

વિ. સં. ૧૯૪૩ના વૈશાખ શુદિ ૧૩ના શુભ દિવસે ઘણી જ ધામધૂમથી ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજે છગનલાલને દીક્ષા આપીને પોતાના પ્રિય શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજના શિષ્ય બનાવી **મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજી** નામ રાખ્યું, કેમકે એઓ પોતે વિનય, બુધ્ધિ, ધર્મભાવના આદિ ગુણોથી સૌને પ્રિય (વલ્લભ) થઇ પડ્યા હતા. આથી અને ભવિષ્યમાં મહદ્ કાર્યો કરી જગતને વલ્લભ થશે એમ જાણીને જ ગુરુદેવે આ સાર્થક નામ રાખ્યુ. હવેથી છગનલાલને આપણે મુનિશ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજના નામથી ઓળખીશું. આ દીક્ષા મહોત્સવને હજી સુધી રાધનપુર યાદ કરે છે.

ગુરુસેવા અને વિદ્યાધ્યયન.

મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજ જન્મથી જ સસ્કારસંપન્ન હોવાથી એમનામાં વિનય, લઘુતા, નમ્રતા, ક્ષમા આદિ શિષ્ય યોગ્ય ગુણો પ્રાપ્ત થઇ ચૂકયા હતા. સમર્થ મહાપુરુષ ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ જેવા ગુરુદેવની સેવામાં ઓતપ્રોત થવાથી એમનામાં મહાપુરુષને લાયક ગુણો પ્રાપ્ત થવા લાગ્યા અને શ્રી ગુરુદેવની કૃપાથી વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોષ, અલંકાર, સાહિત્ય અને પ્રકીર્ણ ગ્રંથ તેમ જ આગમ આદિ તેમ જ સ્વ અને પર શાસ્ત્રોનું અધ્યન કરી વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યા.

શ્રી ગુરુદેવની સાથે પંજાબમાં.

ગુરુકૃપાથી વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરી શ્રી ગુરુદેવને હરએક કાર્યમાં સહાયક થવા લાગ્યા. ગુરુદેવ પણ પોતાના પ્રિય પ્રશિષ્યની વિદ્વત્તા, કાર્યદક્ષતા વાક્ચાતુર્યતા, સહનશીલતા, વિનય ઇત્યાદિ ગુણોથી પ્રસન્ન થઇ પોતાનો કાર્યભાર એમને સોંપ્યો, અને મુનિ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજે પણ ગુરુદેવના સોંપેલા કાર્યભારને બરોબર ઉઠાવી લીધો.

ગુરુવિરહ.

શ્રી ગુરુદેવ વિચરતાં વિચરતાં ઘણા સમય પછી ગુજરાનવાલા પધાર્યા. અહીં ભાવિકો અનેક પ્રકારના શુભ કાર્યો કરવાના મનોરથો સેવી રહ્યા હતા, પણ કોઇને ય સ્વપ્નમાં ખ્યાલ ન હતો કે આ અમારા મનોરથો અમારા મનમાં જ રહી જશે. ભાવિભાવ બનનાર હશે તેથી સં. ૧૯૫૨ના જેઠ શુદ સાતમની મધ્યરાત્રિએ શ્રી ગુરુદેવ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ અચાનક સ્વર્ગે સિધાવી ગયા. આથી જૈન સમાજમાં હાહાકાર મચી ગયો. આપણા ચરિત્રનાયકને ગુરુવિરહનો જે આઘાત થયો તે તો એઓ જ જાણે, પણ જ્ઞાનબલ અને ધૈર્યબલથી એ આઘાતને સમતાભાવે સહન કરી પંજાબ શ્રી સંઘને શાન્તવન આપી, શ્રી ગુરુદેવનું નામ અમર રહે અને પંજાબ શ્રી સંઘની ઉન્નતિ થતી રહે એવી યોજનાઓ ઘડી કાઢી અને શ્રી સંઘની સમક્ષ મૂકી.

યોજનાઓ.

૧. શ્રી ગુરુદેવના નામનો આત્મ સંવત ચલાવવો.

૨. શ્રી ગુરુદેવનું સમાધિ-મંદિર અહિં બનાવવું.

૩. શ્રી ગુરુદેવના નામની પ્રત્યેક ગામમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાઓ, પાઠશાળાઓ, કેળવણી સંસ્થાઓ આદિ સંસ્થાપન કરવી.

૪. શ્રી ગુરુદેવના નામનું કોઇપણ પત્ર જૈન સમાજની સેવા માટે પ્રકાશિત કરવું.

૫. પાઇ ફંડ ચાલુ કરવું અને શ્રાવક-શ્રાવિકા-ક્ષેત્રને તેવડે ઉન્નત બનાવવું.

આ યોજનાઓને પંજાબ શ્રી સંઘે સહર્ષ વધાવી લીધી અને બધી અમલમાં મૂકી; શ્રી આત્મ સંવત બરોબર ચાલી રહ્યો છે. ગુજરાંવાલામાં શ્રી ગુરુદેવનું સમાધિમંદિર દેવભુવન સમાન શોભી રહ્યું છે અને ઠેર ઠેર શ્રી ગુરુદેવની પ્રતિમા અને ચરણપાદુકાઓ સ્થાપન થઇ ચૂકી છે. પંજાબના દરેક ગામ-નગરમાં શ્રી આત્માનંદ સભા, પાઠશાળા, સ્કુલ, લાયબ્રેરી વિગેરે ચાલી રહેલ છે; તેમજ મારવાડ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, દક્ષિણાદિ પ્રાંતોમાં પણ ગુરુદેવના નામની સંસ્થાઓ ચાલી રહેલ છે. શહેર ભાવનગરમાં તો તરતજ ગુરુદેવના ભક્તોએ તેઓશ્રીના નામની સંસ્થા સ્થાપન કરી, જે અત્યારસુધી ચાલતાં દરેક પ્રકારે ઉન્નતિ પામતી જાય છે. લાહોરથી બાબુ જશવંતરાય જૈને શ્રી આત્માનંદ પત્રિકા કાઢી વર્ષો સુધી સેવા કરી. કમનસીબે પછી બંધ પડી ગઇ. એના પછી શ્રી આત્માનંદ જૈન ટ્રેકટ સોસાયટી-અંબાલામાં સ્થાપન થઇ અને હિંદિમાં સુંદર સુંદર ટ્રેકટો કાઢી હિન્દી ભાષાભાષીઓની સેવા કરી. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ આદિ માસિકો પ્રગટ થયાં. પાઇ ફંડમાંથી અનેક વિદ્વાનો તૈયાર થયા.

વાદવિવાદ અને ઉપદેશશક્તિ.

શ્રી ગુરુદેવના સ્વર્ગ સિધાવ્યા પછી વાદવિવાદ કરવા આવનાર સાથે ધર્મ સંબંધી વાતચીત કરવી સાધુઓને પઠનપાઠન કરાવવું, શ્રી સંઘની સારસંભાળ લેવી, શ્રી જૈન ધર્મ ઉપરના આક્ષેપોનો રદીયો આપવો વિગેરે સર્વ ભાર આપણા ચરિત્રનાયક ઉપર આવી પડયો. આપણા ચરિત્રનાયક તો પહેલેથી જ ગુરુકૃપાથી તૈયાર થયેલાં હતાં. જે કોઇ વાદવિવાદ કરવા આવે એમને બરોબર રીતસર જવાબ આપી સંતુષ્ટ કરતા. નાભાનરેશ શ્રીમાન

હીરાસિંહજી બહાદુરના દરબારમાં સ્થાનકવાસી સાધુ ઉદયચંદજીની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી, સ્થાનકવાસી મતનો પરાજય કરી, અસલ જૈન ધર્મનો શ્રી ગુરુદેવના નામનો વિજયનો ડંકો વગાડયો. એમની ઉપદેશશક્તિ પણ પ્રભાવશાળી છે–જાદુઇ કામ કરનાર છે. જે માણસ એક વખત વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવે તે ફરી બીજે દિવસે આવ્યા સિવાય રહે જ નહિ. આપણા ચરિત્રનાયકના ધર્મોપદેશથી પંજાબ જેવા દેશમાં સેંકડો હિન્દુ મુસલમાનોએ માંસાહારનો પણ ત્યાગ કર્યો છે અને ધર્મોપદેશના પ્રભાવથી અનેક મહાન્ કાર્યો થયા છે તે સમાજને વિદિત છે. ૭૦ વર્ષની ઉંમર થવા છતાં ૧૦–૧૫ માઇલનો વિહાર હિસાબમાં નથી ગણતા. **વંદન હો કોટીશઃ વંદન હો આવા સદ્દગુરુદેવના ચરણમાં.**

મહારાજા નાભા, મહારાજા વડોદરા, મહારાજા નાંદોદ, મહારાજા ઉદેપુર, મહારાજા જેસલમીર, મહારાજા લીંબડી, મહારાજા વઢવાણ, મહારાજા પાલીતાણા, નવાબ સાહેબ પાલણપુર, નવાબ સાહેબ માંગરોલ, નવાબ સાહેબ સચીન, નવાબ સાહેબ રાધનપુર ઇત્યાદિ રાજા–મહારાજાએ આપણા ચરિત્રનાયકના ધર્મોપદેશામૃતનુ પાન કરી પ્રસન્ન થયા અને ઘણી જ પ્રશંસા કરી હતી. આપણા ચરિત્રનાયકે પંજાબ, મારવાડ, ગુજરાત, કાઠિઆવાડ, દક્ષિણ, માલવા, મેવાડ આદિ દેશોમાં કેટલેક સ્થળોએ ઘણા સમયની ભભૂકતી કુસંપરૂપી જ્વાલાઓ ઉપદેશામૃતનો વરસાદ વરસાવી શાંત કરી છે.

મુંબઇ શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય જે મશહુર કેળવણીના ઉત્તેજનાર્થે થયેલ સંસ્થા છે તે આચાર્ય મહારાજશ્રીના ઉપદેશને જ આભારી છે.

વિહારભૂમિ.

આપણા ચરિત્રનાયકની વિહારભૂમિ મુખ્ય પંજાબ હોવા છતાં ૧૯૬૫ના વરસે પંજાબથી વિહાર કરી મારવાડ, ગુજરાત, કાઠિઆવાડ આદિ દેશોમાં ૧૩–૧૪ વર્ષ વિચરી મહાન્ સંસ્થાઓ સ્થાપન કરાવી, અનેક જિનાલયોની પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી, ઉપધાન, ઉજમણા કરાવી સં. ૧૯૬૮માં વડોદરા શહેરમાં આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરિજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં આત્મારામજી મહારાજના સમુદાયના મુનિઓનું મુનિ સમ્મેલન વિગેરે મહત્ત્વના કાર્યો કરાવી પાછા સં. ૧૯૭૮ માં પંજાબ પધાર્યા. ૧૩–૧૪ વર્ષો સુધી આ તરફના શ્રી સંઘોને લાભ મળ્યો છતાં આપણા ચરિત્રનાયકને પાછા પંજાબ આવવા નહોતા દેતા ત્યારે આપણા ચરિત્રનાયકે પંજાબ જવા માટે પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી પંજાબના કોઇ શહેરમાં ન પહોંચી જાઉં ત્યાં સુધી આઠ દ્રવ્યથી વધારે વાપરવા નહી અને દરરોજ એકાસણા કરવા. આનું નામ પંજાબ–પ્રેમ, આનું નામ ગુરુપ્રેમ, આનું નામ ગુરુભક્તિ.

આચાર્યપદવી.

પંજાબમાં ગુરુદેવશ્રી આત્મારામજી મહારાજ વિચરતા હતા ત્યારે પંજાબના આગેવાન શ્રાવકોએ એક વખતે અવસર જોઇને ગુરુદેવને વિનંતિ કરી કે–'હે ગુરુદેવ, આપ ચિરાયુ હો પરંતુ જિંદગીનો પણ ભરોસો નથી, તો આપ કૃપા કરીને ફરમાવો કે આપના બાદ અમારી પંજાબની સારસંભાળ કોણ લેશે ?' ગુરુદેવે સ્મિત વદને આપણા ચરિત્રનાયક તરફ આંગળી (દૃષ્ટિ) કરીને કહ્યું કે–'તુમારી (પંજાબકી) સારસંભાળ વલ્લભ લેવેગા.' શ્રી ગુરુદેવને આપણા ચરિત્રનાયક ઉપર કેટલો પ્રેમ, કેટલી શ્રદ્ધા, કેવું પ્રભાવશાળી વચન ! આજ આપણા ચરિત્રનાયકે તે સાર્થક કર્યું છે. પંજાબમાં જૈનધર્મનો ધ્વજ ફરકાવ્યો

છે. પંજાબને ધર્મમય વિશેષ બનાવ્યું છે. ગુજરાંનવાલામાં જ્યારે સનાતનીઓએ ખોટો ઝગડો ઊભો કર્યો ત્યારે છેક દિલ્હી પાસે ખીંવાઇ ગામથી સખ્ત ગરમી પડવા છતાં દરરોજ ૨૦ થી ૨૫ માઇલનો વિહાર કરી ગુજરાંવાલે પહોંચ્યા. પગોમાં સોજા આવી ગયા, પગોમાંથી લોહી ટપકવા લાગ્યું પણ આ સાચા ગુરુભક્તે ચૂં કે ચાં કર્યા વિના ગુરુદેવના નામ પર આવા કષ્ટોની પરવા ન કરી. ધન્ય છે, વંદન છે આ સાધુરત્નને !

શ્રી ગુરુદેવ સ્વર્ગે સિધાવ્યા કે પંજાબ શ્રી સંઘે આપણા ચરિત્રનાયકને આચાર્યપદવી આપવા વિનતી કરી આપણા ચરિત્રનાયકે સાફ શબ્દોમાં સંભળાવી દીધું કે સમુદાયમાં મારાથી ઘણા મોટા છે એમને આપો. સાદડીમાં શ્રી જૈન કોન્ફરન્સ પર પરદેશ-દેશાવરોથી એકત્રિત થએલા હજારો ભાવિકોએ આચાર્યપદવી આપવા પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ના પાડી દીધી. સાચી ભાવના આખરે સફળ જ થાય છે જેથી સં. ૧૯૮૧ માગશર શુદ પાંચમના દિવસે લાહોર નગરમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે પંજાબ-મારવાડ-ગુજરાત-કાઠિયાવાડ આદિના પધારેલા હજારો ભાવિકોએ શ્રી ગુરુદેવના સમુદાયના માનનીય અગ્રગણ્ય સાધુમહાત્માઓની પ્રેરણાથી સવારના સાડાસાત વાગે આપણા ચરિત્રનાયકને આચાર્ય પદવીથી વિભૂષિત કરી શ્રી ગુરુદેવના પટ્ટધર સ્થાપન કર્યા. આથી પંજાબ શ્રી સંઘને આનંદનો પાર ન રહ્યો. હવે આપણે આપણા ચરિત્રનાયકને જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજ નામથી ઓળખીશું.

ગુરુકુલની સ્થાપના.

આપણા ચરિત્રનાયક જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજ ગુરુભૂમિ શ્રી ગુજરાંવાલા પધાર્યા. આચાર્યપદવી લઇ પ્રથમ વાર જ પધારતા હોવાથી ગુજરાંવાલા શ્રી સંઘે તેઓશ્રીનું અપૂર્વ સ્વાગત કર્યું. અને ગુરૂદેવે અત્રે શ્રી ગુરુદેવના સમાધિમંદિર ઉપર શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલની સ્થાપના કરાવી પોતાની કરેલી ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરી.

અત્રે સૂચિત કરવું અપ્રાસંગિક નહી ગણાય કે આપણા આચાર્ય મહારાજે સં. ૧૯૭૮ માં જ્યારે હોંશીયારપુરમાં પ્રવેશ કર્યો તે સમયે પંજાબનો સમસ્ત શ્રી સંઘ (હજારો માણસો) એકત્રિત થયો, ત્યારે આચાર્યશ્રીજીએ શ્રી ગુરુદેવના શુભ નામથી એક મહાન્ સંસ્થા સ્થાપન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. શ્રી સંઘે આ મહામૂલ્ય ઉપદેશને વધાવી લઇ નાણાંનો વરસાદ વરસાવ્યો અને બાઇઓએ ઘરેણાંઓનો વરસાદ વરસાવ્યો. પણ ભાવિ પ્રબલ કે ગમે તે કારણે આ યોજના માટે આચાર્યશ્રીજીએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા મિષ્ટાન્ન અને ખાંડ, સાકર, ગોળ, પતાસા વિગેરેનો સદંતર ત્યાગ, ચૌદશ પુનમનો છઠ્ઠ, ૧૨ તિથિ મૌનધારણ કરવું-આ ભીષ્મપ્રતિજ્ઞા ગુજરાંવાલામાં પૂર્ણ થઇ. આચાર્યશ્રીજીને કાર્યમાં તેઓના શિષ્યરત્ન સ્વ. ઉપાધ્યાયજી શ્રી સોહનવિજયજી મહારાજ અને આચાર્યશ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજ પંજાબમાં સંસ્થા સ્થાપવાની બાબતમાં ઘણા સહાયક બન્યા.

ગુજરાંવાલાના ચોમાસામાં ઘણો જ લાભ થયો, પરંતુ કમનશીબ એક અતિ દુઃખદ બનાવ એ બની ગયો કે આચાર્યશ્રીના શિષ્યરત્ન અને મારા ગુરુદેવ ઉપા. શ્રી સોહનવિજયજી મહારાજનો અણધાર્યો સ્વર્ગવાસ થઇ ગયો આચાર્યશ્રીજીની એક ભૂજા લોપ થઈ ગઇ. પંજાબ શ્રી સંઘે એક મહાન્ ધર્મપ્રચારક ખોયો ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પંજાબ શ્રી સંઘના સંગઠનરૂપ શ્રી આત્માનંદ જૈન મહાસભાની સ્થાપના કરી હતી.

મારવાડ તરફ વિહાર.

ચોમાસું પૂર્ણ કરી આપણા ચરિત્રનાયકે મારવાડ તરફ વિહાર કર્યો. મારવાડ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, દક્ષિણ, માલવા, મેવાડ આદિ દેશોમાં વિચરી અનેક સંસ્થા સ્થાપન પ્રતિષ્ઠાદિ મહત્ત્વનાં કાર્યો કરાવી એઓશ્રીની કૃપાથી સં. ૧૯૯૨ ના ચૈત્ર શુદ ૧ ના શુભ દિવસે વડોદરા શહેરમાં સ્વર્ગસ્થશ્રી ગુરુદેવ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજનો જન્મશતાબ્દિ મહોત્સવ સમારોહપૂર્વક ઊજવાયો.

પંજાબમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજની સ્થાપના.

શ્રી સિદ્ધાચલજી આદિ અનેક તીર્થોની યાત્રા કરી, અમદાવાદમાં મુનિસંમેલનમાં ભાગ લઇ ખંભાતમાં જ્ઞાનભંડારનો ઉદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્યો કરાવી, રાધનપુરમાં દાનવીર રાવસાહેબ શ્રીમાન્ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલના તરફથી એઓના મર્હૂમ પિતાશ્રી શેઠ ઇશ્વરલાલ મોરખીઆના સ્મરણાર્થે બોર્ડિંગહાઉસની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા સમયે પધારી, પાટણમા પ્રવર્તકજી મહારાજ આદિને મળી, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર માટે ઉપદેશ આપી, નક્કી કરાવી, ઉમેદપુર, શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન ઉમેદ બાલાશ્રમમાં અંજનશલાકાદિ કાર્યો કરાવી, ઘણે ઠેકાણે સંપ કરાવી સં. ૧૯૯૪ ના જેઠ વદ ૭ તા. ૨૦-૬-૩૯ ના શુભ દિવસે ઘણીજ ધામધૂમથી અંબાલા શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને અમદાવાદનિવાસી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખ શેઠ કસ્તૂરભાઇ લાલભાઇના અધ્યક્ષપણા નીચે આચાર્યશ્રીજીના સમક્ષ શ્રી **આત્માનંદ જૈન કોલેજ**ની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા અંબાલા શહેરમાં કરી અને દાનવીર રાવસાહેબ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ, શેઠ રતીલાલ વાડીલાલ, શેઠ સેવંતીલાલ બકોરદાસ આદિના શુભ હસ્તે શ્રી આત્માનંદ જૈન લાઇબ્રેરી આદિ સંસ્થાઓનુ ઉદ્ઘાટન થયું.

વલ્લભ દીક્ષાર્ધ શતાબ્દિ.

અષાડ શુદ ૯ તા. ૨૨-૬-૩૯ ના દિવસે દાનવીર શેઠ મોતીલાલ મૂળજીભાઇના સુપુત્ર શેઠ સકરચંદની અધ્યક્ષતામાં આપણા ચરિત્રનાયકને દીક્ષા લીધાને ૫૦ વર્ષ પૂરા થયા હોવાથી એની ખુશાલીમાં વલ્લભ દીક્ષાર્ધ શતાબ્દિ મહોત્સવ ઊજવાયો. ચોમાસું પણ અંબાલામાં થયું.

પ્રતિષ્ઠાઓ

અંબાલાથી વિહાર કરી અંબાલા છાવણી પધાર્યા. શેઠ શીબામલજી આદિ અત્રેથી સાઢોરા પધાર્યા. ત્યાં માગશર શુદ ૧૦ ની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ગામાનુગામ વિચરતા બડૌત પધાર્યા (જીલ્લા મેરઠ) અત્રે ગુરૂજીના સદુપદેશથી નવીન શ્રાવકો અને દહેરાસર ઉપાશ્રયાદિ બનેલાં ત્યાં સં. ૧૯૯૫ના માહ સુદ સાતમે પ્રતિષ્ઠા કરાવી કે જ્યાં મહોત્સવ પ્રસંગે શ્રી આત્મવલ્લભ નગરની સુંદર રચના કરવામાં આવી હતી.અહીં જ વ્યાખ્યાનો, પૂજાઓ વિગેરે કાર્યો થયા હતા. અહીંથી વિહાર કરી બીનોલી, સરધના, મેરઠ, શ્રી હસ્તિનાપુર આદિ થઇ પાછા અંબાલા પધાર્યા.

રાયકોટ.

અંબાલાથી વિહાર કરી પતીઆલા,સમાણાદિમાં ધર્મોપદેશામૃતનું પાન કરાવતા સુનામ પધાર્યા. રાયકોટના લગભગ ૨૦૦ અજૈન સદ્ગૃહસ્થોની સહીઓ સાથે આવેલ વિનતિપત્ર તરફ વિચાર કરી માલેરકોટલા પધાર્યા. માલેરકોટલામાં શ્રી સંઘમાં કુસંપ હતો તે દૂર થયો અને શ્રી આત્માનંદ જૈન હાઇસ્કુલને માટે ટીપ થઇ.અત્રે હિન્દુ

ન્યાયાંભોનિધિ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ પોતાને (પંજાબ શ્રી સંઘને) આવા પ્રતાપશાળી સમર્થ ધર્મપ્રભાવક અને વિદ્વાન મહાત્મા અર્પી ગયેલ હોવાથી શ્રી સંઘને આ વાતનું ગૌરવ છે, અભિમાન છે. પંજાબ શ્રી સંઘ ગુરુદેવ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીને માને છે; પૂજે છે અને એઓશ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે.

ચરિત્રનાયક આચાર્યમહારાજે કેળવણીની જે જે સંસ્થાઓ ઉપદેશદ્વારા સ્થાપી છે તે નીચે મુજબ છે

૧ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકૂળ, ગુજરાંવાલા
૨ " " " કન્યાશાળા, "
૩ " " " સ્કુલ, "
૪ શ્રી આત્માનંદ જૈન લાયબ્રેરી, અમૃતસર
૫ " " " મીડલસ્કુલ, જંડીઆલાગુરૂ
૬ " " " " હોશીઆરપુર
૭ " " " " લુધીઆણા
૮ " " " કોલેજ, અંબાલા શહેર
૯ " " " હાઇસ્કુલ-મીડલસ્કુલ, "
૧૦ " " " કન્યાપાઠશાળા, "
૧૧ " " " લાયબ્રેરી, "
૧૨ " " " હાઇસ્કુલ, માલેરકોટલા
૧૩ " " " વિદ્યાલય, સાદડી (મારવાડ)
૧૪ " પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય, વરકાણા "
૧૫ " મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, મુંબાઇ
૧૬ " આત્માનંદ જૈન ઔષધાલય, વેરાવળ
૧૭ " આત્મવલ્લભ જૈન કેળવણી ફંડ, પાલણપુર
૧૮ " આત્માનંદ જૈન લાયબ્રેરી, પુના
૧૯ " " " " જુનાગઢ
૨૦ " " " વનિતાવિશ્રામ, સુરત

વિગેરે વિગેરે અનેક મહાન સંસ્થા સ્થાપન કરાવી કેળવણીનો ખૂબ પ્રચાર કર્યો છે.

શ્રી તીર્થોના સંઘો.

ધાર્મિક સંસ્કાર દઢ રાખવા માટે અને દર્શન (સમ્યક્ત્વ)શુધ્ધિ માટે શ્રી તીર્થોના મોટા મોટા સંઘો પણ કઢાવ્યા છે, અને સંઘોની સાથે તીર્થયાત્રાઓ કરી છે. અનેક સ્થળે પ્રતિષ્ઠાઓ, ઉપધાનો ઉદ્યાપનો કરાવી શાસનોન્નતિ કરાવી છે.

૧ રાધનપુરનિવાસી દાનવીર શેઠ મોતીલાલ મૂળજીભાઇએ શ્રી સિદ્ધાચલજી તીર્થનો સંઘ કાઢયો તેમાં

૨ વડોદરાનિવાસી શેઠ ખીમચંદ દીપચંદે કાવી-ગંધારનો સંઘ કાઢયો તેમાં

૩ શિવગંજનિવાસી શેઠ ગોમરાજજી ફતેહચંદ શ્રી કેશરીયાનાથજીનો સંઘ કાઢયો તેમાં

૪ ફલોદિનિવાસી શેઠ પાંચુલાલજી વૈદે જેસલમેરનો સંઘ કાઢયો તેમાં

૫ અમદાવાદનિવાસી મણી બ્હેને (સ્વર્ગસ્થ શેઠ સાક્ષર ડાહ્યાભાઇ ધોળશાજી ઝવેરીની વિધવા પત્ની) નરોડાનો સંઘ-કાઢયો તેમાં

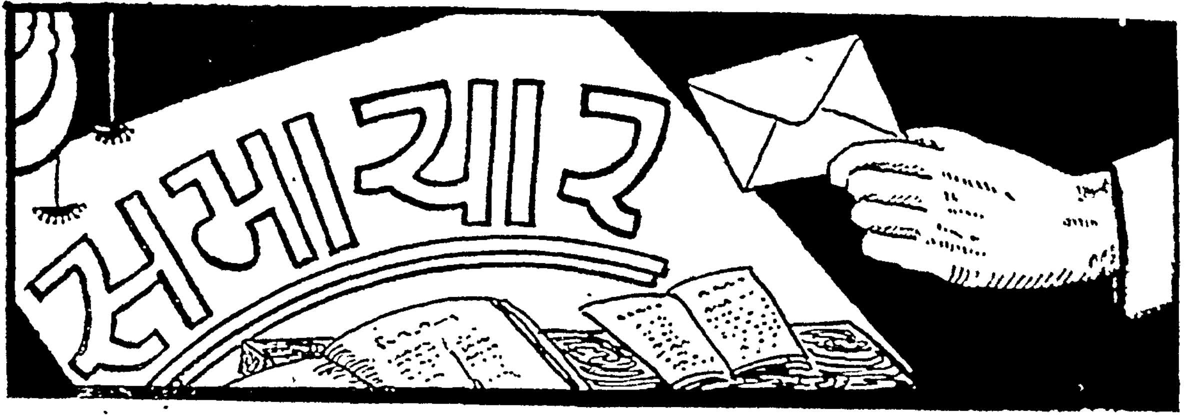
૬ હુશીયારપુરનિવાસી લાલા હીરાલાલ તથા નાનકચંદજી નાહરે શ્રી કાંગડા તીર્થનો સંઘ કાઢયો તેમા

વિગેરે વિગેરેમાં સાથે પધાર્યા હતા.

પંજાબ ઉપરાંત મુંબઇ, સુરત, પાલણપુર, કચ્છલીયા, ડભોઇ, યેવલા, આકોલા, ખંભાત, વિગેરે સ્થળોએ પ્રતિષ્ઠા, જંડીઆલા, બીનોલી, અને ઉમેદપુરમાં અંજનશલાકા કરાવી છે, અનેક ગામોએ ઉપધાન તપ પણ કરાવ્યા છે.

ઉપસંહાર.

જૈનભાનુ, ભીમજ્ઞાન, ત્રિંશિકા આદિ ગ્રંથો રચી,

શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ અને ગુજરાનવાલામાં ૧૫૦ કતલખાના બંધ.

ભા. શુ. ૧૧ તા. ૧૨–૯–૪૦ ગુરુવારે ગુજરાંવાલા (પંજાબ)માં જગદ્‌ગુરુદેવશ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ લાલા **નિરંજનદાસ** બગ્ગા એડવોકેટની અધ્યક્ષતામાં સમારોહપૂર્વક ઊજવવામાં આવી હતી.

શ્રી જગદ્‌ગુરુદેવની મનોહર છબી ઉચ્ચાસન પર બિરાજમાન કરવામાં આવી હતી. સાડાસાત વાગે સભાની શરૂઆત થતાં આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે પ્રથમ મંગળાચરણ કર્યું.

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના વિદ્યાર્થી અને વર્તમાનમાં અધ્યાપક લાલા પૃથ્વીરાજજી એમ. એ. તથા પંડિત સરસ્વતીનાથજી, પંડિત હંસરાજજી, લાલા બિહારીલાલજી બગ્ગા, લાલા હજુરીમલજી માધુરી, લાલા હરનામનાથજી બગ્ગા આદિએ શ્રી જગદ્‌ગુરુદેવના જીવન ઉપર સુંદર વિવેચનો કર્યા હતા.

દિલ્હીથી ખાસ આવેલ આચાર્ય ચંદ્રશેખર શાસ્ત્રીજીએ પણ કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું.

અધ્યક્ષ લાલા નિરંજનદાસ એડવોકેટે મનનીય ભાવવાહી ભાષણ આપી સભાને મુગ્ધ કરી દીધી હતી. લાલા શાદીલાલ અને લાલા દેવરાજના મનોહર ભજનોએ જનતાના ચિત્ત આકર્ષી લીધા હતા.

આચાર્યશ્રીજીએ વ્યાખ્યાનપીઠ ઉપરથી જયંતિનાયકના વિષયમાં પ્રભાવશાલી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. સંવત્સરીના દિવસે કસાઇ લોકોએ કતલખાનું અને શહેરની તમામ દુકાનો (લગભગ ૧૫૦ દુકાનો) બંધ રાખી. ઝાટકાવાળાઓ (શીખ કસાઇઓ)એ કામ બંધ રાખ્યું તે બદલ આભાર માનતો એક ઠરાવ કરવામાં આવ્યો.

ઠરાવ.

તા. ૫–૯–૪૦ ભા. શુ. ૪ ગુરુવારે શ્રી શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈનોના સંવત્સરી જેવા ધાર્મિક દિવસને માન આપી મુસલમાન ભાઇઓએ (કસાઇઓએ) જે ઉદાર અને હમદર્દી (સહાનુભૂતિ)થી જીવહત્યા બીલકુલ બંધ રાખી, અને ઝાટકાવાળાઓએ (શીખ કસાઇઓએ) આ કામ બંધ રાખ્યું

પંચપરમેષ્ઠી બ્રહ્મચર્યાદિ અનેક પૂજાઓ રચી સાહિત્યની સેવા પણ કરી છે. અંતમાં એ જ શુભ ભાવના કે આપણા ચરિત્રનાયક અમર રહે, શાસનોન્નતિના કાર્યો કરતા રહે અને એમના દેદીપ્યમાન પ્રકાશથી ભારતવર્ષિય સમસ્ત શ્રી જૈનસંઘ તરફથી ઘણી મહદ્ સંસ્થાઓ સ્થાપન થાય, જિનશાસનોન્નતિ–ધર્મપ્રભાવનાના મહદ્ કાર્યો થાય–ઘણા મુમુક્ષુઓ દીક્ષા લઇ આત્મકલ્યાણ કરનારા થાય અને સમસ્ત શ્રીસંઘ કલ્યાણ સાધે–એ જ પરમાત્મા પ્રત્યે અંતિમ પ્રાર્થના.

તે બદલ આ સભા તેઓનો આભાર માને છે, અને ખામાડેબ આત્તામમહમદ સાહેબ એડવોકેટ, શેખ ગુનામહસુન સાહેબ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ આદિ કે જેઓએ લાગણીભરી સહાયતા આપી છે, અને એઓને ધન્યવાદ આપે છે

હિન્દુ, મુસલમાન આદિ સેંકડો ગરિબોને શીરાનું જમણ આપવામા આવ્યુ (મળેલુ)

ખંભાતમાં જયંતિ મહોત્સવ.

આચાર્યશ્રી સાગરચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રથમ જયંતિ ભાદરવા વદ ૪ના સવારે મહારાજ શ્રી પ્રસાદચંદજીના પ્રમુખસ્થાને ઉજવવામા આવી હતી આ વખતે મહારાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદજી, માસ્તર દીપચંદભાઇ, શ્રી વાડીલાલ જેઠાલાલ શ્રી પુંડરીકલાલ ચોકસીના આજના જયંતિનાયકને લગતા વિવેચનો થયા બાદ પ્રમુખસ્થાનેથી મહારાજશ્રી પ્રસાદચંદજીએ વિગતવાર જીવનચરિત્ર સંભળાવ્યુ હતુ (મળેલુ)

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ

આસો શુદિ ૧૦ ગુરુવાર તા ૧૦ ૧૦-૪૦ના રોજ આચાર્ય મહારાજશ્રીની સ્વર્ગવાસતિથિ હોવાથી શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર તરફથી જયંતિ ઉજવવામા આવી હતી સવારમા શ્રી મોટા જિનાલયમા શ્રી નવપદજીની પૂજા ભાવનાપૂર્વક ભણાવવામા આવી હતી અને બપોરના સભાસદોનુ સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામા આવ્યુ હતુ

શ્રી વિજયવલ્લભાંક (છપાયછે)

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો** કાર્તિક શુદિ ૨ તા ૧ નવેમ્બરના શુભ દિવસે જન્મદિવસ ગુજરાવાલાદિ શહેરોમા ઉજવાશે આની ખુશાલીમા 'સેવક' ઉર્દૂ પત્રના અધિપતિનો વિજયવલ્લભાંક ઘણો જ આકર્ષક અને તે હિન્દી, અંગ્રેજી, ઉર્દૂ વિદ્વાનોના લેખોથી પૂર્ણ હશે આચાર્યશ્રીજીના ત્રિરંગી ફોટાઓ અને બીજા પણ ફોટાઓ ઉપરાંત શાન્તમૂર્તિ શ્રી બુદ્ધિવિજયજી (બુટેરાયજી)મહારાજ, ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીવિજયજી મહારાજ, શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ, પ્રવર્ત્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ વિગેરેના પણ સુંદર ફોટાઓ હશે આ અંક દળદાર અને સારા સફાઇદાર કાગળોમા હશે ખર્ચ અધિક આવવા છતા પ્રચારાર્થે કેવળ ચાર આના કિંમત રાખવામા આવી છે

મંગાવનારે નીચેના સરનામે લખવુ

શ્રી વિજયાનંદ જૈન શ્વેતામ્બર કમિટી,

સેક્રેટરી, શ્રીયુત લાલા રિખભદાસ જૈન,

ગુજરાંવાલા (પંજાબ)

સ્વીકાર અને સમાલોચના.

૧. શ્રી જિનપ્રભસૂરિ અને સૂલતાન મહમદ. લેખક:—પં. લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી પ્રકાશક:—શ્રી જિનહરિસાગર જ્ઞાનભંડાર લોહાવટ (મારવાડ) શ્રી સુખસાગર બિન્દુ ગ્રંથમાળાનું આ છત્રીશમું પુસ્તક છે. શ્રી અકબર બાદશાહની અઢીસે વર્ષ પૂર્વે લગભગ ચૌદમા સૈકામાં થયેલ પરમ પ્રભાવક શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ તે વખતના બાદશાહ સુલતાન મહમદ ઉપર પાડેલ અજબ પ્રભાવનો આ ઐતિહાસિક લેખ વિસ્તારપૂર્ણ ટીપ્પણ ટીકા સાથે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસના આ સાહિત્યના ઊંડા અભ્યાસના અનુભવે લખાયેલ હોવાથી જૈન ઇતિહાસ સાહિત્યમાં એક ઉમેરો થયો ગણાય. આ ગ્રંથમાં તેની સંકલના યોગ્ય રીતે થએલ જોવામાં આવે છે. લેખક મહાશય જણાવે છે તેમ આ ઐતિહાસિક લેખ નવીન સ્વરૂપમાં પ્રકાશમાં આવી શકયો તેનો સુયશ ઇતિહાસપ્રેમી શ્રી જિનહરિસાગરસૂરિ મહારાજ કે જેઓ પૂજ્ય પૂર્વાચાર્યના ઇતિહાસસંશોધન અને પ્રકાશન કાર્યમાં અસાધારણ ઉત્કંઠા ધરાવે છે એમ આ લઘુ ગ્રંથ તપાસતાં માલૂમ પડે છે. આવા પ્રભાવક આચાર્યોના જૈનશાસનની પ્રભાવનાના ઐતિહાસિક લેખો વિશેષ પ્રગટ થાય એમ અમે પણ ઇચ્છીએ છીએ. કિંમત આઠ આના.

૨. સુભાષિત પદ્ય રત્નાકર (ભાગ ચોથો) સં. મુનિરાજ **શ્રી વિશાલવિજયજી** મહારાજ. શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા પુષ્પ ૫૨. પ્રકાશક દીપચંદજી બાંઠીયા, મંત્રી શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા-છોટાશરાફા-ઉજ્જન.

શ્રીમાન્ વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજનો સમુદાય વિદ્વાન હોવાથી અનેક ગ્રંથો ગુરુમહારાજની સંસ્થાઓ તરફથી તેઓશ્રીના સ્મરણાર્થે લખી પ્રકાશિત કરાવે છે. આ ગ્રંથના સંપાદક ગુરુરાજ શ્રીના પ્રશિષ્ય છે. આ વિષયનો આ ચોથો ભાગ છે. દરેક ભાગો ઉપદેશકો અને સામાન્ય મનુષ્યો તેનો લાભ લઇ શકે તેવાં છે. વક્તા તેમજ વ્યાખ્યાનકર્તાને પણ ઉપયોગી બનેલ છે. જુદા જુદા વિષયો ઉપર સંસ્કૃત શ્લોક પ્રથમ આપી તેની નીચે તે શેમાંથી લીધેલ છે તે ગ્રંથના નામ સાથે ગુજરાતી સરલ અર્થ આપવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથના દરેક ભાગ વાંચવા જેવા છે. લેખક મહાત્માએ પોતાના દાદાગુરુ તથા ગુરુશ્રી જયંતવિજયજી મહારાજના ફોટા આપી ગુરુભક્તિ દર્શાવી છે. પ્રકાશકે સંપાદક મહારાજશ્રીનો પણ ફોટો આપી બાઇડીંગ ટાઇપ વગેરેથી સુંદર ગ્રંથ પ્રકટ કર્યો છે. કિંમત સવા રૂપીયો.

૩. જીવન પાઠોપનિષત્—(અષ્ટપદી—શતકમ્) સ્વકૃત ગુજરાતી અનુવાદ સહિત. રચયિતા ન્યાયવિશારદ—ન્યાયતીર્થ મુનિરાજશ્રી **ન્યાયવિજયજી** મહારાજ. આ ગ્રંથમાં આપેલી અષ્ટપદી—આઠ સૂત્રો સર્વજનમાન્ય વાંચતા જણાય છે. જિંદગીમાં નિરંતર મનન કરવા લાયક છે. જો તે તત્ત્વોને જીવનમાં ઉતારે તો રચનાર મહાત્માના લખવા—કહેવા પ્રમાણે દુનિયામાં દેખાતી ધાર્મિક સંકુચિત દૃષ્ટિ મટી જતાં જનસમાજમાં સૌમનસ્યની મનોરમ સુગંધ પ્રસરતા મનુષ્યભૂમિ સુંદર સ્વર્ગભૂમિ બની જાય એ ચોકસ છે. આ ગ્રંથમાં જે અષ્ટપદી—પ્રમાણિકતા, ઉદ્યમ, સ્વાશ્રયીપણું, પરોપકાર, સંયમ—શક્તિ, સેવા અને સંઘટન એ આઠ પદો જીવનસૂત્રોનું સંસ્કૃત ભાષામાં પદ્યરચના કરી ગુજરાતી અંગ્રેજી અનુવાદો ટુંકાણમાં સરલ અને બહુ જ સાદી ભાષામાં આપેલા હોવાથી બાળજીવો પણ સમજી શકે તેવું છે. મુનિરાજશ્રી ન્યાયવિજયજી પ્રખર વિદ્વાન, અભ્યાસી ને ઉદાર વિચારવાળા મુનિરાજ છે. તેમની એકેએક કૃતિ વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રકટ થાય છે. આ ગ્રંથ લઘુ હોવા છતાં મનુષ્ય જીવનમાં તેના એકેએક સૂત્ર મનનીય અને ગ્રહણ કરવા જેવા છે. કોઇ પણ મનુષ્ય આ લઘુ પુસ્તિકાના વાચનમનનનો લાભ લે તેમ ઇચ્છીએ છીએ. પ્રકાશક ફૂલચંદ અમથાલાલ જામખંભાળીયું.

(બાકીના ગ્રંથોની સમાલોચના હવે પછી)

ભાઈ ભાણજી ગુલાબચંદનો સ્વર્ગવાસ

ભાઈ ભાણજી માત્ર એક જ દિવસની બિમારીથી ગોંડલ શહેરમા ૫૮ વર્ષની ઉમરે ભાદરવા શુદિ ૧૪ના રોજ સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે તેઓ માયાળુ, મિલનસાર, શ્રદ્ધાવાન બંધુ હતા ભાવનગરના મૂળ વતની હોવા છતા, ગોંડલ રાજ્ય રેલ્વેની નોકરીમા ઘણા વર્ષોથી જોડાયા હતા ત્યાના રેલ્વે અધિકારીઓનો ચાહ પણ સારો મેળવ્યો હતો ઘણા વર્ષોથી આ સભામા સભ્ય હતા તેઓના સ્વર્ગવાસથી એક યોગ્ય સભાસદની ખોટ પડી છે તેઓના સુપત્ની તથા સુપુત્રોને દિલાસો દેવા સાથે તેમના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇચ્છીએ છીએ

શ્રી વીશ સ્થાનક તપ પૂજા (અર્થ સાથે)

(વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન તથા મંડળ સહિત)

વિસ્તારપૂર્વક વિધિવિધાન, નોટ, ચૈત્યવંદન, સ્તવનો, મંડળો વગેરે અને સાદી સરલ ગુજરાતી ભાષામા અર્થ સહિત અમોએ પ્રગટ કરેલ છે વીશ સ્થાનક તપ એ તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરાવનાર મહાન્ તપ છે તેનું આરાધન કરનાર બહેન તથા બંધુઓ માટે આ ગ્રંથ અતિ મહત્વનો અને ઉપયોગી છે શ્રી વીશ સ્થાનક તપનું મંડળ છે તેમ કોઈ અત્યાર સુધી જાણતું નહોતું, છતા અમોએ ઘણી જ શોધખોળ કરી પ્રાચીન ઘણી જ જુની તાડપત્રની પ્રત ઉપરથી મોટો ખર્ચ કરી ફોટો-બ્લોક કરાવી તે રંગીન છપાવી આ બુકમા દાખલ કરેલ છે આ એક અમૂલ્ય (મંડળ) નવીન વસ્તુ જિનાલય ઉપાશ્રય, જ્ઞાનભંડાર, લાઇબ્રેરી અને ઘરમા રાખી પ્રાતઃકાળમા દર્શન કરવા લાયક સુંદર ચીજ છે

ઊંચા કાગળો ઉપર સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમા છપાવી સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામા આવેલ છે, છતા કિંમત બાર આના માત્ર રાખવામા આવેલી છે પોસ્ટેજ અલગ

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્રગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ, મૂળ પ્રાકૃત ભાષામા, વિસ્તારપૂર્વક સુંદર શૈલીમા, આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સં ૧૧૩૯ ની સાલમા રચેલા આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોયુક્ત સુંદર અક્ષરોમા પાકા કપડાના સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રગટ થયેલ જાણવા જેવા પ્રસંગો પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ સ્થળે સ્થળે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર મોક્ષદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમા કરવામા આવેલ છે કિંમત રૂ ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે, જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૨) ,, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૪-૦-૦
(૪) ,, ભા. ૨ જો રૂા. ૬-૦-૦
(૫) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૩ જો રૂા. ૫-૮-૦
(૬) ,, ભા. ૪ થો રૂા. ૬-૪-૦
(૭) ,, ભા. ૫ મો રૂા. ૫-૦-૦
(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ રૂા. ૨-૦-૦
(૯) ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂા. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ગ્રંથો.

નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે ઓછા છે. વાંચવાથી આહ્‌લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાંના પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર રૂા. ૦-૮-૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રૂા. ૧-૦-૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા રૂા. ૧-૦-૦
(૪) સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા રૂા. ૧-૦-૦
(૫) શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર રૂા. ૨-૦-૦
(૬) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૨-૦-૦
(૭) ,, ભા. ૨ જો રૂા ૨-૮-૦
(૮) આદર્શ જૈન સ્ત્રી રત્નો રૂા. ૨-૦-૦
(૯) શ્રી દાનપ્રદીપ રૂા. ૩-૦-૦
(૧૦) કુમારપાળ પ્રતિબોધ રૂા ૩-૧૨-૦
(૧૧) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ રૂા ૨-૦-૦
(૧૨) શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૪) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર) રૂા ૧-૦-૦
(૧૫) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર રૂા ૨-૮-૦
(૧૬) શ્રીપાળરાજાનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત સાદું પૂંઠું રૂા ૨-૦-૦
,, રેશમી પૂંઠું રૂા ૨-૮-૦
(૧૭) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર રૂા ૧-૮-૦
(૧૮) શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર રૂા ૦ ૨-૦
(૧૯) ,, સોળમો ઉદ્ધાર રૂા ૦-૪-૦
(૨૦) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર રૂા ૦ ૧૦ ૦
(૨૧) શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂા ૩-૦-૦

તૈયાર થતાં-છપાતાં ગ્રંથો.

(૧) કર્મગ્રંથ ભા. ૫-૬ ઠ્ઠો. (૨) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર (ધર્માભ્યુદય) (૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૬ ઠ્ઠો. (૪) કથારત્ન કોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત (૫) શ્રી નિશીથચૂર્ણિ સૂત્ર ભાષ્ય સહિત (૬) વસુદેવ હિંડિ ભા. ૩ જો (૭) શ્રી ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૨-૩-૪-૫-૬ સાથે (૮) શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.

તૈયાર થતાં ગુજરાતી ગ્રંથો.

(૧) શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર. (૨) શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર. (શ્રી પદ્માનંદ મહાકાવ્ય) (૩) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

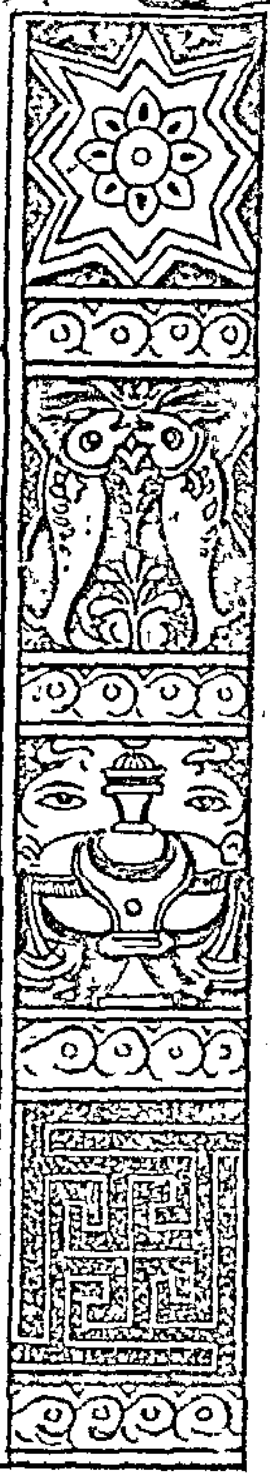

પુસ્તક ૩૮ મું.

અંક ૪ થો

સંવત ૧૯૯૬

કારતક.

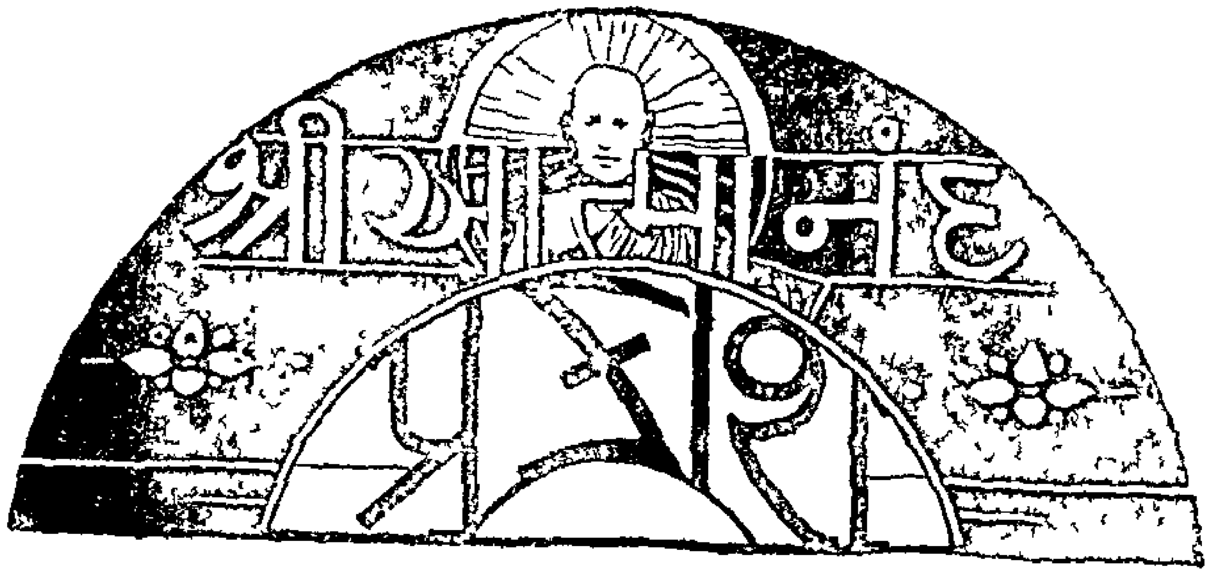
પ્રકાશક—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

અમારા પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને પાંચ ગ્રંથો આ વખતે ભેટ આપવાના છે. આવતે માસે તેના નામો અને વિશેષ હકીકત પ્રકટ કરવામાં આવશે.

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં ૪૧ : વીર સં. ૨૪૬૭ : કારતક :
અંક : ૪ થો : વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : નવેંબર :

જ્ઞાનં કોયડો

[જૂનું ક્યાં ગયું ? નવું ક્યાંથી આવ્યું ?]

હરિગીત છંદ.

છેહું નવું, જૂનું ગયું, આજે વરસ સૌએ વદે,
જૂના—નવાનો ભેદ કેં, શાણા જનો સમજે હદે;
જૂનું ગયું, તો ક્યાં ગયું ? ક્યાંથી નવું આવી ઠર્યું,
એ ગહન ઊંડા કોયડાનું, તત્ત્વ કો કહેશો ખરું ? ૧

એ સૂર્ય છે, એ ચન્દ્ર છે, એ પૃથ્વી એ આકાશ છે,
તારાગણો પણ એ જ છે, એ વસ્તીને એ વાસ છે;
પાવક-પવન-પાણી બધાં, નિજરૂપમાં દેખાય છે,
પ્રાણી સકળની તન ક્રિયાઓ, નિત્યસમ વતાય છે. ૨

કશુંએ નવું તો છે નહીં, તો પણ વરસ આજે નવું !
શા કારણે કહેવાય છે ? આશ્ચર્ય એ મુજને હતું;
ક્ષણભર જગતજંજાળને, અળગી કરી, શાંતિ ધરો,
અદ્દભૂત કૃતિ અવિનાશની, ઉરનયન તે માંહે કરો. ૩

માનવજીવનની આરસીનું, સૂક્ષ્મ અવલોકન કરો,
તો ગહન ઊંડા પ્રશ્નનો, ઊકેલ કૈં જડશે ખરો;
અગણિત આ બ્રહ્માંડ, પણ ગતિ સર્વની છે માપમાં,
અવિછિન્ન એ ચાલે સદા, દૈવી માપના જ પ્રતાપમાં. ૪

પ્રાણીતણાં—ને—કાળનાં, એ માપ કુદરતે કર્યાં,
એ માપનાં નામો વિવિધ, જાહેર જગમાંહે ઠર્યાં;
છે અલ્પ જીવન આપણાં, તરવો ભવાબ્ધિ આકરો,
માટેજ સમયે-સમયનાં લઇ, માપ સૌ કાર્યો કરો. ૫

આજે નવું બીજું નથી, પણ **પ્રેરણા** નવી એ જ છે;
એ પ્રેરણાઓ સમજવી, આ પ્રશ્નનું ખરું તેજ છે;
રહેણી અને કરણીતણી, સન્મુખ રાખો આરશી,
સમજો **જમા-ઉધાર** તો, ચિંતા રહેશે નહીં કશી. ૬

છે જગત ન્યાયાધીશની, ઑફિસ નિર્મળ ન્યાયની;
ત્યાં છે કસોટી કર્મકેરી, રંક ને વળી રાયની;
ક્ષણ-ક્ષણતણાં નોંધાય છે, સૌ કર્મ દૈવી—દફતરે,
એ ગુપ્ત પણ અમરત્વ લેખો, કોઇ કાળે ના ફરે. ૭

સરવૈયું કાઢો સામટું, નિજ પુણ્ય ને વળી પાપનું,
નૂતન વરસનું એ જ ફળ, માનવજીવનના માપનું;
લ્યો ! હાથમાં આજે નવો, ચોખ્ખો હિસાબી ચોપડો,
કરશો ન તેને ભ્રષ્ટ, એ ઉપદેશ છે સૌથી વડો. ૮

સદ્ધર્મ ને સત્કર્મથી, ઊંચી કમાણી આદરો,
તો તો ઊંડા આ કોયડાનો, સફળ પ્રત્યુત્તર ખરો;
જૂનું કશુંય ગયું નથી, નૂતન નથી આવ્યું કશું,
પણ ભૂત-વર્ત-ભવિષ્યનું, સાચું સ્વરૂપ હદે વસ્યું. ૯

દોહરો.

સમય માપ સમજાવવા, નવું-જૂનું એ નામ;
સમજી સત્કર્મો કરે, તેને કરું પ્રણામ. ૧

સં. ૧૯૯૭
નૂતન વર્ષ.
ભાવનગર-વડવા.

લી० તત્ત્વચિંતક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
ધર્મોપદેશક, ઉજમબાઇ કન્યાશાળા-ભાવનગર

પ્રતિકૃતિ.

(શિખરિણી)

નિહાળી જે શોભા પ્રથમ જ ભલુ શત્રુંજયતણી,
જ્યહાં પાદો માંડ્યા ઋષભ જિનદેવે શુભ ગણી;
નિહાળ્યાં જે દૃશ્યો વિમલગિરિમા સૌ સુખભર્યાં,
ન ભૂલાયે સર્વે વિવિધ દિશનાં દર્શન કર્યાં. ૧
રચાવ્યા પ્રાસાદો ભરત નૃપતિએ સબળ જે,
વધાવ્યુ જ્ઞાનીએ પુનિત સમષ્ટી તીર્થસ્થળ એ;
હરે હૈયા ભાવે દરશન કરી સૂર્યવનનાં,
ઘડી તો ભૂલાયે અતિશ દુઃખદો તાપ તનના. ૨
ટળે પાપો તાપો શુચિ સૂરજકુંડ ય કીધ્યું,
જ્યાહાં ન્હાતાં ચન્દ્રે દુઃખરૂપ તજ્યું કુક્કુટપણું;
મનુષ્યત્વે આવ્યા અતુલ સ્નેહમા કુંડ ધરતો,
ખરે ગંગા જેવો શુચિજલ દુખો કુંડ હરતો. ૩
વર્યા ગિરિ આંહી ભરત નૃપ ને પાંડવ બધા,
અને મોક્ષ પામ્યા પરમપદ શ્રી રામ સુખદા;
પ્રતાપી પુરુષાર્થી ગણધર હતા પુંડરીક જે,
મુનિ કોટી પામે અનુપમ ગયા અવ્યય-સુખે. ૪
વિના નેમિ આંહી વિમલગિરિ તીર્થંકર ગયા,
ઘણા આત્માર્થીએ પુલકિત બની મંદિર રચ્યાં;
નથી આજે કોઈ અવની ઉપરે એ નરવીરો,
છતાં કીર્તિ તેની અમર ઝળકે, તે ઉર ધરો. ૫
રૂડી પૂર્ણિમાએ પટ દરશની કાર્તિકતણી,
ખરે ભવ્યો માટે, પરમ શુભ ને પાવન ગણી;
રચ્યાં ચિત્રો, સ્થાનો, નયનહર ચિત્રો નિરખતાં,
ખરે ભાવે પ્રેમે મનુજ ઉર ત્યારે હરખતાં. ૬
ખરો યાત્રા જાણું સ્થળ પુનિત સિધ્ધાચલ વિષે,
અને શોભા સર્વે સુરસદન જેવી શુભ દીસે;
સુહાતી શેત્રુંજી ઉદધિ ઉર મધ્યે ભળી જતી,
મનુષ્યોની એવી જિનવર વિષે હો શુચિ ગતિ. ૭
પટદર્શે થતો મુગ્ધ, જાગે ઉત્તમ કલ્પના,
પૂજકો ધન્ય! જે પૂજે, હેમેન્દ્રે એ ભાવના. ૮

મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ

"પ્રભુ ...સ્તુતિ."

વિશ્વેશ્વ આપ ભવતારક છો જ મારા,
જાણી શ્રદ્ધા પ્રભુજી મેં ચરણો તમારા;
આપો મને સુમતિ દેવ સદા કૃપાળુ,
જેથી કરી કુમતિનું સહુ જોર ટાળું. ૧

જન્માંતરો કરી ઘણા બહુ કાળ ખોયો,
તોયે નહિં હજી સુધી ભવ અંત જોયો;
ક્યારે થશે તુજ સમો પ્રભુ આત્મ મારો?
બોલો હવે પ્રભુ! નહિ ઘણું મૌન ધારો. ૨

યત્નો કર્યા નથી તને પ્રભુ ભેટવાને,
હું શું કરું હવે કહો સુગતિ જવાને?
જાણું નહિં કઇ દિશા પકડું હું નાથ!,
આવી મળું ઝટ દઇ પ્રભુ આપ સાથ. ૩

કષ્ટે કરી મનુજજન્મ મને મળ્યો છે,
માનું મનોરથ પ્રભુ સઘળો ફળ્યો છે;
આજ્ઞા ન માની કદીયે પ્રભુ મેં તમારી,
એળે ગયો ભવ અરે! તમને વિસારી. ૪

સ્તુત્ય પ્રભુ સ્તવન પૂજન મેં તમારું,
કીધું નથી ભવ-સમુદ્રથી તારનારું;
તોએ પ્રભુ તરી જવા બહુ રાખું આશ,
તારો મને હવે નહિં કરશો નિરાશ. ૫

રક્ષા કરો દુઃખદ દુર્ગતિયો નિવારી,
જે મેં કર્યા પ્રભુ ગુન્હા સહુ તે વિસારી;
યાચું નહિં અવર હું પ્રભુ આપ પાસ,
આપો મને પ્રભુ તમે શિવસદ્મવાસ. ૬

સૂના મને પ્રભુ કરું સહુ ધર્મકામ,
પામું ન મૂલ્ય પ્રભુ હું પુટલી બદામ,
તોયે દયાનિધિ મને મળશે તમારી;
શ્રદ્ધાથકી નિજ ગુણો શુધ્ધ આત્મ ધારી; ૭

રિધ્ધિ મળી સહુ મને હતી જે વિસારી,
માનું દયા થઇ ઘણી પ્રભુજી તમારી;
લીધું નથી હજી સુધી પણ ધામ તારું,
લાગ્યું રહે મન ઘણું પ્રભુ તે જ સારું. ૮

—આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

લે૦ આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

આનંદની ભ્રમણાથી દુઃખ ભોગવતી દુનિયા.

વસ્તુસ્થિતિથી અણજાણ દુનિયાનો આનંદ પરાધીન રહેલો છે. આ આનંદ મેળવવાને માણસોને ઘણુંજ દુઃખ સહન કરવું પડે છે. જ્યાં સુધી એક માણસની પ્રવૃત્તિ તથા કાર્યને બીજા માણસો રાજી થઇને વખાણે નહિ ત્યાં સુધી તેને આનંદ મળી શકતો નથી, અર્થાત્ આનંદ મેળવવાનો આધાર અન્ય માણસોને આપણું કાર્ય ગમવા ઉપર રહેલો છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય આવે છે કે આપણે જે કંઇ કરીએ છીએ તે બીજાને રાજી રાખવા માટે જ.

માણસને જીવનનિર્વાહ માટે બે વસ્ત્ર, શેર અનાજ અને રહેવાને સાધારણ મકાનની જરૂરત ખરી, બાકી તો ધનસંપત્તિનો વધારો બીનઉપયોગી હોવાથી વ્યર્થ છે; કારણ કે ધનસંપત્તિના વધારાથી આયુષ્ય કે આરોગ્યતામાં વધારો થતો નથી. આમ હોવા છતાં પણ માણસો આનંદ મેળવવાની ખાતર અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો સહન કરીને દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરે છે અને પછી લોકને ગમે તેવી વસ્તુઓ તૈયાર કરવામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે. લોકો મનગમતી વસ્તુઓ જોવાથી રાજી થઇને તે વસ્તુના માલીકના વખાણ કરે છે જેને સાંભળીને પોતે આનંદ માને છે.

ગરીબ માણસો સાદો ખોરાક અને સાદાં વસ્ત્રો મેળવવા પૂરતું ધન કમાવાની ચિંતાવાળા હોય છે. રોજના ખરચ પ્રમાણે ચાર-છ આના મળી ગયા કે પછી બાદશાહ-પોતાના ઝુંપડામાં આનંદથી દિવસ પસાર કરે છે. એમને બાગ, બંગલા, મોટર આદિ મોજશોખના સાધનોની જરૂરત રહેતી નથી. તેમજ આ વસ્તુઓની સ્વપ્ને પણ ચાહના હોતી નથી, માટે આવા જીવો ઓછા કષ્ટે ઠીક ઠીક આનંદ મેળવે છે અને સુખે જીવે છે.

પુન્યના ઉદયથી જેમની પાસે જીવનનિર્વાહ કરતાં પૈસા વધી પડે છે ત્યારે તેઓ દુનિયાને રાજી કરીને આનંદ મેળવવા પ્રયાસ કરે છે. કેટલાક હજારો ખરચીને બાગ, બંગલા તૈયાર કરાવે છે, અને તેમાં રહીને પોતાને સુખી માને છે, કારણ કે દુનિયાનો મોટો ભાગ આવી રીતે રહેનારને શ્રીમંત તથા સુખી તરીકે ઓળખે છે અને ભાગ્યશાળી છે, સુખી જીવન ગાળે છે, એમ જોનારાઓ વારંવાર પ્રશંસાના ઉદ્ગારો કાઢે છે, જેને સાંભળીને અત્યંત આનંદ તેઓ અનુભવે છે.

જડ વસ્તુઓમાં આનંદ માનવાવાળી પુદ્ગલાનંદી અજ્ઞાન દુનિયા અનીતિ તથા અધર્મનું આચરણ કરીને પણ મહાકષ્ટે મેળવેલ દ્રવ્યથી આનંદ મેળવવાને જનતાની માન્યતા તરફ વધારે ધ્યાન આપે છે. દરેક પ્રવૃત્તિમાં જનતા જેમ વર્તીને આનંદ માનતી હોય પોતે પણ તેમ વર્તીને આનંદ મનાવે છે. રહેણીકહેણીમાં પૂરતું અનુકરણ કરીને પોતાને સુખી માને છે

એક માણસ પ્રથમ ગરીબ હોય અને પછીથી પૈસા-મેળવીને શ્રીમંત બન્યો હોય અથવા તો જન્મથી શ્રીમંત હોય તેના આનંદ તથા સુખ કાળને અનુસરીને પરિવર્તન થતી દુનિયાની પ્રવૃત્તિના અનુસાર પરિવર્તનશીલ હોય છે. એક વખતે ઓછા ખરચે અને ઓછી જરૂરીઆતે આનંદ અને સુખ મેળવતા હોય તો કાળના પરિવર્તનથી અન્ય વખતે સુખ તથા આનંદ મેળવ-

વવામાં ખરચ અને જરૂરીઆતો વધી પડે છે. જ્યારે આવી પરિસ્થિતિ ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે જનતા નીતિ તથા ધર્મને છોડી દઇને આનંદના સાધનભૂત દ્રવ્યને મહાકષ્ટે મેળવે છે. અનેક પ્રકારના વ્યવસાયો કરવા છતાં પણ જેમની પાસે વધી પડેલી જરૂરીઆત પૂરતા દ્રવ્યની અછત હોય છે તેમની પાસે આજીવિકા પૂરતું ધન, માનવજીવન, આરોગ્યતા, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઇ-ભાંડુ આદિ પરિવાર અને આત્મશ્રેય માટે ધર્મનું સાધન હોવા છતાં પણ પોતાને દુઃખી માને છે.

પોતે સુખી હોય અથવા ન હોય, માથા ઉપર લાખોનું દેવું હોય, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ સ્વજન પરિવાર પ્રતિકૂળ હોય, તાણી તોસીને મહાકષ્ટે જીવન-નિર્વાહ કરતો હોય તો પણ જનતાને અમે સુખી છીએ એમ કહેવડાવી આનંદ મેળવવા અનેક પ્રકારના પ્રયાસો સેવે છે. ભલે પોતે નાણાંની અછતને લઇને પહોંચી ન વળતા હોય છતાં નોકર, બાગ, બંગલા, મોટર, વસ્ત્ર, ઘરેણાં વિગેરેનો ઠાઠમાઠ બહુ સારી રીતે રાખે છે. જો એમ ન કરે તો જનતા તેમને દુઃખી, કંગાલ તરીકે ઓળખે, અને ઠાઠમાઠ રાખવા જોઇતાં નાણાં બીજાની પાસેથી મેળવી ન શકે જેથી કરીને માની લીધેલા આનંદથી વંચિત રહેવાનો પ્રસંગ આવે.

પૌદ્‍ગલિક સુખનાં સાધન ગમે તેટલાં કેમ ન મેળવ્યાં હોય, દેખીતી રીતે બાહ્ય સંપત્તિથી ભરપુર કેમ ન હોય; છતાં જેને માનસિક સુખ નથી તે સુખી નથી, કારણ કે પૌદ્‍ગલિક સુખનો આધાર માનસિક સુખ ઉપર રહેલો છે. તૃષ્ણાને લઇને વ્યાપારમાં હજારોની રકમ રોકેલી હોવાથી, નુકશાનીની શંકા રહેવાથી ગજા ઉપરાંત વ્યાપાર કરવાથી અથવા તો સ્વજનપરિવારની પ્રતિકૂળતા હોવાથી કે પુષ્કળ દેવાદાર થઇ જવાથી, મનમાં અનેક પ્રકારની હોળી સળગતી હોય અને તે પછી બંગલામાં રહો, મોટરમાં ફરો કે મિષ્ટાન્ન ખાઓ તો પણ સુખી થઇ શકતા નથી. જેથી કરીને આનંદના અભાવે દુઃખે જીવે છે. માનસિક દુઃખથી મૂકાવાને માટે જ માણસો મોજશોખમાં પડી જાય છે, દેવું કરીને પણ મોજશોખની વસ્તુઓને મેળવે છે. સિનેમા નાટક જોવાં, અનેક પ્રકારની રમતો રમવી, નિષ્કારણ ભેગા મળી તડાકા મારવા, ગોઠો ઉડાવવી, મુસાફરીએ નીકળી પડવું વિગેરે વિગેરે અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો માનસિક દુઃખ ભુલાવવાને કરવામાં આવે છે, છતાં પરિણામે માનસિક દુઃખ ઘટવાને બદલે વધી પડે છે. જો દેવું કરીને મોજશોખ કરે તો પાછળથી દેવું ચુકાવવાની ચિંતા વધી પડે છે અને જો પોતાના પૈસા વાપરે છે તો છેવટે પૈસા પાછા મેળવવાની ચિંતા અને ન મેળવી શકાય તો કંગાળ બની જવાથી જીવનનિવાહ કરવાની ચિંતા.

સુખ મેળવવાને પ્રયાસ કરતી દુનિયાના બે વિભાગ પાડી શકાય છે. એક તો આત્મિક સંપત્તિ મેળવી સાચું સુખ તથા આનંદ મેળવવા પ્રયાસવાળી અને બીજી પૌદ્‍ગલિક સુખનું સાધન પૈસો મેળવી બનાવટી સુખ તથા આનંદ મેળવવા મથતી દુનિયા. આ બન્ને પ્રકારની દુનિયા પોતાનું ઇચ્છિત મેળવવા ભિન્ન ભિન્ન દિશામાં પ્રયાણ કરી રહી છે. પોતપોતાનું ઇષ્ટ સાધવાને બન્ને પ્રકારની દુનિયાને દુઃખ સહન કરવું પડે છે, છતાં આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાવાળીને સાચું સુખ મળ્યા પછી દુઃખનો અંત આવી જાય છે. જેથી કરીને પછી કોઇ પણ કાળે દુઃખી થતી નથી. અને પૌદ્‍ગલિક સુખના સાધન ક્ષણવિનશ્વર હોવાથી તેનાથી મળતા આનંદ તથા સુખ પણ ક્ષણવિનશ્વર હોય છે કે જે પરિણામે

દુઃખના ઉત્પાદક બને છે અને તેથી કરીને પૌદ્ગલિક સુખને માટે દુઃખી થતી દુનિયા ક્વચિત્ સુખના અનુભવ પછી હંમેશાં દુઃખી રહે છે. સંસારનો મોટો ભાગ પૌદ્ગલાનંદી દુનિયાનું અનુકરણ કરવાવાળો હોય છે. આ દુનિયા જે પ્રવૃત્તિ કરીને પોતાને સુખી માની આનંદ ભોગવતી હોય તે જ પ્રવૃત્તિ કરીને આનંદ મેળવવાવાળાની સંખ્યા સંસારમાં ઘણી છે, પણ આત્મિક સંપત્તિ મેળવી નિત્ય સાચું સુખ મેળવવાવાળી દુનિયાનું અનુકરણ કરવાવાળા તો બહુ જ ઓછા પ્રમાણમાં છે. પુદ્ગલાનંદી દુનિયાને ગમે તેમ વર્તીને તેમની પ્રશંસાદ્વારા આનંદ તથા સુખ મેળવવા જેટલા આતુર હોય છે તેટલા આતુર આત્માનંદીને ગમે તેમ વર્તીને તેમની પ્રશંસાદ્વારા આનંદ મેળવવાને હોતા નથી. આત્માના વિકાસસ્વરૂપ સાચો આનંદ મેળવવાવાળા માનવીઓ નિરંતર શ્રેયકારી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. કોઇ પણ પ્રકારે પરમાત્માની આજ્ઞાઓ ઓળંગીને અપરાધી ન બનાય તેમ વધારે સાવધાન રહે છે. વિકારી પુરુષોના વિચારો તથા વર્તન તરફ પૂરતું ધ્યાન આપે છે. તેમની પ્રશંસાનું પાત્ર બનીને પોતાને ભાગ્યશાળી માને છે. પોતાના વિચાર, વર્તન તથા ઉચ્ચ દશાના વખાણ સાંભળીને પરમ આનંદ અનુભવે છે અને છેવટે આનંદસ્વરૂપ બની જાય છે કે જે સ્વરૂપ આત્માનું જ છે. આ સ્વરૂપ મેળવવામાં પુદ્ગલાનંદી જીવોએ જે જડના અનુકૂળ સંયોગરૂપ વિષયોમાં સુખ માનેલું હોય છે તેનો પરિત્યાગ હોવાથી પુદ્ગલાનંદી જીવો આ આનંદસ્વરૂપ સુખને દુઃખ માને છે, પરંતુ નિત્યાનંદ સ્વરૂપને ઓળખનારા જડ વસ્તુઓના સંયોગને દુઃખ સ્વરૂપ સમજતા હોવાથી તેને ત્યાગવામાં સુખ માને છે પણ દુઃખ માનતા નથી. તેમજ પુદ્ગલાનંદી જીવો તેમની પ્રવૃત્તિને વખોડે તો પણ ખેદ કરતા નથી.

સુખનું કારણ દુઃખ હોતું નથી પણ સુખ જ હોય છે. અને જો સુખના કારણને દુઃખ માનવામાં આવે તો તે સુખ નથી પણ દુઃખ જ છે. જો માટીથી વસ્ત્ર બની શકે તો જ દુઃખથી સુખ થઇ શકે, કારણ કે કારણના અનુસાર જ કાર્ય થાય છે. ભિન્ન કારણથી ભિન્ન કાર્ય ન બની શકે. સાચો આનંદ મેળવનારાઓ પ્રતિકૂળ જડ વસ્તુઓનો સંયોગ થવામાં કે અનુકૂળ વસ્તુઓને છોડવામાં આનંદ, સુખ અનુભવે છે કે જે આત્મસ્વરૂપ નિત્યાનંદ તથા નિત્યસુખનું કારણ છે. પ્રતિકૂળ વસ્તુઓના સંયોગમાં સુખ એટલા જ માટે માને છે કે સાચા સુખને ઢાંકનાર અશુભ કર્મનો નાશ કરવાનું કારણ છે. એટલે તેઓ અશુભના ઉદયથી થતા પ્રતિકૂળ સંયોગોને સુખનું કારણ માની આનંદ અનુભવે છે.

આત્મિક સુખ-આનંદ તથા પૌદ્ગલિક સુખ આનંદ આ બન્ને પ્રકારમાં પૌદ્ગલિકને પ્રધાનતા આપનાર દુનિયા પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવા હંમેશાં ચિંતાવાળી રહેવાથી માનસિક દુઃખોથી પીડાયા કરે છે. ઇચ્છિત વસ્તુ મળવા છતાં પણ અસંતોષ હોવાથી પોતાને અપૂર્ણ માનીને દુઃખી થાય છે. પ્રારબ્ધવશ લોભથી વધુ વસ્તુ મેળવવા જતાં મેળવેલી વસ્તુ પણ ખોઇ બેસે છે, જેથી કરીને વધુ દુઃખી થવાનો પ્રસંગ બને છે. તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોતાં પૌદ્ગલિક સુખ તે દુઃખમાં સુખના આરોપ સિવાય સુખ જેવી કોઇ વસ્તુ જ નથી. પ્રયાસ કરવાથી ઇચ્છિત વસ્તુ મેળવનાર ક્ષણવાર સુખ માને પણ પોતાનાથી વધુ સંપત્તિવાળાને જોઇને તરત જ વધુ મેળવવાની ઇચ્છાને આધીન થવાથી હતો તેવો પાછો દુઃખી થાય છે. કદાચ કંઇ મળ્યું હોય તેટલાથી જ સંતોષ માની લે તો પણ તે હંમેશાં વસ્તુ વપરાઇને જીર્ણ થવાથી,

ઓછી થવાથી કે નષ્ટ થવાથી પાછો દુઃખ જ અનુભવે છે. અને જેઓ વસ્તુને ન વાપરતાં રાખી મૂકે છે, તો પણ તેના સંયોગની અવધિ પૂરી થતાં કોઇપણ નિમિત્તથી તેનો વિયોગ થાય છે અને છેવટે વસ્તુના સંઘરનારને દુઃખ થાય છે. પુદ્ગલાનંદી જીવો પૌદ્ગલિક સંપત્તિ મેળવનારને માન આપે છે, તેની પ્રશંસા કરે છે તેમાં પણ તારતમ્યતા રહેલી છે. તેમજ કેટલેક અંશે સ્વાર્થ પણ રહેલો હોય છે. જેમ જેમ વધારે સંપત્તિ તેમ તેમ વધારે પ્રશંસા, વધારે માન અને જેમ ઓછી સંપત્તિ તેમ ઓછું માન, પરંતુ જો પોતાની સંપત્તિમાંથી કાંઇક બીજાને લાભ મળી શકતો હોય તો ઓછી સંપત્તિવાળો પણ સારું માન તથા સારી પ્રશંસા મેળવી શકે. માટે પુદ્ગલાનંદી દુનિયાને રાજી કરી આનંદ મેળવવા તથા તેની દૃષ્ટિમાં પોતાને સુખી માનવા જીવો પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં મેળવવા અસંતોષીપણે નિરંતર અંદરથી દુઃખી થઇ રહ્યા છે. પરાધીન સુખ તથા આનંદ અલ્પ કાળના તેમજ અવાસ્તવિક હોય છે, કારણ કે પૌદ્ગલિક પ્રથમ તો વસ્તુઓ પ્રત્યેક ક્ષણે બદલાયા કરે છે એટલે તે વસ્તુઓ મેળવનારને તે નવી હોવાથી આનંદ આપે છે, પણ જેમ જેમ વખત જાય છે તેમ તેમ અણગમો ઉત્પન્ન કરે છે. જોનારાઓ પણ એક વખત તે વસ્તુને વખાણે છે, તો અન્ય સમયે વખોડે છે. અને આત્મસ્વરૂપ સાથે સંબંધ ન હોવાથી અવાસ્તવિક છે, માટે જડ વસ્તુઓના સંબંધ અકિંચિત્કર હોવાથી દુઃખરૂપ છે.

સંસારમાં પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ પુષ્કળ પ્રમાણમાં છે. અને તે બધીએ એક જ ભવમાં એક સાથે પ્રાપ્ત થઇ શકતી નથી. અમુક વસ્તુઓ અમુક ભવમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. જે વસ્તુઓ દેવગતિમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે મનુષ્યગતિમાં પ્રાપ્ત થતી નથી અને જે વસ્તુ મનુષ્યગતિમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે દેવગતિમાં પ્રાપ્ત થતી નથી. અને એક ભવમાં મળવાવાળી વસ્તુ પણ ક્રમે કરીને મળતી હોવાથી કોઇને કોઇ વસ્તુની ખામી રહી જાય છે અથવા તો નવી મળે છે તો જૂની નષ્ટ થઇ જાય છે. એટલે જીવંત પર્યંત મળેલી વસ્તુ વધારવાની અને નવી વસ્તુ મેળવવાની તૃષ્ણાથી પુદ્ગલાનંદી દુનિયા દેખીતી રીતે તો સુખી તથા આનંદી જ જણાય છે પણ અંદરથી તો દુઃખ તથા દિલગીરીથી ભરેલી હોય છે.

આ પ્રમાણે પરાધીન સુખ તથા આનંદ મેળવવા ટેવાઇ ગએલી દુનીઆને આત્મિક સંપત્તિ મેળવી નિત્ય સુખ તથા આનંદ મેળવવાની ઇચ્છા સરખીએ થતી નથી અને એટલા માટે જ પુદ્ગલાનંદી સંસાર પરમ દુઃખી થઇ રહ્યો છે. ભલે પછી તે પોતાને સુખી માની આનદ કે મજા ભોગવતો હોય પરંતુ પરિણામે તો અન્તે જ દુઃખ ભોગવતો નજરે પડે છે. જડ વસ્તુનો સંયોગ થાય એટલે સુખ માનવું અને વિયોગ થાય એટલે દુઃખ માનવું તે કેવળ એક ખોટી માન્યતા જ છે, બાકી તત્ત્વદૃષ્ટિથી વિચારીએ તો સુખ દુઃખ જેવી કોઇ વસ્તુ જ નથી, માટે આત્મસ્વરૂપ સુખ છે તે જ સાચું સુખ છે અને તેને મેળવવા પૌદ્ગલિક સુખની ભ્રમણા કાઢી નાખી, સઘળી એ પૌદ્ગલિક વસ્તુનો ત્યાગ કરી આત્મવિકાસના માર્ગે વળવાની આવશ્યકતા છે.

લેખક:—શાસનપ્રભાવક આ શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

[ગતાંક પૃ૪ ૬૪ થી શરૂ.]

[પ્રાસંગિક સમ્યગ્દર્શનના પ્રકારોનું વર્ણન.]

આ ઉપરાંત નિસર્ગ સમકિત (૧) અધિગમ સમકિત (૨), નિશ્ચય સમકિત (૧) વ્યવહાર સમકિત (૨), દ્રવ્ય સમકિત (૧) ભાવ સમકિત (૨) એમ જુદી જુદી અપેક્ષાએ સમ્યગ્દર્શનના બે બે ભેદો પણ ઘટી શકે છે.

નિસર્ગ સમકિત—તીર્થંકર મહારાજ અથવા ગુરુમહારાજની ધર્મદેશના, અથવા જિન-પડિમાના દર્શન અથવા તો તેવા પ્રકારનું કોઇ પણ બાહ્યનિમિત્ત જે સમકિતની પ્રાપ્તિમાં ન હોય, પરંતુ ડુંગરવાળી નદીના પ્રવાહમાં અથડાતોપછડાતો કાંકરો સ્વાભાવિક રીતે ગોળ બની જાય, અથવા તો 'ઘુણાક્ષર ન્યાયે' લાકડામાં અક્ષરોનો આકાર કોતરાઇ જાય તેની માફક સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતો આત્મા નરક, તિર્યંચાદિ ગતિમા જન્મ-મરણની પરંપરાને પ્રાપ્ત કરવાપૂર્વક વિવિધ દુઃખોનો અનુભવ કરતો જ્ઞાનોપયોગ-દર્શનોપયોગના સ્વભાવથી અકામનિર્જરાના યોગે એવી સ્થિતિએ પહોંચે છે કે તથાભવ્યત્વનો પરિપાક થવા સાથે (કોઇ પણ બાહ્યનિમિત્ત સિવાય પણ) સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે, આવા પ્રકારના સમ્યગ્દર્શનને '**નિસર્ગ સમ્યગ્દર્શન**' કહેવામાં આવે છે.

અધિગમ સમ્યગ્દર્શન—જે સમ્યગ્-દર્શનની પ્રાપ્તિમાં અનંતજ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજાની કિંવા ગુરુમહારાજાની ધર્મદેશના, જિનપડિમાના દર્શન ઇત્યાદિ કોઇ પણ બાહ્યનિમિત્ત વર્ત્તતું હોય, તે અધિગમ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. નિસર્ગ તથા અધિગમ એ બન્ને પ્રકારના સમ્યગ્દર્શનમાં યદ્યપિ તથાભવ્યત્વનો પરિપાક તેમજ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉપશમ (ક્ષયોપશમ) એ અંતરંગ કારણ છે. એ અંતરંગ કારણ સિવાય કોઇ પણ આત્માને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી, પરંતુ એ અંતરંગ કારણ સામગ્રી જે આત્માને કોઇ પણ બાહ્યનિમિત્ત સિવાય પ્રાપ્ત થાય છે તે આત્માનું સમકિત નિસર્ગ સમકિત કહેવાય છે અને જે આત્માને એ પૂર્વોક્ત અંતરંગ કારણ-સામગ્રીની પ્રાપ્તિમાં ધર્મદેશના-મુનિદર્શનાદિ કોઇ પણ બાહ્યનિમિત્ત વર્ત્તતું હોય તે આત્માનું સમકિત અધિગમ સમકિત કહેવાય છે. આ બન્ને પ્રકારના સમ્યગ્દર્શનના સ્વરૂપને વિશેષપણે જાણવાની ઇચ્છાવાળા સુજ્ઞોએ શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્રના 'तन्निसर्गादधिगमाद्वा' [१-३] એ સૂત્રનું વિવેચન જોઇ લેવું.

વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ—સમ્યગ્દર્શનને પ્રગટાવનારા દેવપૂજા-તીર્થયાત્રા વિગેરે સાધનોની જે સેવના કરવી તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. આ અર્થને ટૂંકામાં એમ પણ કહી શકાય કે—આત્માના જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણમય શુધ્ધ પરિણામથી જે દેવપૂજાદિ વ્યવહાર પ્રવૃતિરૂપે થાય તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહેવાય.

નૈશ્ચયિક સમ્યક્ત્વ—આત્માનો જ્ઞાન-દર્શનાદિ ગુણમય જે શુદ્ધ પરિણામ તેનું નામ

નશ્ચયિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. જે માટે કહ્યું છે કે-
सम्मं च मोक्खवीयं, तं पुण भूयत्थसद्दहणरूवं।
पसमाइ लिंगगम्मं, सुहाय परिणामरूवं तु ॥१॥
[નવતત્ત્વ-ભાષ્ય]

ભાવાર્થ–"સમ્યક્ત્વ એ મોક્ષનું બીજ છે, વળી તે તત્ત્વભૂત પદાર્થોના શ્રધ્ધાન સ્વરૂપ છે, શમસંવેગાદિ લક્ષણોદ્વારા જાણવા યોગ્ય છે અને (તત્ત્વદષ્ટિએ સમ્યક્ત્વ) શુભ આત્મપરિણામ રૂપ છે."

દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ–જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મના તીવ્રોદયથી જીવાજીવાદિ તત્ત્વોના યથાર્થ ભાવને નહિં જાણનાર ભવ્યાત્માને–'**जं जिणेहिं पन्नतं तमेव निस्संकं सच्चं**'–'દેવાધિદેવ જિનેશ્વર ભગવંતોએ જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ જે પ્રમાણે કહેલ છે તે જ નિઃશંક અને સત્ય છે! આવા પ્રકારની જે શ્રધ્ધા થવી તે **દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ** કહેવાય છે. આ ઉપરથી એ વસ્તુ નક્કી થઇ કે જીવાજીવાદિ પદાર્થોના સ્વરૂપને જે જાણતો હોય તેને જ સમ્યક્ત્વ હોય અને બીજાને ન હોય એવું માનવાની જરૂર નથી. સમ્યગ્દર્શનમાં શ્રધ્ધાની જ મુખ્યતા છે. એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મના પ્રબલ ઉદયથી તેવા વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમના અભાવે જીવાજીવાદિ પદાર્થોનું વિશિષ્ટ જ્ઞાન કદાચિત્ ભલે ન હોય, પરંતુ જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનું જિનેશ્વરમહારાજાઓએ જે પ્રમાણે નિરૂપણ કરેલું છે તે યથાર્થ સત્ય છે' ઇત્યાકારક આત્માનું જો શ્રધ્ધાન હોય તો તેને સમકિતવંત કહી શકાય છે. ફક્ત વિશિષ્ટ વિજ્ઞાનના અભાવે તેને દ્રવ્ય સમક્તિવંતની કોટિમાં ગણી શકાય, પરંતુ બીજા પ્રસંગોમાં 'દ્રવ્ય' પદનો અર્થ જુદી રીતે કરવામાં આવે છે તેવો અર્થ અહિં દ્રવ્યપદનો કરવાનો નથી. એટલું અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું કે પરમાત્માના શાસનમાં ભલે આત્મા જીવાજીવાદિ પદાર્થોના વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી રહિત હોય પરંતુ શ્રધ્ધા સહિત ફક્ત અષ્ટ પ્રવચનમાતાનું તેને જાણપણું હોય તો પણ તેને સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગણવા સાથે થોડા વખતમાં ભવપરંપરાનો અંત કરવાની યોગ્યતાવાળા જણાવ્યા છે.

અથવા આ દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વની આ પ્રમાણે પણ વ્યાખ્યા થઈ શકે છે.–દ્રવ્ય એટલે સમકિતમોહનીય(શુધ્ધપુંજ)નાં દ્રવ્યો–પુદ્ગલો, તે પુદ્ગલોનો જે સમકિતમાં ઉદય વર્તતો હોય તેને દ્રવ્ય સમકિત કહેવાય છે. આ અર્થ ફક્ત ક્ષયોપશમસમકિતમાંજ ઘટી શકે છે. ઉપશમ તથા ક્ષાયિક સમકિતમાં આ અર્થ ઘટી શકતો નથી.

ભાવસમ્યક્ત્વ—જે આત્મા જ્ઞાનાવરણીયકર્મના તથાવિધ વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમના પ્રભાવે જીવાજીવાદિ તત્ત્વોના સવિશેષ જાણપણા સાથે નિશ્ચિત શ્રધ્ધાવાળો હોય તેનું સમકિત ભાવસમકિત કહી શકાય અથવા તો જે સમ્યક્ત્વમાં દર્શનમોહનીયના પુદ્ગલ દ્રવ્યોનો રસોદય તથા પ્રદેશોદય એમાંથી એક પણ ન હોય તેને ભાવસમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, આવું ભાવ સમ્યક્ત્વ ઉપશમ સમકિત તથા ક્ષાયિક સમકિતમાં જ ઘટી શકે છે પરંતુ ક્ષયોપશમ સમક્તિમાં ઘટી શકતું નથી,કારણ કે તેમાં સમકિતમોહનીયનો રસોદય અને મિથ્યાત્વમિશ્રમોહનીયનો પ્રદેશોદય વર્ત્તતો હોય છે.

'સમ્યગ્દર્શન'એ આત્મભાવ છે કે પરભાવ?

'સમ્યગ્દર્શન' એ આત્માનો સ્વભાવ છે, કિંતુ પરભાવ નથી. જે પ્રમાણે અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્યાદિ ગુણો આત્મસત્તામાં સ્વભાવે રહેલા છે, અર્થાત્ જ્ઞાનાદિ ગુણોથી આત્મા અભિન્ન છે, છતાં અનંતજ્ઞાનમય આત્મા જ્યાં સુધી જ્ઞાનાવરણીયાદિ

કર્મોથી મુક્ત છે ત્યાં સુધી આત્મામાં સ્વભાવે રહેલા એવા પણ જ્ઞાનાદિ ગુણો સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થઇ શકતા નથી, તે પ્રમાણે અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વર મહારાજાઓએ પ્રરૂપેલા તત્ત્વોનો યથાર્થ શ્રધ્ધાનાત્મક ગુણ આ આત્મામાં સ્વભાવથી જ રહેલ છે, કિંતુ જ્યાં સુધી એ સમ્યગ્દર્શનગુણને આચ્છાદિત કરનાર મિથ્યાત્વમોહનો ક્ષયોપશમ, ક્ષય અથવા ઉપશમ થતો નથી, ત્યાં સુધી એ સમ્યગ્દર્શન ગુણ આત્મભુવનમાં પ્રગટ થતો નથી. તેમજ તે ગુણના અભાવે જિનેશ્વરભગવંતોએ કહેલા જીવાજીવાદિ તત્ત્વો ઉપર રુચિ પણ ઉત્પન્ન થતી નથી. વસ્તુતઃ પ્રત્યેક ભવ્યાત્મામાં તથા ભવ્યત્વના-યોગે સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રગટ થવાની યોગ્યતા રહેલી છે જ, કિંતુ જ્યારે અપૂર્વ વીર્યોલ્લાસવડે પ્રથમ જણાવ્યા પ્રમાણે નિર્મલ અધ્યવસાયોદ્વારા ગ્રન્થિભેદ થાય છે ત્યારે જ એ સમ્યક્ત્વગુણ પ્રગટ થઇ શકે છે, માટે સમ્યગ્દર્શન આત્મભાવ છે

એક અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો એ સમ્યગ્દર્શન ગુણ પરભાવ (પુદ્ગલજન્ય) પણ ઘટી શકે છે, કારણ કે-ક્ષાયિક તથા ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શન એ બન્ને તો દર્શનમોહના વિપાકોદય તેમજ પ્રદેશોદયના અભાવે આત્મભાવ જ છે, પરંતુ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વમાં શુધ્ધપુંજ(સમકિતમોહનીય)નો પુદ્ગલોનો ઉદય વર્તતો હોવાથી શ્રધ્ધાનાત્મક સમકિત ગુણ પ્રગટ થતો હો,ય તે સમકિતને પરભાવની કોટિમાં મૂકી શકાય છે

વસ્તુતઃ 'सुहायपरिणामरूवे य' એ જ્ઞાનિ મહર્ષિઓના વચન પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન આત્માનો શુભ પરિણામ હોવાથી આત્મભાવ છે, પરંતુ પરભાવ નથી.

આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શનના ભેદ-પ્રભેદોનું સામાન્ય રીતે વર્ણન કર્યા બાદ આત્મામા સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થયું છે કે કેમ ? તે જાણવા માટે સમકિતના શમ સંવેગાદિ જે લક્ષણો જ્ઞાની ભગવંતોએ બતાવેલા છે તેનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે આપવામાં આવે છે (ચાલુ)

અહિંસાનું માહાત્મ્ય.

અહિંસાનુ રહસ્ય સમજનાર મુમુક્ષુએ સ્થાવરજીવોની પણ નિરર્થક હિંસા ન કરવી

વનમા જ રહેતાં તથા વાયુ, જલ અને તૃણ ખાઇને જીવતાં નિરપરાધી હરણા વગેરે પ્રાણીઓને તેમના માંસ માટે મારી નાખનારા મનુષ્યમા અને કુતરામા શો ફેર છે ?

પોતાની ક્ષણિક તૃપ્તિ માટે ક્રૂર લોકો બીજા પ્રાણીનુ આખુ જીવિત ખતમ કરી નાખે છે.

ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, દેવ-ગુરુની ઉપાસના, દાન, અધ્યયન અને તપ એ બધા હિંસા ત્યાગવામા ન આવે તો અફળ જાય છે.

—યોગશાસ્ત્ર.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.*

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૪૦ થી શરૂ)

જે મનુષ્યોને આત્માના દિવ્ય સ્વરૂપના સંબંધમાં વિચાર, વાણી કે કાર્યથી શ્રધ્ધા ન હોય તેમને મોક્ષ ન મળી શકે. આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા એ મુક્તિની પુરોગામી છે. બીજાઓ ઉપર દોષારોપણ કરવું કે તેમની નિન્દા કરવી એ પણ આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપમાં એક પ્રકારની અશ્રધ્ધારૂપ છે. એવી અશ્રધ્ધાથી પણ મનુષ્યનો તાત્કાલિક અધઃપાત થાય છે. મોક્ષરૂપી સત્યમાર્ગથી વિપરીત માર્ગે જ ગમન થાય છે. દરેક મનુષ્યોમાં ચેતના આદિ એક સરખાં વર્તે છે. આથી કોઇ મનુષ્યની નિન્દા આદિમાં પોતાનાં જ દિવ્ય સ્વરૂપનું વિસ્મરણ થાય છે એ ખાસ સમજવાની જરૂર છે. આપ્તજનો, મિત્રો, મનુષ્ય, તિર્યંચ આદિ કોઇ પણ પ્રાણી પ્રત્યે પ્રેમ વ્યક્ત કરવો એ વસ્તુતઃ પોતાના આત્મા પ્રત્યે વિશુધ્ધ પ્રેમ પ્રદર્શિત કરવા જેવું છે. એ વિશુદ્ધ પ્રેમથી, આંતર દિવ્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને પરમ સુખ પ્રાપ્ય બને છે. શત્રુઓ, તિર્યંચો કે કોઇનો પણ તિરસ્કાર કરવાથી, મનુષ્ય સત્ય ધ્યેયથી પરાઙ્મુખ જ બને છે. આ રીતે બીજાઓ પ્રત્યે તિરસ્કારથી મનુષ્ય પોતાના પગ ઉપર જ કુઠારાઘાત કરે છે. પોતાની ઉન્નતિમાં પોતે જ અંતરાયરૂપ થાય છે.

જે મહાપુરુષોએ તિરસ્કાર આદિને તિલાંજલી આપવા અને સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે વિશુધ્ધ પ્રેમ દાખવવાનો મનુષ્ય માત્રને પરમ બોધ આપેલો છે તેઓ સર્વ ગંભીર અને મહાન્ વિચારકો હતા. ગંભીર અને મહાન્ વિચારણાને પરિણામે જ એવો પવિત્ર અને કલ્યાણકારી બોધ તેઓ આપી શક્યા હતા. એ પરમ બોધમાં કોઇ પણ પ્રકારની વિવેકશૂન્યતા કે ઉન્મત્તતા જેવું કશુંયે નથી. એ બોધ સર્વથા વિવેકપૂર્ણ છે. એ બોધ અત્યંત ઉદાત્ત પણ છે. એ બોધ જીવનનો મહામંત્ર છે. એ બોધમાં જ જીવનનું સુખ-રહસ્ય રહેલું છે.

સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ માટે આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરવાની અનેરી અગત્ય છે. આથી મનુષ્યે વિચાર, વાણી અને કાર્યથી આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપમાં યથાર્થ શ્રદ્ધા જાગૃત કરવી જોઇએ. સત્ય ધર્મો આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ પણ પશુઓની હિંસાનો નિષેધ કરે છે એનું રહસ્ય સમજવા જેવું છે. જે મનુષ્યો દયારહિત બનીને પશુહિંસા કરે છે તેમને માટે આત્મસાક્ષાત્કાર સર્વથા અસંભાવ્ય થઇ પડે છે. હિંસા હોય ત્યાં પ્રેમની પરિણતિ ન હોય. પ્રેમ વિના સુખ ન હોય. હિંસાથી આત્મા સાથે તદાકારતાનો ઉચ્છેદ થાય છે. હિંસા આ રીતે અત્યંત દુઃખદાયી થઇ પડે છે.

કુટુંબ, સમાજ, રાષ્ટ્ર, જનતા, વિશ્વ એ સર્વમાં શાન્તિ અર્થે પ્રેમની ઘણી જ જરૂર છે. પ્રેમ જગતમાં સર્વને સાંકળરૂપ છે. તિરસ્કાર કે અપ્રેમ સર્વત્ર ભેદભાવ પ્રવર્ત્તાવે છે. પ્રેમથી ભ્રાતૃ-

* (મૂળ લે૦ બાબુ શ્રી ચંપતરાયજી જૈની બા-એટ-લૉ.)

ભાવ જાગૃત થાય છે. તિરસ્કારથી અધઃપાત સંભવે છે. તિરસ્કારવૃત્તિને પરિણામે દરેક દેશ અને તેના લોકોનું અધઃપતન અવસ્ય થાય છે એ ઇતિહાસનો એક મનનીય બોધપાઠ છે. આપણા દેશનું અધઃપતન તિરસ્કાર-ભાવ(કુસુંપ)થી જ થયું છે. આમ છતાં આપણને હજુ પ્રેમથી એક થવાનું સૂઝતું નથી એ આપણું મહાન્ દુર્ભાગ્ય જ લેખી શકાય.

જીવન સ્વાર્થવૃત્તિથી કે પ્રેમભાવે એમ બે રીતે જ વ્યતીત થઇ શકે છે. જીવનને માટે ત્રીજો કોઇ માર્ગ નથી. સ્વાર્થવૃત્તિને કારણે મનુષ્યમાં લોભ, અહંભાવ આદિનો આવિર્ભાવ થાય છે. સ્વાર્થવૃત્તિને કારણે, સંપત્તિ આદિ મળે તો તે અચિરસ્થાયી રહે છે. સ્વાર્થી મનુષ્યોને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો, કલહો, નિરાશાઓ આદિનો મનોવેધક અનુભવ કરવો જ પડે છે. સ્વાર્થી મનુષ્યોનો પ્રાન્તે વિનિપાત અને વિનાશ જ થાય છે.

નિઃસ્વાર્થ પ્રેમમાં જીવન સુખમય જ હોય છે. નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી દુખ આદિની સંભાવના રહેતી નથી. પ્રેમનો પંથ સર્વદા સરલ, શાન્ત અને આનંદકારી હોય છે. પ્રેમથી મૈત્રી, ગૌરવ અને શક્તિ વધે છે. પ્રેમથી કુસંપ કે અહિત કોઇ કાળે સંભાવ્ય નથી. પ્રેમનાં સુપરિણામ કુટુંબ, સમાજ, રાષ્ટ્ર આદિ સર્વ ઉપર એક કાર્યસાધક થાય છે. પતિ અને પત્ની વચ્ચે પ્રેમ ન હોય તો સંસાર દુઃખરૂપ બને છે. સમાજના મનુષ્યોમાં અપ્રેમ કે અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય એટલે સમાજમાં કુસંપ જાગે છે. સમાજની વિભક્ત દશા પરિણમે છે. એક રાષ્ટ્રના લોકોમાં પરસ્પર વિદ્વેષ થતાં આંતરવિગ્રહ સળગી ઊઠે છે. કોઇ સામ્રાજ્યમાં કલહનો પ્રાદુર્ભાવ થતાં તે સામ્રાજ્યના પાયા હચમચી રહે છે. સામ્રાજ્યોનો કલહને કારણે કેટલીક વાર વિનાશ પણ થાય છે.

તિરસ્કારભાવથી સવિશેષ અભ્યુદય થઇ શકે એ પ્રાકૃતિક નિયમથી સર્વથા અસંગત છે. તિરસ્કારથી મનુષ્યની શક્તિનો એટલો બધો હ્રાસ થાય છે કે તિરસ્કારનું પરિણામ આખર બૂરું જ આવે છે. આથી દરેક કાર્ય પ્રેમ, ભ્રાતૃભાવ અને સદિચ્છાથી જ થવું જોઇએ. વિચારોમાં પણ પ્રેમ, શુભનિષ્ઠા અને ભ્રાતૃભાવને જ પ્રાધાન્ય હોવું જોઇએ. દરેક મનુષ્ય સાથે શાન્તિ અને પ્રેમથી જ વર્ત્તાવ કરવો જોઇએ. સર્વ પ્રકારના પ્રેમનું સ્વરૂપ કોઇ રીતે મર્યાદિત ન જ હોવું જોઇએ. જનતાનું સર્વોચ્ચ શ્રેય એ પ્રેમના આવિષ્કારમાં દરેક મનુષ્યનો વિશિષ્ટ ઉદ્દેશ હોવો જોઇએ.

જો જનતામાં યથાર્થ પ્રેમવૃત્તિ કેળવાય, સર્વ મનુષ્યો વિશુધ્ધ પ્રેમની મૂર્ત્તિરૂપ બને તો વિશ્વમાં અવિરત શાન્તિ અને સુખના યુગનાં જરૂર મંડાણ થાય, સર્વત્ર સુખનું અધિરાજ્ય જામે, પુરાતન હિન્દીઓનો આદર્શ શાન્તિ અને સુખનો જગતભરમાં પ્રચાર કરવો એ જ હતો.

આજે હિન્દી જનતાનું ખરું જ્ઞાન લુપ્ત થયું છે. સ્વાર્થવૃત્તિને કારણે, ભ્રાતૃભાવનો વિચ્છેદ થયાથી દેશ પારતંત્ર્યની જંજીરોમાં જકડાયલો છે. જે દેશ હજારો વર્ષ સુધી સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિને શિખરે વિરાજતો હતો તેનું આજે સર્વ રીતે ઘોર અધઃપતન થયું છે

તિરસ્કાર-ભાવનો અતિરેક થતાં કોઇ પણ દેશ કે કોઇ પણ પ્રજાની ઉન્નતિ કોઇ કાળે શક્ય નથી. હિન્દુઓ, મુસ્લીમો, જૈનો વિગેરેની પડતી કુસંપથી જ થઇ છે. આજે પણ કેટલાક દેશો પ્રેમથી દૂર દૂરના દેશો ઉપર રાજ્ય કરે છે એ પ્રેમની અપૂર્વ શક્તિનાં દૃષ્ટાન્તરૂપ છે.

પ્રેમથી મહારાજ્યોની સ્થાપના થાય છે અને મહારાજ્યો અવિચળ રહે છે એ ઇતિહાસનો એક

જાણવાજોગ બોધપાઠ છે. પ્રેમભંગથી મહારાજ્યોમાં કુસુંપ જાગે છે અને ગમે તેવાં મહારાજ્યનું આખરે પતન જ થાય છે. આ કુદરતનો અભેદ્ય નિયમ છે. "The Universal Text Book of Religion and Morals" (ધર્મ અને નીતિનો સાર્વજનિક શાળા-ગ્રંથ)માં કહ્યું છે કે–

"ભ્રાતૃભાવ એ કુદરતનો કાયદો છે એવી પુરાતન ઇતિહાસના અભ્યાસથી, દરેક મનુષ્યને પ્રતીતિ થવી જ જોઇએ એ કાયદાની અવગણુના કરનારનો વિનાશ જ થાય છે. આ રીતે કુદરતના આ મહાન્ નિયમનું અસ્તિત્વ સ્વયમેવ સિધ્ધ થાય છે. ભ્રાતૃભાવની અવગણુના કર્યાથી, દરેકેદરેક દેશ તેમ જ દરેકેદરેક રાષ્ટ્રનું અધઃપતન થયું છે, એમાં કંઇ શંકા નથી. નિર્બળ મનુષ્યોનાં પીડન અને દરિદ્રનારાયણોનાં રક્તશોષણથી, બળવાન ગણાતા મનુષ્યો કે રાજ્યોની આખરે દુર્દશા જ થઇ છે. ભ્રાતૃભાવ વિનાની સંસ્કૃતિનો વહેલોમોડો વિચ્છેદ જ થાય છે. જે સંસ્કૃતિનું નિર્માણ ભ્રાતૃભાવના સિધ્ધાન્તને અનુરૂપ હોય તે જ સંસ્કૃતિ લાંબો કાળ ટકી શકે છે."

આત્માનાં પરમ ધ્યેયનો યથાયોગ્ય વિકાસ થાય તદર્થે મનુષ્ય માત્રને ભ્રાતૃભાવ અત્યંત આવશ્યક છે. ભ્રાતૃભાવથી પ્રેમના અવિચલ નિયમ-વશાત્ મનુષ્યને નિશદિન અનેરો આનંદ રહ્યા કરે છે. ભ્રાતૃભાવથી પરાઙ્મુખ રહેનાર મનુષ્ય કુદરતના કોપનો અવશ્ય ભોગ બને છે. જે મનુ-ષ્યમાં ભ્રાતૃભાવ ન હોય તેને કુદરત તરફથી કંઇ ને કંઇ શિક્ષા અવશ્ય થાય છે. કુદરતના નિયમો સર્વદા અવિચ્છિન્ન જ હોય છે. એ નિયમોનો ભંગ કરનાર દુઃખનો ભોક્તા અવશ્ય બને એ નિઃશંક છે. ભ્રાતૃભાવનો સિધ્ધાન્ત એ કુદરતનો એક મહાન-માં મહાન્ નિયમ છે. એ નિયમનું ઉલ્લંઘન કરનાર મનુષ્ય અત્યંત દુઃખી બને એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે?

જનતાનું સદ્ય વિષમ સ્થિતિમાં એવું ઘોર અધઃપતન થયું છે કે, ભ્રાતૃભાવના યથાર્થ વિકાસ-નું કાર્ય અત્યંત દુર્ઘટ બની ગયું છે. ભ્રાતૃ-ભાવના પ્રચારનું કાર્ય આ પ્રમાણે દુઃસાધ્ય જેવું ભલે લાગતું હોય, પણ તેથી ભ્રાતૃભાવનો પ્રચાર ન જ કરવો એવો અર્થ નિષ્પન્ન થતો નથી. દુનિયાના દરેક મનુષ્યે ભ્રાતૃભાવના યથાયોગ્ય પ્રચાર માટે શકય પ્રયત્ન કરવો જ જોઇએ. દુનિઆ-ના દરેક મનુષ્યનું આજે એ પરમ કર્તવ્ય છે. સત્ય અને જ્ઞાનના પ્રકાશથી સમસ્ત વિશ્વમાં ભ્રાતૃભાવનો પ્રચાર કરવો એ આજે જનતાનું એક મહાન્માં મહાન્ કર્તવ્ય કાર્ય છે.

જો સમગ્ર જનતા મનુષ્ય જાતિનાં દુઃખનાં નિવારણ નિમિત્તે અને અનેક પ્રકારની ભ્રમભ્રા-ન્તિ દૂર કરવા માટે, ભ્રાતૃભાવથી ઓતપ્રોત થઇ જાય તો દુનીયામાં ઘોર અન્યાય, જુલ્મ અને વિગ્રહજન્ય ભયંકર રક્તપાતનું નામનિશાન પણ ન રહે. ભ્રાતૃભાવને અભાવે જ ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો ભયંકરમાં ભયંકર અન્યાય, વિનાશી વિગ્રહો આદિની કાલિમાથી કલંકિત થયાં છે. ભ્રાતૃભાવ રૂપ કુદરતના સરલ નિયમનું જનતાને આવશ્યક જ્ઞાન થતાં, સર્વત્ર વિશ્વાસ અને સદિચ્છાનો પ્રાદુર્ભાવ થશે એ નિઃસંશય છે. ભ્રાતૃભાવથી જ ઇતિહાસનાં પાનાં સુવર્ણાક્ષરે અંકિત થશે, એમાં કંઇ શંકા નથી. ભ્રાતૃભાવના પ્રાદુર્ભાવથી જગત-માંથી ભયવૃત્તિ સર્વથા નાબૂદ થશે. કૃત્રિમ ગૌરવ કે કૃત્રિમ શક્તિ માટે કોઇને લડવાનું રહેશે નહિ, જગતમાંથી સર્વ પ્રકારના ભેદભાવોનો વિનાશ થશે, શત્રુઓ મિત્ર બનશે, દુનિયામાં સર્વત્ર પ્રેમ અને સુસંપનું જ સામ્રાજ્ય જામશે.

લેખક:-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને

ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા.]

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૬૮ થી શરૂ]

'विद्या राजसु पूजिता न तु धनम्'

અર્થ.-'રાજરાજેશ્વરોમાં પણ વિદ્યા પૂજાય છે, ધન પૂજાતું નથી.'

જ્યારે લોકમાં તો એથી વિપરીત જ અનુભવાય છે. ધનવાન્ અવિચારી, દુર્વિચારી, અનાચારી, સ્વેચ્છાચારી કે અનર્થકારી હોય, કૃપણ નિર્દય, - જ્ઞાન, કર્કશભાષી કે અધોગામી હોય; તેમજ ક્રોધ, માન કે માયાપિંડ પણ હોય તો પણ તે જગતમાં ગાનભેર મનાય છે-પૂજાય છે. નીતિકારો પણ ધનની જ મહત્તા દર્શાવતાં એ જ વસ્તુનું સમર્થન કરે છે. કહ્યું છે કે:—

वन्द्यते यदवन्द्योऽपि, यदपूज्योऽपि पूज्यते ।
गम्यते यदगम्योऽपि, स प्रभावो धनस्य तु ॥२१॥
मन्य इति गम्यते.

અર્થ-" અવંદનીય છતાં વંદાય છે, અપૂજનીય છતાં પણ પૂજાય છે, અને પાસે જવું પણ ઉચિત નહિં એની પાસે જવાય છે-સેવાય છે! તે પ્રભાવ તો ખરેખર ધનનો જ છે એમ હું માનું છું." એક સ્થળે તો ધનની મહત્તા વર્ણવતા ત્યાં સુધી પણ કહી નાખ્યું છે કે—

विद्यावृद्धास्तपोवृद्धा, ये च वृद्धा बहुश्रुताः ॥
सर्वे ते धनवृद्धस्य, द्वारे तिष्ठन्ति किङ्कराः ॥२२॥
इवेति गम्यते

અર્થ.-" જેઓ વિદ્યાએ કરીને વૃદ્ધ છે અર્થાત્ સમર્થ એવા પ્રૌઢ વિદ્વાનો છે, તેમ જ જેઓ મહાન્ તપસ્વીઓ છે, તથા બહુશ્રુતને ધરનારા એવા જે સમર્થ ગીતાર્થવરો પણ હોય છે તેઓ પણ ધનવંતનાં ગૃહાંગણે સેવકની જેમ ઊભા રહે છે!" આથી તો વિદ્યા, તપ અને બહુશ્રુતધરોની પણ ધનવાન પાસે ગૌણતા જ વર્ણવીને ધનની જ સર્વશ્રેષ્ઠતા જણાવી છે. વસ્તુસ્થિતિ પણ જો એમ જ છે તો ઉપરના કાવ્યમાં વળી એ જ નીતિકારોએ 'विद्या राजसु पूजिता' એ વાક્યવડે વિદ્યાની જ શ્રેષ્ઠતા જણાવીને 'न तु धनम्' એ વાક્ય વડે એ ધનની જ લઘુતા કેમ જણાવી?

એ શંકાના નિવારણાર્થે સમજવાનું કે ઉપર્યુક્ત બંને શ્લોકોમાં પણ જડ અને ક્ષણવિનશ્વર છતાં ય અનેક પાપારંભથી જ નિષ્પન્ન થનાર ધનની મહત્તા નીતિકારોએ અલ્પ પણ લેખી નથી. આમ છતા પણ એમાં ધનની મહત્તાનો જે આભાસ થાય છે તે તો ફક્ત તે સૂક્તોને ઉત્પ્રેક્ષાલંકારથી જોડવાને કારણે જ છે. ઉત્પ્રેક્ષાલંકારમાં વસ્તુગતે વસ્તુની અસંભાવનીયતા જ હોય છે. આ વસ્તુ નહિ સમજનારનું જ્ઞાન જ સમ્યગ્ નહિ હોવાથી ઉત્પ્રેક્ષાલંકારને પણ વસ્તુસ્વરૂપમાં ખેંચી જઇ સાચી સમજણથી વંચિત

ભ્રાતૃભાવ હોય ત્યાં અહંભાવનું અસ્તિત્વ ન જ હોય. અહંભાવ ન હોય ત્યાં ચઢીયાતાપણાંનો ખોટો ખ્યાલ પણ ન હોય. ભ્રાતૃભાવથી અસત્ય અને તિરસ્કારભાવનો સર્વથા ઉચ્છેદ થાય છે. આધ્યાત્મિક વિકાસમાં નિમગ્ન થવાથી નમ્રતા આવે છે. દુનિયામાં જેટલા મહાપુરુષો થઇ ગયા છે તેઓ સર્વ નમ્રતાની પ્રતિમૂર્તિ રૂપ હતા. (ચાલુ)

રહે છે. એવી સ્થિતિથી વિદ્વાનો પર હોય છે. મહાન્ ક્લેશ અને ઉત્તરોત્તર દુર્ગતિની વાટ સમા ધનને પણ વિદ્વાનોએ એ અલંકારવડે અલંકૃત કરવામાં એક હેતુ છે.

અને તે એ જ કે શિથિલ ગૃહસ્થીઓને ગૃહસ્થાશ્રમની પણ મહત્તા સમજાવીને પ્રોત્સાહ પ્રેરવાપૂર્વક એને સતત સોદ્યમી જ બનવાની ગર્ભિત પ્રેરણા; કારણ કે સર્વગૃહસ્થોના ગૃહજીવનનો આધાર તો મુખ્યત્વે ધન છે. અને એથી જ ધન એ ગૃહસ્થીઓને માટે લોકોમાં અગીઆરમો પ્રાણ પણ કહેવાય છે! અને એ પણ પ્રાણ એટલો સર્વશ્રેષ્ઠ લેખાય છે કે એની ગેરહાજરીમાં કવચિત્ શેષ દશ પ્રાણ પણ ચાલ્યા જતા અનુભવાય છે. એથી જો કોઇ પણ ગૃહસ્થી નિરુદ્યમી કે પ્રમાદી બની બેસે તો એનો સમસ્ત ગૃહસ્થાશ્રમ જ બરબાદ થાય! અને એ બરબાદ થયે એનું મનુષ્યજીવન પણ હણાઇ જાય. એ આવી કપરી સ્થિતિમાં મૂકાય તે વિદ્વાનોને અનિષ્ટ જ હોય એ સ્વાભાવિક છે અને એથી જ ધનથી થતા પ્રસક્ષ અને પરોક્ષ અનર્થોને એવાના મગજ ઉપર જ ન આવવા દઇને ધનવાનોને પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થતી દુન્યવી પૂજા અને સુખસાહ્યબીને જ (સ્ત્રી આદિથી પણ થતી અપભ્રાજના અને અપુંસ્તાદિ કારણે નિરપત્યત્યતાદિની હાયવરાળો તો નહિં જ) અબોધ ગૃહસ્થના પણ લક્ષ પર સ્હેલાઇથી લાવવા માટે બાળબુદ્ધિવડે પણ પ્રત્યક્ષ જણાતી શ્રીમંતોની ઠકુરાઇ માત્ર જ ઉપરના ઉભય સૂક્તોમાં ઠાલવી છે. મતલબ કે માનપાનાદિની પણ આશાના બળે પ્રમાદ તજે અને ઉદ્યમી બને તો એનું સંસારમાં પણ ભાવિ શુભ; એ જ વિદ્વાનોની પરોપકારવૃત્તિ! અને એ વૃત્તિથી પ્રેરાઇને જ ધનને પણ વિદ્વાનોએ ઉત્પ્રેક્ષાલંકારથી યોજ્યું એ જ ઉપરોક્ત ઉભય શ્લોકોનું તાત્પર્ય! તે ધનાલંકાર પણ ગૃહસ્થાશ્રમની જ અપેક્ષાએ જ છે તે તો સ્પષ્ટ જ હોવાથી ધનને ચડાવેલો ઓપ પણ એકદેશીય છે! આથી પણ ધનને વિદ્વાનોએ પ્રશંસ્યું જ નથી એ તેટલું જ સિદ્ધ છે.

જો કે તેમાં પણ વ્યંગાર્થ લઇએ તો ધનવાનોને ધર્મીષ્ઠ માનીને એને ઘેર બેઠાં પણ લાભ આપવા આવેલા વિદ્વાનો, તપસ્વીઓ અને બહુશ્રુતધરોની નીતરાં પરોપકારવૃત્તિનો ય લાભ ઉઠાવવાનું નશીબ ખોઇ બેઠેલા ધનમદાંધોના હૃદયમાં મહાત્માઓ પ્રતિ પણ જે ઘૃણાઓ બેઠી હોય છે તેનું એ ઉભય સૂક્તોમાં નર્યું પ્રદર્શન જ કર્યું છે. વસ્તુતઃ વિદ્યાદિ ધન પાસે દુન્યવી ધનની કશી ગણના જ નથી. અને એથી જ આજે પણ દેખાય છે કે કર્મવશાત્ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ રહેવું પડવાને યોગે એ સ્થાનને અવ્યાબાધ જાળવવાની ઝંઝટમાં ઝુકવું જેઓએ જરૂરી જાણ્યું હોય છે તેઓ પણ પોતાના તે સ્થાનના આધારભૂત છતાં મહાપાપારંભોના જ ફલરૂપ એ ધનનું તો પ્રતિદિન વધુ ને વધુ પરિમાણ કરવા જ ઉત્સુક્તા ધરે છે, અને હોય તે ધનને પણ સંઘયાત્રા, તીર્થયાત્રા, સાધર્મિકવાત્સલ્ય, ઉદ્યાપન, ઉજમણા, પૂજા અને પ્રભાવનાદિ ધર્મકૃત્યોમાં તેમજ દયાદાનાદિ પુણ્યકૃત્યોમાં થોકબંધ યોજી દે છે. આ વર્ગને મન, ધન કરતાં ધર્મની કિંમત અનંતગુણી હોય છે.

બીજો વર્ગ એવો હોય છે કે—એને સંસાર નિર્વાહ માટે ધનની પેટપૂર લાલસા પણ હોય, અને એથી ધનને માટે સેવવા પડતાં ધનના હેતુભૂત પાપારંભોથી પાછો પણ ન રહે; છતાં ય અનીતિ અને માયાપ્રપંચાદિ કૂડકપટોથી પ્રાપ્ત થતા લાખોગમે દ્રવ્યને પણ તે સ્પર્શવાય ઇચ્છતો નથી. આ વર્ગને મન ધન કરતાં ન્યાય—નીતિની જ કિંમત અનંતગુણી હોય છે. અને એથી જ એના સ્થાન માટે અતિ મહત્ત્વતાને ધારણ કરતા ધનના ભોગે પણ એ વિદ્યા, વિનય, વિવેક—ન્યાય અને નીતિને જ અહોનિશ મેળવે છે. અને એ મય જ સમસ્ત જીવન કેળવે છે.

ત્રીજો વર્ગ એવો જ હોય છે કે—અનેક પાપના યોગે પણ ધન કેમ મેળવવું એ જ એની ધૂન! આ ભવ અને પરભવની ભયદર્શક લાંબી વાતોનાં લેખાં એને સાંભળવાની ય પડી હોતી નથી. પ્રસંગે કોઇ આપ્તજનોથી એવી વાતો સાંભળે તેમાં પણ

ચિત્તને તો ધનનું બનાવીને જ ! એ પણ દયાદાનાદિ તો કરે ય ખરો, છતાં એમાં પણ લોકવ્યવહારમાં શોભનીય દેખાવા પૂરતું જ પ્રાય. એવું ધ્યેય ! ધનના પણ ભોગે એ પણ વિદ્યાદિ તો મેળવવા બનતું કરી છૂટે છે, પણ તે દરેક પ્રયાસ મુખ્યત્વે ધનપ્રાપ્તિના જ ધ્યેય યુક્ત હોય છે. આવો વર્ગ વિદ્યા, તપ અને વિશિષ્ટ જ્ઞાનાદિ પ્રતિ ઘૃણા ધરાવે તે સહજ જ છે; કારણ કે વિદ્યાદિ અપૂર્વ અને અખૂટ ધનની ઓળખ થવાનું સદ્ભાગ્ય જ એને સાંપડ્યું નથી. એ એ અપૂર્વ ખજાનાની જ કિંમત સમજ્યા વિનાના એવાઓ સાર પદાર્થોને અસાર અને અસારને જ સાર માને તેની જ કિંમત શું ?

જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમમાં એક ચોથો વર્ગ એવો જ હોય છે કે-એ પેટને જ પંપાળે, પેટની જ એને પળોજણ, 'વર મરો કન્યા મરો, પણ ગોરનું તરભાણું ભરો' બસ આજ એની મનોદશા ! એ દેવ, ગુરુ કે ધર્મનો નહિં, સગા, સ્નેહી કે સબંધીનો નહિ. એને કોઇ ઉંચ નીચ નહિં. વ્હાલું કે વૈરી નહિં. માન અપમાનની પણ પરવા નહિ, 'જિસકે તડ મેં લડ્ડુ ઉસકે તડમેં હમ' એ ઉક્તિ અનુસાર એ લાભનો જ પક્ષકાર ! જેની પાસેથી એક કવડી પણ પ્રાપ્ત થાય એનો એ સેવક, એ તે મોંઘી માનવ-જિંદગીના ય ભોગે પણ ધન ધન જ ઝંખે ! આવો વર્ગ નાશવંત અને ક્લેશકારી એવા ધનની જ મુખ્યત્વે મહત્તા લેખે તેમાં એ મહત્તાની જ કિંમત કેટલી ?

આથી મુખ્યત્વે ધન એ જ આધાર છે જેનો એવા ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ રહેવા છતાં પણ ધનની બીનપરવા ધરનાર ગૃહસ્થવર્ગ તે સર્વોત્તમ સદ્ગૃહસ્થ ! નીતિની પરવાવાળો વર્ગ તે શ્રેષ્ઠ ગૃહસ્થ ! પાપવડે પણ ધનરુચી તે સામાન્ય ગૃહસ્થ અને પાપપુણ્યના પ્રકારોના જ્ઞાનને ય પશ્ચાત માનીને પુણ્ય વેચીને ય પેટનો જ ખાડો પૂરવાની અધમ બુદ્ધિને ધારણ કરનારા ધનાર્થી તે દરિદ્રી વર્ગ-એ મુજબ ચાર પ્રકારે ઉપરોક્ત ગૃહસ્થાશ્રમ કેવી રીતે વહી શકાય છે તેનો વિસ્તારપૂર્વક હેવાલ આપણે રજૂ કરીએ છીએ. અને તે નીચે મુજબ—

સર્વોત્તમ સદ્ગૃહસ્થ.

પ્રભુશ્રી મહાવીર દેવે બે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે, દેશત્યાગ અને સર્વત્યાગ, અર્થાત્ ગૃહીધર્મ અને મુનિધર્મ. સુસમર્થ આત્મા મુનિધર્મને જ આચરે અને તથાપ્રકારે શક્તિહીન આત્મા મુનિધર્મની રાહ જોતો તેની સામર્થ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે જ સમાજમાં રહ્યો છતો ગૃહીધર્મી બને. એ ય જેનાથી બનતું સંભવિત ન હોય તેને માટે પણ પરમાત્માએ એ બન્ને ધર્મોના આધારભૂત એક અપૂર્વ ધર્મ દર્શાવ્યો છે અને તે સમ્યગ્દર્શન ! ઉપરોક્ત ઉભય ધર્મો પણ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ પ્રાપ્ત થતા હોવાથી તે બન્ને ધર્મની ઇચ્છાવાળો આત્મા પણ પ્રથમ તો એ સમ્યગ્દર્શનને જ મેળવે છે ! ચિંતામણી સમાન એ સમ્યક્ત્વરત્ન મહાન્ પુણ્ય-વાનને જ પ્રાપ્ત થાય છે. એવું એ સમ્યગ્દર્શન ઉભય ધર્મવૃક્ષનું મૂળ છે ! ધર્મ મહેલનો પાયો છે ! એની હયાતિ વિનાના વ્રત, યમ, નિયમ, દયા, દાન, શીલ અને ઉત્તમ ભાવનાદિ પણ નિષ્ફળ પ્રાયઃ નીવડે છે. કહ્યું છે કે—

> दानानि शीलानि तपांसि पूजा,
> सत्तीर्थयात्रा प्रवरा दया च ॥
> सुश्रावकत्वं व्रतपालनं च,
> सम्यक्त्वपूर्वाणि महाफलानि ॥ २३ ॥

અર્થ:—"ઘણાં દાન આપ્યાં હોય, બહુ પ્રકારે શિયળ સેવ્યાં હોય, વિવિધ પ્રકારે પૂજા-આંગીઓ રચી હોય, અનેક તીર્થ-યાત્રાઓ કરી હોય, ઉત્તમોત્તમ દયા પાળી હોય અને શ્રાવકોને ઉચિત એવા વ્રતોનું પણ પાલન કીધું હોય છતાં તે દરેક સમ્યક્ત્વની હાજરી હોય તો જ મહાન્ ફળવાળાં થાય છે" અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ વિના એ સહુ નિરર્થક પ્રાયઃ છે, એટલું જ નહિં પણ સમ્યક્ત્વહીન એવો નવ પૂર્વના પણ સમગ્ર સૂત્રપાઠપઠિત જ્ઞાની અને વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન્ પણ હોય તો પણ તે પ્રશંસાને પણ પાત્ર રહેતો નથી. કહ્યું છે કે—

श्लाघ्यं हि चरणज्ञानवियुक्तमपि दर्शनं ॥
न पुनर्ज्ञानचारित्रे, मिथ्यात्त्वविषदूषिते ॥ २४ ॥

અર્થ:—" જ્ઞાન અને ચારિત્ર વિનાનું એકલું દર્શન-સમ્યક્ત્વ પ્રશંસાને પાત્ર છે, પણ મિથ્યાત્વરૂપ હલાહલથી દૂષિત થએલાં એવાં જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રશંસાને યોગ્ય નથી." કારણ કે તત્ત્વશ્રદ્ધાથી ખસેલા-પરવારેલાના માનસો લોકોત્તર પથભ્રષ્ટ બની, લોકહેરીમાં જ ઝપલાવે છે ! એનું જ એ ખેંચવામાં મજા માણે છે ! આત્મતત્ત્વોને એ ફતવો માને છે ! લોકનો જેવો વા તેવા એ વાય છે ! વાસ્તવિક પરલોક ચિંતાથી એ પરાઙ્મુખ હોય છે ! એને તો સંસારની જ રસીકતા હૃદયમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરી હોય છે; કારણ કે એ ભવરસિકો હોય છે ! એની એ રસિકતામાં નિરાગીના સુતત્ત્વોને વિશ્રામ જ નથી, અને હોય પણ કયાંથી ? એ તત્ત્વો તો એને ઇષ્ટ એવા ભવનો જ ભડકો કરીને એની રાખનો ય શેષ ન રાખે એવા એના પરમ વૈરી છે. આવા ભવાભિનંદીઓનાં જ્ઞાન અને ચારિત્ર પણ ભવવૃદ્ધિના જ હેતુભૂત હોઇને સ્વપરને ભવચક્કીમાં પીસનારાં ભયંકર શસ્ત્રમાત્ર જ છે ! અને એથી જ એવા જ્ઞાન અને ચારિત્રની કિંમત જ નથી. વસ્તુગતે વસ્તુ જ ન હોય ત્યાં કિંમત કોની ? સમ્યક્ત્વરૂપી મૂળ વિના વૃક્ષ અને એ પાયા વિના ધર્મમહેલ સંભવે જ કયાંથી ?

આત્મગુણના પરમનિધાન એવા માત્ર એ સમ્યગ્દર્શનનો પણ એટલો જબરદસ્ત મહિમા છે કે એને પણ જે પુણ્યવાન પ્રાપ્ત કરે તે શ્રી શ્રેણિક મહારાજાની માફક તીર્થંકરપણું પણ પ્રાપ્ત કરે છે. કહ્યું છે કે—

ज्ञानचारित्रहीनोऽपि, श्रूयते श्रेणिकः किल ॥
सम्यग्दर्शनमाहात्म्यात्तीर्थकृत्त्वं प्रपत्स्यते ॥२५॥

અર્થ:—" તથાપ્રકારના જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રથી પણ હીણ છતાં ય સંભળાય છે કે શ્રી શ્રેણિક મહારાજા માત્ર સમ્યગ્દર્શનના જ માહાત્મ્યથી તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરશે." અર્થાત્ આવતી ચોવીશીમાં પદ્મનાભ નામના પ્રથમ તીર્થંકર થશે.

સામાન્ય રીતે તો શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માનાં વચનામૃતો પ્રતિ અટલ અને અવિહડ શ્રદ્ધા તેનું નામ જ એ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—

सव्वाइ जिणेसरभासिआई वयणाइ नन्नहा हुंति ॥
इहबुद्धि जस्स मणे, सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥२६॥

અર્થ:—" શ્રી જિનેશ્વર મહારાજે કહેલાં સર્વે વચનો કદાપિ અન્યથા હોતાં નથી. આવી બુદ્ધિ જે ભાગ્યવાનના મનમાં વર્તે છે તેને નિશ્ચયે સમ્યક્ત્વ છે."

એ સમ્યક્ત્વ બે પ્રકારે પ્રાપ્ત થાય છેઃ ૧ સ્વાભાવિક રીતે અને ૨ ગુરુમહારાજાદિના ઉપદેશથી. અને તે કેવી રીતે ? તેને માટે કહ્યું છે કે **तीर्थंकराद्युपदेशमंतरेण स्वभावत एव जंतोर्यत्कर्मोपशमादिभ्यो जायते तन्निसर्गसम्यक्त्वं, यत्पुनस्तीर्थंकराद्युपदेशजिनप्रतिमादर्शनादिबाह्यनिमित्तोपष्टंभतः कर्मोपशमादिना प्रादुर्भवति तदधिगमसम्यक्त्वमिति ।** (ચાલુ)

અનુ. અભ્યાસી બી.એ.

કેટલાક કલ્યાણ-સૂત્રો.

(૧) સંસારમાં કોઇની સાથે રાગ કે કોઇની સાથે દ્વેષ ન કરો. સૌની સાથે સરખો પ્રેમભાવ રાખો; કેમકે એવી સમતામાં જ ભગવત્પ્રેમનો ઉદય થાય છે.

(૨) સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તમારા હૃદય તરફ નજર કરો. એની અંદર કયાંય ઇર્ષા, દ્વેષ વગેરે દુર્ગુણો છુપાયલા તો નથી ને? સમજી લ્યો કે સંસારના કોઇ પણ પ્રાણી પ્રત્યે જેને ઇર્ષા-દ્વેષ હોય છે તેને શાંતિ નથી મળી શકતી. તમે પૂરી શક્તિવડે એને બહાર ફેંકી દો.

(૩) તમે જેના દોષોનું ચિંતન કરો છો તેની અપેક્ષાએ તમને પોતાને જ વધારે નુકસાન કરો છો; કેમકે ચિંતન જ ચિત્ત છે તમારું ચિત્ત દોષોનું ચિંતન કરશે તો તે દોષમય થઇ જશે. બીજાના દોષની શી વાત, તમારા પોતાના દોષોનું ચિંતન પણ જલ્દી છોડી દો.

(૪) આત્મનિરીક્ષણનો આ એક ઘણો સરલ માર્ગ છે. જુઓ કે તમારું ચિત્ત વધારે દોષો તરફ જાય છે કે ગુણો તરફ? સઘળી વસ્તુઓ પોતાના કેન્દ્ર તરફ આકર્ષાય છે. જો તમારું ચિત્ત દોષો તરફ આકર્ષાતું હોય તો એ જ સ્પષ્ટ પ્રમાણ છે કે તમારા ચિત્તમાં દોષો જ ભર્યા છે. તમારું ચિત્ત સર્વત્ર ગુણો જ જુએ એ કેટલું ઉત્તમ છે?

(૫) જ્યારે તમે કોઇ બીજાના સંબંધમાં વિચારો બાંધો છો ત્યારે કેટલા અંધકારમાં રહો છો તેનું તમને જરા પણ ભાન નથી; કેમકે હજુ તો તમે તમારા પોતાના મનને જ કદિ પ્રત્યક્ષ રૂપે નથી જોયું. જે તમારો માપદંડ છે એ અજ્ઞાત મનની જાલમાં ફસાઇને કોઇ વિચાર બાંધશો તો નાહક રાગ-દ્વેષના શિકાર બની જશો, માટે સાવધાન રહો.

(૬) જો તમારું ચિત્ત કેવળ પરમાત્માના અથવા તેના ગુણોના ચિંતનમાં ન ચોટતું હોય તો તમારી દૃષ્ટિમાં જે આદર્શ પુરુષ હોય તેનું અને તેના ગુણોનું ચિંતન કરો, ભાવના કરો. કેટલું મસ્ત રહે છે એ ચિત્ત! જ્યાં જાય છે ત્યાં સર્વત્ર ભગવાનનું દર્શન કરીને મુગ્ધ થઇ જાય છે. તમે પણ મુગ્ધ થઇ જાઓ.

(૭) જે વ્યક્તિ તમારી સમક્ષ ઊભી છે, અત્યારે તમે જેની સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યા છો તેના હૃદયમાં પ્રભુ છે. ખૂબ સાવધાન રહો. કયાંય પ્રમાદ ન થઇ જાય.

(૮) જે કાર્ય તમે અત્યારે કરી રહ્યા છો તેની પવિત્રતા તથા ઉત્તમતા સંબંધી તમારી શી ધારણા છે? એ સાચેસાચ પવિત્ર તથા ઉત્તમ તો જ ગણાય જો તમે એ પ્રભુ અર્થે, તેની પ્રસન્નતા અર્થે કરી રહ્યા હો.

(૯) પ્રભુ પ્રીત્યર્થ કર્મ કરવામાં આવે તો તો પ્રભુનાં સ્મરણમાં કશી હરકત નથી આવી શકતી. કર્મની સાથે તમે એટલા બધા આસક્ત થઇ ગયા હો કે તમે પ્રભુનું સ્મરણ સુધ્ધાં તજી દો તો જરૂર ક્યાંક તમારો સ્વાર્થ રહેલો છે. એ સ્વાર્થ શોધી કાઢીને જો તમે પ્રભુના ચરણોમાં સમર્પણ કરી શકો તો આજે જ તમારું જીવન ધન્ય થઇ જાય.

(૧૦) મન ઉપર અધિકાર નહિ રાખવાથી

તમારા માર્ગમાં અનેક મુશ્કેલીઓ આવે છે. તમારું જ્ઞાન અને ધ્યાન ઓછું છે એ બતાવે છે. મન તો તમારો સેવક છે. તમારી આજ્ઞા કે અનુમતિ વગર એ કશું ન કરી શકે. એક વાર તમે એના પર અધિકાર જમાવો, પછી તો તે નિરંતર તમારી સમક્ષ સેવકની માફક હાથ જોડી ઊભું રહેશે.

(૧૧) મનની ચંચળતાની જે મુશ્કેલી છે તે સાધનની શરૂઆત કર્યા પહેલાંની છે. જે વખતે તે સાધનનો પ્રારંભ કરશો કે તરત જ તે તમારે વશ થઇ જશે; કેમકે અંતર્મુખ થવું એ જ સાધન છે.

(૧૨) બાહ્ય વસ્તુઓના સંબંધમાં તમારું જ્ઞાન ગમે તેટલું વિશાળ હોય, તો પણ તે પર્યાપ્ત નથી; પરંતુ અંદરના સંબંધમાં તમારું થોડું પણ જ્ઞાન પણ અત્યંત મહાન્ છે.

(૧૩) આકાશની વિશાલતા અને ગંભીરતાને એક વખત તમારા હૃદયમાં સ્થાપિત કરો. પછી જુઓ કે આ બ્રહ્માંડ, આ પૃથ્વી, આ બધી ઘટનાઓ તેમ જ વિચિત્રતાઓ તમારા માટે કેટલી હલકી છે? એ વખતે તમારું હૃદય પરમાત્માનું સિંહાસન બની જશે. તમે તે જોઇ શકશો.

(૧૪) દેવની ઇચ્છા ઉપર સર્વથા નિર્ભર થઇ જવું અથવા એને માટે વ્યાકુળ બની જવું. ભગવત્પ્રાપ્તિ માટે બસ, બે જ ઉપાય છે, વિચાર કરો, બેમાંથી કયો ઉપાય તમે અપનાવ્યો છે?

(૧૫) જો વ્યાકુલતા સાચી હોય તો વ્યાકુલતાનો માર્ગ નિરાપદ છે. નિર્ભરતાનાં માર્ગમાં કશું વિઘ્ન નથી. જો સ્વાર્થ-પરમાર્થ બધાને માટે સમાન નિર્ભરતા હોય તો બન્નેની પરીક્ષા કરીને તમે તપાસી લ્યો. જો એ બેમાંથી એક પણ તમારા જીવનમાં ઉતરેલ હોય તો તમારે માટે કશો ભય નથી.

(૧૬) તમારા ચિત્તમાં કયી કયી વાતોનો ભય છે? ધનહાનિ, માનહાનિ, વિપત્તિ, રોગ, શોક વગેરેનો ભય ત્યાં સુધી જ તમારા ચિત્તમાં રહે છે જ્યાં સુધી તમે એક પરમાત્માનો ભય નથી રાખતા. એકથી ડરશો તો સઘળા ભય ચાલ્યા જશે. તેનાથી નિડર થઇ જશો તો ભયની પરંપરા કદિ પણ નહિ છૂટી શકે. તમે કેવળ પરમાત્માથી જ ડરો, તેને જ સાચા રહો. સાચી વાત તો એ છે કે તમે પરમાત્માથી પણ ન ડરો, પ્રેમ કરો, તેનાથી વધારે પ્રેમપાત્ર બીજો કોણ છે?

(૧૭) એક વખત તમારી કામનાઓ-ઇચ્છાઓનો વિચાર કરો. તમે સ્વાર્થ અને પરમાર્થ, ભોગ અને મોક્ષ એક સાથે ચાહો છો? સંભવ છે કે એમ પણ હોય, પરંતુ તમારા ચિત્તમાં પરમાર્થપ્રાપ્તિની ઉત્કટ ઇચ્છાનો જેમ ભાવ છે તે જ તમારી નબળાઇ છે. તેને કાઢવા માટે તત્પર થઇ જાઓ.

(૧૮) ભગવાનની આરાધનાથી કશું પણ અસાધ્ય કે અસંભવિત નથી. તમે એના ચિંતન-સ્મરણમાં મગ્ન રહો. જરૂર તમને એ વસ્તુઓ-એ દિવ્યતાઓ પ્રાપ્ત થશે, જેના સંબંધી અત્યારે તમે કશી કલ્પના પણ નથી કરી શકતા.

(૧૯) તમે તમારી જાતને અરક્ષિત સમજો છો એટલે જ ભયભીત બનો છો. શું તમારો કોઇ રક્ષક નથી? શું તમારા માથે કોઇનો હાથ નથી? તો તો તમો ખરેખર દુઃખી છો. આવો, પ્રભુની સાન્નિધ્યમાં અને છત્રછાયામાં નિર્ભય થઇ જાઓ. ત્યાં તો શાંતિ અને સુખનું અક્ષય સદાવ્રત ચાલી રહ્યું છે.

(૨૦) વિશ્વાસ રાખો, કેવળ પ્રભુનો જ વિશ્વાસ રાખો. સંસારનો વિશ્વાસ રાખવાથી કશું વળવાનું નથી. પ્રભુ જેવો વિશ્વાસપાત્ર તમને

સુલભ છે તો પછી અહિંતહિં શા માટે ફાંફાં મારો છો ?

(૨૧) જુઓ, તમારી અંદર બહાર, ચારે તરફ અમૃતનો, શાંતિનો પ્રવાહ વહી રહ્યો છે. તેની પર દૃષ્ટિ પડતાં જ તમે અલૌકિક શીતલતાનો અનુભવ કરશો.

(૨૨) પવિત્ર જુઓ, પવિત્ર સાંભળો, અને પવિત્ર બોલો, તમારું એક પણ કાર્ય અપવિત્ર ન હોય. તમારું હૃદય પવિત્ર થઇ જશે ત્યારે જ તમે જોઇ શકશો કે પરમાત્મા કેટલા પવિત્ર છે અને તે કેવા પવિત્ર હૃદયમાં પ્રકટ થાય છે.

(૨૩) તમારી સાધનાની પૂર્ણતા તમારી સચ્ચાઇમાં રહેલી છે. પ્રાર્થના સમયે તો તમે કહો છો કે હું મારું સર્વસ્વ, અહંકાર પણ સમર્પિત કરી દઉં છું. પરંતુ વ્યવહારમા તમે એ વાતનું સ્મરણ પણ રાખો છો ? તમે પ્રભુ પ્રત્યે સાચા બનો. સઘળો સમય તમારું હૃદય એની સામે ખુલ્લું રહેવા દો.

(૨૪) તમે તમારું હૃદય પ્રભુની સામે રાખો અને તેને કહો કે હે પ્રભુ, આ તમારી વસ્તુ છે. એમાં તમે રહો. એમાં કેવળ તમારો જ પ્રકાશ થવા દો અને તમે અનુભવશો કે તમારું હૃદય પ્રભુના પ્રકાશથી પૂર્ણ થઈ રહ્યું છે.

(૨૫) પ્રભુ જ એક માત્ર સત્ય છે અને સઘળી સત્યતાઓ તેની આજ્ઞાઓ માત્ર છે. એ વિચારથી તમારું હૃદય ભરી નાખો અને સર્વત્ર, સઘળા રૂપમાં તેની એક સત્તાનો અનુભવ કરો.

(૨૬) પરમાત્મા જ્ઞાનસ્વરુપ છે. પ્રત્યેક વૃત્તિનું પ્રત્યેક જ્ઞાન પરમાત્માનું જ્ઞાન છે. પરમાત્મામાં જે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાનસ્વરૂપે એને જાણી લેવા તે સાધનાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. તમને અનુભવ થશે કે હૃદેશમાં બિરાજી રહેલા પરમાત્મા તમારી પ્રત્યેક વૃત્તિ અને સંકલ્પ સાથે પ્રકટ થઇ રહેલ છે. તમને પરમાત્માનો સ્પર્શ મળી ગયો છે !

(૨૭) આ સંપૂર્ણ જગત્ આનન્દસ્વરૂપ લીલા માત્ર છે. એના પ્રત્યેક રુપમાં તે આનન્દની અનંત ધારા પ્રવાહિત થઇ રહી છે. ભાવના કરો, હું એ સત્ય આનંદના પ્રવાહમાં ઉભેલો છું, હું એ મહાન્ આનંદ સિવાય બીજું કંઇ નથી

(૨૮) શુધ્ધ હૃદયમાંથી સાચી પ્રાર્થના નીકળે છે. જે રૂપે તમે ઇચ્છશો તે જ રુપમા તે તમારી સમક્ષ આવશે. પ્રાર્થના કરો, કેવળ પ્રાર્થના કરો.

(૨૯) તમે પરમાત્માને માતા, પિતા, પુત્ર મિત્ર, સ્વામી અથવા પતિ જે રુપમાં પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હો તે રુપમાં એની ભાવના કરો. એ તમારું સર્વ કંઇ છે.

(૩૦) સમસ્ત દુર્બલતાઓનો ત્યાગ કરીને પૂરેપૂરા ઉત્સાહથી પરમાત્મા તરફ આગળ વધો. તમારા માર્ગના સઘળા વિઘ્નો તેથી દૂર થતાં તમો પરમાત્મા સ્વરૂપ થઇ જશો.

(૩૧) તમારું જીવન પ્રભુમય બનાવી દો. પ્રત્યેક સંકલ્પ, જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયા, પ્રભુ પ્રીત્યર્થે કરો. એ મધુરતમ ભાવનાથી તમારું જીવન સત્ય, જ્ઞાન અને આનંદનો ભંડાર થઇ જશે. તમે હંમેશ માટે પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી લેશો.

લેખકઃ-શ. ચોકસી.

પદકજ નિવાસની તમન્ના.

પંદરમા ધર્મજિનના સ્તવનમાં યોગીરાજ આનંદઘનજી અધ્યાત્મપંથના પથિકને વિશ્વ-પર પ્રવર્તી રહેલા-ધર્મના ઉમદા નામ હેઠળ ચાલતા સંખ્યાબંધ મતમતાંતરોનો મોહ છોડી દઇ, કિંવા એ મતોની વિવિધવર્ણી તત્ત્વપ્રણાલિકાઓ અથવા તો તર્ક-ન્યાયની ઊંડી ગૂંચો ઊકેલવાનું અભરાઇ પર ચઢાવી મૂકી કેવળ પોતાના આત્મ-ઊંડાણમાં ડોકિયું કરવાની વાત સમજાવે છે. એ સારુ અવલંબન તરિકે-જેમણે એ રીતે પૂર્ણપણે ડોકિયું કરી લાભ મેળવ્યો છે એવા 'ધર્મ' શબ્દથી અલંકૃત થયેલ તીર્થપતિ શ્રી ધર્મનાથને દૃષ્ટિ સન્મુખ રાખે છે. પ્રથમ ગાથામાં સ્તવના કરતાં આત્માની જે સાચી તમન્ના છે તે નિમ્ન લીંટીદ્વયમાં વ્યક્ત કરે છે.

'બીજો મનમંદિર આણું નહીં,
એ અમ કુલવટ રીત.'

વાત પણ સો ટચના સોના જેવી છે. જે જીવ આત્મા અને પુદ્ગલના સ્વભાવ સમજ્યો, ચેતન-જડના ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણો જાણી ચૂક્યો તે શા સારુ અન્ય રાગી દેવના પાસા સેવે? પોતાની વિચારભૂમિકામાં એ રાગદશાભર્યા-કહેવાતા દેવોની સ્થાપના કરી શું સાર કહાડે? એણે કરવો છે સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર જે વીતરાગ-દશા વિના સંભવિત નથી. તેથી ધર્મના સારભૂત ધર્મજિનેશ્વરના ચરણ પકડવા શ્રેયસ્કર છે. તેઓની કારકીર્દી વિચારવા ને મનન કરવા યોગ્ય છે, એવો સચોટ નિર્ધાર કરી જ્યાં બીજી ગાથા પ્રતિ દૃષ્ટિ દોડાવે છે ત્યાં—

બાહ્યદૃષ્ટિ જીવોને 'ધરમ'નું નામ પોકારતા જુવે છે. અરે! માત્ર પોકારતાજ કેમ! ધરમને પલ્લે બાંધી ફરતાં અને જરૂર પડતાં સ્વાર્થપૂર્તિ માટે એને (ધર્મને) વટાવતાં નિહાળે છે! માંસ-મદિરાના લોલુપી, વિના રોકટોકે એ આરોગી શકે એ સારુ યજ્ઞ નિમિત્તની હિંસાને ધર્મનો ઝભો પહેરાવતાં નિરખે છે! મહાકાળીના નામે વેટા-બકરાના માંસથી દિવાળી ઉજવતાં દેખે છે! શિવધર્મ-વૈષ્ણવધર્મ-સન્યસ્તધર્મ-ગૃહસ્થાશ્રમધર્મ-તપધર્મ-કુલધર્મ-શાક્તસંપ્રદાય આદિ જાતજાતના ફાંટાઓ પાછળ ધમ શબ્દને જોડી દઇ ક્રિયાકાંડની, આડંબરની, ધુમધામની એવી તો જાળ-ગૂંથણી વિસ્તારવામાં આવી છે કે આત્મા એક વાર એમાં ઝંપલાયો કે પછી આત્મસાક્ષાત્કાર જેવી અણમોલી વસ્તુ અથવા તો સ્વસ્વરૂપની સાચી પિછાન એને યાદ જ આવતી નથી! સંપ્રદાયોદ્વારા નિયત કરાયેલ ચીલાથી એ દૂર જઇ શકતો જ નથી! એ સાધનોને સાધ્ય માની ચલાવે રાખે છે અને આવું ઘણાખરા 'ધર્મ'ના લેબાશ હેઠળ ઓળખાતાં સંપ્રદાયોમાં, અરે! ગત સ્તવનમાં જોઇ ગયા તેમ ખદ અરિહંત દેવના ઉપાસકોમાં પણ દૃષ્ટિગોચર થતું હોવાથી-અને એ ચિત્ર અહર્નિશ નજર સામે રમતું દેખાવાથી જે વિષાદ જન્મે છે, જે આવેગ ઉદ્ભવે છે તે નિતરું સત્ય યોગીરાજના મુખે ઉચ્ચરાવે છે—

ધરમ ધરમ કરતો જગ સહુ ફરે,
ધરમ ન જાણે હો મર્મ. જિ૦

અર્થાત્ પ્રાણીઓ ધર્મના નામે દોડાદોડ કરે છે છતાં એ શબ્દનો સાચો અર્થ કે એ પાછળ

સમાયેલ કિંમતી મર્મ સમજતા નથી સાચો ધર્મ તે જ છે કે જે કર્મોનો બંધ ઉપર કાપ મૂકે. તે ત્યારે જ શક્ય બને કે આશ્રવ અને સંવરનું સ્વરૂપ સમજાય. એક તરફ આવતા નવા કર્મોને રોકવામાં આવે અને બીજી તરફ જેઓ ઘર કરી બેઠાં હોય તેઓને શોધી શોધીને પાણીચું પકડાવવામાં આવે. જ્યાં કર્મોના આવરણ દૂર થયાં કે આત્માનુ મૂળ સ્વરૂપ સ્ફટિક જળ સમ નિર્મળ બનવાનું. એ વેળા જ સંસારનું સાચું દર્શન થવાનું એ કરાવવામાં નિમિત્તભૂત બને તે જ સાચો ધર્મ અને એ ધર્મ પૂર્ણપણે ઓળખી જેમણે અમલી બનાવ્યો છે એવા ધર્મજિન સિવાય બીજાની પાસે શોધવા જવાથી કે જૂદા જૂદા પંથ કે સંપ્રદાયોમાં ભટકવાથી લાભી શકાય તેમ નથી જ, તેથી ધર્મજિનના ચરણસેવી બનવાની જરૂર છે; કારણ કે-

'ધરમ જિણેસર ચરણ ગ્રહ્યા પછી,
કોઇ ન બાંધે હો કર્મ.'

એ અનુભવથી ઉચ્ચારાયેલું વાક્ય છે. યોગીરાજની આ વાતની પુષ્ટિમાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજના શ્રી સીમંધરજિન સ્તવનમાંથી નિમ્ન શબ્દો ધરી શકાય.

ધુમ ધામા ધમાધમ ચલી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો દૂર રે.

અથવા તો કસ્તૂરીયા મૃગનું દ્રષ્ટાંત રજૂ કરી શકાય. પોતાની દૂંટીમાં રહેલ કસ્તૂરીનું જેને ભાન નથી એવો તે હરણીયો કસ્તૂરીની વાસ અર્થે અરણ્યમાં ચારે તરફ ફાળો ભરે છે! જે પોતાના અંતરમાં છે તે બહાર શોધવાથી મળે ખરું? અલબત્ એ સારુ ગુરુગમની આવશ્યકતા ખરી જ. એ વાત નીચેની કડીઓથી સહજ સમજાય તેમ છે.

પ્રવચન અંજન જો સદ્દગુરુ કરે,
દેખે પરમ નિધાન. જિ૦
હૃદય નયણ નિહાળે જગધણી,
મહિમા મેરુ સમાન. જિ૦
દોડત દોડત દોડત દોડીઓ,
જેતી મનની રે દોડ. જિ૦
પ્રેમ પ્રતીત વિચારો ઢુંકડી,
ગુરુગમ લેજો રે જોડ. જિ૦

ઉક્ત કડીયુગલમાં મુમુક્ષુ આત્માને કસ્તૂરીયા મૃગની માફક જ્યાં ત્યાં માથુ મારવાની કે આમ તેમ દોડાદોડ કરવાની વૃત્તિ ત્યજી દઈ અનુભવી ગુરુનો સથિયારો શોધવાની ચેતવણી આપવામાં આવી છે. સાથોસાથ ભારપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું છે કે એક વાર જો સદ્ગુરુના હાથે હૃદયરૂપ ચક્ષુને વિષે સિદ્ધાંતરૂપ અંજન યથાર્થ રીતે થયું તો સમજી લેવું કે અનાદિકાળનો મિથ્યાત્વરૂપ રોગ નાઠો; અને હૃદયરૂપ નેત્રથી પરમેશ્વરના સાચા દર્શન થયા એ પ્રસંગનો મહિમા મેરૂપર્વત સમાન સર્વોત્કૃષ્ટ થાય અર્થાત્ એ નિરૂપમ લેખાય.

આમ છતાં પ્રગતિવાંછુ આત્માને શંકા થાય છે કે ધર્મજિન સાથે એકપક્ષી પ્રીતડી બાંધવી કેવી રીતે? પ્રેમ કે સ્નેહ તો ઉભય પક્ષની સરખી તમન્નાથી બંધાય છે જ્યારે અહીં તો સાવ દશા જુદી છે! આસમાને જમીન જેટલું અંતર છે! એકનો વાસ સુરભિ-રમ્યા ને મનોહર સ્ફટિકની શિલા પર છે જ્યારે બીજાનો કષાય જેના મંડાણરૂપ છે એવા તિર્છાલોકમાં છે! એ ધર્મનાથ નિરાગી ને કોઇપણ જાતના કાર્મિક બંધનથી રહિત છે. ત્યારે મારામાં તો રાગ ને મોહની છોળો ઊડી રહી છે.! આમ મહાદેવને ભીંયાંનો જોગ ખાય તેવું છે જ ક્યાં? સાવ પ્રકૃતિમાં જ નિરાળાપણું! ત્યાં સાચી પ્રીતિની જડ કેમ જામે?

કહ્યું છે કે—

પ્રકૃતિ મિલે તેં મન મિલે,
અનમિલતે ન મિલાત;
દૂધદહી તેં જમત હે,
કાંજી તેં ફટ જાત.

આવી જ શંકા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી શ્રી ઋષભદેવના સ્તવનમાં દાખવે છે.

પ્રીતિ કરે તે રાગીયા,
જિનવરજી હો તુમે તો વીતરાગ;
પ્રીતડી જેહ અરાગીથી,
મેળવવી હો તે લોકોત્તર માર્ગ.

અને સમાધાન પણ આપે છે. આ રહ્યા એ શબ્દો—

પ્રીતિ અનંતી પર થકી,
જે તોડે હો તે જોડે એહ;
પરમ પુરુષથી રાગતા,
એકત્વતા હો દાખી ગુણ ગેહ.

અહીં પણ યોગીરાજ મુમુક્ષુ આત્માને એવી જ રીતે અંગૂલિનિર્દેશ કરતાં–મૂળ સત્તા પ્રતિ પ્રકાશ ફેંકતાં કવે છે કે—

પરમ નિધાન પ્રગટ મુખ આગળે,
જગત ઉલંઘી હો જાય. જિને૦
જ્યોતિ વિના જુઓ જગદીશની,
અંધોઅંધ પુલાય. જિને૦

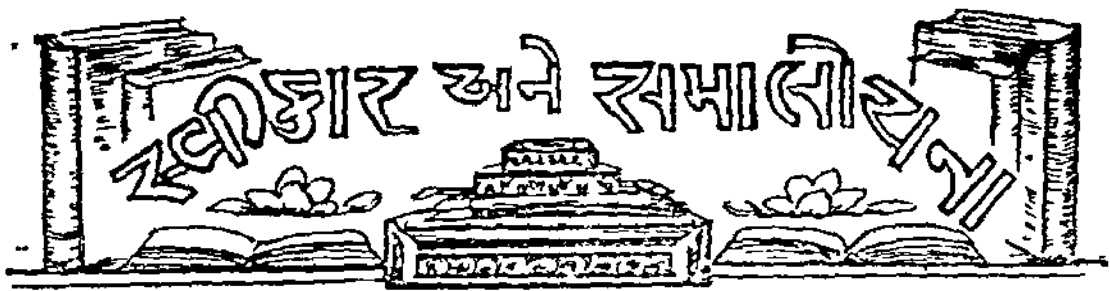
પરમ નિધાનનું સાચું ઠેકાણું જે અંતઃકરણરૂપ હૃદયકમળ છે એ તરફ જરા માત્ર દૃષ્ટિ સરખી કરતાં નથી અને કષ્ટ ક્રિયાદિક પાછળ આંધળીઆ કર્યે રાખે છે ! આંધળો દોરનાર ને આંધળા પાછળ ચાલનાર હોય ત્યાં બીજા પ્રકારનો વર્તાવ સંભવે જ શી રીતે ? જ્ઞાનદૃષ્ટિના પ્રકાશ વિના સમજ પડે પણ ક્યાંથી કે ધર્મનાથની જ્ઞાનપ્રકાશક જ્યોતિ અને આત્માની સ્વરૂપપ્રાપ્તિની જ્યોતિ એ ભિન્ન નથી પણ એક જ મગની બે ફાડો છે, અર્થાત્ અભિન્ન છે.

જો આટલી નાનકડી વાત બરાબર સમજાય તો દિલ્હી દૂર છે જ નહીં. અનંત ગુણરૂપ રત્નોના રોહણાચળ સમાન પંદરમા ધર્મનાથ, વળી મુનિવરોના અંતઃકરણરૂપ માનસરોવરને વિષે બિરાજમાન હંસ સમાન ધર્મનાથ, ઓ આત્મન્ ! એક વેળા ત્હારા જેવા જ માનવીપણામાં ઉછર્યા હતા. એ પવિત્ર ભૂમિનું નામ રત્નપુરી હતું. ત્હારી માફક તેમને પણ માતાપિતા અને કુલ વંશના વળગણ હતાં જ. એ કાળના માપમાં પણ આજની માફક ત્રીશ ઘડીનો કે બાર કલાકનો દિવસ ગણાતો; એટલે કે આવી તો કંઇ કંઇ સરખાઇઓના ઉલ્લેખ કરી શકાય, ફેર એટલો જ કે તેઓ એ બધામાં ઉછર્યા છતાં જળપંકજવત્ અલિપ્ત રહ્યા અને જ્યાં તક સાંપડી કે વગર વિલંબે ચાલી નિકળ્યા. અનંતી પ્રીતિઓની ગૂંચને તોડી નાંખી એક પરમ પુરુષ સાથેની સાચી પ્રીતનો આશ્રય લઇ લીધો તેથી જ એમનો સધિયારો વાસ્તવિક છે.

આ શ્રવણ કરતાં જ મુમુક્ષુ આત્મા નાચી ઊઠે છે, ધર્મનાથ પ્રભુનું સાચું પિછાન કરે છે, પોકારે છે.

મનમધુકર વરકર જોડી કહે,
પદકજ નિકટ નિવાસ; જિ૦
ઘનનામી આનંદઘન સાંભળો,
એ સેવક અરદાસ. જિ૦

લેખસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.

સદ્‌ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજના લેખોના સંગ્રહનો આ ત્રીજો ભાગ છે.

પ્રકાશક, શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ-મુંબઇ. જે મહાપુરુષે પોતાનું આખુ જીવન શાંતિમય આરાધનામાં વિતાવ્યું છે અને લેખિત સરળ અને ઉપદેશક બાળજીવો પણ સમજી શકે તેવુ સાહિત્ય લખી લેખો દ્વારા જુદા જુદા પેપરોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે તે તમામનો સંગ્રહ તેઓશ્રીના સ્મરણાર્થે એક ફંડ કરી કમિટી નીમી તે દ્વારા લેખ સંગ્રહ નામની બુકો દ્વારા પ્રકટ થાય છે, તેનું આ ત્રીજું પુસ્તક છે. સદ્‌ગત મહાત્માએ પોતાના ચારિત્ર જીવનના ઘણા વર્ષોમાં આવું ઉપદેશક સાહિત્ય ઘણું જ લખ્યું છે. તેઓની ભાષા સરલ ગુજરાતી હોવાથી સૌ કોઇ સમજી શકે તેવું છે. તે પેપરો દ્વારા પ્રગટ કરાવ્યું તેટલું જ નહિ પરંતુ કેટલાક ગ્રંથોનું દોહન કરી ભાષાંતર કરી તેવું એકઠું કરી ઉપદેશ દ્વારા આર્થિક સહાય અપાવી, પુસ્તકો દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાવી, ફ્રી-મફત પણ મહારાજશ્રીએ આપી જૈન સમાજ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે તેઓશ્રીની ઇચ્છા વગર પૈસે પ્રચાર કરવાની હતી અને તેઓશ્રીએ પોતાના જીવન સુધી તો તેમ જ કર્યું છે. તેઓશ્રીનો પ્રગટ અપ્રગટ સંગ્રહ આવા ગ્રંથદ્વારા પ્રકટ થાય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આ ગ્રંથની શરૂઆતમાં બે બોલ ભાઇ ફતેહચંદ ઝવેરભાઇએ લખેલ તે તેમના પરિચિત હોવાથી સ્વર્ગવાસી મહાત્માના ચારિત્ર, ત્યાગ ભાવ અને ઉપકારીપણાને બતાવેલ છે. કિંમત પાંચ આના પ્રચાર કરવાની દૃષ્ટિએ યોગ્ય છે.

આદર્શ જૈન દર્શન ચોવીશી અને અનાનુપૂર્વી.

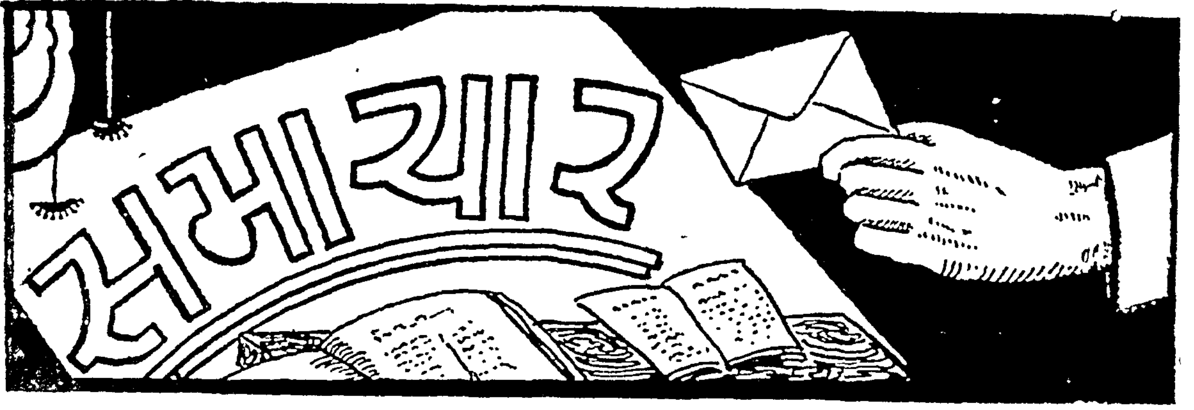
પ્રકાશક. શ્રી પંડિતજી ભગવાનદાસ જૈન-જયપુર.

આ પહેલાં અન્ય બંધુએ પ્રકટ કરેલ દર્શન ચોવીશી અમોએ જોઇ છે, પરંતુ આ આદર્શ દર્શન ચોવીશીમાં આપેલ ચોવીશ પ્રભુની છબીઓ કળાની દૃષ્ટિએ જ્યાં જોઇએ ત્યાં તેવા રંગો પૂરી તૈયાર કરેલી છે. વળી વિશેષમાં દરેક પ્રભુની સાથે બંને બાજુ યક્ષ તથા શાસનદેવીની છબીઓ પણ તેમના વાહન તથા આયુધ વગેરે સાથે તેવા જ રંગમાં આપેલી હોઇ નમુનેદાર બનેલ છે. અનાનુપૂર્વી તે તો ખાસ પરમાત્માનું ધ્યાન કરતાં એકાગ્રતા જળવાઇ રહે તે માટે ઉપયોગી છે. મોટા અક્ષરોમાં તેના આંકો આપેલા છે.

કળાદૃષ્ટિએ ચિત્રકામની કિંમત બધા મનુષ્યો આંકી શકે નહિ, તેના પરીક્ષકો પણ હોય છે. આ દર્શન ચોવીશી ઘણી સુંદર બનાવેલી છે. તેની કિંમત રૂા. ૧-૮-૦ છે, પરંતુ આવી સુંદર વસ્તુનો વધારે પ્રચાર થાય તે દૃષ્ટિએ પ્રકાશક પંડિતજી કિંમત ઓછી કરે તેમ સૂચના કરીએ.

સંતની વાતો.

લેખકઃ શ્રીયુત ગોપાળજી ઓધવજી ઠક્કર, ભાવનગર. કિંમત આઠ આના. ભાવનગરનાં એક શહેરી અને વેપારમાં મચેલા ગોપાળજીભાઇએ ઘણા વખતથી સંગ્રહ કરેલ પુસ્તિકા રૂપે પ્રગટ કરેલ છે. સાત પ્રકરણોને બદલે સાત દિવસના નામમાંથી આખા ગ્રંથમાં આપેલા વિષય જનસમાજને ઉપયોગી અને આત્માને શાંતિ ઉપજાવનાર છે. આમાં ધર્મભેદ જેવો કોઇ વિષય નથી, પરંતુ અમૂલ્ય દોહન છે. સર્વને વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

વલ્લભ જન્મજયંતિ,–ગુજરાંવાલા.

ચાલતા કા. સુ. ૨ તા. ૧–૧૧–૪૦ શુક્રવારના શુભ દિવસે આચાર્યશ્રીજીએ ૭૦ વર્ષ પૂરા કરી ૭૧ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે જેથી આ ૭૦ મી વરસગાંઠ–વલ્લભ જયંતિ પંજાબ શ્રી સંઘે ઘણી જ ધામધુમથી ઉજવી.

ગુજરાંવાલા પંજાબમાં જૈનપુરી છે. શ્રી વલ્લભ જન્મ જયંતિ નિમિત્તે કા. સુ. ૧ તા. ૩૧ મીએ ઘણા જ સમારોહપૂર્વક વરઘોડો ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. એમાં જગદ્‌ગુરુદેવ શ્રી વિજયહીરસૂરિજી,ગુરુદેવ શ્રી બુદ્ધિવિજયજી (બુટેરાયજી) મહારાજ, ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ આદિની છબીઓ બગીઓમાં તથા હાથી ઉપર બિરાજમાન કરવામાં આવી હતી. ચાંદીના રથમાં પ્રભુપ્રતિમા બિરાજમાન કરવામાં આવી હતી. અંબાલા શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલબેન્ડ, માલેરકોટલા શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલબેન્ડ, લુધીયાણા શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલબેન્ડ, ગુજરાંવાલા શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલબેન્ડ, હિન્દુ સ્કુલબેન્ડ અને બીજા બેન્ડોએ પોતાના ગગનભેદી ધ્વનીઓથી આખા શહેરને ગુંજાવી દીધું હતું. લાહોર, નારોવાલ, જંડીઆલા, ગુજરાંવાલા ગુરુકુલ આદિની ભજનમંડલીએ સારી જમાવટ કરી હતી. ઠેકાણે ઠેકાણે અજૈન બંધુઓએ પ્રસન્ન ચિત્તે ભજનમંડલીઓ ઉપર ફૂલોનો અને નાણાંનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો.

સમાધિ–મંદિરની પાસે ખાસ મંડપ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. કા. સુ. ૨ ના પ્રાતઃકાલે બેન્ડવાજાઓ સહિત વરઘોડાની સાથે આચાર્ય મહારાજ પોતાની શિષ્યમંડલી સાથે મંડપમાં પધાર્યા.

રોડવંશીય બાબુ બિહારીલાલજીની અધ્યક્ષતામાં વિરાટ સભા ભરવામાં આવી હતી.

પૂજ્યપાદ આચાર્યશ્રીજી આદિ મુનિરાજો ઉચ્ચાસન પર બિરાજમાન થયા હતા.

મંગલાચરણ પશ્ચાત્ સમસ્ત પંજાબ શ્રી સંઘના તરફથી શ્રદ્ધાંજલી પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીએ વાંચી સંભળાવી અને અધ્યક્ષમહોદયે આચાર્યશ્રીજીના પુનિત કરકમલોમાં જયનાદોની સાથે અર્પણ કરી. આના પ્રત્યુત્તરમાં આચાર્યશ્રીજીએ ભાવવાહી દિવ્ય ઉપદેશ આપી જણાવ્યું કે આ જે કાંઇ માન વિગેરે છે તે સ્વર્ગવાસી ગુરુદેવને છે, ને હું પણ આ માનપત્ર વિગેરે શ્રી ગુરુદેવને જ સમર્પણ

પ્રાચીન સજ્ઝાય તથા પદ સંગ્રહ. વિભાગ પહેલો.

આ ગ્રંથ આચાર્ય શ્રી વિજયદાનસૂરિજી ગ્રંથમાળા તરફથી માસ્તર હીરાલાલ રણછોડભાઇ, સુરત ગોપીપુરા તરફથી પ્રકટ થયેલ છે. મૂલ્ય બાર આના. આ ગ્રંથમાં અનેક પ્રાચીન મહાપુરુષોના રચેલ પ્રગટ અપ્રગટ સજ્ઝાયો અને પદોનો સંગ્રહ આપવામાં આવેલ છે. આવું પ્રકાશન જેમ ઉપયોગી છે તેમ અપ્રકટ સજ્ઝાયો પદો વગેરેનું પ્રકાશન વિશેષ ઉપકારક છે; કારણકે કેટલાક જૈન ઐતિહાસિક સાહિત્યને તે મદદરૂપ થઇ પડે છે. પ્રયત્ન યોગ્ય છે.

કરું છું આ મહામૂલ્ય ઉપદેશનો પ્રભાવ સભા ઉપર ઘણો જ સારો પડ્યો હતો.

બાબુ અનંતરામજી એડવોકેટને શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલમાં અધિષ્ઠાતા સ્થાપન કરી વાસક્ષેપ નાખ્યો હતો શ્રી વિજયાનંદ જૈન શ્વેતામ્બર કમિટી (ગુજરાવાલા) શ્રી સંઘે અને લાલા જગનનાથ દીવાનચંદે પોતાના તરફથી એમ બે સોનાના ચાંદ (મેડલો) આપવામાં આવ્યા હતા

લાહોરનિવાસી બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદજીએ મધુર ભાષામાં આચાર્યશ્રીજીના ગુણાનુવાદ કર્યા હતા અધ્યક્ષમહોદયે સુંદર વિવેચન કરી આચાર્યશ્રીજીની ભૂરી ભૂરી પ્રશંસા કરી હતી ૧૧॥ વાગે જયનાદની સાથે સભા વિસર્જન થઇ

બપોરે બે વાગે ફરીથી અમૃતસરનિવાસી બાબુ મોહનલાલજી એડવોકેટની અધ્યક્ષતામાં સભા થઇ

સનાતન ધર્મ પ્રચારક પત્રના એડીટર સાહેબ પંડિત રૂલીયારામજી, શાખજાની મનમોહનસિંહજી, અંબાલાના શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજના પ્રોફેસર શ્રીયુત વિમલપ્રસાદજી અને મહમદ્દીન વિગેરે વક્તાઓના ગુરુભક્તિ આદિ વિષયો પર અસરકારક ભાષણો થયા લુધીયાનાના એક મુસલમાન શાયરે મૂર્તિપૂજા ઉપર સુંદર ગજલ ગાઇ સભાને ચકિત કરી દીધી હતી આથી ગુજરાવાલાના શ્રી સંઘ તરફથી મેડલ આપવામાં આવ્યો હતો

મંત્રી તિલકચંદજીએ પંજાબ ઉપરાંત ભાવનગર, મુંબઇ, અમદાવાદ, પાટણ, સુરવાડા, કરજણ, વરકાણા, ઉમેદપુર, સોજત વિગેરે દેશ-દેશાન્તરોથી આવેલા મુબારકબાદીના તારો અને પત્રો વાંચી સંભળાવ્યા હતા પાંચ વાગે સભા વિસર્જન થઇ હતી

રાતના આઠ વાગે બાબુ નિરંજનદાસની અધ્યક્ષતામાં સભા ભરાઇ હતી લાલા સિંહરીલાલ બગડ્યા વિગેરેના અસરકારક ભાષણો થયા અને ભજન મંડળીઓના મનમોહક ભજનો થયા હતા

માલેરકોટલાની શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓએ અહિંસા ઉપર ન્યાયપાન રાજાનો ડ્રામા કરી સભાને રંજિત કરી હતી આ અવસરે વક્તાઓને, ભજન મંડળીઓને અને ડ્રામામાં સુંદર પાઠ ભજવનારાઓને મેડલ અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા જયકારોની સાથે એક વાગે સભા વિસર્જન થઇ

બપોરના સમારોહપૂર્વક દહેરાસરમાં પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી

બીજના દિવસે લાલા ચરણદાસજી મન્હાણીના તરફથી ગરિબોને ભોજન આપવામાં આવ્યું હતું

ત્રીજના દિવસે આચાર્યશ્રીનું પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાન થયું બપોરે શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલ તથા મહાસભાના અધિવેશનો થયા

મહાસભાના દફતર અંબાલાથી ગુજરાવાલામાં લાવવા ઠરાવ થયો

ત્રણ દિવસ સુધી ભરચક પ્રોગ્રામ રાખી આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજીનો જન્મદિવસ ઉજવવામાં આવ્યો સભાએ આચાર્યશ્રીજીનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છયું હતું અને એઓશ્રીજીના શુભ હસ્તે શાસનપ્રભાવનાના કાર્યો થતા રહે એમ ભાવના ભાવી હતી સર્વે જૈનોએ દીપાવલી કરી હતી

જન્મમહોત્સવ-ભાવનગર.

આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ૭૦મો જન્મમહોત્સવ કારતક શુદિ ૨ના રોજ શ્રી પંજાબના સકળ સંઘે ઉજવવાનું નક્કી કરતાં આ સભા તરફથી પણ એક જાહેર મેળાવડો કરી જન્મમહોત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો હતો

આ પ્રસંગે સભાના મકાનમાં શ્રી આચાર્ય મહારાજકૃત શ્રી પંચપરમેષ્ઠીની રાગરાગણીપૂર્વક પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી

ત્યાં બાદ શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદની દરખાસ્ત અને શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલના અનુ-

મોદનથી રા. રા. મોતીચંદભાઇ ઝવેરચંદના પ્રમુખપદે જાહેર સભા મળી હતી.

મેળાવડાના આરંભમાં આ સભાના મંત્રી **શ્રીયુત વલ્લભદાસભાઇએ** શ્રી ગુરુદેવના જીવન પ્રસંગોનો પરિચય કરાવવા સાથે ગુજરાંવાલા જેવા પ્રદેશમાં પર્યુષણના દિવસોમાં માંસનો વેપાર બંધ કરાવવામાં આચાર્યશ્રીજીએ જે કુનેહ વાપરી હતી તેમ જ જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે, જૈન શિક્ષણ સંસ્થાઓના જન્મ માટે જે સેવા બજાવી છે તેનું સુંદર શબ્દોમાં લંબાણુથી વક્તવ્ય રજૂ કર્યું હતું.

ત્યારબાદ **રા. કુંવરજી આણંદજીએ** જણાવ્યું કે સ્વ. શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના પગલે આજે આચાર્યદેવ સુંદર કાર્ય કરી રહ્યા છે. ત્યારબાદ **રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી** હાઇકોર્ટના માજી ચીફ જડજે જણાવ્યું કે આચાર્યશ્રીજી કેળવણીના ઉત્પાદક છે. મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વગેરે સંસ્થાઓ તેઓશ્રીને આભારી છે. ત્યારબાદ **કવિશ્રી રેવાશંકર વાલજી બધેકાએ** સુંદર વિવેચન કર્યું હતું.

છેવટે પ્રમુખસ્થાનેથી સમયોચિત વિવેચન કરવામાં આવતા સૂરિજીનો એક શિક્ષણપ્રેમી અને શાસનપ્રભાવક તરીકે પરિચય આપવામાં આવ્યો હતો

ત્યારબાદ **શ્રી ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ** એ ટુંક વિવેચન કર્યા બાદ **શેઠ દેવચંદ દામજીભાઇએ** સૌનો આભાર માન્યો હતો.

છેવટે અલ્પાહાર આપવામાં આવ્યા બાદ સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી.

કરજણ.

કરજણ (ગુજરાત)માં શ્રી જૈન સંઘની સભા આચાર્યશ્રી વિજયકનકસૂરિજીના અધ્યક્ષપણા નીચે તે માટે ભરવામાં આવી હતી. મુનિશ્રી ભક્તિવિજયજી તથા વકીલ શ્રી ચંદુલાલભાઇ છોટાલાલે, વકીલ સોમચંદભાઇ વગેરેએ આચાર્ય મહારાજના જીવન-ચરિત્ર અને સમાજ ઉપર કરેલ ઉપકાર માટે વિવેચનો કર્યા હતા. આચાર્ય મહારાજનું દીર્ઘાયુ ઇચ્છવા માટે શેઠ ઝવેરચંદ છગનલાલ અને ડાહ્યાભાઇ ચુનીલાલે ઠરાવ મૂકયો હતો. આચાર્યમહારાજે ઉપસંહાર કરતાં ગુજરાનવાલા શ્રી ંઘ ઉપર તાર કર્યો હતો.

અમદાવાદ.

અમદાવાદ લુણસાવાડાની પોળમાં બિરાજમાન આ. શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજના અધ્યક્ષપણા નીચે આચાર્યમહારાજ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની ૭૧ મી જન્મતિથિ ઉજવવામાં આવી હતી. આચાર્ય મહારાજશ્રીના જીવન ઉપર વિવેચન થયા બાદ ભાઈ ભોગીલાલ કવિ, મૂળચંદભાઇ ઝવેરી વૈરાટી, ફુલચંદ હરિચંદ દોશી, છોટાલાલ ત્રીકમલાલ વકીલ વગેરે બંધુઓએ આચાર્ય મહારાજના સમાજ ઉપરના ઉપકારો વગેરે માટે વિવેચનો કર્યા હતા. અધ્યક્ષસ્થાનેથી સુંદર વિવેચન થયું હતું. બપોરના આચાર્ય મહારાજકૃત થી પંચતીર્થની પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી.

વ્રતોચ્ચારણ.

અમદાવાદ લુણસાવાડા જૈન ઉપાશ્રયમાં આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજશ્રીના શુભ હસ્તે શેઠ ભોગીલાલ છોટાલાલ સુતરીયા તથા તેમના સુપત્ની તથા શેઠ સાંકળચંદ બાલાભાઇ તથા તેમના સુપત્નીએ તા. ૭-૧૧-૪૦ ગુરુવારના રોજ આજીવન બ્રહ્મચર્યવ્રત અંગીકાર કર્યું હતું.

બપોરના આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભ-સૂરીશ્વરજીકૃત બ્રહ્મચર્યવ્રત પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી.

રાત્રિના ધર્મજાગરણ કરવામાં આવ્યું હતું અને પ્રભાવનાદિ કરવામાં આવ્યા હતા.

નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧ શેઠ વૃજલાલ અમૃતલાલ		બી૦ વ૦ લાઇફ મેમ્બર	ભાવનગર
૨ શેઠ છોટાલાલ લહેરચંદ (બી. વ. લા. મે. માંથી)		,,	મુંબઇ
૩ શાહ કપુરચંદ હરિચંદ (વાર્ષિકમાંથી)		,,	ભાવનગર
૪ શેઠ કેશવલાલ દામોદરદાસ	,,	,,	,,
૫ વકીલ ચત્રભૂજ જયચંદભાઇ બી. એ. એલ.એલ. બી. (વાર્ષિકમાંથી)		,,	,,
૬ શાહ પ્રભુદાસ વૃજલાલ વકીલ		વાર્ષિક મેમ્બર	,,

શ્રી વીશ સ્થાનક તપ પૂજા (અર્થ સાથે)

(વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન તથા મંડળ સહિત)

વિસ્તારપૂર્વક વિધિવિધાન, નોટ, ચૈત્યવંદન, સ્તવનો, મંડળો વગેરે અને સાદી સરલ ગુજરાતી ભાષામાં અર્થ સહિત અમોએ પ્રગટ કરેલ છે. વીશ સ્થાનક તપ એ તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કરાવનાર મહાન્ તપ છે. તેનું આરાધન કરનાર બહેન તથા બંધુઓ માટે આ ગ્રંથ અતિ મહત્વનો અને ઉપયોગી છે. શ્રી વીશ સ્થાનક તપનું મંડળ છે તેમ કોઇ અત્યાર સુધી જાણતું નહોતું, છતાં અમોએ ઘણી જ શોધખોળ કરી પ્રાચીન ઘણી જ જુની તાડપત્રની પ્રત ઉપરથી મોટો ખર્ચ કરી ફોટો-બ્લોક કરાવી તે મંડળ છપાવી આ બુકમા દાખલ કરેલ છે. આ એક અમૂલ્ય (મંડળ) નવીન વસ્તુ જિનાલય, ઉપાશ્રય, જ્ઞાનભંડાર, લાઇબ્રેરી અને ઘરમાં રાખી પ્રાતઃકાળમાં દર્શન કરવા લાયક સુંદર ચીજ છે.

ઊંચા કાગળો ઉપર સુંદર ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાવી સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે, છતાં કિંમત બાર આના માત્ર રાખવામાં આવેલી છે. પોસ્ટેજ અલગ.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્રગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ, મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં, વિસ્તારપૂર્વક સુંદર શૈલીમાં, આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોયુક્ત સુંદર અક્ષરોમા પાકા કપડાના સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ સ્થળે સ્થળે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર બોધદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામા આવેલ છે. કિંમત રૂા. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખોઃ—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

Reg. No. B. 431.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે.
જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૨) ,, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૪-૦-૦
(૪) ,, ભા. ૨ જો રૂા. ૬-૦-૦
(૫) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૩ જો રૂા. ૫-૮-૦
(૬) ,, ભા. ૪ થો રૂા. ૬-૪-૦
(૭) ,, ભા ૫ મો રૂા. ૫-૦-૦
(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ રૂા. ૨-૦-૦
(૯) ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂા. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ગ્રંથો.

નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે ઓછા છે. વાંચવાથી આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાંના પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર રૂા. ૦-૮-૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રૂા. ૧-૦-૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા રૂા. ૧-૦-૦
(૪) સુસુખપૃષાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા રૂા. ૧-૦-૦
(૫) શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર રૂા. ૨-૦-૦
(૬) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૨-૦-૦
(૭) ,, ભા. ૨ જો રૂા ૨-૮-૦
(૮) આદર્શ જૈન સ્ત્રી રત્નો રૂા. ૨-૦-૦
(૯) શ્રી દાનપ્રદીપ રૂા. ૩-૦-૦
(૧૦) કુમારપાળ પ્રતિબોધ રૂા ૩-૧૨-૦
(૧૧) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ રૂા ૨-૦-૦
(૧૨) શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૪) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર) રૂા ૧-૦-૦
(૧૫) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર રૂા ૨-૮-૦
(૧૬) શ્રીપાળરાજાનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત સાદું પૂંઠું રૂા ૨-૦-૦
,, રેશમી પૂંઠું રૂા ૨-૮-૦
(૧૭) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર રૂા ૧-૮-૦
(૧૮) શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર રૂા ૦ ૨-૦
(૧૯) ,, સોળમો ઉદ્ધાર રૂા ૦-૪-૦
(૨૦) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર રૂા ૦-૧૦-૦
(૨૧) શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂા ૨-૦-૦

તૈયાર થતાં-છપાતાં ગ્રંથો.

(૧) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર (ધર્માભ્યુદય) (૨) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૬ ઠ્ઠો. (૩) કથારત્ન કોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત (૪) શ્રી નિશીથચૂર્ણિ સૂત્ર ભાષ્ય સહિત (૫) વસુદેવ હિંડિ ભા. ૩ જો (૬) શ્રી ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૨-૩-૪-૫-૬ સાથે (૭) શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.

તૈયાર થતાં ગુજરાતી ગ્રંથો.

(૧) શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર. (૨) શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર (શ્રી પદ્માનંદ મહાકાવ્ય) (૩) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર.

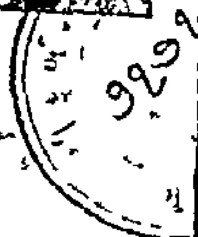
શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું સંવત ૧૯૯૭

અંક ૫ મો માર્ગશીર્ષ

પરમ પવિત્ર શ્રી પુંડરીકગિરિ.

પ્રકાશકઃ—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ.

આ સભાના અત્યાર સુધીમાં થયેલા પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને આ સભા તરફથી પ્રગટ થયેલાં અનેક સુંદર ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવેલા છે કે જેથી તેઓથી એક સારી લાઇબ્રેરી કરી શકયા છે. સભાએ આ બાબતમાં ઘણી જ ઉદાર દૃષ્ટિ રાખેલ છે, કારણ કે આ સભામાં લાઇફ-મેમ્બર થનાર જૈન બંધુઓને આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ છપાતા ગ્રંથોની કિંમત સામાન્ય રાખવામાં આવતાં ભેટના ગ્રંથોનો સારો લાભ મળે છે, કે જેવો લાભ બીજે મળી શકતો નથી, જે આ સભાના તે માટેના ધારાધોરણ અને રિપોર્ટનું મનનપૂર્વક વાંચન કરનાર બંધુઓ તે જાણી શકે તેવું છે. આ વર્ષે પણ નીચે લખેલા પાંચ ગ્રંથો ભેટ આપવાનો સભાએ નિર્ણય કરેલ છે.

૧. **શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ગ્રંથ**—આ ગ્રંથમાં અંગ્રેજી, હિંદિ, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અને અન્ય ઇતર વિષયના વિદ્વત્તાપૂર્ણ ૧૨૩ લેખો આપવામાં આવેલા છે. તેમ જ મંદિરો, તીર્થો, મુનિમહારાજો, જૈનેતર વિદ્વાન લેખકો અને કેટલાક રાજા-મહારાજાના પાંચ, ત્રણ બે અને એકરંગી ચિત્રો-છબીઓ કુલ ૧૫૮ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે. ક્રાઉન આઠપેજી સુમારે ૯૦૦) નવસેંહ પાનાનો દળદાર ગ્રંથ, સુંદર અક્ષરો, પાકા કપડાનું બાઇન્ડીંગ તથા આકર્ષક દ્વિરંગી જેકેટથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યો છે, જે ઘણો જ દળદાર ગ્રંથ છે.

૨. **શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ચરિત્ર**—ગુજરાતી અનુવાદ-વિવિધ રંગના પ્રભુના તથા ચંપાપુરીના નવા જૂના મંદિરના, ગુરુમહારાજના તથા આર્થિક સહાય આપનાર ઉદાર નરરત્નના સુંદર ફોટાઓ આપવામાં આવેલ છે. આ સુંદર ચરિત્ર અને અનેક ધાર્મિક કથાઓ અને બોધદાયક વિષયો આપવામાં આવે છે. ક્રાઉન આઠ પેજી સાઇઝ, ફોર્મ ૪૦, ઊંચા એન્ટિક કાગળોમાં સુંદર ટાઇપ અને આકર્ષક કપડાના પાકા બાઇન્ડીંગ અને દ્વિરંગી જેકેટથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે. કિંમત રૂા. ૨-૮-૦

૩. **દેવસીરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર**—શબ્દાર્થ, અન્વયાર્થ, ભાવાર્થ, વિધિઓ, હેતુઓ, અનેક સ્તવનો, સજ્ઝાયો, ચૈત્યવંદનો વગેરે સહિત ૨૩ ફોર્મ, પાના ૩૬૮ દરેક બાળાપયોગી ગ્રંથ.

(અનુસંધાન ટાઈટલ પેજ ૩ જું.)

તૈયાર છે! તૈયાર છે!! તૈયાર છે!!!

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાળા રત્ન ૮૬ મું.

श्रीमद् देवेन्द्रसूरिविरचितस्वोपज्ञटीकोपेतः

शतकनामा पचमः (पांचमो) कर्मग्रंथः ।

જૈન બંધુઓને અમૂલ્ય તક.

આ સભામાં દિવસાનુદિવસ લાઇફ-મેમ્બરોની વૃદ્ધિ થતી જાય છે અને સભા તરફથી પ્રકાશિત થતા અનેક ગ્રંથો ભેટ મળ્યે જાય છે. આવતા માસમાં થયેલા લાઇફ-મેમ્બર સાહેબોને તેઓશ્રી ગૌરવ લઇ શકે તેવા ગ્રંથો ભેટ આપવાના છે, જેથી હવે પછી આવતા વૈશાક મહિના સુધીમાં આ સભામાં નવા થનાર લાઈફ-મેમ્બરોને તે તે ગ્રંથો ભેટ આપવાની સભાએ ઉદારતા બતાવી છે, જેથી સત્વર લાઇફ-મેમ્બર થઇ લાભ લેવા સૂચના છે.

(વધુ વિગત માટે જુઓ ટાઇટલ પેજ ૨ જું.)

સૂચના.

શ્રી સારાભાઈ એમ. નવાબના તરફથી પ્રગટ થયેલા અને થતા દરેક પુસ્તકો અમારે ત્યાથી મળશે

લખો શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

શ્રી તપોરત્ન મહોદધિ.

(આવૃત્તિ બીજી છપાય છે.)

છેવટમા શાસ્ત્રીય અવતરણોના તથા તેમા આવેલા ગ્રંથોના નામોની સૂચિ, ગ્રંથકર્તાના નામની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દોની અનુક્રમણિકા, અકારાદિ લીસ્ટો પરિશિષ્ટોમાં આપેલા છે અને છેવટે છ કર્મગ્રંથોના અંતર્ગત વિષયોની તુલના દિગંબરી કયા શાસ્ત્રોમા છે તેના સ્થળનિર્દેશો આપી આ ગ્રંથ સંપૂર્ણ કર્યો છે.

સુંદર શાસ્ત્રીય અનેકવિધ ટાઇપોમા, ટકાઉ ઊંચા એન્ટ્રીક કાગળો ઉપર છપાવી, પાકા કપડાના બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથ સંશોધન કાર્યના અમૂલ્ય પ્રયત્ને તદ્દન શુદ્ધ અને સુંદર પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત રૂા. ૪-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખોઃ—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ઉપરની અન્યોક્તિનું પદ્યાત્મક વિવેચન.

હરિગીત છંદ.

મદભર છકેલી માનીનિ સમ, કાં બની ઉછાંછળી?
મર્યાદ કે માજા તજી, ઉદ્ધત થઇ ઉતાવળી;
ઓ ગર્વઘેલી! પૂરજોસેં, આજ તું છલકી રહી,
પણ યાદ નિશ્ચય રાખજે, આ સમૃદ્ધિ રહેશે નહીં. ૧

આવે ગ્રીષમ ત્યારે વિષમ દુઃખ સૂર્યોનાં કીરણોવડે,
અદ્‌ભૂત આ પૂર પાણીનું, તે નામમાત્ર નહીં જડે;
આ પાંથિકોનો પંથ તેં, ઉદ્ધત બની બંધ જ કર્યો,
પૂરી રીતે પસ્તાઇશ, એવો અવળ ઉદ્યમ આદર્યો. ૨

તારાં બિચારાં આશ્રિતો, "તટદ્રુમ" તું તાણી જતી,
સ્વજનોતણું રક્ષણ તજ્યું, ગર્વિષ્ટ ભ્રષ્ટ થઇ મતિ;
ચોમાસું આ ચાલ્યું જશે, અગણિત ચોમાસાં ગયાં,
વૃક્ષો—વિનાશ કર્યા તણાં, મહાપાપ તુજ શિરે રહ્યાં. ૩

અન્યોક્તિ આ સરિતાતણી, સદ્‌બોધ સૌને આપતી,
ઉચ્છૃંખલો યૌવનમદે છટકેલનાં મન માપતી;
છે ચાર દિનની ચાંદની, આખર અરે! અંધેર છે,
શાણા થઇ જે સાર ગ્રહશે, તો પ્રભુની મહેર છે. ૪

દોહરા.

સમૃદ્ધિઓ સાંપડયે, થવું નહીં મદમસ્ત;
કાળચક્ર કુદરતતણું, કરે "ઉદય ને અસ્ત." ૧

સમયરંગ સમજી જવો, એ જ દક્ષનું લક્ષ;
કવિ—કોવિદો-સાક્ષરો, બોધ વદે નિષ્પક્ષ. ૨

ભાવનગર—વડવા
તા. ૧—૧૨—૧૯૪૦

લી૦ ધર્મપંથનો પાંથિક
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
ધર્મોપદેશક, ઉજમબાઇ કન્યાશાળા—ભાવનગર.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મ્હેતા

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

દ્વિતીય સર્ગ.

મહાસેન નૃપવર્ણન.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૭૧ થી શરૂ]

વંશસ્થ વૃત્ત.

ત્હેના યશોરૂપ પ્રપૂર્ણ ચંદ્રમા,
  સમુજ્જ્વલો ભૂષણ જે ત્રિલોકમાં;
ત્યાં દુર્યશઃ શત્રુ નરેંદ્રવૃન્દનો,
  કલંકની કાંતિ ધરી રહ્યો ગણો. ૨૨

રિપુતણા બખ્તર સાથ ભેટતી,
  સ્ફુલિંગ ત્હેની અસિ ખૂબ વેરતી;
લોહી-જલે સિંચિત યુદ્ધ ભોમમાં,
  વાવે બીજો શું જ પ્રતાપ દ્રુમના ? ૨૩

ઇચ્છાર્થી ઝાઝી ધનસંપદા લહી,
  ભૃત્યો થયા ઉન્નત જેહ, તે મહીં;
સંક્રાંત જાણે, મદ લેશ તો કહીં,
  મહાપ્રભુત્વે ય દીસે ન તે મહીં. ૨૪

૨૨. તે રાજાનો યશરૂપ પૂર્ણ ચંદ્રમા ત્રણે લોકનું અત્યંત ઉજ્જ્વલ ભૂષણ છે; અને તેમાં શત્રુ રાજાઓનો દુર્યશ મોટા લાંચ્છનની શોભા ધારણ કરી રહ્યો છે.-રૂપક.

૨૩. શત્રુઓના બખ્તર સાથે અથડાતી ત્હેની તલવાર-પુષ્કળ સ્ફુલિંગો-તણખા વેરે છે; તે જાણે રુધિરરૂપ જલથી સિંચાએલી યુદ્ધભૂમિમાં પ્રતાપરૂપ વૃક્ષના બીજની પરંપરા વાવી રહી હોયની !-ઉત્પ્રેક્ષા.

૨૪. ઇચ્છાથી અધિક ધનસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરીને તેના સેવકો જે ઉન્નત (ઊંચી સ્થિતિવાળા અથવા અક્કડ) થયા છે, તેઓમાં જાણે મદ સંક્રાંત થઈ ગયો હોયની ! એમ તે રાજાને, મહાપ્રભુત્વમાં પણ ક્યાંય, મદનો લેશ લોકોના જોવામાં આવતો નહિં.-ઉત્પ્રેક્ષા. તાત્પર્યઃ-તે મદરહિત હતો, અને તેના સેવકો ઊંચી સ્થિતિવાળા અને પોતાના સ્વામીનું અભિમાન ધરાવતા હતા.

કાળો રિપુમાં ધવલ ક્ષમાભરે,
　　રાતો ગુણે તે હરિતઃ પ્રતાપીને;
જનોની આંખે પીત ચિત્રવર્ણ રે,
　　વિવર્ણતા શત્રુગણોતણી કરે. ૨૫

દિગ્ હસ્તી-ચર્મ ઘમણે ફુંકાયલા,
　　વાયુથી ઉદ્દીપ્ત પ્રતાપ-આગમાં;
શત્રુ-કટક કાંચન શોભ ધારતા,
　　જગત્પુટે ભૂપતિ તે ભમાવતો ! ૨૬

વેલા લહી કો રિપુએ પયોધિની,
　　અને બીજાએ બલી તે નૃપાલની;
તેથી હું માનું ન પૂરાયું ક્યાંયથી,
　　કૌતુક ત્હેનું ભુજ-વિક્રમે કદી. ૨૭

ભયાર્ત્તના રક્ષણની નિરંતરે,
　　મહા પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય શું ખરે !
એવી અસિ ત્હેની ભયાતુરા અતિ,
　　શત્રુયને હાનિ કરે નહિં કદી. ૨૮

---

૨૫. શત્રુઓ પ્રત્યે કાળો, ક્ષમા-પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામાં ધવલ (ધોળો), ગુણોમાં રક્ત (રાતો) પ્રતાપવાન્ હરિત (લીલો) અને લોકોની આંખે પીત (પીળો)-એમ અનેક વર્ણવાળો તે રાજા શત્રુઓની વિવર્ણતા [વર્ણરહિતપણું] કરે છે ! આ **વિરોધાભાસ** અલંકાર છે. આ વિરોધનો પરિહારઃ-

તે શત્રુઓ પ્રત્યે કાળ છે, પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામાં ધવલ વૃષભ છે, ગુણોમાં રક્ત [રાગવાળો] છે, હરિતઃ (હરિથી-ઇંદ્રથી) પ્રતાપી છે, અનેક લોકોની આંખે પીત [સાદર અવલોકાયેલો] છે એમ અનેક વર્ણ-કીર્તિવાળો તે, શત્રુઓની વિવર્ણતા-અપકીર્તિ (કીર્તિ ઝાંખી પાડવી તે) કરે છે.

૨૬. દિગ્ગજોના ચર્મની ધમણથી ફુંકાયેલા પવનોથી પ્રજ્વલિત થયેલા પ્રતાપરૂપ અગ્નિમાં —કાંચન શોભા ધરતા, શત્રુ-કટકને તે રાજા જગત્-પુટ પર ભમાવતો હતો. **રૂપક. શ્લેષઃ** આ પ્રમાણે કટક=(૧) કડું (૨) સૈન્ય. કાંચન=(૧) કંઇક, અનિર્વચનીય, (૨) સોનું.

૨૭. કોઇ શત્રુઓએ તો સમુદ્રની વેલા (ભરતી) ગ્રહણ કરી, [ભરતીમાં ડૂબી મુઆ અથવા સાગરતટ ભણી ભાગી ગયા]અને બીજાઓએ તે રાજાની વેલા [મર્યાદા] ગ્રહણ કરી તેથી હું માનું છું કે તે રાજાનું ભુજ-પરાક્રમ બતાવવાનું કૌતુક ક્યાંયથી પૂરાયું નહિં. **ઉત્પ્રેક્ષા** અને **શ્લેષ.**

૨૮. ભયાર્ત્તના રક્ષણની સદા ય મોટી પ્રતિજ્ઞા જાણે લીધી હોય એમ ત્હેની તલવાર ભયાતુર શત્રુ પ્રત્યે પણ હાનિ કરતી નહિં-**ઉત્પ્રેક્ષા.**

સ્વ એકચિત્તે ફણિનાથ તેહ કો,
સમર્થ જો ચિંતવવા જ હોત તો;
સહસ્રજિહ્વી હમણાં ય તે અહો !
કાં વર્ણવે ના ગુણ તેહના કહો ? ૨૯

નિશામહીં તો મલિનાંબર સ્થિતિ,
પ્રગલ્ભ સ્ત્રીના સુરતે દ્વિજક્ષતિ;
'ક્વિપ્'નો હતો સર્વ વિનાશ સંસ્તવ,
પ્રમાણશાસ્ત્રે પરમોહ સંભવ ૩૦

ધનુર્ધરોની કરવાલશૂન્યતા,
અગ્નિમહીં તો અવિનીતતા સ્થિતા;
ગુણચ્યુતિ બાણ વિષેજ વર્તતી,
જ્યારે જગત્ તે ધરતો ધરાપતિ. (યુગ્મ) ૩૧

---

૨૯. પોતાના એકચિત્તમાં જો ફણીશ્વર-શેષનાગ ત્હેના ગુણો ચિંતવવા પણ સમર્થ હોત, તો તે હજાર જીભવાળો હમણાં પણ ત્હેના ગુણો કેમ વર્ણવતો નથી ?-એકચિત્તે ચિંતવેલું, હજાર જીભે વર્ણવવું સ્હેલું છે; પણ આ તો તેનાથી પણ બનતું નથી. એટલે તેના ગુણનું એવું અચિંત્યપણું છે તો તે વર્ણવી શકાય જ કેમ ?-અતિશયોક્તિ અલંકાર,

૩૦-૩૧. હવે બે શ્લોકોવડે કેટલાક પરિસંખ્યા અલંકારથી વર્ણન કરે છેઃ પરિસંખ્યા એટલે અપવાદિક વસ્તુનો નિર્દેશ કરી સાધવામા આવતી કાવ્યચમત્કૃતિ

જ્યારે તે રાજા જગતનુ ધારણ કરતો હતો ત્યારે—

(૧) રાત્રિમાં જ મલિન અંબર સ્થિતિ-મલિન કાળા આકાશની સ્થિતિ હતી. અન્યત્ર ક્યાંય મલિન-મેલા અંબર-વસ્ત્રની સ્થિતિ ન હતી. સર્વ કોઈ સ્વચ્છ વસ્ત્ર પરિધાન કરતા હતા.

(૨) પ્રગલ્ભ સ્ત્રીના સુરતમાં દ્વિજક્ષતિ-દંતક્ષતિ હતી, અન્યત્ર દ્વિજ-પક્ષીની ક્ષતિ-નાશ ન હતો

(૩) 'ક્વિપ્-વ્યાકરણપ્રસિદ્ધ પ્રત્યયવિશેષને સર્વવિનાશસંસ્તવ (સર્વથા ઊડી જવાનો પરિચય) હતો. અન્ય કોઈને સર્વ વિનાશ-સર્વસ્વ નાશનો પરિચય ન હતો

(૪) પ્રમાણશાસ્ત્રમાં પરમોહસંભવ (પરમ ઊહ-તર્કનો સભવ) હતો, પરંતુ અન્યત્ર પર-પરમ મોહનો સંભવ ન હતો.

(૫) ધનુર્ધરોની કરવાલશૂન્યતા-(તલવાર રહિતપણું) હતી; પણ બીજાને કરવાલ (કરબાલ) શૂન્યતા, હાથમાં બાલક રહિતપણું ન હતુ; સર્વ કોઈ સંતાનસુખથી સુખી હતા

(૬) અગ્નિમા જ અવિનીતતા, અવિથી દોરાવાપણું હતું (અવિમેષ-એ અગ્નિનું વાહન છે;) અન્યત્ર ક્યાંય અવિનીતતા (અવિનયપણુ) હતી નહિ. સર્વ કોઇ વિનયવંત હતા.

(૭) ગુણચ્યુતિ, દોરીથી છૂટવાપણુ, બાણમા જ હતું. અન્યત્ર ક્યાંય ગુણચ્યુતિ (સદ્ગુણથી ભ્રષ્ટ થવાપણું) હતી નહિં, સર્વ કોઇ સદ્ગુણસંપન્ન હતા.

આમ શ્લેષયુક્ત વિશેષણો યોજી પરિસંખ્યાથી રાજાનો મહિમા વ્યક્ત કર્યો.

નિરંજન જ્ઞાન-કરો પ્રસારતા,
　　પ્રમોદથી શ્રી જિનચંદ્ર ધારતા;
તે સર્વ પૃથ્વીપતિ ચિત્તની મહીં,
　　તમોવકાશ ક્ષણ દીસતો નહિં. ૩૨

મહા નદીનો અજડાશયી છતાં,
　　અનષ્ટસિદ્ધિ પરમેશ્વરો છતાં;
રાજા છતાં અદ્ભુત ઉદયી બલી,
　　નિકાર વિભાવરીનો રહ્યો કરી. ૩૩

તરંગી અબ્ધિનું દુકૂલ વસ્ત્ર તો,
　　સ્તનો ઊંચા પશ્ચિમ પૂર્વ પર્વતો;
ભૂ ભોગવે એવી વધૂ શું ભૂવર,
　　વરોરુદેશે કર નાંખી કોમલ. ૩૪

(ચાલુ)

---

૩૨. નિરંજન જ્ઞાનરૂપ કિરણો ફેલાવતા શ્રી જિનેંદ્રરૂપ ચંદ્રને પ્રમોદથી ધારણ કરતા તે રાજાના ચિત્તમાં તમસ્નો અવકાશ ક્ષણ પણ દીસતો નહિં-તે રાજા પરમ જિનભક્ત હતો.

તમસ્=શ્લેષ: (૧) અંધકાર, (૨) અજ્ઞાન અંધકાર. **રૂપક** અલંકાર.

૩૩. અત્રે **વિરોધાભાસ** અલંકારથી વર્ણવે છે.—

(૧) તે રાજા મહાનદીન (મહા+નદી+ઇન=મહાનદીનો સ્વામી, સમુદ્ર) છે, છતાં જડાશય (જલાશય, સમુદ્રાદિ) નથી. વિરોધનો પરિહાર:—તે મહા ન દીન (મહાન્ અને અદીન) છે, છતાં જડાશય-જડ-મંદ આશયવાળો નથી.

(૨) તે અનષ્ટસિદ્ધિ (અષ્ટ સિદ્ધિ રહિત) છે, છતાં પરમેશ્વર છે. અષ્ટ સિદ્ધિ રહિત છતાં પરમેશ્વર કેમ હોય? તે વિરોધનો પરિહાર—તે અનષ્ટ સિદ્ધિ એટલે જેની સિદ્ધિ નષ્ટ નથી એવો છે, છતાં પરમેશ્વર-પરમ ઐશ્વર્યવાન્ છે.

(૩) તે અદ્ભુત ઉદયવાળો રાજા (ચંદ્રમા) છતાં તે વિભાવરીઓનો (રાત્રિઓનો) તિરસ્કાર કરે છે! ચંદ્ર નિશાપતિ કહેવાય છે તે તેનો તિરસ્કાર કેમ કરે? એ વિરોધનો નિરાસ—અદ્ભુત ઉદયવાળો તે રાજા (ભૂપતિ) વિભાવરીનો (વિભો+અરીણાં=શત્રુઓના વિભુ-સ્વામી પ્રત્યે) તિરસ્કાર કરી રહ્યો છે.

૩૪. તરંગવંતા સમુદ્રરૂપ રેશમી સાડી જેણે પહેરી છે અને પૂર્વ-પશ્ચિમ પર્વતરૂપ જેના સ્તન છે, એવી પૃથ્વીને તે ભૂપતિએ વર-ઊરુદેશે કોમલ કર નાંખીને, વધૂની જેમ, ભોગવી. **રૂપક** અને **શ્લેષનો સંકર.**

વરોરુદેશે-**શ્લેષ**-(૧) **વર**-ઉત્તમ ઊરુદેશે-સાથળના પ્રદેશમાં;
(૨) **વર**-ઉત્તમ ઊરુ-વિશાળ દેશે-રાષ્ટ્ર વિભાગમાં

કર-શ્લેષ: (૧) હાથ, (૨) રાજભાગ. (૨) **કોમળ**-શ્લેષ: (૧) મૃદુ, (૨) હલકો; હળવો.

શ્રીમત્ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યજીને.

(વીણા બજાવ ન મ મેહ .....એ રાગ.)

મહા આચાર્યદેવ ગુરુરાજ,
ગાઓ હેમચંદ્રને સખી,
હોંશે ઉજવો ઉત્સવ કરો આજ.- ગાઓ-ટેક
ગુર્જર દેશમાં જનમ્યા સૂરિજી,
સંસ્કાર સર્વને આપ્યા;
સ્મૃતિમાં ઉત્તમ, જ્ઞાની ગુરુવર,
સંશય સર્વના કાપ્યા- ગાઓ-મહા ૧

શાસનરક્ષક ગુર્જર કવીશ્વર,
લાલિત્ય કાવ્યે દીધું;
ભાષાવિશારદ, સંયમી યોગી,
સાહિત્ય અમૃત પીધું- ગાઓ-મહા. ૨

કુમારપાળને ઉપદેશ આપી,
કરાવી પ્રાણીની સેવા;
સમદર્શી કીધો સિધ્ધરાજ ભૂપને,
નમું આચાર્યવર એવા- ગાઓ-મહા. ૩

કાર્તિક પૂર્ણિમાએ જનમ્યા પ્રભાતી,
ઉત્સવે ગુર્જરી રાચે,
આબાલવૃધ્ધ નર-નારીનાં હૈયાં
અતુલ હર્ષે નાચે- ગાઓ-મહા. ૪

ચોરાશી વર્ષો ગાળ્યું જીવન આ,
સાહિત્ય સરિતાને રેલી;
હેમેન્દ્રકેરા ગુરુ અજિત સદા,
ગુર્જરી ગાઇ થાતી ઘેલી- ગાઓ-મહા. ૫

લે. મુનિ૦ હેમેન્દ્રસાગરજી

સંગ્રાહકઃ—મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

" अपरं वा किं भविष्यति ? "

જૈન-ધર્મની પ્રાચીન જાહોજલાલીનાં જેટલાં બણગાં આપણે ફુંકીએ છીએ, એના પ્રમાણમાં વર્તમાન પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ ઘણો ઓછો કરીએ છીએ, અને જ્યારે કોઇ વર્તમાન પરિસ્થિતિનો ચિતાર ઊભો કરે છે અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો વર્તમાન પરિસ્થિતિ 'નગ્ન સત્ય' તરીકે કોઇ આલેખી બતાવે છે ત્યારે તેને આપણે સમાજના અને ધર્મના દ્રોહી તરીકે જાહેર કરીએ છીએ. અને બની શકે તો તેને પાછો પાડવા, તેને હેરાન કરવા આપણાથી બનતું કરીએ છીએ. આમ કરવાનું ખરું કારણ આપણી કમજોરી છે. તેટલા અંશમાં આપણે ગુન્હેગાર છીએ. જો કોઇ પણ વ્યક્તિનું કહેવું સત્ય જ છે, આપણો અંતરાત્મા સત્ય તરીકે જ તેને સ્વીકારી રહ્યો છે તો આપણે તેનાં વચનોનો આદર કરી યથાશક્ય આપણી તે ભૂલને સુધારવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઇએ, અને વસ્તુતઃ તેનું વક્તવ્ય અસત્ય જ છે, તો તેનો સભ્યતાપૂર્વક પ્રતીકાર કરવો જોઇએ.

જૈન ધર્મની રક્ષા માટે આપણા ઉપર જે જુમ્મેવારી રહેલી છે તે આપણે સમજવી જોઇએ છે. જૈનધર્મ યુનિવર્સલ ધર્મ છે. આ ધર્મનો તો દુનિયાભરમાં પ્રચાર થવો જોઇએ. અને તેમાં પણ સમય એટલો બધો અનુકૂળ આવી લાગ્યો છે કે આ સમયે તો જેટલો ધર્મનો પ્રચાર કરવો હોય તેટલો થઇ શકે તેમ છે. નથી પહેલાંના જેવા રાજકીય પ્રતિબંધનો કે નથી પહેલાંના જેવા પ્રજાકીય દ્વેષો. મેદાનો ખુલ્લાં છે, દરવાજા ઉઘાડા છે. 'બોલે તેનાં બોર વેચાય છે' 'લાઠી તેની ભેંશ' થઇ પડી છે. ગમે ત્યાં વિચરો, ગમે ત્યાં બેસો ને ગમે ત્યાં ઊભા રહો. મરજીમાં આવે તેમ પોતાનાં તત્ત્વો-પોતાનાં મન્તવ્યો જનતાની સમક્ષ મૂકી શકાય છે. મૂકનાર જોઇએ, પ્રકાશનાર જોઇએ, બહાર પાડનાર જોઇએ. પરન્તુ ખામી તેટલી જ છે કે મૂકનાર નથી, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને ઓળખનાર નથી અને તેથી જ અત્યારે ઊલટો પ્રવાહ થઇ રહ્યો છે. જે સમયે હજારો મનુષ્યો ભદ્રિક પરિણામી થવા જોઇએ તે સમયે હજારો મનુષ્યો જૈન ભાવનાઓથી વંચિત થઇ રહ્યા છે અને જે સમયે લાખો નવા જૈનો બની શકે તેમ છે તે સમયે ખૂદ જૈનો જૈન ધર્મને છોડી રહ્યા છે. જગતમાં જિજ્ઞાસા વધી છે, તત્ત્વાતત્ત્વના વિચારકો ઘણા થાય છે; પરન્તુ તેમની જિજ્ઞાસાઓ આપણે ક્યાં પૂરી કરીએ છીએ ? આપણે તેઓને ક્યાં ઉપદેશ આપીએ છીએ ? આપણે ક્યાં સાહિત્ય પૂરું પાડીએ છીએ ? આપણે વાસ્તવિક જૈન ધર્મની શિક્ષાનાં ક્યાં સાધનો આપીએ છીએ ? ત્યારે જૈનધર્મીઓની સંખ્યા વધતી નથી એમાં દોષ કોનો ? આપણો જ. અરે, જૈનધર્મીઓની સંખ્યા વધવાની વાત દૂર રહી, ખૂદ જૈનો જૈનધર્મ છોડી રહ્યા છે. કોને પત્તો છે ? કોને ખબર છે ? ન માલૂમ કેટલાયે જૈનો કોઇને કોઇ કારણે જૈન ધર્મ છોડી રહ્યા છે ? તો જૈન સમાજે ચેતવાની ખાસ જરૂર છે. જૈન ધર્મની શી દશા થશે !! જૈન સમાજની દુર્દશા ક્યાં જઇને અટકશે ? ચેતો ! મુનિરાજો ! ચેતો ! ધનાઢ્યો ! ચેતો ! જૈન ધર્મીઓને બચાવવા માટે પ્રયત્નશીલ થાઓ ! જો પ્રમાદ રાખતા રહીશું તો ધીરે ધીરે अपरं वा किं भविष्यति-બીજું શું શું થશે ?

લેખકઃ–મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા.]

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૧૦ થી શરૂ]

શ્રી તીર્થંકર મહારાજાદિ ગુરુઓના ઉપદેશ વિના જ કર્મના ઉપશમનાદિથી પ્રાણીને જે સ્વભાવથી જ–સ્વાભાવિક રીતે જ થાય તે નિસગ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. (જેમ કોઇ પંથભ્રષ્ટ મુસાફર કોઇએ માર્ગ બતાવ્યા વિના જ માર્ગને મેળવી પણ લ્યે, અર્થાત્ કોઇને ઔષધ વિના જ તાવ ચાલ્યો જાય છે તેમ એ ભાગ્યવાનને કોઇપણના ઉપદેશરૂપ ઔષધ વિના જ મિથ્યાત્વરૂપ તાવ દૂર થવાથી સમ્યક્ત્વરૂપ આરોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે.) "તેમજ કોઇ પથભ્રષ્ટ પાથિક જેમ કોઇના ઉપદેશવડે માર્ગ મેળવી લ્યે છે, તથા જેમ કોઇનો તાવ ઔષધવડે જ દૂર થાય છે;" તેમ જે પ્રાણીને શ્રી તીર્થંકર મહારાજાદિ ગુરુવરોના ઉપદેશ તથા જિનપ્રતિમાના દર્શન આદિ બાહ્ય નિમિત્તોના આધારે જે પ્રાપ્ત થાય તેને અધિગમ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે.

સમ્યગ્દર્શનને પામેલ આત્મા પોતાને દર સમયે પ્રાપ્ત થતા કર્મબંધના કારણોને સમ્યક્ પ્રકારે–સત્ય રીતે જાણે છે. તે કર્મબંધના કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ છે અને એ ચાર હેતુઓવડે પ્રતિસમય બંધાતાં ક્લિષ્ઠ કર્મોનો ઉદય જાતે જ સહેવો પડશે–વેદવો પડશે. અરે ! નિરાધાર અવસ્થાવશ બનીને કપરી રીતે ભોગવવો પડશે, એવો એ સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે એને પાપનો ભારી ભય લાગે છે., આથી એ ભાગ્યવાન્ પ્રથમ તો ક્લિષ્ઠ કર્મને આત્મસાત્ કરીને પ્રાણીને પીડનાર એ ઉપરોક્ત આશ્રવદ્વારોને જ રુંધવા જિજ્ઞાસુ બને છે. સમર્થ હોયે એને સર્વ પ્રકારે રુંધવાનો અમલ પણ અતિ ત્વરાએ કરે છે. અર્થાત્ એ સમ્યક્ત્વરત્નને નિર્મળ રાખવાની પૂર્ણ ખંતવડે એને મલિન બનાવનારાં દૂષણોનેય દૂર ધકેલવાની તમન્નામાં રક્ત એવો તે પુણ્યવાન્ એ ચારે ય આશ્રવ હેતુઓને તો પોતાના પરમ આત્મશત્રુ માનીને સદાને માટે જ આત્મઘરમાં પેસતાં અટકાવવા સદ્‌ગુરુને શરણે જઇને સંસારનો સર્વત્યાગરૂપ મુનિધર્મનો જ સ્વીકાર કરે છે.

ગીતાર્થ ગુરુમહારાજ પણ એને ઉત્કટ ભવનિર્વેદી જાણીને સમયનિર્દિષ્ટ અષ્ટાદશ દોષમાંથી શક્ય દોષ તપાસવાવડે દોષરહિત જાણીને ક્ષણમાત્ર વિલંબ વિના કલ્યાણકર ચારિત્ર સમર્પી દે છે, કારણ કે અનાદિકાલથી અનંતી વખતનો સંસારરૂપી એનો દિલોજાન સગો 'એ પુણ્યશાલીના પરમપુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થએલા એ આત્મનિરતાક વિશુદ્ધતર શુભ પરિણામને' પોતાના સબલ સૈન્યરૂપ કંચન–કામિની–કાયા અને કુટુંબાદિના વિવિધ પ્રલોભનરૂપી તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોવડે હણી નાખતાં પણ ક્ષણ માત્ર વિલંબ કરવાનો નથી, એ વાતને પરમતારક ગુરુદેવ શ્રુતજ્ઞાનના બળે સુતરાં જાણતા જ હોય છે અને એથી તો જો કોઇ ભવનિર્વેદી એવો ચારિત્રાકાંક્ષી મહાત્મા પોતાના કુટુંબીઓની જ અનુજ્ઞા મેળવવા પૂરતું ય સંસારમાં થોભવા મન વ્યક્ત કરે તેને પણ ભવચેષ્ટાની ભયંકરતાવિદ્ ગુરુદેવ સાફ સાફ જણાવી દે છે કે–' એવું તેં મન કર્યું તે તો ઠીક પણ तत्र प्रतिबन्धं मा कुर्या. ' અર્થાત્ હાલ-તો ભલે તું કુટુંબીઓની અનુજ્ઞા પૂરતો જ જાય છે,

પણ મારી એક શિખ સાંભળતો જા, અને તે એજ કે ત્યાં મમતાવાળો ન થતો ! અસ્તુ.

કર્મના હેતુભૂત એ ચતુષ્ટયીને સર્વથા અને સદાકાલ અલગી કરવા જે અસમર્થ હોય છે તેવો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ સંસારમાં રહીને પણ એ ભવ-નિસ્તારક સર્વવિરતિ ધર્મને સત્વર આત્મસાત્ કરે, એવા ઉત્કટ વ્રત–તપ–જપ અને ત્યાગથી ભરપૂર દેશવિરતિ ધર્મને અંગી કરે છે. આ ધર્મ પણ કેટલો તીક્ષ્ણ, વિશિષ્ઠ અને ગુણોત્કૃષ્ટ છે તે તો સર્વવિરતિ ધર્મનો સવિસ્તર અધિકાર સમજવા અવસરે શ્રી સદ્દગુરુના શ્રીમુખે જ જાણીશું.

ભાઇ કુસુમ ! ગૃહીધર્મમાં પણ એ પુણ્યાત્મા આપણે પૂર્વે (આ આત્માનંદ પ્રકાશ પુસ્તક ૩૭ ના અંક ૭, પૃષ્ઠ ૧૮૨ થી૧૮૪ ઉપર) વર્ણવી ગયા તે મુજબના શ્રાવકોચિત એકવીશ ગુણકુસુમો-વડે સુવાસિત હોય છે અર્થાત્ એ એકવીશ ગુણ-સંપન્ન સુશ્રાવક દેશવિરતિ ધર્મરત્નને યોગ્ય હોય છે અને યોગ્યતાને લીધે જ દેશવિરતિરૂપ ગૃહીધર્મને પૂર્ણ ખંતથી સેવવાને પરિણામે એ ભાગ્યવાન્ ભવિ-ષ્યમાં કહીશું તેવા ભાવશ્રાવકોચિત સત્તર ગુણરત્નાધિવાસિત પણ બન્યો સતો વિશિષ્ઠ પરિણામની અપેક્ષાએ 'ભવ્ય શ્રાવકરૂપ રત્નસમૂહમાં' ભાવશ્રાવક-રૂપ જાત્યરત્નપણે અનેરો જ ઝળકી ઊઠે છે ! અને તેથી જ દેશવિરતિ ધર્મને પણ દીપાવવામાં એ મહા-નુભાવ તો સર્વોત્તમ જ હોય છે !

દેશવિરતિ ધર્મને પણ આદરવા જે અશક્ત હોય છે તે ભાગ્યવાન્ સમ્યક્ત્વ ધર્મમાં તો રંગાઇ જ ગયેલો હોય છે; અને તેથી જ એ સ્થિતિમાં પણ એનો અંતરનાદતો 'પોતાના આત્માને' અહોનિશ એ જ ઉદ્દ્બોધન કરતો હોય છે કે—

दुष्टः कर्मविपाक भूपतिवशः कायाह्वयः कर्मकृत्।
बद्ध्वा कर्मगुणैर्हृषीकचषकैः पीतप्रमादासवम् ॥

कृत्वा नारकचारकापदुचितं त्वां प्राप्य चाशुच्छलं।
गन्तेति स्वहिताय संयमभरं तं वाहयाल्पं ददत् ३७

અર્થ:—" હે આત્મન્ ! કર્મરાજાના હુકમને આધીન એવો આ કાયા નામનો દુષ્ટ અનુચર–કર્મ-રૂપી દોરડાંઓવડે તને બાંધીને, અને પાંચે ઇન્દ્રિયો-રૂપી મદિરાપાન પાંચ પાત્રોવડે પ્રમાદરૂપી સુરાપાન કરવાને પરિણામે નર્કરૂપી ભયંકર કેદખાનાનાં દીર્ઘકાલીન ક્લિષ્ટ–દુ:ખોને યોગ્ય બનેલા તને પામીને-ઉઠાવીને છળ જોઇને ચાલ્યો જનાર છે. એ રીતિએ તેને ઓળખી લઇને તેને ' ધર્મના સાધનભૂત દેહને' અલ્પ અલ્પ જ દેતો સતો પોતાના આત્મહિતને માટે સંયમભારનું વહન કર."

તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ ભાવનાને યોગે એ સમ્યગ્દષ્ટી પુણ્યાત્મા પણ ઉત્તરોત્તર સમસ્ત સંસાર તજી દેવા સમર્થ બને છે. તેમાં મુખ્ય કારણ એ જ છે કે ' દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડ બનીને સર્વચારિત્ર ગ્રહણ કરવું એ જ મોક્ષનો ધોરી પંથ છે ' એવાં શ્રી જિનેશ્વર મહારાજ ખુદનાં પણ વર્ત્તન અને વચન પ્રતિ તો તે પૂર્ણ શ્રદ્ધા જ હોય છે; કારણ કે એવી શ્રદ્ધા ધરનાર જ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હોઇ શકે છે. નાટકીયાઓની માફક શ્રી જિનરાજનાં વર્તન અને વચન ભિન્ન હોતાં જ નથી તેથી વચનશ્રદ્ધા-વાન્ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ મોક્ષાર્થી જ હોવાથી એકલાં વચન જ આદરવામાં સંતુષ્ટ ન થતાં પોતાની શક્તિ-અનુસાર શ્રી જિનરાજના વર્તનનો પણ હરીફ બનવા બનતું કરી છૂટીને જ જપે છે ! એમ કર્યા સિવાય ઘેર બેઠાં જ મોક્ષ મળી જતે તો તદ્દ્ભવમોક્ષગામી ચરમશરીરી અને અતુલ બળરિદ્ધિના માલીક હોઇને સંસારાવાસમાં ક્રોડો દેવોથી સેવાતા શ્રી જિનરાજ દેવો પણ સંસારને ભયંકર માને અને તેવું માનીને જ નહિં બેસી રહેતાં એ ભયંકર સંસાર સાવમૂળ ફગાવી દઇને સર્વ સંયમનો જ સ્વીકાર શું કામ કરે ? આવી વાતોના સાચા પણ રદીયાની સમ્યગ્દ્રષ્ટિ મહાત્માને તો કાંક્ષા પણ થતી નથી. એને તો નક્કી જ થયું હોય છે કે–'મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે શ્રી જિનેશ્વર દેવો પણ સર્વસંગ તજી, ચારિત્ર લીધા પછી પણ ઘોર ઉપસર્ગાદિ સહવા દ્વારા કૃત્સ્નકર્મનો ચૂરો કર્યા

પછી જ કૈવલ્ય ઉપાર્જી મોક્ષ પામ્યા છે, તો મોક્ષાર્થી એવો હું પામર તો યથાશક્તિ તેવી જ રીતે વર્તુ'–આચરું તો જ મોક્ષ પામી શકું" આવી સુંદર વાસનાના યોગે સમ્યક્ત્વવાન પણ ક્રમે સંસાર તજવાનો જ પિપાસુ હોય છે એ નિશ્ચિત બીના છે.

સંસાર ન તજી શકે ત્યાં સુધી એની મીટ-નજર તો સર્વદા સર્વવિરતિ તરફ જ ! શ્રી સમ્યક્ત્વના પ્રબળ પ્રભાવે 'અઢારે પાપસ્થાનકથી સેવાતો સંસાર તો સંસારમાં જ રહ્યાં છતાં' એને શલ્યવત્ સાલે છે! ભાલાની જેમ ભોંકાય છે! વીંછીની વેદના આપે છે ! અણછૂટકે ય થતાં પાપો અને સાપો કરતાં અતિ ભયંકર લાગે છે ! આરંભ કરતાં લાગતાં પાપોની યાદી પણ એને કમકમાવે છે, થરથરાવે છે ! આમ છતાં ય કર્મોદયે સંસાર નહિં છુટતો હોવાથી ક્રમે સર્વારંભ પ્રતિ એ ઉદાસીનભાવને ભજે છે! સાંસારિક કૃત્યોમાં એને ચેન જ પડે નહિં! એને તો આત્મકલ્યાણના પરમ હેતુભૂત એવા શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પૂજા, સેવા, શ્રવણ અને સ્વાધ્યાય–દાનાદિમાં જ મજા પડે. દેશવિરતિ-ધર્મ આદરવા અશક્ત હોય એવા પણ ધર્મીને ઉપરોક્ત ધર્માચરણો તો સુલભ હોવાથી એને તો એ કેમ જ તજે? કારણ કે એ ગૃહીધર્મ તો સર્વ ગૃહસ્થોને સામાન્ય છે. કહ્યું છે કે—

भक्तिः श्रीवीतरागे भगवति,
करुणा प्राणिवर्गे समग्रे।
दीनादिभ्यः प्रदानं श्रवणमनुदिनं,
श्रद्धया सुश्रुतीनाम् ॥
पापापोहे समीहा भवभयमसमं,
मुक्तिमार्गानुरागः ।
सङ्गो निःसङ्गचित्तैर्विषयविमुखता,
हर्म्यिणामेव धर्मः ॥ ३८ ॥

અર્થ:—"ભગવાન્ શ્રી વીતરાગ પરમાત્માને વિષે ભક્તિ, સમસ્ત પ્રાણીવર્ગ પ્રતિ કરુણા–દીન-અનાથ વિગેરેને છૂટે હાથે દાન દેવું, ઉત્તમ ધર્મ-દેશનાનું શ્રદ્ધાપૂર્વક અહોનિશ શ્રવણ કરવું, આરંભ-સમારંભોથી તેમજ મન, વચન અને કાયાના અશુભ યોગોથી લાગતાં પાપોના ત્યાગની જ ઈચ્છા, સંસારનો અત્યંત ભય, મુક્તિમાર્ગમાં પ્રીતિ, નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓનો સંગ, અને વિષયવાસનાઓથી વિમુખતા વિગેરે પ્રકારે આ ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે."

સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માને પણ સંસારમાં સાંસારિક આવશ્યક એવા પૌદ્‌ગલિક પદાર્થોની ઈષ્ટતા તો બેઠી જ હોય છે; અને એ ઇષ્ટતા ક્વચિત્ આકરે પણ હોય ત્યારે એ આશંસિકધર્મ–"અમુક પૌદ્‌ગલિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે જ ધર્માનુષ્ઠાન સેવન" પણ કરી નાખે એ બને, તો પણ તેમાં ભરત મહારાજાદિવત્ એ સમ્યક્ત્વ ગુણરૂપ આત્મધર્મને તો બાધા પહોંચાડતો જ નથી; કારણ કે ભોગને મેળવતો તેમજ ભોગવતો સતો પણ એ ઝેરને તો ઝેર જ જાણતો હોય છે! એ જ પરમ હેતુથી તો પરને સુસમૃદ્ધિમાન દેખીને પણ એને આમર્ષ આવતો નથી, પણ શાલિભદ્રની દૈવી રિદ્ધિ દેખીને શ્રેણિક મહારાજાની માફક સુપ્રસન્ન થાય છે. એ ભાગ્યવાનનાં વિશિષ્ટ પુણ્યનું અનુમોદન કરે છે; એટલું જ નહિં પણ પૌદ્‌ગલિક પદાર્થોને તો એ નિઃસાર પ્રાયઃ સમજતો હોવાથી પ્રાપ્ત સમૃદ્ધિ પ્રતિ પણ એ ઉદાસીનભાવને જ ભજે છે! ભોગોને પણ ભોગાવલી–મોહનીય કર્મના ઉદયે જ એને ભોગવવા પડતા હોવાથી એના ભોગવટામાં ખિન્ન ખિન્ન હોય છે. દેહને પ્રતિકૂળ છતાં આત્માને અનુકૂળ પદાર્થોને એ પ્રથમ સ્થાન આપે છે ! એમ વર્તવામાં પણ દેહના ભોગે ય આત્મગુણને હાનિ ન પહોંચવા દેવાનો એનો દૃઢ શુભાશય હોય છે. કહ્યું છે કે—

यज्जीवस्योपकारि स्यात्तद्देहस्यापकारकम् ।
यच्छरीरोपकारी स्यात्तज्जीवस्यापकारकम्॥ ३९ ॥

અર્થ:—"જે પદાર્થો આત્માને ઉપકારી હોય છે તે દેહને અપકાર કરનારા છે અને દેહને પુષ્ટ પદાર્થો આત્માનો અપકાર કરનારા છે."

અને એથી પણ એને પૂર્વપુણ્યોદયે પ્રાપ્ત અપૂર્વ સુખો પણ દુઃખરૂપ ભાસે છે. વધીને કહીએ તો સઘળાયે સંસાર એને મન ભયંકર કારાગાર! મહામહોપાધ્યાયજી શ્રીમદ્દયશોવિજયજી મહારાજ કહે છે કે એ તો 'સુરનર સુખ તે દુઃખ કરી લેખવે.' અને એનું કારણ જણાવતાં પણ કહે છે કે 'વંછે શિવસુખ એક'! એતો એક શિવ-સુખને જ ઝંખતો હોય છે. આથી એનો સંસાર ખપો ય લૂખો! પ્રાપ્તસમૃદ્ધિને પણ આત્મકલ્યાણાર્થે ધર્મમાં જ યોજી દે એ એની મતિ. આ સ્થિતિમાન મહાનુભાવને નૂતન ધનભવનાદિ ન મળે તેની ચિંતા જ ક્યાંથી હોય? નિર્ધનાવસ્થામાં તો ખૂબ નચિંત! એમાં એને શોક નહિં પણ આનંદની છોળ, કારણ કે એ અવસર તો એને મન સુખે ધર્મ કરવાની સુવેળા! લોકથી એનું આખું ય જીવન અલ્યદું-નીરાળું! એની સમસ્ત ગતિ સામાન્ય જનને અગમ! એ તો સામે પૂરે જ તરે! અર્થાત્ લોકને મનને ઇષ્ટ સંયોગોની પ્રાપ્તિ માટે ધમાધમ, ત્યારે આ પુણ્યવાન્‌ને મનને અનુકૂળ સંયોગો ફેંકી જ દેવાની ધમાધમ! લોકને કંચન, કામની, કાયા અને કુટુંબથી પુષ્ટ બનવાની જ અહોનિશ તમન્ના ત્યારે આ પુણ્યવાન્‌ને એ દરેકને અળગો કરવાની જ અહોનિશ તમન્ના. લોકને એ દરેકમાંના એકપણના અંશ વિરહમાં ય પારાવાર ખેદ, જ્યારે આ ભાગ્ય-વાનને એ દરેકના જ વિરહમાં અપૂર્વ આનંદ! લોકને મૃત્યુનો ભય, જ્યારે આ ભાગ્યવાનને જન્મનો ભય? કિંબહુના? લોક પાપરુચી, જ્યારે આ મહાનુ-ભાવ ધર્મરૂચી!

કંચન-કામની અને કાયાદિનાં પોષણ ભવ-વૃદ્ધિનાં હેતુ હોવાથી એ સમસ્ત એને કારમાં લાગે એવો ભવનિર્વેદ થવાને પરિણામે ભવમાં એને ક્યાંઈ ચેન જ ન પડે! ભવનિર્વેદીની સ્થિતિ વર્ણ-વતાં કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન્ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજા પોતાના યોગશાસ્ત્ર નામના પ્રૌઢ ગ્રન્થ-રત્નમાં ફરમાવે છે કે—

सम्यग्दर्शनी हि दुःखदौर्गत्यगहने भवकारागारे कर्मदण्डपाशिकैस्तथा तथा कदर्थ्यमानः प्रतिकर्तुमक्षमो ममत्वरहितश्च दुःखेन निर्विण्णो भवति॥

અર્થઃ—"સમ્યક્ત્વવાન્ મહાત્મા ખરેખર, દુઃખ અને દારિદ્રથી ભયંકર એવા સંસારરૂપ કારાગારમાં કર્મરૂપી ફાંસીખોરોવડે વિવિધ કદ-ર્થના પામતો સતો તેનો પ્રતિકાર કરવાને અસ-મર્થ અને દરેક પદાર્થોમાં મમત્વ રહિત એવો એ સ્થિતિમાં સંસારમાં દુઃખે કરીને ભવવિરક્ત રહે છે."

એથી એમ નથી સમજવાનું કે સમ્યગ્દર્શની તો દુઃખી જ હોય છે અર્થાત સમ્યગ્દર્શન્ પ્રાપ્ત કરવું તે દુઃખને નોતરવા જેવું છે. એવું માનવાની ભૂલ ન કરવી; કારણ કે સાચું અને આવ્યું કદી ન જાય એવું અપૂર્વ અને અનંતસુખ-મોક્ષ પામવાની સમ્યગ્દર્શન એ તો અપૂર્વ કુંચી છે. અને એથી જ સમ્યગ્દષ્ટિને સંસારમાં ઉદ્વિગ્નતા એ તો એને આનં-દનો અવધિ! એ ઉદ્વેગ જેમ જેમ ગાઢો તેમ તેમ એનો સંસાર ટાઢો! એથી પ્રતિદીન એ ઉદ્વેગ ગાઢો બનાવવાની જ એને તાલાવેલી! એને મન નિર્વેદ-ખેદ તો એ છે કે જે સ્થાન(સંસાર)માં ઘડીભર પણ થોભવું ઉચિત નથી, તે સ્થાનમાં કર્મરાજાને આધીન પડીને તેને રહેવું પડે છે, તેથી ક્યારે એ કર્મરાજાનું જોર ઢીલું પડે અને ક્યારે એના પાપ સકંજામાંથી છટકું, એવી જ એની અગમચેતી! (ચાલુ)

કનૈયાલાલ જગજીવન રાવળ બી. એ.

મનની પિછાન.

પ્રાણી માત્રમાં ફક્ત મનુષ્યોને જ બુદ્ધિ જીવનબક્ષીસ તરીકે મળી છે. જીવનમાં બુદ્ધિને યોજીને ચાલનાર એક માનવ જ છે. મનુષ્યે આમ મનનો ઉપયોગ અનેક રીતે કર્યો છે. આ મનનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ–બુદ્ધિની સવિશેષ ખિલવણી એ જ મનુષ્યના સંસ્કારની પારાશીશી.

આજે મનુષ્યનાં મન અને બુદ્ધિએ વિરાટ અને અકલ્પ્ય યંત્રો ઉત્પન્ન કર્યાં છે અને એ યંત્રોને, અજબ રીતે અંકુશિત કર્યાં છે;–જો કે તે સાથે તે યંત્રોનો ગુલામ પણ બની ચૂકયો છે. મોટીમોટી નદીઓની લંબાઈ તેણે માપી, તે નદીઓ પર પૂલો બાંધ્યા. તેના પ્રવાહને રોકવા આડા પાળા બાંધ્યા ને તેમાંથી વિદ્યુત્ ઉત્પન્ન કરી તેણે વિમાનો અને ઝેપલીનો બનાવ્યાં અને વાયુયાન ઉપર ધાર્યો કાબૂ મેળવ્યો. તેણે સ્થળ અને કાળને પળવારમાં માપી લીધા; સ્થળ કાળના અંતર આજે તો નામના જ રહ્યાં છે ને! માનવ મન એરોપ્લેનથી એક જ ઉડ્ડયને આખી પૃથ્વીનું પરિભ્રમણ કરવાની ઉમેદ ધરાવી રહ્યું છે; ચંદ્રલોકમાં પહોંચવાની આશા રાખે છે. મંગળના ગ્રહ સાથે સંદેશા ચલાવવા તત્પર થયું છે. માનવમને ઊંચામાં ઊંચા પહાડોની ઊંચાઈ માપી જોઈ; પહાડોમાં બોગદા ખોદી સામે પાર નીકળતાં પણ તેને મૂંઝવણ નથી થતી. આજે માનવમને આકાશનું ઊંડાણ પારખી લીધું છે; ગ્રહોગ્રહો વચ્ચેના અંતરથી તે અજ્ઞાત નથી. ગ્રહોની ગતિ અને તેની ઉપરની વસ્તુસ્થિતિથી તે અજાણ નથી. તેણે સમુદ્રોના ઊંડાણનો તાગ કાઢ્યો છે અને ભયંકર તોફાનોમાં પણ ટક્કર ઝીલે એવા અડગ અને અજીત જહાજો સાગરને હૈયે વહેતાં મૂક્યા છે. તેણે ગાઢ જંગલો પણ ભેદી તેમાં રસ્તો કર્યો છે. પણ . પણ તેણે નથી માપ્યું, નથી જાણ્યું, નથી પારખ્યું તેનું પોતાનું નાનું એવું મન માનવમને આ બધાં સાહસો કર્યાં છતાં તેનું ઉત્પાદક મન કળી શકાતું નથી. આટલો શક્તિશાળી, બુદ્ધિશાળી, હિંમતવાન માનવ પોતાનું નાનું મન પિછાણી શકતો નથી. તેના મનની ક્રિયા એવી અગમ્ય બની જાય છે કે તેને કંઈ સૂઝ પડતી નથી. તેનું મન હાથમાં રહેતું નથી; તેનું મન કહ્યું કરતું નથી. તેનું મન વિફરી બેસે છે.

ખરેખર મન એ એક અણઉકલ્યો કોયડો છે. પુરાતન કાળથી–માણસ સમજ્યો ત્યારથી મન શું છે એનું મંથન કરતો આવ્યો છે.

આંતરમુખ ભારતવર્ષે તેની પિછાન પામવા યથાશક્તિ સફળ પ્રયત્નો કર્યા છે. પણ બહિર્મુખ જડવાદી પશ્ચિમને એની શી ગમ પડે?

અલબત્ત, મન એ મોટું તત્ત્વ છે, છતાં આત્મા કરતાં તેની પાયરી નીચી છે. શરીર, મન અને પ્રાણ એક રીતે તો એક બીજા સાથે અરસપરસ સંકળાયેલાં છે. પોતાના પિંડના જૂદા જૂદા ભાગોને છૂટાં પાડતા માણસ શીખ્યો નથી, કારણ કે સામાન્ય રીતે પોતાના આખા અંતઃકરણના સર્વ ભાગોને 'મન'નું નામ આપી તેમનો ચોખ્ખો ખિચડો કરી એકસામટાં એક જ પોટલાંમાં માનવ તેમને બાંધે છે. તે પોતાની જાતને સ્પષ્ટપણે ઓળખી શકતો નથી.

માનવ પ્રકૃતિના જે ભાગનો સંબંધ ખાસ

કરીને બુદ્ધિ જોડે હોય છે તેને માટે 'મન' શબ્દ વપરાય છે. એટલે માનવ–માનસનાં જે ભાગમાં ગ્રહણશક્તિ, વિચાર શક્તિ, મનોમય જ્ઞાન, બાહ્ય પદાર્થો પ્રત્યે માનસિક ચેતનાનું પ્રતિકાર્ય, મનના ઘડતરો, માનસિક દૃષ્ટિ, માનસિક તપઃશક્તિ વગેરે માટે એ શબ્દ વપરાશમાં લેવાયો છે.

યોગસાધક કહે છે કે પ્રાણ અને મન એ બન્ને તત્ત્વો ચેતનાની સપાટી ઉપર સેળભેળ થઈ ગયા છે, છતાં દરેક તત્ત્વ જુદું જ હોય છે. સપાટી ઉપરની ચેતનાની પાછળ રહેલી સાચી ચેતનામાં પ્રવેશ કરતાંવેંત જ માનવને એ બે તત્ત્વો ભિન્ન છે એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

મન એ ક્રિયાશીલ છે; તે કોઈપણ બીનઉપયોગી કામ કરતું નથી એમ કહેવાય છે. તો સ્વપ્ન પણ મનની જ ક્રિયા છે એમ માનવું જોઈએ. જો એમ હોય તો સ્વપ્નોનો કંઈક અર્થ છે એ વાત પણ કબૂલ કરવી જોઈએ. સ્વપ્ન એ અજ્ઞાત મનમાં ચાલી રહેલી પ્રવૃત્તિ છે. જો આ અજ્ઞાત મનમાં ચાલી રહેલી મુંઝવતી પ્રવૃત્તિઓથી માણસ જાગ્રત થાય તો માનસિક બોજો ઘણો ઓછો થાય. માનસપૃથક્કરણ એટલે બીજું કશું નહિ પણ જ્ઞાત અજ્ઞાત મન વચ્ચેના અભેદ્ય પટને સાંધી પ્રકાશનું કિરણ લઈ જવું તે.

માનવ આત્મા અજય છે; અને મન એ એક સ્વયંરચિત પુદ્ગળ જ છે. સુખ અને દુઃખ બહારથી નહિ પણ અંદરથી ઉત્પન્ન થતાં અને મનાતાં હોઇ માનવકર્મનાં જ ફળ છે એમ વિચારકો કહે છે. દરેક કવિ કે તત્ત્વજ્ઞાની એક સરખો જ વિચાર વ્યક્ત કરે છે કે માનવ મન એવું છે કે સંયોગોની ઉપરવટ જઈ તે આનંદ અને શોક પોતામાંથી મેળવી શકે છે. " પ્રથમ પોતાની જાતને જાણ," એ સૂત્રનો અર્થ પણ એટલો જ કે સુખ એ સ્થળકાળથી સ્વતંત્ર એવી આંતરિક સ્થિતિ છે. પત્થરની દિવાલ કંઇ કેદખાનું નિર્માણ કરતી નથી કે નથી લોખંડના સળીયા પાંજરું ઉપજાવતા એ બધું ઉપજાવનાર છે એક મન. એટલા માટે કહ્યું છે કે મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા **मन एव मनुष्याणाम् कारणं बंधमोक्षयोः** મનુષ્યના બંધનના કે મોક્ષના કારણરૂપ છે એકલું માણસનું મન જ મન " એ પ્રત્યેક સ્થિતિનો સર્જક છે અને માણસને લાગે છે કે પોતે કેવો છે ? અંગ્રેજીમાં પણ આના જેવું જ કંઈક કહેલું છે કે સ્વર્ગને નર્ક બનાવનાર અને નર્કને સ્વર્ગ બનાવનાર કેવળ મન જ છે.

ગમે તેવા કપરા સંયોગોમાં પણ માણસ આંતરિક–આનંદ શાંતિ જાળવી શકે અને પોતાને સંતોષી રાખી શકે તો તેને મન સ્વર્ગથી પણ અધિકું સુખ મળે છે.

એક મહાકવિ કહે છે કે સારું નરસું એવું કંઈ છે નહિ, પરંતુ એ બધું વિચારવાથી જ થાય છે. મનથી માણસ જો સારું માને અને રહે તો સૌ સારું જ નીવડે છે; અને નરસું માની કકળાટ ને રોદણાં રૂવે તો સદાય તેને મન કલેશ જ રહે છે. એ બધાં મનના કારણ છે. શંકા લાવવાથી કામ કેટલું બગડે છે તેનું એક દૃષ્ટાંતઃ

એક માણસ એક વાર શાંતિ મેળવવા જંગલમાં ફરવા ગયો. સાંજ પડવા આવી હતી. તે એક ઝાડ નીચે ઊભો હતો. થાક લાગવાથી તેણે વિચાર્યું કે અહીં કયાંક સારું બેસવાનું મળે તો ઠીક. તે ઝાડ કલ્પવૃક્ષનું હતું, તેથી તરત એક સુન્દર બેઠક હાજર થઇ. માણસને ખબર પડી કે આ ઝાડ કલ્પવૃક્ષ જ છે. પછી તેણે ખાવા–પીવાનું માગ્યું ને હાજર થયું. બીછાનું માગ્યું

તો તરત ખીછાનું આવ્યું. તેને લાગ્યું કે શહેરમાં જઈ નિરર્થક ગદ્ધામજૂરી શું કામ કરવી ? અહીં બધું જ હાજર વગરમહેનતે મળે છે તો રહેવા દોને અહીં જંગલમાં જ રાત પડવા આવી અંધારું થયું. ખીછાનામાં સૂતાં સૂતા વિચાર આવ્યો કે રખેને વાઘ આવે તો ત્યાં તો વાઘભાઈ હાજર. !. ! ....

આમ મનની વૃત્તિ કયે વખતે શું શું કરી નાખે તેની શી ખબર ? આટલા વાસ્તે જ મનને કોઈ ઓળખી શકતા નથી.

માણસ પોતાનું મન પારખી શકતો નથી ત્યાં બીજાનું–પારકું મન પારખવાની ધૃષ્ટતા કરે તે કેમ પાલવે ? પોતાને અમુક વૃત્તિઓ કેમ થઈ આવી ? ક્રોધ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી છતાં અજાણતાં કેમ ક્રોધ થઈ ગયો ? અમુક ન ખાવાનું નીમ લીધું હતું છતાં કેમ ખાઈ લીધું ? અમુક વિચારને મનમાં પેસવા ન દેવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો છતાં તે જ વખતે તે વિચાર આવ્યો શા માટે ? આ બધું સમજી શકાતું નથી.

આધુનિક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓનો અખતરો આ દિશામાં થયો છે, પણ તેઓ કંઈ નિકાલ લાવી શકયા નથી. તેઓ પણ મુંઝાયા છે; મનની ક્રિયા–પ્રક્રિયા તેમને ભ્રમમાં નાખી દે છે. તેઓ કહે છે કે મન એ બહુ કોમળ છે, તેના પર લાગણીઓનું દબાણ હોય છે; માટે મનને બહુ મારવું નહિ, મુંઝાવા દેવું નહિ; પણ મનને આનંદમાં રાખો; ચિંતા ઉપાધિને તેનાથી બનતી વેગળી રાખો. સુખ એટલે મનની ઊર્મિએ ઊર્મિનું નૃત્ય.

પણ બીજો એક લેખક ઊલટું જ કહે છે.

जानामि धर्मम् न च मे प्रवृत्तिः।
जानाम्यधर्मम् न च मे निवृत्ति ।

હું ધર્મ શું છે તે જાણું છું છતાં તેમાં પ્રવૃત્ત થઈ શકતો નથી; હું અધર્મ શું છે તે જાણું છું છતાં તેમાંથી નિવૃત્ત થઈ શકતો નથી.

મનની ગતિ જ ન્યારી છે.

મન રોકી શકાતું નથી; ચિત્તનો નિરોધ થઇ શકતો નથી. જે વખતે જે થવું જોઇએ તે તે વખતે મનથી થઈ શકતું નથી. મનુષ્ય નાનો હોય તેમ તેનું મન મોટું હોય છે, પણ મનુષ્ય જેમ જેમ મોટો થાય છે તેમ તેનું મન નાનું થાય છે.

ત્યારે મનને કઈ મર્યાદા ખરી ?

જવાબ હામાં જ આવે છે. મનુષ્યનું મન મર્યાદિત છે.

પૂર્વ મીમાંસા–દર્શનના પ્રણેતા જૈમિની અને જર્મન તત્ત્વચિંતક કેન્ટની વિચારસરણીમાં સામ્ય છે. તેઓ બંને કબૂલ કરે છે કે અધ્યાત્મવાદને સ્પર્શતા પ્રશ્નોનો નિચોડ લાવવા માટે માનવ મન બહુ જ સંકુચિત છે, તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યની બુદ્ધિ ઇચ્છાશક્તિઓથી પરિમિત થયેલી છે. તેથી બુદ્ધિ સત્યના વિજ્ઞાનનું નિર્માણ કરી શકતી નથી. તેથી સત્ય જ્ઞાનનો રસ્તો પ્રમાણ શાસ્ત્રની આંટીઘૂંટીમાંથી ઉપલબ્ધ થઇ શકવાનો નથી, પરંતુ તેની રીત એ કે આપણે આપણા દરરોજના આચારવિચારને સુધારવા જોઈએ અને શુદ્ધ કરવા જોઇએ; તો જ તે વસ્તુ શકય બને તેમ છે. બુદ્ધિને તેની અમર્યાદિત દોટમાંથી અટકાવવાની જરૂર છે

બુદ્ધિ વકીલ બની જાય છે અને એકી સાથે વ્યાઘાતમક વસ્તુઓ સાબિત કરી

રસનો રસગણનામાંથી કક્કો જ કહાડી નાંખે છે ! એ રસ લેખાય જ નહીં એમ લવે છે ! સાંભળ, શાંતરસની પિછાન માટે નીચેના ત્રણ પદ બરાબર હૃદયમાં ઉતારી લેવાની અગત્ય છે–

પ્રથમ પદમાં–ભ્રાંતિ કે સંશય રહિત વીતરાગની વાણીમાં સચોટ શ્રદ્ધા અર્થાત્ જે જિનપ્રભુએ કહ્યું છે તે સત્ય છે એ માન્યતા.

દ્વિતીય પદમાં–સિદ્ધાંતના સાચા અભ્યાસના જ્ઞાતા એવા ગુરુમહારાજનો સતત પરિચય.

તૃતીય પદમાં–આત્મસ્વરૂપપ્રાપ્તિ સુખે થઇ શકે એમાં કોઈ પ્રકારની આડખીલી ન થાય એવી વિધિનું અનુસરણ અર્થાત્ એ રૂપકરણી.

આ ત્રણ મુદ્દા માટે યોગીરાજ આનંદઘને નિમ્ન કડીઓ આલેખી છે–

ભાવ અવિશુદ્ધ સુવિશુદ્ધ જે,
કહ્યા જિનવર દેવ રે;
તે તેમ અવિતથ્થ સદ્દહે,
પ્રથમ એ શાંતિપદ સેવ રે.

પ્રથમ પદની વ્યાખ્યા એ કડીમાં પૂરી કરી, બીજા પદ માટે એટલે કે ગુરુ કેવા હોય તેના લક્ષણ સુચવતાં વદે છે કે—

આગમધર, ગુરુ સમકિતી,
કિરિયા સંવર સાર રે;
સંપ્રદાયી, અવંચક સદા,
શુચિ અનુભવ આધાર રે.
શુદ્ધ આલંબન આદરે,
તજી અવર જંજાલ રે;
તામસીવૃત્તિ સવિ પરિહરી,
ભજે સાત્ત્વિકી સાલ રે.

ઉપરના લક્ષણોવાળા ગુરુ, કદીપણ ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા કરતા નથી, એટલે કે એમના વચનમાં પરસ્પર વિરોધ આવતો નથી. દરેક વસ્તુના અર્થ અરસ–પરસ સંબંધવાળા કરે છે અને જેમની વાણીમાં નૈગમ–સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋજુસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂતરૂપ જે સાત નયો ભગવંતે દર્શાવ્યા છે તે સમાયેલા હોય છે. એવા શાંતરસના ભરેલા ગુરુ તે શિવસુંદરીનો મેળાપ કરાવવામાં કારણરૂપ નિવડે છે.

ત્રીજા પદના આરંભમાં નિમ્ન કડીથી પ્રારંભ થાય છે—

વિધિ પ્રતિષેધ કરી આતમા,
પદારથ અવિરોધ રે;
ગ્રહણવિધિ મહાજને પરિગ્રહ્યો,
ઈસ્યો આગમે બોધ રે.

એનો આશય એ છે કે ઉપર પ્રમાણે સાધુના સંપર્કથી મુમુક્ષુ આત્મા વિધિ અને નિષેધનો યથાયોગ્ય વિવેક કરે છે—

જે કરણીદ્વારા આત્મસ્વરૂપ સુખે ગ્રહણ થાય તેનું નામ વિધિ. જે બાબતો ઉપરોક્ત આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્નકારક હોય તે ન ગ્રહણ કરવારૂપ કાર્ય એનું નામ પ્રતિષેધ. આ પ્રકારના વિવેકથી વાસિત આત્મા, ક્ષુદ્ર અંતઃકરણવાળા, મમત્વધારી, હઠાગ્રહી અગર તો જેમના વચનથી શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ થાય તેવા મનુષ્યોની સંગતનો ત્યાગ કરે અને જ્ઞાન, દર્શન તેમજ ચારિત્રરૂપ ગુણત્રિપુટીને ધારણ કરનારા સદ્ગુરુનો સમાગમ વધારે, વિશેષમાં મન, વચન અને કાયાના યોગો પર કાબૂ જમાવવામાં ફતેહમંદ થાય તો મુક્તિ નિશ્ચયપણે પ્રાપ્ત થાય કેમ કે ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ તે જ કર્મક્ષયનું મૂળ કારણ છે.

જ્યારે આત્મા ઉપરોક્ત માર્ગે પ્રગતિ કરતો આત્મસ્વભાવમાં વર્તે છે ત્યારે એના ચિત્તની દશા કેવા પ્રકારની સમભાવના ધારણ કરે છે તે નિમ્ન કડીયુગલમાં બતાવેલ છે

માન અપમાન ચિત્ત સમ ગણે,
સમ ગણે કનક પાષાણ રે;
વંદક નિંદક સમ ગણે
ઈસ્યો હોય તું જાણ રે.
સર્વ જગ-જંતુને સમ ગણે,
સમ ગણે તૃણમણિ ભાવ રે;
મુક્તિ સંસાર બેહુ સમ ગણે,
મુણે ભવજળનિધિ નાવ રે

આવો સમભાવ જે આત્માના મનો પ્રદેશને વિષે સતત રમતો હોય છે તે આત્માને એક જ અંતરનાદ સંભળાય છે અને તે એ જ કે–

મારો આત્મા જ્ઞાનદર્શન સ્વભાવવંત છે: એ એક અદ્વિતીય સ્વરૂપમયી ચેતનાનો આશ્રય કરી રહ્યો છે. એ ચેતના વિના બીજા સર્વ પુદ્ગલ સંબંધ, શરીર, પુન્ય, પાપાદિ સંયોગ જન્ય છે. એ સૂચક નિમ્ન ગાથા મનન કરવા યોગ્ય છે

આપણો આતમભાવ જે એક ચેતનાધાર રે;
અવર સવિ સાથ સંયોગથી, એહ નિજ પરિ-
કર સાર રે.

શાંતરસના સાર સમાન, જૈનદર્શનના હાર્દ સમાન અને આત્મસાક્ષાત્કારમાં અનન્ય અવલંબન સમાન–શ્રીશાંતિનાથ પ્રભુના મુખેથી ઉપરનું બ્યાન શ્રવણ કરી અધ્યાત્મરસિક જીવડો હર્ષાન્વિત થઇ એટલી હદે થનગની ઊઠે છે કે એના મુખેથી નિમ્ન વાક્યો સહસા બહિરગત થાય છે—

અહો અહો હું મુજને કહું,
નમો મુજ નમો મુજ રે;
અમિત ફળદાન દાતારની,
જેહની ભેટ થઇ તુજ રે.

જે ચીજની પ્રાપ્તિ સારુ અત્યાર સુધી અહોંપહોં થઈ ચોતરફ વલખા મારી રહ્યો હતો એ તો પોતાના હૃદયની ગુહામાં પડી છે. એના પર લાગેલા આવરણો અત્યાર સુધી સાચી ઝાંખી થવા નહોતા દેતાં તે શ્રી શાંતિનાથના ઉપદેશરૂપી વારિથી ધોવાઈ જતાં–સાચું દર્શન સહજ લાધ્યું એટલે જ આત્મા પોતે પોતાને નમસ્કાર કરવામા તદ્રૂપ બન્યો.

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુએ શાંતરસનું જે સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે અને જેના શ્રવણથી અધ્યાત્મી જીવડાને કોઇ નૂતન પ્રકાશનો અનુભવ પ્રાપ્ત થયો છે, એ કાયમી કરવો હોય તો મનની એકાગ્રતા કાયમ કરી, અભ્યાસ ચાલુ રાખવાની જરૂર છે **ધરી શુદ્ધ પ્રણિધાન રે** એ પંદરમી કડીનું પદ જરા પણ લક્ષ બહાર થવા ન દેવુ જોઇએ જેનુ લક્ષ્ય એ પદ પર લાગેલુ છે તેને 'આનંદઘનપદ' સામે જ છે.

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી—

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.*

(અનુવાદ)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૦૭ થી શરૂ)

પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય અને આજની કહેવાતી સંસ્કૃતિમાં જમીન આસમાન જેટલો તફાવત છે. આજની સંસ્કૃતિ છેક અધર્મ અને સ્વાર્થમય છે. તેનાં સ્વાર્થી અને ભાકુતી તત્ત્વોથી દુનિયામાં દુઃખ અને પારતંત્ર્યમાં ઓર વધારો થયો છે. તમામ પ્રકારનાં નૈતિક બંધનોનો સર્વથા વિચ્છેદ થયો છે. અનેક પ્રકારના દંભથી દુનિયાની ભયંકરમાં ભયંકર દુર્દશા થઇ છે. આજના ધર્મગુરુઓ પણ જગત્‌નાં ઘોર અધઃપતનમાં કારણભૂત થયા છે. ધર્મગુરુઓનાં અજ્ઞાન અને અસત્યને કારણે, જનતાનું અધઃપતન વૃદ્ધિગત થાય છે. કુગુરુઓની વિશેષતાને લઇને જગતનો ઘોર અધઃપાત થઇ રહ્યો છે.

સત્ય જ્ઞાનનો નાશ થવાથી જ જગત્‌ની ઘોર દુર્દશા થઇ છે એમ કહીએ તો ચાલે. સત્ય જ્ઞાનરૂપ મહાશક્તિના વિનાશથી જગત્ ઉન્માર્ગે વળ્યું છે. સત્ય જ્ઞાનના સાર્વત્રિક અભાવને કારણે જ જનતાની સ્થિતિ કેવળ ભ્રમ–ભ્રાન્તિમય બની ગઇ છે. નિરાધાર જેવી સ્થિતિમાં સર્વત્ર દંભનું જ સામ્રાજ્ય થયું છે.

કુદરતના સર્વ નિયમો સદાકાળ અવિચળ છે. એ દિવ્ય નિયમોનું યથાર્થ પાલન કર્યા વિના જીવનનાં કોઇ પણ ક્ષેત્રમાં વાસ્તવિક પ્રગતિ કોઇ કાળે પણ શક્ય નથી. કુદરતનાં નિયમોનાં પાલનથી મહારાજ્યોનું નિર્માણ થાય છે. એ નિયમોનો ભંગ થતાં મહારાજ્યોનો કચ્ચરઘાણ વળે છે. ગમે તેવાં મહારાજ્યનું નામનિશાન પણ નથી રહેતું. ભ્રાતૃભાવ અને પ્રેમથી જ દરેક મહારાજ્યની પ્રગતિ થાય છે. તિરસ્કાર અને વિદ્વેષવૃત્તિથી કોઇ પણ મહારાજ્યનો સર્વથા લય જ થાય છે. કોઇ મનુષ્ય, કુટુંબ, સમાજ, નગર; રાષ્ટ્ર આદિના સંબંધમાં પણ આમ જ સમજવું. તાત્પર્ય એ કે, ભ્રાતૃભાવ એ સર્વની ઉન્નતિનું પ્રધાન કારણ છે. વિદ્વેષવૃત્તિ પ્રાણીમાત્રની દુર્દશામાં મુખ્ય કારણરૂપ છે.

ભ્રાતૃભાવથી ગુણાનુરાગ વૃત્તિ આવે છે,* સ્વાર્થવૃત્તિનો વિચ્છેદ થાય છે. ભ્રાતૃભાવને અભાવે અનીતિ, દંભ અને કલહ–વૃત્તિનો ઉદ્‌ભવ થયા કરે છે. ભ્રાતૃભાવ વિના સર્વ વિનાશનાં કારણરૂપ નિર્દયતાની પરિણતિ પણ થાય છે.

ભ્રાતૃભાવ અને સદિચ્છા એ સુરાજ્યનાં પ્રધાન તત્ત્વો છે. રાજારૂપી વૃક્ષનો આધાર પ્રજારૂપ મૂળ ઉપર નિર્ભર રહે છે એમ જગવિખ્યાત કવિ શેખ સાદીએ કહ્યું છે. શુભ ભાવના અને ભ્રાતૃભાવથી રાજા અને રાજ્યની શકિત અને ગૌરવ વધે છે. પ્રજાના વાસ્તવિક સંતોષથી, રાજાનાં સુખ સંતોષ કાયમ જ રહે છે.

ભ્રાતૃભાવને તિલાંજલી આપી, કેવલ સ્વાર્થમય વૃત્તિથી કોઇ મનુષ્ય કે કોઇ રાજ્ય વસ્તુતઃ કાયમ સુખી થાય એ સર્વદા અશકય જ છે. ભ્રાતૃભાવ વિના મનુષ્ય આદિનો એવો ઘોર વિનિપાત થાય છે કે, વિદ્વેષને પંથે ખૂબ આગળ વધી ગયા બાદ

---

* મૂળ લેખક બાબુ શ્રી ચંપતરાય જૈની, બેરીસ્ટર એટ–લૉ.

* પોતાનો દોષ જોવા અને પારકાના ગુણો જ નીરખવા એ આત્મજ્ઞાનીઓનો ધર્મ છે. મહાપુરુષો આથી ગુણાનુરાગનો પરમબોધ વારંવાર આપે છે. એક ચારિત્ર ભ્રષ્ટ સ્ત્રીને પત્થરથી તાડન કરવા નિમિત્તે તત્પર થયેલા માનવસમૂહને ઈસુએ રોકી, આત્મનિરીક્ષણથી પોતાની ચારિત્રભ્રષ્ટતા આદિ દોષો વિચારપૂર્વક નીરખવાનો અને બીજાઓના ગુણોનું જ નિરીક્ષણ કરી ગુણાનુરાગ–વૃત્તિ કેળવવાનો સદુપદેશ આપ્યો હતો. ગુણાનુરાગની આવશ્યકતા માટે આ પ્રસંગ એક વિરલ દષ્ટાન્તરૂપ છે.

ભ્રાતૃભાવરૂપ સન્માર્ગ ગ્રહણ કરવાનું અત્યંત દુર્ઘટ બને છે. આજના ઘણાખરા રાજનીતિજ્ઞો પ્રાયઃ વિદ્વેષવૃત્તિથી શાસન કરી રહ્યા છે એ સુવિદિત છે. રાજ્યપુરુષોની તેવી કટ્ટર વિદ્વેષવૃત્તિથી જગતનો પ્રત્યક્ષ રીતે ઘોર વિનાશ થઈ જાય છે જે રાજ્યના રાજનીતિજ્ઞ પોતાનાં રાષ્ટ્રનાં કહેવાતાં માત્ર ગૌરવ માટે આખીયે દુનિયાનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાનું ધ્યેય સેવે છે. આ રીતે તેઓ કુદરતના મહાન્ નિયમોનું છડેચોક ઉલ્લંઘન કરી રહ્યા છે. ભ્રાતૃભાવ અને પ્રેમના સુદૃઢ સંસ્થાપના વિના કોઇ રાજ્યની સ્થિરતા અને ચિરસ્થાયીતા કદાપિ ન સંભવી શકે એ રહસ્યસૂચક ઇતિહાસના મહાન્ બોધપાઠનું આજે પ્રાય વિસ્મરણ થયું છે. ગમે તેવાં પ્રાવિણ્ય અને ગમે તેટલાં શસ્ત્રાસ્ત્રોથી, કોઈ દેશનું શાસન ભ્રાતૃભાવને અભાવે ચિરસ્થાયી બની શકતું નથી. એવાં શાસનના સૂત્રધારોના સમસ્ત દુનિયા ઉપર અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાના મનોરથો સર્વદા નિષ્ફળ નીવડે છે. એ દુષ્ટ મનોરથો આખરે મીટ્ટીમાં જ મળી જાય છે. એ મનોરથો કોઇ પણ પ્રકારનાં પરિણામ વિના સ્વપ્નરૂપે જ રહે છે, એમ ભૂતકાળનો ઇતિહાસ કહે છે.

જગતના શાસનની મહત્ત્વાકાંક્ષાથી, જગતનાં રાષ્ટ્રોમાં અયોગ્ય સ્પર્ધાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. પરસ્પર ભય-વૃત્તિનું સર્વત્ર અધિરાજ્ય થાય છે. અભૂતપૂર્વ શસ્ત્રાસ્ત્રોની અનેરી સામગ્રીથી દુનિયાનાં મહાન્ રાજ્યો એકબીજાના વિનાશના મનોરથો સદૈવ સેવે છે. જગત્માંથી શાંતિનો સંપૂર્ણ લોપ થયો છે. કોઇ દેશ આખીયે દુનિયા ઉપર વિજય મેળવે એ સર્વદા અસંભાવ્ય હોવા છતાં, જગત્ શાસનના મનોરથોનો ઉચ્છેદ ન થવાથી જગત્માં અશાન્તિ, અસુખ અને આશંકાનું સર્વત્ર અધિરાજ્ય થયું છે.

બીજાં મોટા રાજ્યોના બળના ભયથી, જે તે રાજ્યને સૈન્ય આદિ નિમિત્તે પ્રતિવર્ષ કરોડોનો વ્યય કરવો પડે છે. કરોડોના કરોના વિષમ ભારથી પ્રજામાં તીવ્ર અસંતોષ વ્યાપે છે. આવું રાજકારણ સત્યતઃ અનિષ્ટતાની પરાકાષ્ઠારૂપ છે, એમ નિઃશંક રીતે કહી શકાય.

દુનિયાનો લગભગ દરેક દેશ શસ્ત્રાસ્ત્રોથી સુસજ્જિત હોય એ સ્થિતિમાં જગત્માં શાન્તિ ક્યાંથી સંભવી શકે? ચિરસ્થાયી ભયયુક્ત સ્થિતિમાં સુરક્ષિતતા કેવી રીતે શક્ય હોય ? શાન્તિને ભોગે કરોડોનો દુર્વ્યય થાય એ સ્થિતિમાં કોઇ દેશમાં આંતરિક કે બાહ્ય શાન્તિ ક્યાંથી હોય ? જો જગત્નાં રાજકારણમાં પ્રેમ અને ભ્રાતૃભાવને પ્રાધાન્ય હોય તો દુનિયાની સ્થિતિ આવી ઘોર વિપરીત કદાપિ ન બને એ નિઃશંક છે. પ્રેમરૂપ મહાશક્તિથી ભયનો ઉચ્છેદ થાય છે. એ મહાશક્તિથી સર્વનું વિશુદ્ધ ભાવે સંકલન થાય છે. પ્રેમથી સહકાર અને સુસંપનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. જગત્નાં રાજકારણના સિદ્ધાન્તોમાં પ્રેમને જ વિશિષ્ટ સ્થાન હોય તો જગત્ આખું સુખ અને શાન્તિમય બની જાય. જગત્માં પરસ્પર ભય-વૃત્તિનું નામનિશાન પણ ન રહે. જગત્ના લોકો ભ્રાતૃભાવથી એક બીજા સાથે સદૈવ સંલગ્ન રહે. જગતમાં મૈત્રીભાવનું સર્વત્ર અધિરાજ્ય થાય. પ્રેમથી જગત્ સ્વર્ગમય બને જ. પ્રેમનો આવો અદ્ભુત પ્રભાવ છે.

જ્યાં પ્રેમ હોય ત્યાં અશ્રદ્ધાની પરિણતિ નથી થતી. પ્રેમથી સદિચ્છા અને શ્રદ્ધાનો સમુદ્ભવ અવશ્ય થાય છે. પ્રેમને કારણે, રાજા પોતાની પ્રજા અને રાજ્યનાં રક્ષણ માટે યુદ્ધ પણ કરી શકે છે આ યુદ્ધ તે નીતિ-યુદ્ધ છે. યુદ્ધમાં સર્વ રીતે નીતિનું જ પાલન થાય છે. આવાં યુદ્ધોમાં તટસ્થ પ્રજાજનોને કોઇ પણ પ્રકારનું દુઃખ આપવામાં નથી આવતું. પુરાતન કાળમાં આવાં નીતિ-યુદ્ધો ઘણાયે થતાં હતાં. એ નીતિ-યુદ્ધોમાં ઉન્મત્ત સ્વરૂપનાં આધુનિક રાજકારણને કશુંયે સ્થાન ન જ હતું. રાજાઓ નીતિ-યુદ્ધો પોતાના કોઇ સ્વાર્થને ખાતર ન કરતા. એ નીતિ-યુદ્ધોથી જગદ્વ્યાપી વિગ્રહ જગાવવાની કે જગત્ આખામાં પોતાની સત્તા

જમાવવાની કોઇને સ્વપ્ને પણ ઇચ્છા ન જ થતી. નીતિ–યુદ્ધો પ્રેમના અવિચલ સિદ્ધાન્ત ઉપર જ નિર્ભર રહેતાં.

પ્રેમથી સત્ય ગૌરવની નિષ્પત્તિ થાય છે. પ્રેમથી વિશ્વાસનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. તિરસ્કાર–વૃત્તિથી વૈરવૃત્તિ અને આશંકા પરિણમે છે. પ્રેમથી આંતરિક અને બાહ્ય શાન્તિ અને ઐક્યના ઉદ્‌ગણ પણ થાય છે. આદર્શ નૃપતિ શ્રી રામચંદ્રના રાજ્યકાળમાં કોઈ ભય શું એ જાણતું પણ નહોતું. સર્વ પ્રજાજનોનો પરસ્પર સંપૂર્ણ પ્રેમ હોવાથી સર્વત્ર શાન્તિ અને સુખ પ્રવર્ત્તતાં હતાં.

આજે પણ જનતામાંથી તિરસ્કારનો તિરોભાવ થાય અને સંપૂર્ણ પ્રેમની સર્વત્ર પરિણતિ થાય તો જનતામાં સુખ સંપત્તિ અને શાન્તિ ઉભરાઇ જાય એ નિઃશંક છે. રાજ્યશાસનો પ્રેમથી પ્રવર્ત્તવા માંડે તો સર્વત્ર સંતોષ વ્યાપી રહે. લાખો શસ્ત્રાસ્ત્રો અને મહાન્ સૈન્યોની કંઇ જરૂર ન રહે, રાષ્ટ્ર–બલવર્દ્ધક સર્વ ક્ષેત્રોને યોગ્ય પોષણ મળે. આજનું રાજકારણ જ એવું છે કે એને પ્રતાપે યુધ્ધો થયાં જ કરે. આધુનિક રાજકારણથી શાન્તિની સ્થાપના કોઇ કાળે શક્ય જ નથી. આથી એમાં યોગ્ય પરિવર્તન થવું ઘટે છે. જે તે રાજ્યતંત્રમાં જે અનિયંત્રિત તત્ત્વો હોય તેનો સર્વથા ઉચ્છેદ કરીને પ્રત્યેક રાજ્યતંત્રનું નિર્માણ વિશુદ્ધ પ્રેમ અને પાત્રતાયુક્ત શક્તિ ઉપર જ થવું જોઇએ. આ પ્રમાણે રાજતંત્રોમાં યોગ્ય પરિવર્તન કરવામાં જગત્નો કલ્યાણમાર્ગ છે. દુઃખી અને પીડિત જનતાનો એ મુક્તિમંત્ર છે. વિશુદ્ધ પ્રેમ ઉપર જ સંસ્થાપન થતાં રાજ્યતંત્રોમાં જ જગત્નો વાસ્તવિક ઉદ્ધાર છે.

વિશુદ્ધ પ્રેમની સંસ્થાપના પ્રજ્ઞાથી થાય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમથી ભય અને દંભનું નિર્મૂલન થાય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમભાવથી વિગ્રહની અશાન્તિયુક્ત પરિસ્થિતિ પરમાત્માનાં અધિરાજ્યરૂપે પરિણમે છે. પ્રેમના અવિચળ સિદ્ધાન્તનો સ્વીકાર ન થાય ત્યાં સુધી રાજકારણનાં સર્વ ધ્યેયો નિષ્ફળ નીવડે છે. કોઇ પણ ધ્યેય ચિરસ્થાયી બની શકતું નથી. કોઇ પણ રાજ્ય અસ્ત્રશસ્ત્રોની ગમે તેટલી સામગ્રી છતાં ચિરકાલ સુધી ટકી શકતું નથી.

રાજકીય મહત્તા હૃદયની નીતિ ઉપર જ નિર્ભર રહે છે. હૃદયની નીતિનાં અનુકરણમાં જ રાજકીય ગૌરવ સચવાય છે. પ્રેમ કે સદિચ્છાનો ઉચ્છેદ થતાં, રાજકીય ગૌરવનો તિરોભાવ થાય છે. જે પ્રજાઓ પ્રેમ અને ભ્રાતૃભાવને તિલાંજલી આપી, અહંભાવ આદિથી ઓતપ્રોત બને છે તે પ્રજાઓનું અધઃપતન થાય છે એ નિઃસંશય છે. રોમનો*, યહુદીઓ અને હિન્દીઓનું અધઃપતન પ્રેમ અને ભ્રાતૃભાવના પરિત્યાગથી કોઇ પ્રજાનું કેવું અધઃપતન થાય છે તેનાં દૃષ્ટાન્ત રૂપ છે. સત્યની ઉપેક્ષાથી હિન્દીઓમાં કુસંપનો પ્રાદુર્ભાવ થયો અને એ રીતે હિન્દીઓનો અધઃપાત થયો. હિન્દીઓના મુસ્લીમ વિજેતાઓનો પણ ભ્રાતૃભાવને અભાવે જ વિનિપાત થયો. (ચાલુ)

---

* રોમનો અહંભાવ ઉપરાંત ખાનપાન આદિમાં અત્યંત ઉન્મત્ત બની ગયા હતા. Eat, drink and be merry (ખાઓ, પીઓ અને આનંદ–વિલાસ કરો) એ એપીક્યુરીયન તત્ત્વજ્ઞાન તેમને અત્યંત રુચિકર થઇ પડયું હતું. હજારો રોમનો ખાનપાનના એટલા શોખીન બન્યા હતા કે, પ્રતિદિન અનેકવાર આહાર આદિ ગ્રહણ થઈ શકે તે માટે તેઓ આહાર ગ્રહણ કરી વમન કરતા. પાછો આહાર લેતા અને વમન કરતા. આ પ્રમાણે નિરંતર ચાલ્યા કરતું હતું. અતિશય વિલાસ–વૃત્તિને કારણે જ રોમનોનું અધઃપતન થયું એ સુવિદિત છે.

અનુ : અભ્યાસી B. A.

સાધન સંબંધી કેટલીક વાતો.

સાધન સંબંધી નીચેના ત્રણ સુંદર પ્રશ્નો પર જરા વિચાર કરીએ.

(૧) શુદ્ધ, સાત્ત્વિક જીવન કેવી રીતે જીવી શકાય?

(૨) ભક્તિ કેવા પ્રકારની જોઇએ?

(૩) મન ખૂબ જ ચંચળ છે, તેને વશ કરવાનો શો ઉપાય?

(૧) સદ્ગુણ-સદાચારનું સેવન તથા દુર્ગુણ-દુરાચારનો ત્યાગ એ જ શુધ્ધ, સાત્ત્વિક જીવનનું સ્વરૂપ છે સદ્ગુણ-સદાચાર તથા દુર્ગુણ-દુરાચારની ટૂંકી વ્યાખ્યા એવી છે કે સદ્ગુણ-સદાચાર દૈવી સંપત્તિના નામથી ઓળખાય છે. અને દુર્ગુણ-દુરાચાર આસુરી સંપત્તિના નામથી ઓળખાય છે. દૈવી સંપત્તિનું સ્વરૂપ આ પ્રકારનું છેઃ—

अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ।
दानं दमश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥
अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः शान्तिरपैशुनम् ।
दया भूतेष्वलोलुपत्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥
तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नातिमानिता ।

અર્થાત્ કોઇપણ કારણથી ભય ન થવો; અંતઃકરણ સારી રીતે સ્વચ્છ હોવું; પરમાત્માના સ્વરૂપનું તત્ત્વ જાણવા માટે તેના ધ્યાનરૂપી યોગમાં નિરંતર દઢતાપૂર્વક સ્થિત રહેવું; દેશ, કાળ, પાત્રનો વિચાર કરીને કેવળ કર્તવ્ય-બુધ્ધિથી દ્રવ્ય અથવા આવશ્યક વસ્તુનું દાન કરવું; ઇન્દ્રિયોને પોતાને વશ રાખવી અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોદ્વારા નિષિધ્ધ વિષયોનું સેવન ન કરવું તેમજ વિહિત ભોગોનું પણ યોગ્ય માત્રાથી વધારે સેવન ન કરવું; ભગવાનની અથવા કોઇ શાસ્ત્રોક્ત દેવતાની મૂર્તિની શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી અધિકારાનુસાર પૂજા કરવી તથા ઉત્તમ કર્મોનું આચરણ કરવું; શાસ્ત્રોના પઠન-પાઠનપૂર્વક ભગવાનના નામ તથા ગુણોનું કીર્તન કરવું; સ્વધર્મપાલન માટે કષ્ટ સહન કરવું તથા શાસ્ત્રાનુમોદિત વ્રત-ઉપવાસ, તીર્થાટન વગેરે કરવું; શરીર તેમજ ઇન્દ્રિયો સહિત અંતઃકરણની સરલતા; મન, વાણી, શરીરવડે કોઇને કોઇપણ પ્રકારનું કષ્ટ ન દેવું; અંતઃકરણ તેમજ ઇન્દ્રિયો જે નિશ્ચય કર્યો હોય તે પ્રિય શબ્દોમાં કહેવો; આપણું ખરાબ કરનાર પ્રત્યે પણ ક્રોધ ન કરવો; કર્મોમા કર્ત્તાપણાના અભિમાનનો ત્યાગ; અંતઃકરણની ઉપશમતા અર્થાત્ ચિત્તની ચંચળતાનો અભાવ; કોઇની પણ નિન્દા, ચાડી-ચુગલી ન કરવી; સઘળા પ્રાણીઓ પર હેતુ રહિત દયા કરવી; ઇન્દ્રિયોનો વિષયોની સાથે સંયોગ થવા છતાં પણ આસક્તિ ન થવી; સ્વભાવની કોમળતા; લોક તેમજ શાસ્ત્રથી વિરુધ્ધ આચરણમા લજ્જા; વ્યર્થ ચેષ્ટાઓનો અભાવ; *તેજ; ક્ષમા; મોટામાં મોટું દુઃખ આવે તો પણ વિચલિત ન થવું; પવિત્રતા; કોઇપણ પ્રાણી પ્રત્યે વૈરભાવ ન રાખવો તથા વર્ણ, જાતિ, કુલ, વિદ્યા, રૂપ, ધન, બળ, વગેરેનું અભિમાન ન કરવું—એ સર્વ દૈવી સંપત્તિના લક્ષણ છે. દૈવી સંપત્તિ બતાવવાની સાથે એ વાત આપોઆપ સમજાઇ જાય એમ છે કે તેના વિરોધી જેટલા ગુણો તેમજ આચરણ છે તે બધા, આસુરી સંપત્તિના અંતર્ગત છે.

તે સિવાય આસુરી સંપત્તિના જુદા લક્ષણ પણ કહ્યા છે કે—

दम्भो दर्पोऽभिमानश्च, क्रोधः पारुष्यमेव च ।
अज्ञानं चाभिजातस्य, पार्थ ! संपदमासुरीम् ॥

* શ્રેષ્ઠ પુરૂષોની એ શક્તિનુ નામ 'તેજ' છે કે જેના પ્રભાવથી તેની સામે વિષયાસક્ત અને નીચ પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય પણ ઘણે ભાગે અન્યાયાચરણ કરતો અટકીને તેના કથનાનુસાર શ્રેષ્ઠ કર્મોમા પ્રવૃત્ત થઈ જાય છે.

રોજ વરઘોડાની સાથે શ્રી આત્માનંદ જૈન ભુવનમાં સિદ્ધાચળજી પટ્ટના દર્શન કરી પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજની પાદુકાના દર્શન શ્રી સંઘ સહિત આચાર્ય મહારાજે સપરિવાર કર્યા હતા.

કારતક વદ ૨ તા. ૧૭-૧૧-૪૦ના રોજ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના મકાનનું ખાતમુહૂર્ત શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ સમસ્ત બાબુ ફૂલચંદજી જૈન મોવા રેવન્યુ કમીશ્નર, કાશ્મીર સ્ટેટના શુભ હસ્તે સવા-આઠ વાગે કરવામાં આવ્યું. બાદ જાહેર સભા ભરી બાબુ મોહનલાલે સંઘ સમક્ષ માનપત્ર વાંચી શ્રી રેવન્યુ કમીશ્નરને અર્પણ કર્યું.

ત્યારબાદ આચાર્ય મહારાજે કેળવણી અને બોર્ડિંગોની જરૂરીયાત ઉપર એક મનનીય વ્યાખ્યાન આપ્યું. સેક્રેટરીએ ગુરુકુળનો રિપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યા બાદ માનપત્રનો સ્વીકાર કરતા રેવન્યુ કમીશ્નર સાહેબે રૂા. ૧૦૦૧), રૂા. ૨૦૦૦) નારોવાલવાસી લાલા જંગેરીમલજીએ, રૂા. ૫૦૧) એક ઓરડા માટે સાધ્વીજી શ્રી દેવશ્રીજીના ઉપદેશથી શ્રાવિકા સંઘ ગુજરાનવાલાએ, રૂા. ૫૦૧) લાલા ગોકુળશાહ જૈન મન્હાણી ધનદેવીના નામે એક ઓરડા માટે, રૂા. ૬૦ ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓ માટે આજના ભોજન નિમિત્તે આપવામાં આવ્યા.

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ તરફથી રૂા. ૨૧) આર્ય સમાજ ગુરુકુળ અને રૂા. ૧૧) હિન્દુ સ્કૂલને આપ્યા, અને આર્ય સમાજ ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતાએ પોતાના તરફથી રૂા. ૫૧) શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળને આપી સહકાર સાધ્યો. એ રીતે પ્રભાવના વગેરે થતાં સભા વિસર્જન થઇ હતી.

જયંતી—

કારતક શુદ ૧૫ ના રોજ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની જયંતી મ્યુનિસિપાલ કમીશ્નરના અધ્યક્ષપણા નીચે સમારોહપૂર્વક ઊજવવામાં આવી. અનેક વિદ્વાનોના તે વિષયો ઉપર ભાષણો થયા. આચાર્ય મહારાજ વિહાર કરવાની ઉતાવળ કરતાં ત્યાંની જૈન અને જૈનેતર પ્રજાના ઘણા જ આગ્રહથી થોડા દિવસ રહી વિહાર કરશે.

સર્વધર્મ પરિષદમાં ભાષણ.

તા. ૧ ડીસેમ્બર ૧૯૪૦ ના મુસલમાનોની અંજમને અહમદિયા તરફથી પંજાબમાં કેટલાક સ્થાનોમાં સર્વધર્મ પરિષદની આયોજના કરવામાં આવી હતી. તેમની તરફથી જૈન સમાજને પણ પોતાના અંતિમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરસ્વામીનું ચરિત્ર અને તેમનો સંદેશ સંભળાવવાને માટે નિમંત્રણ મળ્યું હતું.

ગુજરાંવાલામાં આચાર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના ધર્માધ્યાપક પંડિત ઇશ્વરલાલજી જૈને જૈન સમાજ તરફથી પ્રવચન કર્યું હતું જેમાં ભગવાન મહાવીરનું ચરિત્ર અને તેમનો સંદેશ, અહિંસા, સ્યાદ્વાદ અને વિશ્વપ્રેમ ઉપર સારો પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

તે પ્રમાણે રાવલપીંડિમાં શ્રી પૃથ્વીરાજજી જૈને પ્રવચન કર્યું હતું.

આચાર્યશ્રીજીનો વિહાર.

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર વિહાર કરી શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળમાં પધાર્યા. ત્યાં તેમનું ભવ્ય સમારોહપૂર્વક સ્વાગત કરવામાં આવ્યું તથા અભિનંદન પત્ર સમર્પિત કરવામાં આવ્યું. ત્યાં બે દિવસની સ્થિરતા કરી આચાર્યશ્રીએ સપરિવાર પપનાખા તરફ વિહાર કર્યો. ત્યાં જૈન જૈનેતર જનતા તરફથી સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. ત્યાં ૩-૪ દિવસ સ્થિરતા કરી જેહલમ તરફ વિહાર કરશે.

સમ્રાટ સંપ્રતિ યાને પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રમાણિકતા.

લેખક.–સાહિત્યસેવક **મંગળદાસ ત્રિકમદાસ ઝવેરી**, મુનિમ, શ્રી થાણા જૈન દેરાસર.

આ એક જૈન ઇતિહાસ સાહિત્યનો ગ્રંથ છે. અત્યાર સુધી જૈન ઇતિહાસ શ્રી મહાવીર પ્રભુથી અત્યાર સુધીનો સંકલના અને પ્રમાણોપૂર્વક પ્રકટ થયો નથી. જૈન વિદ્વાનો, મુનિવરો કે જૈન બંધુઓ કે જેઓ ઇતિહાસના અભ્યાસી અને ઘણા વર્ષોથી તેની ખોજ કરનારા હોય, ભાષાઓનું પણ જ્ઞાન ધરાવતા હોય તેવા સાહિત્યરત્નો તેવો ઇતિહાસ જો કે લખી શકે, કારણ કે જૈન સાહિત્યસાગરમાંથી માત્ર ઇતિહાસ સાહિત્ય તો વિવિધ સાહિત્ય પૈકીનું મુખ્ય એક અંગ છે. કોઇ પણ દર્શનને પોતાની ઉન્નતિ અને પ્રગતિના પંથે પ્રયાસ કરવા માટે પોતાના ઇતિહાસ વગર ચાલી શકે નહિ. જૈન ઇતિહાસની જૈન સમાજને પણ તેટલી જ જરૂર છતાં તેવો સંકલનાપૂર્વકનો ઇતિહાસ જ્યાં સુધી લખાય નહિ ત્યાં સુધી વર્ષોના સંશોધનપૂર્વકના પ્રયત્ને પ્રકટ કરેલ આ સમ્રાટ્ સંપ્રતિનો ઐતિહાસિક ગ્રંથ, હવે પછીના સંકલનાપૂર્વક જૈન ઇતિહાસ લખનારને આવશ્યકીય સાધનરૂપ થઇ પડે તેમ અમારું માનવું છે.

જો કે આ ગ્રંથ વાંચતાં અમારા જાણવા પ્રમાણે કોઇ કોઇ સ્થળે સ્ખલના છે અને અન્ય સાહિત્યવર્ય કે વિદ્વાનવર્ય કંઇપણ ભૂલ–સ્ખલના બતાવે તો, પ્રસ્તાવનામાં પણ લેખક બંધુ તે માટે જણાવે છે કે " મારો પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી તેમજ છદ્મસ્થ હમેશાં ભૂલપાત્ર છે, જેથી કોઈ વ્યક્તિ ભૂલો જણાવે તો સુધારવા તૈયાર છું." તેઓએ અનેક વર્ષો સુધી કરેલ સૂક્ષ્મ સંશોધન અને આ ગ્રંથ લખવા માટે કરેલ અભ્યાસથી લખાયેલ આ ગ્રંથ વાંચવા જેવો અનેક હકીકતો જાણવા જેવો બન્યો છે એમ કહેવું યોગ્ય છે; કારણ કે આ ગ્રંથના લેખક બંધુએ સમ્રાટ્ સંપ્રતિના માટે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે કે–" મારે કેટલાક પૂજ્ય સૂરિવરોના તે માટે અભિપ્રાય લેવા પડ્યા છે," તેટલું જ નહિ પરંતુ પ્રસ્તાવનાના તેરમા પાનામાં લેખકે જણાવ્યા પ્રમાણે અનેક વિદ્વાન મુનિરાજોએ તો શાસ્ત્રીય શહાદતો પૂરી પાડવાનું અને અનેક વિદ્વાન આચાર્ય મહારાજાઓના અભિપ્રાય લીધાનું જણાવી તે અભિપ્રાયો આ ગ્રંથમાં દાખલ કરેલા જોવાય છે તેથી, તેમજ આ ગ્રંથ બને ત્યાં સુધી પ્રમાણભૂત બને તે માટે લેખકે ૬૨ ગ્રંથો (જૈન આગમો, કથા, વેદ, પુરાણો, બૌદ્ધ ગ્રંથો વિગેરે) તેમજ ટોડ રાજસ્થાન અને અન્ય ઐતિહાસિક ગ્રંથો વિગેરેનો જે ઉપયોગ કર્યો છે તેના નામો પણ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યા છે, જેથી આ ગ્રંથ માટે તેઓએ કરેલો પ્રયત્ન આવકારદાયક હોવા સાથે સંપ્રતિ મહારાજ થઇ ગયા છે તેમ સિદ્ધ કરે છે. આ ગ્રંથમાં ઇતિહાસ તો છે પરંતુ તે ઉપરાંત ભારતીય પ્રાચીન ઇતિહાસ અને શ્રમણ સંસ્કૃતિ સાથે તેને સંબંધ ધરાવતી પુષ્કળ જાણવા જેવી હકીકતો પણ આપેલી છે. સંપ્રતિ મહારાજે પ્રતિષ્ઠિત કરેલ કે તે વખત-

ના પ્રતિષ્ઠા પામેલ પ્રતિમાજી આજે નવા દેરાસરમાં બિરાજમાન કરવા માટે ખાસ માંગણી થાય છે અને પ્રતિમાજી ઉપરના અમુક ચિન્હથી તેના જાણકાર તે પ્રતિમા તે વખતની છે તેમ જણાવે છે.

આ ગ્રંથ આઠ વિભાગ અને ૯૫ પ્રકરણોમાં લખવામાં આવ્યો છે. **પ્રથમ વિભાગમાં** શ્રી આદિનાથ પ્રભુ પૂર્વેની સ્થિતિ અને ચરિત્ર, આગમોની શ્લોકસંખ્યા અને નામો વગેરે આપેલા છે. **બીજા વિભાગમાં** મહારાજા શ્રેણિક-કોણિકનું ચરિત્ર, શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને ગૌતમબુદ્ધનું ચરિત્ર, બૌદ્ધ ધર્મની ઉત્પત્તિ અને જૈન ધર્મ સાથેની કેટલીક સામ્યતા વિગેરે આવેલ છે. **ત્રીજા વિભાગમાં** નંદવંશી રાજાઓના વર્ણન સાથે તેના અમલના વર્ષો, મગધનો ભયંકર દુષ્કાળ, શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી અને સ્થૂલિભદ્રનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર, પરદેશી આક્રમણની શરૂઆત, ચાણાક્યે કરેલો નંદવંશનો નાશ અને મૌર્યવંશની ઉત્પત્તિ આવેલી છે. **ચોથા વિભાગમાં** ચંદ્રગુપ્ત, બિંદુસાર તથા અશોકના વૃત્તાંત, ધાર્મિક કાર્યોની નોંધ, સીકંદર અને સેલ્યુકસની ભારત ઉપરની ચડાઈ, કુણાલનો અંધાપો; સંપ્રતિ મહારાજનો જન્મ અને કુણાલની કુનેહથી રાજ્યપ્રાપ્તિ વિગેરે વર્ણનો આપેલા છે. **પાંચમા વિભાગમાં** સંપ્રતિ રાજાનો રાજ્યાભિષેક, જીવંતસ્વામીની પ્રતિમાનું વર્ણન, સંપ્રતિ રાજાને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવું અને સુહસ્તિસૂરિ મહારાજે કહેલ પૂર્વભવ; તેના લગતા નિશીથ ચૂર્ણી, કલ્પદીપિકા, કલ્પસૂત્ર, કલ્પલતા તથા નવાંગી ટીકાકાર મહારાજશ્રી અભયદેવસૂરિરચિત સંપ્રતિ રાજાની બનાવેલી સંસ્કૃત કથા વગેરે ગ્રંથો અને ગ્રંથકારોની સંપ્રતિ મહારાજના અસ્તિત્વપણા માટેની શહાદતો, શ્રી સંપ્રતિની તીર્થયાત્રા, અશોકની સંમતિ, રથયાત્રાનો અપૂર્વ મહોત્સવ, સંપ્રતિએ સામંતોને આપેલ ઉપદેશ, તેની જૈન ધર્મ પ્રત્યે અચળ શ્રદ્ધાને લઇને તેમણે લીધેલ હંમેશ એક જિનમંદિરના નિર્માણનો અભિગ્રહ, પાંચમા આરાનું સ્વરૂપ, સંપ્રતિએ નેપાળ, ખોરાન, અફઘાનિસ્તાન આદિ પ્રાંતો પર મેળવેલો વિજય, જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે, અપરિમિત શ્રમ, મૌર્યવંશી કુટુંબમાં આંતરિક કલેશ થતાં તેનું પતન વગેરે વિષયો આપવામાં આવ્યા છે. **છઠ્ઠા વિભાગમાં** કલંકીનું સ્વરૂપ, પુષ્યમિત્રની જીવનરેખા અને તેણે કરેલા અકાર્યો, તેનો વિનાશ, પાટલીપુત્રનું પતન અને દિવ્યાવદાન બૌદ્ધગ્રંથની શહાદત આપવામાં આવેલ છે. **સાતમા વિભાગમાં** મહારાજા ખારવેલનું વર્ણન અને ગુફાઓનું બ્યાન, ગર્દભીલ્લ અને શ્રી કાલકાચાર્યનો સંબંધ, અન્ય કાલિકાચાર્ય સંબંધી ચોખવટ, વિક્રમ સંવત અને શાલિવાહન શકની શરૂઆત વિગેરે વર્ણનો આપવામાં આવેલ છે. **આઠમા વિભાગમાં** મૌર્ય અને નંદવંશની રાજ્યકાળ ગણનામાં ક્યાં કેવી રીતે ભૂલ થવા પામી છે તેની પર્યાલોચના અને છેવટે ચાર પરિશિષ્ટોમાં જૈનાચાર્યોની સાહિત્યસેવા જાણવા માટે ક્યા ક્યા સંવતમાં શું શું બન્યું તેની સંક્ષિપ્ત હકીકત આપી આ ગ્રંથ પૂર્ણ કર્યો છે.

આ ગ્રંથમાં જ્યાં જોઇએ ત્યાં તીર્થોના, પ્રભુના આચાર્યમહારાજ, મુનિઓ તથા ઉપયોગી સ્થળો વિગેરેના છત્રીશ સુંદર ફોટાઓ આપી વિશેષ ઉપયોગી બનાવ્યો છે. તે પણ ઇતિહાસ સાથે કેટલીક રીતે અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ગ્રંથની બાહ્ય સુંદરતામાં પણ બાઇન્ડીગ અને કવર જેકેટ ઉપર સંપ્રતિ મહારાજના ફોટાઓ આપી ગ્રંથની ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે, લેખક ઝવેરી મંગળદાસ ત્રિકમદાસે આ ગ્રંથ લખવા માટે કરેલ પ્રયાસ ઉપયોગી અને પ્રશંસનીય છે. હવે તે બંધુ કોઇ વિદ્વાન વ્યક્તિ જે જે સ્ખલના શાસ્ત્રીય રીતે બતાવે તે તે સુધારવા પ્રયત્ન કરશે. જ્ઞાનભંડાર અને લાઇબ્રેરીમાં રાખવા જેવો આ સુંદર ગ્રંથ થયો છે. પ્રકાશક-શાહ ખેંગારજી હીરાજીની કાં. સાયલા (મારવાડ). શાહ તારાચંદ કસ્તૂરચંદ, લેટા (મારવાડ) તથા ગ્રંથ લેખકને ત્યાંથી (થાણા જૈન દેરાસરની પેઢી) મળી શકશે. કિંમત રૂા. ૫-૦-૦

(ટાઇટલ પેજ ૨ નું અનુસંધાન.)

૪. શ્રી નવસ્મરણ—સાથે ઉપયોગી સ્તુતિ, શ્લોકો, સ્તવનો વિગેરે સહિત.

૫. સ્તવન સંગ્રહ—રચયિતા આ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ. ચોવીશ જિનેશ્વર, તીર્થો વિગેરે સ્તવનોનો સંગ્રહ. આચાર્ય મહારાજની કૃતિ ઘણી જ સુંદર છે અને મુંબઇ વિગેરે શહેરમાં બહોળા પ્રમાણમાં તેનો ઉપયોગ થતો જોવાય છે. પાકા બાઇન્ડીંગ સહિતનો સુમારે આઠ ફોર્મ–બસેહ પાનાનો ગ્રંથ

ઉપરના પાંચ ગ્રંથો પોષ વદિ ૫ના રોજ બહારગામના પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને ભેટ આપવા માટે રવાના કરવામાં આવશે. (નંબર ૧) સ્મારક ગ્રંથ મોટો દળદાર ૯૦૦ પાનાનો અને વજનમાં પાંચ રતલ હોવાથી અને સાથેના ચાર ગ્રંથો મળી વજન સાત રતલ થતું હોવાથી રેલ્વે પારસલથી મોકલવામાં આવશે અને પારસલના ખર્ચ પૂરતી રસીદ વી. પી. કરવામાં આવશે.

પ્રથમ ગ્રંથ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની કૃપાથી આપવામાં આવતો હોવાથી તેની ઘણી જ મોટી કિંમત હોવા છતાં, સભાના ધારા પ્રમાણે પ્રથમ વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને તો ગમે તે કિંમતના પુસ્તકો ભેટ અપાય છે અને બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને રૂા. ૨–૦–૦ તેની કિંમતમાંથી બાદ કરી ભેટ અપાય છે, છતાં બીજા વર્ગના લાઇફ–મેમ્બરોને પણ આ ગ્રંથની કિંમત વિશેષ હોવા છતાં કંઇપણ કિંમત લીધા સિવાય ભેટ આપવાનો છે.

નંબર ૨ નો ગ્રંથ પેટ્રન સાહેબો અને પ્રથમ વર્ગના લાઇફ–મેમ્બરને (ધારા પ્રમાણે) ભેટ અને બીજા વર્ગના લાઇફ–મેમ્બરોને રૂા. ૨–૦–૦ તેની કિંમતમાંથી બાદ કરતાં માત્ર આઠ આના લઇ ભેટ આપવાનો છે. બાકી નંબર ૩–૪–૫ ના ગ્રંથ સર્વ માનવંતા લાઇફ મેમ્બરોને કંઇપણ લીધા સિવાય ભેટ આપવાના છે. જેથી પેટ્રન સાહેબો અને પ્રથમ વર્ગના લાઇફ–મેમ્બર સાહેબોને પેકીંગ ખર્ચના રૂા. ૦–૪–૦ તથા વી. પી. ખર્ચના રૂા. ૦–૫–૦ મળી રૂા. ૦–૯–૦ નું તથા બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર સાહેબોને શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ચરિત્રની વધારાની કિંમતના રૂા. ૦–૮–૦ તથા ઉપરોક્ત ખર્ચ મળી રૂા. ૧–૧–૦ નું વી. પી. કરવામાં આવશે જે સ્વીકારી લેવા વિનંતિ છે.

કદાચ કોઇ સભ્ય સાહેબો ઉપરોક્ત ભેટના ગ્રંથો બીજી રીતે મંગાવવા ઇચ્છા ધરાવતા હોય કે અત્રે સભાની ઓફિસમાંથી તેમની વતી કોઇને આપવાના હોય તો સભાને તાત્કાલિક પત્રદ્વારા જણાવવું જેથી પારસલનો નકામો ખર્ચ કરવો પડે નહિ.

ભાવનગરના લાઇફ–મેમ્બરોએ પોતાના તે ભેટના ગ્રંથો સભાએ આવી લઇ જવા અથવા તો મંગાવી લેવા નમ્ર સૂચના છે.

નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧ શાહ કાન્તિલાલ મૂળચંદ	ભાવનગર	લાઇફ મેમ્બર
૨ સલોત શાંતિલાલ જગજીવનદાસ	"	"
૩ શેઠ હરિલાલ દેવચંદ	" (વાર્ષિકમાંથી)	"
૪ શેઠ લલ્લુભાઇ દેવચંદ	" "	"
૫ વકીલ સોમચંદભાઇ આશારામ એડવોકેટ	કરજણ .	વાર્ષિક મેમ્બર
૬ પારેખ કપૂરચંદ શામજી	ભાવનગર	"
૭ પારેખ પરમાણંદદાસ વ્રજલાલ	"	"
૮ શાહ ત્રિભુવનદાસ મેઘજી	"	"

માસિકના પ્રકાશન સમયમાં ફેરફાર.

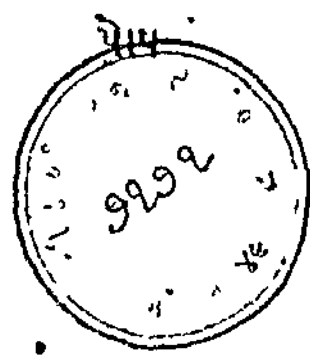
" શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ " દર અંગ્રેજી મહિનાની તા. ૨૦ મીએ બહાર પડતું હતું, તેને બદલે આવતા જાન્યુઆરી (પોષ) માસથી દર અંગ્રેજી મહિનાની તા. ૧૦ મીએ બહાર પડશે.

Reg. No. B. 431.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું સંવત ૧૯૯૭

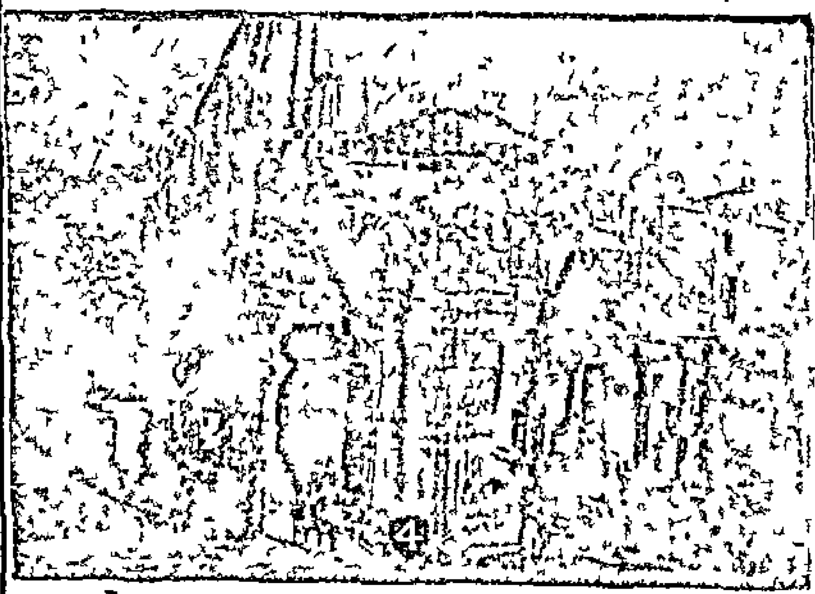
અંક ૬ ઠ્ઠો પોષ

પ્રકાશકઃ—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર

મેવાડનું પ્રાચીન તીર્થ : : ચિતોડગઢ

વિષય પરિચય.

અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ.

આ સભાના અત્યાર સુધીમાં થયેલા પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને આ સભા તરફથી પ્રગટ થયેલાં અનેક સુંદર ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવેલા છે કે જેથી તેઓશ્રી એક સારી લાઇબ્રેરી કરી શકયા છે. સભાએ આ બાબતમાં ઘણી જ ઉદાર દૃષ્ટિ રાખેલ છે, કારણ કે આ સભામાં લાઇફ-મેમ્બર થનાર જૈન બંધુઓને આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ છપાતા ગ્રંથોની કિંમત સામાન્ય રાખવામાં આવતા ભેટના ગ્રંથોનો સારો લાભ મળે છે, કે જેવો લાભ બીજે મળી શકતો નથી, જે આ સભાના તે માટેના ધારાધોરણ અને રિપોર્ટનું મનનપૂર્વક વાંચન કરનાર બંધુઓ તે જાણી શકે તેવું છે. આ વર્ષે પણ નીચે લખેલા પાંચ ગ્રંથો ભેટ આપવાનો સભાએ નિર્ણય કરેલ છે.

૧. **શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ગ્રંથ**—(અમૂલ્ય)
૨. **શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ચરિત્ર**—ભાષાંતર રૂા ૨-૮-૦.
૩. **દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્રાર્થ** રૂા. ૧-૦-૦, ૪. **નવસ્મરણ**—(અમૂલ્ય)
૫. **શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ કૃત સ્તવન સંગ્રહ**—(અમૂલ્ય)

મહા શુદ ૧ના રોજ બહારગામના પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને ભેટ આપવા માટે રવાના કરવામાં આવશે. પેટ્રન સાહેબો અને પ્રથમ વર્ગના લાઇફ-મેમ્બર સાહેબોને પેકીંગ ખર્ચના રૂા. ૦-૪-૦ તથા વી. પી. ખર્ચના રૂા. ૦-૫-૦ મળી રૂા. ૦-૯-૦ નું તથા બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર સાહેબોને શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી ચરિત્રની વધારાની કિંમતના રૂા. ૦-૮-૦ તથા ઉપરોક્ત ખર્ચ મળી રૂા. ૧-૧-૦ નું વી. પી. કરવામાં આવશે જે સ્વીકારી લેવા વિનંતિ છે.

કદાચ કોઇ સભ્ય સાહેબો ઉપરોક્ત ભેટના ગ્રંથો બીજી રીતે મંગાવવા ઇચ્છા ધરાવતા હોય કે અત્રે સભાની ઓફિસમાંથી તેમની વતી કોઇને આપવાના હોય તો સભાને તાત્કાલિક પત્રદ્વારા જણાવવું જેથી પારસલનો નકામો ખર્ચ કરવો પડે નહિ.

ભાવનગરના લાઇફ-મેમ્બરોએ પોતાના તે ભેટના ગ્રંથો સભાએ આવી લઇ જવા અથવા તો મંગાવી લેવા નમ્ર સૂચના છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં ૪૫ વીર સં. ૨૪૬૭ : પોષ :
અંક : ૬ ઠ્ઠો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : જાન્યુઆરી :

संबोधक साहित्य, सागरान्योक्ति ।

तृषां धरायः शमयत्यशेषां, यः सोम्बुदो गर्जति गर्जतूच्चैः ।
यस्त्वेष कस्यापि न हन्ति तृष्णां, स किं वृथा गर्जति निस्त्रपोब्धि ? ॥ १ ॥

કોઇ પ્રસંગે કોઇ કવિ સાગરકિનારે ઊભો છે, એટલામાં આકાશમાં (વર્ષાઋતુ ચાલતી હોવાથી) મેઘરાજાએ ગર્જના કરી. બરોબર તે જ વખતે સમુદ્રે પણ ગર્જના કરી. આ ઉભય ગર્જનાને સાંભળી કવિના હૃદયની ઊર્મિઓ ઉછળી આવી અને તટસ્થ રહી બંને (મેઘ અને સાગર) પ્રતિ સંબોધે છે કે–

ભો ! મેઘરાજા તેં ગર્જના કરી તે સર્વાંશે યોગ્ય જ છે, તું સર્વથા ગર્જના કરવા લાયક છો; કેમકે તારા પાસે જળરૂપી જે સમૃદ્ધિ ભરી હતી તે વડે તેં આ તૃષાતુર ભૂમિને પરમશાંતિ આપી છે, તેથી તારું ગર્જન સફળ છે, યોગ્ય છે, તું મહાન્ પરોપકારી હોઇ ગર્જના માટે હકદાર જ છો, માટે હે ભાઇ વરસાદ ! તું ફરી ફરીને ગર્જના કર ! ખૂબ ઊંચે ચઢીને પણ ગાજ ! મીઠડા મેહુલા ગાજ ! !

હવે આ તરફ સમુદ્ર તરફ દૃષ્ટિ નાખીને કહે છે કે–ઓ ! ક્ષારાબ્ધિ ! ! તને ગર્જતા શરમ કેમ નથી આવતી ? તું શું મિથ્યા મગરૂરીમાં મસ્ત બની ગાજી રહ્યો છે ? તું વિચાર કરી જો. તારું જીવનકૃત્ય તો તપાસી જો. તૃષાથી આકુળવ્યાકુળ બનેલા–તરફડતા જીવોને તારા અગાધ અપરંમપાર જળને સ્પર્શમાત્ર પણ થઇ શકે છે ? વરસાદ જેમ વસુંધરાને તૃપ્તિ આપે છે તેમ તેં તારી જળસંમૃધ્ધિથી કોઇની તરસ મટાડી છે ? કોઇને જીવિતદાન આપ્યું છે ? અરેરે, તારે તો જરૂર શરમાવું જ જોઇએ, એને બદલે ગાજી રહ્યો છે ! ધિક્ક ! !

વાંચનાર સજ્જનો, ગુણગ્રાહકો !

આ અન્યોક્તિ આપણા જનસમાજને સૂચના આપી રહી છે કે-ઓ ધનાઢ્યો, શ્રીમંતો, ગૃહસ્થો, સંપત્તિસંપન્નો ! આપણે કયા પ્રકારની ગર્જના ગ્રહણ કરવી ઉચિત છે તે બરાબર લક્ષમાં લેશો. પૈસો કે પદવી પ્રાપ્ત થયા છતાં આપણાથી તેનો સદુપયોગ નહીં થાય તો સાગરસમૃધ્ધિ પ્રમાણે નિષ્ફળ જીવન ગાળનારા ગણાઇશું. મધમાખીઓની પેઠે છેવટ પસ્તાવો જ રહેશે.

આ અન્યોક્તિનું પદ્યમાં વિવરણ.

હરિગીત છંદ.

ઓ મેહ ! તારા દેહનો બહુ સ્નેહ પરમાર્થે વહે,
તારી સકળ સમૃધ્ધિથી તરસી ધરા તૃપ્તિ લહે;
ઉત્પત્તિ અન્નતણી કરે, વિકસે તમામ વનસ્પતિ,
તું ગાજ્ય ! ઓ ભાઇ ગાજ્ય ! ! તારું ગર્જવું સુખદા અતિ. ૧

સંસારમાં જે સજ્જનો, પરમાર્થ પૈસો વાપરે,
એવા રુડા પરમાર્થીઓને, ઉપમા તારી ઠરે !
તારું ગરજવું ધન્ય છે ! તારું જીવન સાફલ્ય છે !!
થઇને ધનાઢ્ય ન દાન દે, તે સૃષ્ટિમાંહી શલ્ય છે. ૨

સાગર ! તને હું શું કહું ? કહેતાં કલમ શરમાય છે,
તરસ્યા બિચારા પાંથિકો, તારે તીરે અથડાય છે;
રે ! બિન્દુ એક ન કામ આવે, એ સમૃધ્ધિ ધિઃક્ક છે,
તારાંથકી તો વાવ-કૂપો-વીરડા પણ ઠીક છે. ૩

પરમાર્થ કૈં કરતો નથી, પરપીડ કૈં હરતો નથી,
"સમૃધ્ધિ તારી વ્યર્થ છે" એ સ્પષ્ટ વાકય કહું કથી;
તું ગર્જતાં નથી લાજતો ? શું સુખલઇ ગર્જન કરે,
સંસારમાં કરપીજનોને, ઉપમા તારી ઠરે ! ૪

દોહરો.

સમૃધ્ધિ-સંપત્તિથી, કરો પરાર્થે કામ;
અન્યોક્તિ સાગરતણી, એ સૂચવે આ ઠામ. ?

ભાવનગર-વડવા.
તા. ૨૦-૧૨-૪૦

લિ૦ ધર્મપંથનો પ્રવાસી
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક, ઉજમબાઇ કન્યાશાળા.

ઉપદેશક પદ.

॥ મનમંદિર આવો રે, કહું એક વાતલડી ॥

શુભ કામ કરી લે રે, અવસર સારો મળ્યો;
નરભવ અતિ ઉત્તમ રે, આંગણે સુર-દ્રૂમ ફળ્યો. ૧
ક્ષણ ક્ષણ તારું આયુષ્ય રે, ઓછું થાય સદા;
કેમ યાદ નં આવે રે, મોતતણી વિપદા. ૨
કૂડાં કૃત્યો કરીને રે, કહે તારું શું સુધર્યું ?
ખોઇ પુણ્ય તેં સઘળું રે, નવું ઘણું પાપ કર્યું. ૩
ભવફેરા વધારી રે, સંતોષ મનમાં ધરે;
દુઃખદાઇ ગતિમાં રે, વારંવાર ફરે. ૪
પાપથાનક સેવતાં રે, જપતપ કિરિયા કરે;
નવિ લેખે લાગે રે, શ્રમ સહુ વ્યર્થ કરે. ૫
કાણું નાવ ન તરતું રે, છિદ્ર ન બંધ કરે;
ભલે પાણી ઉલેચે રે, છેવટ ડૂબે ખરે. ૬
વિષપાન કરીને રે, જીવવાની આશા ધરે;
એવા અજ્ઞાની જીવો રે, જાણી જોઇને મરે. ૭
પ્રભુપંથ ભુલાવી રે, ઊલટે રસ્તે ધરે;
એવા સાચા શત્રુને રે, મૂઢ જ સ્નેહી કરે. ૮
નિજ સ્વારથ સાધવા રે, સગપણ કાઢે ઘણાં;
નિઃસ્વારથી જગમાં રે, લાખમાં બે ત્રણ જણા. ૯
વિવેક વિનાના રે, માનવી નહીં તે પશુ;
કૃત્યાકૃત્ય ન જાણે રે, વળી નવિ ધર્મ કશું. ૧૦
કાયા કામ ન આવશે રે, જેની તું સેવા કરે;
જ્ઞાન દર્શન જીવન રે, વ્યર્થ ગુમાવી મરે. ૧૧
કસ્તૂર વિકાસી રે, નિજાતમમાં વિચરો;
દુઃખ દોહગ ટાળી રે, શિવસુખ લક્ષ્મી વરો. ૧૨

—આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

દ્વિતીય સર્ગ.

મહાસેન નૃપવર્ણન

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૨૬ થી શરૂ]

વંશસ્થ વૃત્ત.

પત્ની હતી તે ધરણીધરેંદ્રની,
નામે ચરિતોથી ય 'સુવ્રતા' ઘણી;
જે સર્વ અંતઃપુરમાં નરેંદ્રને,
હતી પ્રિયા રોહિણી જેમ ચંદ્રને. ૩૫

સુધા સુધારશ્મિ મૃણાલ માલતી,
સરોજના સારથી શું વિધિ ઘડી
વીતાવી મુગ્ધત્વ ક્રમે સુમધ્યમા,
પામી પછી તે વય મધ્યમધ્યમા. ૩૬

શું તાસ સૌંદર્ય રસો પીતાં નરા,
કામે કર્યાં બાણવડે જ જર્જરા!
ન તો પીતાં વેંત જ તેહ કાં ગળે?
અંગોથી પ્રસ્વેદ જલોતણા છળે. ૩૭

---

૩૫. તે પૃથ્વીપતિને નામથી અને ચરિતથી પણ 'સુવ્રતા' એવી પત્ની હતી; તે મોટા અંતઃપુરમાં પણ તે રાજાને, ચંદ્રને રોહિણીની જેમ, પ્રિય હતી. ઉપમા.

૩૬. અમૃત, અમૃતરશ્મિ (ચંદ્ર), કમલતંતુ, માલતી અને અંબુજનો જાણે સાર લઇને વિધાતાએ તેને ઘડી હોયની! એવી તે મુગ્ધપણું વ્યતીત કરીને, સુંદર મધ્યભાગ ધરાવતી સતી, મધ્યમ મધ્યવયને પ્રાપ્ત થઇ. ઉત્પ્રેક્ષા અને અનુપ્રાસ.

૩૭. તેના સૌંદર્યરસનું પાન કરતા જનોને કામે જાણે બાણવડે જર્જર (ખોખરા) કર્યા હોયની! નહિં તો તે રસ પીતાં વેંત જ, તેઓના અંગોમાંથી પ્રસ્વેદજલના બહાને કેમ ગળે? — ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ.

'હવેથી મા ! તુજ મુખાબ્જ લક્ષ્મીને,
હરીશ ના હું ' શશિ એમ સાધ્વીને;
પ્રતીતિ દેવા નખના છલે કરી,
પદાગ્ર સ્પર્શે સકુટુંબ શું વળી ? ૩૮

ગતિવડે જીતતું રાજહંસ જે,
જયેચ્છુ પાની ધરતું વિશુદ્ધ જે;
તે ચર્ણ દેખી જલદુર્ગ ના ત્યજે
શું કોષદંડે યુત પદ્મ ભી ભજે ? ૩૯

સુવૃત્ત તોયે જડ ઊરૂસંગથી,
જંઘા ધરે એવી વિલોમતા અતિ;
કે તે અનુયાયિ ય લોકને અરે !
પંચેષુના બાણથી વિહ્વલા કરે. ૪૦

ઊંચા સ્તનોના ગઢયુક્ત તેહના,
અંગોરૂપી કામ-વિલાસ ગેહના;
ચારુ ઊરુ બે નવ તપ્ત હેમના,
રચેલ સ્તંભો શું વિરાજતા ઘણા ! ૪૧

---

૩૮. "હવેથી હે માતાજી ! હું ત્હારા મુખકમલની લક્ષ્મીને (શોભાને, હરીશ નહિં," એમ જાણે તે સાધ્વીને પ્રતીતિ પમાડવા માટે, ચંદ્રમા સહકુટુંબ, નખના બ્હાને, ત્હેના પદાગ્રને સ્પર્શી રહ્યો હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ.

૩૯. ગતિની લીલાથી જે રાજહંસને જીતે છે, અને જયવાંચ્છક જે વિશુદ્ધ પાની ધરાવે છે, એવું તેનું ચરણ જોઇને, જાણે ભયથી, કોષ-દંડયુક્ત પદ્મ જલદુર્ગને છોડતું નથી ! તાત્પર્ય:- જેમ કોઇ રાજા કોષ (ખજાનો) અને દંડ (લશ્કર) લઇને કિલ્લામાં ભરાઈ બેસે, તેમ કોષ (પદ્મનો અંદરનો ભાગ) અને દંડ (દાંડી) યુક્ત પદ્મે, જાણે પરાજયની બીકથી, જલરૂપ કિલ્લાનો આશ્રય કર્યો. ઉત્પ્રેક્ષા અને શ્લેષ.

૪૦. સુવૃત્ત છતાં જડ ઊરૂનો (સાથળનો) સંગ પામવાથી તેની બે જંઘા એવી વિલોમતા (વિપરીતતા અથવા રોમરહિતપણું) ધારણ કરે છે, કે તે અનુયાયી જનને પણ પંચબાણના (કામદેવના) બાણથી વિહ્વલ કરી દે છે. શ્લેષ અને વિરોધાભાસ.

સુવૃત્ત=સુંદર ચરિતવાળા, સારી રીતે ગોળ.
જડ=મંદ, જાડ્યવાળા, સ્થૂલપણાથી જડતાયુક્ત.
વિલોમતા=વિપરીતપણું, રોમરહિતપણું.

૪૧. ઊંચા સ્તનરૂપ દુર્ગવાળા, તેના અંગરૂપ કામ-વિલાસગૃહના, તેના બે સુંદર સાથળ, જાણે તાજા તપાવેલા સુવર્ણના રચેલા બે સ્તંભ હોય, એમ વિરાજી રહ્યા છે !-રૂપક અને ઉત્પ્રેક્ષા.

ગુરુ કરીને જડ તદ્ નિતંબને,
શીખ્યો કંઈ કામ શું તેહની કને!
ચોપાસ એણે જ તથાપિ જોઇ લ્યો!
બુધાધિપોના મદનેય ખંડિયો. ૪૨

ગંભીર નાભિહ્રદમાં નિમજ્જતા,
અનંગના ગંડસ્થલેથી ઊડતા;
ભૃંગોની શ્રેણી શું દીસંતી સુંદરી,
કુક્ષિ પરે શોભતી રોમમંજરી. ૪૩

બે મિત્ર ઊંચા સ્તન એક બાજુએ,
નિતંબ ગુરૂ પણ બીજી બાજુએ,
કાંતિ ભજું હું કયમ એમ ચિંતથી,
તેનું ધરે મધ્ય કૃશત્વ શું અતિ! ૪૪

(ચાલુ)

૪૨. તેના જડ નિતંબને ગુરુ કરીને, તે રાણી પાસેથી કામ કંઇક શીખ્યો છે, તો પણ જુઓ! તે કામે ચોપાસથી બુધાધિપોના (પંડિતેશ્વરોના કે દેવેંદ્રોના) મદને પણ ખંડિત કર્યો છે!–ધ્વનિઃ–તેની પાસેથી થોડુંઘણું શીખી લેનાર કામ જો આવો કેર વર્ત્તાવી શકે છે તો પછી આ દેવી તો શું ન કરી શકે? ઉદાત્ત અને શ્લેષ.

જડ=મંદ, જાડ્યયુક્ત. ગુરુ=ભારે, શિક્ષક. બુધ=પંડિત, દેવ.

૪૩. તેના ગંભીર નાભિરૂપી સરમાં નિમજ્જન કરતા, કામરૂપ ગજેંદ્રના કપોલમાંથી ઊડેલી જાણે ભમરાવલી હોયની! એવી રોમમંજરી (રુંવાટી) તેના ઉદર પ્રદેશપર શોભી રહી છે! ઉત્પ્રેક્ષા.

૪૪. "એક બાજુએ ઊંચા સ્તનરૂપ બે મિત્રો છે. અને બીજી બાજુએ ગુરુ નિતંબ આવી રહેલ છે, તો હું કાંતિ કેમ ધરું?" એવી ચિંતાથી જાણે તેનો મધ્યભાગ અતિ કૃશપણું (પાતળા-પણું) ધરી રહ્યો છે!

તાત્પર્યઃ–એક બાજુ સ્તન–મિત્રને કેમ હડસેલાય? અને બીજી બાજુ ગુરુ (ભારી અથવા શિક્ષક) નિતંબને પણ કેમ દબાવાય? અને આમ ન થાય તો પોતાની વૃદ્ધિ પણ કેમ થાય? એવી ભીડી મૂંઝવણની ચિંતાથી મધ્યપ્રદેશ દુબળો પડી ગયો છે!! ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર.

લેખક—આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

વિચારશ્રેણી.

વિશ્વવંદ્ય વિભુની વિભૂતિ વિસારે પાડીને વિષયવિકારના અંધકારમાં ભટકતા વિલાસીઓ વિકાસને બદલે વિનાશ જ મેળવે છે.

卐 卐 卐

જગતનો વિલાસ જોઇને ભગત બનેલા વિલાસિઓ ભાગ્યે જ ભગવદ્‌ભજનમાં લીન થાય છે.

卐 卐 卐

પ્રકૃતિ, પ્રવૃત્તિ અને વિચારની પ્રતિકૂળતામાં રહીને કઈ નિઃસ્વાર્થ વ્યક્તિ પોતાનુ અહિત કરે ?

卐 卐 卐

તેવી દાક્ષિણ્યતા અને શરમ શા કામની કે પોતે નિઃસ્પૃહી, નિઃસ્વાર્થી અને નિર્મમત્વ હોવા છતાં પોતાનું અકલ્યાણ કરે ?

卐 卐 卐

દુનિયાની બે બાજુઓ એક અંદરની અને બીજી બહારની. બહારની બાજુએ રાગ છે અને અંદરની બાજુએ વૈરાગ્ય છે. બહારની બાજુને ફેરવીને જુઓ વૈરાગ્ય મળશે

卐 卐 卐

પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓને જોવાથી મમતા મૂંઝવતી હોય તો તેનું ઉત્પત્તિસ્થાન તપાસી જુઓ. મમતા ટળી સમતા મળશે.

卐 卐 卐

સંસારમાં મનુષ્ય જેવું બુદ્ધિશાળી અને કળાવાન બીજું કોઈ પણ પ્રાણી નથી કે જે પશુ, પક્ષી અને દેવતાને પણ પોતાને વશ કરે છે.

卐 卐 卐

આત્મામાંથી રાગ–દ્વેષને વીણી કાઢવાનું નામ ધર્મ છે, તો પછી રાગ–દ્વેષને રાખી વધારી ધર્મ માનવો તે અજ્ઞાનતા જ કહી શકાય.

卐 卐 卐

ધન તથા જીવન પ્રભુને સમર્પણ કરનારને જીવવાની કે ધનની ચિંતા રાખવી પડતી નથી.

卐 卐 卐

જગતમાત્રને પોતાનું સબંધી માની સ્નેહ કરનારની સહુ કોઇ સેવા કરવા ચ્હાય છે.

卐 卐 卐

પર્યાયદૃષ્ટિમાં ખેદ છે અને ખુશી છે, દ્રવ્યદૃષ્ટિમાં સમભાવ છે માટે પર્યાયદૃષ્ટિ ન બનતાં દ્રવ્યદૃષ્ટિ બનો.

卐 卐 卐

તારણહાર અને પાલણહારના દાસ બનીને રાજી થવું તે તો ડહાપણભરેલું ખરું, પણ મારનાર અને ડુબાડનારના દાસ બનીને રાજી થવું તે કેવું ડહાપણ કહેવાય ?

卐 卐 卐

સારો કહેવડાવવા પ્રયાસ કરનાર આત્માને ઠગીને પ્રભુની દૃષ્ટિમાં ગુનેગાર બને છે ત્યારે સારો બનવા પ્રયાસ કરનાર આત્મવિકાસી બની પ્રભુની પ્રશંસાનું પાત્ર બને છે.

卐 卐 卐

દોષોને દાટી દેવા કરતાં બાળી દેવાં સારાં છે.

卐 卐 卐

આત્માને ઠગીને દુનિયાની દૃષ્ટિમાં મહાન્ બનનાર પામર પ્રાણી છે.

卐 卐 卐

જડ વસ્તુની ચાહનામાં જીવન વ્યતીત કરનાર આત્મસ્વરૂપ મેળવી શકતો નથી.

卐 卐 卐

સર્વોત્તમ ક્રિયાકુશળ માનવી મૃત્યુંને જીતી શકે છે.

卐 卐 卐

આનંદ શાશ્વતી વિશ્રાન્તિ છે માટે તેને મેળવવા પ્રયાસ કરવો જોઇએ.

卐 卐 卐

લેખક:-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા.]

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૩૨ થી શરૂ]

સમ્યગ્દૃષ્ટિ મહાત્મા આવો પરમ વિરાગી છતાં યે એ ભવ-સંસારને તજી શકે નહિં ત્યાં સુધી ગૃહસ્થાશ્રમની અપેક્ષાએ અને અન્ય ગૃહસ્થોની દૃષ્ટિએ તો હરેક કાર્યમાં સર્વ ગૃહસ્થની હરોળમાં જ ઊભો રહેનાર હોવાથી ગૃહસ્થાશ્રમી જ ગણાય છે! એને પણ એની સાહ્યબી અને શોભાના પ્રમાણમાં પુત્ર, કલત્ર અને કુટુંબાદિના નિર્વાહાદિ વ્યવહારો પ્રતિ ધ્યાન આપ્યા વિના ચાલવાનું નહિં! અને એ બધું ધન વિના અસંભવિત અર્થાત્ ગૃહસ્થાશ્રમને સુવ્યસ્થિત ચલાવવાના આદ્ય હેતુભૂત ધનની અન્ય ગૃહસ્થીઓને જેમ અતિ આવશ્યક્તા તેમ તેને પણ ધનની તેટલી જ આવશ્યક્તા રહેવાની જ. તેથી યોગ અને ક્ષેમ પ્રવૃત્તિ પણ એને લક્ષપૂર્વક સેવવી પડે; એટલે કે નહિં મળેલ મેળવવું અને મળેલનું રક્ષણ કરવું એ પ્રવૃત્તિ એને લક્ષપૂર્વક-ખંતપૂર્વક સેવવી એ પણ એટલું જ આવશ્યક મનાય. એ રીતિના વર્તનથી લોકવ્યવહારમાં તો એ સર્વસામાન્ય દેખાતો હોવા છતાં ય ધર્મવ્યવહારમાં તો સર્વભિન્ન જ તરી આવે છે!

સમ્યક્ત્વ ગુણહીણને ધનના સામાન્ય ધક્કામાં ખાવું ય ભાવે નહિં, ત્યારે આ પુણ્યવાનને અપૂર્વ રાજરિદ્ધિ પણ ગયે છતે મ્હોંપલટો ય થતો નથી! જેમ શ્રી રામચંદ્રજી. પેલાને ધાર્યા કરતાં અંશ અધિક લાભમાત્રમાં ભૂમિએ પગ ન છબે ત્યારે આ પુણ્ય પુરૂષને ધાર્યા કરતાં કોટીગુણા લાભમાં ય શમરસનાં અમી ઝરણાં! જેમ શ્રી દશરથ મહારાજના પુત્ર ભરતજી. પેલાને ધન ભવનાદિમાં આકંઠ રાગ, ત્યારે આ ભાગ્યવાનને એનો હાર્દિક ત્યાગ! જેમ શ્રી ભરત મહારાજા! પેલાને કંડરીકની માફક મૂકયું પણ મેળવવામાં આનંદ ત્યારે આ મહોદયને મળ્યું પણ મૂકવામાં આનંદ! જેમ એ જ કંડરીકના ભાઇ પુંડરીક. પેલાને દુર્યોધનની માફક બહુ મળ્યે મદના યોગે અતિ પાપારંભ, ત્યારે આ પુણ્યપ્રતાપીને પરમાર્હત્ કુમારપાળ મહારાજાની માફક મળ્યાનું ય પરિમાણ અને સર્વદા ધર્માનુષ્ઠાન સેવનાદિ અતિ સદારંભ! પેલાને બહુ મળ્યે મમ્મણ શેઠની માફક બહુ લોભ, ત્યારે આ ધર્માત્માને પુણીયા શ્રાવકની માફક અલ્પ પ્રાપ્તિમાં ય અતિ સંતોષ. પેલાને મેળવવામાં જ મજા ત્યારે આ ગુણનિધાનને મળ્યાનો ય સત્વર સદ્વ્યય કરી નાખવામાં જ મજા! જેમ ધનસાર શ્રેષ્ટી. પેલો કમલ શેઠના વિમલની માફક

જે પોતાના જીવનની કિંમત અને કદર કરી શકતો નથી તે બીજાના જીવનની કિંમત અને કદર કેવી રીતે કરી શકશે?

卐 卐 卐

જીવવાને માટે ખાવાની જેટલી જરૂરત છે તેનાથી પણ અધિક જરૂરત સુખના માટે ધર્મ કરવાની છે.

卐 卐 卐

જીવનની શરૂઆતથી જ સંબંધ ધરાવનાર અને જીવનું અસ્તિત્વ ઓળખાવનાર એવા દેહનો વિશ્વાસ ન રાખીને આત્મશ્રેય સાધવું જોઇએ, તો પછી દેહથી ભિન્ન ઈતર સંબંધીઓનો વિશ્વાસ રાખીને કયો ડાહ્યો માણસ પોતાનું શ્રેય સાધવામાં આળસ કરે.

(ચાલુ)

ખૂબ પ્રાપ્તિમાં ખૂબ અક્કડ ત્યારે આ મહોદધિ અતિ પ્રાપ્તિમાં 'આનંદ શ્રેષ્ઠી'ની જેમ અતિ નમ્ર પોતાને ભૂ ભૂ ઝૂકતી, આગળ ખીલવાવતી અને પાછળ દુર્ગંધના ગોટા ઉછાળતી મોતગાડીઓ તજી પંચેન્દ્રિય પણ પીનાર એની એવી જ પરવા, જ્યારે આરંભમાં પડ્યો સતો પણ આ પરમદયાર્દ્ર શકપરિહાર્ય એકેન્દ્રિયનો પણ રક્ષક ! જેમ પરમાર્હત્ શ્રી કુમારપાળ મહારાજા ઉભયમાં કેટલી તારતમ્યતા?

ઉપર મુજબ તો શ્રીમંત ગુણીની સ્થિતિ રજૂ કરી છે, પણ નિર્ધન છતાંય એ સમ્યક્ત્વ ધનને ધારણ કરનાર ગુણધની તો શ્રીમંત ગુણધની કરતાંય અતીવ ગુમાનથી હોય છે દુન્વયી ધનને એ ખાસ મહત્ત્વ આપતો જ નથી વૃત્તિ પૂરતી જ એને પંચાત ન્હાય તેવા સંકટમાં પણ ગુણધની ધનપતિની ન યાચનાથી તો એ સદંતર પરાઙ્મુખ ! સ્વધર્મ સાથે સ્વમાન પણ સચવાય અને શ્રીમાન્ પણ પોતાને જ ભક્તિ લાભ છે એમ માનીને સહાય કરે છે એમ ખાત્રી થવા પછી પણ અતિ આનાકાનીએ જરૂર પૂરતું જ એ હાથ ઝાલે ! એમાં પણ પ્રાપ્ત થયે તો લીધું પાછું જ આપવાની એની ભાવના એ ભાગ્યવાન્ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સમ્યક્ત્વ ગુણરૂપ આત્મધન પાસે દુન્વયી પૌદ્ગલિક ધનની ફૂટી કોડીની પણ કિંમત લેખતો નથી, અને એથી જ લૌકિક ધનના અભાવમાંએ અલ્પ ય ખિન્ન થતો નથી વાત પણ સાચી છે અખૂટ ખજાનામાં કોડીયોના જથ્થાના અભાન માત્રથી જેમ રાજવી ખિન્ન થતો નથી તેમ જ સમ્યગ્દર્શનરૂપ લોકોત્તર ધનના અપૂર્વ અને અખૂટ ખજાનામાં ક્ષણવિનશ્વર એવા લૌકીક ધનરૂપ કોડીયોના જ અભાવમાં કોણ એવો મુગ્ધ હોય કે ખિન્ન થાય? લૌકિક ધન એ સુખી કરે યા ન કરે અને કરે તો બહુ બહુ તો એક ભવને માટે જ્યારે ધર્મધન તો ભવભવને વિષે સુખ આપનારું છે. તેથી સાચો ધનવાન્ તો તે જ છે કે જે સમ્યગ્દર્શનરૂપ ધર્મ-ધનનો સ્વામી બન્યો હોય કહ્યું પણ છે કે—

> ધનેન હીનોऽપિ ધની મનુષ્યો,
> યસ્યાસ્તિ સમ્યક્ વચન પ્રધાનમ્ ।
> ધન ભવેદેક ભવે સુખાય,
> ભવે ભવેऽનંતસુખી સુદૃષ્ટિઃ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ—"જેની પાસે સમ્યક્ત્વરૂપી સર્વશ્રેષ્ઠ ધન છે તે મનુષ્ય ધનવડે હીન હોય તો પણ તે જ ખરો ધની છે, કારણ કે ધન છે તે એક ભવના સુખને માટે થાય છે જ્યારે સમ્યક્ત્વરૂપી ધન તો દરેક ભવમાં અનંત સુખને માટે થાય છે"

આ ઉપરથી એ પણ ખાસ સમજી લેવું જરૂરી છે કે—ભવરસિક આત્માઓને ભવનિર્વાહાર્થે ધન-રક્ષણની જેટલી જરૂર રહે છે એના કરતાં પણ ભવનિર્વેદી આત્માઓને સમ્યક્ત્વ ધનરક્ષણની અનંત ગુણી જરૂર રહે છે. ભવરસિકો ધનરક્ષાના જેટલા ઉપાય લ્યે છે તેના કરતાં પણ ભવનિર્વેદીઓ તો સમ્યક્ત્વ ધનરક્ષાના અનંત ઉપાયો જ લ્યે તો જ સમ્યક્ત્વ ધન બન્યું બન્યું રહે ! ધન કોઈ હાનિ પહોંચાડે તો તેને તન, મન અને ધનથી પણ પરાસ્ત કરવા ભવરસિકો જેમ સદાય કટિબદ્ધ જ રહે છે, તેમજ આત્મધનને હાનિ પહોંચાડવાની કોશીષ કરનારનો ઉપરોક્ત સમસ્ત પ્રકારે પ્રતિકાર કરવા ભવનિર્વેદીઓ અનંતગુણા જ કટિબદ્ધ રહે જ ! આવો સર્વોત્તમ ગુણી સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા પણ કર્મવશાત્ સંસારમાં રહેલો હોવાથી આપણે કહી ગયા તે મુજબ ગૃહસ્થાશ્રમી તો ગણાય જ, છતાં વિશિષ્ટતા એ છે કે અન્ય ગૃહસ્થો સંસારરૂપ શ્લેષ્મમાં માખીની જેમ ચોંટી જાય છે, જ્યારે આ પરમ ગુણનિધિ એવા જ સંસારમાં રહ્યો છતાં સંસારથી એ જળ-કમળવત્ ન્યારો ને ન્યારો !!! આ અપૂર્વતાને ધારણ કરતો હોવાથી જ સમ્યગ્દૃષ્ટિ એ સર્વોત્તમ શ્રેષ્ઠ સદ્ગૃહસ્થ છે !

અવિરત શ્રાવક

આજે તો શ્રાવકકુળે જ શ્રાવકધર્મ છે ! જે વખતે કુળે ધર્મ ન હતો ત્યારે તદ્દન અપરિચિતને જેમ દીક્ષા પણ પરીક્ષા બાદ જ આપવાનું શાસ્ત્રીય

વિધાન છે તેમ વિરતાવિરત શ્રાવકધર્મ પણ પરકુળના અપરિચિતને પરીક્ષા બાદ જ 'અધિકારી ઓળખીને' આપવાનું શાસ્ત્રીય ફરમાન છે! અને તે નીચે મુજબ.

तत्थऽहिकारी अत्थी, समत्थओ जेन सुत्तपडिकुट्टो॥
अत्थी उ जो विणीओ समुट्ठिओ पुच्छमाणो य ॥४०॥

અર્થ:—શ્રાવક ધર્મનો અધિકારી કોણ? અર્થી. ધર્મ જે કોઇ માગે તે અર્થી, એમ જ કહો તો 'સાહેબ! મને આપો, મને આપો' એમ બોલી ધર્મ યાચતો અજ્ઞ બાળ પણ ધર્મ માગે, તેથી શું તેને પણ અર્થી માનવો! તો કહે ના! समत्थओ—**સમર્થ:**—ધર્મના સ્વીકાર સાથે પાલન પણ કરવા સમર્થ હોય તેવો અર્થી! અહિં કોઇ કહે કે શ્રી ઉદાયન નૃપહંતા વિનયરત્ન અભવીની માફક કોઇ ધર્મ કરવા પણ સમર્થ હોય તો શું તેને પણ ધર્મ માટે સમર્થ માનવો? તો કહે છે કે ના. सुत्तपडिकुट्ठोन—સૂત્રથી નિષિદ્ધ હોય તેવો નહિં! સૂત્રને વિષે જે જે કુળ અને જાતિનાં મનુષ્યો ધર્મ માટે નિષિધ્યાં છે, તેમાંનો કોઈ નહિ. એ રીતએ ધર્મ માટે દૂષણહીન અધિકારી જોવાનું કહીને શાસ્ત્રકાર તેવા નિર્દોષ અર્થીનાં સ્વયં લક્ષણ જણાવતાં ફરમાવે છે કે—તેવો અર્થી, વિનીત હોય–ધર્મ માટે તૈયાર થયેલો હોય અને ધર્મ પૂછતો આવે.' ઇત્યાદિક ગુણ પ્રાકટતાને લીધે સર્વોત્તમ સદ્‌ગૃહસ્થ' શ્રાવકોચિત એકવીશ ગુણોને એ સંગ્રહી શકવા સમર્થ હોવાની ખાત્રી કરાવે છે! ઉપરોક્ત ગુણપ્રાકટ્યતા શ્રાવક કુલમાં તો સદા ય પ્રકટ જ છે! એ આત્માઓ ધર્માધિકારી છે.

દેશવિરતિવાન્ શ્રાવક.

પૂર્વોક્ત એકવીશ ગુણાધિકારીને દેશવિરતિ ધર્માધિકારી શ્રાવકપણે ઓળખવાને માટે પણ સિદ્ધાંત ...વે છે કે—

...ाइ, पइदियहं जइजणा सुणेइय ॥
...ना खलु तं सावयं विंति ॥४१॥

परलोगहियं सम्मं, जो जिणवयणं सुणेइ उवउत्तो ॥
अइतिव्वकम्मविगमा उक्कोसो सावगो इत्थ ॥४२॥

અર્થ—'સમ્યગ્‌દર્શન અને સમ્યગ્‌જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યાં છે જેમણે એવો એકવીશ ગુણરત્નાધિકારી સુશ્રાવક પોતાને પરમ ઇષ્ટ પદે વિરાજતા મુનિઓને હરહંમેશ સ્થિરચિત્તે સાંભળે અને મુનિવરોના શ્રીમુખે મુનિ અને શ્રાવક ધર્મની સામાચારી તદ્‌ગતચિત્તે સાંભળે અને યથાશકિત આદરે તેને પરમ પુરૂષો શ્રાવક કહે છે. પ્રકારાંતરે જે સમ્યક્ પ્રકારે પરલોકહિત કાર્યરુચિવંત હોઇને શ્રી જિનરાજના, પરમ હિતકર વચનકુસુમોને અતિ ઉદ્યમવંત બનીને સાંભળે, તેમજ તેમજ પ્રાણિઘાતાદિ અતિ તીવ્ર કર્મથી વિરમે તેને દેશવિરતિધર શ્રાવક જાણવો અર્થાત્ દેશવિરતિધર શ્રાવક તેવો ગુણિયલ હોય છે.

ભાવશ્રાવક અને તેના સત્તર ગુણ.

इत्थिंदियत्थ संसारविसयारंभगेहदंसणओ ॥
गड्डरिगाइपवाहे पुरस्सरं आगमपवित्ती ॥ ४३ ॥
दाणाइ जहासत्तीपवत्तणं विहिरत्तदुट्ठे य ॥
मज्झत्थमसंबद्धो परत्थकामोवभोगीय ॥ ४४ ॥
वेसा इव गिहवासंपालइ सत्तरसपयनिबद्धंतु ॥
भावगयभावसावगलक्खणमेयंसमासेणं ॥४५॥

અર્થ—'સ્ત્રી, ઇન્દ્રિય, અર્થ, સંસાર, વિષય, આરંભ, ઘર, દર્શન, ગાડરીઓ પ્રવાહ, આગમપુરસ્સર પ્રવૃત્તિ, દાનાદિક ધર્મને વિષે યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ, વિધિ, અરક્તદ્વિષ્ટ, મધ્યસ્થ, અસંબદ્ધ, પરાર્થકામોપભોગી, વેશ્યાવત ઘરવાસ પાલનાર–એ સત્તર પદે કરીને નિબદ્ધ એવું સંક્ષેપે કરીને ભાવગત ભાવશ્રાવકનું લક્ષણ કહ્યું.'

૧. **સ્ત્રી**—મોહની રાજધાની, ચંચળ ચિત્તવૃત્તિયુતા અને નરકની વાટ સમી હોઇને ઇહ પરભવ મહાઅનર્થદાયી માનીને એને છોડે.

૨. ઇન્દ્રિયરૂપી ચપલ તુરંગોને 'યથેચ્છ નાચવાના પરિણામે આત્માને અનર્થના ઊંડા કૂપમાં પાડતા અટકાવવા માટે' જ્ઞાનરૂપી રશ્મિપાસથી રૂંધીને આત્મહિતમાં જ યોજે.

૩. અર્થ, એ મહાન્ ક્લેશનું કારણ હોઇને એને નિઃસાર માને અને છોડવા જ પ્રયત્ન કરે.

૪. સંસારને દુઃખસ્વરૂપ અને દુઃખનો જ હેતુ માનીને તેનાથી છૂટવા પ્રયત્ન કરે.

૫. વિષયસુખોને વિષ કરતાં ય ભયંકર માને! કારણ કે વિષ એક વાર મારે છે જ્યારે માત્ર 'ય'કાર અક્ષરે જ મોટો જણાતો 'વિષય' પ્રાણીને દુર્ગતિમા પટકીને ભવોભવ મારે છે! અને એથી થતા ક્ષણિક નામસુખોને પણ સાકર લગાવેની તીક્ષ્ણ ધારમયા છૂરી ચાટવા તુલ્ય પરિણામે ભયકર દુઃખદ માનીને એને તજી જ દેવા એ હરહમેશ કાળજી ધરાવે.

૬. આરંભ, સમારંભને નરકનાં કારણો માનીને નિરારંભી જ બનવા માટે નિરારંભી (મુનિવરો) જનોનો દૃઢ રાગી બને

૭. ગૃહવાસને ગળાપાસ માનીને ગૃહવાસનો મોહ જીતવા ઉજમાળ બને

૮. દર્શન (સમ્યક્ત્વ) ને સુદૃઢ બનાવવા ગુરુ મહારાજની વિવિધ પ્રકારે પૂજાભક્તિ કરે અને પોતાની દૃઢ શ્રદ્ધાની પ્રતીતિરૂપ ગુરુદેવની પ્રશંસા કરવામા સર્વશક્તિ વાપરે.

૯. ગાડરીઓ પ્રવાહ (લોકહેરી) સર્વથા ત્યજે અને ધર્મકાર્યોમા લોકોત્તર રીતિએ ધીરપણે વર્તે.

૧૦. આગમ-પરલોક સાધવામા આગમને જ પ્રધાન માને. આગમ સિવાય અન્યના વચનોને પ્રમાણ માને જ નહિ દરેક ક્રિયામા આગમને જ અનુસરે.

૧૧. દાનાદિક યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ-દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ધર્મચાતુરંતને વિષે જ રક્ત એવો તે પુણ્યવાન્ બાધા રહિતપણે ઉપરોક્ત ધર્મ ચતુષ્ટયીમા અલ્પય શક્તિ ગોપવ્યા વિના સતત પ્રવૃત્તિભાક્ રહે

૧૨. વિધિ-ચિંતામણિ સમો શ્રી જિનધર્મ આરાધવા શાસ્ત્રે ફરમાવેલો વિધિસેવતા મુગ્ધ લોક ઉપહાસ કરે તો પણ ધર્મક્રિયાને ન તજતો એ શુભક્રિયાના મહિમાનો જનતામાં ગર્જારવ કરે.

૧૩. અરક્તદ્વિષ્ટ-દેહનિર્વાહનાં સાધનો-ધન, ભવન, સ્વજનકુટુંબ, સ્ત્રીપરિવાર, આહાર અને વસ્ત્રાભૂષણાદિમાં રાગદ્વેષરહિત (મંદ આદરવાળો) રહે

૧૪. મધ્યસ્થ-ધર્મનું સ્વરૂપ વિચારતાં, કષાયોને વશ પડી કોઇના પણ પક્ષમાં ભળીને રાગદ્વેષ કરવાવડે ધર્મવિચારનો પરાભવ ન કરતો સતો મધ્યસ્થ રહે.

૧૫. અસંબદ્ધ-શરીર, ધન, સ્વજન યૌવન અને જીવિતાદિની ક્ષણભંગુરતા માનતો સતો તે સર્વ સંસારી ભાવોથી અસંબદ્ધ-નિર્લેપપણે વર્તે.

૧૬. પરાર્થકામોપભોગી-સંસાર એ પરમદુઃખનું સ્થાન છે, ભોગોપભોગો તૃપ્તિના હેતુ નથી અને સંસારથી સર્વથા વિરમવા વિરતિના પરિણામોનું સેવન કરે અને નિપાતમાત્ર મધુર અને પરિણામે અતિ કટુક એવા ભોગોપભોગોને તો અન્યની દાક્ષિણ્યતાથી જ સેવે.

૧૭ વેશ્યાવત્ ગૃહવાસ પાળનાર હોય-વેશ્યા જેમ નિર્ધન કામુકને આજકાલમાં તજી દેવાની વૃત્તિએ નિર્વહે તેમ આ મહાપુણ્યનિધાન ભાવશ્રાવક પણ ગૃહવાસને હાનિકર માનીને આજકાલ જ તજી દેવાની ભાવનામા વર્તે.

ગુણરત્નની ખાણસમા શ્રાવકકુળની ઉત્તમતા.

શ્રાવક કુળનો પૂર્વોક્ત પુણ્યવાન્ ઉત્તમ સદ્-ગૃહસ્થ-અનંત પુણ્યરાશીથી પ્રાપ્ત આર્યદેશ ઉત્તમ જાતિ અને દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ મનુષ્યપણું ધર્મથી જ સફલ માને છે અને તેથી જ એ સદાચારી મહાભાગ સમગ્ર માનવજીવન ધર્મમય બનાવીને જ તોષ પામે છે; કારણ કે શાસ્ત્રકારોએ પણ મનુષ્યભવ એથી જ ઉત્તમ કહ્યો છે કે તે ભવમા જ સર્વસુખનો પ્રધાન હેતુ એવો ધર્મ થઈ શકે છે.

કહ્યું છે કે—

धर्मो जगतः सारः सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥
तस्योत्पत्तिर्मनुजात्सारं तेनैव मानुष्यम् ॥ ४५ ॥

અર્થઃ—'જગતનો કાંઇ પણ સાર હોય તો તે ફક્ત ધર્મ જ છે.' કોઇ અહિં શંકા કરે કે એમ

શાથી કહો છો? અમોને તો ધન, કુટુંબ, સ્ત્રી પરિવાર, વાડીગાડી, સુંદર ભોગોપભોગ, અમન-ચમન અને યથેચ્છ વિચરવું એ જ જગતનો સાર લાગે છે તેનું કેમ? તેને ઉત્તર આપતાં અહિં બીજા જ પાદમાં શાસ્ત્રકાર મહારાજા ફરમાવે છે કે—'તમો જે સુખો ગણાવો છો તે સુખો અને એ સિવાય ઇન્દ્રાદિના પણ સર્વ સુખોનો પ્રધાન હેતુ તો ધર્મ જ છે.' કારણ કે જગતના ઉપરોક્ત સર્વ સુખોને જગતના સર્વ પ્રાણીઓ ઇચ્છતાં હોવા છતાં તેટલાં કે તેમાંના આંશિક પણ સુખોને કેટલાક આત્માઓ પામતા જ નથી તે તો પ્રત્યક્ષ જ અનુભવાતું હોવાથી તેવાં પણ સુખો જે પુણ્યવાનો પામ્યા છે તેઓ તેવું પુણ્ય પૂર્વે ઉપાર્જીને આવેલા હોવાને લીધે જ પામ્યા છે, આથી તેવાં પણ સુખોનો પ્રધાન હેતુ તો ધર્મ જ છે એ સ્વતઃસિદ્ધ છે. 'ધર્મ પણ મનુષ્યથી જ થઇ શકે છે' કારણ કે ધર્મ કરનાર જ પંચમગતિ(મોક્ષ ગતિ)ને પામી શકે છે, અને તે મોક્ષ ચાર ગતિમાંથી એક મનુષ્યગતિ પામેલ આત્માને જ લભ્ય છે; અર્થાત્ મનુષ્યજ મોક્ષ મેળવી શકે છે. 'આ હેતુથી જ મનુષ્યપણું એ પ્રધાન લેખાયું છે' અર્થાત્ મનુષ્યપણું એ જ ઉત્તમ એમ માનીને મનુષ્યપણું પામ્યા પછી એ જેનાથી ઉત્તમ લેખાય છે તેવા ધર્મ વિનાનાને અન્ય દર્શનીઓ પણ પશુપ્રાયઃ જ લેખે છે. જુઓ મહાભારત શાન્તિપર્વ અ૦ ૭, શ્લો ૨૯—

आहारनिद्राभयमैथुनं च,
सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् ॥
धर्मो हि तेषामधिको विशेषो
धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ॥ ૨૯ ॥

અર્થ:—'આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન એ ચારે સંજ્ઞા તો મનુષ્યોની જેમ પશુઓમાં પણ સર્વમાન્ય છે, ફક્ત મનુષ્યોમાં એથી કાંઇ જે અધિક હોય તો તે ધર્મ જ છે! તેથી મનુષ્ય ભવ પામીને પણ જેઓ ધર્મહીણ જીવન ગુજારે છે તેઓ તો પશુ જેવા જ મનુષ્યો છે.'

આથી પૂર્વોક્ત સદ્ગૃહસ્થ તો સંસારમાં સારભૂત ધર્મને જીવનમાં એટલી મજબૂત રીતિએ ઓતપ્રોત કરી દે છે કે એને સમગ્ર સંસાર દુઃખો-દુઃખો જ જણાતો હોવાને લીધે ગૃહસ્થાવાસમાં પણ સંસારને ધક્કો જ મારે છે. સંસાર પણ એનાથી 'આવ નહિં આદર નહિં, નહિં નેનમાં નેહ, ઉસ ઘર કબુ ન જાઇએ, કંચન વરસે મેહ. એ ઉક્ત્યનુસાર દૂર દૂર ભાગતો ફરે છે. આવા ઉત્તમ ગુણરત્નપણાની સહજ પ્રાપ્તિ એ શ્રાવક કુલનો જ પ્રતાપ છે.

[ચાલુ]

સ્મરણાંજલી.

(હરિગીત)

(સંગીત લુબ્ધક ગાન તારું આજ ના અટકાવતું—એ રાગ)

હેમચન્દ્રાચાર્યનાં સ્મૃતિ ગાન આ હૃદયે રમે,
મન હર્ષ નૃત્યે ઉછળે અશ્રુ વહે ચક્ષુદ્વયે. ૧
ચંચલ મને સ્થિરતા વસે ને અહંતણા ચૂરા બને,
દ્રવતો હૃદે કંદર્પને મત્સરતણી પીડા ટળે. ૨
જિન ધર્મ કીર્તિ ચન્દ્રદર્શે ક્રોધ અંતરનો ગળે,
અભિમાન નાશે દૂર ને વળી લોભ લોલુપતા ત્યજે. ૩
મદ પ્રેમમાં પલટી જતો આચાર્ય એવી કલા,
રસસાગરે મસ્તીભર્યા આનંદની પછી શી સીમા. ૪
રસપૂર્ણ લેખિની ગૂઢી 'જ્યોતિર્ધરે' મનડું હર્યું,
હેમેન્દ્ર ગાતાં અજિત ગાનો અલ્પતા મન ધારતું. ૫

—મુનિશ્રી હેમેંદ્રસાગરજી મહારાજ.

संग्राहकः—मुनिराज श्री लक्ष्मीसागरजी महाराज.

અમૃત – ઘૂંટડો.

૧. જાગ્રતિ કર-ઉંઘને છોડ.

૨. આત્મીય, કાયિક, વાચિક ને માનસિક ગુણોની અવલોકના કર, ત્રુટી પૂરી કર ને વૃદ્ધિના ઉપાયો યોજવા તત્પર થા.

૩. નીતિમય અને ઉપકારમય જીવનની કદરબૂઝ.

૪. સન્માર્ગદેશક, પરમ કોટી પ્રાપ્ત, શુદ્ધ માર્ગપ્રવર્ત્તક ને તેના મદદગારોને નમન કર.

૫. ગતકાલની ભૂલો સુધારી લેવા પશ્ચાત્તાપ કર ને તે ન થવા કટિબદ્ધ થા.

૬. વચન અને મનનો મૂળ આધાર કાયા છે.

૭. વ્યાયામ વગરની કાયા કેળના સ્તંભ સમાન અસાર છે.

૮. કાયાનો સડો આળસ છે, એટલું જ નહિ પણ ઉદ્યમ રહિતપણું એ મોટો ને નહિ ખસેડી શકાય તેવો સડો છે.

૯. દેવ, ગુરુ, અને ધર્મની શ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય જ પોતાના આલોક અને પરલોકને સાધે છે.

૧૦. ભવિષ્યનો વિચાર કરી પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ જ વિવેક.

૧૧. આવતી જિંદગીને યાદ કરીને કાર્ય કર.

૧૨. માત-પિતા, ગુરુ અને શિક્ષકના કથનને માન આપવું તે જ સૌજન્ય.

૧૩. પરોપકાર માટે અને આત્મોદય માટે નિઃસ્વાર્થતા, સદ્‌વર્ત્તન, સહિષ્ણુતા ને પવિત્ર સંકલ્પની મુખ્ય જરૂર છે.

૧૪. હિતચિંતન, ગુણીરાગ, દીનોદ્ધાર અને માધ્યસ્થ વૃત્તિ-એ જ ઉદયની કુંચી છે.

૧૫. ધર્મથી નિરપેક્ષ થનાર જે મનુષ્ય હોય તેના જેવો ભાગ્યોદયની સામે થનાર બીજો કોઇ જ નથી

૧૬. ધર્મીષ્ઠોની સંગતિ દુર્વ્યસનોથી બચાવે છે.

૧૭. ભાગ્યનો પણ ઉદ્યમથી જ ઉદય થાય છે.

૧૮. જે ઉદ્યમવાદી હોય તે જ મોક્ષ મેળવી શકે છે.

૧૯. પોતાના અને પરના જીવનને સરખો ગણી બન્નેની પીડાનો ત્યાગ કરે તે જ જાણકાર.

૨૦. જૂઠું બોલનાર પોતાની અને પરની આત્મહત્યા કરે છે.

૨૧. પરસ્ત્રીગમન કરનારો ચંદનને મૂકી બાવળને વળગે છે.

૨૨. અન્યાયથી કે સટ્ટા વગેરેથી પારકા દ્રવ્યને ચાહનાર મળેલા દ્રવ્યનો પણ નાશ કરે છે.

૨૩. લક્ષ્મીની ચંચલતા તેને જ નડે કે જેઓ લક્ષ્મી આવે તે વખતે તેનુ દાન વગેરે ફળ ન લે.

૨૪. ગુણની કિંમત ઝવેરીની માફક વિવેકીઓ જ કરે છે.

૨૫. ગુણી થવું હોય તો પ્રથમ વિવેકી બન.

૨૬. આ દેહ અશુચિનું યંત્ર છે, માટે તેના પર મોહ નહિ કર.

૨૭. મનુષ્ય ભવ ઘણો જ દુર્લભ છે માટે તેને સફળ કર.

૨૮. ઊંચી હદે ચડે ત્યાં સુધી તે હદવાળાઓની સેવામાં રહીને પોતાની હદમાં વધારો કર.

૨૯. જિંદગીના કોઈ પણ પ્રસંગને પહોંચી વળે તેવી કેળવણી વગેરેની તૈયારી રાખવી એ સમજુનું કામ છે.

૩૦. લોકો માનની લાગણી રાખે તે કિંમતી છે, પણ પોતાના મનની માનની લાગણી નકામી છે.

૩૧. વિશ્વાસ અને અવિશ્વાસ અનુક્રમે ગુણ અને દોષને આભારી છે.

૩૨. માનીને જાણવા કરતાં જાણીને માનવું સેંકડે દરજજે ચઢીયાતું છે.

૩૩. દેવ અને ગુરુની પવિત્રતા જ અચિન્ત્યપણે ભક્તોના આત્માની ઘટના કરે છે.

૩૪. વિચારનો સુધારો થાય તો જ વચન અને કાયાનો સુધારો થઈ શકે.

૩૫. સાચી વસ્તુ છોડવી તે જ મનની ચોરી.

૩૬. મનની દ્રઢતાવાળા હોય તેઓ જ પોતાના સુંદર કાર્યોનું ફળ મેળવી શકે છે.

૩૭. સદ્ગુરુની સેવા દુર્વ્યસનોનો નાશ કરે છે, ને નવા દુર્વ્યસનો થવા દેતી નથી.

૩૮. સદ્ગુરુના વાકયો આ ભવ અને અન્ય ભવમાં વિપત્તિથી બચાવે છે.

૩૯. અભક્ષ્ય અને અપેયનો ત્યાગ કરીને ભોજન થાય તે જ ભોજન કહેવાય.

૪૦. વિચારીને બોલવું તેનું જ નામ સદ્વાક્ય.

૪૧. જે વિચારોમાં અન્યને દુઃખ થાય તેવું ન ચિંતવાય તે સદ્વિચાર.

૪૨. જે વૃત્તિથી પરોપકાર થાય પણ પરોપકાર ન થાય તો જ તેને સત્યવૃત્તિ કહેવાય.

૪૩. શયન વખતે દિવસની માનસિક, વાચિક અને કાયિક પ્રવૃત્તિ તપાસી શુભ અશુભની વહેંચણ કર.

૪૪. શયન વખતે પણ અશુભ પ્રવૃત્તિને રોક.

૪૫. શયન વખતે પણ ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કર.

૪૬. સંકલ્પરહિત શુદ્ધ નિદ્રા લેવાના ઉપાયો જોડ.

૪૭. આ ભવ કે પરભવની જોખમદારીમાંથી મુક્ત થઈ શયન કરનાર ભાગ્યશાળી કહેવાય.

૪૮. પવિત્ર તીર્થો તે જીવતા મહાપુરુષો છે.

૪૯. ઉદ્ભટ વેષ, ઉદ્ભટ વચન અને ક્ષુદ્ર હૃદય એ જ દુર્જનતાનું મૂળ છે.

૫૦. પાપથી ભીરુ બનનાર જ નીતિને સાચવી શકે છે.

૫૧. નીતિમય જીવનની મનોહરતા અલૌકિક છે.

૫૨. પોતાના હૃદયને શાન્તિનું સ્થાન ધર્મ સિવાય બીજું કાંઈ જ નથી.

૫૩. સર્વની સાથે મૈત્રી રાખવા સાથે વૈરને ભૂલી જા.

૫૪. સન્મિત્રો કર અને તું પણ બીજાનો સન્મિત્ર થા.

૫૫. જન્મમરણનો ભય ટાળવા પ્રયત્ન કર.

૫૬. અશુભ પ્રવૃત્તિ થાય તે પહેલાં મૃત્યુના દિવસને યાદ કર.

૫૭. તારા કુલ અને ધર્મની ભૂમિકા સાચવ.

૫૮. મહાપુરુષોનો સમાગમ સંસારથી તારે છે. (ચાલુ)

લેખક—શ્રી ચોકસી

મન સાધ્યું તેણે સઘળું સાધ્યું.

શ્રી શાન્તિજિન સ્તવનમા જોઈ ગયા કે સાચી શાંતદશાની પ્રાપ્તિ નિશ્ચયી આત્મા માટે દૂર નથી, પણ એ સારુ એણે પ્રણિધાન એકાગ્રતા કરવી જોઇએ એ નાગ નિશ્ચળ ધ્યાનની આવશ્યકતા લેખાય જ્યા સુધી મન પર કાબુ ન જામે ત્યા સુધી ધ્યાનમગ્નતા લભી શકાય નહી. એટલે હવે મુમુક્ષુ આત્મા એ દિશામા આગળ પગલા માડવા જ્યા તત્પર બને છે ત્યા મન, વચન, કાયારૂપ ત્રિયોગ પર સત્તા સ્થાપવાની વાત નેત્ર સામે તરવરે છે. એમા પણ જ્યા મન પર અકુશ ધરવાનો વિચાર સેવે છે ત્યા જાતજાતની મુશ્કેલીઓ નજર સામે જણાય છે એથી એ સત્તરમા તીર્થપતિ સામે અવનત મસ્તકે પ્રશ્ન કરે છે—

હે પ્રભુ, આ વિચિત્રતાથી ભરપૂર એવુ મનડુ શાથી વશ થાય? આવો પ્રશ્ન કરનાર મુમુક્ષુ આત્મા પ્રથમ જ છે એમ માનવાનુ નથી લેખક, વક્તા અને કવિઓએ પણ 'મનડા' ને યાદ કર્યું છે

'ભૂટયો મન ભમરા તું કયા ભમ્યો?
ભમ્યો દિવસ ને રાત;
માયાનો બાંધેલ પ્રાણિયો,
સમજ્યો નહિ કંઈ વાત—ભૂટયો.

A mind is deep ravine અથવા તો 'મન એ ઊડી ખાઈ છે' 'મનરૂપી ગુહાનો કોઇ પાર ન પામે'

ઉપરના વાકયો પુરવાર કરે છે કે મનજી-ભાઈની સાધના ઘણી કપરી છે. એ કઈ બચ્ચાની રમત નથી એ સારુ દઢનિશ્ચય અને ખરી અણુવૃત્તિ જોઇએ એ ઉપરાત એ જાતની સાધનામા દોરવણી આપે તેવા નાયક ની પણ જરૂર કુથુનાથ પ્રભુ નાયકની ગરજ સારે તેમ છે તેમણે ચક્રવર્તીપદ ભોગવી છ ખડ ધરતીની નેતાગીરી કરી બતાવી છે ષડ્રિપુ અને અઢાર દૂષણ પર સપૂર્ણ જય પ્રાપ્ત કરી, આત્મલક્ષ્મી પણ સિદ્ધ કરી છે મનોપ્રદેશમા એકછત્રી સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યા વિના આત્મસાક્ષાત્કાર શકય નથી જ આવા અનુભવી નેતા મેળવીને તેમની સામે અધ્યાત્મપથે પ્રગતિ સાધતો આત્મા, પોતાને કયા કયા મુશીબતો નડે છે અને એમા કેવા પ્રકારની મદદની જરૂર છે એ બાબતમા મનજી ભાઇની વિચિત્ર કહાણી વર્ણવે છે. શ્રીમદ્ આનદઘનજીએ સકલનાને પોતે જ જાણે મુમુક્ષુ આત્માની સ્થિતિમા ન હોય એવી રીતે સ્તવનમા ઉતારે છે. એનો ભાવ નિમ્ન પ્રકારે રજૂ થાય છે

હે પરમેશ્વર, આ મનડુ કોઈ રીતે કબજામા રહેતુ નથી જેમ જેમ સમજાવીને કામ લેવા જઉં છુ તેમ તેમ તે વધારે દૂર ભાગે છે! 'જે જેને અભિલખે રે, તે તેથી દૂર ભાગે' જેવો ઘાટ થાય છે! પ્રાણાયામ કે રેચક,—પુરક ને કુભક વિગેરે ક્રિયાઓ કેટલીયે વાર નિષ્ફળતાને વરે છે? અને દેહમા પ્રકોપ પેદા કરી વિપરીત અસર જન્માવે છે કદાચ શકા ઉપજે કે મનનો

સ્વભાવ જ એવો છે કે તે પોતાનું સ્થાન છોડી અન્યત્ર ન જાય, પણ એવું નથી જ; કેમકે આ મનરૂપી અશ્વ તો વીસમી સદીની વિદ્યુત ગતિ કરતાં પણ વધુ શીઘ્રગામી છે. નથી એને રાતના અંધારા આવરી શકતા કે દિવસનો તાપ શ્રમિત કરી શકતો. એ ઘોડા ને ભરચક વસતી કે ઉજ્જડ અરણ્યમાં ગતિ કરતાં કોઈની રોકાવટ છે જ નહીં. અરે એ તો આકાશ અને પાતાળમાં પણ ઉછળ્યો જાય છે! આવા ચંચળસ્વભાવી આ મનજી-ભાઈ છે. અપ્રતિહતગતિવાળા છે! આમ છતાં આશ્ચર્યની વાત એ છે કે આટલું ભ્રમણ કરવા છતાં રહે છે ખાલીના ખાલી! 'ફરે તે ચરે' એ જનોક્તિ છે. જુદા જુદા ભાગમાં ફરનાર. જાતજાતના શબ્દ,-રૂપ,-રસ,-ગંધ અને સ્પર્શનો અનુભવ મેળવે એ ઉઘાડી વાત છે; છતાં અહીં તો એવું કંઈ જ નથી. સાપના સુખ જેવી મનડાની સ્થિતિ છે! સાપ કોઈને કરડે છતાં એના મુખમાં કંઈ ન આવે! એ તો ખાલીનું ખાલી જ રહે! એમ આવા ભટકનારા આ મનજીભાઈની મહેનતનો પાંચે ઇંદ્રિયો લાભ ઉઠાવી જાય છે? એ તો કોરાના કોરા જ રહે છે! સમુદ્રમંથન કરી દેવોએ રત્નો મેળવ્યા, મહાદેવના ભાગે વિષ રહ્યું એમ પુરાણો કહે છે; છતાં આ મનને એટલું પણ નહીં! આવું સ્વરૂપ સાંભળીને જે જે ભાઈસાહેબને નિઃસત્વની કોટીમાં હડસેલી દેતાં, જ્યાં એ વિફર્યા કે ખેલ ખલાસ! માત્ર મારા, તમારા અથવા સ્તવનકાર કે શ્રોતાઓનો જ નહિં પણ ભલભલા વિચારકો અને તત્વચિંતકોનો પણ ખેલ ખતમ કરી નાખે છે.

મુગતિતણા અભિલાષી તપીયા,
જ્ઞાન ને ધ્યાન અભ્યાસે;
વયરીડું કાંઈ એહવું ચિંતે,
નાંખે અવળે પાસે હો.

એ અનુભવસિદ્ધ વચનો તેથી આળેખાયા છે. જૈન કથાસાગર એને લગતા પુરાવાથી ભર્યો પડ્યો છે. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિનું દૃષ્ટાંત તો જાણીતું છે બાકી એ મનુભાઈના ચઢાવ્યા બાહુબળિ ચલ્યા અને પ્રદક્ષિણા દેતી કેવલશ્રીને ન જોઈ શક્યા! એ ભાઈશ્રી પાંચ પાશમાં લપટાયેલા સુભુમ ચક્રીને છખંડ ધરતીથી સંતોષ ન થયો! એની માયામાં ફસાઈ જઈ, ઘેર મંદોદરી સતી જેવી વલ્લભા છતાં રાવણે સીતાનું અપહરણ કર્યું અને સ્વનાશ નોતર્યો તેથી તો જ્ઞાની પુરુષોને સારભૂત વાક્ય વદવું પડ્યું કે-

मन एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः

અર્થાત્ માનવ માત્રને બંધનમાં નાખનાર કર્મની વિચિત્ર જાળમાં ફસાવનાર અથવા તો એ દારુણ જાળની સાથે કાયમી છૂટા છેડા કરાવનાર જો કોઈ સાધન હોય તો તે 'મન' જ છે. માત્ર બે અક્ષરના બનેલા આ શબ્દે સારાયે વિશ્વની ગતિમાં જબરા ખળભળાટો જન્માવ્યા છે, ભલભલા વિચારકોને મૂંઝવ્યા છે, મોટા મોટા મહારથીઓને હતા નહતા કરી નાખ્યા છે.

સાંભળ્યું છે કે આગમના ધારકો કિંવા સમ્યગ્જ્ઞાનના ધરનારા પાસે એ દુઃખે કરી કાબૂમાં લઈ શકાય એવા મનરાક્ષસને દબાવવાનો ઉપાય છે પણ ખાટલે ખોડ એ છે કે એવા સદ્ગુરુનો યોગ મારા જેવા પામર

ના નસીબમાં હોય ક્યાંથી ? કદાચ સામા મળે તો પિછાનવાની શક્તિ પણ નહિંવત્.

પુન્યયોગે એ સામગ્રી મળી જાય તો એ મહાપુરુષોને બતાવેલ માર્ગે જવાના ફાંફાં. વિધાનમાં તદ્રૂપતા દાખવી જ ન શકું ! વળી વર્તમાન કાળની મુશ્કેલીઓ એ છે કે આગળ વિષે જેમનો પ્રવેશ છે તેમના ભિન્નભિન્ન સૂત્રનો કંઇ છેડો જ નથી.' એવામાં આ મન માંકડું ચીડાયું કે પૂરા બાર વાગ્યા ! એની ગતિ સાપની માફક વાંકી અને ટેઢી બની જાય ! એના રંગબેરંગી ને વિચિત્ર વિલાસો નિરખતાં કહેવું પડે કે—

જો ઠગ કહું તો ઠગતું ન દેખું,
શાહુકાર પણ નાંહી,
સર્વમાંહે ને સહુથી અળગું;
એ અચરિજ મનમાંહી.
જે જે કહું તે કાન ન ધારે,
આપ મતે રહે કાલો;
સુરનર પંડિત જન સમજાવે,
સમજે ન મારો સાલો.

વ્યાકરણ તરફ દૃષ્ટિ જતાં ત્રણ લિંગ—પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ અને નપુંસકલિંગ—માં એનો નંબર નપુંસકલિંગમાં આવે છે. દુન્યવી વ્યવહારમાં એ લિંગધારીઓની કંઇ જ ગણના થતી નથી. સાવ નિર્માલ્ય અને બાયલા ગણાય છે, પણ અજાયબી પમાડે તેવી બાબત તો એ છે કે આ નપુંસકલિંગી મન ભલભલા પુલ્લિંગીઓના કાન પકડાવે છે ! એ પેલા નમાલાની લંગારમાં કેમ જઈ પડ્યા હશે ? બાકી સર્વ મરદોને ઠેલી દેવાની તાકાત ધરાવનાર છે. 'બીજી વાતે સમરથ છે નર, એહને કોઈ ન જેલે' એ ઉપમા તેથી જ દેવી પડી છે.

હે પરમકૃપાળુ ! આ વિલક્ષણ પશુ—અશ્વની ઉપમા નજર સામે રાખીએ તો કિંવા મન માંકડું છે એ વાત વિચારીએ તો—અથવા આ વિચિત્ર રાક્ષસ—એણે મચાવેલા ઉલ્કાપાતો તરફ નજર કરીએ તો—અગર આ કપરા યોગ—જૈન દૃષ્ટિ પર ધ્યાન દઇએ તો—ઉપર કાબૂ મેળવવાનો ઉપાય કૃપા કરી બતલાવશો.

મન સાધ્યું તેણે સઘળું સાધ્યું,
એહ વાત નહિ ખોટી;
એમ કહે સાધ્યું તે નવિ માનું,
એ કંઇ વાત છે મોટી.

ઉપરના વચનમાં સોએ સો ટકા ભરેલો છે. જેણે 'મન જીત્યું તેણે જગત જીત્યું' એ ટંકશાળી વચન છે. એનાથી કેવળજ્ઞાન કે મુક્તિ દૂર નથી જ, પણ માત્ર મુખેથી કહી જાય કે ઉચ્ચારી જાય એ કેમ માની શકાય ! જ્યારે વિચાર, મનન અને નિદિધ્યાસન કરું છું અને એ વેળા શાંતચિત્તે અવલોકું છું ત્યારે એ કાર્ય મહાભારત જણાય છે. કહેવા માત્રથી શ્રદ્ધા કરાય તેવું કાર્ય નથી જણાતું.

સાધનામાં સૌ લાગ્યા છતાં, સંપૂર્ણપણે પાર પામનાર કોઇ વિરલા જ !

બાકી તો 'क्षणेण सप्तमीं याति जीवस्तंदुलमत्स्यवत्' જેવું જ. મગરમચ્છની પાંપણમાં રહેલ તંદુલીયા મચ્છ માફક અવળે માર્ગે જ આ મનજીભાઈની દોરવણી ! હે સત્તરમા જિનપતિ !

મનડું દુરારાધ્ય તેં વશ આણ્યું,
તે આગમથી મતિ આણું.'

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક કોન્ફરન્સનું પંદરમું અધિવેશન

(નિંગાળા)

આજે ૭ વર્ષ પછી ગયા મહિનાની તા. ૨૫–૨૬–૨૭ માગશર વદિ ૧૧–૧૩–૧૪ બુધ–ગુરુ–શુક્રવારના (ભાવનગર તાબાના) નિંગાળા ગામે કે જ્યાં જૈનોના માત્ર આઠ દશ ઘર છે ત્યાં અધિવેશન ભરવામાં આવ્યું હતું. તા. ૨૫–૧૨–૪૦ બુધવારના રોજ મુંબઇથી આવતા મેઇલ ટ્રેઇનમાં સંમેલનના પ્રમુખ શ્રી છોટાલાલ ત્રિકમલાલ પારેખ પધાર્યા હતા, જ્યાં તેમનો સત્કાર કરવા સ્વાગત કમિટિના પ્રમુખ શ્રી ભગવાનદાસ હરખચંદ, સ્વાગત કમિટીના બીજા સભ્યો, ભાવનગર રાજ્યના મે. મુખ્ય દિવાન સાહેબ વિગેરે સ્ટેશન ઉપર હાજર હતા. તેઓએ ફૂલહાર વિગેરેથી સત્કાર કર્યા પછી પ્રમુખ સાહેબને લઇ સ્ટેશનથી સામૈયું શરૂ થયું હતું. આ ગામની સુમારે પંદરશેંની વસ્તી છે અને ત્યાં આવો પ્રસંગ પ્રથમ હોવાથી નિંગાળાની સમસ્ત પ્રજા સામૈયું જોવા હર્ષપૂર્વક ઊલટી હતી, સરઘસમાં વિશિષ્ટતા એ હતી કે પંદર બળદો જોડેલો શણગારેલો રથ હતો. અને તેમાં પ્રમુખશ્રી તથા અત્રેના નામદાર દિવાન સાહેબને બેસાડવામાં આવ્યા હતા. સામૈયું સ્ટેશનથી ગામ તરફ અને ગામ ફરી મંડપમાં આવ્યું હતું કે જ્યાં ત્યાંની પ્રજા તરફથી મે. દિવાન સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે સાદી રીતે માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું. પછી પ્રમુખ સાહેબનો જવાબ અને નામદાર દિવાન સાહેબનું વક્તવ્ય થયું હતું,

રાત્રિના સાત વાગે મંડપમાં સ્વાગત કમિટીના પ્રમુખનું ભાષણ વંચાયા બાદ પ્રમુખની વરણીની દરખાસ્ત અને અનુમોદન અપાયા બાદ પ્રમુખ સાહેબનું ભાષણ વાંચવામાં આવ્યું હતું જે અન્ય પેપરોમાં પ્રકટ થયેલ છે.

નિંગાળા કોન્ફરન્સમાં આગલી કોન્ફરન્સ કરતાં મુકાબલે ઘણાજ જુજ ડેલીગેટો હતા. અનેક મતભેદોથી કોન્ફરન્સ તરફ જૈનોનાં મોટા ભાગનો સદ્‌ભાવ ઓછો થયો દેખાતો હતો. હવે પછી કોન્ફરન્સ તરફ જૈન સમાજને આકર્ષવા અથવા પરિષદ પોતાની મનાવવા અને જૈન સમાજની સંપૂર્ણ

એટલે કે આપે આ દુઃખે કરી સાધી શકાય એવા મનરૂપસાઈ પર આધિપત્ય મેળવ્યું છે એમ આગમ કહે છે અને મને એ વાત પર વિશ્વાસ બેસે છે. આગમપ્રમાણ સામે આંગળી ચીંધવાપણું નથી. તેરમે ગુણસ્થાનકે અંતિમ લડતો આત્મા જો કોઈની પણ સાથે લડતો હોય તો આ મનયોગ સાથે જ લડે છે. જ્વલંત ધ્યાન પણ એ વેળા જ ધ્યાવે છે. આ બધી વાતો તીર્થંકરો અને કેવળજ્ઞાનીઓના ઉદાહરણો ઉપરથી દૃષ્ટિગોચર થાય છે એટલે એમાં શંકા ધરવાનું કંઈ કારણ નથી.

પણ, એમાં મારું શું વળ્યું? જાણ્યું પણ અનુભવ્યું નહીં તો એ જાણ્યું ન જાણ્યા બરાબર લેખાય.

માટે ઓ હસ્તિનાપુરના સ્વામી!

જો મારું મન સાધી આપવામાં સહાયક બનો અને એથી એમાં સફળતા મળે ત્યારે જ મને એ નિતરાં સત્યની 'મન સાધ્યું તેણે સઘળું સાધ્યું'—એની પ્રતીતિ થાય.

હે ચિદાનંદ! મારી આ વિનતિ અવધારો અને તે એ જ કે–'આનંદઘન કહે માહરું આણો' અર્થાત્ 'મારા મન પર કાબૂ આણવામાં સહાયક બનો!

પ્રતિનિધિવાળી બને તેમ તેના સુકાનીઓ પ્રયત્ન, પ્રચાર અને સેવા કરે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

સ્વાગત કમિટીના પ્રમુખ લીંબડીના રહીશ એક સાહસિક શ્રીમંત વ્યાપારી છે. તેઓ સ્વમાનવાળા, બુદ્ધિશાળી અને ધાર્યું કામ પાર પાડવાની શક્તિવાળા છે. તેઓના ભાષણના મુખ્ય મુદ્દા એ હતા કે—

વાણીવિલાસથી કામ નહિ થાય, મતભેદનો પ્રગટેલ દાવાનળ ઠારવા માટેના હૃદયના ઉદ્ગારો કૉન્ફરન્સની ધગશ ધરાવનારા હતા. રચનાત્મક પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવા, મર્યાદિત ક્ષેત્રો નહિ રાખવા, હાથ ધરેલાં કેળવણી અને બેકારીના પ્રશ્નો વિગેરે સંબંધી અસરકારક વિવેચન કર્યું હતું.

પ્રમુખશ્રી રા. રા. છોટાલાલ ત્રિકમલાલ પારેખ સાદા, સરળ અને માધ્યસ્થ વૃત્તિવાળા વકીલ છે. તેઓએ તેમના ભાષણમાં જણાવ્યું કે—

તર્ક કે વિચારથી કોઇ સંસ્થા પ્રાણવાન ન બને. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ સંબંધી વિચારણા, કૉન્ફરન્સની ઉત્પત્તિ અને ભૂતકાળ અને અત્યારની પરિસ્થિતિનો મુકાબલો, બંધારણ, શિક્ષણ સંસ્થાઓની માહિતી, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ, ધાર્મિક શિક્ષણ, બેકારી નિવારણ અને આજની પરિસ્થિતિ, આપણી પક્ષાપક્ષી અને મતભેદ દૂર કરવા માટે સમાજમાં દેખાતા ત્રણ વર્ગો અને તે પ્રત્યે બતાવેલા પોતાના વિચારો ઉપરાંત આજની પરિસ્થિતિ ઉલટાવવા "**દાનની દિશા બદલો**" વગેરે વિષયો જણાવી પોતાનું ભાષણ પૂર્ણ કર્યું હતું. પણ દાનની દિશા બદલવા માટે સ્પષ્ટ ખાસ માર્ગ પ્રમુખસાહેબે બતાવવાની જરૂર હતી તે બતાવ્યો નથી.

તા. ૨૬-૧૨-૪૦ ગુરુવારના રોજ કૉન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીએ રજુ કરેલો રિપોર્ટ વંચાયા બાદ સબજેક્ટ કમિટીની મીટિંગ મળી હતી. તેમાં જે જે ઠરાવોનો નિર્ણય થયો હતો તે સંબંધી જુદા જુદા વક્તાઓના વિવેચનો થયા હતા, જે ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે—

૧. મણિલાલ જેમલ શેઠને તથા અન્ય બંધુઓને ધન્યવાદ. ૨. કેળવણી પ્રચારની યોજના. ૩. કેળવણી અંગે માહિતી. ૪. ધાર્મિક શિક્ષણ અને એજ્યુકેશન બોર્ડ. ૫. જૈન શાસ્ત્રિય શિક્ષણ. ૬. જૈન સંસ્કૃતિ શિક્ષણને ટેકો. ૭. સામાન્ય શિક્ષણવિસ્તાર (ઔદ્યોગિક, વૈજ્ઞાનિક, વ્યાપારી, સ્ત્રીશિક્ષણ, છાત્રાલયો વિ.) ૮. અર્ધમાગધી શિક્ષણ પ્રચાર. ૯. બેકારી નિવારણ. ૧૦. જૈન બેંક. ૧૧. પંચાયત ફંડ.આ ઠરાવોમાં પહેલો, પાંચમો તથા દશમો ઠરાવ પ્રમુખસ્થાનેથી અને બીજા અન્ય બંધુઓની દરખાસ્ત અને અનુમોદન સાથે પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

બંધારણ સંબંધી હવે આપવામાં આવશે.

ત્રીજા દિવસે પ્રથમ સંદેશાઓ અને બાકી ઠરાવો ઉપર વિવેચનો થયા હતા.

નિંગાળા છાત્રાલય ખોલવા માટે ફંડ કરવામાં આવ્યુ હતું. જે ત્યાંના જૈન બંધુઓએ ઘણાં જ પ્રયત્ને મેળવેલ સંમેલન માટે યોગ્ય હતું. બાદ પરસ્પર આભાર માની સંમેલન વિસર્જન થયું હતું.

કૉન્ફરન્સના રિપોર્ટમાંથી વિશેષ હકીકત જાણવા જિજ્ઞાસુઓને તે વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

પંજાબ જૈન મહાસભાના પ્રમુખ શ્રી ત્રિલોકચંદજી સાહેબ એમ. એ. એ આગામી કૉન્ફરન્સ પંજાબમાં ભરવાનું આમંત્રણ આપતાં તે સ્વીકારવામાં આવ્યું.

રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી મી. મોતીચંદ કાપડીઆએ રાજીનામું આપતા તે જગ્યાએ શાહ વીરચંદ પાનાચંદ તથા ડૉ. ચમનલાલ શ્રોફ એ બંધુઓની રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરીઓ તરીકે વરણી કરવામાં આવી હતી.

આ પંદરમા અધિવેશનને અંગે ઉપજતા વિચારો અને નમ્ર વિનંતિ.

શુમારે ચાલીશ વર્ષની આ જૂની સંસ્થાની છ વર્ષે જાગૃતિ આણી છે તે માટે ખુશી થવા જેવું છે; પરંતુ તેની જાગ્રતિ વિશેષ આણવી હોય, તેને વેગવતી બનાવવી હોય, પરિષદને ભારતના જૈન સમાજની પ્રતિનિધિ સંસ્થા યથાયોગ્ય બનાવવી હોય તો આ પરિષદના સ્વાગત કમિટિના ભાષણમાં કહેલ છે કે–૧ આપણા સમાજમાં મતભેદરૂપી જે દાવાનળ પ્રગટેલ છે તેને શાંત કરવો હોય તો તેના માટે, જે કહેલ છે તેમ. (૨) તેમજ પરિષદના પ્રમુખશ્રીએ જણાવ્યું છે કે–આજના તીવ્ર સ્થિતિવાળા કલહ સામે સંગઠ્ઠન વિનાનો સમાજ ટકી શકતો નથી. **"આપણા પક્ષભેદની દિવાલો જમીનદોસ્ત કરીને સર્વસંમત એવા કોઈ કાર્ય ઉપર આપણે એકત્ર થવું જોઇએ."** આજના રગશીયા ગાડા જેવી આ કોન્ફરન્સની સ્થિતિનો કાં તો અંત આવવો જોઇએ અથવા કાં તો તે પ્રાણવાન બનાવવી જોઇએ. (૩) તેમજ છેવટે વિદાય લેતી–વખતે નામદાર દિવાન સાહેબે પણ જણાવ્યું છે કે તમારામાં આટલો બધો મતભેદ છે તે મેં આજે જાણ્યું, તો તમે એવો પ્રયત્ન કરો કે મતભેદ બધો નીકળી જાય અને ત્યારપછી ભાવનગરમાં અધિવેશન મેળવો." વગેરે ઉપરોક્ત વિચારો કે જે દાવાનળ ઠારવો હોય કોન્ફરન્સનો અંત લાવવાને બદલે તેને પ્રાણવાન બનાવવી હોય, અને દિવાન સાહેબના કહેવા પ્રમાણે તદ્દન મતભેદો દૂર કરવાની જરૂર હોય તો તે કર્યા સિવાય ગમે ત્યારે ગમે તે ગામે પરિષદ મળશે તો તે એકપક્ષીય ગણાશે અને પ્રમુખશ્રીના કહેવા પ્રમાણે છેવટે નિષ્પ્રાણ બની જશે. વિચારો કે આગલી પરિષદો કરતાં આ પરિષદમાં સુમારે સાડીત્રણુસો ડેલીગેટો હતા તે શું સૂચવે છે? જેથી આ કોન્ફરન્સને પ્રતિનિધિવાળી–સક્રિય બનાવવી હોય તો અમારા મત પ્રમાણે "જેમ શ્રી શત્રુંજય યાત્રા કરવા નહિં જવાના અસહકાર માટે કોન્ફરન્સે આખા હિંદના શહેર અને ગામોમાંથી મુખ્ય માણસો, સંઘ તરફથી નીમાયેલ પ્રતિનિધિ બંધુઓ મોટી સંખ્યામાં મુંબઈ બોલાવી સમગ્ર હિંદની પરિષદ મેળવી એકમતે અસહકારનો ઠરાવ કર્યો હતો, તેમ અત્યારે થયેલ મતભેદના કલહને દૂર કરવા પ્રમુખસાહેબના ભાષણમાં જણાવેલ છે તેમ ભારતના સમગ્ર શ્રી સંઘના પ્રતિનિધિઓ–આગેવાનો વગેરે એક સ્થળે ભેગા કરી વાટાઘાટ ચલાવશો તો જ મતભેદ દૂર થતાં ખરી પ્રતિનિધિવાળી સંસ્થા બનશે; નહિ તો કોન્ફરન્સની અસ્તિ પણ જોખમાશે એવો અમોને ભય રહે છે. એટલા ઉપરથી ભાવનગર શહેરમાં કોન્ફરન્સને આમંત્રણ આપ્યા પછી તા. ૧૩–૧૧–૧૯૩૮ ના રોજ મળેલી જૈનો બંધુઓની જાહેર સભાએ જે ઠરાવ કર્યો છે તે હાલમાં મનનપૂર્વક વાંચી જતાં બંને પ્રમુખો અને દિવાન સાહેબના વકતવ્યને જ મળતો છે એમ વાંચતા માલુમ પડેલ છે. ભાવનગરના જૈનોની મળેલી તે સભામાં એકત્ર થયેલ બંધુઓ કોન્ફરન્સનો વિરોધ કરનારા છે તે માન્યતાને ઘડીભર દૂર કરી તટસ્થવૃત્તિએ જોઇએ તો મતભેદો દૂર કરી કોન્ફરન્સ ભાવનગર ભરવાનું નામદાર દિવાન સાહેબનું સૂચન ઉપરોક્ત મતોને અનુરૂપ જ અમોને લાગે છે. તા. ૧૩–૧૧–૩૮ ની જૈન બંધુઓની મળેલી સભાના ઠરાવ માટે તે માંહેના અમુક બંધુઓ કહે છે કે ભાવનગરમાં સં. ૧૯૬૪ ની સાલમાં છઠ્ઠી કોન્ફરન્સ અત્રેના શ્રી સંઘના જ આમંત્રણથી બોલાવી હતી, તેમાં પૂર્ણ ઉત્સાહ, ધગશ અને હિંદના સમગ્ર જૈન સમાજના સંપૂર્ણ સંગઠ્ઠન અને જે એકમતથી ભરાયેલ ને તે વખતે થયેલી સખાવતોથી જણાય છે; કે આવી ઉચ્ચ સ્થિતિ જે ભાવનગર જૈન સમાજે–અમોએ જોયેલ તેથી અત્યારના જુદી રીતે, દરેક શહેરમાં દેખાતા મતભેદવાળી ભાવનગરની જૈન પ્રજા–અમો આવી દુઃખદ સ્થિતિએ કોન્ફરન્સ ભરી શકીએ જ નહિ. વળી અગાઉ ભાવનગરમાં મળેલી કોન્ફરન્સ માંહેના કેટલાક બંધુઓ તો તે વખતે કોન્ફરન્સમાં મુખ્યતયા ભાગ લેનારા જ હતા જેથી તેઓ

અનુ : અભ્યાસી બી. એ.

સાધન સંબંધી કેટલીક વાતો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૪૫ થી શરૂ)

ભક્તિની બીજી પ્રણાલિકાનું વર્ણન નીચેના શ્લોકમાં કરવામાં આવ્યું છે.

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां, येन सर्वमिदं ततम् ।
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य, सिद्धि विन्दति मानवः ॥

પોતાના સ્વાભાવિક કર્મોદ્વારા પરમેશ્વરની પૂજા કરીને મનુષ્ય પરમ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે.

હવે પોતાના સ્વાભાવિક કર્મોદ્વારા ભગવાનની પૂજા કરવી એ શું ? એ વાત અહિં સમજી લેવાની જરૂર છે; કેમકે અહિં કર્મદ્વારા જ ભગવાનના પૂજનની વાત કરવામા આવી છે, પરંતુ પ્રધાનતા ભગવાનના પૂજનની છે, કર્મની નહિ; કેમકે પોતપોતાના કર્મ તો સંસારમાં ઘણા લોકો કરે છે, પરંતુ સૌને સિદ્ધિ મળતી હોય એમ નથી દેખાતું. એટલા માટે એવું માનવું પડે છે કે અહિંયા કેવળ કર્મ કરવાની વાત નથી, કર્મદ્વારા ભગવાનના પૂજનની વાત કરવામાં આવી છે. સઘળા કર્મવાદી એમ તો કહી શકે છે કે 'કર્મ એ જ ભગવાનની પૂજા છે' (Work is worship); એકાંતમાં બેસીને પ્રભુનું નામ લેવું, ધ્યાન ધરવું અથવા સામૂહિક કીર્તન કરવા એની અપેક્ષાએ જનતારૂપી પ્રભુની સેવા કરવી ઉત્તમ છે. તેનાથી ભગવાન જલ્દી પ્રસન્ન થાય છે, જલ્દી મળે છે, ઇત્યાદિ. લોકસેવાને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનું અત્યંત ઉત્તમ સાધન માનવામાં આવે છે, પરંતુ તે સેવા ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાના ઉદ્દેશથી જ થવી જોઇએ, નહિ કે કોઈ લૌકિક કામના માટે. આપણાદ્વારા ખરી રીતે જનતારૂપી પરમાત્માની સેવા થવી જોઇએ, આપણા કોઈ સ્વાર્થની નહિ—પછી તે વ્યક્તિગત હોય કે કોઈ સમુદાય વિશેષની હોય.

અહિં એક બીજી વાત સમજી લેવી ઘટે છે. વિશ્વપ્રેમ એ જ ઇશ્વરપ્રેમ છે, જનસેવા એ જ પ્રભુસેવા છે, તેથી ઉપરના શ્લોકનો આશય સમજવા માટે એટલું જાણવું જરૂરનું છે કે અહિં કર્મોદ્વારા જે ઇશ્વરના પૂજનની વાત કરી છે તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શું છે ? તેનો ઉત્તર એ છે કે ઈશ્વર અનંત અને અસીમ છે. એ અનંત વિજ્ઞાનાનન્દઘન-

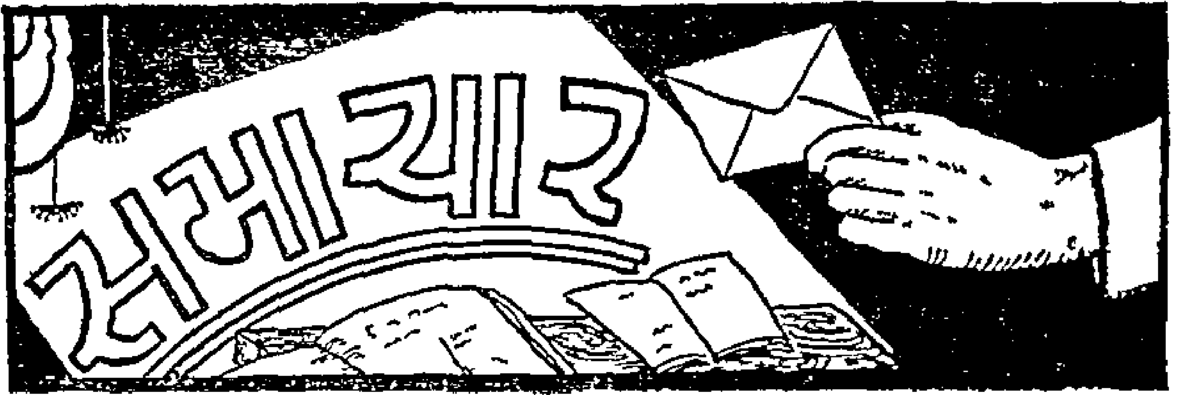

પણ મતભેદો દૂર કરવા જ માગે છે વગેરે વગેરે. ઉપરોક્ત મતો વિચારતાં અત્યારની સ્થિતિ અનુભવતાં અમારા મંતવ્યનું સરવૈયું એ છે અને તે સાથે નમ્ર વિનંતિ એ છે કે આખા હિંદના જૈન સમાજનું સંગઠન કરી ચર્ચા–સંવાદ કરી, મતભેદો દૂર કરી, કોન્ફરન્સ ભરવી તે સિવાય આ રીતે ચલાવવામાં આવશે તો જે થોડોઘણો ચાહ કોન્ફરન્સ પરત્વે રહ્યો છે તે ચાલ્યો જશે એમ અમોને લાગે છે. કોઇ ક્રિયા, કાર્ય કે નવી પ્રણાલિકા કરતા પહેલાં ફરજ સમજી, ઉપયોગ રાખી ફરજ બજાવવામાં આવે તો સમાજનો ચાહ વધે, મતભેદો દૂર થાય અને સંપ થતા વાર લાગે જ નહિ.

અમારી સમાજનો ઉદ્ધાર થવા મતભેદો દૂર થઇ એકસંપી જલ્દી થાઓ તેમ થતા કોન્ફરન્સનો વિજય થાઓ તેમ પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

રૂપ છે. એ અવસ્થામાં ઈશ્વર પ્રત્યે કરવાનો પ્રેમ સ્વાભાવિક રીતે સમસ્ત વિશ્વ પ્રત્યે થઈ જાય છે, કેમકે ઈશ્વર જ વિશ્વનો આધાર છે, ઈશ્વર જ વિશ્વનો આત્મા છે.

ઈશ્વરનું ઉપર્યુક્ત સ્વરૂપ લક્ષમાં રાખીને જ આપણા કર્મોદ્વારા તેના પૂજનની વાત કરવામાં આવી. હવે આપણે એ જોવું જોઈએ કે કયી રીતે કર્મ કરવાથી આપણીદ્વારા ઈશ્વરની પૂજા થઇ શકે છે. આપણા કર્મ ભગવાનની પૂજા ત્યારે જ કહી શકાય કે જ્યારે બે બાબતો પ્રધાન રૂપે હોય. પહેલી વાત તો એ છે કે તેમાં મમતા, આસક્તિ તેમજ ફલેચ્છાનો ત્યાગ હોવો જોઈએ; એમાં સૌથી સ્થુલ વાત ફલેચ્છાનો ત્યાગ છે અને તેની નિશાની છે સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં સમતા. જો આપણને આપણી સફળતાથી હર્ષ અને અસફલતાથી શોક થતો હોય તો આપણે એ કર્મદ્વારા ભગવાનની પૂજા કરી છે એમ નહિ કહી શકાય. બીજી વાત એ છે કે પ્રત્યેક કર્મ કરતી વખતે આપણને એટલું સ્મરણ રહેવું જોઈએ કે આપણે એ કર્મદ્વારા ભગવાનની પૂજા કરી રહ્યા છીએ અને જેની આપણે સેવા કરી રહ્યા છીએ તે ભગવાનની આજ્ઞારૂપે છે, દાખલા તરીકે શિક્ષકે એમ સમજવું જોઇએ કે વિદ્યાર્થીરૂપે ભગવાન જ મારી સેવા ગ્રહણ કરી રહેલ છે. ડોકટરે એમ સમજવું જોઇએ કે રોગીના રૂપે ભગવાન જ મારી ચિકિત્સા કરાવી રહેલ છે. વકીલ એમ સમજે કે અસીલના રૂપે ભગવાન જ મારાથી પોતાના મુકદ્દમાની પેરવી કરાવી રહેલ છે. દુકાનદાર એમ સમજે કે ગ્રાહકના રૂપે ભગવાન જ મારે ત્યાં સોદો કરવા આવેલ છે. ન્યાયાધીશ એમ સમજે કે વાદીપ્રતિવાદીના રૂપમાં ભગવાન જ મારી પાસે ન્યાય કરાવવા આવેલ છે. સેવક એમ સમજે કે માલીકના રૂપમાં સાક્ષાત્ ભગવાન જ મારા સેવ્ય બની રહેલ છે. માતાપિતા એમ સમજે કે સંતાનના રૂપમાં ભગવાન જ અમારી સેવા સ્વીકારી રહેલ છે, રાજા એમ સમજે કે પ્રજાના રૂપમાં ભગવાન જ મારી સેવા ગ્રહણ કરી રહેલ છે. આવો ભાવ ઉત્પન્ન થતાં આપણીદ્વારા ન કોઈના પ્રત્યે અન્યાય થશે, ન કોઈની સાથે દુર્વ્યવહાર થશે, ન કોઇને ઠગવાનો, લૂંટવાનો કે કોઇનો અયોગ્ય લાભ લેવાનો યત્ન થશે અને વ્યવહારમાં ઉચ્ચ નીચનો વર્તાવ હોવા છતાં આપણાં હૃદયમાં કોઈ પ્રત્યે ઉચ્ચ નીચનો ભાવ નહિ થાય; કેમકે જેની સાથે આપણો વ્યવહાર થશે તેના પ્રત્યે આપણી ભગવદ્બુદ્ધિ જ થશે. એવી જ રીતે ભગવાનની પૂજા–બુદ્ધિથી કર્મ કરનાર વ્યવહારમાં સૌની સાથે પોતાના અધિકાર અનુસાર વર્તાવ કરવા છતાં પણ અંદર જાગૃત રહેશે. પિતાની સાથે પુત્ર જેવો, સ્ત્રીની સાથે પતિને અનુરૂપ, શિષ્યની સાથે અધ્યાપક સમાન અને સેવકની સાથે સ્વામી જેવો વર્તાવ કરવા છતાં પણ તે એ સઘળા રૂપોમાં પોતાના ઇષ્ટદેવને જોશે. પહેલા તો એ માટે અભ્યાસ કરવો પડશે. અભ્યાસ કરતાં કરતાં પછી એ વાત સ્વાભાવિક બની જશે, પરંતુ આખો દિવસ એવો અભ્યાસ કરવા માટે હંમેશાં અમુક સમય એકાંતમાં ભજન–ધ્યાન, સ્વાધ્યાય–સત્સંગમાં પણ ગાળવાની જરૂર છે. તેથી ભક્તિમાર્ગ પર ચાલનારને બન્ને પ્રકારના સાધન કરવાની આવશ્યક્તા છે. શ્રદ્ધા–વિશ્વાસ-

સફળ ચોમાસુ અને વિહાર.
સ્થળે સ્થળે થયેલ અપૂર્વ સત્કાર.

આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનું ચાતુર્માસ ગુરુભૂમિ ગુજરાનવાલામા થવાથી તેમજ આચાર્યશ્રીજીના પ્રભાવશાલી દિવ્ય વ્યાખ્યાનોના પ્રભાવથી અધિકારીઓ, ઓનરીસરો, વકીલ-બારીસ્ટરો વિગેરે આચાર્યશ્રીજીના અને જૈન ધર્મના અનુરાગી થયા છે

હિંદુ, મુસલમાન શીખ ઇત્યાદિ સેંકડો માણસોએ માંસ અને દારનો ત્યાગ કર્યો છે

આચાર્યશ્રીજીનો ૭૧ મો જન્મદિવસ સમારોહથી ઉજવાયો શ્રી આત્માનંદ જૈન મહાસભા અને શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના અધિવેશનો થયા રેવન્યુ કમીશ્નર, કાશ્મીર ગવર્મેન્ટ લાલા ફૂલચંદજી મોધાના શુભ હસ્તે શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના મકાનનું ખાતમુહૂર્ત ધામધૂમથી થયું સંવત્સરીના શુભ દિવસે કતલખાનું અને કસાઇઓની દુકાનો સંતર બંધ રહી હિંદુમુસલમાનોનું સંગઠન થયું.

આવી રીતે ચોમાસું કરી આચાર્યશ્રીજી માગશર શુદિ છઠ્ઠ ગુરવારે બપોરના ત્રણ વાગે વિહાર કરવાના હોવાથી આખા નગરમા ગમગીની ફેલાઇ ગઈ હતી

ઉપરોક્ત ઉપકારોને લીધે આભાર માનવા માટે કપ્તાન બહાદુર સંતસિંહજી, મ્યુનિસિપાલીટી પ્રેસીડેન્ટ બક્ષી કનૈયાલાલજી, જી બી આહુજા મેજીસ્ટ્રેટ દર્જા અવલ સરદાર બહાદુર બુધસિંહજી, મેજીસ્ટ્રેટ દર્જા અવલ સરદાર બહાદુર સુંદરસિંહજી, શેખ અતામહમદ એડવોકેટ, શેઠ ધર્મચંદ મ્યુનિસિપાલીટી કમીશ્નર, લાલા બાગશાહ મ્યુનિસિપાલીટી કમીશ્નર, મૌલવી મતીઉલ્લા મ્યુનિસિપાલીટી કમીશ્નર, મહમદ શરીફ મ્યુનિસીપાલીટી કમીશ્નર, સરદાર બક્ષીશસિંહજી ઓનરરી મેજીસ્ટ્રેટ, સરદાર બાગસિંહજી વકીલ, લાલા મંગતરામ ઇનકમટેક્ષ ઓફિસર, સરદાર લાભસિંહજી બારીસ્ટર, શેખ ગુલામ કાદર વકીલ મ્યુનિસિપાલીટી કમીશ્નર, સુફી દીનમહમદ, લાલા નિરંજનદાસ એડવોકેટ, બાબુ હજુરીમલ મધોક, લાલા ચંદનલાલ વકીલ, લાલા ગિરધારીલાલ ચાનન, લાલા અમરનાથ ચોગ વકીલ, લાલા ચરણદાસજી જૈન, લાલા દિનાનચંદજી જૈન, લાલા પનાલાલજી જૈન, લાલા રિખભદાસજી જૈન વગેરે વિગેરે નગરના અગ્રગણ્ય મહાનુભાવોની સહી સાથે

પૂર્વક તેમજ તત્પરતા સાથે નિરંતર તે બન્ને પ્રકારના સાધન કરતા રહેવાથી ખૂબ શીઘ્રતાથી ભગવાનનો-પ્રભુ તરીકેનો સાચો પ્રેમ થશે અને તેની પ્રાપ્તિ થશે ભગવાનનું સાચું સ્વરૂપ પણ ત્યારે જ સમજાશે.

આવા પ્રકારની ભક્તિથી ભગવાનના સ્વરૂપનું આત્મ દર્શન, સમગ્ર સ્વરૂપનું જ્ઞાન તથા તેની યથાર્થરૂપે પ્રાપ્તિ સંભવિત બને છે (ચાલુ)

રાત્રિના આઠ વાગે કવિ દરબાર ભરવામાં આવ્યો. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના અધ્યાપક પૃથ્વીરાજજીનું 'જૈનધર્મ' વિષયક મનોહર ભાષણ થયું અને ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓ અને લાલા દેવરાજ સાકરલાલના મનોહર ભજનો થયા. પશ્ચાત્ પ્રસિદ્ધ નામાંકિત હિંદુ મુસલમાન કવીશ્વરો સાયરોની વિદ્વત્તાપૂર્વક કવિતાઓથી સભા અતિ રંજિત થઇ ૧૧ વાગે સભા વિસર્જન થઇ.

બીજે દિવસે આચાર્યશ્રીજીનું મનોહર મનનીય વ્યાખ્યાન થયું.

જહેલમ શ્રી સંઘના તરફથી લાલા ખેરાતીલાલજીએ શ્રી આત્માનંદ જૈનયુવક મંડળ ગુજરાંવાલા, શ્રી આત્માનંદ જૈનગુરુકુળ પંજાબ, શ્રી યંગમેન જૈન એસોસીએશન જહેલમ, સનાતન મહાવીર અખાડા દળ અને અધિકારી ઓફિસરો, વિદ્વાનો આદિ નગરજનો સામૈયામાં સમ્મિલિત થયા હતા, તેઓનો અને બહારગામથી પધારેલા મહેમાનોનો આભાર માન્યો હતો. ઉપરોક્ત મંડલોને તથા લાલા તેજરામ સોની, લાલા દેવરાજ જૈન ગુજરાંવાલા તેમજ કવીશ્વરોને–સાયરોને સોનાના મેડલ અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

આચાર્ય મહારાજ દરરોજ વ્યાખ્યાન આપે છે. સેંકડોની સંખ્યામાં મનુષ્યો લાભ લે છે. અહિં અઠવાડીયું રોકાઇ **વિતભયપત્તન** તીર્થની યાત્રાર્થે પધારશે.

જહેલમમાં એ વિશેષતા જોવામાં આવી કે મંદિરમાર્ગી અને સ્થાનકવાસી બંધુઓનો મેળાપ બહુ જ સારો છે. પ્રવેશમહોત્સવમાં સૌએ ભેગાં મળીને લાભ લીધો હતો. (મળેલું)

પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની જયંતિ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર તરફથી દર વર્ષ મુજબ માગશર વ. ૬ શુક્રવારના રોજ પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ્ સ્વ. મહાત્માશ્રી મૂળચંદજી મહારાજશ્રીની સ્વર્ગવાસતિથિ હોવાથી તે દિવસે જયંતિ પ્રસંગે સવારના સાડાનવ વાગે શ્રી દાદાસાહેબના જિનાલયમાં સુંદર રાગરાગણીપૂર્વક પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી, અને આંગી લાઇટ વિગેરે કરવામાં આવેલ તેમજ શ્રીમદ્ મૂળચંદજી મહારાજશ્રીના પગલે આંગી રચાવવામાં આવી હતી.

સમાલોચના.

૧. મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ–લેખક, અગરચંદ તથા ભેંવરલાલ નાહટા.

શ્રી ખરતરગચ્છમાં દાદા નામના સંબોધનવડે કહેવાતાં પ્રભાવક શ્રી મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિનું જીવનવૃતાંત લેખક બંધુઓએ આ ગ્રંથમાં આપ્યું છે. શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ મહારાજ મહાન્ પ્રભાવશાળી અને પ્રખર વિદ્વાન હતા. તેઓશ્રીનો જન્મ સં. ૧૧૯૭ વિક્રમપુરમાં થયો હતો. સં. ૧૨૦૩માં ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હતું. ૧૨૦૫માં દાદા જિનદત્તસૂરિજીએ આચાર્યપદ આપ્યું હતું. માતપિતાની આજ્ઞાપૂર્વક દીક્ષા લીધી હતી. આચાર્ય મહારાજ આગમ, મંત્ર, તંત્ર, જ્યોતિષાદિ સર્વ શાસ્ત્રમાં પારંગત હતાં. પોતાના જીવનકાળમાં શાસ્ત્રપ્રભાવનાના ઘણા ચમત્કારિક કાર્યો કર્યા હતા. આવા મહાન આચાર્યોના જીવનવૃત્તાંત તે એક જૈન ઇતિહાસ સાહિત્યમાં ઉમેરો હોવા સાથે **જૈન** ધર્મના ઇતિહાસ લખનારને સાધનરૂપ થઈ પડે છે. લેખકબંધુનો પ્રયત્ન આવકારદાયક છે. કિંમત બે આના યોગ્ય છે. પાછળના ભાગમાં આચાર્ય મહારાજરચિત વ્યવસ્થા–શિક્ષાકુલક મૂળ સાથે આપેલી છે તે વાંચવા ભલામણ કરીએ છીએ.

૨. વિવિધ વિષય રત્ન સંગ્રહ.

સંગ્રાહક–અંચલગચ્છીય સાધ્વીજી શ્રી કમલશ્રીજી. આ ગ્રંથમાં ઉપયોગી અને પ્રચલિત ચૈત્યવંદન કરવાનો વિધિ, શ્રી શત્રુંજય કલ્પ તથા તીર્થસ્તુતિ, શ્રી આનંદઘનજીની ચોવીશી, અન્ય સ્તવનો, છંદો, પચ્ચખ્ખાણો, સજ્ઝાયો, સ્તુતિઓ વગેરેનો સંગ્રહ છે. એક સાધ્વીજી મહારાજ આવો સંગ્રહ

કરે તે ખુશી થવા જેવું છે. વિશેષ લાભ લેવાય અને જ્ઞાનપ્રચાર કરવા કિંમત નથી રાખેલ તે આવકારદાયક છે. પ્રકાશક 'મેસર્સ એ. એમ. એન્ડ કું. પાલીતાણા

૩. શ્રી સ્વાધ્યાય-દોહનમ્

શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગ્રંથમાળા તરફથી વીશમા ગ્રંથ તરીકે પ્રકટ થયેલ છે. આ ગ્રંથમાં પૂર્વકાલિન મહાપુરુષપ્રણિત જિન સ્તવનાદિ સ્વાધ્યાય સંગ્રહ સંસ્કૃત ભાષામાં આપવામાં આવ્યો છે. તેના સંપાદક મુનિ શ્રી કનકવિજયજી મહારાજ છે. ત્રણ અધ્યાયોમા આ ગ્રંથ સંપૂર્ણ થાય છે. દરેક અધ્યાયમાં આપેલ પદ્યો નીચે આવશ્યક વિષય નોંધમાં કયા ગ્રંથમાંથી કોણ મહાપુરુષે રચેલી છે તે હકીકત આપેલી છે. તે જરૂર ઉપયોગી છે. ત્રણે પરિશિષ્ટના ભાષા ટીપ્પણો પાછળ આપેલ છે તેથી સંકલના સારી કરવામા આવેલ છે. કિંમત બે આના રાખવાનો પ્રસ્તાવનામાં જણાવેલ હેતુ બરાબર છે. માત્ર આટલી નજીવી કિંમત તે જ્ઞાનપ્રચાર દષ્ટિએ જ છે તે માનવું યોગ્ય છે.

૪. પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા.

રચયિતા પં. શ્રી કસ્તૂરવિજયજી ગણિ મહારાજ. પ્રકાશક: સંઘવી જીવણભાઇ છોટાલાલ, અમદાવાદ ડોશી વાડાની પોળ, કિંમત સવાબે રૂપીયા. પ્રાકૃત ભાષાનાં અભ્યાસીઓ અને કોલેજીયનો માટે આ ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષાના શિક્ષણ માટે એક ભોમિયા સમાન છે તેમજ અભ્યાસ માટે તેમજ પદ્ધતિસર સરલ રીતે અભ્યાસ તે ભાષાનો થઇ શકે તે માટેની આ સુંદર રચના છે. કોઇપણ ભાષાના શિક્ષણ માટે પાઠમાળા ઉપયોગી થાય તેથી તે તૈયાર કરવી અને તે તે ભાષાની સંપૂર્ણ વિદ્વત્તા સિવાય બનતું નથી. આ પાઠમાળાના રચનાર મુનિમહારાજનો તે ભાષાનો અભ્યાસ વિશાળ અને ઊંડો છે તેમ આ પાઠમાળાનું પ્રકાશન કહી આપે છે. વિદ્યાર્થીની આધુનિક જરૂરીયાતો પૂરી પાડવા માટે મુનિશ્રીએ આ પુસ્તકમાં બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે. આવા પાઠ્ય-પુસ્તકો આ પદ્ધતિએ વિદ્વત્તાની દષ્ટિએ લખાય તો જૈન અને જૈનેતર અભ્યાસીઓ માટે ઘણું જ ઉપકારક છે. શિક્ષણની પદ્ધતિ-સંકલના સુંદર કરવામાં આવી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

૫. વિજયધર્મસૂરિ-જીવનરેખા

લેખક, રઘુનાથપ્રસાદ સિંહાનીયા, વિદ્યાભૂષણ, વિશારદ.

સ્વર્ગવાસી આચાર્યમહારાજ શ્રી વિજયધર્મસૂરિ મહારાજે પોતાના સંયમી જીવનમાં પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાન અને સાહિત્યબળે જૈન જૈનેતર અને પૂર્વ પશ્ચિમના અનેક જૈનેતર વિદ્વાનોમાં જૈન દર્શનને સત્ય સ્વરૂપમાં ઓળખાવ્યો હતો. તેથી જ જૈનેતર વિદ્વાનો પણ તેમનું ચરિત્ર ઇંગ્રેજી, હિંદી વગેરે ભાષામાં લખી પ્રકટ કરે છે. તે પૈકીનો આ લઘુગ્રંથ લેખક વિદ્વાન મહાશયે લખ્યો છે જે વાંચવા યોગ્ય છે. પ્રકાશક શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગર.

૬. ખંભાતનો પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ

સચિત્ર-લેખક, નર્મદાશંકર ત્ર્યંબકરામ ભટ્ટ-પ્રકાશક શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ટ્રસ્ટ બોર્ડ-મુંબઇ. આ ટ્રસ્ટ બોર્ડ તરફથી આ ખાતાના થયેલ ભંડોળમાંથી ઉત્તરોત્તર ગ્રંથો પ્રકટ થાય છે તે પૈકી ત્રીજા પુષ્પ તરીકેનો આ ગ્રંથ છે. ગુજરાતમાં ખંભાત શહેર પ્રાચીન નગર છે. તેની પૂર્વની જાહોજલાલી, સમૃદ્ધિ, પ્રસિદ્ધિ, વેપાર અને દરીયાઇ અગત્યતા જેમ ઐતિહાસિક છે તેમ જૈન ધાર્મિક ઇતિહાસમાં પણ તેનું સ્થાન ઉચ્ચ છે. વળી તે તીર્થધામ તરીકે હોઇ ગુજરાતના ઇતિહાસને તેના વગર ચાલી શકે તેવું નથી. આ નગરના ઇતિહાસના લેખક જૈનેતર છે છતાં તેમણે શોધખોળપૂર્વક આ ઇતિહાસ લખ્યો છે તેમ આ ગ્રંથ વાંચતાં તેમાં આપેલ અનેકવિધ વર્ણનો ઐતિહાસિક દષ્ટિએ આપેલ જણાય છે. એકવીશ પ્રકરણોમાં આ ઐતિહાસિક ગ્રંથ રચ્યો છે, અને તેમાં આપેલા ચિત્રો પણ જે સ્થળે જોઇએ ત્યાં મુકીને આ એક સુંદર રચના છે જે વાંચવાની અને લાઇબ્રેરી કે જ્ઞાનભંડારમાં તેને મૂકવાની અગત્ય જોઇએ છીએ. કિંમત રૂા. ૧-૪-૦ ટ્રસ્ટ બોર્ડના મંત્રી શ્રી મોહનલાલ દીપચંદ

ચોકસી, તાંબાકાંટો, વોરાનો જૂનો માળો, ચોથો દાદરો, મુંબઈ એ સરનામેથી મળશે.

૭. પાપ-પુણ્ય અને સંયમ-(શ્રી વિપાક, અંતકૃતદશાંગ, અનુત્તરોપપાતિકદશા નામના આગમોનો અનુવાદ) સંપાદકઃ ગોપાળદાસ જીવાભાઈ પટેલ. શ્રી પૂંજાભાઇ જૈન ગ્રંથમાળાના ૨૦ મા પુષ્પ તરીકે શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશક સમિતિ-ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ તરફથી (કિંમત બાર આના) પ્રકટ થયેલ છે. આ પહેલાં પણ શ્રી ભગવતીજી સૂત્રો વગેરેના સંક્ષિપ્ત અનુવાદો આ સંસ્થા તરફથી આ સંપાદક મહાશયે લખેલા પ્રગટ થયેલા છે. ગૃહસ્થ કે જેને આગમ વાંચવાનો અધિકાર નથી તેમજ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાના જ્ઞાન અને ગુરુગમ્ય વગર તે પણ બનતું નથી તેવા સંયોગોમાં કયા કયા આગમોમાં શું શું અધિકાર છે તે જાણવાના જિજ્ઞાસુ માટે આ સંસ્થાનો આ પ્રયાસ જરૂરીયાતવાળો છે.

૮. તિથિ સાહિત્ય દર્પણ. લેખક, ઉપાધ્યાયજી શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ, આ ગ્રંથ ચર્ચાસ્પદ તિથિઓ માટે છે, બીજી બાજુ તેનાથી જુદા નિર્ણયનો ગ્રંથ પણ પ્રગટ થયેલો છે અને પરસ્પર લેખો પણ પેપરમાં આવે છે. રચનાત્મક અને ખંડનાત્મક શૈલી છેવટ સત્ય નિર્ણય ન લાવતાં કલેશનું રૂપ પકડે છે, માટે આવી સ્થિતિ બનતી હોય ત્યાં અટકવાની જરૂર છે. શ્રી મુક્તાબાઈ જ્ઞાન મંદિર-ડભોઇ. મૂલ્ય સદુપયોગ.

૯. પંચસંગ્રહ ગ્રંથ. પાંચ દ્વારાત્મક પ્રથમ વિભાગ, શ્રી ચંદ્રર્ષિમહત્તરકૃત સ્વોપજ્ઞ ટીકા અને શ્રીમલયગિરિ મહારાજકૃત વિસ્તૃત ટીકા સાથે સંપાદક આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરિ મહારાજ. આ બંને ટીકાઓ શુદ્ધ રીતે છપાયેલ છે. પ્રકાશક, શ્રી મુક્તાબાઈ જ્ઞાનમંદિર ડભોઈના મંત્રી શાહ ખૂબચંદ પાનાચંદ, ખર્ચ પૂરતો રૂા. ૧-૮-૦ લઇ ભેટ આપવામાં આવે છે.

૧૦. સેનપ્રશ્ન. પં૦ શ્રી શુભવિજયગણિ વિરચિત (શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વર પ્રસાદીકૃતા) આચાર્યશ્રી વિજયકુમુદસૂરિજી મહારાજે કરેલ ભાષાંતર સહિત પં. મણિવિજયજી ગ્રંથમાળાના ચોથા પુષ્પ તરીકે પ્રકટ થયેલ છે. પ્રકાશક, માસ્તર ન્હાલચંદ દાકરશી વ્યવસ્થાપક-જૈન જ્ઞાનમંદિર-લીંચ. આ ગ્રંથ અનેક ઉપાધ્યાય મહારાજો, પંન્યાસો, ગણિવરો તથા શ્રાવક સંઘોએ શ્રીમાન્ વિજયસિંહસૂરીશ્વરજી મહારાજને પૂછેલા પ્રશ્નોના, આગમો, પૂર્વાચાર્યો વિરચિતપ્રૌઢ ગ્રંથો, યુક્તિ, અનુભવ અને પરંપરા અનુસારે જવાબો આપેલા તેનો સંગ્રહ છે, જે ચાર અનુયોગમાં વહેંચાયેલા છે. બાળજીવો અને અલ્પજ્ઞોને આવા વિદ્વાન સૂરીશ્વરોની કૃતિના પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથો જ વાંચે તો જ પોતાને ઉપજતા સવાલોનો સત્ય નિર્ણય થાય અને તેથી શ્રદ્ધા થાય છે. આવો બીજો ગ્રંથ શ્રી હીરપ્રશ્ન પણ છે. આધુનિક આવા ગ્રંથો પ્રશ્નોત્તર પુષ્પમાળા મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજની કૃતિનો પ્રકટ થયેલ છે, જે આગમો વિગેરેનું સત્ય જ્ઞાન ધરાવતા હતા. બાકી આગમો વગેરેનું જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્વાન મહાપુરુષો જ સત્ય ખુલાસા કરી શકે, કારણ કે તે જ્ઞાન ઉપરાંત યુક્તિ, પરંપરા અને અનુભવની પણ તેવા ધાર્મિક પ્રશ્નોના જવાબ આપવામાં જરૂર પડે છે, માટે આવા ગ્રંથો મનનપૂર્વક વાંચવાથી તેમજ તેવા ગીતાર્થ વિદ્વાન્ આચાર્ય મહારાજો પાસે જ પોતાને ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નોના યોગ્ય જવાબ કે શંકા સમાધાન પણ તે વડે થઇ શકે. આ ગ્રંથ એટલા માટે ઘણો જ ઉપયોગી છે અને તેની આવશ્યકતા પણ હતી. હવે આવા પૂર્વાચાર્યોકૃત પ્રશ્નોત્તરના ગ્રંથો ગુજરાતી ભાષામાં વિશેષ પ્રકટ થાય તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

નવા થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧. શેઠ દીપચંદ જમરાજ	ભાવનગર	લાઇફ મેમ્બર.
૨. શાહ છોટાલાલ નાથાલાલ	કઠોર	"
૩. વોરા માણેકચંદ ભાઇચંદ બાર-એટ-લૉ	મુંબઇ	વાર્ષિક મેમ્બર.

શાહ દામોદરદાસ હરજીવનદાસનો સ્વર્ગવાસ.

શહેર ભાવનગરના જૈન સંઘના અગ્રગણ્ય અને આ શહેરના ૩ના પ્રતિષ્ઠિત વેપારી ભાઇ દામોદરદાસ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી ગયા માસની વદિ ૧૧ બુધવારના રોજ સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે, ભાઇ દામોદરદાસ સરલ હૃદયના, શ્રદ્ધાવાન પુરુષ હતા. તેઓ સ્પષ્ટ વક્તા હતા. આ શહેરમાં જિનાલયમાં પરમાત્માની ભક્તિમાં તેઓ પૂજા ભણાવી ખૂબ રસ લેતા આ સભા સ્થાપન થઇ ત્યારથી સભ્ય અને તેત્રીશ વર્ષ પહેલા આ સભાના સેક્રેટરી હતા. જેથી એક લાયક સભ્યના સ્વર્ગવાસથી આ સભાને ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો દેવા સાથે તેમના લઘુ બંધુઓ હરિચંદભાઇ વગેરેને તેમને પગલે ચાલવા સૂચના કરતાં ભાઇ દામોદરદાસના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

Reg. No. B. 431.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે, જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૨) ,, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૩-૮-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૪-૦-૦
(૪) ,, ભા. ૨ જો રૂા. ૬-૦-૦
(૫) ,, ભા. ૩ જો રૂા. ૫-૮-૦
(૬) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૪ થો રૂા. ૬-૪-૦
(૭) ,, ભા. ૫ મો રૂા. ૫-૦-૦
(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ રૂા. ૨-૦-૦
(૯) બીજો ભાગ પાંચમો છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ રૂા. ૪-૦-૦
(૧૦) ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂા. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ગ્રંથો.

નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે ઓછા છે. વાંચવાથી આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાંના પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર રૂા. ૦-૮-૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રૂા. ૧-૦-૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા રૂા. ૧-૦-૦
(૪) સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા રૂા. ૧-૦-૦
(૫) શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર રૂા. ૨-૦-૦
(૬) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો રૂા. ૨-૦-૦
(૭) ,, ભા. ૨ જો રૂા ૨-૮-૦
(૮) આદર્શ જૈન સ્ત્રી રત્નો રૂા. ૨-૦-૦
(૯) શ્રી દાનપ્રદીપ રૂા. ૩-૦-૦
(૧૦) કુમારપાળ પ્રતિબોધ રૂા ૨-૧૨-૦
(૧૧) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ રૂા ૨-૦-૦
(૧૨) શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર રૂા ૧-૧૨-૦
(૧૪) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર) રૂા ૧-૦-૦
(૧૫) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર રૂા ૨-૮-૦
(૧૬) શ્રીપાળરાજાનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત સાદું પૂંઠું રૂા ૨-૦-૦
,, રેશમી પૂંઠું રૂા ૨-૮-૦
(૧૭) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર રૂા ૧-૮-૦
(૧૮) શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર રૂા ૦ ૨-૦
(૧૯) ,, સોળમો ઉદ્ધાર રૂા ૦-૪-૦
(૨૦) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર રૂા ૦ ૧૦ ૦
(૨૧) શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂા ૩-૦-૦

તૈયાર થતાં-છપાતાં ગ્રંથો.

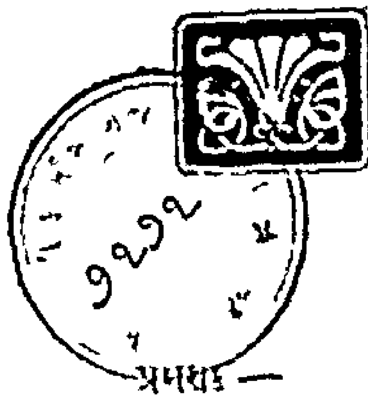
(૧) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૬ ઠ્ઠો. (૨) કથારત્ન કોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત (૩) શ્રી નિશીથચૂર્ણિ સૂત્ર ભાષ્ય સહિત (૪) વસુદેવ હિંડિ ભા. ૩ જો (૫) શ્રી ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૨-૩-૪-૫-૬ સાથે (૬) શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.

તૈયાર થતાં ગુજરાતી ગ્રંથો.

(૧) શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર (શ્રી પદ્માનંદ મહાકાવ્ય) (૨) શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર.

પુસ્તક ૩૮ મું   સંવત ૧૯૯૭

અંક ૭ મો   માઘ

જામનગરનું તુંગ શિખરો

—પ્રકાશક—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર

વિષય-પરિચય

અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ.

આ સભાના અત્યાર સુધીમાં થયેલ. પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને આ સભા તરફથી પ્રગટ થયેલાં અનેક સુંદર ગ્રંથો ભેટ આપવામાં આવેલા છે; કારણ કે આ સભામાં લાઇફ-મેમ્બર થનાર જૈન બંધુઓને આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ છપાતા ગ્રંથોની કિંમત સામાન્ય રાખવામાં આવતા ભેટના ગ્રંથોનો સારો લાભ મળે છે, કે જેવો લાભ બીજે મળી શકતો નથી, જે આ સભાના તે માટેના ધારાધોરણ અને રિપોર્ટનું મનનપૂર્વક વાંચન કરનાર બંધુઓ તે જાણી શકે તેવું છે.

ગયા માગશર, પોષ, માસના અંકમાં જણાવેલા ભેટના પાંચ પુસ્તકોનું પારસલ રેલ્વે તથા તે અંકોમાં જણાવ્યા પ્રમાણેનું વી. પી. આ માસની શુદ ૧૫ના રોજથી શરૂ કરવામાં આવેલ છે જે સ્વીકારી લેવા નમ્ર સૂચના છે.

ભાવનગરના લાઇફ-મેમ્બરોએ પોતાના તે ભેટના ગ્રંથો સભાએ આવી લઇ જવા અથવા તો મંગાવી લેવા નમ્ર સૂચના છે.

વાર્ષિક મેમ્બરોને તે પાંચ બુકોમાંની નં. ૩-૪-૫ ની ત્રણ બુકો ભેટ આપવાની છે, તેમણે પણ મંગાવી લેવા પ્રબંધ કરવો.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં ૪૫ : વીર સં. ૨૪૬૭ : મહા : :
અંક : ૭ મો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : ફેબ્રુઆરી :

सद्‌बोधक साहित्य.

पर्वतान्योक्ति.

સાહિત્યના ગ્રંથોમાં મેરુપર્વતને સુવર્ણમય અને કૈલાસપર્વતને રજત-(રૂપા)મય વર્ણવ્યા છે. એક ઉપદેશક કવિ એ બંને વિષે તાત્ત્વિક અને વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ પોતાનો આંતરિક ભાવ પ્રદર્શિત કરે છે કે—

શ્લોક (વસંતતિલકાવૃત્ત)

किं तेन हेमगिरिणा, रजताद्रिणा वा,
यत्राश्रिताश्च तरवस्तरवस्त एव ।
मन्यामहे मलय एव यदाश्रयेण,
कंकोल, निम्ब कटुता अपि चंदना स्युः ॥ १ ॥

અર્થાત્-મેરુપર્વત સુવર્ણમય હો તતઃ किं (તેથી શું ?) અને કૈલાસપર્વત રૂપામય હો તતઃ किं (તેથીએ શું ?) એ બંને સમૃદ્ધ પર્વતોનાં આશ્રિત થઇ

રહેલાં એવાં (કડવા, તીખાં, ખાટાં) વૃક્ષો તો જેવા ને તેવાં જ રહ્યાં છે ને!!! અમે તો માત્ર મલયાચળ (ચંદન વૃક્ષોનો આશ્રયદાતા) પર્વતને જ પર્વત માનીએ છીએ કે જેણે પોતાની સમૃધ્ધિ(સૌરભરૂપી)થી કડવા, ખાટાં, તીખાં વૃક્ષોને પણ **ચંદનમય** કરી મૂક્યાં છે!!!

વ્હાલા વાચકવર્ગ! આ પર્વતાન્યોક્તિ જનસમાજને કેવું અસરકારક સૂચન કરી રહી છે? આપણા સમાજમાં પણ મેરુ અને કૈલાસ જેવા સંપત્તિસંપન્ન ધનાઢ્યો-ગૃહસ્થો-શ્રીમંતો અનેક વ્યકિતઓ છે, પણ જેણે પોતાની એ વિભૂતિઓથી સમાજને, સ્વદેશને, સ્વજનને, સ્વજ્ઞાતિને કે ઇશ્વરીસૃષ્ટિના કોઇપણ વિભાગને પરિપાલન કે પોષણ આપ્યું નથી, નિરાધારો તરફ હાથ લંબાવી સાથ આપ્યો નથી, દુઃખીઓ તરફ આર્દ્ર દૃષ્ટિ કરી તેઓની સંતપ્ત આંતરડીને ઠારી નથી, પરમાર્થોનાં કામમાં પગલુંએ ભર્યું નથી, એવા શુષ્ક હૃદયના શ્રીમંતોનું જીવન જરૂર મેરુ અને કૈલાસપર્વત જેવું જ નિરર્થક છે! અને પવિત્ર જીગરથી પોતાની સમૃદ્ધિનો સદુપયોગ કરનારા સત્પુરુષો-સજ્જનવર્યોનું જીવન મલયાચળની ધન્ય સમૃધ્ધિ સમાન છે!!!

કદાચ કોઇ એવો નિરાશાવાદ રજૂ કરે કે, ધન વિના પારમાર્થિક કાર્યો શી રીતે કરી શકાય? તો તેઓને સવિનય વિદિત કરવાનું કે, માત્ર ધન (પૈસો) એ એક જ માત્ર સંપત્તિ નથી, જગતના અદલ ઇન્સાફી ન્યાયાધીશે પોતાની વિભૂતિ વિવિધરૂપે વિસ્તારેલી છે, અને તે બધી જ સત્કાર્યોમાં પ્રેરી શકાય છે. મનોબળ, બુધ્ધિવિકાસ, કાર્યદક્ષતા, દયાર્દ્ર હૃદય, શાસ્ત્રીયજ્ઞાનવિશારદતા, એ વિગેરે સત્સાધનોથી પરમાર્થ અવશ્યમેવ સાધી શકાય છે, એવા અનેક નરરત્નોનાં યશોભૂષણ નામો અદ્યાપિ મોજુદ છે-પ્રશસ્ત છે-અમર છે, અને દૃષ્ટાંતરૂપ દિવ્યતાથી દીપી રહ્યાં છે.

સજ્જનો! શ્રીમંતો! તમારે આ અમોલિક માનવજીવન સાફલ્ય કરવું હોય, સત્કીર્તિરૂપી કમનિય કાન્તાને વરવું હોય અને આ ક્ષણિક પુદ્ગળમાં વ્યાપી રહેલા અમર આત્માને ચિરસ્થાયી સ્થાન મેળવવા ભાગ્યશાળી થવું હોય તો જરૂર જરૂર પરમાર્થ પ્રદેશના પાંથિક બનો. આ અમૂલ્ય માનવજન્મ કૃતકૃત્ય કરવો હોય તો પ્રભુએ આપેલી સમૃધ્ધિનો સદુપયોગ કરી લ્યો. "કોણે દીઠી કાલ?"

મધમાખીઓની પેઠે પાછળથી પસ્તાવો (હૃદયબળાપો) જીવનની અંતિમ ઘડીએ ન થાય, માટે ચેત! માનવ ચેત! કિં બહુના?

ઉપરની અન્યોક્તિનું પદ્યમાં વિવરણ.

દોહરો.

સમૃધ્ધિ-સંપત્તિનો, વિગતે થવા વિકાસ;
અન્યોક્તિથી સૂચવે, आत्मानंद प्रकाश ॥ १ ॥

વસંતતિલકા વૃત્ત.

વાંચ્યો સુવર્ણમય મેરુ નગાધિરાજ,
કૈલાસનો પણ રૂપામય સર્વસાજ;
કિન્તુ અરે ! હૃદયમાં અતિ ગ્લાનિ થાય,
(એ) સમૃધ્ધિથી સુખ ન આશ્રિતને જણાય !!! ૧

શ્રીમંત સર્વ પ્રતિ છે કવિની વિનંતિ,
જેને હૃદે અરર છે ન દયા દ્રવંતી;
સંપત્તિ સર્વથકી માત્ર સ્વપિંડ પોષ્યો !
શાણો પ્રભુ, નહીં ગણે ઉર ક્ષમ્ય દોષો. ૨

સ્વજ્ઞાતિનું, સ્વજનનું, નિજ જન્મભૂનું,
કલ્યાણ સાધ્યું નહીં, તો શિર ઋણ જૂનું;
છે ચંચળા સકળ સમૃધ્ધિ-સંપત્તિઓ;
સાધો પરાર્થ, નિત્ય બોધ કરે યતિઓ. ૩

આયુષ્ય આ ક્ષણપ્રતિક્ષણ ચાલ્યું જાએ,
વિદ્યુત્પ્રભા જલતરંગ સમું જણાએ;
આબાદ છે શરીરપીંજર ત્યાં સુધીમાં,
છે સાક્ષી આત્મનિજ દેહરૂપી મઢીમાં. ૪

સમૃધ્ધિ છે સકળ ચાંદ્રની ચાર દીની,
પશ્ચાત્ ઘોરતમ છે, ઉરમાંહી માની;
આ બોધ વાક્યતણી **ધન્ય ઘડી** ગણી લ્યો,
પરમાર્થ કાર્ય કરવાનું હૃદે જડી લ્યો. ૫

દોહરો.

પર્વતની અન્યોક્તિ આ, માર્ગ સૂચવે આમ;
હજી બાજી છે હાથમાં, કરી લ્યો રૂડાં કામ. ૧

ભાવનગર-વડા
સં. ૧૯૯૭ મકરસંક્રાન્તિ
તા. ૧૪-૧-૪૧ સોમ

લી. સન્માર્ગસૂચક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક-ઉજમબાઇ કન્યાશાળા,
ભાવનગર.

લેખકઃ—શાસનપ્રભાવક આ. શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૦૩ થી શરૂ.]

[અવાન્તર-સમ્યગ્દર્શનનાં શમ–સંવેગાદિ લક્ષણોનું સ્વરૂપ.]

મોક્ષના બીજભૂત સમ્યગ્દર્શન ગુણ આત્મામાં ઉત્પન્ન થયો છે કે કેમ ? તે જેનાવડે જાણી શકાય તેને સમ્યગ્દર્શનના લક્ષણો કહેવામાં આવે છે. ધ્વજવડે જેમ મંદિરનું જાણપણું થાય છે, ધૂમાડાથી અગ્નિનું જેમ જ્ઞાન થાય છે તે પ્રમાણે આગળ કહેવાતા શમસંવેગાદિ લક્ષણોવડે આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન ગુણ ઉત્પન્ન થયાનું જાણી શકાય છે. વર્તમાનમાં તીર્થંકરમહારાજા, કેવલીભગવંત, મનઃપર્યાયજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, શ્રુતકેવલી વિગેરે સાતિશયજ્ઞાનીઓનો અભાવ છે. જો તીર્થંકરમહારાજાદિ વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓનો સદ્ભાવ હોય તો તો તેમને પૂછીને સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોત્પત્તિ માટે નિશ્ચય કરી શકાય, પરંતુ કાલદોષને અંગે તે વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓના વિરહપ્રસંગે સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોત્પત્તિ માટે અનુમાન કરવાનું સાધન આગળ કહેવાતા શમસંવેગાદિ લક્ષણો જ છે. અર્થાત્ જે ભાગ્યવાન્ આત્મામાં આ શમ–સંવેગાદિ લક્ષણો છે તે આત્મા સમકિતવંત હોઇ શકે છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકમ્પા અને આસ્તિક્ય એ સમ્યગ્દર્શનના પાંચ લક્ષણો પૈકી ક્રમશઃ એક એકનો વિચાર કરીએ.

શમઃ—શમ, પ્રશમ, ઉપશમ ઇત્યાદિ પદો લગભગ સમાન અર્થવાળા સમજવા. ગુસ્સો આવવાનું નિમિત્ત હોય કે ન હોય છતાં ક્રોધમોહનીયના ક્ષયોપશમાદિથી જે ક્ષમા ધારણ કરવી તેનું નામ 'શમ' છે. સામાન્ય રીતિએ વિચારીએ તો આપણને જણાશે કે-જગતવર્તી નાના મોટા સર્વ સરાગી જીવો ઉપરથી પ્રાયઃ શાંત જેવા દેખાતા હોય, પરંતુ નિમિત્ત મળતાં તુર્ત જ એકદમ ઉગ્ર ગુસ્સો આવી જાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં સમ્યગ્દર્શન ગુણ સંભવી શકતો નથી. કોઇ વ્યક્તિએ આપણું બગાડયું હોય, નુકશાન કર્યું હોય છતાં પણ તેના અપરાધી ઉપર ગુસ્સો ન કરતાં ક્ષમાભાવ ધારણ કરવો તેનું નામ 'શમ' છે. આવા પ્રસંગે હૃદયમાં એ વિચારણા આવે કે-ચેતન ! તારું બગડવું અથવા ન બગડવું તે અન્ય કોઇ વ્યક્તિના તાબાની વાત નથી, અન્ય વ્યક્તિ તો તેમાં યત્કિંચિત્ નિમિત્ત બની શકે છે, વસ્તુતઃ વિચારાય તો બગડવા–ન બગડવામાં પોતાનો આત્મા જ મુખ્ય કારણ છે. આત્મામાં તેવા પ્રકારના કોઇ દૃઢ કર્મ બંધાયા હશે તો ગમે ત્યાંથી ગમે તે નિમિત્ત મળવા સાથે અવશ્ય તે કર્મનું ફલ ભોગવવું પડશે, આવી શુભ વિચારણાદ્વારા ક્રોધાદિ કષાયોના કડવા ફળોનાં ચિંતનપૂર્વક જે ક્ષમાભાવ રાખવો તેનું નામ પ્રશમ છે. જે માટે ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ જણાવ્યું છે કે—

पयइए व कम्माणं वियाणिउं वा विवागमसुहंति ।
अवरद्धेऽवि न कुप्पइ, उवसमतो सव्वकालंपि ॥१॥

ભાવાર્થઃ—"સમ્યગ્દર્શનજન્ય તથાપ્રકારના સ્વભાવથી જ અથવા કર્મના અશુભ ફળોને જાણ-

વાથી હમેશા અપરાધી-ગુન્હેગાર ઉપર પણ ક્રોધ ન કરે, કિંતુ ક્ષમાભાવ રાખે તેને 'પ્રશમ' કહેવાય છે"

સંવેગ:-'संवेगो मोक्षाभिलाष' સંવેગ એટલે મોક્ષની અભિલાષા, અર્થાત્ શુભ કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થતી ચક્રવર્ત્તીપદવી ઇન્દ્ર-પદવી, રાજાધિરાજપણુ અથવા તેવા પ્રકારના કોઇપણ પૌદ્‌ગલિક સુખો અશાશ્વતા છે-સાવ-સાન છે. જ્યા સુધી શુભ કર્મોદય ચાલુ હોય ત્યાં સુધી એ સર્વ પૌદ્‌ગલિક સુખોનો આનંદ યત્કિંચિત્ અનુભવાય છે, પરંતુ પુન્યોદય પૂર્ણ થવાની સાથે પાપનો ઉદય શરૂ થાય એટલે તુર્ત એ યત્કિંચિત્ ક્ષણિક આનંદ અનુભવાતો હતો તે ચાલ્યો જાય છે અને તેને બદલે દુખનો અનુભવ શરૂ થાય છે, અને એથી જ અનંતજ્ઞાની મહર્ષિઓએ પૌદ્‌ગલિક સુખને સાચું સુખ ગણ્યું નથી. સાચું વાસ્તવિક સુખ તો તેને જ કહી શકાય કે જે સુખ પ્રાપ્ત થયા બાદ કોઇ પણ વખતે વિનાશ ન પામે આવું સાચું સુખ ચાર ગતિરૂપ સંસારમા કયાંઇ પણ નથી. ફક્ત હોય તો એક મોક્ષમાં જ છે. મોક્ષમાં ગયા બાદ જન્મ નથી, જરા નથી, મરણ નથી, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ પણ નથી, કારણ કે એ સર્વ દુઃખપરંપરાનું મૂળ કર્મ છે. અને કર્મનો સર્વાંશે ક્ષય થાય ત્યારે જ આત્મા મુક્તિપદને પ્રાપ્ત કરે છે. આવા અક્ષય અનંત સુખના સ્થાનભૂત મોક્ષની જે અભિલાષા તેનું નામ 'સંવેગ' છે.

આવી મોક્ષસુખની અભિલાષા આત્મામાં ત્યારે જ પ્રગટ થાય કે-જ્યારે સંસારના સુખ ઉપર આત્માને તિરસ્કારબુધ્ધિ પેદા થાય જ્યાં સુધી સંસારના સુખ ઉપર આત્માને અનુરાગ છે, સંસારના સુખને જ જે આત્મા સાચા સુખ તરીકે માની બેઠો છે ત્યા સુધી તે આત્માને મોક્ષસુખની અભિલાષા પ્રગટ થઇ શકતી નથી અને જ્યાં સુધી મોક્ષસુખની અભિલાષા પ્રગટ ન થાય ત્યાં સુધી તેને લાયક પ્રવૃત્તિમાં આત્માને જોડી શકાતો પણ નથી. વિષ્ટાના દુર્ગંધી કાદવમાં આનંદ માનનારા ભુંડને જેમ વિવિધ વર્ણના-સુગંધથી મ્હેકી ઉઠતા પુષ્પના બગીચામાં જવાની લેશ માત્ર ઇચ્છા થતી નથી તે પ્રમાણે જ આ આત્મા-ને જ્યાં સુધી ભવાભિનન્દીપણું ગળે વળગ્યું છે ત્યાં સુધી મુક્તિના પરમ આનંદનો આસ્વાદ લેવાની રુચિનો લેશ પણ આવિર્ભાવ થતો નથી જ્યાં સુધી મોક્ષસુખની હૃદયગત સાચી અભિલાષાનો આવિર્ભાવ ન થાય ત્યાં સુધી સવેગ નામના બીજા લક્ષણના અભાવે સમ્યગ્દર્શન ગુણ પણ તે આત્માથી ઘણો વેગળો છે સંવેગનું સ્વરૂપ સમજાવતા ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજા જણાવે છે કે-

नरविबुहेसरसोक्खं त्रिय भावत्तो उ मन्नंतो ।
संवेगतो न मोक्ख मोत्तूणं किंचि पत्थेइ ॥१॥

ભાવાર્થ.ઉપર કહેવાય ગયો છે

निर्वेद—'निर्वेदो भववैराग्यम्' નિર્વેદ એટલે સંસાર ઉપરથી વિરક્તપણું બીજા સવેગ નામના લક્ષણમાં મોક્ષની અભિ-લાષાની મુખ્યતા જણાવી. ત્રીજા આ નિર્વેદસંજ્ઞક લક્ષણમા ભવ-સંસારથી વિરક્તપણાની પ્રધાનતા જણાવાય છે. જરા બારીકાઇથી વિચારવામાં આવે તો શમસંવેગાદિ પાંચે લક્ષણો પરસ્પર સંબંધ-અપેક્ષાવાળા છે, તેમાં પણ સવેગ અને નિર્વેદ એ બન્ને લક્ષણો તો અંગતમિત્રોની માફક ગાઢ સંબંધવાળા છે સવેગ વિના નિર્વેદ હોઇ શકે નહિં અને નિર્વેદ વિના સંવેગ પણ પ્રાય અસંભવિત છે. સવેગ એટલે મોક્ષની અભિલાષા અને નિર્વેદ એટલે સંસારથી વિરક્તપણું. આ બન્ને વ્યાખ્યા ઉપર વિચાર કરાય તો મોક્ષની

અભિલાષા સિવાય સંસારથી વિરક્તપણું ન હોય અને સંસારથી વિરક્તપણું જ્યાં સુધી ન આવે ત્યાં સુધી મોક્ષની અભિલાષા પ્રાપ્ત ન થાય. માટે જ આ બન્ને લક્ષણોને પરસ્પર સાપેક્ષ ગણવામાં આવ્યા છે.

નરકપ્રભૃતિ ચતુર્ગતિક સંસાર કેવળ દુઃખમય છે, સ્વોપાર્જિત કર્મને પરાધીન પડેલાં જીવો સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવે છે. નરકગતિમાં ક્ષેત્રજ વેદના-અન્યોન્યકૃત વેદના તેમ જ પરમાધામિકૃત વેદનાઓ એવી તો દુઃસહ્ય અને ભયંકર હોય છે કે શાસ્ત્ર-સિધ્ધાન્તોમાં જે વેદનાઓનું વર્ણન વાંચતા ભવ્યાત્માઓનાં હૃદય કંપી ઊઠે છે. તિર્યંચગતિમાં પરાધીનતા અને ક્ષુધા-તૃષાદિનું દુઃખ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. મનુષ્યગતિમાં દાસપણું-દરિદ્રપણું ઇત્યાદિ દુઃખો નજરોનજર અનુભવાય છે, દેવગતિમાં પણ ઇર્ષ્યાના કારણે નિરંતર પ્રાયઃ સુખનો અભાવ જ છે. મનુષ્ય તથા દેવગતિમાં જે યત્કિંચિત્ પૌદ્ગલિક સુખ દ્રશ્યમાન થાય છે તે પણ પ્રાન્તે વિનાશી હોવાથી સુખ પણ દુઃખરૂપે જ ગણાય છે. એકાન્ત સુખ શિવપદ સિવાય બીજે કયાંય પણ નથી. દુઃખથી ભરેલો આ ચતુર્ગતિક સંસાર વસ્તુતઃ કારાગૃહ (કેદખાના) સરખો છે. સમકિતવંત ભવ્યાત્મા તો ક્ષણે ક્ષણે એક જ ચાહના રાખે છે કે કયારે આ દુઃખમાંથી મુક્ત થાઉં અને મોક્ષપ્રાસાદ ઉપર ચઢવા માટે નિસરણી સરખી વિરતિવનિતાની આરાધના કરું. ન્યાયાચાર્ય ન્યાયવિશારદ ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પણ સમક્તિના સડસઠ બોલની સજઝાયમાં સાદી અને સરલ ભાષામાં સમજાવે છે કે-"નારક ચારક સમ ભવ ઉભગ્યો.

તારક જાણીને ધર્મ-સુગુણ નર,
ચાહે નીકળવું નિર્વેદ તે;
ત્રીજું લક્ષણ મર્મ-સુગુણ નર,
શ્રી જિનભાષિત વચન વિચારીએ.

જ્યાં સુધી ભવની ભયંકરતા આત્માને ન સમજાય ત્યાં સુધી આત્માને તેમાંથી છૂટવાની ઇચ્છા પણ ન થાય. "સર્પ, વિષ, અગ્નિ વિગેરેનો સંબંધ પ્રાણઘાતક છે" એ પરિસ્થિતિ સમજવામાં આવતાં જેમ તેનાથી દૂર રહેવામાં જ સંસારી જીવો સુખશાંતિ માને છે તે પ્રમાણે જન્મ, જરા, મરણાદિ દુઃખોથી સંપૂર્ણ ભરેલા આ સંસારમાં લેશ પણ શાંતિનું સ્થાન નથી. સાચું શાંતિનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાનું અનન્ય સાધન અને સંસારથી ત્રાસ પામેલા આત્માઓને સાચું શરણ આપનાર જો કોઈ પણ હોય તો ચારિત્રધર્મ જ છે એવા પ્રકારનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થાય અને ભવસમુદ્રની ભયંકરતા ભાસે ત્યારે જ તેમાંથી મુક્ત થવાપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાની તીવ્ર ભાવના જાગે છે. અને એવી તીવ્ર ભાવના જે જાગૃત થવી તે જ નિર્વેદ નામનું ત્રીજું લક્ષણ છે.

अनुकम्पा:-એટલે દયા. આ અનુકમ્પા-દયા બે પ્રકારની છે. એક દ્રવ્યદયા અને બીજી ભાવદયા. જગતમાં કોઇ પણ દુઃખી પ્રાણીને દેખતાં દયાભાવનાથી તે પ્રાણીના દુઃખને દૂર કરવાની અભિલાષા જાગવી અને યથાશક્તિ તન, મન અને ધનથી તેના દુઃખને દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો તેનું નામ '**દ્રવ્યદયા**' છે. અહિં એટલું અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું જે જગતવર્ત્તિ સર્વ દુઃખી પ્રાણીઓનાં દુઃખોને દૂર કરવાની કોઇનામાં શક્તિ હોતી નથી. અનન્ત બલના ધણી તીર્થંકરભગવંતો પણ સર્વ દુઃખી આત્માઓનાં દુઃખો દૂર કરવા માટે સમર્થ થતા નથી, કારણ કે તીર્થંકર ભગવંતમાં તો તે શક્તિ છે; પરંતુ તે દુઃખી પ્રાણીનાં કર્મ એવાં નિબિડ હોય છે કે જિનેશ્વર દેવ જેવા પરમોત્કૃષ્ટ આલંબનનો લાભ લેવા તે

આત્માઓ સન્નિભૂત થઇ શકતા નથી. તાત્પર્ય એ છે કે-ને દુઃખી પ્રાણીનું દુઃખ દૂર થવું ન થવું તે તેના તિવ્ર-મન્દ કર્મને આધીન છે; પરન્તુ દુઃખી આત્માને દેખતાં હૃદયમાં કરુણાબુધ્ધિ પેદા થવા સાથે તેના દુઃખને દૂર કરવા માટે યથાયોગ્ય જે પ્રયત્ન કરવો તેનુ નામ દ્રવ્યાનુકમ્પા છે. સાચો દુઃખી આત્મા નજરમા આવે અને કરુણાબુધ્ધિ પેદા ન થાય તેમજ સામર્થ્ય છતાં દુઃખ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન ન થતો હોય તેવા આત્માઓ દ્રવ્યાનુકમ્પાથી રહિત છે, અને તેના અભાવે સમ્યગ્દર્શનનો પણ પ્રાયઃ તે આત્માઓમાં અસંભવ હોય છે.

ભાવાનુકમ્પા:-દ્રવ્યદયામાં વર્તમાનમાં દેખાતા દુઃખને જોઇને કરુણાબુધ્ધિ પેદા થવા સાથે તે દુઃખને દૂર કરવા માટે યથાશક્તિ આત્મિક બળ ફોરવવાનું જણાવ્યું. જ્યારે આ ભાવાનુકમ્પામાં ભવોભવનાં દુઃખને દૂર કરવાની ભાવનાનુ ધ્યેય રહેલું છે. જગતમાં દુઃખની પ્રાપ્તિનુ કારણ આત્માએ પોતે જ બાંધેલા અને અનાદિકાળથી આત્માની સાથે એકાકારપણે પરિણમેલા કર્મો છે. એ કર્મોનો જ્યાં સુધી નિર્મૂળ ક્ષય કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી જગતનાં પ્રાણીઓને જન્મજરામરણાદિ ભિન્નભિન્ન પ્રકારની દુઃખસંતતિનો ભોગવટો કરવો જ પડે છે. કર્મોનો નિર્મૂળ ક્ષય કરવા માટે અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વરદેવોએ ચારિત્રધર્મને જ સમર્થ કહેલો છે. સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન વિના ચારિત્રધર્મ આત્માને સ્પર્શી શકતો નથી, એટલે કે સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયી એ જ કર્મનો નિર્મૂળ ક્ષય કરવાનું પરમ સાધન છે અને મોક્ષપ્રાપ્તિનું અસાધારણ કારણ છે. આવી સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયીથી રહિત અને તેથી જ ભવપરંપરામાં પરિભ્રમણ કરવા સાથે ત્રિવિધ સંતાપનો અનુભવ કરતા દુઃખી આત્માઓને દેખતાં જે ઉચ્ચ આત્માના અંતરમાં એવી ઇચ્છા પ્રગટ થાય કે-આ આત્માઓને હું સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયીના આરાધક બનાવી શાસનરસિક કેમ બનાવું; એટલું જ નહિ પણ એવી ઈચ્છા પ્રગટ થવા સાથે તે ભાવના-ઇચ્છાને સફળ બનાવવા માટે અહર્નિશ યથાશક્તિ બળ-વીર્યનો જે ઉપયોગ થાય તેનું નામ ભાવાનુકંમ્પા-ભાવદયા છે.

મહાનુભાવ તીર્થંકરમહારાજાઓ રાજ્યઋધ્ધિ પ્રમુખ સમગ્ર ઐશ્વર્યનો ત્યાગ કરીને મોક્ષપ્રાપ્તિના અનંતર કારણભૂત સર્વવિરતિ-ચારિત્રનો જે સ્વીકાર કરે છે તેમાં કરુણાસિન્ધુ તે પરમાત્માનું એ જ મુખ્ય ધ્યેય હોય છે કે-જગતની અંદર નિરંતર વિવિધ દુઃખોથી પીડાતા જીવોના દુઃખને દૂર કરનાર ચારિત્રધર્મમય આખું ય જગત્ કેમ બને? પૂજામાં આપણે બોલીએ છીએ કે-"સવિ જીવ કરું શાસનરસી, એસી ભાવદયા મન ઉલ્લસી." તત્ત્વાર્થસૂત્રના પ્રણેતા ભગવાન્ ઉમાસ્વાતિ મહારાજા પણ આ જ વસ્તુને જણાવતાં કહે છે કે

जन्मजरामरणार्त्तं जगदशरणमभिसमीक्ष्य निःसारम।
स्फीतमपहाय राज्यं, शमाय धीमान् प्रवव्राज ॥१॥

ભાવાર્થ—સાર વિનાના, શરણ વિનાના અને જન્મ-જરા-મરણના દુઃખથી પીડાતા એવા સમગ્ર જગતને સારી રીતે જોઇને (જગતની અને પોતાની) શાંતિ માટે સમૃધ્ધિમય રાજ્યનો ત્યાગ કરી મતિ, શ્રુત, અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાનથી યુકત એવા ભગવંતે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

આ ભાવદયામાં એટલી બધી શકિત છે કે તે ભાવદયા જો પરાકાષ્ઠાએ પહોંચે તો યાવત્ ત્રિભુવનપૂજ્ય શ્રી તીર્થંકરનામકર્મનો નિકાચિત બંધ કરાવે છે. સમ્યગ્દર્શન સિવાય ઉપર જણાવેલ દ્રવ્યદયા તથા ભાવદયા આત્મામાં

લે૰ આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

સુખ દુઃખ—સમીક્ષા.

સુખના માટે અનાદિકાળથી વૈષયિક પ્રવાહમાં તણાતું જગત, અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરવા છતાં પણ પરિણામે સુખની ભૂખ ભાંગી શક્યું નથી. દુનિયાની દૃષ્ટિમાં કહેવાતા ધનવાનોએ અત્યંત પરિશ્રમ વેઠીને લાખો અને કરોડોની સંખ્યામાં ધનના ઢગલા કર્યા અને સુખને શોધ્યું પણ ન જડયું ત્યારે દૃશ્ય જગતમાં સુખ શોધનારાઓનું અનુકરણ કરીને સુખશૂન્ય ધન ને બાગ, બંગલા, મોટર, વસ્ત્ર, ઘરેણાં આદિના રૂપમાં ફેરવીને સુખ શોધ્યું તો પણ છેવટે નિરાશા જ મળી અને દુઃખી અવસ્થામાં દુનિયાને છોડીને ચાલતા થયા. સંસારમાં માનવીઓને કોઈ ને કોઈ પ્રકારની બક્ષીસ મળેલી જ હોય છે અને તેનો ઉપયોગ તેઓ ઘણું કરીને સુખ મેળવવાને કરે છે; કારણ કે કેવળ બક્ષીસ મળવા માત્રથી જ તેઓ કાંઈ સુખ માનતા નથી; પણ મળેલી બક્ષીસથી બીજાઓના મનરંજન કરીને તેમની પાસેથી ઇંદ્રિયોના અનુકૂળ વિષયોને મેળવીને સુખ માને છે. સંગીતની બક્ષીસવાળો બીજાને પોતાની સંગીતની કળાથી રીઝવીને ખુશ કરે છે અને તેમની કરેલી પ્રશંસા સાંભળીને રાજી થાય છે, તેમજ બીજાએ ખુશ થઈને આપેલા દ્રવ્યથી મનગમતાં વૈષયિક સુખના સાધનો મેળવીને પોતાને સુખી માને છે. તેવી જ રીતે વિદ્યાની બક્ષીસવાળો વિદ્વાન્ પોતાની વિદ્વત્તાની કળાથી બીજાના મનનું આકર્ષણ કરીને પોતાની ક્ષુદ્ર વિષય-વાસનાઓને પૂરી કરે છે અને પોતાને સુખી માને છે. આ જ પ્રમાણે રૂપ, બળ, ધન વિગેરે વિગેરેની બક્ષીસવાળાઓ પોતાને મળેલી કુદરતી બક્ષીસોદ્વારા વૈષયિક વાસનાઓને તૃપ્ત કરીને સુખ માને છે, છતાં પરિણામે આ બધાયની ખાંડની ચાસણી ચઢાવેલા ઉંટના લીંડાને ચૂસવા જેવી અવસ્થા થાય છે, અર્થાત ઉંટના લીંડા ઉપર ખાંડ ચઢાવીને બનાવેલા લાડુને મોમાં મૂકવામાં આવે તો પહેલાં ખાંડનું પડ હોય ત્યાં સુધી તો મીઠું લાગે પણ ખાંડ ઓગળી ગયા પછી પાછળથી છાણનો નિરસ સ્વાદ આવે છે તેમ પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓમાં મગ્ન રહીને વિષયોમાં સુખ માનનારાઓ છાણના ગોળા જેવા દુઃખના પિંડ ઉપર ખાંડના લેપના જેવા સુખાભાસને ચાખીને કાંઈક સુખ માને છે, પરંતુ ક્ષણવાર સુખ માન્યા પછી ઘણા કાળ સુધી દુઃખનો જ અનુભવ કરે છે.

વૈષયિક સુખ સચેતન અથવા અચેતન જડવસ્તુઓને આધીન રહેલું છે, અને તે ઇંદ્રિયો સાથે પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓનો સંબંધ થવાથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે આત્મા પોતાને સુખી હોવાનું અભિમાન ધરાવે છે. વાસ્તવિકમાં પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓનો ઇંદ્રિયો સાથેનો સંબંધ-સ્વરૂપથી સુખ નથી, પરંતુ સંસારવાસીઓએ કલ્પનાથી નિર્ણીત કરેલું ઉપાધિજન્ય સુખા-

---

ઘટી શકતી નથી, માટે જ દ્રવ્ય-ભાવદયાને સમ્યગ્દર્શનનું ચતુર્થ લક્ષણ જણાવેલ છે. (હવે આસ્તિકય નામનું પાંચમું લક્ષણ વિચારીએ).

(ચાલુ)

ભાસ છે.' આ બધુંયે હોય છે તો દુઃખસ્વરૂપ પણ અજ્ઞાનતાથી સુખ માનવામાં આવે છે, કે જે પરિણામે દુઃખસ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે ત્યારે માનવી નિરાશા બતાવે છે.

હું સુખી નથી માટે સુખ મેળવું એવી ઈચ્છાથી પ્રાણી જે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવા પ્રયાસ કરે છે તે એક પ્રકારની ભ્રામક પ્રવૃત્તિ છે, કારણ કે સ્વરૂપથી સુખ પોતાની પાસે હોવા છતાં પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં સુખનો આરોપ કરે છે કે જેથી કરીને તેને તે વસ્તુઓમાં સુખની ભ્રમણા ઉત્પન્ન થાય છે એટલે તે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં જ સુખ છે, એવી દૃઢ શ્રદ્ધાવાળો થવાથી પોતે સુખી થવા પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની હંમેશાં ચાહના રાખે છે, અને પ્રયત્ન કરીને મેળવે પણ છે; પરંતુ ક્ષણભિનશ્વર સંયોગી વસ્તુઓનો છેવટે વિયોગ થતાં મિથ્યાજ્ઞાન અને શ્રદ્ધાના અંગે પોતાને સુખશૂન્ય માનીને પરિણામે દુઃખી થાય છે.

હું સુખસ્વરૂપ છું. મારી પાસે જ સુખ છે, માટે સુખી થવા મારે કોઈપણ પ્રકારના જડ પદાર્થોની જરૂરત નથી, આવા પ્રકારની પોતાનામાં જ સુખની શ્રદ્ધાવાળા આત્માને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવાની ઈચ્છા જ થતી નથી અને અજ્ઞાન અવસ્થામાં સંઘરેલા સુખસ્વરૂપને ઢાંકનારા કર્મના પુદ્ગલોથી મૂકાવાનો પ્રયાસ કરે છે.

વૈષયિક સુખોમાં ઈચ્છાઓની વિદ્યમાનતા હોય છે જ્યારે આત્મિક સુખમાં ઈચ્છાઓનો અભાવ હોય છે. જો કે આત્મસ્વરૂપ સુખ પ્રકટ કરવાની ઈચ્છા થાય છે પણ તે એક નામની જ ઈચ્છા હોય છે; સ્વરૂપથી તો તે અનિચ્છા જ છે, કારણ કે કૃત્રિમ અને અકૃત્રિમ બંને પ્રકારના સુખની ઈચ્છાઓની ભાવનામાં ઘણી જ ભિન્નતા હોય છે. વૈષયિક સુખની ઈચ્છામાં ઇષ્ટ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને ગ્રહણ કરવાની ભાવના હોય છે ત્યારે આત્મિક સુખની ઇચ્છામાં પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને ત્યાગવાની ભાવના હોય છે. આવા અકૃત્રિમ સુખના ઈચ્છુકને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સંયોગવિયોગમાં ઇષ્ટાનિષ્ટપણું હોતું નથી, પુણ્ય કર્મના ઉદયથી થતા અનુકૂળ સંયોગોમાં રાજી થઈને સુખ માનતો નથી અને પાપકર્મના ઉદયથી થતા પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં નારાજ થઈને દુઃખ માનતો નથી.

જેમ સુખ આત્માનો સ્વભાવ છે તેમ દુઃખ કોઈનો સ્વભાવ નથી પણ વિભાવ છે, અર્થાત્ ભિન્ન જાતિ ગુણ અને ધર્મવાળા બે દ્રવ્યોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલી વિકૃતિ છે, અને તે સુખસ્વરૂપે હોય છે અને દુઃખસ્વરૂપે પણ હોય છે, કારણ કે સાચા સુખથી અણજાણ પુદ્ગલાનંદી જીવોમાંનાં કેટલાક વિકૃતિને સુખ માને છે ત્યારે કેટલાક દુઃખ માને છે પરંતુ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં તે વિકૃતિ સુખ પણ નથી તેમજ દુઃખ પણ નથી, કારણ કે જ્યારે જડ અને ચૈતન્યના સંયોગનો સર્વથા વિયોગ થાય છે ત્યારે બેમાંથી એક પણ વસ્તુ હોતી નથી અર્થાત્ બંને દ્રવ્યોના સંયોગોમાં જે સુખ માનવામાં આવતું તે પણ નથી હોતું તેમજ દુઃખ પણ હોતું નથી; પરંતુ કર્મસ્વરૂપ પુદ્ગલોના વિયોગથી આત્માનું સાચું સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે, અને ચૈતન્યના સંયોગરહિત પુદ્ગલોમાં શુદ્ધ વર્ણાદિ તથા સડન, પડન આદિ ધર્મો પ્રગટ થાય છે, અર્થાત્ બન્ને દ્રવ્યોના સંયોગથી થયેલી વિકૃતિ મટી જાય છે અને પ્રકૃતિ પ્રગટ થાય છે. જેમકે ચૂનો અને હળદર ભેગાં થવાથી લાલ વર્ણ થાય છે તે એક પ્રકારની

વિકૃતિ–વિભાવ છે; પરંતુ સ્વભાવ નથી કારણ કે લાલ વર્ણ નથી હોતો ચૂનાનો કે નથી હોતો હળદરનો, અને તે પ્રયોગથી હળદર અને ચૂનો અલગ કરવામાં આવે છે ત્યારે નષ્ટ થઇ જાય છે અને ચૂનાનો ધોળો વર્ણ તથા હળદરનો પીળો વર્ણ પ્રગટ થાય છે, તેવી જ રીતે જડ ચૈતન્યના સંયોગથી થવાવાળા સુખ–દુઃખ પણ વિકૃતસ્વરૂપ છે; પ્રકૃતિ સ્વરૂપ નથી માટે જ પૌદ્‌ગલિક સુખ–દુઃખ ક્ષણવિનશ્વર છે.

જેમ પૌદ્‌ગલિક સુખદુઃખોમાં સુખનો અભાવ દુઃખ અને દુઃખનો અભાવ સુખ મનાય છે, પણ તે માન્યતામાં કાંઇક સમજફેર થાય છે; કારણ કે તે બન્ને અભાવસ્વરૂપ નથી પણ દુઃખ આત્મિક સુખના આવરણસ્વરૂપ છે અને પૌદ્‌ગલિક સુખ તે દુઃખમાં શુદ્ધ સુખના આરોપસ્વરૂપ છે; માટે પૌદ્‌ગલિક સુખ–દુઃખ જેવી કોઇ વાસ્તવિક વસ્તુ નથી. જેમ દીપક ઉપર માટીનું કૂંડું અથવા તો ધાતુનું વાસણ ઊંધું વાળવાથી જે કાંઇ અંધકાર થાય છે તે પ્રકાશના ઉપર આવેલાં આવરણસ્વરૂપ છે પણ પ્રકાશના અભાવસ્વરૂપ નથી, અને તેથી જ્યારે દીપક ઉપરથી વાસણ ઉંચકી લેવામાં આવે છે ત્યારે અંધારું નષ્ટ થઇ જાય છે અને પ્રકાશ પ્રકટ થાય છે, તેમ આવરણસ્વરૂપ જે દુઃખ કહેવાય છે તે આવરણ ખસી જવાથી નષ્ટ થાય છે અને સુખ સ્વરૂપથી પ્રગટી નીકળે છે. આત્માના ઉપર કર્મના આવરણ આવી જવાથી અનેક પ્રકારના પુદ્‌ગલો–જડ પદાર્થોનો સંયોગ થયો તે આવરણસ્વરૂપ વિકૃતિ હોવાથી દુઃખરૂપે જ ઓળખાય છે અને આવરણ ખસી જવાથી શુદ્ધ સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે, પણ આવરણવાળા સંસારી જીવો જેને સુખ માને છે તેવી કોઇ આવરણસ્વરૂપ દુઃખ અને આવરણ રહિત શુદ્ધ સુખ સિવાય ત્રીજી વસ્તુ જણાતી નથી કે જેને શુદ્ધ સુખથી ભિન્ન સુખ તરિકે માનવામાં આવે, માટે પૌદ્‌ગલિક સુખ જેને કહેવામાં આવે છે તે આવરણસ્વરૂપ દુઃખમાં જીવે કરેલો શુદ્ધ સુખનો આરોપ માત્ર છે.

જડ પદાર્થોની અસર થવાથી અંતઃકરણમાં હર્ષ, શોક, દિલગીરી, આનંદ, પ્રમોદ, ઉલ્લાસ આદિ જે વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે તેને પૌદ્‌ગલિક સુખદુઃખ કહેવામાં આવે છે કે જે એક પ્રકારનો મોહનીયકર્મનો ઔદયિક ભાવ છે. તે જ્યારે ભોગવાઇ રહે છે ત્યારે પૂર્વોક્ત વિકારો શાંત થઇ જાય છે, ભિન્ન ભિન્ન સમયે મોહનીયની ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોવાથી વિકારોમાં પણ ભિન્નતા આવી જાય છે. કોઇ વખત હર્ષ થાય છે, તો કોઇ વખત શોક થાય છે, કોઇ વખત આનંદ થાય છે તો કોઇ વખત દિલગીરી થાય છે. આ બધાંયે વિકારોનો પૌદ્‌ગલિક સુખદુઃખમાં સમાવેશ થાય છે.

પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓનો સંયોગ એક સરખો હોવા છતાં પણ આવરણવાળો જીવ મોહનીયના ઉદયને લઇને એકમાં અનુકૂળતા અને ઇતર સંયોગમાં પ્રતિકૂળતા અનુભવે છે. જો કે અનુકૂળ સંયોગો પણ જીવના આનંદ તથા સુખસ્વરૂપને ઢાંકવાવાળા હોય છે તો પણ જીવ તેમાં સુખનો આરોપ કરે છે. પૌદ્‌ગલિક સંયોગોમાં અનુકૂળતા–પ્રતિકૂળતાનું અનિયમિતપણું છે. એક વ્યક્તિને એક વસ્તુ અનુકૂળ હોય છે ત્યારે તે વસ્તુ બીજાને પ્રતિકૂળ હોય છે. આ અનિયમિતપણાનું મૂળ કારણ કર્મોના ઉદયની

વિચિત્રતા છે. જ્યારે મોહનીયનો સમૂળગો ક્ષય થઇ જાય છે ત્યારે ક્ષાયિકભાવને પ્રાપ્ત થએલા સઘળા ય આત્માઓની એકસરખી દૃષ્ટિ થાય છે, કારણ કે તેમના આત્માઓ ઉપરથી આવરણો ખસી જવાથી આત્મિક સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે અને સમ્યગ્જ્ઞાનનો વિકાસ થવાથી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સત્ય સ્વરૂપને ઓળખી લે છે. એટલે જડ પદાર્થોનેમાં મને સુખ-દુઃખ, અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા આદિ અસત્ ભાવોનો અનુભવ થતો નથી, પરંતુ તેઓ આત્મસ્વરૂપ સાચા સુખનો અનુભવ કરવાવાળા હોય છે અને આ સુખ વિકૃતિસ્વરૂપ ન હોવાથી હમેશાં રહેવાવાળું હોય છે, તેમજ પૌદ્ગલિક આરોપિત સુખની જેમ તારતમ્યતા વગરનું હોય છે, તેમજ અનુભવ પણ એકસરખો જ હોય છે.

જેમ શરીર ઉપર મેલ લાગવાથી આવતી દુર્ગંધને દૂર કરવાને માટે સુગંધી પદાર્થ ચોપડવામાં આવે છે, જ્યાં સુધી સુગંધી પદાર્થની અસર હોય છે ત્યાં સુધી દુર્ગંધ જણાતી નથી અને સુગંધી આવે છે, પણ સુગંધી પદાર્થની અસર દૂર થઈ ગયા પછી દુર્ગંધ જેવી ને તેવી પ્રગટી નીકળે છે અથવા તો માથામાં કે પેટમાં સખત દુઃખાવો થતો હોય અને દવાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તે દવાની અસરથી તત્કાળ તો તે દુઃખાવો મટી જાય છે, પણ દવાની અસર દૂર થઈ ગયા પછી પાછો દુઃખાવો થવા માંડે છે તેમજ પ્રતિકૂળ માનવામાં આવતાં પુદ્ગલોના સંસર્ગથી મનાતા દુઃખને દૂર કરવાને અનુકૂળ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને મેળવીને સુખ માનવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યારે અનુકૂળ માનેલી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓનો સંસર્ગ દૂર થઈ જાય છે ત્યારે પાછા પોતાને દુઃખી માને છે.

આત્માની સાથે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓનો સંયોગ માત્ર દુઃખસ્વરૂપ છે, કારણ કે જ્યાં સુધી આત્મા, રૂપી જડની સાથે સંયોગ સંબંધથી જોડાયેલો હોય છે ત્યાં સુધી તેના સુખ, આનંદ, જ્ઞાન આદિ ગુણો ઢંકાયેલા રહે છે. એટલે જડ સંયોગી આત્મા સુખ વગરનો હોવાથી દુઃખી કહેવાય છે, જેથી કરી તેને સુખ મેળવવા બીજા જડ પદાર્થોની જરૂરત પડે છે અને તે જડ પદાર્થો મેળવ્યા પછી તેમાં સુખનો આરોપ કરી પોતાને સુખી માને છે, પણ જ્યારે તે જડ પદાર્થનો વિયોગ થાય છે ત્યારે પાછો પોતે પહેલાં કરતાં બમણું દુઃખ મનાવે છે. જેમ કોઈને ખરજવું થયું હોય અને ખણુજ આવતી હોય ત્યારે તે લાકડાની અણીથી કે તેવી જ કોઇ ધારવાળી વસ્તુથી ખણીને સુખ માને છે, પણ ખણી રહ્યા પછી છોલાવાથી બળતરા થવાથી બમણો દુઃખી થાય છે, પણ જો ખરજવાની દવા કરી મૂળથી મટાડી દેવામાં આવે તો તે દુઃખથી મૂકાઇ જઈને સુખી થાય છે. અને ખણુજનું દુઃખ મટાડી સુખી થવા ધારવાળી વસ્તુની પણ જરૂરત પડતી નથી, તેમજ તે વસ્તુઓના ઉપયોગથી થતું બમણું દુઃખ પણ ભોગવવું પડતું નથી, તેવી જ રીતે આવરણવાળા દુઃખી જીવને જડસ્વરૂપ કર્મોનો સર્વથા વિયોગ થવાથી સુખસ્વરૂપ પ્રગટ થઈ જાય છે કે જેથી કરીને સુખને માટે ગ્રહણ કરવામાં આવતી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ કે જે પરિણામે બમણું દુઃખ આપે છે, અર્થાત આત્મિક સુખ સ્વરૂપને બમણું ઢાંકી દે છે તેની જરૂરત પડતી નથી

મોહના ઉદયવાળા જીવો મમતામાં સુખ

માને છે ત્યારે મોહના ક્ષય કે ઉપશમવાળા જીવો સમતામાં સુખ માને છે. એક માણસ પાસે વસ્ત્ર ન હોય, મકાન ન હોય, ઘરેણાં ન હોય, કે અન્ન ન હોય પણ બીજાની માલકીની બધી ય વસ્તુઓ વિદ્યમાન હોય છતાં આ મારી નથી, એવું મનમાં હોવાથી પોતાને દુઃખી માને છે, પણ તે જ વસ્તુઓ પોતે મેળવે છે ત્યારે આ વસ્તુઓ મારી છે, હું એનો સ્વામી છું, એવી માન્યતાથી પછી તે વસ્તુઓને વાપરે કે ન વાપરે તો પણ પોતાને સુખી માને છે. પણ પારકી વસ્તુઓ પોતે વાપરવા છતાં, આ વસ્તુ મારી નથી એવી ભાવનાથી સુખ માનતો નથી માટે પૌદ્‌ગલિક સુખમાં મમતાની જરૂરત રહે છે. જે વસ્તુઓમાં મમતા હોય છે તેમાં જ સુખનો આરોપ કરે છે અને પોતાને એમ માને છે કે આ વસ્તુઓથી જ હું સુખી છું, તેમજ આ વસ્તુઓ નાશ પામશે તો હું દુઃખી થઈ જઈશ, એવી સમજણથી તે વસ્તુઓની રક્ષા કરવા નિરંતર કાળજી રાખે છે અને સુખથી વિમુખ થવાથી વંચિત ન રહી જવાય એટલા માટે હમેશાં તેમાં રાચ્યોમાચ્યો રહે છે. મોહનીયના ઉદયથી વસ્તુસ્થિતિનો અણજાણ હોવાથી મમતા દુઃખની વૃદ્ધિ કરનારી હોવા છતાં પણ સુખના માટે તેને કરવી પડે છે, પરંતુ તે વસ્તુના વિદ્યમાનપણામાં જ મમતાના સત્ય સ્વરૂપ દુઃખનો અનુભવ થઈ જાય છે તો પણ તે વસ્તુમાં રહેલી આસક્તિને છોડતો નથી અને છેવટે તે વસ્તુ નાશ થઈ જાય છે ત્યારે મમતાને લઈને ઘણો જ દુઃખી થઈ જાય છે.

કોઈ એક વિશાળ મકાનમાં વ્યાખ્યાન ચાલતું હોય, વક્તા અત્યંત આકર્ષક ભાષામાં વ્યાખ્યાન આપી રહ્યો હોય, વિષય પણ લોકપ્રિય હોય, શ્રોતાઓ પણ સાંભળવામાં મગ્ન બની ગયા હોય એવામાં કોઈ ત્યાં આગળ ગભરાયલે ચહેરે બૂમ મારતો આવે કે એક છોકરો મોટર નીચે દબાઈને મરી ગયો તો ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં બેઠેલાંઓમાંથી જેટલા છોકરાવાળાઓ હોય તે બધાયને ' મારો તો છોકરો નહી હોય' એવી મમતાને લઈને ચિંતા તથા દુઃખ થવાથી ત્યાંથી ઉભા થઈને બહાર દોડવાની તૈયારીમાં હોય અને એટલામાં કેઇ બીજો માણસ આવીને કહે કે એ તો કોઈ કોળીનો છોકરો ભિખારી છે. આ પ્રમાણે સાંભળતાવેંતજ ઉભા થઈ ને ઉતાવળથી જવાને તૈયાર થએલા માણસોનાં મનમાં 'આ તો કોઈ ભિખારી છે, અમારો છોકરો નથી' એવી વિચારણા થવાથી મમતા દૂર થતાંની સાથે જ ચિંતા અને દુઃખ પણ દૂર થઈ જાય છે. આવી જ રીતે આવા વ્યાખ્યાનના પ્રસંગે કોઈ આવીને કહે કે—'અમુક શેરીમાં આગ લાગી છે' તો તે શેરીમાં રહેનારા માણસોના મનમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થવાથી જવાને તૈયાર થયા હોય એટલામાં કોઈ બીજો માણસ આવીને કહે કે ' એક કોળીનું છાપરૂં બળી ગયું છે ' તો ચિંતાતુર માણસો, ' અમારા ઘરમાં આગ નથી લાગી' એમ જાણ થતાંની સાથે જ ચિંતા રહિત થઈ જાય છે; પરંતુ તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે તો મમતા દુઃખને ઉત્તેજિત કરનારી છે, પણ સુખને ઉત્પન્ન કરનારી નથી, કારણ કે જે છોકરા અને ઘર ઉપર મમતા છે તે મરી જાય કે બળી જાય તો પુષ્કળ દુઃખ

થાય છે પણ જે વસ્તુઓ ઉપર મમતા હોતી નથી તે મરે અથવા બળે કે નાશ પામી જાય તો પણ તે વસ્તુઓ માટે ચિંતા કે દુઃખ થતું નથી. છેવટે પરિણામમા વસ્તુનુ જે સ્વરૂપ બહાર તરી આવે તે વસ્તુ તે સ્વરૂપવાળી કહેવાય છે વસ્તુમા મમતા કરવાથી સુખનો આભાસ થાય છે પણ તે વસ્તુ નષ્ટ થવાથી મમતાનુ સાચું સ્વરૂપ-દુ ખ પ્રગટી નીકળે છે માટે મમતા દુ ખસ્વરૂપ છે પણ સુખસ્વરૂપ નથી

પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં થતા વિચિત્ર પ્રકારના પરિવર્તનોથી કાંઈ જીવને સુખ-દુ ખનો અનુભવ થતો નથી પણ મોહનીય કર્મના વિકારસ્વરૂપ મમતાનો વસ્તુઓ સાથે મળવ થાય છે ત્યારે વિકૃતસ્વરૂપ સુખદુ ખનો પોતાનામા આરોપ કરીને પોતાને સુખી અથવા તો દુ ખી માને છે, જેમ કે-એક માણસની દૂર દેશાવરમા પેઢી ચાલતી હોય, અને પોતે વિશ્વાસુ વાણોતરોને પેઢી ભળાવીને દેશમા રહેતો હોય, ભાગ્યજોગે પેઢીમા મોટુ નુકશાન આવવાથી પેઢીમાનુ સર્વસ્વ નાશ પામી ગયું હોય પણ જ્યા સુધી પેઢીના માલીકને ખબર પડે નહિ ત્યા સુધી તો તે પોતાના દેશમા મારી પાસે ક્રોડોની સંપત્તિ છે, મારી પરદેશમા પેઢી ચાલે છે, મારી પરદેશમાં સ્થાવર મિલ્કત પુષ્કળ છે, આવી મમતાથી પોતાને સુખી માની આનંદ ભોગવતો હોય છે, પણ સંપત્તિનો સર્વનાશ તેને કાંઇપણ દુ ખ દેતો નથી, પરંતુ જ્યારે તે સાભળે છે કે પરદેશની સંપત્તિ સર્વથા નાશ પામી ગઈ છે ત્યારે 'મારું સર્વ નાશ થઈ ગયુ એવી મમતાની પરિણતિ થવાથી પોતાનામા દુ ખનો આરોપ કરીને પોતે દુ ખ મનાવે છે, માટે મોહનીયના ક્ષયોપશમવાળા જે કહે છે કે સમતામા સુખ છે તે સર્વથા સત્ય છે, કારણ કે સમતા આત્મિક ગુણ છે, અને તે કર્મનો વિકાર ન હોવાથી શુદ્ધ સુખસ્વરૂપ છે, અને આત્મવિકાસસ્વરૂપ હોવાથી તેનુ પરિવર્તન થતું નથી, અર્થાત્ આત્મિક સુખ આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ હોવાથી નિરંતર સુખસ્વરૂપે જ રહે છે પણ નષ્ટ થતું નથી, તેમજ તેમા હાનિ-વૃદ્ધિ પણ થતી નથી હમેશા એકસરખુ જ રહે છે. વિકારવાળી વસ્તુઓમાં હાનિ-વૃદ્ધિ તથા ક્ષણવિનશ્વરતા હોય છે પણ નિર્વિકાર વસ્તુઓમા એમાનુ કશુયે હોતું નથી, માટે આવા આત્મસ્વરૂપ સાચા સુખને પ્રગટ કરવા મોહનીયના આવરણોને તોડી નાખવા જોઈએ, અને તે શાશ્વતુ સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળાનુ અવશ્ય કર્ત્તવ્ય છે

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઇ મહેતા

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫૪ થી શરૂ)

વંશસ્થવૃત્ત –

'સુવ્રતા' દેવીનું વર્ણન.

પુંવર્યમાતા સતી સુંદરી ભલી, સાક્ષાત્ ત્રિલોકે પણ આ જ એકલી;
શું એમ આશ્ચર્ય વિધાતએ ધરી, રેખાત્રયી ત્રિવલિના છલે કરી! ૪૫.

નિતંબ ગુરુ સમીપેથી નીકળી, કામિક નાભિ તીર્થે જઈ વળી;
રોમાંચથી કાંત, ઇશે જિત્યા સ્મરે, ત્રિદંડ ધાર્યું ત્રિવલી તણા છલે! ૪૬.

સુધાનિધિકુંભ હિ જો પયોધરો, ત્હેના વિધિએ ન કરેલ હોત તો;
અનંગ લાગ્યો તસ અંગમાં છતાં, જીવ્યો શી રીતે ઝટ રે! મરી જતાં. ૪૭.

સ્વર્ણારવિંદિની મૃણાલદંડ શા, સુસ્કંધવંતા ભુજ તાસ કોમલા;
કરો તદગ્રે શુચિ કંકણે યુતા, તે સુભ્રૂના અબ્જ સમા વિરાજતા. ૪૮.

સુવર્ણની કંકણ કાંતિ ધારતો, તે પાંચજન્યાખ્ય જ શંખ હોત તો;
ત્રિરેખવાળા તસ કંઠ-કંદને, આપી શકાયે ઉપમા, ન વા બને. ૪૯.

---

૪૫. પુરુષપ્રવરની માતા, સતી અને સૌંદર્યવંતી તો આ જ સુવ્રતા દેવી એકલી ત્રણે લોકમાં સાક્ષાત્ છે! એમ આશ્ચર્ય પામીને જાણે વિધાતાએ ત્રિવલીના બહાને ત્રણ રેખા અંકિત કરી છે! **ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ.**

૪૬. ઇશ-શંકરથી જીતાયેલો કામ તેના (રાણીના) નિતંબરૂપ ગુરુ પાસે ગયો, અને પછી તે કામિક નાભિતીર્થે ગયો (ત્યાં નિમજ્જન કર્યું), અને રોમાંચથી ઉલ્લસિત થતાં તેણે ત્રિવલીના બહાને ત્રિદંડ ધારણ કર્યું! ભાવાર્થ–પરાજય પામવાથી કામને વૈરાગ્ય ઉપજ્યો અને તેથી તેણે જાણે ત્રિદંડીપણું ધારણ કર્યું!—બાવો બન્યો!–**ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ.**

૪૭. જો વિધિએ સુધાનિધિના કુંભ સમા તેના બે પયોધર ન રચ્યા હોત, તો તેના અંગમાં લાગેલો અનંગ (કામ) મરી જતો ઝટ શી રીતે જીવતો રહ્યો?–**અતિશયોક્તિ.**

૪૮. સુવર્ણકમલિનીના મૃણાલદંડ જેવા કોમલ તથા સુંદર સ્કંધવાળા તેના બે ભુજ છે; અને તેના અગ્રભાગમાં, સુંદર કંકણવાળા બે હાથ કમલ જેવા શોભે છે.—**ઉપમા.**

૪૯. વિષ્ણુનો તે પાંચજન્ય શંખ જો સુવર્ણ કંકણની કાંતિ સાથે સાથે ધરાવતો હોત, તો ત્રણ રેખાવાળા ત્હેના કંઠ-કંદને ઉપમા આપી શકાત કે નહિ.–**અતિશયોકિત અને સ્મરણ.**

કપોલ કાજે તસ શોભથી ભર્યા, બે ટૂકડા પૂર્ણ શશિતણા કર્યા;
વિધાતૃએ લાંચ્છનના છલે કરી, જુઓ! કર્યો સીવણ ડાઘ ત્યાં ફરી! ૫૦.

પ્રવાલ બિંબીફલ વિદ્રુમાદિકા, પ્રભાથકી કેવલ તુલ્ય ભાસતા;
રસેથી તો નિશ્ચય તાસ ઓષ્ઠનું, શિષ્યત્વ સુધારસ પામિયો ગણું. ૫૧.

વાક્ નિર્વિકારિણી સુધાસહોદરી, અનાદરે તે વદતાં ય સુંદરી;
કાષ્ઠત્વ લજ્જાથી જ પામી શું વીણા! કૃષ્ણત્વ પામી ગઈ શું ય કોકિલા! ૫૨.

લલાટલેખા-શશિખંડથી ગળી, ઘનત્વ પામી ગઈ શું સુધા વળી!
એવી જ નાસા તસ દંતરત્નની, તુલા સમી, કાંતિથી વિશ્વ તોલતી. ૫૩.

'અમે જીતેલા અવતંસ ઉત્પલો, જાઓ લઈ ક્યાં ?' ઇમ માર્ગ રોધતા;
કર્ણો પ્રતિ લોચન તાસ કોપતા, પ્રાંતે સદા ધારી રહ્યા શું રક્તતા! ૫૪.

અચિંત્ય ચારુ રચી એ વિરંચિએ, ઉત્સુક સૃષ્ટિ કલશાર્પણે થઇ;
મુખે લખ્યો ૐ ઇતિ મંગલાક્ષર, છલે ભ્રૂમધ્યે તિલકાંક સુંદર. ૫૫.

---

૫૦. તે ચંચનાક્ષીના કપોલ (ગાલ) અર્થે વિધાતાએ પૂર્ણ ચંદ્રના ખરે ! બે ટૂકડા કર્યા; અને પછી લાંચ્છનના છલે કરી તેણે તે ચંદ્રનું સીવણ કર્યું, તેનો ડાઘ લો જુઓ ! ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ.

૫૧. પલ્લવ, બિંબીફલ, પરવાળા વગેરે માત્ર વર્ણથી તેના અધરોષ્ઠ સરખા ભાસે છે; પણ રસથી તો નિશ્ચયે સુધારસ પણ તેના ઓષ્ઠનું શિષ્યપણું પામી ગયો છે, એમ હું માનું છું.-પ્રતીપ.

૫૨. વિકાર વિનાની અને સુધાની સહોદરી-બ્હેન જેવી વાણી, તે સુંદરી અનાદરથી પણ વદતી હતી; એટલે લજ્જાથી વીણા જાણે કાષ્ઠપણાને પામી ગઇ અને કોયલ જાણે કૃષ્ણપણાને-કાળાપણાને પામી ગઇ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૫૩. લલાટલેખારૂપ શશિખંડમાંથી ગળતી સુધા જાણે ઘનપણાને—નક્કરપણાને પામી ગઇ હોય ની! એવી તેની નાસિકા, દાંતરૂપ રત્નોની તુલા (ત્રાજવા) જેવી છે; અને તે પોતાની કાંતિવડે જગતને પણ તોલે છે.—ઉત્પ્રેક્ષા અને ઉપમા.

૫૪. 'અલ્યા કાન! અમે જીતેલા અવતંસરૂપ ઉત્પલો (નીલ કમલ) લઇને તમે ક્યાં જાઓ છો?' એમ માર્ગ રોધતા બે કાન પ્રત્યે કોપ કરીને પડકારતા તેના લોચન, જાણે અંતભાગમાં સદા રતાશ ધારણ કરી રહ્યા હોયની!—ઉત્પ્રેક્ષા.

જે નીલ કમલોને લોચને જીત્યા હતા તે કાને અવતંસરૂપે ખોસેલા હતા, તેથી, તેમજ તે પોતાના માર્ગમાં આડા આવતા હોવાથી, લોચનને જાણે કાન પ્રત્યે કોપ ઉપજ્યો હોય, અને તેથી તેના ખૂણા લાલ થયા હોય એમ ભાવ છે.

૫૫ નહિ ચિંતવી શકાય એવી સુંદર આ સુંદરીને રચીને, તેને સૃષ્ટિનો કલશ અર્પણ કરવા ઉત્સુક થયેલા વિધાતાએ, મધ્યમાં તિલક બિંદુવાળી બે ભમરના બહાને, તેના મુખ પર જાણે ૐ એવો મંગલ અક્ષર લખ્યો હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ. બે ભ્રમર અને વચ્ચે તિલકબિન્દુ તેની આકૃતિ ૐ જેવી થાય છે.

'આને અમે આશ્રશું' એમ શ્રી રતિ, સુકીર્તિ કાંતિ વદતાં, પ્રજાપતિ;
મૌને લખ્યો 'ઓમ્' ઇતિ સંગતોત્તર, છલે ભ્રૂમધ્યે તિલકાંક સુંદર. ૫૬.
કપોલ લાવણ્ય-સરે પડી જતા, સતૃષ્ણ ચક્ષુરૂપ પક્ષી બાંધવા;
પાશો રચ્યા બે વિધિએ શું દીસતા,- બે કર્ણ એવા તસ સ્કંધ ચુંબના. ૫૭.
કાલાગુરૂ પત્રવલી ભરાયલી, લલાટલેખા મિષથી સ્મરે ભલી;
સંસાર વિશેષક તદ્ગુણે ભર્યો, જગતત્રયે પત્ર શું તત્ર તે ધર્યો! ૫૮.
દંતદ્યુતિ ફીણ, પ્રવાલ ઓષ્ઠના, નેત્રોત્પલો જ્યાં,-તસ તેહ વક્ત્રના;
લાવણ્ય પીયૂષ પયોનિધિ વિષે, તરંગભંગો લટ ભંગુરા દીસે. ૫૯.
તહેના મુખેંદુની તુલા ચઢંત રે! મૃગાંક! ચિત્તે ય ન લાજ તું ધરે?
તું કોણ ત્યાં મૂઢ! પયોધરોન્નતિ, પરે? જિહાં તેહ વિરાજતો અતિ. ૬૦.
સમગ્ર સૌંદર્ય વિરોધી વિધિએ, ઘૂણાક્ષરન્યાયથી છે ઘડેલ એ;
અનન્યરૂપા પર એવી જો કરે, તો તેહની જાણું નિપુણતા ખરે! ૬૧.

(ચાલુ)

---

૫૬. 'આનો અમે આશ્રય કરશું' એમ શ્રી, રતિ, કીર્તિ અને કાંતિએ કહ્યું, એટલે વિધાતાએ વચ્ચે તિલકબિંદુવાળી બે ભમરના બહાને, જાણે મૂંગા મૂંગા 'ઓમ્' (ૐ) એવો સંગત ઉત્તર લખ્યો! ઉત્પ્રેક્ષા અને અપહ્નુતિ-અત્રે 'ઓમ્' એટલે 'ભલે, બહુ સારૂં, Alright' એવો અર્થ કરવો.

૫૭. તેના કપોલરૂપ લાવણ્ય-સરોવરમાં પડતા સર્વ જનોના તૃષ્ણાવન્ત નેત્રરૂપ પક્ષીઓને પકડવાને જાણે વિધાતાએ રચેલા બે પાશ હોયની! એવા તહેના બે કાન ખભાને સ્પર્શતા હતા. ઉત્પ્રેક્ષા

૫૮. કાલાગુરુની પત્રવલ્લીવાળી તેની લલાટલેખાના મિષે કરીને, કામે જાણે તેના સમસ્ત સંસારથી વિશિષ્ટ ગુણોવડે ભરેલો પત્ર ત્યાં જગત્ત્રયને જોવા માટે ચોડયો હોયની! ઉત્પ્રેક્ષા. તેની ગુણવિશિષ્ટતા બતાવવા નોટિસ-પત્ર મૂક્યો હોયની!

૫૯. દાંતની કાંતિરૂપ જ્યાં ફીણ છે, ઓષ્ઠરૂપ જ્યાં પરવાળા છે અને નેત્રરૂપ જ્યાં નીલકમલ છે, એવા તેના મુખના લાવણ્યરૂપ સમુદ્રમાં, લટરૂપ વાંકાચુંકા તરંગભંગ છે એમ દેખાય છે. **રૂપક અલંકાર.**

૬૦. તેના મુખ-ચન્દ્રની તુલા પર ચઢતાં હે ચન્દ્ર! તને ચિત્તમાં પણ લજ્જા આવતી નથી? ઉન્નત પયોધર પર-જ્યાં તે મુખચન્દ્ર તારા કરતાં અધિક શોભે છે, ત્યાં હે મૂઢ! તું શું હિસાબમાં છે? **પ્રતીપ.**

૬૧. સંપૂર્ણ સૌન્દર્યવિધિના વિરોધી વિધિએ આ સુંદરીને ઘૂણાક્ષરન્યાયથી જ ઘડી છે. અદ્વિતીય રૂપવાળી એવી બીજી તે જો કરી બતાવે તો જ હું તેનું નિપુણપણું જાણું-**અતિશયોક્તિ.** કીડો લાકડું કોરતો જાય અને તેમાં ક્વચિત્ યદૃચ્છાથી અક્ષર જેવો આકાર થઇ આવે તે ઘુણાક્ષર ન્યાય.

લેખકઃ-મો. ચોકસી.

નિર્વિકલ્પ રસનું પાન.

શ્રીમદ્ આનંદઘન યોગીરાજે પ્રત્યેક તીર્થપતિને આશ્રયી જે સ્તવનો રચ્યા છે અને એમાં અધ્યાત્મી જીવન જીવવા સારુ જે જે માર્ગો બતાવ્યા છે અને એ સાથે જૈનદર્શનરૂપી રથના બે ચક્રો–જ્ઞાન અને ક્રિયા–સંબંધી જુદી જુદી સમજ આપી છે એમાં શરુઆતની પ્રથા લગભગ પંદર સ્તવન સુધી ચાલુ રાખી સોળમા જિનના સ્તવનમાં એને પલટો આપી સંવાદનું રૂપક આપ્યું છે એ આપણે જોઈ ગયા. વળી એમ કરવામાં એક ઉમદા તત્ત્વનું ભાન પણ કરાવ્યું છે. સોળમા શાંતિજિનના સ્તવનમાં જ કહેવામાં આવ્યું છે કે–

'અહો અહો હું મુજને કહું,
નમો મુજ નમો મુજ રે'

અર્થાત્–હવે નથી તો બહાર કંઈ શોધવાનું કે બહારની કોઇ વ્યક્તિ પાસેથી કંઇ મેળવવાનું! જે કંઈ છે તે મારામાં સત્તાએ તો પડેલું જ છે. કેવળ જરુર અંતરખોજ કરવાની છે. આમ એ સ્તવનથી જે ધોરણ બદલાય છે તે અઢારમા અરપ્રભુની સ્તુતિમાં પણ ચાલુ જ રહે છે.

અઢાર દૂષણનિવારક, અઢાર પાપસ્થાનવારક, અને ચોસઠ ઇંદ્રો, અસંખ્યાતા દેવતા, ચક્રવર્ત્તીને વાસુદેવ આદિ સમૃદ્ધિશાળી રાજવીઓએ જય જય શબ્દોથી જેમનો મહિમા વર્ણવ્યો છે એવા હે અરનાથ તીર્થપતિ! આ મુમુક્ષુ આત્મા ડગ ભરતો ભરતો, ચોકસાઇથી આગળ વધતો વધતો આપની સન્મુખ આવ્યો છે અને સ્વ તેમજ પર એમ ઉભય પ્રકારના સિદ્ધાન્તોનું સ્વરૂપ ધર્મધ્યાનમાં ઉપયોગી થઈ પડે એ રીતે મુદ્દાસર સમજવા માગે છે. આપ તે સમજાવશો એવી એની પ્રાર્થના છે.

આપનો અનુભવ એ વિષયમાં ટંકશાળી છે; કેમકે આપે દુન્યવી ચક્રવર્ત્તીપણું અને ધર્મચક્રવર્ત્તીપણું એમ ઉભય મહાન્ પદ ભોગવેલાં છે. એ દ્વારા વિવિધ પ્રકારના અને અનેકવિધ રંગનાં અનુભવો આપની ચક્ષુ હેઠળથી પસાર થઈ ચૂકયા છે. મનની સાધના થાય અને એકાગ્રતા લાભે ત્યારે એને ધ્યાવવા–ચિંતવવા કોઇ પદાર્થ તો જોઇએ જ ને? આમ પ્રશ્નની શરૂઆત થાય છે ને એનો ઉત્તર મળે છે કે–

હે૰ આત્મા! શુદ્ધ નિર્મળ સ્વરૂપવંત, ઉપાધિરહિત આત્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ હંમેશ પ્રત્યક્ષ કરવાનો અભ્યાસ પાડવો અને એ દ્વારા સંપૂર્ણ જ્ઞાન યાને કેવળજ્ઞાન મેળવવું એ સ્વ સમય અર્થાત્ તમારા સ્યાદ્વાદદર્શનની મુખ્ય ચાવી છે; અને એનાથી અન્ય જે કંઇ કથન કે વાત હોય એમાં વીતરાગદર્શનનો સમાવેશ નથી, એટલે કે એ પરદર્શન છે. કોઈ કોઇમાં આત્મસ્વરૂપની ઝાંખી જોવાની પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇમાં જૈન મતાનુસારે આત્મતત્ત્વની વિચારણા થયેલી દેખાય છે અને તેથી એને સર્વથા પરસમય ન દેખાય. ત્યાં સ્વસમયની છાયા છે એમ કહી શકાય. એક વાત સ્મૃતિપટમાં લોખંડના ટાંકણે કોતરી રાખવાની છે અને તે એ છે કે–

અનુ : અભ્યાસી બી. એ.

સાધન સંબંધી કેટલીક વાતો.

(ગતાંક પૃષ્ટ ૧૭૧ થી શરૂ.)

ત્રીજા પ્રશ્નમાં મન ચંચળ હોવાથી તેને વશ કરવાનો ઉપાય પૂછવામાં આવેલ છે. મન અત્યંત ચંચળ છે તે વાતનો સૌ એકમતે સ્વીકાર કરે છે અને સૌનો અનુભવ પણ એની સાક્ષી પૂરે છે. શાસ્ત્રમાં પણ મનને ચંચળ તેમજ બલવાન કહેલ છે અને તેનો નિગ્રહ દુઃસાધ્ય કહેલ છે એ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે મન વસ્તુતઃ અત્યંત ચંચળ તેમજ દુર્જેય છે; પરંતુ તેને નિગૃહિત કરવાના ઉપાય પણ અનેક બતાવવામાં આવ્યા છે. યોગદર્શનમાં તો મુખ્યત્વે કરીને ચિત્તવૃત્તિના નિરોધની જ વાત કરવામાં આવી છે, કેમકે યોગદર્શનકારે યોગનું લક્ષણ ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ બતાવેલ છે. ' योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ' તેથી એ સંબંધમાં આપણે પહેલાં યોગદર્શનની જ કેટલીક વાતો કરી લઇએ.

ચિત્તવૃત્તિના નિરોધ માટે પહેલો ઉપાય યોગદર્શનકારે અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય બતાવેલ છે. ' अभ्यासवैराग्याभ्यां तन्निरोधः ' અભ્યાસના સંબંધમાં સૂત્ર છે કે ' तत्र स्थितौ यत्नोऽभ्यासः ' અભ્યાસ અને વૈરાગ્યમાંથી ચિત્ત સ્થિર કરવા માટે જે સાધન કરવામાં આવે છે તેનું નામ અભ્યાસ છે. બીજા શબ્દોમાં ચિત્તને સ્થિર કરવા માટે વારંવાર એને કોઈ એક વિષય પર ટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ જ અભ્યાસ છે. વૈરાગ્યનું લક્ષણ એમ કરવામાં આવ્યું છે કે—

' दृष्टानुश्रविकविषयवितृष्णस्य वशीकारसंज्ञा वैराग्यम् । '

અર્થાત્ કામિની, કાંચન વગેરે દૃષ્ટ વિષયોમાં તથા સ્વર્ગ વગેરે અદૃષ્ટ વિષયોમાં તૃષ્ણા રહિત થયેલ ચિત્તની રાગ રહિત સ્થિતિનું નામ જ વૈરાગ્ય છે.

ઉપર્યુક્ત બન્ને સાધન ચિત્તવૃત્તિના નિરોધ માટે ઉપયોગી છે, તેમજ એકબીજાના સહાયક છે. ચિત્તને એક નદીની ઉપમા આપવામાં આવી છે જે બે ધારાઓમાં વહે છે, તેની એક ધારા કલ્યાણ તરફ વહે છે અને બીજી ધારા પાપો તરફ વહે છે. વિવેક માર્ગનું અનુસરણ કરનારી ધારા કલ્યાણ તરફ વહે છે અને અવિવેક માર્ગે ચાલનારી ધારા પાપો તરફ વહે છે. વૈરાગ્યનો બંધ લગાડી દેતા અવિવેક અર્થાત્ વિષયોના માર્ગે વહેનારી ધારા અટકી જાય છે અને વિવેકપૂર્વક અભ્યાસ કરતાં રહેવાથી તેનો વિવેક માર્ગ ઊઘડી જાય છે. એ રીતે એક તરફથી ચિત્તરૂપી નદીનો પ્રવાહ અટકાવી દેવાથી તથા બીજી તરફ એને ઉઘાડી નાખવાથી જ ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ થઇ શકે છે.

ચિત્તવૃત્તિના નિરોધનો બીજો ઉપાય ઇશ્વરપ્રણિધાન એટલે કે ઇશ્વરની ભક્તિ છે, જેને અવિદ્યા, અહંકાર, રાગ, દ્વેષ અને મૃત્યુભય, શુભાશુભ કર્મ અને તેના ફળ, તેમજ વાસનાઓની સાથે કશો સંબંધ નથી એ પુરૂષ વિશેષ પરમાત્માનું નામ ૐકારનો જપ તથા તેના સ્વરૂપનું વારંવાર ચિંતન કરવું એ ઇશ્વરપ્રણિધાન છે. એમ કરવાથી

બધા ય વિઘ્નોનો અભાવ થઈને ઈશ્વરના સ્વરૂપ-સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે. એ સિવાય શ્વાસને ખાસ પ્રયત્નપૂર્વક નાસિકામાર્ગથી બહાર કાઢીને અને તેને બહાર જ રોકી રાખીને પણ ચિત્તનો નિરોધ એક રીતે કરી શકાય છે.

જેનાથી ઉપર્યુક્ત સાધનોમાંથી કોઈપણ ન બની શકે તેઓને માટે એક બીજો સહેલો ઉપાય છે–તે છે વૈરાગ્યવાન પુરુષોનું ધ્યાન અહીંયા એ પ્રશ્ન થાય કે પૂર્વકાળમાં જે વૈરાગ્યવાન પુરુષો થઈ ગયા છે તેને આપણે જાણતા પણ નથી તો પછી તેનું ધ્યાન કેવી રીતે કરી શકાય ? અને વર્તમાન યુગમાં જે વીતરાગ પુરુષો હોય તેને આપણે જાણતા નથી તેથી એનું ધ્યાન કરવાનો સંબધ નથી. તેનો જવાબ એ છે કે જે કોઈ પુરુષ તમારી દૃષ્ટિમાં વીતરાગ હોય, જેનામાં તમને વીત-રાગ પ્રત્યે શ્રદ્ધા તેમજ પૂજ્યબુદ્ધિ હોય તેનું ધ્યાન કરી શકો છો. તેના ધ્યાનથી જ તમારી ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ થઈ શકે છે. આ રીતે ચિત્તનો નિરોધ કરવા માટે બીજી પણ કેટલીક યુક્તિઓ છે તે બધી આ ટૂંકા લેખમા બતાવી શકાય નહિ તેથી એમાંની કેટલીકનો ઉલ્લેખ ઉપર કરવામાં આવેલ છે.

છતાં નીચે લખેલા ઉપાયો પણ મનો-નિગ્રહ કરવામાં સારી રીતે મદદગાર થઈ શકે છે.

(૧) નિયમાનુવર્તિતાનું પાલન કરવું, બધા કાર્યો નિયમિત રીતે કરવા.

(૨) મનની પ્રત્યેક ચેષ્ટા પર વિચાર કરતાં કરતાં તેને ખરાબ ચિંતનથી બચાવવું.

(૩) મનના કહેવા પ્રમાણે ન ચાલવું.

(૪) મનને હંમેશાં શુભ કાર્યમાં પરોવી રાખવું.

(૫) અનન્ય મનથી પરમાત્માને શરણે જવું.

(૬) મનથી અલગ બનીને તેનાં કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરવું.

(૭) પ્રેમપૂર્વક પ્રભુના નામનું કીર્તન કરવું.

આ તો અભ્યાસની વાત થઇ. બીજો ઉપાય મનને વશ કરવા માટે બતાવવામાં આવ્યો છે. તે છે વૈરાગ્ય. વૈરાગ્યની વ્યાખ્યા ઉપર કહેવાઇ ગઇ છે. વિષયોથી વૈરાગ્ય કર-વાનો ઉપાય એ છે કે તેનામાં દુઃખ અને દોષ જોઇને તેના પ્રત્યે મનમાં ઘૃણાબુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવી. કહ્યું છે કે-

ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ।
आद्यन्तवन्तः कौन्तेय! न तेषु रमते बुधः ॥

અર્થાત્ જે ઈન્દ્રિય તથા વિષયોના સંયો-ગથી ઉત્પન્ન થનાર સઘળા ભોગ છે તે વિષયી પુરુષોને સુખરૂપ ભાસે છે, તો પણ તે બધા દુઃખરૂપ છે તથા અનિત્ય છે. તેથી બુદ્ધિ-માન પુરુષ એમાં રમણ કરતો નથી.

ઉપર્યુક્ત રીતે વિચારદ્વારા મનને વિષ-યોથી હઠાવીને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જોડ-વાનો અભ્યાસ કરવો એ જ મનને વશ કર-વાનો અમોઘ ઉપાય છે.

રચયિતા-મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગર

ધર્મવિકાસી-સુમન*

વિશ્વ ઉદ્યાન મ્હેકી રહ્યું પુષ્પલતાવલીએ;
કયું પુષ્પ દિલ રીઝાવશે?
કયું સુમન આત્માનંદે ડોલાવશે આત્મદેવ?
માલતી, શિરીષ, ગુલાબ કે ચંપો?
જાઇ, કેતકી કે મસ્ત મોગરો?
પુષ્પ પરિમલ પમરાવી આકર્ષે સર્વને,
નાસિકા રીઝે ને નેત્ર પ્રફુલ્લે,
ક્યાં ભાવ જોડશો આત્મદેવ?
વિશ્વોદ્યાનમાં નથી સરખાં સર્વ ફૂલડાં.
વિધવિધ રંગતે ભર્યાં,
વિધવિધ સુરભિયુક્ત છે કુસુમો,
સર્વદા ઓછાંવત્તાં આકર્ષક.
ગુલાબમાં દૃષ્ટિ ઠરે છે મુજ, આત્મન્ !
ના, ના કેમ ઠરે ત્યાં નયનો?
નથી અલ્પ પણ તૃપ્તિ,
ત્યાં નયનોને કે હૃદયને,
પુષ્પ તો એવું જ ચાહું જે-
અન્યને કરે ઘેલાં છતાં સ્વયં નિર્લેપ,
સુમધુર, સુકોમળ, સુમનોહર,
સુલલિત, સુગુણાલંકૃત, સુરેખ,
સુગંધિત, સુડોળ, સુધર્મી,
નિહાળ્યાં વિશ્વોદ્યાનનાં સર્વે ફૂલડાં,
પણ મન ઠર્યું એક પુષ્પે,
નિર્લેપ છે જે સાધુવર સમું,
અતુલિત, અવર્ણનિય, અદ્ભુત,
ઝૂલે છે આત્માનંદે એક સરખું,
રમ્ય સરોવરના અંતરે.
જલમાં વસે ને જલ ન ભીંજવે.
સર્વદા રહે નિજ સ્વરૂપે.
ગમે છે ચિત્તને એ રમ્ય સુમન કમળ.
रे पद्मिनीदल ! तवात्र मया चरित्रं,
दृष्टं विचित्रमिव यद्विदितं ध्रुवं तत्।
यैरेव शुद्धसलिलैः परिपालितस्त्वं,
तेभ्यः पृथग् भवसि पङ्कभवोऽसि यस्मात्॥
મને તો ગમે છે કમળ જ; કારણ?
કારણ કહું, સાધુજન!
ધર્મદેશના અર્પનાર તીર્થંકરદેવ,
વિહરે નવ સુવર્ણકમળે;
કેવળીજનો વિરાજે કમળાસને,
ને વિકસાવે ભવિજનનાં આત્મકમળ.
સ્થાન પામો વીતરાગ દેવ,
એ વિકસિત હૃદયકમળે;
અહર્નિશ ધ્યાન હો નવપદનું,
એ જ્ઞાન કિરણે વિકાસિત આત્મકમળે;
હંસ સમા જ્ઞાનીજનો તો,
સદા આનંદ પામે ધર્મરૂપી કમલાકરે;
પ્રાણી માત્ર ધરે હૃદયકમળ;
છતાં અણખીલ્યાં રહે કોઇકનાં.
ધર્મના પૂર્ણ પ્રકાશના અભાવે;
ને સંપૂર્ણ વિકસે છે કોઇક;
ભાગ્યવંત ધર્મવિકાસ વાંચ્છુઓનાં;
દોષારોપણથી આહ્લાદ ન પામે,
તેજ-સૂર્ય પ્રેમી રમ્ય કમળ.
વિકસે તે આહ્લાદ અર્પે, ને-
અણવિકસ્યાં ન આહ્લાદ અર્પે,
અથવા ન આહ્લાદ પામે;

---

* એક મુમુક્ષુ જ્યોતિષીએ પૂછેલા પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર સપ્રેમ વાચકોને સમર્પણ હો. .·. હેમેન્દ્ર

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી—

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૪૨ થી શરૂ.)

કોઇ રાજ્ય પરતંત્ર હોય પણ તેમાં રાજા પ્રજા વચ્ચે સારો મેળ હોય તો પ્રજાજનો વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્ય સારી રીતે અનુભવી શકે છે. રાજ્યના વિરોધીઓને પ્રેમથી વશ કરી મિત્ર બનાવ્યાથી રાજકારણની દૃષ્ટિએ કેટલેક અંશે મુક્તિ મળે છે એમ પણ બને છે.

વિશ્વપ્રેમ એ શાન્તિ અને સ્વાતંત્ર્યની નિશ્ચયકારી પ્રતીતિરૂપ છે એમ આ સર્વ ઉપરથી નિષ્પન્ન થાય છે. દરેક ધર્મમાં વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાન્તને અનેરુ સ્થાન અવસ્ય હોય છે. વેદાન્ત આત્માની એકતાની દૃષ્ટિએ વિશ્વપ્રેમનો બોધ આપે છે તે સર્વથા યથાર્થ જ છે. પ્રો. ડો. સન "The Aspects of Vedant"(વેદાન્તનાં દૃષ્ટિબિન્દુઓ)માં કહે છે કેઃ—

" પોતાના આત્મા જેવો જ પાડોશી પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો એમ ઇન્જીલમાં કહ્યું છે. સુખ કે દુઃખ પોતાના આત્માને જ થાય એ જોતાં ઇન્જીલનું આ કથન કોઇને અવાસ્તવિક લાગે, પણ વેદાન્તથી આ સંબંધમાં યોગ્ય સમાધાન જરૂર થાય છે. વેદાન્તના 'तत्त्वमसि' (તું તે છે) એ સૂત્રમાં આધ્યાત્મિક શાસ્ત્ર તેમ જ નીતિશાસ્ત્ર બન્નેનું રહસ્ય આવી જાય છે. એ સૂત્રથી પોતે પોતાનો પડોશી છે એવુ ભાન થાય છે. પાડોશી પોતાના આત્માથી વિભિન્ન હોય એ માન્યતા સાવ ભ્રમરૂપ લાગે છે. "

વેદાન્ત પાડોશી પ્રત્યે પ્રેમ દાખવવાની આવશ્યકતાના સંબંધમાં ગમે તે કહેતું હોય પણ એ પ્રેમ કર્મના અચલ નિયમ ઉપર નિર્ભર છે એમાં કંઇ શંકા નથી. પાડોશીનું અહિત કરતાં કે પાડોશીને ક્ષુદ્રવત્ લેખતાં પાડોશી કરતાં કોઇ મનુષ્યનું વિશેષ અહિત થાય છે એ સર્વથા નિઃશંક છે.

મન, વાણી અને શરીરથી જે સત્કાર્યો કે કુકૃત્યો થાય છે.તેથી અનુક્રમે પુણ્ય અને પાપની નિષ્પત્તિ થાય છે. પુણ્યનાં પરિણામ ઇષ્ટ અને સુખદાયી હોય છે; પાપની પરિણતિ દુઃખદ અને અનિષ્ટ હોય છે. પ્રેમ એ એક પુણ્યકાર્ય હોનાથી, તેથી જીવનને સુખ મળે છે. જીવનનાં બળમાં વૃદ્ધિ થાય છે. અપ્રેમ કે

તીર્થંકરો, પૂર્વધરો, ગણધરો ને,
આચાર્યોએ આદર્યા મહાપ્રયાસો,
કવિજનોએ અલંકારયુક્ત ભાવે આલેખ્યો,
આધ્યાત્મિકોએ અજબ ભાવે ગાયો,
એવો ધર્મવિકાસ અર્પો દિવ્યાનંદ,
પ્રત્યેક ભવ્યોના હૃદયકમળમાં.
વિભુનું મુખડું વર્ણવ્યું કમળ સરખું.
જ્ઞાનપિપાસુ વિદ્વજ્જનો,
ભ્રમર સમ બની આવે એ મુખદર્શને,
ગુણગ્રાહી ભ્રમરો આવે પણ,
પોતે રહે અડગ, વિરાગી, નિર્વિકારી,
નિર્મોહી એવું ઠર્યું એ કમળ.
પુષ્પ-પસંદગીના પ્રત્યુત્તરે,
ગમે સુરમ્ય, સુકોમળ, સુમધુર-
સુરંગી, સુમન કમળ.
વસંતતિલકા—

હે જ્ઞાન સૂર્ય ! તુજ જ્યોત અખંડ ભાસે,
ને આત્મપદ્મ શુભ ધર્મવિકાસ વાસે;
ખીલે વિકાસ ધરતું અતિ રમ્યભાવે,
નિર્લેપ બોધ જગ-માનવને સુણાવે.

તિરસ્કારરૂપ પાપકાર્યથી આત્માને દુઃખ થાય છેઃ તિરસ્કારજન્ય અશ્રદ્ધાથી મનુષ્યોમાં અનેક પ્રકારનું સંઘર્ષણ થાય છે—આ સર્વનો વિચાર કરતાં પોતાના પાડોશીનું સ્વાતંત્ર્ય એટલે પોતાનાં સ્વાતંત્ર્યનું પરિમાપ એવો અર્થ ઘટાવી શકાય છે. પડોશી પહેલાં સ્વતંત્ર હોય તો કોઇ મનુષ્ય પોતે ખરો સ્વતંત્ર બની શકે છે. આથી પડોશીને પહેલાં સ્વતંત્ર કરવો એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે.

સ્વાતંત્ર્ય–પ્રાપ્તિ માટે દરેક રાષ્ટ્રોનો જે જીવન-કલહ અવિરત રીતે ચાલ્યા કરે છે તેમાં પ્રેમનું કાર્ય અત્યંત પ્રભાવશાળી બની શકે છે. પ્રેમથી કોઈ પણ જાતના રક્તપાત વિના ભિન્નભિન્ન રાષ્ટ્રો વચ્ચે શાંતે–સમાધાન થઇ શકે છે. પ્રેમથી જ કરેલાં સમાધાનથી જે તે દેશનું બળ વધે છે. આક્રમણો કે રક્તપાતથી કોઈ દેશ, રાજ્ય કે જનતા—મનુષ્યની રાજકીય મુક્તિ કોઈ કાળે સંભવનીય નથી. સત્ય જ્ઞાનનાં યોગ્ય વિતરણથી જ તેવી મુક્તિ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. સત્ય જ્ઞાનના પ્રચારથી જનતાની દષ્ટિ આધ્યાત્મિક બને છે. આધ્યાત્મિક દષ્ટિના કારણે, ભૌતિક વસ્તુઓની અસત્યતાનું ભાન થાય છે. દરેક મનુષ્યને પોતાનાં દિવ્ય સ્વરૂપમાં નિરતિશય શ્રદ્ધા જાગે છે. એ શ્રદ્ધાથી સામ્યભાવનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. સામ્યભાવથી તમામ પ્રકારના ભેદભાવનો નાશ પરિણમે છે.

જે તે રાજ્યની સંગીનતા અને સત્તા ન્યાયથી વધે છે એમ મહારાજ્યોના ઉદય અને અસ્તના ઇતિહાસ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે માલુમ પડે છે. ન્યાયથી પ્રજામાં શ્રદ્ધા જાગે છે. અન્યાયથી અશ્રદ્ધા પરિણમે છે. શ્રદ્ધાથી પરસ્પર હિતની એકતા થાય છે. એ એકતાથી સત્તાનાં મૂળ અત્યંત સુદઢ બને છે.

પક્ષપાત–અન્યાય કુદરતને સર્વ રીતે અસહ્ય હોવાથી, કુદરત અયોગ્ય શક્તિ અને અયોગ્ય સ્પર્ધા સદંતર બંધ કરવા મથે છે. આથી અયોગ્ય મનુષ્યોનું પ્રાન્તે નિઃસારણ થાય છે. સર્વ પ્રકારના પક્ષપાતી અને અનિયંત્રિત શાસનનું કુદરતના આ અવિચળ નિયમને લીધે, વહેલુંમોડું અધઃપતન થાય છે એ નિઃશંક છે. કુદરતનો અવિચળ ન્યાય સર્વદા પોતાનું કાર્ય અવિચ્છિન્નપણે કર્યે જાય છે. કુદરતના અપૂર્વ ન્યાયથી ભય–વૃત્તિનો સર્વત્ર ઉચ્છેદ થાય છે. શ્રદ્ધા, શાન્તિ અને સમભાવવૃત્તિ પરિણમે છે. કુદરતનો અવિચળ ન્યાય સંસારના સૂત્રધારરૂપ છે. સંસારનું પ્રત્યેક કાર્ય કુદરતના ન્યાય અનુસાર થયા કરે છે. કુદરતી ન્યાય સચ્ચારિત્રનો જનક છે. શુભ ભાવના આદિ ઉચ્ચ સદ્દગુણોનો આવિર્ભાવ પણ પ્રકૃતિના અવિચલ ન્યાયથી જ થાય છે.

જે પ્રજાજનોમાં પરસ્પર વિશ્વાસ ન હોય તેઓ પારતંત્ર્યની જંજીરોમાં જકડાયલા રહે છે એમ અનેક દેશોની પરિસ્થિતિ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. જે પ્રજાજનોમાં અરસપરસ અત્યંત વિશ્વાસ હોય તે જ પ્રજાજનો સ્વાતંત્ર્ય અનુભવી શકે છે. જે રાજ્યમાં ન્યાયવૃત્તિ વિશેષ હોય તે જ રાજ્ય ચિરસ્થાયી બને છે. જે ઘરમાં અત્યંત ક્લેશ અને કુસંપ હોય તે ઘરનો વિનાશ જ થાય એમાં કંઇ શક નથી. સંપરૂપી મહાન્ બળ વિના કોઇ કુટુંબ, જાતિ, રાષ્ટ્ર આદિમાં ખરું સત્ત્વ નથી આવી શકતું. સંપથી જ સર્વને સંગીન બળની પ્રાપ્તિ થાય છે. સુસંપને પરિણામે, રાષ્ટ્રો વિગેરેનું કાર્ય અત્યંત વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે છે. સંપથી સ્વમાન આદિ અનેક ઉચ્ચ પ્રતિના સદ્દગુણોની પરિણતિ થાય છે. એ સદ્દગુણો રાષ્ટ્ર વિગેરેનાં ખરાં બળરૂપ થઇ પડે છે. એ સદ્દગુણો જ રાષ્ટ્ર વિગેરેની અતુલ સંપત્તિરૂપ બની રહે છે.

સત્યરૂપ મહાન્ સદ્દગુણ બીજા કોઇપણ સદ્દગુણ કરતાં દરેક પ્રજાને વિશેષ આવશ્યક છે. એ સદ્દગુણથી અનેક આનુષંગિક ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે. કોઇપણ પ્રજાને સત્યની ખરી પરિણતિ થતાં, તે પ્રજા વસ્તુતઃ સત્ત્વશાલી બને છે. સત્યતાને કારણે, એક પ્રજા પ્રત્યે બીજી પ્રજાઓ સંનિષ્ઠ જ રહે છે. સત્યરૂપી બળથી વિવિધ પ્રજાઓનું યથાયોગ્ય સંકલન થાય છે. સત્યની અવગણનાથી પ્રત્યેક પ્રજાનું અધઃપતન અવશ્ય થાય છે. પ્રજા અનેક પ્રકારના

દુઃખમાં આવી પડે છે. અસત્યનાં અનિષ્ટ પરિણામો જે તે પ્રજાને જરૂર ભોગવવાં પડે છે. આધ્યાત્મિક તેમ જ ભૌતિક દૃષ્ટિએ, અસત્યનાં અનિષ્ટ પરિણામો ભોગવ્યા વિના કોઇપણ પ્રજાને છૂટકો જ નથી એમ કહી શકાય.

અસત્યથી હૃદયની અશુદ્ધિ પરિણમે છે એમ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ જણાય છે, બુદ્ધિ વક્ર બને છે, અનેક પ્રકારના સદ્ગુણોમાં જડતા આવે છે. ઉચ્ચ પ્રકારના પ્રેમમાં સદંતર પરિવર્તન થઇ તિરસ્કાર-ભાવ જાગૃત થાય છે. આત્માનો વિકાસ અશક્ય બને છે. મતિવિભ્રમ થવાથી, ચિત્ત ચિંતાતુર બની જાય છે. આત્માને કોઇ પણ પ્રકારનો આનંદ કે સુખ નથી રહેતા. અસત્યવાદીને સુખ તો જોઇએ છે, પણ તેનાથી એવાં જ કાર્યો થાય છે કે જેથી તેને સુખને બદલે દુઃખની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે. અસત્યથી આધ્યાત્મિક ઉદયનું સંસ્થાપન સર્વથા નિર્મૂલ બને છે. અસત્ય એ મુક્તિના માર્ગમા સદૈવ મહાન્માં મહાન્ આવરણરૂપ થાય છે.

અસત્યને કારણે, કોઇ પણ મનુષ્યનો પ્રાન્તે વિનિપાત જ થાય છે એ સુવિદિત છે. અસત્ય અને અનીતિથી મનુષ્ય કોઇ વાર કંઇ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે પણ એ લાભ લાંબો સમય ટકી શકતો નથી અસત્ય અને અનીતિને પરિણામે, મનુષ્યને પ્રાય અલાભ જ થાય છે. જો અસત્યથી વાસ્તવિક રીત લાભ જ થતો હોય તો પ્રપંચીઓ, ચોરો, ડાકુઓ વિગેરે કરોડપતિ બની જાય. આવું કંઇ ભાગ્યે જ બને છે અને એ ઉપરથી અસત્ય અલાભદાયી જ છે એમ સિદ્ધ થઈ શકે છે. દરેક દેશોનો અભ્યુદય પણ સત્યથી જ થાય છે. સત્ય વિના કોઇ પણ રાષ્ટ્રનો અભ્યુદય સંભવી શકતો નથી. સત્યની દૃષ્ટિએ હિન્દ બીજા કોઇ પણ દેશ કરતાં પછાત છે. સત્યની વાસ્તવિક પરિણતી થયા વિના હિન્દનો કોઈ કાળે ઉદ્ધાર થાય એ અશક્ય જ છે

અસત્ય અને અનીતિથી મનુષ્યને જે ક્ષણિક લાભ થાય છે તે લાભ અનેક પ્રકારનાં ચિરસ્થાયી દુઃખો અને ભયથી નિષ્ફળ જેવો બની જાય છે. કેટલીક વાર મનુષ્યને પોતાના અસત્ય અને અનીતિને માટે એટલાં બધાં પારાવધિ દુઃખો ખમવા પડે છે કે, અસત્ય અને અનીતિના કહેવાતા ક્ષુલ્લક લાભ કરતાં, એ દુઃખો અનેકગણાં વધી જાય છે. અસત્યવાદી મનુષ્યથી નીતિમાન અને સત્યશીલ મનુષ્ય સામે જોઈ પણ શકાતું નથી. અસત્યવાદીના મુખ ઉપર પાપ અને પ્રપંચની કાલીમા જ છવાયેલી રહે છે. અસત્યવાદી ગમે તેવી સારી સ્થિતિમાં હોય છતાયે તે અંદર કંગાળ જેવો જ લાગે છે. અસત્યવાદીને સ્વમાન કે સ્વાશ્રય નથી હોતાં. અસત્યવાદી વ્યાપાર આદિમાં ક્વચિત્ ભાગ્યે જ મેળવે છે. માનસિક અશુદ્ધિ અને દૌર્બલ્યને કારણે, તેનુ આરોગ્ય લથડેલું જ રહે છે. વળી અસત્યવાદી મનુષ્યોને શત્રુઓ ઘણા હોય છે. આ શત્રુઓ તેને ઘણીયે વાર ભારે થઇ પડે છે. કોઈ વાર એ શત્રુઓથી તેનું નિકંદન થાય છે. અસત્યવાદી જગતના મહાન કલંકરૂપ છે અસત્યવાદીઓનો પાપી ચેપ જગતને ઘોર શ્રાપ સમાન છે. અસત્ય જગતમાં વિવિધ દુઃખો અને નર્કો ખડાં કરે છે. અસત્ય અને અસત્યવાદીઓ આ રીતે સર્વથા.પરિહાર્ય છે.

સત્ય અને ન્યાયથી, પ્રજામાં શાન્તિ અને સન્નિષ્ઠા પ્રવર્તે છે. અન્ય પ્રજા ઉપર શાસન કરતાં રાષ્ટ્રમાં સત્ય અને ન્યાયવૃત્તિ અવશ્ય હોવાં જોઇએ. એથી એ રાષ્ટ્રનું શાસન ચિરસ્થાયી બને છે. પરતંત્ર પ્રજામાં પોતાનાં ઉપર શાસન કરતી રાષ્ટ્ર-શક્તિ પ્રત્યે સદૈવ એકનિષ્ઠા રહે છે. પ્રજાની એકનિષ્ઠતાનો સ્રોત અવિરતપણે વહ્યા કરે છે. પરતંત્ર પ્રજાના અત્યંત પ્રેમથી, શાસક રાષ્ટ્રના બળ અને સંપત્તિની અહર્નિશ વૃદ્ધિ થયા કરે છે. ભય આદિથી કૃત્રિમ એકનિષ્ઠા ઉત્પન્ન કરવાનું રહેતું જ નથી.

સંઘર્ષણ કે વ્યાધિનાં ચિહ્નોનું ક્ષણિક નિવારણ કરવું એ કંઈ દક્ષતા નથી. ખરા રાજનીતિજ્ઞો વૈમનસ્ય આદિનું નિવારણ ચિરસ્થાયી રીતે જ કરે છે. દરેક રાજ્યો અને તેની પ્રજા વચ્ચે વિશુદ્ધ પ્રેમ પ્રવર્તતો હોય તો જ પ્રજાની એકનિષ્ઠા સંભવી શકે

છે. એ અચલ નિયમ અનુસાર મહાન્ રાજનીતિજ્ઞો પ્રજાનો વાસ્તવિક પ્રેમ સંપાદન કરવા માટે સર્વ પ્રયત્નો કરે છે. પ્રજાના પ્રેમની સંપ્રાપ્તિ એ મહાન્ ગણાતા રાજપુરુષોનું પરમ કર્તવ્ય થઈ પડે છે.

અયોગ્ય નિયંત્રણોથી મનુષ્યનાં ચિત્તમાં સાહજિક રીતે વિરોધ જાગે છે. આથી એકનિષ્ઠાનો ઉચ્છેદ સંભાવ્ય બને છે. પ્રજા કે કુટુંબમાં પ્રેમપૂર્વક થયેલાં યોગ્ય નિયંત્રણોને જ તે તે વધાવી લે છે. આવાં યોગ્ય નિયંત્રણોના સંબંધમાં, કોઇનો પણ વિરોધ નથી ઊઠતો અને કુટુંબમાં પણ લાગતાંવળગતાંઓ પણ તેનો હર્ષપૂર્વક સ્વીકાર કરે છે. પિતા બાળક ઉપર, શેઠ નોકર ઉપર, પતિ પત્ની ઉપર કોઈ પ્રકારનું પ્રેમયુકત નિયંત્રણ યોગ્ય રીતે મૂકે છે તો તે નિયંત્રણોના સંબંધમાં કોઇપણ પ્રકારનો વિરોધ કે વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન નથી થતાં. પ્રેમથી એકનાં નિયંત્રણનો બીજો જરૂર સ્વીકાર કરે છે.

કુટુંબ કે પ્રજામાં બળાત્કારથી વફાદારીનું ગમે તેટલું જંગી પ્રદર્શન કરવામાં આવે, પોકળ વફાદારીના સંબંધમાં પુસ્તકોનાં પુસ્તકો લખાય પણ એ બધું સાવ નિરર્થક છે. સાચી એકનિષ્ટતા હૃદયજન્ય છે. વિવિધ શસ્ત્રાશસ્ત્રો હૃદયને સર્વથા અગમ્ય છે. ગમે તેટલાં અસ્ત્રશસ્ત્રોની પ્રચંડ સામગ્રીથી ખરી એકનિષ્ઠા કોઇ કાળે સાધી શકાતી નથી. ખરી એકનિષ્ઠાનો પ્રાદુર્ભાવ પ્રેમથી જ થાય છે.

વિદ્વેષનો પ્રચાર કરી રાજ્ય કે કુટુંબમાં શાસન કરવું અશકય થઈ પડે છે. સુશાસન અને વિદ્વેષનીતિ એ બન્ને પરસ્પર વિરોધી હોવાથી, બન્નેનો મેળ કદાપિ ન જ થાય. સુશાસન એટલે પ્રજાની શાન્તિ અને સુસંપન્ન સ્થિતિ, સુશાસન એટલે પ્રજાજનો વચ્ચે સંપૂર્ણ મૈત્રીભાવની સંસિદ્ધિ. જે તે શાસન કુટુંબ અને પ્રજાની શાન્તિ આદિ જેટલે અંશે સાધી શકે તેટલે અંશે તેનું મહત્ત્વ આંકી શકાય છે.

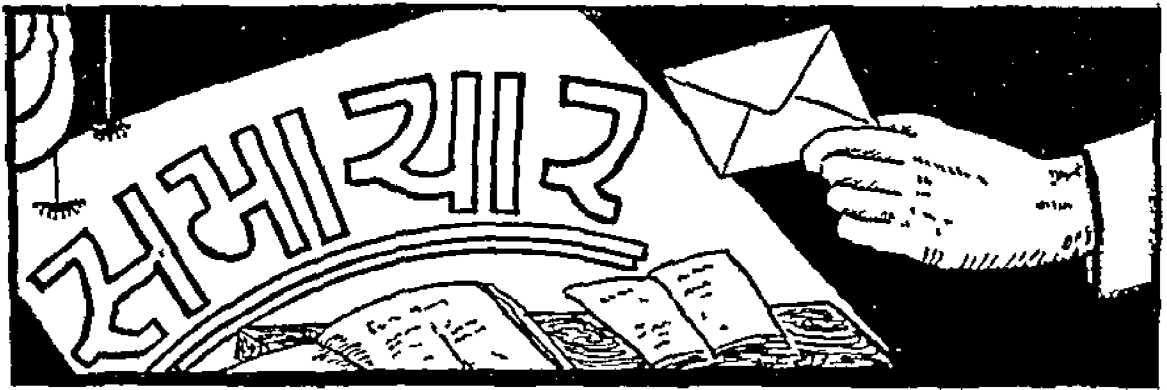
(ચાલુ)

સુધારો

કોઇ વખત કોઇ પ્રતિસ્પર્ધી અન્યની લઘુતા બતાવવા, તેવાઓને ભલું લગાડવા અથવા કોઇ અજાણતાં કે અજ્ઞાનપણાથી, કોઇ વખત કદાચ પ્રૂફ જોવાની કે બીજી રીતે બેદરકારીથી પ્રૂફ જોતાં ભૂલ જે રહી જાય છે, તે કોઇ વખત બીજાને અન્યાય કરી નાખે છે, એવા કોઇ કોઇ લખાણ પ્રકાશનોમાં થઇ જાય છે. આવી હકીકત હાલમાં શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ગ્રંથમાળાના પુષ્પ ચોથા તરીકે રા. રા. સાક્ષરવર્ય શ્રી ધૂમકેતુએ વિદ્વત્તા પૂર્વક લખેલ **કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય** નામના ગ્રંથની પાછળના ભાગમાં ગ્રંથસૂચિ આપેલી છે, તેમાં શ્રી ધૂમકેતુભાઇને સૂચિ આપનાર ભાઇએ માનવા પ્રમાણે અજાણપણે ભૂલ કરેલી છે. તે ગ્રંથ સૂચિના લીસ્ટમાં ૧૪ **શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર** અનુવાદ અને ૧૭ **કુમારપાળ પ્રતિબોધ** અનુવાદ એ બંને ગ્રંથ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગરે પ્રકટ કરેલા છતાં, બીજાનું નામ આપેલ છે. અમારી જાણ મુજબ તે સૂચિનું લીસ્ટ છાપવા આપનાર ભાઇને પત્રદ્વારા પૂછાવતાં અજાણપણે તેમ થએલ છે તેમ જણાવવાથી આટલો સુધારો અમારે મુકવો પડયો છે જેથી તે બે ગ્રંથો આ સભાએ છપાવેલ છે તેમ સમજવું.

પંજાબ સમાચાર

પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ જેહલમમાં એક સમાહ રહી હજારો માનવોને ઉપદેશામૃતનો લાભ આપી તા. ૩૧-૧૨-૪૦ પોષ સુદિ ૩ ના બપોરે વિહાર કર્યો. વિહારના સમયે અધિકારીવર્ગ વિગેરે શૈન સુધી વળાવા આવ્યા હતા. શૈલ, શીગોઇ, ખુર્દપુર, દારાપુર, જલાલપુર કીકના; પીંડનવાલ થઇ હીરણપુર પધાર્યા. આ ગામોમા જૈનોના ઘર ન હોવા છતાં બન્ને વખત વ્યાખ્યાન આપવામાં આવતું અને તેનો લાભ સેંકડો નરનારીઓ લેતા. હીરણપુરમા સ્વર્ગસ્થ ગુરુદેવ ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના ખાનદાનના રેલગાર્ડ બાબૂ હરવંશનાલ મળ્યા. આચાર્યશ્રીજીના દર્શન કરી ઘણા જ ખુશ થયા અને પોતાના ગામ કળશ (કે જ્યાં આત્મારામજી મ. ના પૂર્વજ રહેતા હતા) પધારવાની વિનંતિ કરી, આચાર્યશ્રીજી પણ એઓની વિનતિને માન આપી કળશ ગામ પધાર્યા. ત્યાં બાબૂ હરવંશલાલ અને અચરજ આ બંને ભાઇઓમાં કંઈ કારણુસર વૈમનસ્ય ચાલતું હતું તે આચાર્યશ્રીજીના ઉપદેશથી દૂર થયુ. અન્ય સાધુઓ ફળ-મેવા-મિષ્ટાન્ન આદિ લે છે એમ આ જૈન સાધુઓ પણ લેતા હશે એમ સમજી બાબૂ હરવંશનાલ નજીકના શહેરથી આ બધી ચીજો લાવ્યા અને વિહારના સમયે લેવા માટે આગ્રહ કર્યો. આચાર્યશ્રીજીએ જૈન સાધુઓના આચારવિચાર સંબંધી માહિતી આપીને લેવા નિષેધ કર્યો, આથી એઓએ ગુરુપ્રસાદ માની બધા ભાઇઓને વહેંચી આપ્યો. અહીંથી આચાર્યશ્રી પીંડદાદનખાં પધાર્યા.

પીંડદાદનખામા લાલા મૂળેશાહજી જગન્નાથજીનું એક ઘર હોવા છતાં પ્રવેશની શોભા નિરાળી હતી. સેંકડો મનુષ્યોની સાથે આચાર્યશ્રીજી બાર વાગ્યે શ્રી સનાતન ધર્મ સભામાં પધાર્યા. ત્યા આચાર્યશ્રીજીના કરકમળોમાં માનપત્ર અર્પણ કર્યું. આચાર્યશ્રીજીએ માનવજન્મની સફળતા વિષયક અસરકારક વ્યાખ્યાન આપ્યું.

આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં ત્રણ વાગે સભા થઇ. સૂફી દીનમહમદનુ જીવદયા વિષય પર જોસીલું ભાષણ થયુ અને આચાર્યશ્રીજીએ જીવદયા પર સારો પ્રકાશ ફેંક્યો અને નાતના પણ સૂફીસાહેબનું ભાષણ અને મનોહર ભજનો થયા. અહીં કેવળ પાંચ દિવસ રોકાયા હોવાથી દરરોજ બે વખત વ્યાખ્યાન આપી પીંડદાદનખાની જનતાને સંતુષ્ટ કરી હતી.

પોષ સુદ ૧૩ ના રોજ ભેરા તરફ વિહાર કર્યો. જજસાહેબ સરદાર ગમસિંગજી, વકીલ સંતરામજી, સોહનલાલજી વગેરે ઘણા સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થો ઘણા દૂર સુધી વળાવા પધાર્યા હતા.

શુદિ ૧૪ ના દિવસે વીતભયપતન (ભેરા) પધાર્યા અહીં ફક્ત પ્રાચીન દહેરાસર છે. શ્રાવકોના બીલકુલ ઘર નથી. શ્રી આત્માનંદ જૈન સેવક મંડળ ગુજરાંવાલા અને પીંડદાદનખા, જહેલમ, કસૂર, કાળાબાગ, લતબર વિગેરેથી આવેલા શ્રાવકોએ સ્વાગત કર્યું હતું પ્રભુદર્શન કરી ૩॥ વાગ્યે મનુષ્યજન્મની દુર્લભતા પર આચાર્યશ્રીજીનું સુંદર વ્યાખ્યાન થયુ.

આચાર્યશ્રી એકમના દિવસે વિહાર કરવાના હતા પરંતુ નગરનિવાસીઓની આગ્રહભરી વિન-

તિને માન આપી એ દિવસ વધુ રોકાઈ કિંમતી ઉપદેશ આપ્યો. પરિણામે ઘણાઓએ માંસ, દારુ આદિનો ત્યાગ કર્યો. વિહારના સમયે પંડિતપાર્ટી, વકીલ, અધિકારી વિગેરે બે માઇલ સુધી વળાવા આવ્યા હતાં.

મહારાજા ઉદયન અને પ્રભાવતી રાણી અહીં જ થયા હતા. ભગવાન મહાવીરદેવે સ્વયં અહીં પધારી મહારાજા ઉદાયનને દીક્ષા આપી હતી. ક્યાં તે વખતની જાહોજલાલી અને ક્યાં આજની પડતી ? દહેરાસર જીર્ણ અવસ્થામાં છે. જીર્ણોદ્ધારની ખાસ આવશ્યકતા છે. પ્રતિમાજી ચમત્કારી છે. અહીંથી હજુરપુર, મીયાંણી, મલકવાડ, હરીયા, સુહાવા, કુદાલા આદિ થઇ કાખરાવાદ પધાર્યા. દરેક ગામોમાં આચાર્યશ્રીજીનું વ્યાખ્યાન થતું. આવા ગામોમાં જૈનોના ઘર નથી આવતાં છતાં અજૈન બંધુઓ ઘણા જ પ્રેમથી ભાવભક્તિ કરે છે અને સેંકડોની સંખ્યામાં આવી વ્યાખ્યાન આદિનો લાભ લે છે.

અહીંથી વિહાર કરી મહા શુદિ બીજના દિવસે ખાનગાડોગરા પધારશે. ત્યાં મહા વદિ છઠ્ઠની પ્રતિષ્ઠા થવાની છે.

પત્રવ્યવહાર મુ: ખાનગાડોગરા, જીલ્લા શેખુપુરા (પંજાબ) લાલા પનાલાલ હીરાલાલ જૈન મારફત કરવો.

વિહાર.

આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજ અમદાવાદથી વિહાર કરતાં સાબરમતી આવ્યા. ત્યાં મુનિ રામવિજયજીને મુનિશ્રી મિત્રવિજયજીના નામની વડીદીક્ષા આપી. ત્યાંથી વિહાર કરી વળાદ આવ્યા. ત્યાં મુનિશ્રી વિકાસવિજયજીને ગણિપદવી તથા મુનિશ્રી પ્રેમવિજયજીને મુનિશ્રી પ્રભાવિજયજીના નામની વડીદીક્ષા આપી. ત્યાંથી વિહાર કરી કપડવંજ આવ્યા. કપડવંજમાં એત્રણ શ્રાવિકાઓની દીક્ષાનો પ્રસંગ નજીકમાં હતો, પણ વડોદરા આવવું બહુ જ જરૂરી હોવાથી વડોદરા પધાર્યા. જ્યાં પોષ શુદિ ૧૦ ના રોજ સામૈયા સાથે નગરપ્રવેશ કર્યો હતો.

અભિનંદન.

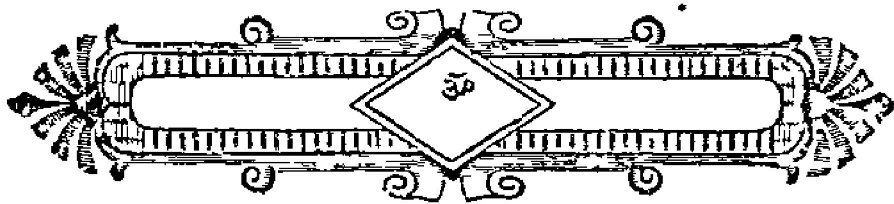
આ સભાના લાઇફ મેમ્બર **શાહ જશવંતરાય મૂળચંદ એમ. બી.બી. એસ.**ની ડોક્ટરી પરીક્ષામાં પસાર થયા છે તે માટે આનંદ વ્યક્ત કરવા સાથે, તેઓ દીર્ઘાયુ થઇ પોતાના ધંધામાં ઉદારતા અને અનુકંપા રાખવા સાથે વિશેષ પ્રગતિશીલ થાય તેમ આ સભા પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે.

વસ્તીપત્રક માટે સૂચના.

આગામી વસ્તી ગણતરીને અંગે ભાવનગરના જૈન બંધુઓને જણાવવાનું કે તા. ૨૮-૨-૪૧ લગભગ જે જનતાની ગણત્રી થનારી છે તેમાં આપણા જૈન ભાઇઓની સાચેસાચી વસ્તી ગણતરી થાય તેટલા માટે "ધર્મ"ના ખાનામાં "જૈન" તરીકે વસ્તી ગણતરી કરવા આવનાર કારકુન પાસે નોંધ કરાવવો. અગાઉની સને ૧૯૩૧ ની સાલની વસ્તીમાં ભાવનગરની જૈન વસ્તી ૫૬૧૭ ગણાઇ છે; અને હાલના સંજોગોમાં "જૈન" વસ્તીમાં વધારો થયો હશે તેટલા માટે આપણને આપણી વસ્તીનું ખરેખર સંખ્યાબળ જાણવાનું બની શકે તેટલા માટે આટલી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે. આ બાબત શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર, સ્થાનકવાસી તેમજ દિગંબર સર્વે જૈન ભાઇઓને લાગુ પડે છે.

આપણી વસ્તી ગણતરીને અંગે આંકડાઓનો આપણી પાસે બીજો કાંઇપણ આધાર નહિ હોવાથી વસ્તીપત્રકમાં આવતા આંકડાઓને સાચા તરીકે માની, આપણા ભાવી ઉદય માટે આવતા દશ વર્ષ સુધી તેમને માર્ગદર્શક તરીકે ગણવામાં આવે છે, તેથી આ સૂચના કરવામાં આવે છે.

નરોત્તમદાસ બી. શાહ
તા. ૨૭/૧/૪૧

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

સં. ૧૯૯૬ના કારતક શુદ ૧ થી આસો વદ ૦)) સુધીનો (૪૪ મો)

વાર્ષિક રિપોર્ટ.

આ સભાને સ્થાપન થયા ૪૫ વર્ષ થયા છે. આપની સમક્ષ આ ૪૪મા વર્ષનો રિપોર્ટ, આવકજાવક, હિસાબ સાથે રજૂ કરતા અમોને હર્ષ થાય છે. અત્યાર સુધીમાં ગુરુકૃપાથી અનેક વિઘ્નોમાંથી પસાર થઇ, આજે તે લૌકિકમા કહેવામાં આવે છે તેમ ૪૫મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે તે તેની પ્રૌઢ વય કહી શકાય. આ સભાનો જન્મ થવાનો મૂળ હેતુ પ્રાતઃસ્મરણીય **શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી** (આત્મારામજી) મહારાજના સ્મરણ નિમિત્તે હોવા છતાં ગુરુભક્તિ ખાસ છે. આ તો મૂળ સ્થાપનાનો હેતુ જણાવ્યો, પરંતુ સ્થાપન થયા પછી સભાએ જે ઉદ્દેશ નક્કી કરેલ અને ત્યારબાદ જરૂરીયાત પ્રમાણે તેમા સુધારોવધારો કરતા આ સભા જે પ્રગતિશીલ થઇ છે તેમાં આપ સર્વનો ફાળો છે; તેમ જ સ્વર્ગવાસી પૂજ્યપાદ ગુરુરાજ શ્રી **આત્મારામજી** મહારાજના પરિવારમંડળની કૃપા, સહાનુભૂતિ અને કિમતી સલાહ પણ છે, તેથી જ સભાના ચાલતાં કેટલાક ખાસ કાર્યોથી તે આપણા સમાજમાં સારી પ્રતિષ્ઠા પામેલ છે.

સભાના ઉદ્દેશ પ્રમાણે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ, યોગ્ય વ્યવસ્થા, કરકસરવાળો વહીવટ, જૈનસમાજને બહોળા પ્રમાણમાં વાંચનનો લાભ આપનારી ફ્રી લાઇબ્રેરી, અપૂર્વ પ્રાચીન, અર્વાચીન સાહિત્યનું સુંદર પ્રકાશન અને તેને સ્થિતિ અને સંયોગના પ્રમાણમા બહોળો પ્રચાર કરવાની વધતી જતી યોજના, 'આત્માનંદ પ્રકાશ'મા આવતા લોકભોગ્ય લેખો, કેળવણીને ઉત્તેજન, શ્રી ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળાનો વહીવટ અને તેને વ્યવસ્થિત કરવામા આવતો ઉત્તમ પ્રયાસ, વિગેરે કાર્યોથી દિવસાનુદિવસ સભાસદોમાં થતો વધારો આ વિગેરે કાર્યોથી ગુરુભકિત, જ્ઞાનોદ્ધાર અને સમાજસેવા વગેરેમા ઉત્તરોત્તર થતી જતી અભિવૃદ્ધિથી આપણને સૌને અંતઃકરણપૂર્વક આનંદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.

આજ સુધીમાં સભા કેટલી પ્રગતિશીલ બની, કેટલી ગુરુભક્તિ, સાહિત્ય અને સમાજસેવા કરી તેનું માપ તો જૈન સમાજ જ કાઢી શકે તે સર્વ કાર્યો આપણા સમાજની કૃપાથી, નિઃસ્વાર્થી કાર્યવાહકોએ અત્યાર સુધી પ્રમાણિકપણે કરેલી સેવા અને આપેલ એકસરખા સહકારથી,

અને બીજા સભ્યો-બંધુઓએ પ્રેમભરી બતાવેલ લાગણીથી તેનું ઉજ્જવલ ભાવી વર્તમાન સ્થિતિવડે જે જણાય તેથી આ સભાના સર્વ માનવંતા સભાસદોને આનંદ, ગૌરવ અને અભિમાન લેવા જેવું બને તે સ્વાભાવિક છે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ સાહિત્યપ્રચાર, ઉદારતાપૂર્વક જ્ઞાનદાન અને ધાર્મિક, વ્યવહારિક બંને પ્રકારની કેળવણીની અભિવૃદ્ધિને ઉત્તેજન એ મુખ્ય કાર્યો અને કર્તવ્ય આવી સંસ્થાઓના ઉદ્દેશમાં મુખ્ય હોવા જોઈએ. આ સભાની સ્થાપનાનો મૂળ ઉદ્દેશ બીજા કાર્યો સાથે અમુક રીતે તેવો પણ છે. દર વર્ષે ઉત્તરોત્તર તેની વધતી જતી ઉન્નત સ્થિતિ માટે શું શું કાર્યો કર્યા છે તે દર વર્ષે રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવે છે.

ઉદ્દેશ અને હેતુ—આ સભાનું સ્થાપન સં. ૧૯૫૨ના બીજા જેઠ શુદ ૨ના રોજ સ્વર્ગવાસી ગુરુરાજ **શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી** મહારાજના સ્મરણાર્થે-ગુરુભક્તિ નિમિત્તે કરવામાં આવ્યું છે.

ઉદ્દેશ—જૈન બંધુઓ ધર્મ સંબંધી ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેવા ઉપાયો યોજવા, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણીની વૃદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયાસ કરવા, જૈન ધર્મના અત્યુપયોગી ગ્રંથો, આગમો, મૂળ, ટીકા, અવચૂરિ તેમ જ ભાષાંતરના પ્રકટ કરી ભેટ, ઓછા મૂલ્યે કે મુદ્દલ કિંમતે આપી જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો (સાહિત્યનો પ્રચાર) કરી જૈન સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ તથા સેવા કરવા, જૈન વિવિધ સાહિત્યનું એક જ્ઞાનમંદિર* કરવા અને તેનાથી દરેકને સર્વ રીતે લાભ આપવા, ફ્રી (મફત) વાંચનાલય-લાઇબ્રેરીથી જનસમાજને વાંચન પૂરું પાડવા અને અન્ય જૈન લાઇબ્રેરીને યથાશક્તિ સહાય કરવા વિગેરે અને એવા બીજા જૈન શાસનની સેવાના દરેક કાર્યોમાં યથાશક્તિ ફાળો આપી સ્વપર જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવા વિગેરેથી આત્મોન્નતિ કરવાનો છે.

જૈન પ્રાચીન સાહિત્ય—(શ્રી વસુદેવ હિંડિ, બૃહતકલ્પસૂત્ર, કર્મગ્રંથ, સુકૃતસંકીર્તન, ષડ્દર્શનસમુચ્ચય) તત્ત્વજ્ઞાન, આગમ, ઇતિહાસ, નાટકો વગેરે ગ્રંથોનું પ્રકાશન કે જે માટે પૂર્વ પાશ્ચિમાત્ય દેશોના અનેક વિદ્વાનોથી પ્રશંસા પામેલ છે તે તેમજ હસ્તલિખિત પ્રતો વિગેરેનો જ્ઞાનભંડાર અને વિવિધ **જૈન** જૈનેતર ગ્રંથોના સંગ્રહની ફ્રી લાઇબ્રેરી અને મફત વાંચનાલય એ ઉત્તમ કાર્યો તો શરૂ જ છે-પ્રગતિમાન છે. હજી ભવિષ્યમાં વિશેષ પ્રગતિશીલ બનાવવા સભાના મનોરથો છે.

આ સર્વ કાર્યો સાથે અતિ મહત્ત્વ અને અગત્યનું કાર્ય ચોખવટવાળો હિસાબ-વહીવટ રાખવો, નાણાં ભળેલા હોય તેનું જામીનગીરીમાં રોકાણ કરવું, ચાલતા અને નવીન કાર્યો માટે પ્રયાસ કરવો, એ સર્વ વિશિષ્ટ કાર્ય છે, તે જેટલું ચોખવટવાળું તેટલો સમાજનો વધારે વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરનારું છે. ધાર્મિક સંસ્થાનું નાણું વ્યાપારી વર્ગ કરતાં સારી જવાબદારીવાળી સીક્યુરીટી કે સ્થાવર મિલ્કતમાં રોકવામાં આવે તો જ પૂરતી સલામતી તેની ગણાય. આ સભાના નાણાં તે જ રીતે મૂકવામાં આવે છે. હવે આ રિપોર્ટવાળા વર્ષમાં સભાએ શું શું કાર્ય કર્યું તે જણાવવા રજા લઈએ છીએ.

---

* ઘણા વર્ષોથી જ્ઞાનમંદિરની સ્થાપના કરવા માટે આ સભાના ઉદ્દેશમાં જણાવવામાં આવે છે, પરંતુ સં. ૧૯૯૦ની સાલના ચૈત્ર મહિનામાં સભાના મકાનને લગતું એક મકાન સભાએ તે માટે વેચાણ લીધું છે. હવે તેને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા રૂા. ૫૦૦૦)ની જરૂરીયાત છે. સભાની એવી ઇચ્છા છે કે તેટલી રકમ આપનાર ઉદાર જૈન બંધુનું નામ તે બીલ્ડીંગ સાથે જોડવું. વળી સભા પાસે હસ્તલિખિત પ્રતો ૧૫૨૨) તે સભામાં છે. છાપેલા આગમો, પ્રતો, બુકો વગેરેનો સંગ્રહ પણ સભામાં પૂરતો છે, સ્થાન-અનુષ્ઠાન તૈયાર છે; પરંતુ તે મકાનને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા પુણ્યવાન જૈન બંધુઓ પાસે ઉપર મુજબ આર્થિક સહાય માટે નમ્ર માગણી છે.

બંધારણ—પેટ્રન સાહેબ, પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો અને વાર્ષિક મેમ્બર એમ ચાર પ્રકારનું છે. અને સભાસદ બંધુઓના હક્કો, ફરજ અને સભાસદ બંધુઓને સભા તરફથી આર્થિક, વ્યવહારિક અને પ્રગટ થતાં અનેક ગ્રંથો ભેટ મળવાથી થતો ધાર્મિક લાભ આ રિપોર્ટમાં સંક્ષિપ્તમાં આપવામાં આવેલ છે અને તેને લગતા ધારાધોરણ તેમ જ લાઇબ્રેરી અને જ્ઞાનભંડારના ધારાધોરણ જેમાં ઘણો જ સુધારોવધારો સભાએ કરેલ છે તે છપાય છે, જે થોડા વખતમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

જનરલ કમિટી.

ગત વર્ષમાં આખરે ૯ પેટ્રન સાહેબો, ૧૦૪ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૧૮ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૯ ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૩૮ વાર્ષિક મેમ્બરો, ૫ બીજા વર્ગના* વાર્ષિક મેમ્બરો મળી કુલ ૩૮૩ સભાસદો હતા. તેમાં સ્વર્ગવાસ પામેલા ને કમી થયેલા બાદ કરતાં અને નવા થયા તે ઉમેરતાં ૮ પેટ્રન સાહેબો, ૯૮ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૨૨ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો; ૯ ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૪૨ વાર્ષિક મેમ્બરો, મળી કુલ ૩૭૯ મેમ્બરો છે. તેમાં ૨૪૬ બહારગામના અને ૧૩૩ ભાવનગરના છે. અમુક ગામના સંઘો, સંસ્થાઓ અને જૈન બહેનો પણ સભ્યો છે. સં. ૧૯૯૭ ની સાલમાં સભ્યોનો જે વધારો થયેલ છે તે હવે પછીના રિપોર્ટમાં આવશે.

પેટ્રન સાહેબોના મુબારક નામો.

૧ બાબુસાહેબ બહાદુરસિંહજી સીંઘિ.
૨ શેઠ ચંદુલાલ સારાભાઇ મોદી બી. એ.
૩ રાવસાહેબ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી
૪ શેઠ માણેકચંદ જેચંદભાઇ.
૫ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ.
૬ શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ.
૭ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી.
૮ શેઠ કાંતિલાલ બકોરદાસ.

મેનેજીંગ કમિટી.

પ્રમુખ.

શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી.

ઉપપ્રમુખ.

શાહ દામોદરદાસ દીવાળજી.

ટ્રેઝરર.

શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ

સેક્રેટરીઓ.

૧. ગાંધી વલભદાસ ત્રિભુવનદાસ.
૨ શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ
૩. શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ.

*આ વર્ગ કમી કરવામાં આવ્યો છે અને તે વર્ગના સભ્યો જે હતા તેઓ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર થઇ ગયેલ છે.

સભાસદો.

૧. શેઠ દેવચંદ દામજી કુંડલાકર
૨. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇ
૩. શાહ ચમનલાલ ઝવેરભાઇ
૪. શાહ નગીનદાસ ઉત્તમચંદ
૫. વકીલ કચરાલાલ નાનજીભાઇ બી. એ. એલએલ. બી.
૬. શાહ દીપચંદ જીવણભાઇ બી. એ. બી.એસ.સી.
૭. શાહ દેવચંદ દુર્લભજી
૮. સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઇ
૯. શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (ઓ. લાઇબ્રેરીયન)

કાર્યો.

૧. ફ્રી લાઇબ્રેરી અને રીડિંગ રૂમ:—જૈન-જૈનેતરોને ફ્રી (મફત) લાભ આપવામાં આવે છે. વિવિધ સાહિત્યના પુસ્તકોનો સંગ્રહ નેવ વર્ગોમાં કરેલો છે. તેમ જ ન્યુસપેપરો ઉપયોગી અને વાંચવા લાયક દૈનિક, અઠવાડિક, પખવાડિક, માસિક, ત્રિમાસિક, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિંદી વગેરે ૫૨, આવે છે, જેનો આ શહેરના સંખ્યાબંધ મનુષ્યો દરરોજ લાભ લે છે. અત્રેના, બહારગામના તેમજ પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો આ સભાની વિઝીટ લઇ ગયેલ છે અને લાઇબ્રેરી માટે પ્રશંસા કરેલ છે. આ શહેરમાં તો તે પ્રથમ દરજ્જો ધરાવે છે. હજી વિશેષ વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન ચાલુ છે. સભા સ્થાપન થઇ ત્યારપછી અત્યારસુધી તેની ફેરીસ્ત થઇ નહોતી, જેથી ગત વર્ષમાં તેની સુધારણા અને ઉપયોગી ફેરફારો કરવા ખાસ એક વધારે કલાર્ક રાખી લાઇબ્રેરીયનની દેખરેખ નીચે તેના ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું અને શુમારે દશ મહિનામાં તે કામ પૂર્ણ થયું. ફાટેલાં, તૂટેલાં પુસ્તકો રદ કર્યાં, તેને બદલે મળતાં તે જ પુસ્તકો નવા ખરીદ્યા. ઘણા વખતથી વાંચકો પાસે લેણા રહેલ પુસ્તકોની તોડજોડ કરી લીધી અને પ્રથમ જે સાત વર્ગો હતા તેની વહેંચણી નવ વર્ગોમાં નીચે પ્રમાણે કરી.

સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજનો લખેલી પ્રતોનો સંગ્રહ-ભંડાર જુદો છે કે જે તેઓશ્રીની હૈયાતિમાં આ સભાને માલીકી તરીકે સુપ્રત થયેલ છે.

લાઇબ્રેરીના વર્ગો.

સંવત **૧૯૯૬**ની આખર સુધીમાં કુલ પુસ્તકો **૮૫૪૧** રૂા. ૧૪૭૩૯) ના છે, જેની કિંમત **નીચે પ્રમાણે** આપવામાં આવેલ છે.

વર્ગ ૧ લો કુલ ૨૮૨૭ **જૈન ધર્મના છાપેલાં પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૩૬૭૧)
વર્ગ ૨ જો કુલ ૧૫૨ **જૈન ધર્મના છાપેલાં આગમો** કિં. રૂા. ૧૧૫૭)
વર્ગ ૩ જો *કુલ ૧૫૨૨ (૧૯૭+૧૩૨૫) **જૈન ધર્મની હસ્તલિખિત પ્રતો** શુમારે પચાસ હજાર રૂપીયાથી વધારે કિંમતની.
વર્ગ ૪ થો કુલ ૪૧૬ **સંસ્કૃત છાપેલા ગ્રંથો** કિં. રૂા. ૧૨૫૮)
વર્ગ ૫ મો કુલ ૩૧૨૯ **નીતિ નૉવેલ વગેરેના** વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથો કિં. રૂા. ૪૪૧૯)
વર્ગ ૬ ઠ્ઠો કુલ ૧૯૮ **અંગ્રેજી પુસ્તકો.** કિં. રૂા. ૫૪૮)
વર્ગ ૭ મો કુલ ૧૧૧૭ **માસિકની ફાઇલ અને દિવાળીના** ખાસ અંકો કિં. રૂા. ૨૬૨૮)
વર્ગ ૮ મો કુલ ૨૭૫ **હિંદી સાહિત્યના પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૫૧૬)

---

* આ વર્ષમાં (સં. ૧૯૯૭ ની સાલમાં) છાપેલાં આગમો લખેલી પ્રતો અને છાપેલ જૈન ગ્રંથો ઘણા વધ્યા છે તે હવે પછીના રિપોર્ટમાં આવશે.

વર્ગ ૯ મો કુલ ૨૩૦ બાળવિભાગના પુસ્તકો કિ. રૂા. ૯૦)
નવ વર્ગમાં કુલ પુસ્તકો ૮૫૪૧ રૂા. ૧૪૭૩૯) કિંમતના છે.

---

૨. સભાનું વહીવટી-નાણાં પ્રકરણીય ખાતું:—સભાનો વહીવટ સહજ રીતે સમજી શકાય તે માટે જુદા જુદા ખાતાઓથી ચલાવવામાં આવે છે, જેથી ઉપજ-ખર્ચ જાણવામાં આવી શકે. તે હિસાબ સરવૈયા સાથે પાછળ આપવામાં આવેલ છે.

૩ જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતું:—વિવિધ જૈન સાહિત્ય અને જ્ઞાનોદ્ધારના પ્રચાર માટે પ્રાચીન સંસ્કૃત, માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો, જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો, જૈન આગમો, કર્મ વિષયક ગ્રંથો, ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો વગેરે પ્રસિદ્ધ કરવાનું બહોળી સંખ્યામાં શરૂ રહેલ કાર્ય નીચેનાં પાંચ પ્રકારે આ સભાનું સાહિત્ય-પુસ્તક પ્રકાશનખાતું છે.

૧. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથ રત્નમાળા—જેમાં સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો પ્રકટ થાય છે.

૨. પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથોનું પ્રકાશન થાય છે.

૩ શ્રી આત્મારામજી જન્મ શતાબ્દિ સિરિઝ—શ્રી શતાબ્દિ (૧૯૯૨) મહોત્સવના સ્મરણ નિમિત્તે, જેમાં પ્રાચીન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત યા ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થાય છે. જેમાં સાત ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થયા છે, અને બીજા નવા ગ્રંથોની યોજના શરૂ છે. ૧ ત્રિષષ્ઠિ શ્લાકાપુરુષચરિત્ર પર્વ ૨ થી ૧૦ છપાય છે. ૨ ધાતુપારાયણ, ૩ વૈરાગ્ય કલ્પલતા (શ્રી યશોવિજયજીકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ ઢુંઢિકાવૃત્તિ) તૈયાર થાય છે.

૪. સિરિઝ તરીકે મદદથી છપાતાં ગ્રંથો

૫. સભાના પોતાના તરફથી પ્રગટ થતાં ગ્રંથો મુદ્દલ કિંમતે કે ઓછી કિંમતે આપવામાં આવે છે.

અત્યાર સુધીમાં ઉપરોક્ત જણાવેલ ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે સભાસદોને ભેટ આપવામાં આવેલ છે, જેથી એવા ગ્રંથોની તેઓ સાહેબ એક સારી લાઇબ્રેરી કરી શક્યા છે.

અત્યાર સુધીમાં મુનિમહારાજો, જ્ઞાનભંડારો, પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો અને સંસ્થાઓને કુલે મળી રૂા. ૨૦૯૯૦-૧૧-૬ની કિંમતના ગ્રંથો સભાએ (તદ્દન ફ્રી) ભેટ આપેલા છે. અડધી, અલ્પ કે ઓછી કિંમતે પણ આપેલા છે. લાઇફ મેમ્બરોને અત્યાર સુધીમાં આપેલા ગ્રંથોની પણ હજારોની સંખ્યાની રકમ થાય છે તે જુદા છે. આ બધું ગુરુકૃપાથી થતું હોવાથી અમોને આનંદ થાય છે. હજી તેવું જ પ્રકાશન અને ભેટનું કાર્ય સંયોગ પ્રમાણે ચાલુ છે અને ચાલુ રહેશે, જેથી આ સભાની પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને જ્ઞાનભક્તિમાં પ્રશંસા સાથે વધારો થતો જાય છે.

શ્રી આત્માનંદ સંસ્કૃત જૈન ગ્રંથમાળા સિરિઝ—સં. ૧૯૯૬ની આખર સાલ સુધીમાં પ્રાકૃત, સંસ્કૃત મૂળ, ટીકા વિગેરે વિવિધ સાહિત્ય અને આગમોના મળી કુલ ૮૮ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે. નવા ગ્રંથોનું કાર્ય નીચે પ્રમાણે શરૂ છે.

વસુદેવહિંડિનો ત્રીજો ભાગ, બૃહત્કલ્પસૂત્રનો છઠ્ઠો ભાગ અને કથારત્નકોષ શ્રી

(૨) તેઓશ્રીના પુણ્યકાર્ય નિમિત્તે શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશમાં ફોટા સાથે નોંધ લેવી અને મોટા જિનાલયમાં પૂજા ભણાવવી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

જનરલ મીટિંગ (૨)

સં. ૧૯૯૬ નાં માગશર શુદ ૧૦ ગુરુવાર તા. ૨૧–૧૨–૩૯

(૧) આ સભાના માનનીય ઉપપ્રમુખ શેઠ નાનચંદ કુંવરજીનો સ્વર્ગવાસ થવાથી દિલગીરી વ્યક્ત કરવામાં આવી, અને તેમના ફોટા સાથે માસિકમાં નોંધ લેવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૧)

સં. ૧૯૯૬ ના મહા વદિ ૮ શુક્રવાર તા. ૧–૩–૪૦

(૧) સભાની પૂર્વ તરફની ડેલી રીપેર કરવા માટે રૂા. ૩૦૦) ની મંજૂરી આપવામાં આવી અને તે કામ માટે શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ અને ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસની કમિટી નીમવામાં આવી.

(૨) લાઇબ્રેરીના ધારાધોરણ છપાવવા માટે રૂા. ૧૫) ની મંજૂરી આપવામાં આવી.

(૩) સં. ૧૯૯૫ ની સાલનો રિપોર્ટ તથા સરવૈયું વાંચી પસાર કરવામાં આવ્યું, અને તે જનરલ મીટિંગમાં મૂકવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૨)

સં. ૧૯૯૬ ના મહા વદિ ૧૦ તા. રવિવાર ૩–૩–૪૦

(૧) મહા વદિ ૦)) ની અંદર પુસ્તકોનો તમામ સ્ટોક મેળવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું.

જનરલ મીટિંગ (૩)

સં ૧૯૯૬ ના મહા વદિ ૧૩ બુધવાર તા. ૬–૩–૪૦

(૧) રાવસાહેબ શેઠશ્રી કાંતિલાલભાઇ ઇશ્વરલાલ જે. પી.ની સિરિઝ તરીકે શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર છપાય છે તે જાહેર કરવામાં આવ્યું.

(૨) લાઇબ્રેરીની વ્યવસ્થા ભાઇશ્રી કાંતિલાલ ભગવાનદાસ સારી રીતે રાખે છે તે જણાવવામાં આવ્યું.

(૩) અમેરિકન દર્શનશાસ્ત્રના અભ્યાસી ડૉ. પોલટન આ સભાની વિઝિટે આવ્યા હતા. સાથે શાહ દીપચંદ જીવણભાઇ હતા. તેઓએ લાઇબ્રેરી તથા જ્ઞાનભંડાર અને સાહિત્યપ્રકાશન જોઇ પોતાનો આનંદ વ્યક્ત કરવા સાથે સભાની પ્રશંસા કરી હતી.

(૪) રૂા. ૪૮૦૦) સભાના મકાન માટે મદદ ફંડમાં આવ્યા છે તેનો હવાલો સભા નિભાવ ફંડ ખાતે નાખી દેવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૫) સં. ૧૯૯૫ ની સાલનો રિપોર્ટ તથા સરવૈયું વાંચી પસાર કરવામાં આવ્યું અને રિપોર્ટ સરવૈયું આત્માનંદ પ્રકાશમાં લેવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું. અને આવતા વર્ષનું બજેટ મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

(૬) નોકરો રાખવા સંબંધી મેનેજીંગ કમિટીને સત્તા આપવામાં આવી.

(૭) અત્રેના શ્રીસંઘના શેઠ શ્રી ગિરધરલાલ આણંદજીનો સ્વર્ગવાસ થવાથી દિલગીરી દર્શાવવામાં આવી અને માસિકમાં નોંધ લેવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૩)

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્ર શુદિ ૧૩ શનિવાર તા. ૨૦-૪-૪૦

(૧) સભાની વિશેષ ઉન્નતિ માટે વિચારણા કરવામાં આવી.

જનરલ મીટિંગ (૪)

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્ર શુદિ ૧૪ રવિવાર તા. ૨૧-૪-૪૦

(૧) સભાની કેટલીક વ્યવસ્થા માટે તથા બીજી વિચારણા કરવામાં આવી.

જનરલ મીટિંગ (૫)

સં. ૧૯૯૬ ના વૈશાખ વદિ ૧૨ રવિવાર તા. ૨-૬-૪૦

આજે ઘણો વરસાદ હોવાથી તેને લીધે કોરમ ન થવાથી મીટીંગ મુલતવી રહી હતી.

જનરલ મિટીંગ (૬)

સં. ૧૯૯૬ ના જેઠ શુદિ ૨ શુક્રવાર તા. ૭-૬-૪૦

કંઈપણ જાતનું કાર્ય કર્યો સિવાય કેટલાક વિચારોની આપ લે કરી મીટિંગ બરખાસ્ત થઇ હતી.

જનરલ મીટિંગ (૭)

સં. ૧૯૯૬ ના જેઠ વદિ ૧૩ બુધવાર તા. ૩-૭-૪૦

(૧) સ્વ. મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજશ્રીનો આ સભા ઉપર અપ્રતિમ ઉપકાર છે, તેમના સ્મારક માટે પાટણમાં ફંડ થવાનુ છે તેમાં સભાએ યોગ્ય ફાળો આપવાનો છે, તે માટે (૧) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ (૨) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ (૩) શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ. (૪) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલની એક કમિટી નીમવામાં આવી.

(૨) સભાના મકાનની ડેલી ઉપરના ભાગનું ચણતરકામ કરાવ્યું, તેના ડેલી ઉપરના ભાગમાં ઠેઠ છાપરા સુધી કરતાં તેમજ વધારે દેખાવ કરતાં થયેલ ખર્ચના, વધારાના રૂા. ૧૨૦૦) બારસેંહ મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

(૩) શ્રી કાંતિલાલ ભગવાનદાસે લાઇબ્રેરીનું કાર્ય ઘણા જ ઉત્સાહ તથા પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું છે, તે માટે સંતોષ જાહેર કરવામાં આવ્યો અને બીજી નીમણુંક થતાં સુધી લાઇબ્રેરીયન તરીકે ચાલુ રાખવાનું ઠરાવવામાં આવ્યુ.

(૪) લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો સં. ૧૯૯૦ના આસો વદિ ૦)) સુધીમાં જે મેમ્બરો પાસે લેણા રહ્યા હોય તે દિવાળી સુધીમાં ન મળે તો માંડી વાળવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૫) મેનેજીંગ કમિટીની મંજૂરી સિવાય હાલના ત્રણ નોકરો જે છે તે સંખ્યામાં વધારો કરવો નહિ તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૬) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ, શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી.એ. અને શાહ કાંતિલાલ ભગ-

વાનદાસ એ ત્રણે ભાઇઓની રીડિંગ-રૂમ અને લાઇબ્રેરીની સબ કમિટી નીમવામાં આવી. ને તે બાબતમાં બજેટ મુજબ કાર્ય કરવા તેમને સત્તા આપવામાં આવી.

(૭) ઉગમણી બાજુના બે મકાનના માલેક સાથે જે મકાન સંબંધી વાંધો પડ્યો છે તે પતાવવાનું કામ શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ અને વકીલ ભાઇચંદભાઇ અમરચંદને સોંપવામાં આવ્યું.

(**નોટઃ**—કારકુન નાનાચંદ તારાચંદે સભાના હિસાબમાં તથા પુસ્તકોમાં કેટલીક ભૂલો કરેલી તેથી તે બાબતનો નિકાલ કરવા સભાની તા. ૨૧-૪-૪૦ ની જનરલ મીટિંગે શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી તથા શેઠ ફતેહચંદ ઝવેરભાઇને સત્તા આપી હતી અને તેથી તેઓએ કારકુન નાનચંદની બાબતનો નિકાલ કર્યો છે અને તે જ તારીખની મીટિંગમાં નાનચંદને ફરીથી સભાની નોકરીમાં નહિ લેવા ઠરાવ કરેલ છે. સમાધાન બાબત વિગતવાર નોંધ સભાની પ્રોસીડિંગ બુકમાં રાખવામાં આવેલ છે)

મેનેજીંગ કમિટી (૪)

સં ૧૯૯૬ના આસો વદિ ૧૧ ને રવિવારના તા. ૨૭-૧૦-૪૦

(૧) વાર્ષિક મેમ્બરો પાસે જે લેણું બાકી રહે છે, તેમને એક માસની નોટ આપી લેણું વસુલ કરવું અને હવે પછી દરવર્ષે અગાઉ થી વસુલ કરવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૨) હવે પછી મેનેજીંગ કમિટીની મંજૂરીથી નવા વાર્ષિક મેમ્બર દાખલ કરવા તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૩) બીજા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બરોનો કલાસ ઘણા વખતથી બંધ કરવામાં આવ્યો છે, તે માટેની સૂચના તે વર્ગના જૂના મેમ્બરોને મોકલી તેમને પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર થવા સૂચવવું.

(૪) રૂપીયા પાંચ ઉપરની કિંમતની બુક બહાર વાંચવા (ઘરે વાંચવા) ન આપવી તેમ ધારો છે, છતાં જો કોઇને ખાસ વાંચવા આપવાની જરૂરીયાત હોય તો તે બુક શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસની લેખિત રજાથી આપવી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૫) રૂપીયા પાંચ ઉપરની સાતમા વર્ગની (માસિકોની ફાઇલો) બુક એક જ વાંચવા આપવી.

(૬) નવા નોકરો રાખવાની જામીનગીરી માટેનો નિર્ણય આવતી મીટિંગ ઉપર રાખવામાં આવ્યો.

શ્રી વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ખંડનાં પ્રથમ ભાગમાં આભારદર્શનના પેજમાં રૂા. ૧૨૦૦) શ્રી કપડવંજના શ્રી સંઘ તરફથી મળ્યા છે તેમ ભૂલથી છપાયેલ છે, તેને બદલે ત્યાંના શ્રી સંઘ તરફથી રૂા. ૬૦૦) મળ્યા છે તેમ જણાવવામાં આવ્યું.

મનોરથો અને સુવર્ણ મહોત્સવની જરૂરીયાત અને વિનંતિ.

આ સંસ્થાનો સુવર્ણ મહોત્સવ (ગોલ્ડન જ્યુબીલી) પણ ઉજવવાનો સમય પણ હવે થયો છે. તે માંગલિક કાર્ય કરવા સભાસદ બંધુઓની ઉત્કટ ઇચ્છા થયેલી છે, તો પરમાત્મા અને ગુરુદેવની કૃપાથી તે મહોત્સવ પ્રસંગ ઉજવવાથી જૈન સમાજ એનું મહત્વ સમજે, સભાનું ગૌરવ વધે, સમાજમાં સભા સમૃદ્ધ થઇ એવો ખ્યાલ દૂર કર્યા સિવાય, ચાલતા કાર્યોમાં વધારો અને બીજા સેવાના અનેક નવા કાર્યોનો વધારો કરવાની જરૂરીયાત સભા વિચારે, તે માટે સર્વની સહાય અને અધિષ્ઠાયક દેવોની કૃપાવડે તે કાર્ય સફળ નિવડો તેમ ઇચ્છીએ.

સભાનું વિશાળ પુસ્તકાલય મોટા પાયા ઉપર સમૃદ્ધ કરવા માટે, વિશાળ જૈન પ્રાચીન સાહિત્યનું પ્રકાશન તથા તેના બ્હોળા પ્રચાર માટે, અપૂર્વ જ્ઞાનમંદિર બનાવવા માટે, ઘણા જૈન વિદ્યાર્થીઓને

મોટા પ્રમાણમાં વિવિધ ભાષા, ઉદ્યોગ, હુન્નર વગેરેની કેળવણી લેતા થાય તે માટે સ્કોલરશીપ વગેરેથી મદદરૂપ થવા વગેરે સભાનું વધુ વિશાળ ક્ષેત્ર હજી ખેડવાનું બાકી છે, તે સન્મુખ રાખી સભાના સભ્ય તથા સહાયક થવા, પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકાશન અને જ્ઞાનમંદિરની પ્રગતિ માટે યોગ્ય મદદ આપવા, કેળવણી કે જેના વગર સમાજને ચાલી શકે તેવું નથી, સામાજિક ઉન્નતિનો તે વગર વિકાસ નથી અને તે વગર સમાજની પ્રગતિ નથી વિગેરે માટે યોગ્ય લાગે તે માર્ગે ધનથી, વાણીથી, પ્રેરણાથી, મનોબળથી સભાને સહકાર આપવા અને તેથી ભવિષ્યમાં તેને વિશેષ સમૃદ્ધ અને પ્રતિભાશાળી બનાવવા સમાજના દરેક બંધુઓને વિનતિ કરીએ છીએ.

આભાર-દર્શન.

વયોવૃદ્ધ શાંતમૂર્તિ પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તકજી મહારાજ **શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજની** અપૂર્વ કૃપા તો આ સભા સ્થાપન થઈ ત્યારથી છે. સભાના પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકાશનની શરૂઆત તેઓશ્રીની કૃપાવડે જ તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્ય પ્રશિષ્યો મુનિરાજશ્રી **ચતુરવિજયજી મહારાજ** તથા પ્રસિદ્ધ મુનિરાજ **શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ**દ્વારા ઘણા વર્ષોથી શરૂ થયેલ છે અને હજુ સુધી નિયમિત અનેક ગ્રંથોનું પ્રકાશન થયા કરે છે. અનેક સુંદર, શુદ્ધ, પ્રાચીન મૂળ વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથો સભા તરફથી પ્રગટ થયા કરે છે કે જેથી સભાની પ્રતિષ્ઠામાં ઘણી વૃદ્ધિ થઈ છે. તે માટે સભા એ ત્રણે મહાત્માઓની આભારી છે. શ્રી પ્રવર્તકજી મહારાજ જૈન સાહિત્ય ઉપર અપૂર્વ પ્રેમ ધરાવે છે. તેઓશ્રીના અપૂર્વ પ્રયત્નવડે વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરો સુપ્રસિદ્ધ થયા છે. તેઓશ્રીનો સંગ્રહિત પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથસંગ્રહ, પૂર્વાચાર્યોના પત્રો અને ઐતિહાસિક લેખો, જૈન ચિત્રકળા વગેરેના સંગ્રહ પણ આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે. પોતાના જીવનમાં પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોના સહકારવડે લીંબડી, પાટણ વગેરેના જ્ઞાનભંડારો તપાસી તેને નવું જીવન આપ્યું છે. વગેરે બાબતોથી તો જૈન સમાજ ઉપરનો તે ઉપકાર નહિ ભૂલી શકાય તેવો છે. જૈનસમાજને પણ તે ગૌરવ લેવા જેવો વિષય છે. આ સભાના તો તેઓ શિરછત્રરૂપ છે. સભાની ઉન્નતિમાં આ ગુરુરાજનો મોટો ફાળો છે.

વળી આચાર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજ કે જેઓશ્રીએ શ્રાવક, શ્રાવિકા ક્ષેત્રને ઉન્નત બનાવવા સ્થળે સ્થળે મુંબઈ, સાદડી, વરકાણા, ઉમેદપુર, લાહોર વગેરે પંજાબના શહેરોમાં ધાર્મિક કેળવણીની જૈન સંસ્થાઓ, જૈન હાઈસ્કૂલો, કોલેજનો અનેક પ્રયત્નો અને ઉપદેશદ્વારા જન્મ આપ્યો છે, જેથી અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ કેળવણી પામ્યા છે-હજી પણ લે છે, તે માટે જૈન સમાજ ઉપર તેઓશ્રીનો મહદ્ ઉપકાર છે. આ સભા ઉપર પણ પ્રથમથી નહિ ભૂલી શકાય તેવો ઉપકાર છે. તેઓશ્રીની આજ્ઞા, સૂચના, સલાહ, કિંમતી થઈ પડ્યા છે, તેટલું જ નહિ પરંતુ સભાએ ગુરુસેવા માટે કરેલ વિનતિનો સ્વીકાર તો તરતજ કરવાથી સભાની પ્રગતિમાં તેઓશ્રીનો અપરિમિત ફાળો છે અને સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતામાં પણ તેઓશ્રીનો પ્રયત્ન અને ઉપદેશ અપરિમિત છે જેથી આ સભા તે મહાત્માનો પણ આભાર ભૂલી શકે તેમ નથી.

સિવાય આ વર્ષમાં સભાના ચાલતા કોઈ કાર્યમાં આર્થિક કે બીજી કોઈપણ પ્રકારની મદદ આપનાર જૈન બંધુઓનો તેમજ "શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ"ને માટે પણ લેખો વગેરેથી સહકાર આપનાર મુનિમહારાજાઓ તથા જૈન બંધુઓનો આભાર માનવામાં આવે છે અને પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી આ રિપોર્ટ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

શ્રી સભાનું વહીવટી ખાતું.

(સં. ૧૯૯૬ ના કારતક શુદિ ૧ થી આસો વદિ ૦)) સુધી.)

૧. શ્રી સભા નિભાવ ફંડ (સાધારણ ખાતું.)

જ	ઉ
૭૦૧) બાકી દેવા હતા તે.	૫૨૦) આ વરસના ખર્ચના રૂા. ૧૧૪૧ાાના માંથી હવાલો.
૫૧) શાહ નાનાલાલ હરિચંદ ભેટ.	૬૪૭૦) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૪૦૬) લાઇફ મેમ્બર તથા પેટ્રન સ્વર્ગવાસ પામતાં હવાલો.	૬૯૯૦)
૩૨) વ્યાજ.	
૪૮૦૦) શ્રી આત્માનંદ ભુવન ખાતે મદદના ઘણા વરસો પહેલાં સાધારણ ખાતે મળેલા તે હવાલો.	
૬૯૯૦)	

૨. સભાસદોની ફી ખાતું (સાધારણ ખાતું).

જ	ઉ
૧૦૬ા~ બાકી દેવા હતા.	૪૬૩ાા આત્માનંદ પ્રકાશ મેમ્બરોને ભેટ ખર્ચ.
૧૩૦ાા વાર્ષિક મેમ્બર ફી.	૫૯ાા મેમ્બરોની ફી માંડી વાળી.
૧૦૮૯) લાઇફ મેમ્બર તથા પેટ્રન ફીના વ્યાજના.	૬૨૦ાા~ ખર્ચ રૂા. ૧૧૪૧ાાના માંથી હવાલો.
૧૩૨૫ાા~	૧૧૪૩ાા~
	૧૮૨) બાકી દેવા રહ્યા.
	૧૩૨૫ાા~

૩. શ્રી પેટ્રન ફી ખાતું.

જ	ઉ
૪૫૦૧) બાકી દેવા હતા.	૫૦૧) શાહ નાનાલાલ હરિચંદનો સ્વર્ગવાસ થતાં હવાલો.
૪૫૦૧)	૪૦૦૦) બાકી દેવા રહ્યા.
	૪૫૦૧)

૪. પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું.

જ	ઉ
૧૦૪૦૧) બાકી દેવા હતા.	૬૦૦) મેમ્બર ૬ સ્વર્ગવાસ પામતા હવાલો સભા નિભાવ ફંડમાં.
	૯૮૦૧) દેવા રહ્યા.
૧૦૪૦૧)	૧૦૪૦૧)

૫. બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું.

જ	ઉ
૧૦૯૦૧) બાકી દેવા હતા.	૩૦૪) મેમ્બર સ્વર્ગવાસી થતાં હવાલો સભા નિભાવ ફંડ ખાતે
૪૫૪) નવા મેમ્બર ૯ થયા.	૧૧૦૫૧) દેવા રહ્યા
૧૧૩૫૫)	૧૧૩૫૫)

૬. ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું (ફક્ત માસિકના ગ્રાહક).

જ	ઉ
૨૨૫) બાકી દેવા હતા તે બાકી દેવા છે. (આ વર્ગ હાલ બંધ કરેલ છે.)	

૭. શ્રી આત્માનંદ ભુવન મકાન ખાતું.

જ	ઉ
૬૦૦) ભાડું આવ્યું.	૨૨૭૨૯ાાા= બાકી લેણા હતા.
૨૪૬૫૦ા બાકી લેણા રહ્યા	૨૫૨૦ા= ડેલી રીપેર કરાવી તેના ખર્ચના તથા વ્યાજના તથા વીમા ખર્ચ વિગેરે
૨૫૨૫૦ા	૨૫૨૫૦ા

૮. શ્રી આત્માનંદ ભુવનની ઉત્તર બાજુના નવા મકાનનું ખાતું.

જ	ઉ
૧૫૬) ભાડું આવ્યું.	૩૯૩૦ા= બાકી લેણા હતા.
૩૯૭૬)= બાકી લેણા રહ્યા.	૨૪ા= વીમો.
	૧૭૭ા= વ્યાજ.
૪૧૩૨)=	૪૧૩૨)=

૯. શ્રી સાધારણ ખાતું.

જ	ઉ
૭૨ાાાનાા બાકી દેવા હતા.	૧૬) પહોંચ બુક છપાઇ વિગેરે.
૨૪૧)≡ પુસ્તકો વેચાણના હાંસલમાંથી ½	૦ાાાનાા ખર્ચખાતામાંથી હવાલો.
૩૧૪)નાાા	૧૬ાાાનાા
	૨૯૭ા બાકી દેવા રહ્યા.
	૩૧૪)નાાા

૧૦. શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક ફંડ ખાતું.

જ	ઉ
૪૮૭) બાકી દેવા હતા રૂા. ૧૦૦૦ ના બોંડ છે તે ઉપરાંત.	૬૧) સ્કોલરશીપ આપી.
૭૨ાા વ્યાજ.	૪૯૮ાા બાકી દેવા.
૫૫૯ાા	૫૫૯ાા

૧૧. શ્રી ભોડીદાસભાઇ સ્મારક ફંડ ખાતું.

જ	ઉ
૩૦૧) બાકી દેવા હતા રૂા. ૧૦૦૦)ના બોંડ છે તે ઉપરાંત.	૩૫) ગરીબને મદદ.
૬૫) વ્યાજ.	૩૩૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૩૬૬)	૩૬૬)

૧૨. શ્રી જ્ઞાન ખાતું.

જ	ઉ
૭ા≡ કારતક શુદ ૧ જ્ઞાનપૂજનના.	૮૨૩૬ાન્ન લેણા હતા તે.
૮) કારતક શુદ ૫ જ્ઞાનપંચમી પૂજનના.	૫ાન કારતક શુદિ ૫ ખર્ચ.
૨૫ાન ભોખા પસ્તી વિ. ના.	૫૧) સભાના જુના મકાનનું ભાડું શેઠ ડોસચ્યા ને.
૨) વખાનભાડાના ઉપજ્યા.	૪૨ા ભાકડાના થોડા ખર્ચ.
૬૯૬)≡ાા પુસ્તકવેચાણના હાંસલનું ½	૨૦)નાા પરચુરણ મજુરી વિગેરે.
૨૪) શ્રી વલ્લભદાસ દયુ ભેટ.	૧૩૫) વીગો.
૫૪૦ાાા≡ાાા વ્યાજનો વધારો.	૭૪)≡ સં. ૧૯૯૫ રિપોર્ટ છપામણી.
૫૩૭ાાન કેટલાક ખાતા માંડી વાળતા.	૧૭૪ાાા≡ાા માસિક વર્તમાન પેપર ખર્ચ.
૧૮૫૬ાાન	

૨૮ા≈ા મન્ત્રીયા ફેરની ભૂલ નીકળે તે આ ખાતે ઉધરશે	૧૦૮ા~ લાઇબ્રેરીને માટે પુસ્તક ખરીદ કર્યા
	૧૨૫) ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળાને મદદ
૧૮૮૫ા૦ાા	૫૦૫)~ાા આત્માનંદ પ્રકાશ પુ ૩૭ ખાતે ખોટના
૮૮૨૮ાા~ બાકી લેણા રહ્યા	૩૦૧ાાા≈ ફી ઓફ નોવેલનુ ભાષાન્તર કરાવવાનો ખર્ચ.
	૮૭ાા~ પુસ્તક ભેટ.
	૮૪૭)≈ પુસ્તકોની ઘટ.
	૨૩૯)≈ સિરિઝ.
	૬૦૮) પુસ્તક વેચાણ ખાતામા ઘટી
	૪) બીજા પુસ્તકોની ઘટ સસ્કૃત સિરિઝમા ઉધારી છે.
૧૦૭૧૪)≈	૧૦૭૧૪)≈

૧૩. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૭ નું ખાતું.

જ	ઉ
૧૦) બાકી ખાતાના સં. ૧૯૯૫	૬૪૬ાા છપાઇ. ૧૮૦ાા+૪૬૬)
૬૧૭)≈ લવાજમના. ૫+૬૧૨)≈	૫૦૩ા~ કાગળ. ૧૧૦ાા≈ાા+૩૯૨ાા≈ાા
૪૬૩ાા મેમ્બરને ભેટનો હવાલો.	૧૬૭)ા પોસ્ટ ખર્ચ ૪૬ા≈+૧૨૦ાા~
૫૦૫)~ાા પુ. ૩૭ ની ખોટ.	૧૪ાા≈ ફોટો-બ્લોક. ૫ા+૯ા≈
	૧૩ાાા~ાા પરચુરણ ખર્ચ રેપર વિ
	૨૬) પ્રૂફ ૮)+૧૮)
	૧૦) કવિ રેવાશંકરભાઇને.
	૯ાા~ાા પત્ર ખર્ચ ૯)≈ાા+૦ા≈ાા
	૧૪૦)≈ ભેટની બુક બે પ્રતિક્રમણના.
	૬૪ાા~ વી. પી. પાછાનો ખર્ચ.
૧૫૯૫ાા≈ાા	૧૫૯૫ાા≈ાા

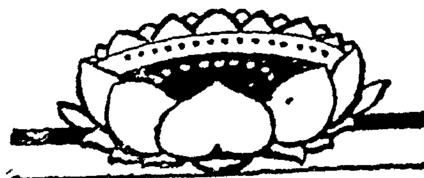
૧૪. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૮ નું ખાતું.

જ	ઉ
૧૯૧ાા~ બાકી દેવા તેનો બીજે ખર્ચે સં ૧૯૯૭ મા ઉધરશે.	૧૬૪ાા≈ છપામણી અંક ૧-૨-૩ ના.
૫૮૨) લવાજમના આવ્યા.	૧૪૪) કાગળ.
	૧૪ાા૦ાા ટપાલ ખર્ચ.
	૪૦ાા~ ટિકિટ.
	૨૨)≈ બ્લોક.
	૪)≈ પરચુરણ ખર્ચ.
૩૯૦ા~ાા	૩૯૦ા~ાા
૧૯૧ાા~	

સં. ૧૯૯૬ ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

જ		ઉ	
૧૦૬૨૮।।	જ્ઞાન ખાતું-પુસ્તક છપાવવા ખાતું.	૮૮૨૮।।।ㄱ	જ્ઞાન ખાતે લેણા.
૧૯૧।।ㄱ	શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૮ ખર્ચ સં. ૧૯૯૭ માં ઉધરશે.	૪૦૫૧)	કબાટ વિ. ડેડસ્ટોક.
૨૧૬૮૩)	સિરિઝના ખાતાઓ.	૪૭૭૭।।।ㄱ	લાઇબ્રેરીના પુસ્તકોનો ખર્ચ તથા આત્માનંદ પ્રકાશની ખોટ વિગેરે.
૧૩૯૦।।ㄱ।।।	બુકસેલર તથા છાપખાનાના દેવા.	૮૮૨૮।।।ㄱ	
૬૪૭૦)	સભા નિભાવ ફંડ ખાતું. ૧૯૭૦)-૪૫૦૦)	૧૦૨૫૨।ㄱ	પુસ્તકો ખાતે લેણા.
૨૫૦૭૮)	લાઇફ મેમ્બર, પેટ્રન વિગેરે. ૪૦૦૧)-૯૮૦૧)-૧૧૦૫૧)-૨૨૫)	૯૫૧૬।।।ㄱ।	સિરિઝના પુસ્તકો પરાંત.
		૩૭૨૮)ㄱ।।	છાપખાના તથા બુકસેલર ખાતે.
૧૮૨)	મેમ્બર ફી ખાતું.	૨૮૮૨૮।ㄱ	મકાન ખાતું (બે મકાન)
૨૯૭।	સાધારણ ખાતું.	૨૩૮૯૯।।	શરાફી ખાતું-
૧૧૬૩૬)ㄱ	જયંતિ વિગેરે ખાતા.	૧૩૦૦૦)	ભાવનગર સ્ટેટ બોન્ડ.
૪૯૮।।	શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક ફંડ.	૩૦૦૦)	બેન્કમાં ફીકસ્ડ ડીપોઝીટ.
૩૩૧)	શ્રી ખોડીદાસ સ્મારક ફંડ.	૫૨૬૨।।ㄱ	સેવીંગ્સ ખાતે બેન્કોમાં. ૮૫૦।।ㄱ-૨૬૯૩।ㄱ
૧૫૧૭)	ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળા.	૧૭૧૮।।ㄱ	
૬૧૦૧)ㄱ।।	શરાફી વિગેરે દેવું- ૮૨૨)ㄱ-૪૫૨૫।।ㄱ-૨૦૨।।।ㄱ ૫૫૦।।।૦।	૨૬૩૬।।ㄱ	શરાફ વિ. પાસે લેણા.
		૨૩૮૯૯।।	
		૮૮૭)ㄱ	મેમ્બરો પાસે તથા પરચુરણ ખાતામાં. ૭૦૪।-૧૮૨।।।ㄱ
		૬૩।ㄱ	શ્રી પુરાંત આસો વદિ ૦))
૮૬૦૦૪।।।૦।।		૮૬૦૦૪।।।૦।।	

શ્રી જ્ઞાનખાતાનો ડેડ સ્ટોક રૂ. ૪૦૫૧) તથા શ્રી સાધારણ ખાતાનો ડેડ સ્ટોક રૂ. ૯૫૦) નો મળી કુલ રૂ. ૫૦૦૧) નો છે, જે તમામ વિગત સાથે સં. ૧૯૯૬ ની ખાતાવહીના ચોપડાના પૂંઠે લખાયેલ છે.

નવા દાખલ થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧. શાહ જયતિલાલ માનચંદ	ભાવનગર	લાઇફ મેમ્બર
૨ શાહ બાલુભાઈ પ્રેમચંદ	,,	,,
૩. શાહ જશવંતરાય મૂળચંદ	,,	,,
૪. શાહ પ્રેમચંદ ત્રિભોવનદાસ	,,	,,
૫ શાહ નાગરદાસ પ્રાગજીભાઈ (પાલીતાણાવાળા)-અમદાવાદ		,,

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાત કાળમા સ્મરણીય, નિર્વિધ્નપણુ પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર તથા રત્નાકર પચ્ચીશી અને બે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમા આપેલ છે ઊંચા કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમા છપાયેલ, સુશોભિત બાઈંડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજાઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભક્તિ નિમિત્તે સાથે આપવામા આવેલ છે. કિંમત માત્ર રૂા ૦-૪-૦ ચાર આના તથા પોસ્ટેજ રૂા ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂા. ૦-૫-૩ ની ટિકિટો એક બુક માટે મોકલવી

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ.

૧ સટીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત-પ્રથમ ભાગ રૂા. ૨-૦-૦

૨ શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ રૂા ૪-૦-૦

આ ૭ કર્મગ્રંથો બીજી સંસ્થાએ પ્રથમપ્રકટ કરેલા હતા, જે પોતાની તે આવૃત્તિના સંપાદનમા શુદ્ધિપત્રક આપ્યા છતા તેમા ઘણી વિશિષ્ટ અશુદ્ધિઓ રહી ગયેલ, જેનુ શુદ્ધિપત્રક એ ગ્રંથો છપાયા પછી કેટલીક મુદત પછી તેમણે આપેલુ તેમ છતા પણ કેટલીક અશુદ્ધિ રહી ગયેલી, તેનુ સંશોધન અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમા સાવધાનપણે સંપાદક મહાપુરુષે આ બને ગ્રંથોમા કર્યું છે જે હકીકત પ્રસ્તાવનામા જણાવેલ છે

સિવાય વિષયો ઉપરાંત, ટીકાકાર મહારાજે ટીકામા ઉદ્ધરેલા શાસ્ત્રીય પ્રમાણોના સ્થાનદર્શક સંકેતો, સંશોધન કરતી વખતે સંગ્રહ કરેલી પ્રતોના નામો, પ્રમાણ તરીકે ઉદ્ધરેલ પ્રમાણગ્રંથોની સ્થાનદર્શક સૂચિ, કયા કર્મગ્રંથમા શુ શુ વિષયો આવેલા છે તેની ગુજરાતી ભાષામા આપેલ પ્રસ્તાવનામા વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમા છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતામ્બરીય કર્મતત્ત્વ વિષયક શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતા ગ્રંથો, ૭ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમા કયા કયા સ્થળે છે. તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામા આવેલ હોવાથી અભ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતા અધિકતર છે

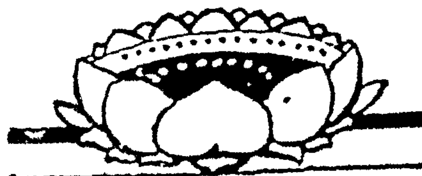
ઊંચા એન્ટીક કાગળો ઉપર સુંદર ટાઈપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઈંડીંગમા બને ભાગો પ્રકટ થયેલ છે કિંમત બનેના રૂા ૬-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદુ

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર

સં. ૧૯૯૬ ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

જ		ઉ	
૧૦૬૨૮ાા	જ્ઞાન ખાતું–પુસ્તક છપાવવા ખાતું.	૮૮૨૮ાાાન્ન	જ્ઞાન ખાતે લેણા.
૧૯૧ાાન્ન	શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૮ ખર્ચ સં. ૧૯૯૭ માં ઉધરશે.	૪૦૫૧)	કબાટ વિ. ડેડ સ્ટોક.
૨૧૬૮૩)	સિરિઝના ખાતાઓ.	૪૭૭૭ાાાન્ન	લાઇબ્રેરીના પુસ્તકોને ખર્ચ તથા આત્માનંદ પ્રકાશની ખોટ વિગેરે.
૧૩૯૦ાાન્નાાા	બુકસેલર તથા છાપખાનાના દેવા.	૮૮૨૮ાાાન્ન	
૬૪૭૦)	સભા નિભાવ ફંડ ખાતું. ૧૯૭૦)–૪૫૦૦)	૧૦૨૫૨ા~	પુસ્તકો ખાતે લેણા.
૨૫૦૭૮)	લાઇફ મેમ્બર, પેટ્રન વિગેરે. ૪૦૦૧)–૯૮૦૧)–૧૧૦૫૧)–૨૨૫)	૯૫૧૬ાાાન્નાા	સિરિઝના પુસ્તકો પરાંત.
૧૮૨)	મેમ્બર ફી ખાતું.	૩૭૨૮)ન્નાાં	છાપખાના તથા બુકસેલર ખાતે.
૨૯૭ા	સાધારણ ખાતું.	૨૮૮૨૮ાન્ન	મકાન ખાતું (બે મકાન)
૧૧૬૩૬)~	જયંતિ વિગેરે ખાતા.	૨૩૮૯૯ાા	શરાફી ખાતું– ૧૩૦૦૦) ભાવનગર સ્ટેટ બોન્ડ. ૩૦૦૦) બેન્કમાં ફીક્સ્ડ ડીપોઝીટ. ૫૨૬૨ાાાન્ન સેવીંગ્સ ખાતે બેન્કોમાં. ૮૫૦ાાાન્ન–૨૬૯ાા~ ૧૭૧૮ાાન્ન ૨૬૩૬ાાાન્ન શરાફ વિ. પાસે લેણા. ૨૩૮૯૯ાા
૪૯૮ાા	શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક ફંડ.	૮૮૭)ન્ન	મેમ્બરો પાસે તથા પરચુરણ ખાતામાં. ૭૦૪ા–૧૮૨ાાાન્ન
૩૩૧)	શ્રી ખોડીદાસ સ્મારક ફંડ.	૬૩ાન્ના	શ્રી પુરાંત આસો વદિ ૦))
૧૫૧૭)	ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળા.		
૬૧૦૧)~ાા	શરાફી વિગેરે દેવું– ૮૨૨)ન્ન–૪૫૨૫ાાન્ન–૨૦૨ાાાન્ન ૫૫૦ાા૦ા		
૮૬૦૦૪ાાા૦ાા		૮૬૦૦૪ાાા૦ાા	

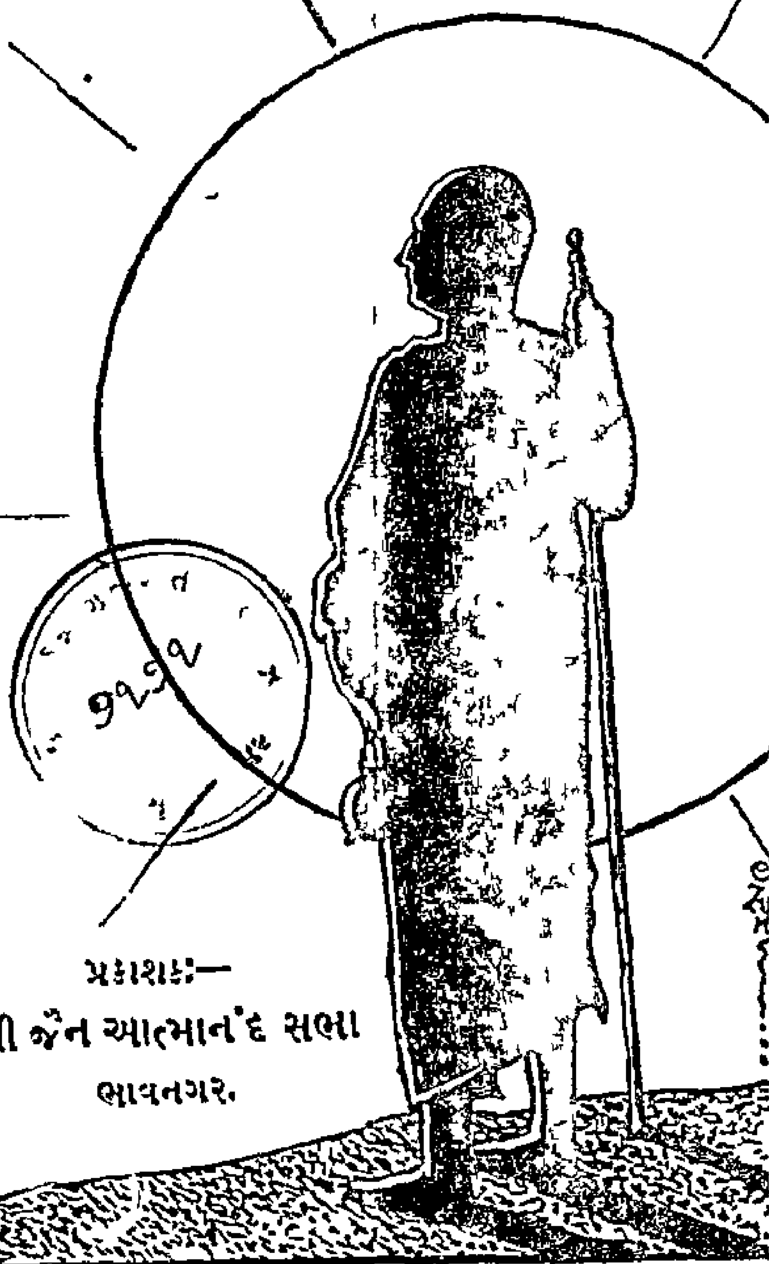
શ્રી જ્ઞાનખાતાનો ડેડ સ્ટોક રૂા. ૪૦૫૧) તથા શ્રી સાધારણ ખાતાનો ડેડ સ્ટોક રૂા. ૯૫૦) નો મળી કુલ રૂા. ૫૦૦૧) નો છે, જે તમામ વિગત સાથે સં. ૧૯૯૬ ની ખાતાવહીના ચોપડાના પૂંઠે લખાયેલ છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું
અંક ૮ મો

સંવત ૧૯૯૭
ફાલ્ગુન

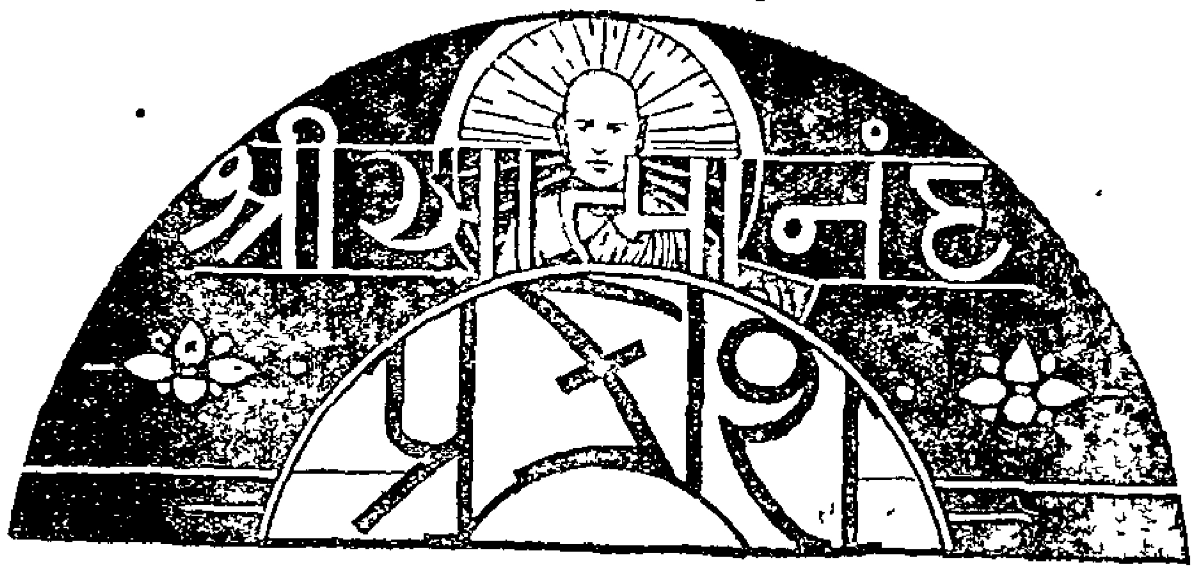

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને લાઈફ મેમ્બરોને ભેટ.

આ સભાના પેટ્રન સાહેબો અને લાઇફ મેમ્બરોને આ સભા તરફથી ગયા પોષ માસના અંકમાં જણાવેલા ભેટના પુસ્તકો મોકલવાનું કાર્ય શરૂ થયેલ છે. જે જે લાઇફ મેમ્બરોને ભેટના ગ્રંથો પહોંચ્યા છે તેઓમાંથી કેટલાએક બંધુઓએ આવા સુંદર અને ઉદારતાપૂર્વક સભાએ આપેલ ભેટના પુસ્તકો માટે પોતાનો આનંદ જણાવ્યો છે.

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં. ૪૫ : વીર સં. ૨૪૬૭ : ફાગણ :
અંક : ૮ મો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : માર્ચ :

स्वज्ञातिवत्सलतानो महिमा.

काकान्योक्ति-

शार्दूलविक्रीडित वृत्त-

गात्रं ते मलिनं, तथा श्रवणयोरुद्वेगकृत्तद्धेश्वरः,
भक्षं सर्वमपि, स्वभावचपलं, दुश्चेष्टितं ते सदा ।
एतैर्वायस संगतोस्यविनयैर्दोषैरमीभि परं,
यत् " सर्वत्र कुटुम्बवत्सलमति " स्तेनैव धन्यो भवान् ॥

વહાલા વાચકબન્ધુઓ ! આ અમૌલિક માનવજીવન સાફલ્ય થવા ઘણા ઘણા સદ્‌ગુણોની આવશ્યકતા છે, તે પૈકી કુટુમ્બવત્સલતા એ એક મહાન્ કર્તવ્ય છે. ઉપરની અન્યોક્તિદ્વારા એક કવિ ઉત્તમ પ્રકારની સૂચના આપે છે. જગતભરનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરતાં કાક પક્ષીની કુટુમ્બવત્સલતા દૃષ્ટિગોચર થતાં જ સહજ ઊર્મિઓ કવિહૃદયમાં ઉદ્‌ભવ પામે છે, અને તે હૃદયોદ્‌ગારો નીચેના શ્લોકથી વાચક-વિચારક સજ્જનો પાસે રજૂ કરે છે કેઃ—

भो ! काकः (અયે કાગડા !) તારું શરીર ઘણું મલિન છે, તથા તારો કર્ણ-કઠોર સ્વર અપ્રિય-ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરાવનારો છે. વળી તું સર્વભક્ષી છો, તારો સ્વભાવ પણ અતિ ચંચળ છે, એવા એવા અનેક દોષથી તું ભરપૂર છો; છતાં-

એ બધા દોષોને ન્યાયના એક પલ્લામાં નાંખી, સામેના બીજા પલ્લામાં માત્ર

તારો એક જ મહાન્ ગુણ (કુટુમ્બવત્સલતા) મૂકીને તોલ કરતાં જરૂર બીજું પલ્લું નમે છે, અને મારા હૃદયમાંથી સ્વાભાવિક ઉદ્દગાર પ્રગટાયમાન થાય છે કે **धन्यो भवान् ! !**

અહાહા ! ! ! શું કુટુમ્બવત્સલતાનું ગૌરવ છે ?

શાણા સજ્જનો ! માનવમુસાફરીનાં ઇતિકર્તવ્યતાનાં ગંભીર સૂત્રોમાં કેટલું મહત્ત્વ સમાયલું છે ? આપણે માત્ર વિવિધરંગી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી તેનો કેવળ સ્વસુખાર્થે ઉપભોગ કરી રાચવાનું નથી હો ! !

આપણી સ્વજ્ઞાતિ-સ્નેહી સંબંધીઓ-સમાજ એ સૌનો આપણી સમૃધ્ધિના ઉપભોગમાં લ્હાવો લઇએ, તો જ એ સંપત્તિના ખરા સ્વાદ માણી શકીએ. એક ક્ષુદ્ર પ્રાણી કાગડો પણ ભક્ષ-ભોજન પ્રાપ્ત થતાં જ આસપાસના સ્વજનબન્ધુઓને ઉચ્ચ સ્વરે બોલાવી સૌ એકત્ર થઇ જમે-રમે છે. એ વત્સલતાના ગુણની તો બલિહારી જ છે. બન્ધુઓ ! આપણે એકલપેટા (પેટભરા) થઇ આ કાગકૃતિમાંથી પણ બાતલ ગણાઇશું ? નહિ ! નહિ ! ! નહિ જ ! ! ! આપણે માનવ તો आत्मवत् सर्वभूतेषु એ પ્રમાણે જ કરીએ-વર્તીએ-આચરીએ ! ! !

ઉપરની અન્યોક્તિનું સંક્ષિપ્ત પદ્ય.

હરિગીત છંદ.

હે કાગ ! તારાં અંગ મેલાં, વાણી કર્ણકઠોર છે,
તું સર્વભક્ષી-પક્ષી છો, ચાંચલ્યચિત્ત નઠોર છે;
અવગુણો એમ અનેક પણ, ગુણ એક સૌથી મહાન્ છે,
"કૌટુમ્બી વત્સલતા" હૃદે, **धन्योऽसि** શબ્દે માન છે. ૧

દોહરા.

પેટ ભરે પોતાતણું, માણે વિધવિધ સુખ;
ઉદરંભર એવાથકી, પ્રભુ છે સદા વિમુખ. ૧
સ્વજનોને સંભાળવા, સ્નેહભરિત સહકાર;
પરમાર્થે પ્રીતિ ધરે, સફળ એ જ સંસાર. ૨
"આત્માનંદ પ્રકાશ" આ, માસિકનો સદ્બોધ;
અન્યોક્તિથી ઓળખો, શાણાઓ કરી શોધ. ૩
વસંત વિકસ્યો વિશ્વમાં, રમ્યક રૂડે રંગ;
વાચકનાં અન્યોક્તિથી, વિકસો અંગે અંગ ! ! ! ૪
મહત્ પુરુષ માખણ ગ્રહે, ગ્રહે છતહિણા છાશ;
નીચ બુધ્ધિ નરકે પડે, વડાને મુક્તિવાસ. ૫

ભાવનગર-વડવા,
સં. ૧૯૯૭ મહાશિવરાત્રિ

લી. સન્માર્ગશોધક-બોધક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિ-ધર્મોપદેશક-ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર

મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

ક્ષમાધર મેતાર્ય મુનિ.

શમદમ ગુણે યુક્ત, શુદ્ધચારિત્રવંત જે,
પ્રશમરસમાં મગ્ન, નમું મુનિ મેતાર્યને ॥૧॥
હરિયાળી વાડી સમો,
મનોહર હતો મગધદેશ;
મહાવીરની તપશ્ચર્યા-
અને ઉપદેશનું,
ગુંજન હતું શેરીએ શેરીએ,
મગધ એટલે ધર્મસામ્રાજ્ય,
શાસનકર્તા ભવ્ય હતો-
પ્રતાપી શ્રેણિક,
બુદ્ધિના સાગર સમાન;
નિર્ભય અને ધીર, વીર,
રાજ્યમંત્રી હતો અભયકુમાર.
મહાવીરભક્ત શ્રેણિક,
પૂજતો પ્રતિદિન પ્રભુને,
અષ્ટોત્તર સુવર્ણ જવલે.

* * *

દેવેન્દ્રના ઉદ્યાન નંદનવનમાં,
ખેલનાર વૈમાનિકો,
પ્રગાઢ મૈત્રી ધારતા બે મિત્રો,
દેવાયુ ક્ષયે એક અવતર્યો,
રાજગૃહ નગરે કોટ્યાધિપતિ,
ધનવાન શેઠ ગોભદ્રને ત્યાં,
ધર્મબોધ દેવા કહ્યું હતું-
સ્નેહપૂર મેતાર્યે દેવમિત્રને દેવભવમાં,
અને પછી તે વિલાસી થયો,
એ ધનપતિનો લાડીલો,
પ્રસંગોપાત ધર્મબોધ દેતો મિત્ર,
ને વિનવતો ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા,
આઠ આઠ વનિતાઓને પરણતાં-
વરઘોડા ભંગ કર્યો દેવમિત્રે,
ને બોધ દીધો દીક્ષા લેવા.
ખિન્ન થયો મેતાર્ય-
ને ચાલ્યો જંગલમાં દૂર દૂર,
વનમાં નિહાળ્યા પદ્માસનસ્થ-
ધ્યાનસ્થ, તપસ્વી કો' મુનિવરને.
પ્રણિપાત કરી ધ્યાન લીધું,
ને આપ્યો મુનિએ ઉપદેશ,
યૌવન, ધન અસ્થિર છે બધાં,
ઇન્દ્ર-ધનુષ્યના રંગ સમાં અસ્થિર,
પૌદ્ગલિક વાસનાઓને-
નાબુદ કરી મિથ્યાત્વ હણી,
ક્ષણ વારમાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું,
અને કરુણા આવી મેતાર્યને,
દીક્ષાર્થે સંસાર ત્યાગી.
પ્રગટ થયો દેવમિત્ર
ને આનંદ થયો ચારિત્ર માટે,
છતાં ગુપ્ત રહ્યા સર્વ નિશ્ચયો,
સંસારના રાગ પ્રતિ અનુરાગે,
અને ઇચ્છા જગાડે,
શ્રેણિકની પુત્રીને પરણવાની,
દેવમિત્રે મિત્ર માટે પુનઃ પુનઃ
ભેટ ધરી વિવિધ રત્નોની-
મહારાજ શ્રેણિકને.
અને પ્રસન્ન કરી મિત્રની ઇચ્છા,
પ્રમુદિત શ્રેણિક થયા.

" રત્ન સોપાન બદ્ધ,
સુવર્ણની પાળવાળાં;
પદ્મવૃન્દમય સરોવરે,
નિહાળું શ્રેષ્ઠિનંદનને વિહરતો,
પછી જ સમર્પું કન્યકા. "
રચના કરી દેવે મિત્ર અર્થે,
અને કન્યા સમર્પી શ્રેણિકે મૈતાર્યને,
સંસારના રંગ માણ્યા ન માણ્યા,
ને વૈરાગ્ય થતાં લીધું ઉત્તમ ચારિત્ર,
આદર્યો કઠોર ઇન્દ્રિયનિગ્રહ.
વિહરવા લાગ્યા એ સમભાવી,
ક્ષમા છે આદર્શ જેનો,
એવા મુનિ મૈતાર્ય.

☆ ☆ ☆

માસક્ષમણના ઉપવાસના પારણે-
પધાર્યા મુનિ મૈતાર્ય,
શુદ્ધ આહારની શોધમાં;
સોનાર ઘડતો તો સુવર્ણજવ,
સત્કાર્યા મુનિવરને ભિક્ષાર્થે,
ગૃહમાં ગયો મોદક લાવવા,
ધર્મપ્રેમી સોનાર ઉલટભેર,
સુવર્ણજવ ગળી લીધા,
દિવાલ પર બેઠેલા ક્રૌંચ પક્ષીએ;
સુવર્ણના ભારથી ન ઉડાયું,
એ છેતરાયેલા પક્ષીથી,
ભિક્ષા અર્પતા સોનારે,
ન જોયા સુવર્ણજવ,
મુનિવરને ચોર માન્યા;
મૌન સેવ્યું મુનિએ,
સોનારના જવાણમાં;
સત્ય વચને ક્રૌંચ હણાય,
અસત્ય વચને ધર્મ જાય,
મૌન જ હિતાવહ માન્યું મુનિએ.
મુનિવરને બાંધ્યા સોનારે-
લીલા ચર્મના બંધને,
હાડ લાગ્યાં તડતડવા,
નસો લાગી તૂટવા,
ચામડી ફાટવા લાગી,
મુનિએ માની આ ક્રૂર શિક્ષાને,
ક્ષમાવૃત્તિની કસોટી.
યાદ કર્યાં પૂર્વના મુનિવરોનાં-
ઉપસર્ગો અને પરિષહો,
અખંડ રહ્યા શુભ ભાવનામાં,
પામ્યા કેવલજ્ઞાન અને-
સિધાવ્યા નિર્વાણપંથે.
સોની ડર્યો નિજ અપકૃત્યથી,
ગુન્હો છૂપાવવા ભૂમીએ-
નાંખી કાષ્ઠની ભારી,
પોતાનાં ગુપ્ત આવાસમાં.
લાકડાંના અવાજે ડર્યો ક્રૌંચ;
ને વિષ્ટામાં કાઢ્યા સુવર્ણજવ,
સોનીએ નિહાળ્યાં જવ,
ને આદર્યો પશ્ચાત્તાપ,
ગ્રહણ કર્યા મુનિના વસ્ત્રો,
ભાવથી સ્વીકાર્યો ચારિત્રભાવ.
અને આદરી આત્મસાધનની,
અત્યન્ત ઘોર તપશ્ચર્યા.
ક્ષમાશીલ મુનિની કથા,
સમભાવ ને ક્ષમાના દૃષ્ટાન્તરૂપ;
ગાવા લાગ્યા આબાલવૃદ્ધ નરનારી,
" ધન્ય ! ધન્ય !! અવતાર મૈતાર્ય મુનિવર."
ક્ષમાથી શત્રુ મિત્ર બને,
અને મિત્રમાં સંસ્કારની સારી છાપ પડે.
મહાત્માઓના પ્રત્યેક જીવનઆદર્શો-
જીવનને ધન્ય બનાવે.

પ્રભુમય જીવન અર્પે,
એવા શમ-દમ ગુણે શોભતા,
મુનિવર જીવન ધન્ય છે,
અનુકરણ કરી ધન્ય થઇએ.

खंती सुहाण मूलं मूलं धम्मस्स उत्तमा खंती ।
हरइ महाविज्जा इव, खंती दुरियाइं सयलाइं ॥२९४॥

સુખ મૂળ ક્ષમા, ઉત્તમ મૂળ ધર્મનું ક્ષમા,
મહાવિદ્યાની જેમ સકળ દુરિતોને ક્ષમા હરે છે.

*શ્રી શાંતિજિન સ્તવન. *

(નાગરવેલીઓ રોપાન-એ રાગ)

મેરી પ્રાર્થના ધરજે, પ્રભુજી હેત લાવીને;
અમારાં-દુર્ગુણો હરજે, પ્રભુજી હેત લાવીને

પ્યારા શાંતિ પ્રભુજી જાચું, તારું શરણું ભવોભવ યાચું;
મારી અજ્ઞાનતા દૂણાવ, પ્રભુજી હેત લાવીને... મેરી૦ ૧
ગજપુર નયર મનોહર સારી, વિશ્વસેન નૃપતિ ભારી,
માતા અચિરાના કુમાર, પ્રભુજી હેત લાવીને .. મેરી૦ ૨
મેઘરથ ભવમાં પ્રભુજી પાખ્યો, શરણે પારેવો એક રાખ્યો;
મૃગલંછન ચરણે ધાર, પ્રભુજી હેત લાવીને... મેરી૦ ૩
ચાલીશ ધનુષ દેહ સમ સોહે, કંચનવર્ણી કાયા મોહે;
દર્શન આપીને કૃતાર્થ઼ી રાજ, પ્રભુજી હેત લાવીને .. મેરી૦ ૪
લક્ષ વર્ષનું આયુષ્ય પાળી, પો'ચ્યા મોક્ષપુરી મોઝારી;
કેવળજ્ઞાનના ધરનાર, પ્રભુજી હેત લાવીને... મેરી૦ ૫
દુખ સહુ કાપો દયાળુ સ્વામી, મોક્ષતણી પદવી હું પામી;
તરીશું પાપથી સદા ય, પ્રભુજી હેત લાવીને .. મેરી૦ ૬
સંવત ઓગણીસત્તાણું સુરાજે, માર્ગશીર્ષ તૃતીયા દિન આજે;
ગાયે કિંકર 'છે સ્વ' રાસ, પ્રભુજી હેત લાવીને... મેરી૦ ૭

શ્રી છોટાલાલ નાગરદાસ દોશી—વાવ

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત-

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૯૨ થી શરૂ.)

વંશસ્થ વૃત્ત.

જ્યું અર્થને વાણી અનિંદ્યલક્ષણા, જ્યું ધન્વીને ચાપલતા ય સદ્ગુણા;
જ્યું ભાનુને નિર્મલ તો વિભા અતિ, તે તેમ તે ભૂપતિને સુહાવતી. ૬૨.
ને એકદા તે રમણી ચૂડામણિ, અંતઃપુરે શેખર દેખી ભૂ-ધણી;
અચિંત્ય ચિંતામણિ તેહ અર્થિને, વિકાસી નેત્રે ઇમ ચિંતવે મને. ૬૩.
" અનિંદ્ય આ નેત્ર-ચકોર ચંદ્રિકા, જેણે રચી તે વિધિ અન્ય છે જ કો:
જો નાંહિ-એ વેદનથી યુતા થકી, આવું થયું કાંત સુરૂપ શે નકી? ૬૪.
ગ્રહી લીધી સૌરભ કર્ણિકારથી, કસ્તૂરી કાંતિ ફલ ઇક્ષુકાંડથી;
લીધો ન ક્યાંથી ગુણ સાર એમ વા, તેનું વિધિએ તનુ સાર સર્જવા? ૬૫.
વપુ વયો વેષ વિવેક વાગ્મિતા, વિલાસ વંશ વ્રત વૈભવાદિકા;
સમસ્ત તેવા અહિં આ પ્રકાશતા, જેવા ક્વચિત્ વ્યસ્ત ન તેય ભાસતા. ૬૬
ન સ્વર્ગનારી નહિં નાગકન્યકા, ન ચક્રવર્તીની ય કોઈ વલ્લભા;
થઇ થશે છે-જસ અંગકાંતિએ, સુયોગ્ય એનું ઉપમાન આપિએ. ૬૭.

---

૬૨. અનિન્દ્ય-નિર્દોષ લક્ષણવાળી વાણી જેમ અર્થને શોભાવે, ગુણયુક્ત ધનુષ્યલતા જેમ ધનુર્ધારીને શોભાવે, નિર્મલ વિભા જેમ રવિને શોભાવે તેમ તે સુવ્રતા દેવી તે ભૂપાલને શોભાવતી હતી-**માલોપમા** અને **શ્લેષ.**

અનિન્દ્ય લક્ષણ-બાહ્યાભ્યંતર પ્રશસ્ત લક્ષણ; નિર્દોષ વાણીના લક્ષણ (પ્રસાદ, કોમલત્વાદિ) સદ્ગુણા-સદ્ગુણવાળી, ગુણ-દોરી સહિત.

૬૩ હવે એક દિવસ અંતઃપુરની મરતકમાળા જેવી તે સુવ્રતા દેવીને જોઇને, અર્થિજનો પ્રત્યે અચિંત્ય ચિંતામણિ તે રાજા, આંખો વિસ્ફારતો સતો, આમ ચિંતવવા લાગ્યો:-**અતિશયોક્તિ.**

૬૪. " ચક્ષુરૂપ ચકોરને ચંદ્રિકા જેવી પ્રશસ્ત રૂપવાળી આ દેવીને જેણે રચી છે, તે વિધાતા કોઈ બીજો જ છે. જો એમ ન હોય તો વેદનાથી યુક્ત એવા તેનાથી આવું કાંતિવાળું સુરૂપ શી રીતે થયું?—**અતિશયોક્તિ.** વેદના-શ્લેષ: (૧) જ્ઞાન, (૨) પીડા.

૬૫. કર્ણિકાર પુષ્પમાંથી સૌરભ, મૃગમદમાંથી કાંતિ, ઇક્ષુકાંડમાંથી કાંતિ લીધી; આમ વિધિએ તેનું ઉત્તમ શરીર સર્જવા માટે ક્યાંથી સાર ગુણ નથી લીધો?—**તદ્ગુણ**

૬૬. વપુ, વય, વેષ, વિવેક, વક્તાપણું, વિલાસ, વંશ, વ્રત અને વૈભવ આદિ સમસ્ત એનામાં એવા પ્રકાશે છે, કે જેવા તે વ્યસ્ત પણ ક્યાં ય પ્રકાશતા નથી. વ્યસ્ત=છૂટાછૂટા. **લાટાનુપ્રાસ** અને **સમુચ્ચય.**

૬૭. એવી કોઈ દેવાંગના કે નાગકન્યકા કે ચક્રવર્તીની કોઇ પણ પ્રિયા થઇ નથી, થશે નહિં, કે છે નહિં-કે જેના અંગની કાંતિવડે એનું અમે યોગ્ય ઉપમાન આપીએ. **પ્રતીપ.**

અસાર સંસાર મરુસ્થલીમહીં, ક્લાંતિહરો નેત્ર-વિહંગ મોદતો;
નવીન તારુણ્ય તરુ ય તેહનો, વાધ્યો-સિંચ્યો શું પૂરથી પીયૂષના ! ૬૮.
તો યે તરૂ એહ યથર્તુગામિતું, અમે ન પામ્યા ફૂલ પુત્ર નામનું;
અનન્ય સંધાર્ય ભૂભાર ખિન્ન શું, તેથી અમારું મન નિત્ય દૂભતું. ૬૯.
સહસ્રધા ગોત્રજ છે જનો છતાં, કોના મનો નંદન વિણ નંદતા ?
ભલે મહો તારકથી ભર્યું ભલું, વિધુ વિના દિઙ્મુખ હોય શ્યામલું. ૭૦.
ના ચંદનો ના કિરણો ય ચંદના, ઇંદીવરસ્રગ્ ન સુધાછટા ય ના;
સુતાંગના સ્પર્શસુખોની નિસ્તુલા, પામી શકે સોળમીયે ખરે ! કલા. ૭૧.
મ્હારો કુલાંકૂર ન દેખતી સતી, સ્વભોગ યોગ્યાશ્રય ભંગ શંકતી;
અશંસયે વંશશ્રી માહરી અતિ, ઉચ્છ્વાસ નાંખી કરપદ્મ શોષતી. ૭૨.
નયો વિના શૌર્ય, નભઃ રવિ વિના, વનો વિના સિંહ, નિશા શશિ વિના;
શોભે અમારૂં કુલ તેમ એહ ના, પ્રતાપ આદિ યુત પુત્રની વિના. ૭૩.
તેથી જઉં ક્યાં ? કરુ શું ય દુષ્કર ? વા કામદાયી ભજું કયો સુરેશ્વર ? ”
એ ઈષ્ટ ચિંતા ચકડોળમાં ચડયું, એનું મનઃ નિશ્ચલ ક્યાં ય ના થયું. ૭૪.

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

એવું જ્યાં નૃપ તેહ ચિંતન કરે નેત્રો સ્વ વિસ્ફારતો,
નિર્વાયુ સ્થિર પદ્મના સરતણા સૌંદર્યને ચોરતો;

---

૬૮. અસાર સંસારરૂપ મરુભૂમિમાં ખેદ હરનારો તથા આંખરૂપ પંખીને આનંદ ઉપજાવનારો, એવો તેનો નવયૌવનરૂપ તરુ અત્યંત વૃદ્ધિ પામ્યો છે, તે જાણે અમૃતના પૂરથી સિંચાયો હોયની ! રૂપક અને ઉત્પ્રેક્ષાનો સંકર.

૬૯. તોપણ આ ઋતુ અનુસારગામી તરુનું અમે પુત્ર નામનું ફળ પામ્યા નથી, તેથી કરીને બીજાથી જેનો ભાર ઉપાડાતો નથી એવો ખેદ પામેલા જનની જેમ અમારું મન નિત્ય દૂભાય છે-વિશેષોક્તિ.

૭૦. હજારો ગમે ગોત્રજ જનો હોવા છતા, કોનું મન નંદન-પુત્ર વિના આનંદ પામે ? ભલે તારા અને ગ્રહોથી ભર્યું હોય, છતાં ચંદ્ર વિના દિશામુખ શ્યામલું જ રહે છે-અર્થાન્તરન્યાસ અલંકાર.

૭૧. પુત્રના અંગસ્પર્શના સુખોની અતુલ એવી સોળમી કળાને પણ, ચંદન કે ચંદ્રકિરણો, કે ઇંદીવરમાળા કે અમૃતછટા પામતા નથી. ઉદાત્ત અલંકાર.

૭૨. મારા કુલનો અંકુર નહિં દેખતા, પોતાના ભોગને યોગ્ય આશ્રયનો ભંગ થશે એમ શંકા પામતી, મારી વંશલક્ષ્મી ખરેખર ! ઉચ્છ્વાસ નાંખીને પોતાના હાથમાં રહેલા કમળને શોષ પમાડી રહી છે ! ઉત્પ્રેક્ષા

૭૩. જેમ પરાક્રમ વિના નય (નીતિ), સૂર્ય વિના આકાશ, કેસરી વિના વન, ચંદ વિના રાત્રિ, તેમ પ્રતાપ-લક્ષ્મી-બળ-કાંતિ આદિથી યુક્ત પુત્ર વિના, અમારું કુલ શોભતું નથી. વિનોક્તિ અલંકાર.

૭૪. તેથી હું ક્યાં જઉં ? એવું દુષ્કર શું કરું ? કે વાંચ્છિત દેનારા કયા સુરેશ્વરને ભજું ?”– એવા પ્રકારે ઈષ્ટ ચિંતાચક્રમાં ચડી ગયેલું નૃપતિનું ચિત્ત ક્યાં ય સ્થિર ન થયું.

ત્યાં આવ્યો વનપાલ વાંચ્છિત તરૂ સદ્બીજ શું રોપતો,
રોમાંચાંકુર ધારતો નયનથી હર્ષાશ્રુઓ સારતો. ૭૫

દ્રુતવિલંબિત.

પછી છડીવરથી રજુ તે થયો, વિનયથી શ્રીસભાપતિને નમ્યો;
સુમતિ તે વનપાલ સુધાઝરા, વચન એહ વદ્યો દુરિતોહરા. ૭૬.

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

પૂર્ણિમા શશિ શું દિગંબર પથાલંકારરૂપી અતિ,
કોઇ ચારણ મુનિ હાલ ઉતર્યા ઉદ્યાનમાં વ્યોમથી;
જેના પાદપ્રસાદથી અપર શું ? પુષ્પાંકુરોના છલે,
વૃક્ષોએ ય અકાલ ભૂપતિ ! ધર્યા રોમાંચ પ્રીતિબલે. ૭૭

શાલિની.

ક્રીડાશૈલે સ્થિત પદ્માસને જે, વીંટ્યા તત્ત્વાભ્યાસી સાધુગણે જે;
જાણીતું છે નામ જેનું પ્રચેતા, સાચું તે તો ત્યાં કરંતા રહેતા. ૭૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

એવી જાણી અકાલ ઉત્સવ કરી આશ્ચર્ય ઉત્પાદિની,
જ્યોત્સ્ના શી યતિ-યામિનીપતિતણી વાર્તા કલમોચ્છેદિની;
દગ્ બે ઇંદુમણિ બની નૃપકરે અંભોજલીલા ધરી,
પારાવાર મનો સુનંદન પરાનંદ પ્રવાધ્યો વળી. ૭૯

॥ इति द्वितीयः सर्गः ॥

---

૭૫. રાજા આમ જ્યાં આંખો વિસ્તારી ચિંતવતો સતો, નિર્વાધુ સ્થિર પદ્મસરના સૌંદર્યની શોભા ધરતો હતો, ત્યાં જાણે વાંચ્છિત વૃક્ષનું બીજ વાવતો હોય, એવો ઉદ્યાનપાલ આવ્યો;-કે જે રોમાંચના અંકુર ધારતો હતો અને આંખમાંથી હર્ષના આંસુ સારતો હતો. **ઉત્પ્રેક્ષા અને ઉપમા.**

૭૬. પછી છડીધરે તે વનપાલની નૃપતિ પાસે રજુઆત કરી, એટલે તે વિનયથી રાજાને પ્રણમ્યો અને પછી તે સુબુદ્ધિવંત, દુરિત હરનારા અને અમૃત ઝરનારા, આવા વચન ઉચ્ચર્યાઃ—**પરિકર.**

૭૭. " પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેમ દિગંબર પથના અલંકારરૂપ એવા કોઇ ચારણમુનિ, હમણાં અંતરિક્ષમાંથી ઉદ્યાનમાં ઉતર્યા છે, જેના ચરણપસાયથી બીજું તો શું ? હે રાજન્ ! વૃક્ષોએ પણ પ્રીતિવશે કરી, પુષ્પાંકુરોના બહાને, અકાળે રોમાંચ ધારણ કર્યા છે ! **અપહ્નુતિ અને ઉપમા.**

૭૮. ક્રીડાપર્વતના પૃષ્ઠ પર જે પદ્માસને બિરાજ્યા છે, તત્ત્વાભ્યાસી મુનિગણથી જે પરિવરેલા છે અને જેનું ' પ્રચેતા ' એવું પ્રસિદ્ધ નામ છે, એવા તે તે નામને યથાર્થ કરતા સતા, ત્યાં સ્થિતિ કરી રહ્યા છે. **પરિકર અલંકાર.**

૭૯. એવા પ્રકારે, તે યતિ-ચંદ્રની-જ્યોત્સ્ના જેવી વિસ્મય ઉપજાવનારી, અકાલ ઉત્સવ પ્રવર્ત્તાવનારી અને ખેદ હરનારી વાર્તા, તેની પાસેથી જાણીને,-તે રાજાની બે આંખ તો ઇંદુમણિ-ચંદ્રકાંત મણિ બની ગઇ, (ચંદ્રદર્શને ચંદ્રકાંત ગળે તેમ તેની આંખમાં હર્ષાશ્રુ ગળવા લાગ્યા). તેના કર અંભોજલીલા ધારણ કરી (ચંદ્રદર્શને કુમુદ વિકાસ થાય તેમ વિકાસ પામ્યા); અને તેનો પરમાનંદ પારાવાર જળ-સમુદ્રજળ બની ગયો (ચંદ્રદર્શને સમુદ્રોલ્લાસ થાય તેમ). **ઉપમા.**

લેખક—આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

સત્સંગ.

માનવીને સત્સંગની અત્યંત આવશ્યકતા છે, કારણ કે સત્સંગ સિવાય આત્મિક વિકાસ થઈ શકતો નથી માટે અસત્સ્વરૂપ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને છોડી દઈને સત્સ્વરૂપ આત્માનો સંગ કરવો જોઈએ. સત્ એટલે ત્રણે કાળમાં વિદ્યમાન અખંડ જ્ઞાન, દર્શન, જીવન અને સુખસ્વરૂપી આત્મા જ છે અને જડ વસ્તુઓ ક્ષણવિનશ્વર હોવાથી અસત્ છે. અને તે સૂક્ષ્મ પરમાણુઓના સંયોગસ્વરૂપ હોવાથી વિખરાઈ જવાના સ્વભાવવાળી છે, માટે તેનો સંગ ત્યાગવા યોગ્ય છે. અથવા તો પુદ્ગલાનંદીપણાથી પરાઙ્મુખ થઈને આત્મસ્વરૂપમા મગ્ન રહેનારા વિષયવિરક્ત આત્માઓ સત્ કહેવાય છે. એવા પુરુષોનો સંગ તે સત્સંગ અને પરપૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં મગ્ન રહેનારા વિષયાસક્ત જીવો અસત્ કહેવાય છે. એવા જીવોને સંગ કુસંગ કહેવાય છે. સત્સંગી આત્માને પવિત્ર બનાવી શાશ્વતું સુખ મેળવી શકે છે અને કુસંગી આત્માને મલિન બનાવી માઠી ગતિઓના—દુઃખોના ભોક્તા બને છે. સત્ વસ્તુને ઓળખનારા અને તેની શ્રદ્ધા રાખનારા આત્માઓ જ સાચુ બોલી શકે છે અને સાચી પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. તેમજ તેમની સંગતમા રહેનાર આત્માઓને સન્માર્ગે દોરીને તેમનું પરમ કલ્યાણ કરી શકે છે. આવા આત્માઓ સમ્યગ્જ્ઞાની હોવાથી વૈષયિક સુખોથી વિમુખ રહેલા હોય છે કારણ કે તેઓ સાચા સુખના અનુભવી હોવાથી વૈષયિક સુખને દુઃખરૂપે જ માને છે, જેથી કરીને તેમનો આત્મા ક્ષુદ્ર વૈષયિક વાસનાથી રહિત હોવાથી પોતાના આશ્રિતોને અવળે માર્ગે દોરતો નથી. સત્પુરુષો અનુભવજ્ઞાનવાળા હોવાથી તેમને પોથીના જ્ઞાનની ખાસ જરૂરત હોતી નથી. પોથીમાં લખેલાં જ્ઞાની પુરુષોના વિચારો મોહનીયકર્મના ક્ષય કે ક્ષયોપશમ વગરના જીવોને મોહનીયના ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય કરવાને માટે નિમિત્તભૂત થઈ શકે છે ખરા, પણ જેને મોહનીયનો ક્ષયોપશમ થવાથી મનોવૃત્તિમાં આત્મવિકાસનો પ્રકાશ પડતો હોય તેઓ પોથીઓ ન વાંચે તો પણ ચાલી શકે છે; કારણ કે તેમણે વાંચવા–ભણવાનું ફળ સમ્યગ્જ્ઞાન તે મેળવેલું હોય છે, તેમને સ્પર્શબોધ થયેલો હોય છે.

મોહનીયના ક્ષયોપશમ વગરના એકલા જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમવાળા આત્માઓ જે પુસ્તકો વાંચીને જ્ઞાનીપુરુષોના વિચારોને જાણે છે તેઓ મોહના દબાણને લઈને મિથ્યાભિમાનને તાબે થાય છે અને પોતે જ્ઞાની હોવાનો દાવો કરે છે, પરંતુ મહામોહના આવેશથી તેમની પ્રવૃત્તિઓ અજ્ઞાનતાની સૂચક હોય છે, અર્થાત્ રાગદ્વેષથી ભરપૂર અભણ માણસોની જેમ કષાય અને વિષયોથી કલુષિત થએલી હોય છે જેથી કરીને તેઓ અજ્ઞાની જ કહેવાય છે, છતાં વ્યવહારમાં માણસો તેમને વિદ્વાન્ કહીને બોલાવે છે, આવા કહેવાતા વિદ્વાનો અસત્‌ને આવકાર આપવાવાળા હોવાથી અને અસત્‌ના ઉપાસક હોવાથી સત્પુરુષોની પંક્તિમાં ભળી

શકતા નથી. એવાઓની સંગતથી કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાનું શ્રેય સાધી શકતો નથી. જ્યાં સુધી મોહનીયનો ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ કરીને સ્વરૂપરમણતારૂપ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય નહીં ત્યાં સુધી પારકા જ્ઞાને જ્ઞાની બની શકાય નહીં. પારકા જ્ઞાને જ્ઞાની બનેલા પારકું જ્ઞાન બીજાને બતાવી તેમના કરેલા પૂજા, સત્કાર અને આવકારથી ફૂલાઇ જઈને પોતાના જાણપણાના મિથ્યાભિમાનથી બીજાના પ્રતિ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુવે છે તે એક પ્રકારની અધમતા છે આવા પુરૂષો પામર હોવાથી સત્ થઈ શકતા નથી.

સત્પુરુષોની નિરંતર સૌમ્ય અને નિર્વિકાર દૃષ્ટિ હોય છે. તેમની છાયામાં રહેનાર ગમે તેટલો પાપી અને દુરાચારી કેમ ન હોય છતાં પાપપ્રવૃત્તિ છોડી દઇને સદાચારી બને છે; કારણ કે સત્પુરુષોનો આત્મા પવિત્ર અને ઉચ્ચ કોટીનો હોય છે, એમને સંસારની કોઈ પણ વિકૃતિ અસર કરી શકતી નથી, એમની ભાવનાબળથી જ અનેક જીવોનું ભલું થઇ શકે છે. આવા પુરુષોના દર્શન માત્રથી પ્રાણીઓને પરમ શાંતિ અને સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ અજ્ઞાનતાથી થતી મૂંઝવણો દૂર થઇ જાય છે. એમની વાણીમાં વિષયોનું વિષ દૂર કરવાની અજબ શક્તિ રહેલી હોય છે. આવા પુરુષોનો સંગ તે સત્સંગ કહેવાય છે, અને તે પોતાના આત્માને પવિત્ર બનાવી ભાવ સંપત્તિ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા અવશ્ય કરે છે. સાચા સંતપુરુષો વસ્તુસ્થિતિને જાણવાવાળા જ્ઞાની હોવાથી એમને કષાય વિષયો કનડતા નથી. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં ઈષ્ટાનિષ્ટપણું ન હોવાથી એમની કોઈ સ્તુતિ કરે કે નિંદા કરે બંને ઉપર સમદૃષ્ટિપણું હોય છે. સ્તુતિ કરવાથી હર્ષના આવેશમાં મિથ્યાભિમાનને તાબે થતાં નથી અને નિંદા કરવાથી દિલગીર થતાં નથી. તેમજ પોતાની સ્તુતિ કરાવવા ખોટો ડોળ પણ કરતા નથી. કોઈ આદરસત્કાર કરો કે ન કરો તેની કાંઈ પણ પરવા રાખતા નથી. પોતે જે નામથી ઓળખાય છે તે દેહનું બનાવટી નામ રાખેલું છે, પણ આત્માનું નથી એમ સાચી રીતે જાણતા હોવાથી દેહની સાથે જ વિણસી જવાવાળા નામને અમર કરવા માટે માયા, પ્રપંચ તથા અસત્ય અથવા તો અસત્પદાર્થના આશ્રિત બની કિંમતી માનવ-જીવન વેડફી નાંખી આત્માને કર્મથી ભારે બનાવતા નથી.

અસત્ જડ પદાર્થોમાંથી જેમની મનોવૃત્તિયો વિરામ પામી ગઇ છે એવા પૂજ્ય પુરુષો નિરંતર આત્મપરિણતિમાં રમનારા હોવાથી પરપરિણતિમાં રમવારૂપ વ્યભિચારથી મુક્ત હોય છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ પુદ્ગલને પોષે છે પણ આત્માને પોષતી નથી આવી તેમની અટલ શ્રદ્ધા હોવાથી જીવનમાં ઉપયોગી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓનો અનાસક્તિપણે ઉપયોગ કરે છે, તેમને રસલોલુપતા હોતી નથી. આત્મકલ્યાણના સાધનભૂત દેહને ટકાવી રાખવા પૂરતો જ આહારાદિનો ઉપયોગ કરે છે. પ્રભુના માર્ગથી ભૂલા પડવાના ભયથી મોહનીયના ઔદયિક ભાવની પ્રેરણાની અસર થવા દેતા નથી અને હમેશાં અપ્રમત્ત રહે છે. પોતાને આશ્રિત રહેલી અથવા તો પોતે જેના આશ્રયમાં રહેલાં હોય છે એવી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં મમતા ન હોવાથી તેના ક્ષણવિનશ્વર સ્વભાવ પ્રમાણે તેમાં થતાં પરિવર્તનથી જરાએ મુંઝાતા નથી, પણ હમેશાં સમભાવમાં જ રહેલાં હોય છે. જન્મમરણની વિકટ સમ-

સ્થાનો સાચી રીતે ઊકેલ કરેલો હોવાથી મૃત્યુથી ભયભીત થતાં નથી પણ તેનો અંત લાવવાને નિરંતર પ્રયાસવાળા હોય છે. આત્મદર્શનની ઉત્સુકતાવાળા હોવાથી અનાત્મ તત્ત્વની વિચિત્ર પ્રકારની ખૂબીઓ નિહાળવાને વખત ગાળતા નથી. સંચિત અશુભના ઉદયથી અનેક પ્રકારના વિઘ્નો આવવા છતાં પણ નિરુત્સાહ બની સાધ્ય કાર્યમાં નબળાઈ જાહેર કરતા નથી. એમની મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિમાં ભિન્નતા હોતી નથી, કારણ કે ચૈતન્ય જગતમાં વિચરનારને જડ જગતના પદાર્થોની આવશ્યકતા હોતી નથી એટલે તેમને માયા, પ્રપંચ કે અસત્યના આશ્રિત બનવાની જરૂરત રહેતી નથી. જડ જગતમાં વિચરનારાઓનો આત્મા દુર્બળ થઈ ગએલો હોવાથી તેમના જીવન, આનંદ અને સુખ જડપદાર્થોના આશ્રિત બની જાય છે જેથી કરીને તેમને એક ક્ષણ પણ જડ પદાર્થ વગર ચાલી શકતું નથી એટલા માટે તે જડ વસ્તુઓ મેળવવા તેમને અસત્ય તથા માયા-પ્રપંચ કરવો પડે છે અને તેથી કરીને જ તેમના મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારમાં ભિન્નતા આવી જાય છે.

મહાપુરુષો પોતે સતના સાથી હોવાથી નિરંતર સત્યનું જ અવલંબન લેનારા હોય છે, માટે તેઓ વસ્તુનું સત્ય સ્વરૂપ જ પ્રરૂપે છે અસતસ્વરૂપ પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયોથી પરાઙ્મુખ હોવાથી તેમના વાસ્તવિક સ્વરૂપની સત્યતાને ગોપવતા નથી. પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયો આત્મસ્વરૂપને ઢાંકી દે છે માટે વિષયાનંદી જીવોને પરસ્વરૂપ જ સ્વસ્વરૂપે ભાસતું હોવાથી આત્મસ્વરૂપ સુખ તથા આનંદ મેળવી શકતા નથી, જેથી કરીને વિષયાનંદી જીવોને રાગદ્વેષને તાબે રહેવું પડે છે, કે જે એક અસત્ વસ્તુમાં અશ્રયાન ભોગવે છે. આ બાબતનું સમ્યગ્જ્ઞાન સત્પુરુષોને હોય છે કે જેથી કરીને આનંદ તથા સુખ માટે વિષયની વાટે ગમન કરનારાઓને પાછા વાળીને સુખના માર્ગની સાચી દિશા બતાવે છે, અને એટલા માટે જ તેઓ નિઃસ્વાર્થી હોય છે. સ્વસ્વરૂપથી અણુજાણ્યુ પરસ્વરૂપમાં રમનાર જ સ્વાર્થી હોય છે, કારણ કે વિષયોની તૃપ્તિ માટે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવાની ઇચ્છા તે સ્વાર્થ અને તદનુસાર પ્રવૃત્તિ કરવી તે સ્વાર્થિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. મહાપુરુષોને આવી પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા હોતી નથી, કારણ કે તેઓને જડના ધર્મોની સર્વથા અનાવશ્યકતા સમજાયેલી હોય છે અને નિઃસ્વાર્થી હોવાથી તેઓ માયા-પ્રપંચથી મુક્ત હોય છે કે જેથી કરીને તેમને ક્ષુદ્રવાસનાની તૃપ્તિને માટે લોકોની પાસેથી પૌદ્ગલિક સાધનો મેળવવા જ્ઞાની, ત્યાગી, તપસ્વી અને ધ્યાનીપણાનો ખોટો આડંબર કરવો પડતો નથી. અંતરાત્મદશામાં વિચરનારા સંતપુરુષોને કાંઈક અંશે આત્મિક સુખ તથા આનંદનો અનુભવ થયેલો હોવાથી બહિરાત્મદશાવાળાઓના પ્રિય પૌદ્ગલિક આનંદ તથા સુખને તુચ્છ સમજે છે એટલે તેમની મનોવૃત્તિઓ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવા બાહ્યના જગતમાં ભટકતી નથી, પરંતુ અંતર્જગતમાં વિચરનાથી શાંતપણે રહેલી હોય છે, અને તેથી કરીને જ તેઓ સાચા આનંદના ભોક્તા હોય છે, કારણ કે સાચા આનંદ તથા સુખમાં વૃત્તિઓની ચંચળતા-અસ્થિરતા હોતી નથી. વૃત્તિઓને ચંચળ

બનાવનાર મોહનીયનો ઔદયિકભાવ હોય છે અને તે પૌદ્‌ગલિક હોવાથી ક્ષાયોપશમિક કે ક્ષાયિક ભાવસ્વરૂપ સુખ તથા આનંદ આત્મિક ધર્મને સ્પર્શી શકતો નથી. જેમ તળાવમાં પવનના સંસર્ગથી તરંગો ઉછળે છે તે એક વિકૃતિ હોય છે પણ પ્રકૃતિ હોતી નથી, તેમ કર્મની પ્રેરણાથી થવાવાળી વૃત્તિઓની ચંચળતા તે વિકૃતિ છે પણ પ્રકૃતિ નથી, માટે જે સુખ તથા આનંદમાં ચંચળતા રહેલી છે તે વિકૃતિસ્વરૂપ સુખ કહેવાય છે; પ્રકૃતિસ્વરૂપ નથી કહેવાતું. અંતરાત્મદશવાળાઓમાં ક્ષાયોપશમિકભાવ હોવાથી પ્રકૃતિસ્વરૂપ શુદ્ધ સુખના ભોક્તા હોય છે.

મહાપુરુષો વિષયોના આશ્રિત ન હોવાથી જ એમને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ કષાયો તથા હાસ્યાદિ નોકષાયોને આદરવાની જરૂરત હોતી નથી. કષાય-નોકષાયનો આદર વિષયોને માટે જ થાય છે. જો કે કષાય અને વિષય બંને ઓતપ્રોત રહેલાં છે, કારણ કે રાગદ્વેષનો સમાવેશ કષાયમાં થાય છે. જે જડ ધર્મસ્વરૂપ ઇંદ્રિયના વિષયોમાં રાગદ્વેષ હોય છે તેને વિષય તરિકે કહેવામાં આવે છે; પણ જે ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં રાગ–દ્વેષના અભાવસ્વરૂપ સમભાવ હોય છે તે વિષય નથી કહેવાતા પણ વસ્તુનો બોધ માત્ર કહેવાય છે. મોહનીયના ક્ષયોપશમ કે ઉપશમનવાળાને વસ્તુનો બોધ કરવા ઇંદ્રિયોની જરૂરત પડે છે પણ સર્વથા મોહનીયના ક્ષયવાળાને ઇંદ્રિયોની જરૂરત પડતી નથી, માટે સમભાવે ઇંદ્રિયોના વિષયોને ગ્રહણ કરવા તે બોધ અને વિષમભાવે ગ્રહણ કરવા તે વિષય. આવા વિષયને માટે રાગદ્વેષની જરૂરત પડે છે અને તે કષાયસ્વરૂપ હોવાથી વિષયાનંદી આત્માઓ વિષય માટે કષાયનો આદર કરે છે, પણ વિષયવિરક્ત મહાત્માઓ કષાયથી મુક્ત હોય છે. સત્પુરુષો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, જીવન, સુખ આદિ પોતાની સાચી સંપત્તિ મેળવવાના કામી હોવાથી પારકી પૌદ્‌ગલિક સંપત્તિના નિરુચ્છક હોય છે; તેમજ અણસમજણમાં ગ્રહણ કરેલી પરસંપત્તિને ત્યાગવાવાળા હોય છે, અને નવી પૌદ્‌ગલિક વસ્તુને ગ્રહણ કરતા નથી; કારણ કે તેઓ સમજે છે કે પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓ આત્મિક સંપત્તિ ખોયા સિવાય મળતી નથી અને એક વખત ખોયેલી આત્મિક સંપત્તિ પાછી મેળવતાં અત્યંત શ્રમ પડે છે, તેમજ ઘણા કાળ સુધી સંસારમાં રઝળવું પડે છે. આત્માને પોતાની પાસેથી સંપત્તિઓ ખોવાઇ ગયા પછી પોતાના નિર્વાહ માટે પરાધીનતા ભોગવવી પડે છે; કારણ કે પારકી વસ્તુ વાપરવાની ઇચ્છાવાળા તે વસ્તુને આધીન થયા સિવાય વાપરી શકતો નથી તેમજ તે વસ્તુ નષ્ટ ન થાય તેની પણ તેને કાળજી રાખવી પડે છે; છતાં પરવસ્તુ ક્ષણવિનશ્વર હોવાથી છેવટે નષ્ટ થઈ જાય છે અને પોતાની સંપત્તિથી દરિદ્રી બનેલો આત્મા અનેક પ્રકારની આપત્તિવિપત્તિનો આશ્રિત બને છે. સંતપુરુષો મોહની શિખવણીથી મૂંઝાતા નથી. અર્થાત્ સુંદર મકાન, વસ્ત્ર, ઘરેણાં, ભોજન આદિ પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયભૂત પદાર્થોમાં આસક્તિવાળાં થતાં નથી, કારણ કે તેઓ પુદ્‌ગલસ્કંધોની રચનાથી જાણીતા હોય છે એટલે તેમને આત્મા સિવાય બીજે કયાંય પણ સુંદરતા જણાતી નથી. આત્મા સ્વભાવથી જ સત્–સત્ય અને સુંદર હોય છે અને તે જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોનાર જ્ઞાનીપુરુષોને સાચી

રીતે જણાય છે. આંખોથી જોનારને આત્મામાં જે સુંદરતા–અસુંદરતા સારા–નરસાપણું આદિ વિકૃતિ જણાય છે તે આત્માની નથી પરંતુ કર્મજન્ય છે અને તે પુદ્‌ગલસ્વરૂપ છે. આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાનથી જણાય છે, પણ આંખોથી જણાતું નથી અને એટલા માટે જ ઇંદ્રિયોથી વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ જાણી શકાતું નથી. કેવળ ઇંદ્રિયોથી જડ પદાર્થોનું સત્ય સ્વરૂપ જાણી શકાય નહી તો પછી ચૈતન્યનું સાચું સ્વરૂપ કેવી રીતે જાણી શકાય ? ચૈતન્ય અખંડ નિર્વિકાર જ્ઞાનસ્વરૂપ છે અને જડ પદાર્થ પરમાણુઓના સ્કંધસ્વરૂપ છે જડ વસ્તુના સ્કંધોમા નિરંતર મળવાપણું અને વિછડવાપણું થયાં કરે છે એટલે હમેશાં એક રૂપે રહેતા નથી, પરંતુ દરેક ક્ષણે પરિવર્તનશીલ હોય છે, ત્યારે આત્મા નિરંતર જ્ઞાનસ્વરૂપે રહેવાવાળો છે. જો કે આત્મામા પરિવર્તનપણું છે પરંતુ તે સ્વરૂપે નથી પરરૂપે છે અને પૌદ્‌ગલિક સ્કંધોમાં સ્વરૂપથી પરિવર્તનપણું રહેલું છે, માટે અસ્થિર સ્વભાવવાળી પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓનું સ્વરૂપ આંખોથી જોનારાને અસત્ય ભાસવાથી વ્યામોહ પમાડે છે, જેથી કરીને આત્મસ્વરૂપ ભૂલી જઈને પરસ્વરૂપમાં આસક્ત થાય છે અને તેને મેળવવા નિરંતર પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે સત્પુરુષો આત્મસ્વરૂપને પ્રગટ કરવા પ્રયાસ કરે છે, કારણ કે એમને આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ હોય છે એટલે ક્ષણવિનશ્વર વસ્તુઓમાં મુંઝાતા નથી. આવા સત્પુરૂષોનો મહિમા અવર્ણનીય છે. જેઓ આવા સત્પુરુષોના સમાગમમાં રહે છે તેઓ અવશ્ય પોતે સત્ બની શકે છે અને દયાળુ-

થી મુક્તિ મેળવી શકે છે. અનેક પ્રકારની આપત્તિવિપત્તિનો સામનો કરવાનું બળ મેળવી શકે છે. વસ્તુ માત્રનું સાચું સ્વરૂપ ઓળખીને આત્મિકવિકાસ સાધી શકે છે. ગમે તેવા વિકટ સંયોગોમાં મુઝાતાં નથી. કર્મના વિચિત્ર પ્રકારના ઉદયમા ધૈર્યતાથી ડગતા નથી અને પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓ ઇષ્ટાનિષ્ટપણાનાં અભાવે વિષમભાવને પ્રાપ્ત થતાં નથી પણ સમભાવમાં રહે છે. સત્સંગના પ્રભાવથી અજ્ઞાનતાથી થતી અશાંતિ ટાળીને શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ક્ષુદ્ર વાસનાઓથી વાસિત અંતઃકરણને શુધ્ધ બનાવી શકે છે કે જેથી કરીને ત્રિવિધ તાપ મટાડીને ક્લેશથી રહિત થઈ જાય છે. ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા, નિર્લોભતા આદિ સદ્‌ગુણોને પ્રગટ કરી શકે છે. મમતા રહિત થવાથી દુઃખોથી પણ મૂકાઈ જાય છે જેને દેહને આશ્રયીને કોઈપણ પ્રકારનો સ્વાર્થ સાધવો હોય, પછી તે ધન-સંપત્તિ મેળવવાનો હોય કે ક્ષુદ્ર વાસના સંતોષવાનો હોય તેને માટે તો સત્સંગ–કુસંગ જોવાની જરૂરત રહેતી નથી. ઘણું કરીને તો પૌદ્‌ગલિક સ્વાર્થ કુસંગથી સાધી શકાય છે, કારણ કે પુદ્‌ગલાનંદી વિષયાસક્ત જીવોની સંગતથી વૈષયિક સુખના સાધનો મેળવી શકાય છે. અસત પદાર્થનો આદર કરનાર જ પોતાની ક્ષુદ્ર વાસના સંતોષવાને પોતાના આશ્રિતોની મનોકામના સફળ કરી શકે છે પણ સત્પુરુષો અસત્ પદાર્થથી પરાઙ્‌મુખ હોવાથી સ્વાર્થી જીવોને સંતોષ પમાડી શકતા નથી, માટે જ દેહાશ્રિત પૌદ્‌ગલિક આનંદ મેળવવાને માટે કુસંગ અત્યંત ઉપયોગી નિવડે છે, પરંતુ આત્મવિકાસ કરવાને માટે, આત્મિક

લેખકઃ-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૬૦ થી શરૂ.]

સાંસારિક સુખો તો ધર્મીને અનિચ્છાએ જ આવી મળે છે.

સંસારસુખોને પણ એ રીતે જ એ સર્વોત્તમ સદ્‌ગૃહસ્થ ધક્કો મારે છે. કારણ સ્પષ્ટ છે કે ધર્મથી જ મળતાં તે સુખોને વળગી પડીને સર્વ સુખ આપનાર ધર્મને જ વિસરી જવાની મૂર્ખાઇ માનવ જેવા ઉત્તમ ભવમાં સેવવી એ એને અલ્પ ય રોચતું નથી ! એ પુણ્યવાનનો તો એ દૃઢ નિશ્ચય હોય છે કે-

धर्मसिद्धौ ध्रुवासिद्धिर्युम्नप्रद्युम्नयोरपि ॥
दुग्धोपलम्भे सुलभासंपत्तिर्दधिसर्पिषोः ॥४७॥

અર્થઃ—ધર્મની સિદ્ધિ થયે સતે અર્થ અને કામની પણ સિદ્ધિ તો નિશ્ચયે છે. જેમકે દહીં અને ઘીની પણ ઇચ્છાવાળાને જો ફક્ત દૂધ જ પ્રાપ્ત હોય તો તે દહીં અને ઘીની પ્રાપ્તિ તો સુલભ જ છે.' એ જ વાતને સમર્થન કરતાં શાસ્ત્રકાર મહારાજ ફેર ફરમાવે છે કે-**यदि मोक्षफलं काले भविता धर्मशाखिनः॥ सिक्तस्तथापि संसारसौख्यच्छायां करोत्यसौ ॥ ४८ ॥**

અર્થ—ધર્મ કરતાં ધર્મવૃક્ષનું ફલ જે મોક્ષ છે તે કવચિત્ લાંબા કાળે પ્રાપ્ત થાય તો પણ એ ધર્મવૃક્ષને સીંચ્યું થકું સંસારનાં અપૂર્વ સુખોરૂપી છાયાને તો એ વૃક્ષ વિસ્તરે જ છે.

ધર્મરત્નની એવી સુન્દર અપૂર્વતા હોવાથી જ પુણ્યપુરુષો મનુષ્યભવ પામીને ધર્મને જ સેવીને માનવભવ સફલ કરે છે, તેથી તે જ સાચા પંડિત પુરુષો છે. જ્યારે ભવરસિક આત્માઓ મનુષ્ય જેવો ઉત્તમ ભવ પામ્યા પછી ખૂબ અનાચારો જ સેવવામાં માતેલા બનીને એ અનાચારરૂપી કુહાડાવડે તે ધર્મને જ છેદી નાખે છે, તે તો બાલીશો જ છે ! કહ્યું છે કે-

अतः सिञ्चन्ति तं पुण्य-क्रियानीरेण पण्डिताः।
अनाचारकुठारेण, पुनश्छिन्दन्ति बालिशाः ॥४९॥

અર્થ—'ધર્મ ઓછો આરાધાય તેથી મોક્ષ દીર્ઘકાળે પ્રાપ્ત થાય છતાં પણ શેષભવોમાં સંસારનાં પણ સર્વ સુખોને તો એ આરાધેલો ધર્મ જ આપતો હોવાથી, મનુષ્ય જેવો સર્વશ્રેષ્ઠ ભવ પામીને

સાચી સંપત્તિ જ્ઞાન, દર્શન, જીવન, સુખ તથા આનંદ મેળવવાને માટે તેમજ શાંતિ, સમતા, સમભાવ, સમ્યગ્‌જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદિ ધર્મની પ્રાપ્તિના માટે તો સત્સંગ જ ઉપયોગી નિવડી શકે છે; કારણ કે સત્‌વસ્તુને ઓળખનારા અને તેનો આદર કરનારા સત્પુરુષો જ હોય છે. અને એવા પુરુષો જ અસત્ માર્ગે વળેલાને સત્માર્ગે લાવી શકે છે. સંસારની શેરીઓમાં ભટકતાને શાશ્વતા સિદ્ધિસ્થાને પહોંચાડી શકે છે અને જન્મ, જરા, મરણના ત્રાસમાંથી છોડાવી શકે છે; માટે મુમુક્ષુ આત્માર્થી જીવોએ સાચા સત્પુરુષોની ગવેષણા કરીને તેમનો અવશ્ય સંગ કરવો, પરંતુ અસત્સંગ તો કદાપિ કરવો નહીં; કારણ કે અસત્સંગથી આત્માનું અત્યંત અહિત થાય છે માટે અસત્ જીવોથી સદા સર્વદા દૂર રહીને સત્પુરુષોના ચરણોમાં જ દેહથી મુક્તિ મેળવવી.

પંડિત પુરુષો પુણ્યક્રિયારૂપ જલવડે કરીને તે ધર્મ વૃક્ષને સીંચે છે ! અર્થાત્ મનુષ્યભવ પામ્યા પછી ધર્મવૃક્ષને જ સીંચનારા પંડિત પુરુષો છે. આમ છતાં મનુષ્યભવ પામીને પણ જેઓ અનાચારરૂપી કુહાડાવડે એ અપૂર્વ લાભદ્ ધર્મવૃક્ષને જ કાપી નાખે છે તે તો ખરેખરા બાલીશો જ છે ! '

ધર્મ અને ધર્માનુષ્ઠાનો જ વસ્તુત: મોજશોખનાં પરમ સાધનો છે.

ઉપરોક્ત શ્રાવકકુલનો સર્વોત્તમ સદ્‌ગૃહસ્થ તો ગુણરત્નની ખાણ સમા એ ઉત્તમ કુલનું અમોલું ગુણરત્ન છે. પૂર્વ પરમપુણ્યોદયે જેનો કર્મમળ પાતળો પડયો હોય છે, ઉપશમ્યો હોય છે તે જ નિર્મળ બુદ્ધિનો સ્વામી ઉત્તરોત્તર ભાવગત ભાવ-શ્રાવકના પણ ગુણો પામવા ભાગ્યશાલી બન્યો હોય છે. એ ઉત્તમ ગુણાંતરવર્ણિત ગુણાત્માને મન સ્વોપાર્જિતવિત્તના પણ માલમલીદા ઝેર સમાન હોય છે, તે કુલનો એ વિશિષ્ટાત્મા પરદ્રવ્યહરણાદિ પાપોપાર્જિત માલમલિંદાને તે 'સ્પર્શે ય શ્યે ? જ કુલનો પુણ્યાત્મા 'પરધનથી ઉડાવાતા સેલગાહોને તો અતિ તપ્ત લોહગોળક - આરોગવા તુલ્ય માને, તે કુલનો એ મહાભાગ-પરમતારક દેવ અને ગુરુવરોના પણ દ્રવ્યવડે જ સંસાર સુખી કરવાની કાલકુટ ઝેરી વાતોનું પાન કરાવીને શ્રાવકજીવન જ હણી નાખવા મથનારાના અનાચારોને ધર્મવૃક્ષના કુહાડા જ જાણીને એવા અનાચારીઓને તો આદ્રકુ-કડાણા જ માને એમાં ભાઇ કુસુમ ! તને આશ્ચર્ય લાગે છે ?

જે કુળમાં સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ જીવની ઘાતના વિચારમાત્રથી પણ જેને કમ્પ છૂટે, જે કુલનો આત્મા મન, વચન અને કાયાના અશુભ યોગોને ભયંકર દાવાનલ લેખીને એનાથી દૂર દૂર જ ભાગે, પરધન, પરસ્ત્રીહરણાદિની વાત તો બાજુ પર રહી, પણ સ્વધન અને સ્વસ્ત્રીને પણ નિરંતર તજી દેવા જ તલસે ! એ કુળનો આત્મા આત્મનિસ્તારક દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્યને પણ ઓહિયાં કરવાની બદદાનતવાળાઓની ભયંકર વાતને પણ એ હાલાહલરૂપ લાગેના સંસારપોષણાર્થે જ થતી શ્યે સહે? એ તો સમગ્ર દુન્યવી સ્વોપાર્જિત મોજશોખોને ય પરમ આત્મવૈરી માનીને શ્રી જિનરાજકથિત ધર્મ અને ધર્માનુષ્ઠાનોને જ પરમ મોક્ષસુખના સાધનો માનીને સમગ્ર મનુષ્યભવ એમાં જ વહી નાંખવાની મજા માણતો હોય છે, કારણ કે દુન્યવી મોજશોખ પણ એ મોજમાંથી લભ્ય હોઇને વસ્તુત: મોજશોખનાં સાધનો તો ધર્મ અને ધર્માનુષ્ઠાનોજ છે! માને મૂકી કુતરીને કોણ ધાવે?

શ્રાવક કુળે પુનર્લગ્નનો તો પગ જ ન હોય!

એવા ગુણવાન આત્માઓ જે કુળમાં આજે પણ સુલભ છે તે કુળની-'કરોડોની જનસંખ્યામાં' સંખ્યા પ્રાય: બાર લાખનીજ જોઇને-શ્રાવક વસ્તી વધારવાને બ્હાને ભેદી હાથવરાળદ્વારા આજે 'દેવદ્રવ્ય' ઓહિયાં કરીને સંસાર જ પુષ્ટ કરવાની બદલાલસાવાળા કેટલાક ભવભ્રમિનો-ગુણાધિવાસિત લોકોત્તર કુળમા પણ પુનર્લગ્નનુ કાલકૂટ પ્રસારવા આકાશપાતાળ ફેડવા મથતા જોઈને કયો સુજ્ઞ ખેદ ન પામે ? એ ભયંકર વિષ આવા શ્રેષ્ઠતર કુળને ગળે શ્યે ઉતરે? જે કુળ લગ્નને ય લ્હાય માને તેને પુનર્લગ્ન શ્યે પરવડે? એમ કરીને પણ વસ્તી તો શ્રાવકની જ વધારવાની મધલાળ બતાવનારા તેઓએ વિચારવું ઘટે કે-ઉપરોક્ત ગુણોના સ્વામી જ શ્રાવક હોય છે તો એવી કુલમર્યાદાલોપક રીતિએ વધેલી વસ્તી શ્રાવક શી રીતે ગણાશે ? 'પછી એને શ્રાવક બનાવશું' એમ કહેશો તો તમે જ કુલના છતાં ય સતત પ્રયાસેય શ્રાવક રહેવા માગતા નથી અને કુલમાંથી રાજીનામા પણ આપીને ખસવામાં જ શ્રેય: માની બતાવો છો, તો કુલાચાર પલટોતપજ તેને તો તમો શ્રાવક બનાવશો જ,-એ વાત કયો મૂર્ખ પણ માનશે ? જેમ ઉપરોક્ત ગુણસ્વામી જ શ્રાવક હોય છે તેમ શ્રાવિકા પણ તે ગુણસ્વામીની હોય તે જ કહેવાયને ? એ શ્રાવિકાનો શ્રાવકગુણરૂપ સદ્‌ચારને અનાચારમય પુનર્લગ્નની હોળીમાં હોમ્યા

પછી શ્રાવિકા રહે કે ક્ષુદ્રા ? તેના સંતાનો પણ શ્રાવક બને કે સાવઝ ? અનાચારો પોષવા દ્વારા વિષયલાલસાઓને જ તૃપ્ત કરવાની ભાવના હૃદયમાં ઠાંસી ઠાંસીને ન ભરી હોય તો લોકોત્તર સમાજમાં પણ સાવઝો જ પકાવીને જૈન જેવી પરમારાધ્ય, પ્રાતઃસ્મરણીય સમાજને પણ અજૈનમય જ બનાવી મૂકવાનું નિંદ્ય પગલું કોઇ ભવભીરુ ભરે ? આવી સમાજનાશક વસ્તુને સમાજને ખોળે બળાત્કારે નાખવા મથતા નામધારીનો પણ જૈન સમાજની સાચી દાઝવાળા છે, એમ જૈનો શ્યે હિસાબે ગણે ? જૈન કુળથી જ સુગાઇ ઊઠીને કુળથી તરી ગયલા આત્માઓને તો આવા લોકોત્તર સમાજનું અધઃપતન કરનાર પુનર્લગ્નની સળગતી સગડી જૈન સમાજની જ છાતી ઉપર ખડકવાનો હક્ક કયાં છે ? જૈન કુળ તો એક જ અવાજ કરે છે કે શ્રાવક કુળે પુનર્લગ્નનો પગ જ ન હોય !

સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય અને સમાન હક્કની વાતો જ પોલી છે !

આર્યબાળા આર્યધર્મ કરવા સર્વતંત્રસ્વતંત્ર જ છે. સ્ત્રીના ધર્મો પતિ છીનવતો જ નથી. જેવાં કે- પતિવ્રત, સામયિક, પ્રતિક્રમણ, શ્રાવકના એકવીશ ગુણ તથા સત્તર ગુણ, અભક્ષ્ય અનંતકાયાદિ ત્યાગ, બાર વ્રત, ચૌદ નિયમ, ઉપવાસ-છઠ્ઠ-અઠ્ઠમથી આરંભી માસ બે માસક્ષમણની તપશ્ચર્યા યાવત્ પંચ મહાવ્રતાદિનું પુરુષો કરતા પણ અતિ વિશાલ સંખ્યામાં આજે પણ સ્વતંત્રપણે પાલન કરતી અનેક કુલબાળાઓ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય જ છે. સ્ત્રીનાં અંગોપાંગની સુકોમલતા, મોહકતા કે ચપલતાદિ કારણે એ અબળા પરવશ પડીને ઉપરોક્ત આત્મહિતકર ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઇને દુર્ગતિના દુઃખો ન પામે એટલા માટે આજે પણ ઉત્તમ કુલના પુરુષો એ કુલબાળાઓને ઉત્તમ પાડોશવાળા સુલત્તામાં પણ સુરક્ષિત ગૃહે જ રચાવીને એ પતિવ્રતાઓના લાલનપાલન માટે જલ, સ્થલ, ભમી ભૂખ તરશ વેઠી, ટાઢ તડકા સહી, અનેક સ્થાને અથડાઇકુટાઇને મહાદુઃખે પ્રાપ્ત થતા ધનવડે પણ તેણીઓને મનગમતાં વસ્ત્રાભૂષણ અને ખાનપાન પૂરાં પાડે જ છે ! ' સમાન હક્કની વાતો કરવાવાળાઓ ભોળી અબળાઓને સ્વતંત્ર બનાવીને રઝળતી કરવાવડે એનાં વ્રતો લૂંટાવીને અને પરભવહિત હણીને પણ પુરુષોને માથેથી આ બોજો ઉતારીને પણ શું પુરુષને એક લત્તામાં ઘરમાં બેસાડીને એનું અને એના વ્રતોનું લાલનપાલન કરવાનો ઉપરોકત પુરુષ સંબંધીનો ભાર સ્ત્રીઓને માથે જ લાદવા મથે છે ? એ વાત કોઇ સ્ત્રી કબુલશે ખરી ?

કોઇ એની છેડતી કરે તો દુઃખોપાર્જિત દ્રવ્યના ઠગવ્યયે પણ સામાની ખોડ ભૂલાવ્યા વિના જંપે નહિ ! અન્નવસ્ત્રાદિ ઘરમાં પોતે જ વસાવ્યાં હોવા છતાં એનો ઉપયોગનો સંપૂર્ણ અધિકાર તો સ્ત્રી જ કરે. ખાવું હોય તે ખાય, પીવું હોય તે પીવે, વાપરવું હોય તે અને તેમ વાપરે ! પહેરવું હોય તે અને તેમ પહેરેઓઢે ! પોતાને પણ રોટલો એ કરી દે તે જ ખાય ! આ ઉત્તમ કુલના પુરુષોએ કુલબાળાને સોંપેલી સ્વતંત્રતા કોઇયા છાતી છે ! આ સામાન્ય સ્વતંત્રતા છે ! કુલબાળાને એટલું સ્વાતંત્ર સોંપ્યા છતાંય સ્ત્રી સ્વભાવાનુસાર એ પાલકસ્વામી ઉપર પણ ક્વચિત્ ધુંવાંકુંવાં થાય તોય કુળમર્યાદાને જાણવાવાલા કુલીન પુરુષો સહી જ લ્યે ! એ દરેક શું સ્ત્રીઓની પરતંત્રતા છે કે જેથી આજે ભોળી અબળાઓને સ્વચ્છંદી બનાવવા વાસ્તવિક સ્વાતંત્ર્યના ભોગે કૃત્રિમ સ્વાતંત્ર્ય એની સામે ખડું કરાય છે ?　　(ચાલુ)

લેખકઃ-મો. દ. ચોકસી.

સેવક કિમ અવગણીએ ?

ઓગણીશમા તીર્થંપતિની વાત જ અનેરી છે. અવસર્પિણી કાળનું ભલે એ એક આશ્ચર્ય લેખાય છતાં શ્રી મલ્લિજિનના જીવન પ્રતિ મીટ માંડતાં મન કોઇ અનોખા વિચારપ્રદેશમાં ઊતરી પડે છે. દેહ નારી-જાતનો હોવા છતાં, સાધનાની દૃષ્ટિએ સર્વથી અધિકું કરી દેખાડે છે. કૈવલ્યપ્રાપ્તિમાં પ્રથમ જિન જેવાને વર્ષના વ્હાણા વાયા, અંતિમ જિનને તો એક બે નહિ પણ સાડાબાર વર્ષ જેટલો લાંબો કાળ અને ઉપસર્ગોની હારમાળા ! અરે બાળબ્રહ્મચારી એવા અરિષ્ટનેમિને પણ પાંચ પચીસ નહિં પણ ચોપન દિવસ વ્યતીત કરવા પડ્યા, ત્યારે આ ભગવતીને શક્તિનાં અવતારને માત્ર ગણત્રીના કલાક એકાદો દિવસ પણ નહીં ! મધ્યાહ્ને દીક્ષા તરત જ મનઃપર્યવ જ્ઞાન અને સંધ્યાકાળના ઓળા ઊતરે તે પૂર્વે તો અનુપમ એવા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ. ઉપસર્ગ કે પરિષહનું નામ ન મળે. જેમ આમાં વિલક્ષણતાની અવધિ છે તેમ એ દ્વારા સ્ત્રીજાતિનું અનુપમ સન્માન પણ છે. નારીજાતિના ગૌરવને સબળ ઉદાહરણરૂપ બનાવ છે. જૈન ધર્મમાં ઇતર સંપ્રદાય માફક પુરુષ કે સ્ત્રી જાતિમાં ઉચ્ચ-નીચના ભેદ પાડેલા દૃષ્ટિગોચર નથી થતાં તેમ કેવળ નારીજાતિને ઊતારી પાડવાની એકાંગી વાત પણ જોવા નથી મળતી. આત્માને જ જ્યાં મુખ્યપણે જોવાનો ત્યાં એ પ્રકારના ભેદ સંભવી પણ ન શકે. બાકી ગુણદોષની ચર્ચા સમયે સ્વભાવ પ્રતિ નજર રાખી અલબત્ત વિવિધ પ્રકારનું વર્ણન કરાયેલ જોવા મળે છે. જેમ નર્કની ખાણ કે મુક્તિરૂપી દ્વારની અર્ગલાના વિશેષણ નયનપથમાં આવે છે તેમ રત્નકુક્ષી અને ભગવતી કે મહાસતીના ઉલ્લેખો પણ આવે છે જ. એ જાતિ માટે સાતમી નર્કના દ્વાર કાયમને માટે બંધ કરી શાસ્ત્રકારોએ પણ સાથેસાથ એ રત્નગર્ભાનું મહત્ત્વ વધાર્યું છે. મલ્લિકુમારીરૂપે અવતરી, જે કાર્ય કરી બતાવ્યું એથી તો એ મહત્તા ઓર દીપી નીકળી છે.

તપ કરવામાં માયા કરી અને નારી અવતાર પામ્યા, પણ એ અવતારમાં સુવર્ણ પુતળીના દૃષ્ટાંતે પ્રબળ ને પ્રખર, કામી ને વિલાસપ્રિય રાજવીઓને એવો તો બોધપાઠ આપ્યો કે-તરવારો ખેંચી, હજારોના જાનની આહુતી ધરવા આવેલા તેઓ એક લોહીનું ટીપું પાડ્યા વિના પાછા સીધાવ્યા અને સંયમપંથના પથિકો બન્યા. એ કાળનું એ દૃષ્ટાન્ત આજે પણ એટલું જીવંત ને લાભદાયી છે. એ મૂક પુતળીએ, જે અનોખા ને ગૂઢ રહસ્યની પિછાન કરાવીને મુમુક્ષુ આત્માના રુંવા ખડા કરે તેવી છે. આ સ્તવનમાં પણ અધ્યાત્મમાર્ગના મુસાફરને ભગવાન મલ્લિજિન મૂકપણે જ સંદેશ આપે છે. સ્તવનમાં પ્રશ્ન શરૂ થાય છે અને જાણે પ્રભુશ્રીના સ્વરૂપ પરથી જ એનો ઉત્તર મળી જાય છે. ઓગણીશમા તીર્થંપતિ પોતે કંઈ જવાબ દેતા જણાતા નથી, છતાં સ્તવનકારની ગૂંથણીમાં-એમના મૌનમાંથી જ કરેલ પ્રશ્નનો

ઉત્તર અઢાર દોષ કેવી રીતે દૂર થયા? દોષ નષ્ટ પામતા કયા ગુણ બાઝ્યા? એ વર્ણનમાંથી જડી આવે છે.

સમયાનુકૂળ આટલી લાંબી પ્રસ્તાવના પછી ચાલુ વિષયને સ્પર્શતાં સેવક કેમ અવગણીયે? એ પ્રથમ લીંટી પર ધ્યાન જાય છે.

હે મલ્લિનાથ પરમેશ્વર! કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનરૂપી અનુપમ લક્ષ્મી પામીને આ સેવક કે જેનો આશાદેવી અત્યંત આદર કરે છે એની આપ ઉપેક્ષા કેમ કરો છો? આમ સહજ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. અરે ભૂલ્યો! આ પ્રશ્ન જ આપને કરવો અસ્થાને છે. એ તો દીવા જેવી વાત છે કે આપે નિર્લોભતારૂપી ખીલી મારી આશાનું મુખ જ કાયમને માટે જડી દીધું છે. માત્ર દુન્યવી આશાનું જ નહીં પણ બારમું ગુણસ્થાનક મેળવી ખૂદ સર્વ મુમુક્ષુ જીવોને અતિ વલ્લભ એવી મુક્તિ-લલનાની વાંછા પણ ત્યજી દીધી છે. ત્યાં પછી સેવક પ્રતિ દાક્ષિણ્યતા કેવી? આપ સાહેબના જીવન પ્રતિ મીંટ માંડું છું ત્યારે સહજ સમજાય છે કે આપે 'તલ ને ખોળ' અથવા તો 'દૂધ ને પાણી' જુદા કરવામાં સંપૂર્ણ ચતુરાઇ વાપરી છે અથવા તો હેય, જ્ઞેય ને ઉપાદેયનો યથાર્થપણે અમલ કર્યો છે.

૧. અનાદિકાળથી મોહરાજાએ જે આચ્છાદિત કરી મેલ્યું હતું તે. જ્ઞાનસ્વરૂપ આપે પૂર્ણપણે હસ્તગત કરી લીધું. એથી પેલી અજ્ઞાનદશા રિસાઈ બેઠી છે? પણ આપ હવે ઓછી જ એની ચિંતા કરવાના કે રાવ સાંભળવાના.

૨. આગમધરોએ ચાર અવસ્થા બતાવી છે. સંસારી જીવોને નિદ્રા તથા સ્વપ્ન એ બે અવસ્થા. તેરમે ગુણસ્થાનકે ભવ્યત્વના પરિપાકકાળે એ બે નષ્ટ થતાં ત્રીજી જાગ્રત અવસ્થા હોય અને ચૌદમા ગુણસ્થાનકના પ્રાંતભાગે મુક્તિગમનકાળે ચોથી ઉજાગર-દશા. આપે જ્યાં એ મેળવી કે પેલી બાપડીઓ ભાગી ગઈ—રીસાઇ ગઇ; પણ એમને કયાં ખબર છે કે આપ હવે મનામણા કરવા હરગીજ જનાર નથી.

૩. લાંબા કાળથી પલ્લો પકડી બેઠેલી મિથ્યામતિ યાને મિથ્યાબુદ્ધિને કાંડું પકડીને આત્મરૂપી ઘરમાંથી પાણીચું આપ્યું અને સમકિત યાને સમ્યગ્મતિરૂપી સુંદરીને આદરપૂર્વક ઘરની પટરાણી બનાવી.

૪. કષાયના સાથીદારો નોકષાયને તો હાથીની પાછળ જેમ કુતરા હાઉં હાઉં કરે તેવા નકામા કરી મેલ્યા! ક્ષપકશ્રેણીરૂપ ગજની પીઠ પર બેઠેલા આપે એ તરફ જરા નજર સરખી પણ ન કીધી.

૫. ચારિત્રમોહનીય કર્મના બે સૂત્રધારો—ભવરૂપી બીજના ઉત્પાદકો રાગ અને દ્વેષ અને એ ઉભયની સાથે એકમેક બનેલ અવિરતિરૂપી ડાકિની માતા. જ્યાં વીતરાગતાના પગલા થતાં ભાળ્યા કે રફુચક્કર થયાં

૬. ત્રણ વેદને લગતા અભિલાષ, આપે જ્યાં ચાર અનંત સાધ્યા અર્થાત્ અનંતજ્ઞાન અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર ને અનંતવીર્ય મેળવ્યા ત્યાં આપોઆપ હવામાં ઉડી ગયા. નિરભિલાષીપણું સહજ લાધ્યું.

૭. અભયદાનના દેનારા એવા આપ પાસે અંતરાયકર્મ કે એના પાંચ પ્રકારો ટકી પણ કેવી રીતે શકે? તીર્થંકરપદવીની પ્રાપ્તિ થતાં જ ચાર ઘાતીઆ કર્મોનો બોર-

સંગ્રાહકઃ—મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

વિચાર-પુષ્પો

(૧) હે સર્વશક્તિમાન! તું મારા હૃદયમાં વાસ કરે છે. તારા તેજથી મારી સૂતેલી વાણીને જાગ્રત કરે છે. મારા હાથ, પગ, કાન, ત્વચા વિગેરે અન્ય પ્રાણોમાં પ્રાણ રેડે છે એવા હે વીર ભગવાન! તને મારા હજારો વંદન હોજો.

(૨) આત્માની પ્રાપ્તિ હમેશાં સત્યથી, તપથી, સારી અથવા સંપૂર્ણ (રીતે પ્રાપ્ત કરેલા) જ્ઞાનથી અને બ્રહ્મચર્યથી થાય છે. પોતાના અંતઃકરણમાં નિષ્કલંક અને પ્રકાશમય સ્વરૂપમાં રહેનારા આત્માને પાપ રહિત થયેલા પ્રયત્નશીલ લોકો જોઇ શકે છે.

(૩) સત્યનો જ જય થાય છે. અસત્યનો જય થતો નથી. જે માર્ગે કૃતાર્થ થએલા મુનિઓ જાય છે અને જે માર્ગ પર સત્યનું તે પરમ નિધાન રહે છે, તે દેવોનો માર્ગ સત્યવડે જ આપણે માટે ખુલ્લો થાય છે.

(૪) દુઃખથી જે દુઃખી ન થાય, સુખની ઇચ્છા ન રાખે અને જે રાગ, ભય અને ક્રોધથી રહિત હોય તે સ્થિરબુધ્ધિ મુનિ કહેવાય છે.

(૫) વિષયોનું ચિંતવન કરનાર પુરુષને તેને વિષે આસક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, આસક્તિમાંથી કામના થાય છે અને કામનામાંથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે.

(૬) ક્રોધમાંથી મૂઢતા પેદા થાય છે, મૂઢતામાંથી ભાન ભૂલાય છે, ને ભાન જવાથી જ્ઞાનનો નાશ થાય છે. અને જેના જ્ઞાનનો નાશ થયો તે મુએલા સમાન છે.

(૭) પણ જેનું મન પોતાના કાબૂમાં છે અને જેની ઇન્દ્રિયો રાગદ્વેષ રહિત હોઇ તેને વશ વર્તે છે તે મનુષ્ય ઇન્દ્રિઓનો વ્યાપાર ચલાવતો છતો ચિત્તની પ્રસન્નતા મેળવે છે.

ઢૂંઠો થઈ ગયો અને અઘાતી કર્મો તો રાંકડા બની ગયા! બિચારા મરવાના વાંકે જીવી રહ્યા!

ટૂંકમાં કહીયે તો આપે અઢારે દૂષણનો સર્વથા અંત આણ્યો. આત્મામાંથી મહાત્મા પદ મેળવ્યું અને એને કાયમને માટે પરમાત્મા પદમાં ફેરવી નાંખ્યું. આપ સાહેબના મૌનમાં મુમુક્ષુ આત્માને એ જ ઇશારો પેલી કનક પૂતળીના ઉદાહરણ સમાન જણાય છે.

એ અઢાર દૂષણવર્જિત તનુ,
  મુનિજન વૃંદે ગાયા;
અવિરતિ રૂપક દોષનિરૂપણ,
  નિર્દૂષણ મન ભાયા હો મલ્લિજિન.
ઇણવિધ પરખી, મન વીસરામી
  જિનવર ગુણ જે ગાવે;
દીનબંધુની મહેર નજરથી,
  આનંદઘન પદ પાવે-હો મલ્લિજિન.

સ્તવનની ઉપરની છેલ્લી બે કડીયો કેવું સુંદરસરનું ધ્યાન રજુ કરે છે! મુમુક્ષુ આત્મા, અધ્યાત્મરસિક જીવડો! એમાં પોતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવે છે.

સેવકની અવગણના ન જ હોઈ શકે—વીતરાગના માર્ગમાં સેવક શેઠ બની જાય અર્થાત સેવ્ય-સેવક જેવો ભાવ રહેવા જ ન પામે પણ—

જ્યાં સુધી અઢાર દૂષણ ઉભા છે ત્યાં સુધી અવગણના થવાની જ.

(૮) ચિત્ત પ્રસન્નતાથી આનાં બધાં દુઃખો ટળે છે અને પ્રસન્નતા પામેલાની બુધ્ધિ તરત જ સ્થિર થાય છે.

(૯) જે આત્માને સમત્વ નથી તેને વિવેક નથી, તેને ભક્તિ નથી, અને જેને ભક્તિ નથી તેને શાન્તિ નથી, અને જ્યાં શાન્તિ નથી ત્યાં સુખ ક્યાંથી હોય ?

(૧૦) વિષયોમાં ભટકતી ઇન્દ્રિયોની પાછળ જેનું મન દોડી જાય છે, તેનું મન વાયુ જેમ નૌકાને પાણીમાં તાણી લઇ જાય છે તેમ તેની બુધ્ધિને ગમે ત્યાં તાણી લઇ જાય છે.

(૧૧) તેથી હે મહાનુભાવો ! જેની ઇન્દ્રિયો ચોમેર વિષયોમાંથી નીકળીને પોતાના વશમાં આવી ગયેલી હોય છે તેની બુદ્ધિ સ્થિર થાય છે.

(૧૨) નદીઓના પ્રવેશથી ભરાતો છતાં સમુદ્ર જેમ અચળ રહે છે તેમ જે મનુષ્યને વિષે સંસારના ભોગો શમી જાય છે તે જ શાન્તિ પામે છે; નહિ કે કામનાવાળો મનુષ્ય.

(૧૩) બધી કામનાઓને છોડી જે પુરુષ ઇચ્છા, મમતા અને અહંકાર રહિત થઇ વિચરે છે તે જ શાન્તિ પામે છે.

(૧૪) ધર્મનું આચરણ કરો. અધર્મનું નહિ. સત્ય બોલો, અસત્ય નહિ. દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખો, ટુંકી નહિં. ઉંચી દૃષ્ટિ રાખો, નીચી નહિ.

(૧૫) હિંસા ન કરવી, સત્ય બોલવું, ચોરી ન કરવી, પવિત્રપણે પાલન કરવું, ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખવી "अहिंसा परमो धर्मः" તે વાક્ય ખાસ ઉચ્ચારવું.

(૧૬) હિંસા ન કરવી, સત્ય બોલવું, ચોરી ન કરવી વિષયેચ્છા ન કરવી, ક્રોધ ન કરવો, લોભ ન કરવો; પણ જગતનાં પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ કરવું તે શ્રેયસ્કર છે. દયાધર્મનો તે દરેકમાં સમાવેશ છે.

(૧૭) જે કરોડો ગ્રન્થોમાં કહેલું, જૈન આગમોમાં કહેલું તે ખરેખર આત્માર્થીને લાભદાયક છે. જૈન આગમોનો અભ્યાસ ખાસ કરવો, તેમાંથી કાંઇ ને કાંઇ મળી આવે. જાણવાનું મળે તેમાંથી ચિંતવન કરવું, મનન કરવું. તેમાંથી ધર્મનું રહસ્ય સાંભળો અને સાંભળીને હૃદયમાં ઉતારો. તે એ કે જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું.

(૧૮) **હે મૂર્ખ** ! ધનપ્રાપ્તિની તૃષ્ણાં ત્યાગ કર. સદ્બુધ્ધિ કરી મનને તૃષ્ણા રહિત ક પોતાનાં કર્મે કરીને જે કાંઇ ધન પ્રાપ્ત થ તેથી તારા ચિત્તને પ્રસન્ન રાખ.

(૧૯) **હે ચેતન**, ધન અનર્થકારક છે એ નિરન્તર ભાવના કર. તેમાં ખરેખર જરાયે સુખ નથી. ધનવાનોને પુત્રથી પણ બીવું પડે છે. આ રીત સર્વત્ર જાણીતી છે.

(૨૦) કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહનો ત્યાગ કરી હું કોણ છું ? એનો વિચાર કર. જે આત્મજ્ઞાન વિનાના મૂઢ છે તે નરકમાં પડી સબડે છે.

(૨૧) કમલપત્ર પરના પાણીની માફક જીવતર અતિશય ચપળ છે. વ્યાધિ અને અભિમાનથી ઘેરાયેલો આત્મા અને શોકથી ભરેલો આ સર્વ સંસાર છે એમ જાણ.

(૨૨) વિપત્તિઓ સાચી વિપત્તિ નથી અને સંપત્તિ સાચી સંપત્તિ નથી. પ્રભુનું ભજન કરવું, ગુણગાન ગાવું તે શ્રેયસ્કર છે.

(૨૩) અહો, આ પૃથ્વી ઉપર ઉન્મત્ત હાથીઓના કુંભસ્થળને તોડી પાડનારા શૂરવીરો છે.

શ્રી કનૈયાલાલ જગજીવન રાવળ B. A.

સદ્‌વૃત્તિ.

સદ્‌વૃત્તિ એટલે મનનું સારું વલણ. મનમાં ઉદ્‌ભવતી ઇચ્છાઓનો કલ્યાણકારી અને પવિત્ર માર્ગ એટલે સદ્‌વૃત્તિ. આખું જગત સદ્‌વૃત્તિથી જ ટકી રહ્યું છે, તે વગર ઘેર, ગામ, દેશ, જગતનો નિભાવ થવો અશકયવત જ છે. આજના જગતની હયાતી બતાવે છે કે સદ્‌વૃત્તિવાળા મહાન્ આત્માઓ, સજ્જનો, મહાપુરુષો વગેરે જગત ઉપરથી અદૃશ્ય નથી થયા. સમસ્ત વિશ્વ આ સદ્‌વૃત્તિની સુખરૂપ રચનાથી જ આગળ અને આગળ પ્રગતિ સાધી રહ્યું છે. ઈતિહાસને પાને નોધાયેલા, અમર બનેલા, મહાપુરુષોમાં સદ્‌વૃત્તિ ન હતી એમ કોણ કહી શકશે? આર્યાવર્તની પુરાણા કાળની સાધ્વી, પતિવ્રતા, સદાચરણશીલ સ્ત્રીઓમાં સદ્‌વૃત્તિનું શોણિત ઘોડાપૂર વેગે ઉછળતું હતું. તેમનાં જીવનમાં સત્યનિષ્ઠા, ઉદારદિલી, ન્યાયપ્રિયતા, વિશુદ્ધ પ્રેમ ભાવના છલબલ છલકતાં હતાં. તે ચાર તત્ત્વોને અનુકૂળ તેમના જીવન-નિર્માણ થયેલાં. આ માર્ગેથી તેઓ જરા પણ પદચ્યુત નથી થયા એ શંકા વગરની વાત છે.

(૨૪) સ્ત્રીઓને કામની ઇચ્છાઓમાં સંતોષ થતો નથી, તેથી સ્ત્રીઓમાં જે વિરક્તપણું રાખે તે પુરુષ ઉત્તમ કહેવાય છે.

(૨૫) પ્રાણી પ્રાય અધિક પરિગ્રહને માટે આરંભ કરે છે, અને તે પ્રાણીને નિશ્ચે કરીને દુઃખની ખાણરૂપ થાય છે, તેથી પરિગ્રહની અલ્પતા કરવી જોઇએ. (ચાલુ)

સત્પાત્ર કોણ? કુળવાન હોય તે નહિ; આ તો લોકમાન્યતા, રૂઢિનું વેણ છે, જે સર્વત્ર અને સર્વથા સ્વીકારવા પાત્ર નથી હોતું. પણ ખરો સુપાત્ર તો સદ્‌ગુણનો જે ભંડાર હોય, જેની સદ્‌વૃત્તિની પવિત્રતા અને પ્રકાશ ઊડીને આંખે વળગે તેવાં હોય તે જ છે. માણસની કુલીનતા કે ગૃહસ્થાઈના લક્ષણ નથી ધનસંપત્તિમાં, નથી સત્તા અધિકારમાં, નથી વિદ્યા પાંડિત્યમાં કે નથી કુળગોત્રમાં; પણ તેના મૂળબીજ તો સદ્‌વૃત્તિમાં જ સાંપડશે.

સત્ય-મહાસત્ય અંતિમ સત્યમાંથી જગતનો જન્મ થયો અને તે સત્ય પામવાને આપણે રાતદિ' મથામણ કરીએ છીએ: આ સત્ય ઉપર સદ્‌વૃત્તિનો પાયો છે. ઉદારતા ઉપર તેનો આધાર છે. ઉદારવૃત્તિ થવી કે ઉદારતા બતાવવી એ બહુ કપરું કામ છે, સહેલું નથી. સામાન્ય સાદી વાત કે બીનામાં પણ આપણે ન્યાયની તુલા જાળવી શકતા નથી. પક્ષપાત કર્યા વગર આપણું મન અટકતું નથી. પ્રેમ તો આપણે આપણા સ્વાર્થ માટે, ધન માટે, કીર્તિ માટે કે સત્તા માટે જ વાપરીએ છીએ! પણ આ યોગ્ય નથી. સદ્‌વૃત્તિ હોય ત્યાં પ્રેમનો ઉચ્ચ આશય દૃષ્ટિગોચર થાય જ.

જે માણસ ઊંચા વિચાર, ભાવના, આચરણ અને કર્તવ્ય માટે પોતાનું જીવન સમર્પે, સર્વસ્વનો ત્યાગ કરે, તે જ સદ્‌વૃત્તિવાળો છે, એવી એની કસોટી છે. ઉદારતા

અને પ્રેમમાં સદ્‌વૃત્તિ આચારરૂપે પ્રત્યક્ષ થાય છે જેનામાં સદ્‌વૃત્તિના પાતાળકૂવાની સરવાણીઓ ફૂટે છે તે સદ્‌વૃત્તિ પ્રમાણે જ આચરણ કરવા પ્રેરાય છે. તેને લાભ અલાભ, જય અજય, લોકોની સ્તુતિ કે નિંદાની મુદ્દલ પરવા નથી. લોકોની તાળીઓનો ગડગડાટ તેનું ધ્યેયબિન્દુ નથી; પણ અંતઃકરણના નાદને વશ રહેવું તે છે.

જેનામાં સદ્‌વૃત્તિ છે તે માણસો મન, કર્મ અને વાણી ત્રણેમાં સરખી રીતે કલ્યાણમય અમૃતથી ભરેલાં હોય છે. તેમની ઉપકારવૃત્તિ, પરમાર્થવૃત્તિ, લોકોની સેવામાં નિમગ્ન બની રહે છે અને લોકોને પ્રસન્ન કરે છે. તે પારકાનાં છિદ્રોને નાના રાઈના દાણા જેવડા કરે છે. બલ્કે છિદ્રો તરફ ધ્યાન આપતા જ નથી. તે પારકાના ગુણોને પર્વત જેવડા કરી બતાવે છે.

સદ્‌વૃત્તિએ એક વાર મનમાં વાસ કર્યો કે પછી એ ખસતી નથી; તે કદી વિસારે પડતી નથી. તે બીજાને પ્રાણ–ચેતન આપે છે. સદ્‌વૃત્તિ એટલે મનુષ્યનો અમર દૈવી અંશ. જગતમાં વિશ્વાસ પ્રસરાવનારું તે એકમાત્ર તત્ત્વ છે, શક્તિ છે, કળ છે. મનની મલિનતા ધોઈને સાફ કરી નાખો, દુર્ગુણોને જડમૂળથી ઉખેડી નાખો, વક્રદષ્ટિનો–દોષદષ્ટિનો સદંતર ત્યાગ કરો, જગતની ઉજળી બાજુ હમેશાં જોવા યત્ન કરો, મનની સંકુચિતતા, સ્વાર્થાંધતા, ઇર્ષ્યાખોરીના અસુરને દેશનિકાલ કરો, એટલે તરત સદ્‌વૃત્તિના દિવ્ય ફિરસ્તાનો પરિચય–સાક્ષાત્કાર–આપોઆપ જ થશે. મનમાં રજમાત્ર પણ દુષ્ટતા ઘર કરી ગઈ તો સદ્‌વૃત્તિનો સગડ પણ મળવો મુશ્કેલ છે, કારણ ત્યાં વિશ્વાસનું પ્રફુલ્લિત, નિર્ભય, વાતાવરણ જ જામતું નથી. સારી વૃત્તિવાળા માણસનો જ સૌ ઇતબાર કરે છે. તેના આગળ તેઓ હૃદયના કબાટ ઉઘાડે છે. તેને જ જીવનનાં અમૂલ્ય કિંમતી રત્ન જવાહિરો સોંપે છે. આમ જીવનના વ્યવહારના કાર્યોમાં વિશ્વાસની ખાસ જરૂર ડગલે ને પગલે જણાય છે. જો અવિશ્વાસની ગંધ ફોરે તો ત્યાં વહેમના વમળો ઘૂમરી ખાઇને ઘૂમી વળે છે અને સર્વત્ર શંકાની દૃષ્ટિઓના ઉંદરડા દોડાદોડ મચાવી મૂકે છે.

સદ્‌વૃત્તિવાળો જીવનની સ્પર્ધામાં પહેલો આવે છે અને જીવે છે; તે જ સ્નેહ અને માન ખાટી જાય છે; જીવનકાર્ય સફળતાથી બજાવી જાય છે; અને જગતને પોતા ઉપરથી કંઈ બોધપાઠ ભણાવતો જાય છે. સદ્‌વૃત્તિવાળો માણસ આદર્શ–અરિસો–ગણાય છે. તેનામાંથી પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન મળી રહે છે. લોકો એની વીરપૂજા તરફ ઢળે છે.

બુદ્ધિથી જ જીત મળે છે એવું નથી. બુદ્ધિવાન સામાનો પ્રેમ જીતી શકતો નથી. બુદ્ધિ–બુદ્ધિકુશળતા–એ મનની કસરત છે. પણ સદ્‌વૃત્તિનો પ્રેમ મેળવનાર જાદૂઈ ચીજ છે. કુશળતાને લોકો 'વાહ ! વાહ !' થી વધાવશે, પણ સદ્‌વૃત્તિવાળાના તો તેઓ જીવનભર ગુલામ થઈ રહેવા તૈયાર બને છે. બુદ્ધિ, વિદ્યા, કુશળતા, ધનસંચય, પાંડિત્ય, સત્તા વગેરે સદ્‌વૃત્તિ વગરનાં લૂલાં પાંગળાં છે; સદ્‌વૃત્તિ હોય તો જ એ સૌ શોભે છે અને જગતને લાભરૂપ છે.

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી—

પરમાત્માનું આધિરાજ્ય.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૦૨ થી શરૂ.]

વિદ્રેપ–નીતિનો અમલ શત્રુઓને ઉદ્દેશીને જ કોઇવાર ઇષ્ટ થઇ પડે છે. શત્રુપક્ષ સંક્ષોભજન્ય નિર્બળ સ્થિતિમાં હોય તો વિદ્રેપ–નીતિથી શત્રુપક્ષને પરાસ્ત કરવાનું કાર્ય અત્યંત સુકર થઇ પડે છે. ધાર્મિક દૃષ્ટિએ આ નીતિ માનપ્રદ નથી ગણાતી. સાંસારિક મહત્ત્વાકાંક્ષાઓને ભોગે સંખ્યાબંધ આત્માઓનાં ભાવિ શ્રેયમાં આ નીતિથી અંતરાયભૂત થાય છે અને એ રીતે આ નીતિ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ અનિચ્છનીય છે. શત્રુના દેશમાં અરાજકતાની સ્થિતિ–અશાંતિ ઉત્પન્ન કરી વિજય મેળવવો એ ધર્મ–દૃષ્ટિએ માન્ય ઠરતું નથી.

મિત્રો કે આશ્રિતોના સંબંધમાં ભેદ–નીતિ અખત્યાર કરવી એ તો અન્યાયની પરાકાષ્ઠારૂપ છે. સુરાજ્યમાં બધાં ઇષ્ટ રાજકીય તત્ત્વોનો સુમેળ હોય છે. સુરાજ્યમાં કુસંપરૂપી વિઘાતક તત્ત્વને કદાપિ સ્થાન ન જ હોય. સમસ્ત પ્રજાનાં કલ્યાણમાં જ દરેક પ્રજાજનનું હિત રહેલું છે એમ પ્રજાજનો યથાર્થ રીતે સમજી જાય એટલે ભેદ–નીતિ વધુ વખત ટકી શકતી નથી.

રાજ્ય કે સત્તાવાળાઓનાં ગૌરવને જોઇએ તે કરતાં વિશેષ મહત્ત્વ આપવું એ પણ એક મહાન દોષ છે. સત્તાવાળાઓનાં ગૌરવના અસત્ય સિદ્ધાન્તનું પાલન કરવા નિમિત્તે જો તેમના દોષને ઢાકવામાં આવે કે એ દોષોનો ખોટો બચાવ પણ થાય તો પ્રજા અને રાજા વચ્ચેનો સંબંધ બગડવાનો ઘણો જ સંભવ રહે છે. કોઈ પણ રાજ્યે કોઇ જાતનો મહાદોષ કરનાર સત્તાવાળાના સબંધમાં લેશ પણ ઉપેક્ષા ન કરવી જોઇએ. એમ કરવાથી રાજ્યની સ્થિરતા વધે છે. પ્રજાજનોમાં સંતોષ વ્યક્ત થાય છે, જે દોષ થયો હોય તેનું ઉન્મૂલન–સત્વ નિરાકરણ કરવાથી જ પ્રજાજનો શાન્ત થાય અને પ્રજાજનો અંતરથી રાજ્ય સાથે વિશેષ સહકાર પણ કરે. કાયદો અને વ્યવસ્થાનાં પાલનથી દેશમાં સર્વત્ર શાન્તિ ફેલાય છે. પ્રજાની સુખસંપત્તિ અનેક રીતે વધે છે.

પોતાના દોષોનું યથાયોગ્ય નિરીક્ષણ કરવું, એ આત્મસુધારણાનો એક પ્રધાન માર્ગ છે. દોષોનું નિરીક્ષણ બીજાઓની સુધારણા માટે ઇષ્ટ નથી. બીજાઓને પોતાના દોષ સ્વયમેવ જણાઇ આવે તે માટે બોધ કરતાં આચરણરૂપ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાન્ત વિશેષ ઉપયુક્ત થઈ પડે છે. દૃષ્ટાન્તથી દોષનું યથાર્થ નિરીક્ષણ થતાં, ઘણા મનુષ્યો આત્મસુધારણાને પંથે પળે છે. કોઇ મનુષ્યને ક્રોધપૂર્વક કે તિરસ્કારથી બોધ આપવાથી કશુંયે વળતું નથી. ગંભીર વિચાર અને બુદ્ધિપૂર્વક અપાયલો ઉપદેશ જ ફલદાયી બને છે.

જીવનમાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં પ્રવર્તમાન અનિષ્ટોનું નિવારણ કરવામાં, આધ્યાત્મિક પ્રભાવ સર્વથી વિશેષ કાર્યસાધક ઉપાય છે એમ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે માલૂમ પડે છે. આધ્યાત્મિક પ્રભાવથી જ મહાપાપીઓ અને ચારિત્રભ્રષ્ટ મનુષ્યોની વાસ્તવિક સુધારણા કરી શકાય છે. સખત કાયદાઓના અમલથી ભયંકર ગુન્હાઓનું પ્રમાણ ભાગ્યે જ ઘટે છે. ગુન્હેગાર ગણાતાં સ્ત્રી–પુરુષોના જામીન લેવા વિગેરે પાપનિવારક મનાતી રીતિઓનું પરિણામ ભાગ્યે જ ચિરસ્થાયી નીવડે છે. કાયદા આદિના ભયનો લોપ થતાં, પાપીની પાપવૃત્તિ અત્યંત સતેજ થાય છે. તેનું પાપ–કાર્ય પાછું ચાલુ થાય છે.

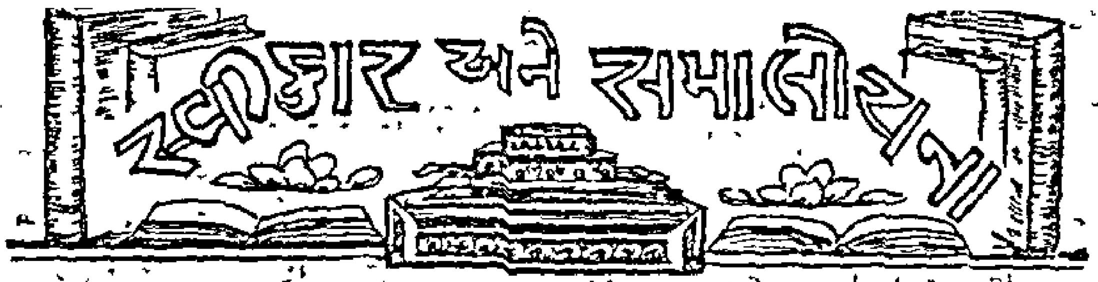
એક વખતના નીતિમાન અને ચારિત્રશીલ મનુષ્યો અનીતિમાન અને ચારિત્રભ્રષ્ટ બને એનાં

કારણો તપાસતાં નીતિનો સિદ્ધાન્ત સર્વત્ર કેવી રીતે પ્રવર્ત્તે છે તેનો કંઇક ભાસ આવી શકે છે. નૈતિક શિક્ષણથી કોઇ પણ પાપી મનુષ્યની સુધારણા થઇ શકે એમ પ્રતિત થાય છે. જે કારોબારી તંત્રમાં નૈતિક શિક્ષણને સ્થાન જ ન હોય અથવા જે કારોબારી તંત્રથી નીતિમાન મનુષ્યો ગુન્હેગાર બને છે તે કારોબારી તંત્ર સાવ નિરર્થક છે એમ કહી શકાય. એવાં તંત્રને કારોબારી તંત્ર ન કહીએ તો પણ ચાલે. નીતિના ઉચ્ચ સિદ્ધાન્તોનું યોગ્ય શિક્ષણ ગુન્હેગારોને મળવું જોઇએ. જે શાસનમાં ગુન્હેગારોને ઉચ્ચ પ્રતિનું નીતિશિક્ષણ નથી મળી શકતું તે શાસન દુઃશાસનરૂપ બની જાય છે. ગુન્હેગારો સ્વલ્પ દ્રવ્યાર્જન કરી શકે એવું કોઇ પ્રકારનું ઔદ્યોગિક શિક્ષણ આપ્યાથી પાપ–વૃત્તિ સર્વથા નિર્મૂળ નથી થતી. મનુષ્ય નીતિના સિદ્ધાન્તથી ઓતપ્રોત થઈ જાય, તેની રગેરગમાં નીતિનો સિદ્ધાન્ત વ્યાપી રહે તો જ મનુષ્ય અનીતિથી પર થાય છે. ગુન્હેગારોને ભય માત્ર શિક્ષાનો જ હોય છે. આથી પોતાનો ગુન્હો ન પકડાય તે માટે તેઓ બને તેટલા સાવચેત રહે છે. ગુન્હો ઢાંકવા માટે અનેક કાળાંધોળાં પણ કરે છે. શિક્ષાના ભયથી આ રીતે કોઈ ઇષ્ટ પરિણામ નથી આવતું. ગુન્હેગાર ઊલટો વિશેષ ગુન્હેગાર બને છે.

પાપીઓની સુધારણા માટે ધર્મ–શિક્ષણ અત્યંત આવશ્યક છે. આથી દરેક રાજ્યે ગુન્હેગારોને માટે ધર્મ–શિક્ષણનો યથાયોગ્ય પ્રબંધ કરવો ઘટે છે. ધર્મશિક્ષણથી આત્માનું સત્ય સ્વરૂપ સમજાય છે. આધ્યાત્મિક નિયમોની ઉપેક્ષારૂપ પાપનાં સંભવનીય અનિષ્ટ પરિણામોનો ગુન્હેગારને ખ્યાલ આવે છે. ગુન્હેગારોને યથાયોગ્ય ધર્મ–શિક્ષણ આપવામાં પ્રજાની સહાયની કેટલીક વાર અપેક્ષા રહે છે. ધર્મશિક્ષણનાં આ પુણ્યકાર્યમાં યથાયોગ્ય સહાય કરવી એ પ્રજાના નાયકોનું કર્તવ્ય થઇ પડે છે.

કોઇ પ્રવર્ત્તમાન અનિષ્ટનું કોઇ નવીન રીતિથી નિવારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં એ અનિષ્ટનું નિવારણ ભાગ્યે જ થાય છે. કોઇ વાર અનિષ્ટનું નિવારણ કંઇક અંશે થાય છે, તો બીજાં અનિષ્ટોનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રોમાં વ્યાપ્ત રહેલાં અનિષ્ટોનું નિવારણ કરવાના પ્રયત્નો આમ નિરર્થક બને છે. તાત્પર્ય એ કે, અનિષ્ટનું ખરૂં નિવારણ આધ્યાત્મિક સહાયથી પર ન હોઇ શકે. દરેક અનિષ્ટનું વાસ્તવિક નિવારણ આધ્યાત્મિક સહાયથી જ થઇ શકે છે. વિવિધ પ્રકારનાં અનિષ્ટોનાં નિવારણ નિમિત્તે જાતજાતના કાયદાઓ થાય છે. આમ છતાં અનિષ્ટોનું ઉન્મૂલન નથી થતું. અનિષ્ટો એક પછી એક વધે છે. અનિષ્ટોનાં નિવારણ નિમિત્તે થતા કાયદાઓમાં કોઇ પણ પ્રકારની આધ્યાત્મિક પ્રેરણા ન હોવાથી જ આ પ્રમાણે અનિષ્ટો વૃદ્ધિંગત થાય છે. કાયદા બાંધનારાઓ આધ્યાત્મિક પ્રેરણાની ઉપેક્ષા જ કરે છે, કેટલાક એ પ્રેરણા સામે વિરોધ પણ દાખવે છે. કેટલાકમાં ઉચ્ચ પ્રતિની અનુકંપા નથી હોતી. આથી, પ્રેમના સંસ્થાપનરૂપ ભ્રાતૃભાવના દિવ્ય સિદ્ધાન્તનું વિસ્મરણ થાય છે. સામ્યભાવ અને ન્યાયવૃત્તિનું ઉલ્લંઘન થાય છે.

આજના જડવાદીઓ બીજાઓને ન્યાય મળે એમ નથી ઇચ્છતા. પોતાને કે પોતાની જાતિને જ સંપૂર્ણ ન્યાય મળે એવી તેમની ક્ષુદ્ર અને સંકુચિત વૃત્તિ પ્રાયઃ હોય છે. આવા જડવાદીઓથી દુનિયામાં કે કોઇ દેશમાં શાન્તિ સ્થાપી શકાય એ અશક્યવત્ છે. એટલું સારૂં છે કે, જડવાદીઓના મનોભાવ ભાગ્યે જ ફલિત થાય છે, ઊલટું તેમની અન્યાયી મનોવૃત્તિને અનુરૂપ શિક્ષા કુદરત તરફથી વહેલી મોડી જરૂર થાય છે. કુદરતની એ શિક્ષા કદાચ કોઇને દૃષ્ટિગોચર ન પણ થાય. આમ છતાં કુદરત શિક્ષા કરે છે એ તો સર્વથા સત્ય જ છે. કુદરત પાપી મનોભાવોના સંબંધમાં કેવી શિક્ષા કરે છે તે દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા મનુષ્યોને પ્રાયઃ બોધગમ્ય છે, અત્યંત પાપી વિચારોની શિક્ષારૂપે કુદરત જગતને જમીનદોસ્ત પણ કરે છે એ નિઃશંક છે. સર્વ અનિષ્ટોનું

૧. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય—લેખક: શ્રીયુત ધૂમકેતુ પ્રકાશક: જૈનાચાર્ય શ્રી આત્માનંદ શતાબ્દિ સ્મારક ટ્રસ્ટ બોર્ડ તરફથી મંત્રી, શ્રીયુત મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી, મુંબઇ, નં. ૩ તાંબાકાંટો, વોરાનો જુનો માળો,

કોઇ પણ ધર્મનો પ્રચાર તેનો પ્રણેતા કે ધર્માચાર્યમાં સંપૂર્ણ ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, સરસ્વતી, રાજનીતિ અને ધર્મ એ બધાના સુમેળ વગર બની શકતો નથી. વર્તમાનકાળમાં જૈનાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યમાં એ તમામની પૂર્ણતા અને અસાધારણપણું સર્વ હતું. આચાર્યમહારાજમાં ગુજરાતી તરીકે જે દેશાભિમાન, પ્રજાભિધાન હતું કે જે રીતે પોતાના યુગના રાજાઓ, પ્રજાઓ, વિદ્વાનો, સાહિત્યકારો વગેરેને પોતાના અસાધારણ ગુણો અને વિદ્વત્તાથી મહાન બનાવવાના અને પોતાના જીવનમાં મહાન જોવાની તીવ્રાભિલાષાને લીધે સર્વમાન્ય-સર્વદેશીય વિધવિધ પ્રકારનું વિશાળ સાહિત્ય રજૂ કર્યું છે. આચાર્યમહારાજના ચરિત્રો અંગ્રેજી, ગુજરાતી વગેરે અનેક લખાઇ ચૂકેલ હોવા છતાં, શ્રી ધૂમકેતુભાઇની આ નવીન કૃતિમાં ઉમેરો થતો હોવા છતાં, લેખક જૈનેતર હોવા છતાં પોતાના મંતવ્યોમાં કોઈ સ્થળે સાંપ્રદાયિક અંધતા જેમ પ્રવેશવા દીધી નથી તેમ સંપ્રદાયના માનસને આઘાત પહોંચે તેવું પણ કોઇ સ્થળે જોયું નથી. તેથી જ જૈન વિદ્વાનો આ આચાર્ય મહારાજના જીવનચરિત્રને સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં જે બતાવી નથી શકયા, તે શ્રી ધૂમકેતુભાઇ આ ચરિત્ર લખવામાં બતાવી શકયા છે, તેટલું જ નહિ પરંતુ નિષ્પક્ષપાતપણે, સંશોધકબુદ્ધિએ જેમ લખાવું જોઇએ તે રીતે જ આ ચરિત્ર લેખક ભાઇ લખી શકયા છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું ચરિત્ર લખવામાં લેખક મહાશય વસ્તુને સુસંગત રીતે આલેખવામાં જે નિપુણતા, રસસિંચનતા અને ભાવપૂર્ણતા લાવ્યા છે તેમ કોઈ અન્ય લેખક આ રીતે લાવી શકયા હોય તેમ જોઇ શકાતું નથી.

નિવારણ કરી શાન્તિનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવું એ સત્ય રાજકારણનો પ્રધાન ઉદ્દેશ હોય છે. સત્ય રાજકારણનું દૃષ્ટિબિન્દુ સર્વદા વ્યાપક અને જગતને કલ્યાણકારી હોય છે.

જે મનુષ્યોમાં ખરી આંતરિક વિશુદ્ધિ હોય છે તેઓ દરેક સત્કાર્ય ગુપ્ત રીતે જ કરે છે. દંભી મનુષ્યો મહાન્ અને પવિત્ર ગણાવાની લાલસાથી, જે તે સત્કાર્ય જાહેર રીતે કરે છે. જનતાની પ્રશંસા ભાગ્યે જ હાર્દિક હોય છે. એ ક્ષુદ્ર પ્રશંસામાં સુખ કે આનંદ માનવાની ક્ષુદ્ર વૃત્તિથી મુક્તિ આદિ મળે એ સર્વથા અસંભાવ્ય છે. જનતાનાં પ્રમાણપત્રથી કોઇને મુક્તિ મળે એ કોઇ કાળે સંભવિત નથી.

પરમાત્માના અધિરાજ્ય વાંછુકોમાં ઇંદ્રિય-સુખ આદિની લાલસા નથી હોતી. તેઓ ઇંદ્રિય-લાલસાઓનો સર્વથા ઉચ્છેદ કરે છે. ઇંદ્રિયજન્ય લાલસાઓ અને સર્વ પ્રકારનાં ભૌતિક સુખો અશાશ્વત હોવાથી ઇંદ્રિય-લાલસાઓ આદિમાં તેમને કશોયે મોહ નથી થતો. ઇંદ્રિયલાલસાઓનું સ્વરૂપ જ એવું છે કે, એના વ્યામોહથી દુ:ખ જ થાય. ઇંદ્રિય લાલસાઓની સંલગ્નતા સર્વદા દુ:ખદાયી નીવડે છે. આથી એની સંલગ્નતા સર્વથા પરિહાર્ય થઇ પડે છે. સંલગ્નતા તો આત્માની જ હોય. આત્માની દિવ્ય સંલગ્નતા જ પરમ સુખમય અને કલ્યાણકારી છે.

(ચાલુ.)

આચાર્ય મહારાજ તે જમાનાના મહાન્ જ્યોતિર્ધર, મહાન્ સંસ્કૃતિધર, અપૂર્વ વિદ્વત્તા ધરાવનાર, તેમજ જૈનધર્મ કેટલો વિશાળ, ઉદાર અને પ્રાણીમાત્રનું હિત ધરનાર છે તે શ્રી આચાર્ય પ્રભુએ પોતાના જીવનમાં રાજાઓ, પ્રજાઓ, વિદ્વાનો વિગેરેને બતાવી આપ્યું છે. તેથી જ કલિકાલસર્વજ્ઞના બિરુદને સંપૂર્ણ યોગ્ય હતા એ વાત સર્વમાન્ય સિદ્ધ છે. આ જીવનચરિત્ર એટલું જ પ્રમાણિકપણે સર્વાંગસુંદર સત્ય સ્વરૂપે લખાયેલું છે કે- જે વાચકને વારંવાર વાંચતા પણ તૃપ્તિ થતી નથી. આ ગ્રંથ માટે વધારે પ્રશંસા કરવા કરતા કોઇ પણ જૈન બધુને વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. આ ચરિત્ર લખવામાં લેખક મહાશયે જે તટસ્થતા જાળવી છે તેથી જૈનેતર વિદ્વાનો સાહિત્યકારો વગેરેને પણ તે વાંચવાની જિજ્ઞાસા થાય તે સ્વાભાવિક છે.

જૈનદર્શનમાં આ કાળમાં ઘણાં વિદ્વાન મહાપુરુષો થઇ ગયા છે. એવા અસાધારણ વિદ્વાન ત્યાગી મહાત્માઓની જીવનગાથા–જ્ઞાનગાથા ગુજરાત સમક્ષ મૂકવા માટે આ સંસ્થાની બોર્ડને અને અન્ય સંસ્થાઓને ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ. કિંમત રૂા. ૧–૮–૦

૨. શ્રી જૈન સિદ્ધાન્ત બોલ સંગ્રહ (પ્રથમ ભાગ) સંગ્રહકર્ત્તા **ભૈરોદાન શેઠીયા.** પ્રકાશક, શેઠીયા જૈન પારમાર્થિક સંસ્થા–બીકાનેર. કિંમત એક રૂપીયો.

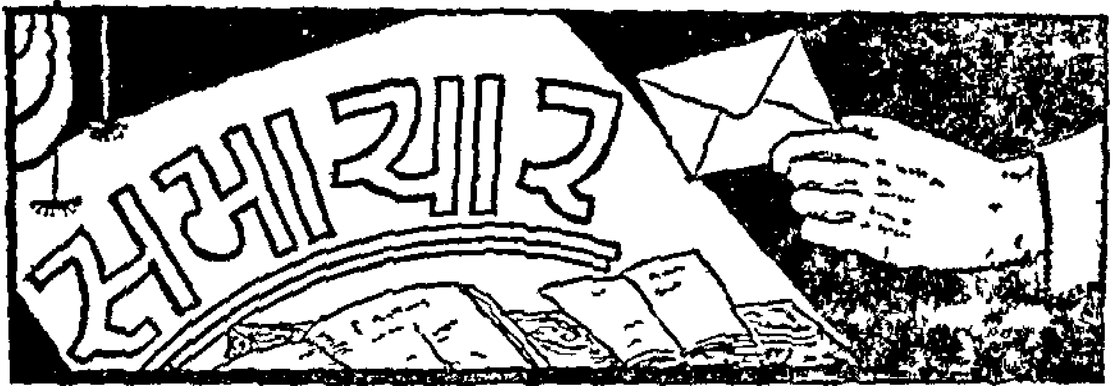
આ ગ્રંથમાં ૪૨૩ વિષયો કે જે ચારે અનુયોગમાં વહેંચાયેલા છે, તે પ્રાયઃ આગમગ્રંથોના આધાર પર લખાયેલા છે અને સૂત્રોની સાક્ષી આપી પ્રમાણિક બનાવેલ છે. પછી અકારાદ્ય અનુક્રમણિકા પણ શરૂઆતમાં આપી જિજ્ઞાસુઓના પઠનપાઠનમાં સરલ બનાવેલ છે. આવા ગ્રંથોથી વાચકો વિવિધ વિષયોનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે. આવો સંગ્રહ ઉપયોગી માનીએ છીએ અને મનનપૂર્વક વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. જે સુંદર ટાઇપ અને પાકા બાઇડીંગથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

આ સભા તરફથી હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર સંબંધી અભિપ્રાય. વયોવૃદ્ધ શાંતમૂર્ત્તિ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ આ ગ્રંથ માટે શું કહે છે?

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગર

ધર્મલાભની સાથે માલૂમ થાય કે આજરોજ તમારા તરફથી ગ્રંથરત્ન **પ્રભુશ્રી વાસુપૂજ્યચરિત્ર**ની ચોપડી અમોને મળી છે. જોતાં જ અને દર્શન કરતાં જ આનંદ ભરાઇ ગયો અને મથાળું વાંચવાનું મુહૂર્ત પણ કર્યું છે. હવે આગળ વાંચી આનંદરસના પ્યાલા પીવામાં આવશે. કામ બહુ જ સારૂં થયું છે. તથા ધ. શ્રા. **શાહ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી.** તેઓના ઉદારતાનો પણ આનંદરસ પીવામાં આવે છે. તેઓ જૈન શાસનમાં ભક્તજન છે. તેઓનું નામ ઘણી વખત વાંચી અમો આનંદમાં વૃદ્ધિ કરીએ છીએ. **તેમજ આજરોજ માસિક પણ મળ્યું છે. તેમાં લેખો પણ સારા છે. તે આજ વાંચ્યા છે. તમો પરમ ગુરુમહારાજની ભક્તિમાં આટલો આનંદ લ્યો છો અને બીજાને આપો છો તે સર્વાનંદી** છે. અમો આનંદમાં છીએ.

૩. વિક્રમચરિત્ર યાને કૌટિલ્ય વિજય-પંડિત શ્રી શુભશીલગણીકૃત. પ્રકાશક, મહેતા નાગરદાસ પ્રાગજી–દોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ. સંવત ૧૪૯૯ માં ગ્રંથકર્ત્તા મહારાજે આ ગ્રંથ રચેલો જણાવે છે. એ ખંડ અને બાર સર્ગમાં વહેંચાયેલ આ ગ્રંથમાં વિક્રમ રાજાનું ચરિત્ર આપવામાં આવેલ છે. ચરિત્રનાયક જૈનધર્મના કેવા રાગી અને ધર્મનું પાલન કરનાર હતા તે અને સાથે કથાના અનેક પ્રસંગો જાણવા જેવા વાચકને મળી રહેશે. પ્રકાશકનો પ્રયત્ન યોગ્ય છે. કિંમત ત્રણ રૂપીયા. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

પંજાબ સમાચાર.

ખાનગાડોગરામા આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર પધારવાથી પ્રજામા અજબ ઉત્સાહ ફેલાઇ ગયેલ છે

આચાર્યશ્રીજીના સદુપદેશથી શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુનુ મંદિર બંધાઇ તૈયાર થઇ ગયુ હતુ આ વાર આચાર્યશ્રીજીના પધારવાથી નિર્વિઘ્નપણે સાનંદ પ્રતિષ્ઠા થઇ છે. આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામા કુંભસ્થાપન, જલયાત્રા, નવગ્રહ-દશ દિક્પાલ, ધ્વજ, કળશ આદિ પૂજન-અભિષેક વિગેરે વિધિવિધાન શાસ્ત્રાનુસાર થયા પાચમે રથયાત્રાનો વરઘોડો ધામધૂમથી ચઢાવવામા આવ્યો ગુજરાવાલાથી આવેલ ચાંદીના પ્રભુના રથને યુવકોએ ઉત્સાહથી ખેચતા જનતાને આકર્ષી લીધી હતી

મહા વદિ ૭૮ તા. ૧૭-૨-૪૧ સોમવારે શુભ મુહૂર્તમા શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુને તખ્તનશીન કરવામા આવ્યા બપોરે શાંતિસ્નાત્ર ભણાવવામા આવ્યુ.

પ્રતિષ્ઠા સંબંધી વિધિવિધાન કરાવવા વડોદરાથી શેઠ ફૂલચંદ ખીમચંદ પોતાના સુપુત્ર બુલાભાઇ અને ભોજક હેમચંદની સાથે પધાર્યા હતા ખાનગાડોગરા શ્રી સંઘે આવનાર ભાઇઓની ભક્તિ કરવામા ખામી નહોતી રાખી.

મંડપમા આચાર્યશ્રીજીના મનોહર વ્યાખ્યાનો અને રાતના પણ ભાષણો અને સુંદર ભજનો થયા હતા.

પંજાબ દેશમા રથયાત્રામા ઉઘાડા પગે ચાલવાનો જ રિવાજ છે પણ આ વખતે તો આચાર્યશ્રીજીના ઉપદેશના પ્રતાપે બેન્ડવાજાવાળાઓએ મુસલમાન હોવા છતા ઉઘાડા પગે ચાલી સહાનુભૂતિ પ્રદર્શિત કરી હતી.

આ શુભ પ્રસંગે કસાઇ લોકોએ પોતાની રાજીખુશીથી દુકાનો બંધ રાખી લાગણી બતાવી હતી. પ્રજાનો સહકાર પણ પુરો હતો.

ચાતુર્માસની વિનંતિઓ.

પટ્ટી-મુલતાન આદિના શ્રી સંઘોએ સભામા ઉભા થઇ ચાતુર્માસ માટે આચાર્યશ્રીજીને વિનંતિઓ કરી હતી એના જવાબમા આચાર્યશ્રીજીએ જણાવ્યુ કે હોળીચોમાસાના દિવસો પછી ચોમાસુ ક્યા થાય તે કહી શકાય.

પ્રતિષ્ઠાની શરૂઆતના દિવસોમા આકાશ વાદળાઓથી ઘેરાયેલુ રહ્યુ, પરંતુ શ્રીગુરુદેવ અને શાસનદેવની દયાથી સર્વ કાર્યો સાનંદ પતી ગયા પછી બીજી રાતના વરસાદ વરસ્યો. આથી પણ જૈન ધર્મની ઘણી જ પ્રભાવના થઇ.

વસ્તીગણત્રીના અંગે.

જાહેર સભામા વસ્તી ગણત્રીના અંગે આચાર્યશ્રીજીએ ખુલાસો કરતા જણાવ્યુ કે આજકાલ વસ્તી ગણત્રીના અંગે છાપાઓમા ચર્ચા ચાલ્યા કરે છે અને ઘણાઓ પૂછાવે છે જેથી મને આ સંબંધમા સ્પષ્ટ ખુલાસો કરવાની જરૂર જણાય છે કે, જૈનોએ ધર્મના ખાનામાં પોતાને જૈન લખાવવા અને જાતિના ખાનામાં ઓસવાલ, પોરવાલ, શ્રીમાલ, ખંડેલવાલ, અગ્રવાલ આદિ જે જાતિ હોય તે લખાવવી. અને સાથે હિન્દુ શબ્દ જરૂર લખાવવો. જેમકે હિન્દુ ઓસવાલ યા ઓસવાલ હિન્દુ વિગેરે.

જૈનોને હિન્દુઓથી જુદા પડવામાં કંઇ ખાસ લાભ જણાતો નથી. જૈન કોઇ જાતિ નથી, પણ જૈન તો ધર્મ છે. જૈનધર્મને પાળવાવાળો જૈન કહી શકાય. જાતિમાં ગમે તે હોય. ઇત્યાદિ વિગતવાર સમજાવ્યું હતું. આચાર્યશ્રીજી અહીંથી વિહાર કરી રામનગર પધારશે. લાલા તિલકચંદ જૈન લાહોરથી સંઘ લઇને આ અવસરે આવશે. શ્યાલકોટનો પણ ઘણો જ આગ્રહ છે. બને તે ખરૂં. હાલમાં પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો. મારફત શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ મુ. ગુજરાંવાલા (પંજાબ.)

(મળેલું)

આનંદજનક સમાચાર.

મુનિરાજ શ્રી જિનભદ્રવિજયજી (ભૂતકાળના શેઠ જીવણચંદભાઈ ધરમચંદ ઝવેરી)

સુરતનિવાસી શ્રી ધરમચંદ ઉદયચંદ ઝવેરી ઝવેરાતના (મોતીના ખાસ) વ્યાપારી તરીકે પ્રખ્યાત હતા, તેમ તે શહેરના ધર્મીકુટુંબ તરીકે તે કુટુંબ હજી સુધી પ્રશંસનીય ગણાય છે. તેમના સુપુત્ર શ્રી જીવણચંદભાઇએ ગૃહસ્થપણામાં પિતાના પગલે ચાલી ધર્મી ગણાતાં કુટુંબની ધર્મપ્રણાલિકામાં વધારો કર્યો; તેટલું જ નહિ પરંતુ માતૃપિતૃભક્ત તરીકે પણ યશસ્વી નિવડ્યા. સાથે પોતાની આર્થિક સ્થિતિ અને જાહોજલાલીમાં પણ કોઇ પણ કુછંદમાં નહિ પડતાં ગૃહસ્થપણામાં તેઓ દાનવીર તરીકે પ્રખ્યાત હતા. ધર્મશ્રદ્ધા પણ અપરિમિત હતી. શાંત, માયાળુ, સરળહૃદયી અને શ્રાવકધર્મનું પાલન પણ યોગ્ય રીતે કરતા હતા. પૂર્વના અશુભ કર્મના ઉદયે વ્યાપાર અને આર્થિક સ્થિતિમાં છેક ઊતર્યા છતાં. ધર્મપ્રવૃત્તિ પ્રથમની જેમ અબાધિત રહી. સામાયિક, દેવપૂજા, પ્રતિક્રમણ જેમ તેમનો નિરંતરનો વિષય હતો તેમ તિથિઓએ પણ યથાશક્તિ તપ પણ કરતાં હતાં. કર્મે ધક્કો માર્યો છતાં ખિન્નતા નહિ ધરતાં કર્મસ્વરૂપનો વિચાર કરતાં શાંતિ ધારણ કરી નિરંતર ધર્મપ્રવૃત્તિમાં આદર જ હતો. વૈરાગ્યવાસિત હૃદય પરિચિત મનુષ્યને જણાતું હતું. આવી સ્થિતિનો આત્મા છેવટ ત્યાગવૃત્તિ જ સ્વીકારે. કારણ કે કુટુંબસંસ્કાર તેમ કરવા જણાવતું. છ માસ પહેલાં આ સભાના માનનીય પ્રમુખશ્રીને એક પત્ર તેઓશ્રી થોડા વખતમાં દીક્ષા લેવાના છે તેમ મળ્યો. આશ્ચર્યપૂર્વક આનંદ થયો અને તે શુભ અવસર ગયા માસની વદિ ૧૦ ના રોજ આવી ઊભો. મુનિરાજ શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજ(ત્રિપુટી)ની પાસે વિજય મુહૂર્તે બામણવાડા પોતે અમદાવાદથી સાધુવેષ સાથે લેતા ગયેલા તે પહેરી લીધો. વિજય મુહૂર્તે ચારિત્ર અંગીકાર કરી મનુષ્યજન્મનું ઉત્તમ રીતે સાર્થક કર્યું ધન્ય એ પુરુષને! આ સભા તે માટે પોતાનો આનંદ જાહેર કરતા અનુમોદના કરે છે અને પરમાત્માને પ્રાર્થના કરે છે કે શ્રી જિનભદ્રવિજયજી મહારાજ દીર્ઘાયુ થઇ-પ્રભાવક પુરુષ થઇ જૈનશાસનની પ્રભાવના કરે!!!

ભાઈ હરગોવિંદદાસ લક્ષ્મીચંદનો સ્વર્ગવાસ.

ભાઇ હરગોવિંદદાસ સુમારે પીસ્તાલીસ વર્ષની ઉમરે થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ સ્વભાવે માયાળુ અને મીલનસાર હતા અને ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. આ સભાના તેઓ સભાસદ બંધુ હોવાથી સભાને તો એક લાયક સભાસદની ખોટ પડી છે; તેમના કુટુંબને દિલાસો દેવા સાથે તેમના આત્માને પરમશાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

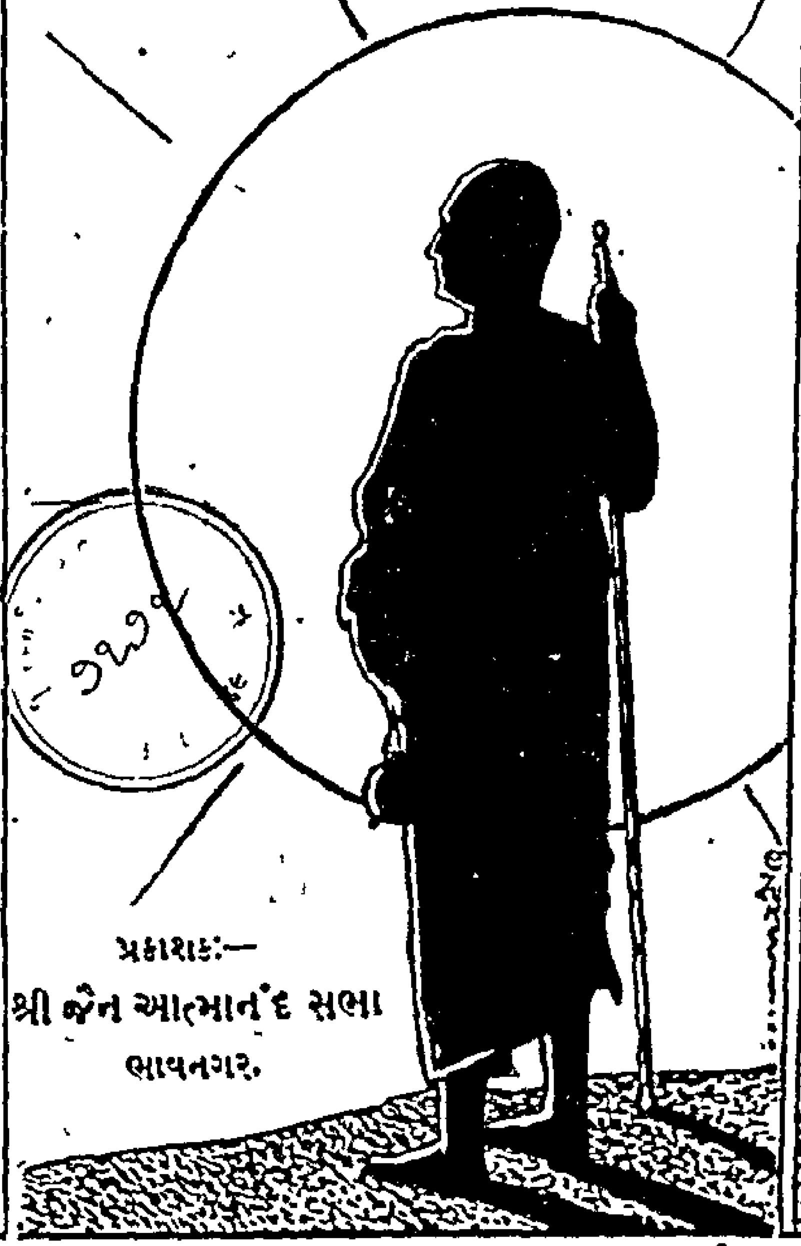
Reg. No. B. 431.

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

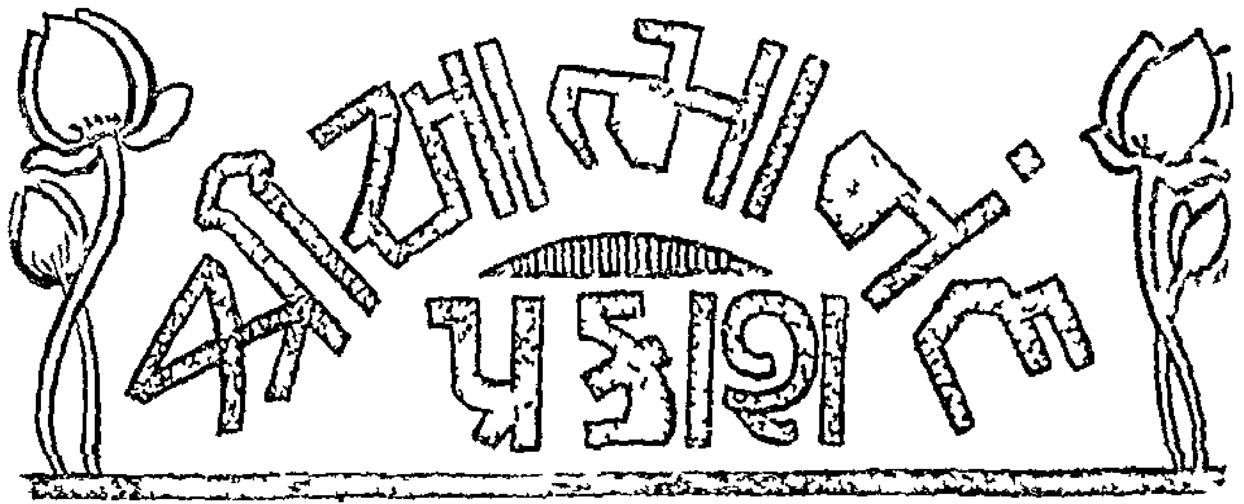
પુસ્તક ૩૮ મું
અંક ૯ મો

સંવત ૧૯૯૭
ચૈત્ર

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

પુસ્તક ૩૮ મુ	આત્મ સં ૪૫	વીર સં ૨૪૬૭	ચૈત્ર
અંક ૯ મો	* *	વિક્રમ સં ૧૯૯૭	એપ્રીલ

શ્રી મહાવીર જન્મમહોત્સવ.

(પનઘટ વાટે પનિહારી એ ધીરા—એ રાગ)

મધ્યરાત્રિના ચોઘડીઆ મધુર વિવિધ સૂર આપે,
દુઃખ કાપે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧

ઇન્દ્ર હૃદયમાં હર્ષ ધરાવે, ઘંટા સુઘોષા વાગે,
રવ મધુ લાગે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો ૨

સર્વ વિમાને પ્રતિઘોષથી, મહાવીરજન્મ વધાવે,
જગત ઉલ્લાસે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો ૩

મેરુ પર્વત ઇન્દ્ર સિધાવે ત્રિશલાનંદન ગાવે,
હર્ષ ધનાવે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૪

દેવ–દેવાંગના વાહન ચઢીને, દર્શન અર્થે આવે,
ઉર હરખાવે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો ૫

પાંડુક વનની રમ્ય શિલાએ, મહાવીર આસન ધારે;
હૃદયો ઠારે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૬

એક કરોડ ને સાઠ લાખ કળશો, ત્યાં વારિ આવે;
દેવ મુંઝાયે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૭

"બાલક સહસે કેમ કરીને, જળ આ" મન વિચારે;
પ્રેમ ધરાવે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૮

ચરણતણા અંગુઠાબળથી, મેરુ પર્વત ડોલ્યો;
પડદો ખોલ્યો રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૯

સાગર ઉછળ્યા, પર્વત ડોલ્યા, દેવો શંકા ભૂલ્યા;
હર્ષે ડૂલ્યા રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૦

ચૈત્ર શુકલની ત્રયોદશીએ **ક્ષત્રિયકુંડે** જન્મ્યા;
જન સૌ પ્રણમ્યા રે, મહાવીર જન્મ્યા હો; ૧૧

નંદીશ્વર અષ્ટાહ્નિકઉત્સવ, **સુરેન્દ્ર** સૌ ઉજવાવે;
શીશ નમાવે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૨

ત્રિશલા હર્ષ ધરે અન્તરમાં, જગમાતા પદ પામે;
જન સૌ પ્રણમે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૩

સિદ્ધારથ નૃપ **વર્ધમાન** એ, નામ પ્રેમથી સ્થાપે;
કીર્તિ વ્યાપે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૪

બાલપણાથી બહુ બળવંતા, સુરપતિ આનંદ પામે;
મહાવીર નામે રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૫

માતપિતા બંધુના ધર્મો, ઉત્તમ ભાવે પાળ્યા;
દુર્ગુણ બાળ્યા રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૬

વિશ્વતણા કલ્યાણને માટે, મોક્ષ સુમાર્ગ બતાવ્યો;
ભવથી તારો રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૭

હેમેન્દ્રે જે હોય અલ્પતા, ટાળી પ્રવીણ બનાવો;
હૃદયે આવો રે, મહાવીર જન્મ્યા હો. ૧૮

પ્રાંતિજ, તા. ૧૬–૩–૪૧ લેઃ મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

वृक्षान्योक्ति.

સત્પુરુષ સાથે વૃક્ષની સામ્યતા

(વસંતતિલકા વૃત્ત.)

धत्ते भरं कुसुम-पत्र-फलावलीनां, घर्मव्यथां वहति शीतभवां रुजं च;
यो देहमर्पयति चान्य सुखस्य हेतोस्तस्मै वदान्यगुरवे तरवे नमस्ते ॥ १ ॥

અથવા;

छायामन्यस्य कुर्वन्ति, तिष्ठन्ति स्वयमातपे;
फलान्यपि परार्थाय, "वृक्षा सत्पुरुषा इव" ॥ २ ॥

વૃક્ષોની સર્વાંગ-સર્વ પ્રકારે પારમાર્થિક કૃતિ નિહાળી કોઈ વિદ્વાન્ કહે છે કેઃ—આહા! આ વૃક્ષો આજન્મ પર્યંત ફૂલ-પાંદડાંઓ અને ફળોના જથ્થાનો ભાર સતત ઉપાડે છે, તાપથી ઉત્પન્ન થતી પીડાઓ પોતે જ સહન કરે છે, તથા ટાઢનાં દુઃખો પણ સહન કરે છે, એટલું જ નહીં પણ બીજાઓના સુખને માટે પોતાનો દેહ પણ અર્પણ કરે છે, એવા "દાનશીલ પુરુષોના ગુરુરૂપ હે વૃક્ષ!" હું તમને વારંવાર નમન કરું છું. !!!

બીજા શ્લોકમાં પણ એ જ રહસ્ય સમાની તેના તારતમ્યરૂપે કહે છે કે "વૃક્ષો, એ સાક્ષાત્ સત્પુરુષો જ છે."

ભક્ત કવિશિરોમણી તુલસીદાસજી અરૂં જ કહે છે કેઃ—

"વર્ષા-વૃક્ષ-સંત અરૂ ધરની. પરહિતકાજ ચારૂ કી કરની."

મહાત્મા કબીરજી પણ કહે છે કેઃ—

"સરવર-તરવર-સંતજન, ચોથા વરસત મેહ;
પરમારથ કે કારણે— ચારૂ ધરત હે દેહ."

સંસ્કૃત સાહિત્યકાર પણ કહે છે કેઃ—

रविश्चन्द्रो, घना, वृक्षा— नदी, गावश्च, सज्जना;
एते परोपकाराय, युगे दैवेन निर्मिता ॥ १ ॥

સૂર્ય, ચંદ્ર, વરસાદ, વૃક્ષ, નદી, ગાય, અને સજ્જન (સત્પુરુષ-સંત) એ બધી પરમાર્થિક વિભૂતિઓની યુગે યુગે તેની અસ્તિ હોયા કરે છે.

વ્હાલા વાચક બંધુઓ ! આ વૃક્ષાન્યોક્તિ સારાય જગતને કેં અનોખો બોધ આપી રહી છે, પરાયાં દુઃખો ફેડવા માટે પોતાનાં અંગોનું છેદનભેદન કરાવવા, અરે! સર્વાંગનું સમર્પણ કરવા જે તૈયાર જોવામાં-અનુભવવામાં આવે છે, તેની ઉપમા સાચા સંત-સત્પુરુષ સિવાય બીજા કોને આપી શકાય? રાજર્ષિપ્રવર ભર્તૃહરિનું સારભર્યું સંક્ષિપ્ત વાક્ય સુપ્રસિદ્ધ છે કેઃ—

" परोपकाराय सताम् विभुतयः ॥ "

આ અન્યોક્તિનું રહસ્ય.

(હરિગીત છંદ)

વૃક્ષો સૃજ્યાં વિશ્વંભરે, ફળ-પુષ્પ સૌરભ આપવા,
પરમાર્થનાં તત્ત્વો ઊંડાં, માનવહૃદયમાં સ્થાપવા;
પોતે સહે છે ટાઢ-તાપો, અડગ ધૈર્ય સદા ધરી,
ફળ,પત્ર,પુષ્પો,છાંય શિતળ, સર્વને આપે ઠરી. ૧
રાજાધિરાજ સમાન જો, આ આમ્રવૃક્ષ ઝુકી રહ્યું,
સ્વાર્થી મુસાફર હાથથી, અંગો વિષે સંકટ સહ્યું;
માર્ગીજનો ફળ કારણે, પત્થરતણા ઘા વ્હો કરે,
અમૃતસમું ફળ, એ જ ઘા- કરનારના કરમાં ધરે ! ૨
એવો સ્વભાવ જ સંતનો, નહીં દ્વેષ-દૃષ્ટિ દિલમાં,
કષ્ટો અનેક સહે છતાં, નિશ્ચળ સદા નિજ શીલમાં;
છે ધન્ય ! જગમાં વૃક્ષને, નિર્માન મોટા સંતને,
એ સાર આ અન્યોક્તિનો, સ્પષ્ટ જ કહું મતિમંતને. ૩

દોહરો.

" આત્માનંદ પ્રકાશ " આ, આપે છે ઉપદેશ;
પંથ અહો પરમાર્થનો, નિત્ય વિશેષ વિશેષ ! !

ભાવનગર.
વડવા
તા. ૨૦-૩-૪૧ ગુરુ

લી૦ સર્વનો શુભચિંતક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
નિવૃત્ત ધર્મોપદેશક, રાં. ભાવનગર.

લે૰ આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

ગુણાનુરાગ.

સંસારમાં ઘણાખરા માનવીઓ ગુણાનુરાગી બનવું પસંદ કરે છે અને તે ગુણી બનવાની ઇચ્છાવાળાનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે, પરંતુ ગુણની સાચી ઓળખાણ ન હોવાથી ગુણને બદલે અવગુણજ મેળવે છે. માટે ગુણ શું વસ્તુ છે તેને સારી રીતે ઓળખ્યા પછી જ તેના અનુરાગવાળા થવું જોઇએ. જેના સંસર્ગથી અનીતિ અને અધર્મને માર્ગે દોરવાઈ જઇને આત્માનો અધઃપાત થતો હોય તો તે ગુણી નથી પણ અવગુણી છે. આવા અવગુણી મેળવવા છતાં પણ જો તેઓ ગુણાનુરાગીપણાનો દાવો કરતા હોય તો તેઓ ગંભીર ભૂલ કરે છે. ગુણી માણસના સંસર્ગથી દુરાચારી સદાચારી થાય છે પણ સદાચારી દુરાચારી થતો નથી.

ગુણ બે પ્રકારના હોય છે. એક તો મોહનીયકર્મના ક્ષય, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમથી થવાવાળો આત્મવિકાસ સ્વરૂપ હોય છે અને બીજો પુન્યકર્મજન્ય. આ બન્ને પ્રકારના ગુણોમાંથી આત્મવિકાસ સ્વરૂપ ગુણ સારો અને સર્વોત્કૃષ્ટ હોય છે. આવા સમતા, સમભાવ, શાંતિસ્વરૂપ સરળતા આદિ ગુણોને પ્રગટ કરવાવાળા આત્માનંદી પુરુષોનો અનુરાગ કરવાવાળા અવશ્ય પોતાના આત્માને ગુણી બનાવી પરમકલ્યાણ સાધી શકે છે. દુનિયાની આપત્તિ-વિપત્તિ અને ઉપાધિથી બળેલા અને દુરાચારીઓના સહવાસથી અધઃપતને માર્ગે વળેલા પ્રાણીના અનિષ્ટથી બચી જઇને શાંતિ મેળવી સદાચારી બની શકે છે અને પોતાના આત્માને ઉન્નત બનાવી શકે છે.

ગુણ અને ધર્મમાં શબ્દાંતર છે પણ અર્થાંતર નથી. વસ્તુમાત્રના સ્વભાવને ધર્મ કહેવામાં આવે છે, જેમ કે અગ્નિનો સ્વભાવ દાહકતા, પાણીનો સ્વભાવ શીતળતા, સાકરનો સ્વભાવ મીઠાશ, કરિયાતાનો સ્વભાવ કડવાશ, તેમ જ આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન, ચરિત્ર, સુખ અને જડનો સ્વભાવ વર્ણ, ગંધ, રસ વિ. વિ. આ પ્રમાણે વસ્તુનો સ્વભાવ તે ધર્મ અને ધર્મ તે જ ગુણ. સ્વભાવ, ધર્મ અને ગુણ ત્રણે એક જ વસ્તુ છે ફક્ત નામ જ જુદાં છે પણ વસ્તુની સાથે તો સ્વરૂપ સંબંધથી રહેવાવાળા છે. વસ્તુને ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ, વસ્તુનું અસ્તિત્વ જણાવી આપે તે સ્વભાવ અને વસ્તુને ઓળખાવે તે ગુણ. જેને મિષ્ટાન્ન બનાવવાની ઇચ્છા થાય છે તે મીઠાશ માટે સાકરને શોધે છે, જેને તાવ મટાડવાની ઇચ્છા હોય છે તે કરિયાતાને શોધે છે, જેને તરસ મટાડવાની ઇચ્છા થાય છે તે પાણીને શોધે છે, તેવી જ રીતે જેને સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન આદિ આત્મિક ગુણો મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે તે જેણે સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, સમભાવ આદિ આત્મિક ગુણોનો વિકાસ કર્યો હોય એવા વિકાસી પુરુષોને શોધે છે, પણ તેથી વિપરીત ગુણ-ધર્મવાળાને શોધતા નથી. કારણ અનુકૂળપણે વિપરીત ગુણ-ધર્મવાળા

જ્યાં ગુણાનુરાગ હોય છે ત્યાં ધર્માનુરાગ હોય છે; અને જ્યાં ધર્માનુરાગ હોતો નથી ત્યાં ગુણાનુરાગ પણ હોતો નથી. કારણ કે ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ગુણ અને ધર્મમાં અંતર નથી. એટલા માટે જેઓ ગુણી હોય છે તેમનામાં મોહનીયનો ક્ષય, ઉપસમ કે ક્ષયોપસમ અવસ્ય હોય છે; જેથી કરીને તેઓ જડાશક્તિથી મુક્ત હોવાથી આત્માનંદી હોય છે. માટેજ તેઓ સાચા ગુણી હોવાથી ધર્મીતરિકે ઓળખાય છે. આવા પુરુષોનો અનુરાગી આત્મધર્મથી પરાંમુખ હોતો નથી કારણ કે આત્મગુણાનુરાગીને પુદ્‌ગલના ગુણો ગમતા નથી, એટલે તેઓ પૌદ્‌ગલિક ગુણોની રૂચિવાળા હોતા નથી અને એટલાજ માટે અધર્મના માર્ગે દોરવાતા નથી. સંસારમાં જેટલા જીવો મોહનીયના તીવ્ર ઉદયવાળા હોય છે, તેઓ પુદ્‌ગલાનંદી જડાશક્ત હોય છે; અને જેઓ જડાશક્ત હોય છે તે વિષયતૃપ્તિ માટે અવશ્ય અધર્મના માર્ગે ગમન કરનારા હોય છે. પાંચે ઇંદ્રિયોને પ્રિય જડના ગુણધર્મના રાગી બનવું તે આસક્તિ અને તે ગુણાનુરાગ નહિ પણ વિષયાનુરાગ કહેવાય છે. જેઓ વિષયાનુરાગી હોય છે તેઓ ધર્માનુરાગી હોતા નથી; જેથી કરીને તેઓ જ્ઞાનાદિ ગુણોનો વિકાસ કરી શકતા નથી.

સંસારમાં બે ધર્મ છે. એક તો ચૈતન્ય ધર્મ અને બીજો જડધર્મ. જડધર્મમાં આશક્ત બનીને તેને મેળવવા પ્રયાસ કરવો તે અધર્મની પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. અને જ્ઞાન, દર્શન, સમભાવ આદિ ચૈતન્યધર્મના રાગી બનીને તેનો વિકાસ કરવા પ્રયાસ કરવો તે ધર્મની પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. આત્મિકધર્મનો વિકાસ કરવા, વિકાસી પુરૂષોના ઉપર અનુરાગ કરનારા ગુણાનુરાગી ધર્મી તરીકે ઓળખાય છે. અને કોઇપણ ઇંદ્રિયના વિષયની તૃપ્તિ માટે વિલાસી પુરૂષોના ઉપર આસક્ત થનારા વિષયાનુરાગી અધર્મી તરીકે ઓળખાય છે. જે પ્રવૃત્તિ કરવાથી જ્ઞાન, દર્શન, વિષય વિરક્તપણું, સમભાવ આદિ આત્મિક ગુણોનો વિકાસ થાય તે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને એવી પ્રવૃત્તિ કરનારા ધર્મી અને જે પ્રવૃત્તિથી આત્મિકગુણો ઢંકાઈ જઇને વિસમભાવ, અજ્ઞાન, વિષયાશક્તપણું, પુદ્‌ગલાનંદીપણું આદિ પ્રાપ્ત થાય તે અધર્મની પ્રવૃત્તિ અને એવી પ્રવૃત્તિ કરનારા અધર્મી કહેવાય છે. અર્થાત આત્મધર્મ છોડીને પરધર્મ સેવવો તે અધર્મ; કારણકે પરધર્મ સેવવાથી આત્મધર્મ ઢંકાઈ જાય છે, માટે તેને અધર્મ કહેવામાં આવે છે. અને પરજડધર્મનો ત્યાગ કરીને આત્મધર્મનું સેવન કરવું તે ધર્મ. સ્વધર્મનું સેવન અને પરધર્મનો ત્યાગ કરવાથી આત્મધર્મનો વિકાસ થાય છે, માટેજ તે ધર્મ કહેવાય છે. મોહના ઉપસમભાવવાળા આત્મધર્મ પ્રિય જીવો આત્મધર્મના વિકાસને માટે ઉપશમભાવવાળા જીવોના અવશ્ય અનુરાગી બને છે, માટે એવા જીવો ગુણાનુરાગીની પંક્તિમાં ભળી શકે છે. પર-જડધર્મ પ્રિય વિલાસી જીવો ક્ષણિક પૌદ્‌ગલિક સુખ તથા આનંદ માટે પૌદ્‌ગલિક ઉપાધિને ધારણ કરનારા વિલાસપ્રિય આત્માઓમાં આસક્ત થાય છે તેઓ ગુણાનુરાગીની પંક્તિમાં ભળી શકતા નથી કારણકે વિકાસ ગુણ છે, પણ વિલાસ ગુણ નથી, આસક્તિ છે. ચૈતન્ય જગતમાં આત્મસ્વભાવ, ધર્મને ગુણ માન-

વામાં આવે છે. પણ આત્મવિભાવ અથવા તો જડના સ્વભાવ-ધર્મને ગુણ માનવામાં આવતો નથી. જે આત્માનો વિભાવ છે તે મોહનીય આદિ કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પ્રકારનો વિકાર છે માટે ગુણ નથી. કારણકે તે કોઈ શુદ્ધ દ્રવ્યનો ધર્મ નથી અને જડનો ધર્મ આત્માથી ભિન્ન છે, આત્મધર્મનો ઘાતક છે, તેમજ વિકૃતિસ્વરૂપ છે, માટે ગુણ નથી પણ નિર્વિકાર જ્ઞાન, દર્શન, સમભાવ આદિને જ આત્મવિકાસ મેળવનારાંઓએ ગુણ માનીને તેના અનુરાગી થવું જોઈએ. જેમ ઈંદ્ર, સચિપતિ, સહસ્રાક્ષ, વિશિષ્ટદેવને ઓળખાવનારા નામાંતરો છે, તેમ સ્વભાવ, ધર્મ, ગુણ આત્મદ્રવ્યને ઓળખાવનારા નામાંતરો છે. એમ ઉપર સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવ્યું છે. જ્ઞાન, દર્શન, જીવન, સુખ, ક્ષમા, સમભાવ આદિ આત્માના ગુણ કહેવાય છે; તેમજ સ્વભાવ અને ધર્મ પણ કહેવાય છે. આત્મદ્રવ્યમાં ઉપાધિને લઈને ભેદ પડે છે. મોહનીય આદિ કર્મના આવરણવાળા આત્માઓ વિભાવદશાને પ્રાપ્ત થયેલા કહેવાય છે, માટે એવા આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલા ગુણને વૈભાકવિ ગુણ કહેવામાં આવે છે; અને તે વિકૃત સ્વરૂપવાળા હોવાથી સ્વાભાવિક ગુણોથી ભિન્ન સ્વરૂપવાળા હોય છે. સ્વાભાવિક ગુણો દ્રવ્ય સ્વરૂપ હોવાથી દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં સુધી રહેવાવાળા હોય છે. ત્યારે વૈભાવિક ગુણ પરિવર્તનશીલ હોય છે. જેમ પાણીનો સ્વાભાવિક ગુણ શીતળતા હોય છે અને અગ્નિનો ગુણ ઉષ્ણતા-દાહકતા હોય છે. જ્યારે પાણી ચૂલા ઉપર મૂકીને નીચે દેવતા સળગાવવામાં આવે છે ત્યારે બન્ને વિરોધી ગુણ ધર્મવાળા હોવા છતાં પણ બન્ને સંયોગ સંબંધથી ભળી જાય છે. ત્યારે બન્ને વિભાવદશાને પ્રાપ્ત થવાથી અગ્નિમાં બાળીને રાખ કરવું, પ્રકાશ કરવો, અને પાણીનો શીતળતા આપવા વિ. વિ. જે સ્વાભાવિક ગુણો છે તે ઢંકાઈ જાય છે અને વૈભાવિક ગુણ પ્રગટ થાય છે કે જે બાળીને ભસ્મ કરવા સ્વરૂપ કે પ્રકાશ કરવા સ્વરૂપ હોતો નથી; તેમજ શીતળતા સ્વરૂપ હોતો નથી. એવી જ રીતે વિરોધી ધર્મવાળા આત્મા અને પૌદ્ગલિક કર્મનો સંબંધ થાય છે ત્યારે વૈભાવિક ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે; કે જે ગુણ બન્ને દ્રવ્યોમાથી કોઈનો પણ સ્વાભાવિક હોતો નથી અને તેને વિભાવ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જ્યારે બન્ને દ્રવ્યો અલગ થઈ જાય છે ત્યારે આત્માના સ્વાભાવિક જ્ઞાન, દર્શન, સમભાવ આદિ ગુણોનો વિકાસ થાય છે, કે જે ગુણોના અનુરાગીને વિકાસી બનાવી શકે છે, માટે જેઓ કષાય, વિષય આદિ આશ્રિત વૈભાવિક ગુણોના અનુરાગી થઈને ગુણાનુરાગી હોવાનો દાવો કરે છે તેઓ ભૂલ કરે છે અથવા તો તેમની અજ્ઞાનતા છે; કારણ કે આવા પોતાને ગુણાનુરાગી માનનારાઓના અંદર વિષયાદિનો ઉપશમભાવ જોવામાં આવતો નથી, પણ વિશેષતા જોવામાં આવે છે. તેમજ જેના અંદર ગુણની ભ્રમણાથી રાગ કરવામાં આવેલો હોય છે તેના સહવાસથી ધર્મભ્રષ્ટતા તથા અનીતિ આચરણના સંસ્કારો પડેલાં જોવામાં આવે છે, માટે જ આ ગુણાનુરાગ નથી પણ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે મોહાનુરાગ અથવા વિષયાનુરાગ છે, આવા અનુરાગીઓ આત્મિક ગુણનો વિકાસ કરી પોતાનું ધ્યેય સાધી શકતા નથી,

લેખક:-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૦ થી શરૂ)

અસમાનતાના સહજ ભાવને નહિં ઉકેલવાને, તથા કમળ અને ભ્રમરના દૃષ્ટાંતે ભોગ્ય અને ભોગીની તારતમ્યતાને નહિં સમજવાને લીધે, કેટલાકો આજે સ્ત્રીને પુરુષ સમાન હક્ક આપવાની વાતો તો કરી રહ્યા છે પણ તેથી તો માત્ર તેઓ સ્ત્રીને પુરુષવત્ અન્ય પુરુષની જોડે પણ હાથોહાથ મીલાવીને યથેચ્છ ફરવું, નાટકસિનેમા જોવાં, પાનબીડાં ફૂંકવાં, છુટછત્રી ધરવાં, સેન્ટ, અત્તર અને પાઉડરાદિ લગાવી ખુલ્લે માથે ફરવું, હોટેલચીટલનાં અભક્ષ્ય અને એઠાં આરોગવાં, માહક અને વિકારજન્ય અંગોપાંગાદિને અબાધદર્શક બારીક અને અર્ધા વસ્ત્રો ધરવાં, યાવત્ સીવીલ મેરેજ કે પુનર્લગ્નાદિ હકકો આપી શકે: બહુ તો સૂછકટીંગાદિ નિત્ય સફાચટ પ્રયોગો સેવીને સ્વયમપિ સ્ત્રીમુખ બનીને સ્ત્રીને અને અબોડો કપાવીને ય સમાન શીરાભાસ કરાવીને સ્ત્રી, પુરુષને સમાન હક્કનો ભાસ કરાવી શકે છે !

એ સિવાય સ્ત્રીપુરુષની ચાલ પદ્ધતિ, 'પુરુષ ચાલતી વેળા પ્રથમ જમણો અને સ્ત્રી ડાબો પગ ઉપાડે છે તે.' નેત્રસ્ફુરણે લાભાલાભ પદ્ધતિ, 'પુરુષને જમણું અને સ્ત્રીને ડાબું નેત્ર ફરકવાથી લાભ અને વિપરીતે અલાભ થાય છે તે.' નાડી પદ્ધતિ, 'પુરુષની જમણા હાથની અને સ્ત્રીની ડાબા હાથની નાડી જોવાથી જ ચોક્કસ વ્યાધિનિદાન થાય છે તે.' ભયદર્શક સોજાપદ્ધતિ, 'પુરુષને ધુંટી અને સ્ત્રીને ડુંટીએ સોજો આવવાથી મરણભય કલ્પાય છે તે.' લઘુનીતિ વડીનીતિ પદ્ધતિ, 'પુરુષ પૂંઠ ફેરવીને અને એકલો બેસે છે, જ્યારે સ્ત્રી તો સન્મુખ જ અને બે પાંચાદિ સાથે બેસે છે તે.' સ્નાન પદ્ધતિ, 'પુરુષ વસ્ત્રયુક્ત અને સ્ત્રી નિર્વસ્ત્ર સ્નાન કરે છે તે.' પ્રકટ અને ગુપ્ત દેહપ્રદેશોની મોહકતા-કોમળતા અને સતત તારતમ્યતા.' વસ્ત્ર પરિધાન પદ્ધતિ, 'પુરુષ ધોતીયું કે પાટલુન, ખમીસ, કોટ કે કડીયું, પાઘડી, ફેંટો કે ટોપી પહેરે છે જ્યારે સ્ત્રી સાડી કે છાયલ, ચોળી, પોલકું કે કાપડું અને ચણીયો કે લેંઘો પહેરે છે તે.' આભૂષણપદ્ધતિ 'પુરુષ કંદોરો, કડું, ચેન કે છેડો આદિ પહેરે છે જ્યારે સ્ત્રી કડાં, બંગડી કે ચૂડલો, નાકમાં ચૂંક, વાળી કે નથ, કાનમાં કાંટા, ઠોળીયું કે પોખાની અને પગમાં કડલાં, સાંકળાં કે બેડી પહેરે છે તે.' યાવત્ અન્ય પુરુષસહ અશયનત્વ, સ્ત્રીત્વ, પુરુષત્વ, ગર્ભસ્થપનત્વ, ગર્ભાધાનત્વ અને પ્રસુતિત્વાદિને અન્યોઅન્ય સેવી સેવરાવીને સર્વ સમાનહક્કની આપલે કરી શકે તેમજ ક્યાં છે ?

કારણ કે સ્ત્રીનાં સહજભાવી કાર્યો સ્ત્રી કરી શકે છે અને પુરુષનાં સહજભાવી કાર્યો પુરુષ જ કરી શકે છે ! અને એથી તો આર્યપ્રજાના દીર્ઘ-

---

માટે ગુણી બનવાની ઇચ્છા રાખનારે નિર્વિકાર મોહનીયના ઉપશમભાવને પ્રાપ્ત થયેલા સાચા આત્મિક ગુણના વિકાસી મહાપુરુષોનો અનુરાગ કરીને પોતાના આત્માનું શ્રેય સાધવું જોઇએ, પણ મોહનીયના તીવ્ર ઉદયથી વિષયાનંદીપણારૂપ અવગુણોના આશ્રિત થયેલા અને પુણ્ય પ્રકૃતિથી મેળવેલ વૈભાવિક ગુણોદ્વારા પોતાના રાગીઓને ધર્મભ્રષ્ટકરી અનીતિના માર્ગે ઉતારીને અવગુણોથી વાસિત કરનારાઓનો રાગ કરીને ગુણાનુરાગના ભ્રમથી આત્માનો અધઃપાત કરી અમૃતમય માનવજીવનને વિષયોથી વિષમય ન બનાવવું જોઇએ.

કાલીન આપ્ત પુરુષોએ અપૂર્વ જ્ઞાનબળે ક્યારનુંયે તેમ સુનિશ્ચિત કરેલું હોવાથી સહુસહુનાં કાર્યોમાં સહુ નિયમિત રત છે. એમાં કોઈને અસંતોષ જ ક્યાં છે? ગાયને ક્વચિત્ એમ થઈ આવે કે આખલો થાઉં અને આખલાને ક્વચિત્ એમ થઈ આવે કે હું ગાય થાઉં તે બનવું સંભવિત છે? પૂર્વકર્મવશાત્ સર્વ જીવો પૃથક્ પૃથક્ સ્થિતિમાં સમાયા છે, જેથી જેને વિશિષ્ટ બનવાની ઈચ્છા હોય તેમણે પણ પરભવમાં વિશિષ્ટ કરનારને ધર્મને જ સેવવા સિવાય સ્વચ્છંદી બનવું એ અનર્થકારી જ છે! તેમ છતાંય સમાન હક્કે જ ચડવું હોય તો સમાનતાના ચાળાવાળાઓમાંથી અદ્યાપિ પર્યંત એકદ વ્યક્તિએ પણ જે ઉપરોક્ત રીતિએ સર્વ પ્રકારે સમાન આપત્ને કરીને જગ પ્રસિદ્ધિ મેળવી જ નથી તે પ્રસિદ્ધિ જ પ્રથમ મેળવવી ઉચિત છે। એ સિવાય એવું વસ્તુ વિનાનું બોલનારાઓમાં જનતા શે વિશ્વાસ સ્થાપે?

સમજહીન સમાન હક્કની વાતોથી અધઃપતન જ છે!

ઉપરોક્ત રીતિએ સમાન હક્કની વાતો પોકળ જ છે એટલું જ નહિં પણ એથી તો ભદ્રિક લલનાઓનું નૈતિક અધઃપતન જ છે। અગડંબગડં એ વાગ્જાળમાં ફસાયથી સ્ત્રી પાલક પતિ પાસે પણ સમાન હક્કના દાવા ખડા કરીને સ્વધર્મ ચૂકવા સાથે સ્વચ્છંદે પડવાના પરિણામે પતિનાં હાર્દિક આદર, સંરક્ષણ અને કરુણાના ઉપભોગથી વંચિત થાય છે। અને એથી ક્રમે દરેક આર્યમર્યાદા લોપીને, સતીત્વને જોખમાવીને અને ક્વચિત્ ખ્યાતિ સાથે જાતિને પણ ખોઈ બેસીને એ આર્યબાળા અતોભ્રષ્ટ તતોભ્રષ્ટ થાય છે। અર્થાત્ ન આર્યમાં કે ન અનાર્યમાં એ લેખાય છે.

આર્યધર્મે તો વાસ્તવિક સમાન હક્કનું યાવજ્જીવન સમર્પણ કર્યું છે!

આર્યધર્મ (નીતિ) તો–"આ એની સ્ત્રી તેમ એ એનો પતિ, એ રીતિએ ઉભય પણ અન્યોઅન્ય ગાઢ સંબંધી, બંનેના દેહ ઉપર પણ બંનેની સમાન માલીકી, હાટહવેલી પણ બંનેની જ માલીકીનાં, સ્વજનકુટુંબ પણ બંનેનાં સમાન સંબંધી, બાળબચ્ચાં પણ બંનેની માલીકીના, ઈજ્જત–આબરૂ પણ બરાબર સમકક્ષ, પાનખાનાદિ પણ સમકક્ષ, સ્વસ્વકાર્યે ઉભય સ્વતંત્ર, સગાંસંબંધી કે તીર્થયાત્રાદિમાં ગમનાગમને પણ સમકક્ષ, એ સિવાય વ્રત–તપ–જપ–યમ–નિયમ–દાન અને શીલાદિ ધર્મમાં પણ ઉભય અનિવાર્ય સ્વતંત્ર' એ રીતિએ" ઉભયને અનિવાર્ય સ્વતંત્રતાપૂર્વક સમાન હક્ક સમર્પક છતાં ય–

આર્યબાળાને તો અસમાન જ હક્ક સમર્પે છે!

અને તે એ છે કે ઉપરોક્ત દરેક કાર્યનિર્વાહ માટેના દ્રવ્યોપાર્જન, ઈજ્જતોપાર્જન, સંબંધોપાર્જન અને તે દરેકનાં ખંતપૂર્ણ સુસંરક્ષણના જબરદસ્ત બોજાથી અબળાને તો નિશ્ચિંત નીરાળી રાખે છે અર્થાત્ એ દરેક બોજો પુરુષના શિરે જ મૂકે છે।

એમ છતાં ય આર્યપુરુષ અબળાને કેઈગુણી અધિક રાખે છે.

તે પણ એ રીતિએ કે પોતે ભલેય તેવાં કે તેટલાં સબળાં કે નબળાં વસ્ત્રાભૂષણ ધરવાની સ્થિતિમાં હોય છતાં ય સ્ત્રીને તો એથી કેઈગુણાં અને કિંમતી વસ્ત્રાભૂષણોથી શણગારે છે। અન્નપાનાદિ સર્વસ્વ પણ કમાઈ લાવીને પોતે જ ઘરમાં ભરતો હોવા છતાં ય એ સમસ્ત પદાર્થોનો ક્યાં કેટલો અને કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો? એ સર્વ સ્ત્રીની જ ઈચ્છા ઉપર છોડી દઈને તેમાં કશીય દખલગીરી વિના જ પોતે તો ઠંડું કે ગરમ જે પીરસ્યું તે આરોગીને ચુપચૂપ ઘરબહાર ચાલ્યો જાય છે। આર્યબાળા પ્રત્યેની આર્યપુરુષની આ અપૂર્વ અસમાનતા તો આજના પોલા સમાન હક્કવાદીઓને ખટકતી નહિ હોયને?

એ સિવાય તો આર્યબાળાઓની અપૂર્વ અસમાનતાને પણ કહેવાતા કેળવાયલાઓ દાસીત્વ કેમ ગાય? ભાઈ કુસુમ! સ્વજનકુટુંબાદિના બચણ-

પોષણ અને સંરક્ષણની જવાબદારી ઉભયની ય સમાન હોવા છતાં ય એ દરેક પુરુષ જ કેમ નિર્વહે છે એ ખ્યાલમાં આવે છે? નહિ, તો સાંભળ. એટલા જ માટે કે અબળા પણ ભવિષ્યમાં સબળા બનાવનાર પતિવ્રતાધર્મના અવ્યાબાધ પાલનાર્થે આજીવન પોતાનું જ શરણાગત સુપાત્ર બનેલ હોવાથી પોતાની છાયામાં સુરક્ષિત રહીને સુનિશ્ચિતપણે એ પરમ ધર્મનું પાલન કેમ સુખપૂર્વક કરે એ જ આર્ય પુરુષની અહોનિશ સબળ ફરજથી કદીય ન ખસું, એ જ એની સદાસર્વદા તમન્ના ! એ સદ્ભાવનાના યોગે જ આર્યપુરુષ બહારની પણ આકંઠ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી સ્ત્રીને સદાય નિર્લેપ રાખવા જ ચાહે છે અને રાખે જ છે !

પતિ તરફથી એ રીતિએ સમસ્ત પ્રકારે સંરક્ષણ પામવા ભાગ્યવાન્ બનેલી એ બાળા—દેહ, સંતતિ અને વ્રતપાલને પણ પતિપસાયે સમર્થ થતી એ અબળા પણ આર્યા જ હોઇને પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક પ્યારા સ્વામીનાથને શ્યે વિસરે ? એ ચિંતા એ સતીશીલાને અહર્નિશ જાગૃત છતાં આ ભવે તો એ અબળા (નિર્બળા) જ હોવાથી પતિના એ અજોડ ઉપકારનો બદલો પણ શી રીતે વાળી શકે ?

તો પણ પતિના એ ભારી ઉપકારના બદલામાં એ આર્યસુશીલા પોતાના એ પ્રાણાધારની આજીવન યત્કિંચિત્ સેવાથી ય ચ્યુત થવું એ તો એને પાલવે જ શ્યે ?

ભાઇ કુસુમ ! એ રીતિએ ન્યાયપ્રવીણ આર્યાએ સ્વયં અપનાવેલી પતિસેવારૂપ વાસ્તવિક ફરજને કહેવાતા વિચારકો પરતંત્રતા લેખવામાં ભીંત જ ભૂલે છે એમ હવે તો તને ચોક્કસ જ સમજાયું હશે ! તેઓએ સ્ત્રીથી બજાવાતી એ ફરજને જ સ્ત્રીનું દાસીત્વ પોકારવાવડે આર્યઅબળાઓના નૈતિક સમાચરણના અધઃપતનને જ નોતરીને સ્ત્રીસમાજ ઉપર ખરેખર ભારી અનર્થ જ આદર્યો છે એ પણ તને હવે સમજાયા વિના નહિં રહે ! ફરજને ય દાસીત્વ પોકારીને સ્ત્રીને એ દાસીત્વથી મુક્ત કરવામાં પણ પોતાની જાતને તેઓ બ્યાજબી મનાવતા હોય તો તેઓએ તો પુરુષ છતાં ય અનેક પુરુષોની 'માસિક પચીસ કે પચાસ માત્રથી પણ' આજીવન ઉઠાવાતી ગુલામીને પહેલે તબક્કે જ જલાંજલી આપવી વધુ સમુચિત છે.

તેમ કરવા તેઓ તૈયાર છે ? નહિ. કેમ ? આજીવિકા ચાલે છે ! તો ભાઇ કુસમ ! પત્ની તો પતિને આધીન રહેતાં નિશ્ચિતપણે જ પેટપુર અન્નપાન, વસ્ત્રાભૂષણ, હાટહવેલી, સંતતિ, પતિનાં તન, મન અને ધન સર્વસ્વ સાથે પરભવને વિષે પણ પરમહિતકારી એવા પતિવ્રતાધર્મ (શીલધર્મ)ના, અખંડ પાલનરૂપ અજોડ અને અપૂર્વ આજીવિકા સંપાદન કરે છે એવી પુણ્યવાન્ અબળા પતિ પ્રત્યે કહેવાતું દાસીત્વ શ્યે તજે !

કૃત્રિમ સ્વતંત્રતાને બહાને ભદ્રિક આર્યબાળાઓની એ રીતિની વાસ્તવિક ઉત્કટ સ્વતંત્રતાને ભઠ્ઠીમાં જ રોળવી ઇષ્ટ હોય તો પણ તેવાઓને એક પ્રશ્ન છે કે—ભોળી લલનાઓના કયા અપરાધને લીધે તેણીઓના એ પરમજીવનને હણવા તેઓ સજ્જ થાય છે ?

જે દેશમાં કે-જે સ્થાને સ્ત્રીને સ્વચ્છંદે ચાલીને અનેક પતિત્વ સ્વીકારને સંક્ષોભ નથી તેની આટલી રક્ષા આજે પણ કયો મૂર્ખ કરે છે? ફાવે ત્યાં ભટકનારને ભાલે તો અનેકની પરતંત્રતાના યોગે આલેખાયેલાં અકથ્ય દુઃખો કોને અનુભવગમ્ય નથી? અન્તે અનેક વ્યાધિ અને દુઃસ્થાવસ્થાશ્રિતપણે અશરણ અને કરુણ પીડાતી પણ એ બાળા સમસ્ત જગતનેય ઉપક્ષેય ક્યાં નથી બનતી ?

ભોળી બાળાઓનાં પરમહિતને જમીનદોસ્ત કરવા મથનારાઓ આજે સમસ્ત પ્રજાની જ પરતંત્રતાને તો ગૌણ જ કરીને સ્ત્રી વાસ્તવિક ઉત્કટ સ્વતંત્રતાને મુખ્ય પરતંત્રતા મનાવવામાં એ રીતિએ ગેરવાજબી જ હોવા છતાં એ વિષયને અતિ મહત્ત્વ આપતા હોવાથી તેમનો ફક્ત સ્વવિષયપિપાસુ મનોરથ જ ગેનકેન પૂર્ણ કરવાનો એ માર્ગે હેતુ હોય, એમ પણ કેમ ન મનાય ?"

"ભાઈ મનસુખ ! તારી શોધે નીકળવામાં પણ હું બહુ આશાથી જ હતો ! પણ મારા મહાન્ પ્રયત્નોએ

તારા યુક્તિપુરઃસરના વચનામૃતોનાં દીર્ઘકાલીન પાનપાનવડે આંતરજીવનને સમજવાનો આજે મને દીર્ઘ અને અપૂર્વ સમય પ્રાપ્ત થતાં એ દુરાશયથી સર્વથા જ વિરમવાનો મેં મારા મન સાથે હવે તો નિરધાર કર્યો છે.

પરમહિતકારી આર્યસંસ્કૃતિને બેવફા બનેલા આર્યઆત્માઓ આર્યજગતને કેટલા શ્રાપરૂપ છે, એ તારા નિઃસન્દેહ, તલસ્પર્શી વક્તવ્યથી હું સાફ સાફ સમજી શક્યો છું. યદ્યપિ હું પણ એ મુગ્ધોની જાળમાં ફસાઇને આર્યસંસ્કૃતિને ઉખેડવા જ મથતો હતો તો પણ હવે મને તે બદલ જે દુઃખ થાય છે તે કથવા જ અસમર્થ હોઇને એ વિષે વિરમીશ.

ભાઈ મનસુખ ! મારા ઉપર કૃપા કરીને નિશ્ચય માની લે કે હવેથી હું તારો પરમ વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર જ હોઇને ચુસ્ત આર્ય જ છું. બન્ધુ ! તારી અતિ રસાળ, પ્રેમાળ અને આત્મતત્ત્વનાં અઢળક અમીઝરણાં પીરસતી વાતોનું સમસ્ત દિવસ આકંઠ આપાન કરતાં તારાં અને મારાં ભૂખતૃષાદિને તો હું સદંતર વિસરી જ ગયો ! હવે તો સૂર્યાસ્ત થવા આવ્યો છે. વ્હાલા બન્ધુ ! ચાલુ વિષય પણ અતિ મહત્વનો અને રસપૂર્ણ જ્ઞાનસિંચક હોઇને તારાવડે એને સંપૂર્ણ હૃદયગત કરવાની મને અતિ જિજ્ઞાસા છે છતાં એ વિષયે જ મારા પાપી અને દુઃખી દિલને વચમાં જ બોલવાની આવશ્યકતા ખડી કરી છે ! અને તેથી તે અને બીજો પણ શેષ વિષય અવસરે છણવાનું રાખીને હાલ તો મારી પાપકથાને સાંભળીને મને કૃતાર્થ કર !

વહાલા બન્ધુ ! મને સમજાયું કે તારી દીક્ષાના અનેક વિઘ્નથી તને થએલા ભારી દુઃખમાં બેન વાસંતી અચાનક ગુમ થવાથી ખૂબ જ વધારો થવો એ જ તારે ઘર છોડી નાશી છૂટવાનું કારણ છે ! ભાઇ મનસુખ ! હું છૂટે દિલે જ કહીશ કે તને એ દરેક કષ્ટોમાં પાડનાર અમારી કુધારા ટોળીરૂપ કુહાડીનો હાથો તો હું જ છું ! અર્થાત્ દીક્ષાના વિઘ્નોની જેમ બેન વાસંતીનું પણ અપહરણ કરનાર હું જ છું !

સમાન હક્કના નશામાં એ પવિત્ર ધર્માત્મા બહેનને બળાત્કારેજ પુનર્લગ્નમાં જોડાવાના બદ઼ઇરાદાવાળી અમારી ટોળીએ આ સામે જ રહેલા ગિરિ ઉપરના નજીકના જ ગુપ્ત પ્રદેશમાં રાખીને અમે ખૂબ જ સંતાપી છે ! યથેચ્છ કદર્થના કરી છે ! અરે, ત્રણ દિવસથી ભૂખી અને તરસી રાખીને એ નીરાધાર બાળાના મુખે ડુચા મારીને પણ એને ખૂબ માર માર્યો છે !

ભાઇ મનસુખ ! હું મારાં પાપની કથની કેટલીક કહું ? એ ધર્મશીલા નિર્દોષ બેન વાસંતીને અમોએ ત્યાં સુધી મારી કે એ પ્રભુનું સ્મરણ કરતી ધરણીએ ઢળી પડી ! જોતજોતામાં એની આંખો ઊંચે ચઢી ગઇ અને મુખે ફીણ ફરી વળ્યાં ! એ જોઇને અમો પાપીઓ ગભરાયા, અને એ નિરાધાર બાળાને અશરણાવસ્થામાં ત્યાં જ તજીને નાશી છૂટેલા અમો નિર્ઘૃણમાંનો આ એક અગ્રપાપી હું તે પછી તારી પણ પૂંઠ પકડીને તને કદર્થવા આવ્યો હતો ! ઓ ધર્માત્મા ! હવે તો આ પાપીનો નિસ્તાર શેથી ?, કહેતાંની સાથે દુઃખસંભારથી ફાટતા હૃદયે 'ઓ પ્રભુ ! મારી શી વલે થશે ?' એમ છેલ્લા શબ્દો મુશીબતે અને અસ્તવ્યસ્ત બોલતો કુસુમ મરછીદ્દાગ મૃતપ્રાયઃ બની બૂશાયી થયો ! (ચાલુ)

નાસ્તિકો તો બાપોકાર જાહેર કરે છે કે પૃથ્વી-અપ-તેજ અને વાયુરૂપ ચાર ભૂત સિવાય કોઇ જુદી સત્તા કે શક્તિ સંભવતી જ નથી. એ ભૂતથી આત્મતત્વ કોઈ અલગ વસ્તુ નથી ! એ ભૂતમાંથી ઉત્પત્તિ અને આખરી એમાં વિનાશ એનું નામ જ સંસાર; માટે યથેચ્છ 'ખાવું-પીવું ને મ્હાલવું' એ સિવાયની અન્ય ઝંઝટમાં પડવું જ નહીં.

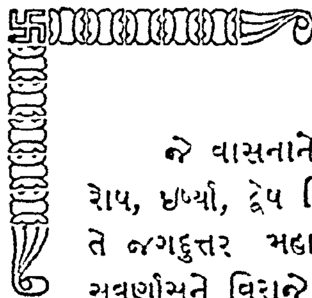
મદિરાના દૃષ્ટાંતથી કેફની શક્તિ માફક ભૂતોના સંયોગથી ચૈતન્ય શક્તિનો ઉદ્ભવ માનનાર એ બંધુઓ એટલું પણ નથી જોઇ શકતાં કે મડદામાં ચારે ભૂતોનો સદ્ભાવ હોવા છતાં કાં ચેતનાશક્તિ જણાતી નથી ? પણ જ્યાં સ્થિતિ જ 'અંધ શકટ જો નજર ન દેખે, તો શું કીજે શકટે ?' જેવી હોય ત્યાં શું કહેવું ! જન્માંધ પ્રાણીને ગાડાની લંબાઈ કે પહોળાઇના માપ કયાંથી સમજાય ! એવો અંધ, હાથીના પૂંછડા કે પગને જ હાથીનું સર્વસ્વ કલ્પે એમાં શી નવાઈ ?

હે નાથ ! અનેકવાદીઓના આ વિચિત્ર મત વિભ્રમો નિહાળી ચિત્તસમાધિ સાંપડતી નથી. એ વિચિત્રતા જોયા પછી દૃષ્ટિ આપ સાહેબ પ્રતિ વળે છે. એટલે જ પ્રશ્ન ઉઠે છે—

વલતું જગગુરુ એણીપરે ભાખે,
પક્ષપાત સબ છંડી;
રાગદ્વેષ મોહ પખવર્જિત,
આતમ શું રઢ મંડી.
આતમધ્યાન કરે જો કોઉ,
સો ફિર ઇણમેં નાવે;
વાગજાળ બીજું સહુ જાણે,
એહ તત્ત્વ ચિત્ત આવે.

પ્રભુશ્રીનો જવાબ ઉપરની કડીદ્વયમાં સમાઇ ગયો. એકાંતવાદ મૂકી દેવો, રાગદ્વેષ ને મોહથી ભરપૂર અજ્ઞાનનો પક્ષ ત્યજી દેવો અને સ્યાદ્વાદબુદ્ધિ ધારણ કરી આત્મ-સ્વરૂપ પિછાનવું. સતત એનું ચિંતન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરવું. એટલે જ વ્યવહાર નિશ્ચયની આંટીઘુંટીનો ઉકેલ આવશે-ત્યારે જ ધ્યાનદશાનો સાક્ષાત્કાર થશે.

આ ઉત્તરથી પ્રફુલ્લિત બનેલ આત્મા પોકારી ઊઠે છે કે-ભગવાન ! આપની વાત સાચી છે. જે આત્મા વિવેક ધારણ કરી આત્મધ્યાન સંબંધી પક્ષ ગ્રહણ કરશે તે જરૂર તત્ત્વજ્ઞાની બની સિદ્ધિરૂપી સંપદા મેળવશે. આપ સાહેબની કૃપા મારા જેવાને માટે બસ થઈ પડશે.

જગદુત્તર મહાત્મા.

જે વાસનાનો દાસ નથી, જેણે મદ, માન, માયા, ક્રોધ, રોપ, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ વિગેરે દોષોને પોતાની અંદરથી હાંકી કાઢ્યા છે તે જગદુત્તર મહાત્મા છે; અને તે, સજ્જનોનાં હૃદયમંદિરમાં સુવર્ણાસને વિરાજે છે.

—મુનિ ન્યાયવિજય

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત-

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

તૃતીય સર્ગ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૧૨ થી શરૂ.)

અનુષ્ટુપ.

પછી—

નૃપ આસનથી ઊઠ્યો, પૂર્વાદ્રિથી રવિ યથા;
તે પ્રચેતસ સાધુની, દિશા પામી નમ્યો તથા. ૧.

તે વનપાલને દીધું, ફલ તોષ તરૂતણું;
મનોરથ લતા બીજ, ભેટનો બદલો ગણું! ૨.

ક્લેશ-સંહરણે દક્ષ, જાણે કે આણ હોયની!
મુનિવંદન ભેરી એ, વગડાવે ધરાધણી. ૩.

તે કાદમ્બિનીનો નાદ, દિશાઓ મહિં વ્યાપતો;
નિર્ભરાનંદથી પુષ્ટ, પૌર-મોર નચાવતો. ૪.

ચંદન સ્વસ્તિકે હાસ્ય, લાસ્ય ઉલ્લસતા ધ્વજે;
પુષ્પરાશિથી રોમાંચ, ત્યારે તે પુરી યે ભજે. ૫.

---

૧. પછી તે રાજા, પૂર્વાચલથી સૂર્યની જેમ, આસન પરથી ઉઠ્યો, અને તે પ્રચેતસ્ મુનિની દિશાને પામી, નમ્યો. ઉપમા+શ્લેષ. પ્રચેતસ્= (૧) મુનિનું નામ, (૨) વરુણ (પશ્ચિમ દિશા વરુણની છે) નમ્યો-શ્લેષ. (૧) પ્રણામ કર્યો, (૨) નમી ગયો, આથમ્યો (સૂર્યપક્ષે). સૂર્ય પૂર્વમાંથી જઇ પશ્ચિમમા નમે છે.

૨. અને તેણે તે ઉદ્યાનપાલકને સંતોષરૂપ વૃક્ષનું ફળ આપ્યું. તે જાણે મનોરથરૂપ લતાના બીજની ભેટનો બદલો હોયની?-રૂપક+ઉત્પ્રેક્ષા.

૩. પછી ક્લેશને બહાર કાઢી મૂકવામા પટુ એવી જાણે આજ્ઞા હોયની!-એવી મુનીંદ્રના વંદનાર્થે જવા માટે ભેરી, રાજાએ વગડાવી. ઉત્પ્રેક્ષા

૪. તે કાદમ્બિનીનો (ભેરીનો) ધ્વનિ દિશાઓમહીં વ્યાપતો સતો, પૂર્ણ આનંદથી પુષ્ટ એવા નગરજનોરૂપ મયૂરોને નચાવવા લાગ્યો, રૂપક+શ્લેષ. કાદંબિની= (૧) ભેરી, (૨) મેઘમંડલી.

૫. અને ત્યારે તે નગરી પણ ચંદનના સાથીઆવડે જાણે હાસ્ય કરવા લાગી, ઉલ્લસી રહેલા ધ્વજોવડે લાસ્ય (નૃત્ય) કરવા લાગી, પુષ્પપ્રકરવડે રોમાંચ ધરવા લાગી!-ઉત્પ્રેક્ષા.

સ્વ સ્વ પ્રાસાદથી જાણે, સમાતા નો'ય ભીડથી;
સુવસ્ત્ર ધારીને એવા, નીકળ્યા પૌર હર્ષથી. ૬.

બહારના તોરણે ભૂપો, અશ્વ ગજ રથે ચઢ્યા;
રાહ તેની જુએ જાણે, અર્થસિદ્ધિ દૂતો મળ્યા! ૭.

મુનીશ્વરપદ પ્રત્યે, રાજા ય સહ વલ્લભા;
રથમાં બેસીને ચાલ્યો, ભાનુ જેમ સહ પ્રભા. ૮.

નૃપો સંચારિ ચાલ્યા તે, સાત્ત્વિકદર્શી પાછળે;
ભાવો મુનિ મુખારૂઢ, રસ જેમ અનુસરે. ૯.

તે સજ્જાલક ને મત્ત-, વારણો થકી રાજતા;
પ્રાન્તવર્ત્તિ ગૃહો જેવા, નૃપો જોઈ ખુશી થતો. ૧૦.

ગયા પૂર્વેજ ઉદ્યાને, ભૃત્યો સેવા-વિચક્ષણા;
ફૂલ પુષ્પો લઇ તેના, મૂર્તિમંત ઋતુ સમા. ૧૧.

અન્યોન્ય અંગ સંઘટ્ટે, સરેલી હાર-સેરથી;
દુઃસંચર થયો માર્ગ, માર્ગ તો જયસ પાશથી. ૧૨.

---

૬. જાણે ભીડથી માતા ન હોય એમ પોતપોતાના પ્રાસાદોમાંથી નગરજનો સુંદર વસ્ત્રાલંકાર સજીને હર્ષથી બહાર નીકળી પડ્યા.—ઉત્પ્રેક્ષા.

૭. બહારના તોરણ આગળ અશ્વ, ગજ, રથ પર આરૂઢ થયેલા રાજાઓ, તે રાજાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા; તે જાણે અર્થસિદ્ધિના દૂતો આવી મળ્યા હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૮. પછી તે રાજા, પ્રભા સહિત સૂર્યની પેઠે, પોતાની પ્રિયા સાથે રથમાં બેસીને, મુનીશ્વરના ચરણ પ્રત્યે ચાલ્યો. ઉપમા.

૯. સંચારી નૃપો તે સાત્ત્વિકદર્શીની પાછળ ચાલવા લાગ્યા; જેમ (સંચારી) ભાવો મુનિમુખમાં આરૂઢ થયેલા (સાત્ત્વિક) ભાવરસને અનુસરે છે તેમ. શ્લેષ+ઉપમા.

સંચારી=(૧) ચાલતા, (૨) વ્યભિચારી. અલંકારશાસ્ત્ર પ્રમાણે વ્યભિચારી ભાવો સાત્ત્વિક ભાવને અનુસરે છે.

૧૦. અને તે સજ્જાલક (વાળ હોળેલા) અને મત્ત વારણોથી શોભતા, બાજુમાં આવી રહેલા ગૃહો જેવા તે રાજાઓને દેખી તે નૃપ આનંદ પામ્યો. ઉપમા+શ્લેષ.

સજ્જાલક–(૧) સજ્જ+અલક–વાળ હોળેલા, (૨) સત્+જાલક–સુંદર જાળીવાળા
મત્તવારણ=(૧) મદોન્મત્ત હસ્તી, (૨) ઘરોના આગળ પડતા થોભલા.

૧૧. સેવામાં ચતુર એવા તેના મૂર્તિમંત ઋતુ જેવા સેવકો આગળથી જ ફળ–ફૂલ લઇને ઉદ્યાનમાં ગયા હતા. ઉપમા.

૧૨. પરસ્પર અંગનો સંઘટ્ટ થવાથી સરી પડેલી હારોની સેરવડે ત્યારે માર્ગ દુઃસંચર (જવો

તે કુવલયનો જેતા; વિગ્રહદર્શી દૃષ્ટિથી;
નેત્રોત્સવાર્થ નારીના, નાઽરીના નૃપતિ થતો ૧૩.

લાવણ્યે નેત્ર સંક્રાંત, નગર-નરનારીના;
એવો ગંધર્વ વિરેલો, તે સહસ્રાક્ષ હોય ના ! ૧૪.

તેના મુખાબ્જ પર્યંતે, ષટ્પદો જે ભમી રહ્યા;
તે મુનિ-ચંદ્ર ધ્યાને શું, તિમિર-લવ નીકળ્યા ! ૧૫.

જે સવિભ્રમ ધારંતી, તિલકામલકાવલિ;
લસંતી પત્રવલ્લીથી, દીર્ઘ નેત્રાંજને ભલી. ૧૬.

યુક્ત ઉત્તાલ પુંનાગે, સાલ-સંગમ ધારંતી;
કામારામ સમી રામા, તે આરામ પ્રતિ જતી. ૧૭. (યુગ્મ)

મુશ્કેલ) થઇ પડયો. જેમ માર્ગ (મૃગસમહ) પાશવડે કરીને દુઃસંચર (મુશ્કેલ હલનચલનવાળો) થઈ પડે છે તેમ. ઉપમા+શ્લેષ.

૧૩ કુવલયને દૃષ્ટિથી જીતનારો તે રાજા વિગ્રહ દર્શાવતો સતો, નારીઓને નેત્રોત્સવનું કારણ થઈ પડતો હતો, નહિ કે અરિઓને-શત્રુઓને. સમાસોક્તિ. અત્ર શ્લેષ આ પ્રમાણેઃ-

કુવલય= (૧) એક જાતનું કમલ (૨) કુ+વલય- ભૂવલય.

વિગ્રહ= (૧) શરીર, (૨) લડાઇ.

નારીના= (૧) સ્ત્રીઓના, (૨) ન+અરિના-ન શત્રુના.

૧૪. જેના અંગલાવણ્યમાં નગરજનો અને નારીઓના નેત્રો સંક્રાંત થતા હતા એવો તે ગંધર્વ વિરેલો જાણે સહસ્રાક્ષ (ઇંદ્ર) હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૧૫ તેના મુખકમલના પર્યંતે જે ષટ્પદો-ભમરા ભમતા હતા, તે જાણે મુનિચંદ્રના ધ્યાનથી તિમિર-કણ બ્હાર નીકળી આવ્યા હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૧૬-૧૭. સવિભ્રમ એવી જે તિલક-આમલકાવલિ ધારતી હતી, પત્રવલ્લીથી શોભતી જે દીર્ઘ નેત્રાંજનથી સુંદર હતી, ઉત્તાલ પુંનાગથી યુક્ત જે સાલસંગમ ધારતી હતી એવી કામદેવના બગીચા જેવી રામાઓ-સ્ત્રીઓ તે આરામ-ઉદ્યાન ભણી જતી હતી. ઉપમા+શ્લેષઃ-સવિભ્રમ=(૧) વિભ્રમ-હાવ-ભાવ સહિત, (૨) સ+વિ+ભ્રમ-પક્ષીઓના ભ્રમણ સહિત, તિલકામલકાવલિ=(૧) તિલકયુક્ત અલકાવલિ લટની શ્રેણી (૨) તિલક અને આંબલીની શ્રેણી પત્રવલ્લી=(૧) પાદડા ભરેલી વેલી, (૨) પત્રભંગ, કપોળ વગેરે પર કાઢવામાં આવતી પીળ. નેત્રાંજન=(૧) નેતરના અને અંજનના વૃક્ષ, (૨) આંખનું આંજણુ. ઉત્તાલ= (૧) ઊંચા (૨) ઉત્તમ. પુનાંગ=(૧) ઉત્તમ પુરુષ, (૨) વૃક્ષવિશેષ. સાલસંગમ (૧) સાલવૃક્ષનો સંગમ, (૨) સાલસ આલસયુક્ત-મંદ ગતિ.

વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની આશિષો, નૃપ સ્વીકારતો ધીરે;
પહોંચ્યો ઇષ્ટ સિદ્ધિના, દ્વાર શું પુરદ્વારમાં ૧૮.

યતિભાવપરો કાંતિ, ધારતો અતિ ભૂપતિ;
પુરથી નિકળ્યો જેમ, શ્લોક કવીન્દ્ર મુખથી. ૧૯.

શાખાપુર પુર પ્રાન્તે, બહુ લક્ષણ ધામને;
પ્રસન્ન તે થયો પેખી, સ્ત્રીના સુત સમાનને. ૨૦.

પૂર્વેજ વિક્રમ શ્લાઘ્ય, ભવાનીતનયો થયોઃ
મહાસેના વિંટયો ત્યારે, મહાસેન પુનઃ બન્યો. ૨૧.

(ચાલુ.)

---

૧૮. પછી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની આશિષો માથે ચઢાવતો ચઢાવતો તે રાજા નગરદ્વારે પહોંચ્યો,- કે જે જાણે ઇષ્ટસિદ્ધિનું દ્વાર હોયની! **ઉત્પ્રેક્ષા**

૧૯. યતિભાવમાં તત્પર, અને અત્યંત કાંતિ ધરાવતો એવો તે રાજા નગરમાંથી બહાર નીકળ્યો- જેમ કવીન્દ્રના મુખમાંથી શ્લોક બ્હાર નીકળે છે તેમ. **ઉપમા+શ્લેષ** યતિ-(૧) મુનિ, (૨) કાવ્યના ચરણમાં આવતું વિશ્રામસ્થાન, કાંતિ-(૧) પ્રભા, (૨) કાવ્યનું ઓજસ.

૨૦. નગરીના અંતભાગે સ્ત્રીના પુત્ર જેવું, બહુલક્ષણનું મંદિર, એવું શાખાપુર (પરું) જોઇને તે ખુશી થયો. **ઉપમા+શ્લેષ**, બહુલક્ષણ=(૧) બહુ લક્ષણવાળું. (૨) બહુલ+ક્ષણ=પુષ્કળ ઉત્સવવાળું.

૨૧. પૂર્વે જ તે વિક્રમથી શ્લાઘ્ય-પ્રશંસાપાત્ર રાજા ભવાનીતનય થયો; અને ત્યારે મહાસેનાથી વિંટાયો સતો તે મહાસેન થયો. **શ્લેષ.**

વિક્રમશ્લાઘ્ય=(૧) પરાક્રમથી પ્રશસ્ત, (૨) વિ+ક્રમ-પક્ષીના-પોતાના વાહનરૂપ મયૂરના પદન્યાસથી પ્રશસ્ત (કાર્ત્તિકેય પક્ષે) ભવાનીતનય=(૧) ભવાનીનો પુત્ર-કાર્ત્તિકેય, (૨) ભવ+આનીત+નય=સંસારમાં જેણે નય-નીતિ આણી છે એવો. મહાસેન=(૧) કાર્ત્તિકેય-દેવોનો સેનાપતિ, (૨) મહાસેનાવાળો મહાસેન રાજા.

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી—

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૯ થી શરૂ.]

આ નશ્વર જગતમાં આત્માનું વસ્તુતઃ કોઈ સગું નથી. એક આત્મા જ આત્માનો ખરો સગો છે. માતા, પિતા, બન્ધુ, પત્ની વિગેરે જેઓ સાંસારિક દૃષ્ટિએ આપ્તજનો ગણાય છે, તેઓમાં કોઈની પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ આપ્તજન તરીકે ગણના ન જ કરી શકાય. સંસારના કહેવાતા સર્વ આપ્તજનો વસ્તુતઃ અસત્ય છે. તેઓ ભૂત જેવા ભ્રમરૂપ છે. એ અસત્ય આપ્તજનો પ્રત્યેના પ્રેમથી, કોઈ મનુષ્યને દુઃખ થાય એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે?

ખરા મહાપુરુષોને આપ્તજનોનો કશોય મોહ નથી હોતો. આપ્તજનોનો મોહ જેમનાથી નથી ટળતો તેમને તેઓ પ્રાયઃ પોતાની સમીપ પણ નથી રાખતાં. આપ્તજનો વિગેરેના સંમોહયુક્ત મનુષ્યોને તેઓ પોતાના શિષ્યરૂપે નથી સ્થાપતા. પોતે બનતાં સુધી કહેવાતા આપ્તજનોથી દૂર જ રહે છે. કોઈ વાર આકસ્મિક મિલન થતાં પોતાના જે તે કહેવાતા આપ્તજનને તેના સંસારી સંબંધની દૃષ્ટિએ સંબોધતા પણ નથી.* સંસારમાં રચ્યાપચ્યા રહેલા મનુષ્યો તેમને મૃતવત્ ભાસે છે. પરમાત્માના ભક્તો જ તેમને આપ્તજનોરૂપ લાગે છે.

આ સંસારમાં દુઃખ અનેક કારણે થાય છે. તેમાં અજ્ઞાન, અહંભાવ, ઇંદ્રિય-લાલસા, ઘૃણાવૃત્તિ અને જીવનના મોહથી જનિત થતાં દુઃખો મુખ્ય છે એમ મહાપુરુષો કહે છે.

ભગવદ્ ગીતામાં આપ્તજનો વિગેરે પ્રત્યે મોહની અનાવશ્યકતાના સંબંધમાં યથાર્થ જ કહ્યું છે કે—

"ઇંદ્રિય-લાલસાથી મોહ અને તિરસ્કાર-ભાવ પરિણમે છે, મોહ આદિથી સન્માર્ગમાં મહાન્ અંતરાય ઉપસ્થિત થાય છે." ૩-૩૪.

"મિત્રો, શત્રુઓ, આપ્તજનો, પરકીય પુરુષો વિગેરે પ્રત્યે જેમનો અપક્ષપાત હોય, જેઓ નીતિમાન અને અનીતિમાન પુરુષો પ્રત્યે સમભાવવાળા હોય તેઓ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની દૃષ્ટિએ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે." ૬-૯.

"સુજ્ઞ પુરુષો હયાત કે વિદેહ થયેલા મનુષ્યો માટે કશોયે ખેદ કરતા નથી." ૨-૧૧.

શરીરનો મોહ અનેક રીતે દુઃખાસ્પદ છે. તે સત્ય મુક્તિની પ્રાપ્તિમાં અંતરાયરૂપ છે. શરીરનો મોહ છોડ્યાથી જ, પરમ ધ્યેયની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. શરીરના મોહનો પરિત્યાગ કર્યા વિના આત્માનું ઊર્ધ્વગમન કોઈ કાળે પણ શક્ય નથી. શરીર આદિનો અસત્ય મોહ છૂટી જાય તો જ કોઈ પણ ભોગે સત્યમાર્ગનું જ ગમન કરવાની દૃઢ ઇચ્છા પરિણમે છે. શરીર આદિનો મોહ એ કેવળ અસત્ય માર્ગ છે. અસત્ય માર્ગના આશ્રયથી સત્યની પ્રાપ્તિ થાય કે કોઈ પરમ ધ્યેયનો સાક્ષાત્કાર થાય એવું કદાપિ બને જ નહિ. શરીર આદિનો વ્યામોહ છોડીને, મનુષ્ય પોતાના આત્માનાં સર્વોચ્ચ શ્રેય માટે સત્ય માર્ગ જ ગ્રહણ કરે તો આત્માની મુક્તિ અવશ્ય થાય છે એમાં કંઈ શક નથી. જીવનનો મોહ છોડનારને જીવન પ્રાપ્ત થાય છે, જીવનમાં મુગ્ધ રહેનાર જીવન ગુમાવે છે એ કુદરતનો નિયમ છે. કુદરતના એવા નિયમોનાં પાલનથી જ આત્માનું વાસ્તવિક શ્રેય થાય છે. કોઈ દેવને પ્રસન્ન કરવાથી, આત્માનું શ્રેય થઈ શકે છે એ

---

* સત્યજ્ઞાની મહાપુરુષો પોતાની એક વખતની પત્નીને માતા તરીકે પણ સંબોધે છે. આવા અનેક દૃષ્ટાન્તો ઈતિહાસમાં મોજુદ છે.

માન્યતા સાવ ગલત છે. સદ્‌ગુણ અને નીતિને બદલે, ખલવૃત્તિ અને પ્રતારણાથી જીવનમાં તાત્વિક વિજય કોઇ કાળે પ્રાપ્ત નથી થતો. કુદરતનાં નિયમો એવા અવિચ્છિન્ન છે કે સારાંનરસાં કાર્ય માટે દરેક મનુષ્યને સારુંનરસું ફળ અવશ્ય મળી રહે છે. કુદરતના કાયદાનો કોઇ કાળે વિચ્છેદ નથી થતો. કુદરતના નિયમોમાં અપવાદ પણ નથી હોતો. કુદરતના કાયદાઓમાં કૃપાદૃષ્ટિ, પક્ષપાત કે અન્યાય આદિને પણ સ્થાન નથી. કાર્ય તો શું પણ વિચાર કે વાણીના સંબંધમાં પણ જેવો વિચાર કે વાણી હોય તેવું ફળ મનુષ્યને હરહંમેશ મળી રહે છે.

કુદરતના નિયમો સર્વદા અભેદ્ય છે. કુદરતના નિયમથી મનુષ્ય માટે વનસ્પતિ આદિનો આહાર નિર્માણ થયો છે. વ્યાઘ્ર આદિ હિંસક ગણાતાં પ્રાણીઓ માટે કુદરતે આમિષ (માંસ) ભક્ષણ નિયત કર્યું છે. કુદરતના નિયમોમાં કોઇ પણ પ્રકારની કૃપાદૃષ્ટિને સ્થાન જ નથી એમ કહી શકાય. કુદરતે મનુષ્ય માટે આમિષ-ભક્ષણનો નિષેધ કર્યો છે. આથી આમિષ ભક્ષણ નિમિત્તે પશુઓ આદિનો વધ કરવો એ મનુષ્યને માટે ઘોર અન્યાયરૂપ છે. કુદરતના નિયમોનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય એવો કોઇ પણ મનુષ્ય જીહ્‌વા આદિનાં ક્ષુદ્ર સુખ કે આનંદ માટે આમિષ-ભક્ષણ ન જ કરે.* આમિષ ભક્ષણથી શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ અનેક અનિષ્ટ પરિણામો આવે છે. આથી સુજ્ઞ મનુષ્યો માંસભક્ષણને વિષરૂપ ગણી સર્વથા તેનો ત્યાગ કરે છે. આમિષ-ભોજન સર્વદા ઘૃણાસ્પદ અને પરિહાર્ય છે. આમિષ ભોજનની અનાવશ્યકતાના સંબંધમાં ગીતામાં સત્ય જ કહ્યું છે કેઃ—

"જે આહાર સાત્વિક, બલવર્દ્ધક, આનંદપ્રદ, આરોગ્યદાયી, સ્વાદિષ્ટ અને રુચિકર હોય તે જ આહાર શુદ્ધ અને સાત્વિક મનુષ્યોને પ્રિય થઇ પડે છે. વિકારી મનુષ્યોને અત્યંત ઉષ્ણ અને વિવિધ પ્રકારના ખોટા સ્વાદીષ્ટ આહાર પસંદ પડે છે. માંસ-ભોજન આદિ અશુદ્ધ આહાર અજ્ઞાનીઓને જ પ્રિય થઇ પડે છે."

'વાવે તેવું લણે' એ કુદરતનો અવિચ્છિન્ન નિયમ છે. સર્વ મનુષ્યોને પોતાનાં કર્મ અનુસાર સારુંનરસું ફળ મળ્યા જ કરે છે. કુદરત કોઇ પ્રાણીને કોઇ રીતે આધિન નથી. સર્વ પ્રાણીઓ કુદરતને આધીન છે કુદરતના નિયમો અનુસાર જે તે પ્રાણીને સારાંનરસાં ફળની નિષ્પત્તિ થયા જ કરે છે. મહાન્ પુરુષોને પણ કર્મ-ફળ અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે. તેમને પણ ભાવિ-ભાવ* મિથ્યા થતો નથી. મનુષ્યને તેનાં કર્મોનું ફળ કાર્યકારણના નિયમ અનુસાર અવશ્ય મળે છે. કુદરત કોઇ મનુષ્ય મહાન્ હોય તેની લેશ પણ ગણના નથી કરતી. કુદરતની દૃષ્ટિએ બધાં પ્રાણીઓ સરખાં છે. કર્મવશાત્ કોઇ પ્રાણી દુઃખી હોય તો કુદરતને તેથી કંઇએ નથી થતું. સુખી થવું કે દુઃખી થવું એ કુદરતના નિયમોનાં સાહજિક પરિણામરૂપ છે. કુદરતના સત્ય નિયમોનું જેઓ પાલન કરે છે તેઓ સુખી થાય છે. એ નિયમોનો ભંગ કરનાર અવશ્ય દુઃખી બને છે. વિશ્વનું કોઇ પણ સુખ કે દુઃખ કુદરતના નિયમોથી પર નથી, કુદરતનો ઇન્સાફ પ્રતિક્ષણે થયા જ કરે છે. કુદરતનું કાર્ય સંપૂર્ણ ન્યાયપૂર્વક ચાલ્યા જ કરે છે. એમાં કોઇ જાતની ક્ષતિ કદાપિ નથી આવતી. પુણ્યવંત મનુષ્યોને કુદરતના નિયમોનો ભંગ કરતાં ભય રહે છે. પાપી અને નિર્લજ્જ મનુષ્યોને એવો ભય બહુ જ ઓછો હોય છે. આ રીતે તેઓ પોતાની મેળે જ દુઃખી રહે.

* 'The Jain philosophy pp. 143.

* अवश्यं भाविनो भावा भवन्ति महतामपि ।
नग्नत्वं नीलकंठस्य महाहि शयनं हरेः ॥

ભાવાર્થઃ—મહાપુરુષો માટે પણ ભાવિભાવ મિથ્યા થતા નથી, ભાવિભાવ અવશ્ય થાય છે. ભાવિભાવને કારણે, મહાદેવને દિગમ્બરત્વ દશા પ્રાપ્ત થઇ છે. વિષ્ણુને ભાવિભાવને કારણે શેષનાગરૂપી મહાન સર્પ ઉપર શયન કરવું પડે છે.

છે. પાપી અને દુષ્ટ મનુષ્યોને અજ્ઞાન અને દુરાચારને કારણે, સચ્ચિદાનંદમય વિશુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રાદુર્ભાવ નથી થતો. તેમની અશુદ્ધિઓ કાયમ રહ્યા કરે છે. આથી પરમ સુખની પ્રાપ્તિ તેમને માટે અત્યંત દુર્ઘટ થઇ પડે છે.

ઇંદ્રિય–લાલસાજનક વસ્તુઓના મોહનો સર્વથા પરિત્યાગ એ જ સ્વાતંત્ર્ય અને સુખનો પરમ માર્ગ છે. ઇંદ્રિય–લાલસાઓથી આત્માનાં બંધનો વધે છે. આત્મા અનેક પ્રકારના સંભ્રમમાં પડે છે. વિશ્વ સ્વપ્નવત્ છે એવું વેદાન્તનું મંતવ્ય અસત્ય હોવા છતાં વૈરાગ્યભાવ ઉત્પન્ન કરવાની દૃષ્ટિએ તે અત્યંત ઉપયુક્ત છે. વિશ્વને અસત્ય, ભ્રમ કે સ્વપ્નરૂપ માનતાં આત્માની ઉન્નતિ સંભવી શકે છે. સ્વપ્નમા જેમ કાલ્પનિક કાર્યો થયાં કરે છે તેમ, જીવનરૂપ મહાન્ સ્વપ્નમાં અનેક કાર્યો થયાં કરે છે, પણ તે વસ્તુતઃ ભ્રમરૂપ છે એવું વેદાન્તનું કથન છે. સ્વપ્નમા દૃશ્યમાન થતી વસ્તુઓ, મનુષ્યો આદિ તે સમયે સત્ય લાગે છે. સ્વપ્નદ્રષ્ટા તેમની સાથે વિવિધ પ્રકારના આનંદનો આસ્વાદ પણ કરે છે. સ્વપ્નમાં દૃશ્યમાન થતી વસ્તુઓ વિગેરે અદૃશ્ય થાય ત્યારે, તેમના વિયોગથી દુઃખ થાય છે. સ્વપ્નમાં દરેક પ્રકારના ભાવનો અનુભવ થાય છે. સુખ, દુઃખ, ભય આદિ દરેક પ્રકારના ઇષ્ટ અનિષ્ટ ભાવો સ્વપ્નમાં સંભવી શકે છે. કટ્ટર હિંસક શત્રુનાં દૃશ્યથી સ્વપ્નદ્રષ્ટા ચમકી પણ ઊઠે છે. કોઇ વાર કોઇ ભયાનક દૃશ્યથી બૂમબરાડા પણ પાડે છે. આ સર્વ સ્વપ્ન પૂરું થતાં ભ્રમરૂપ લાગે છે. સ્વપ્નમાં જોયેલું સર્વ કંઈ સાવ મિથ્યા જણાય છે. મનુષ્ય પાછો જેવો હતો તેવો જ બની જાય છે.

સ્વપ્નનાં વિવિધ-દૃશ્યોનું રહસ્ય સમજવા જેવું છે. એ દૃશ્યો ચિત્તની અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓનાં પરિણામરૂપ છે. ચિત્તની કલ્પનાશક્તિરૂપ ઉત્પાદક શક્તિથી સ્વપ્નનાં વિવિધ દૃશ્યો પરિણમે છે. કલ્પનાશક્તિ એ વસ્તુતઃ સ્વપ્નની સમર્થક અને અવધારક છે. આથી તેનું અસ્તિત્વ સ્વપ્નસૃષ્ટિની અંદર પણ હોય છે અને બહાર પણ હોય છે. સ્વપ્નમાં સુખ, દુઃખ, ભય આદિ જે વિવિધ ભાવો થાય છે તે ચિત્તની વિચિત્ર સૃષ્ટિનાં પરિણામજન્ય છે. સ્વપ્ન સામાન્ય રીતે રુચિકર લાગે છે એટલે સ્વપ્નનો ઉત્પાદક પોતાનું મન જ છે એ વાતનું વિસ્મરણ થાય છે. સ્વપ્નમાં દૃશ્યમાન થતી અપ્સરાઓ, સુંદર સ્ત્રીઓ, પાપી મનુષ્યો, મિત્રો, આપ્તજનો વિગેરે ખરા લાગે છે. આથી તેમના પ્રત્યે પ્યાર કે ઘૃણા ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રકારના પ્રેમ કે ઘૃણાભાવને લઇને અનેકવિધ શુદ્ધ અશુદ્ધ ભાવોનો ઉદ્ભવ થાય છે. મનુષ્યની ઉત્પાદક શક્તિ સ્વપ્નમાં પણ મનુષ્યની સમીપ જ રહે છે. પણ સ્મૃતિ–શક્તિના દોષને લઇને, ઉત્પાદન શક્તિનું સ્મરણ નથી થતું. સ્વપ્નનાં દૃશ્યો અને પોતાનો આત્મા એક જ હોય, બન્ને એક બીજાને અનુરૂપ હોય એવો જ ભાસ થાય છે. આ રીતે વિચારતાં, મનુષ્યનું (આત્માનું) ગૌરવ ઘટે છે. સ્વપ્ન એ પોતાની જ કૃતિ છે એ સત્ય હકીકત ભૂલાઈ જવાથી સ્વપ્નનું દૃશ્ય પ્રભાવશાલી અને બલવાન લાગે છે. સ્વપ્નનાં દૃશ્યથી મનુષ્ય પ્રાયઃ અત્યંત વ્યાકુલ બને છે.

સત્ય અંતરાત્માનું વિસ્મરણ એ જગતનાં વિવિધ દુઃખોનું પ્રધાન કારણ છે. સત્ય આત્મા પ્રાણી માત્રમા સદાકાળ વિરાજે છે. આમ છતાં તેની ખોજ બહાર જ થયા કરે છે અને એ રીતે પ્રાણી માત્રને દુઃખની પરિણતિ થાય છે. અંતરાત્મા પોતે જ શાશ્વત સુખનું નિષ્પત્તિ–સ્થાન છે. સંસારસુખની અત્યંત લાલસા અને મોહથી એ સુખની પ્રાપ્તિમાં અનેક પ્રકારના અંતરાયો સદાકાળ ઉપસ્થિત થયા કરે છે. સંસારનાં કાલ્પનિક સુખના વ્યામોહમાં સર્વ પ્રાણીઓ દુઃખી રહે છે.

ઉત્પાદક ઇચ્છા–શક્તિથી આ દુનિયામાં મહાનમાં મહાન્ કાર્યો થઇ શકે છે. દરેક મનુષ્ય ઇચ્છા શક્તિથી ગમે તેવાં આશ્ચર્યકારી કાર્યો કરી શકે છે. મનુષ્યનો સ્વકીય ઇચ્છા–શક્તિ ઉપર સંપૂર્ણ નિર્બંધ ચાલી શકે છે. ઇચ્છા–શક્તિઓ જે તે

સંગ્રાહકઃ—મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

સાચી સોનેરી શિખામણ.

(૧) કાળની કિંમત સૌએ સમજવી જોઈએ. વેળા એ વસુ છે. Time is money. ગુમાવેલા પૈસા પાછા મેળવાય પણ ગયેલો વખત પાછો મળતો નથી. "आयुः क्षणलवमात्रं न लभ्यंते हेमकोटिभिः क्वापि" કરોડો મણ સોનું આપીએ તથાપિ ઘડીભર આયુષ્ય કદી પણ મળે એમ નથી. આવા અમૂલ્ય અને અલભ્ય વખતનો આપણે શો ઉપયોગ કર્યો તે જાણવા તથા આળસુ બની અવતાર એળે ન ગુમાવવાની સુચના કરવાનું કામ આ નાનકડી નિત્યનોંધ છે.

(૨) ઉપર લક્ષ આપવાની પહેલી ફરજ છે. દરેક કામ માટે સમય નીમી, નીમેલે વખતે જે પોતાનું કામ કરે છે તે વ્યવસ્થિત માણસ તને, મને અને ધને સુખી થાય છે. આવું સુખસંપાદન કરવા ભાગ્યશાળી મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે.

(૩) ચારિત્રથી મનુષ્ય મોટું થઇ શકે છે અને ચરિત્ર જ મનુષ્યમાં-જીવનને ઉન્નત બનાવી સર્વ સુખ સાધ્ય કરાવે છે.

(૪) મનસા, વાચા અનેકર્મણાથી પુણ્યમાર્ગ પર રહી ભારતના ઇતિહાસમાં પોતાની પ્રતિભા, આદર્શ, આત્મત્યાગ, ધર્મપ્રીતિ આદિ અનેકવિધ સદ્ગુણોનો સુવર્ણાક્ષરે પરિચય કરાવે છે.

(૫) બાળક, યુવક, તરુણ, પ્રૌઢ, વૃદ્ધ, વૃદ્ધા, પ્રૌઢા, તરુણી, યુવતી, બાલિકા આ સોનેરી શિખામણમાંથી ગમે તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

(૬) અધ્યયનથી યોગીજનો યોગવિદ્યાનો પરિચય પામશે. ભોગીજનો ભોગવિલાસ પામશે. પ્રણયીજનો પ્રણયનું સ્વરૂપ સમજી ખરાં પ્રણયી બનશે. કવિજનો સર્વ અલંકાર અને કાવ્ય-કળાને સમજશે. જ્ઞાની મહા-

---

મનુષ્યની સ્વકીય છે. જગતને રંગભૂમિ અને જગતના સ્ત્રીપુરુષોને પ્રચ્છન્ન સ્વરૂપયુક્ત સ્ત્રી કે પુરુષ પાત્રોરૂપે ગણતાં, મનુષ્ય જગત્ આદિથી પર થાય છે. તેનું ઊર્ધ્વગમન અલૌકિક પ્રકારનું બને છે. મનુષ્ય પોતાનું સ્વકીય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાનાં અસલ સ્વરૂપને ભૂલી જઇ, મનુષ્ય નાહક દુઃખી થાય છે. વસ્તુસ્વરૂપ ભૂલી તે જાતજાતની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓનો ભોગ બને છે. સત્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતાં, સંસારના મિથ્યા આનંદો ભોગવવાની તેને વૃત્તિ જ રહેતી નથી.

સંસાર અને સ્વપ્નની સુંદર ઉપમા ઉપરથી આ જ બોધ લેવાનો છે. મનુષ્ય સંસારનો દ્રષ્ટા બને છે, પ્રવૃત્તિમાં તેને નિષ્ક્રિય વૃત્તિ પરિણમે છે ત્યારે તેને ખરૂં જીવન પ્રાપ્ત થાય છે. તે મુક્તિને માર્ગે સંચરે છે. મનુષ્ય સત્ય બોધથી સંસારથી બને તેટલો મુક્ત થાય છે. આવા સત્ય બોધવાળા મનુષ્યોને ગમે તેટલું દુઃખ આવી પડે તો પણ તેમને સુખ અને આનંદ જ રહે છે. કોઇ પણ દુઃખથી તેઓ સંક્ષુબ્ધ થતા નથી. સત્ય બોધથી પરિણત થયેલી શ્રદ્ધાને કારણે, તેઓ ગમે તેવાં દુર્ઘટ કાર્યો પણ કરી શકે છે. તેમનામાં નવીન જીવનનો સંચાર થાય છે. તેઓ વિવિધ પ્રકારના ચમત્કારો પણ કરી શકે છે. વિષ આદિની તેમને લેશ પણ અસર ન થાય એવો તેમનો અદ્ભુત પ્રભાવ થઈ જાય છે.

(ચાલુ)

જ્ઞાની પામશે. "સામાન્ય મનુષ્ય બુદ્ધિનો અખૂટ ખજાનો મેળવશે." સોનેરી શિખામણ ધારણ કરવાથી, મનન કરવાથી, વિચારણા કરવાથી "બુદ્ધિનો સાગર" થાય છે.

(૭) જ્ઞાનનું આવું અદ્ભુત મહાત્મ્ય જાણી જ્ઞાનાભ્યાસ કરવો. આત્મજ્ઞાન તે જ જ્ઞાન ખરું જાણવું, બાકી સર્વ અજ્ઞાન છે. આત્મજ્ઞાન વિના જીવ શું ગ્રહણ કરે ? વા શું ત્યાગે ? તેનો વિચાર કરો; માટે જીવાદિક નવતત્ત્વ જાણી આત્મતત્ત્વ આદરવું–આત્મભાવમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે યોગ્ય છે.

(૮) તેમ એકલું શુષ્ક જ્ઞાન પણ આત્મહિત કરી શકતું નથી. જ્ઞાન ક્રિયામાં મોટું અન્તર છે.

(૯) "ज्ञानक्रियाभ्याम् मोक्ष" જ્ઞાન અને ક્રિયા બેથી મોક્ષોત્પત્તિ થાય છે.

(૧૦) જેમ વ્યાપારીને વ્યાપાર કરતાં અનેક પ્રકારનું દુઃખ થાય છે, છતાં તેને સુખ કરીને માને છે તેમ સુખવાંછુક મુનિરાજ પણ ક્રિયાકષ્ટનું દુઃખ તેને સુખ કરી માને છે.

(૧૧) જેના મનમાં મુનિ થવાની ભાવના નથી તે મનુષ્ય શ્રી વીતરાગદેવની વાણીમાં શ્રદ્ધાળુ નથી એમ સમજવું.

(૧૨) જે શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપનો જ્ઞાતા છે તે શ્રમણ કહેવાય છે. 'नाणेण मुणि होइ' આત્મજ્ઞાનથી મુનિ જાણવા, એ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે.

(૧૩) જ્ઞાન મેળવવાથી જ્ઞાનલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરવો.

(૧૪) જગતના પ્રેમી બંધુઓ ! તમને એક વસ્તુ જે તમારા દેહમાં વિદ્યમાન છે તેની પ્રાપ્તિ થઇ નથી ત્યાં સુધી તમો સત્ય, શાંતિ, આનંદ મેળવી શકવાના નથી.

(૧૫) જેની વિદ્યમાનતાએ તમો હાલી–ચાલી શકો છો, ફરો છો, ખાઓ છો, પીવો છો તે અમૂલ્ય વસ્તુ પ્રતિ જરા પણ તમે લક્ષ દીધું છે ? અને તેના પ્રતિ જરા પણ પ્રેમ કર્યો છે ?.

(૧૬) સર્વ જગતના જીવોને તે અમૂલ્ય, અચિંત્ય, ચિતિ શક્તિમાનની ઓળખ કરાવવા, પ્રેમ કરાવવા આમંત્રણ કરું છું તે પ્રેમભાવથી સ્વીકારશો.

(૧૭) તમો ચિંતાતુર છો, શા માટે વૃથા દુઃખના વિચારોમાં મનને પ્રેરો છો ? આ આત્મધર્મમાં જોડાઓ. ખરેખર અલ્પ સમયમાં વિદ્યુતના પ્રકાશની પેઠે ચિંતા નષ્ટ થશે.

(૧૮) તમે સંસારના દુઃખથી પીડા પામો છો. હાય–હાય કરો છો. જે કોઇ મળે છે તેની આગળ પોતાનાં દુઃખનાં રોદણાં રડો છો ! તમો આત્મધર્મમાં જોડાઓ આત્માને ઓળખો. તેની નજીક જાઓ. ખરેખર તેનાથી તમને અપૂર્વ શાન્તિ મળશે.

(૧૯) રાજા કે રંક, રોગી કે ભોગી, બાળક કે વૃદ્ધ, સ્ત્રી વા પુરૂષ, શત્રુ વા મિત્ર, પૂજક વા નિંદક, સ્વજાતીય વા વિજાતીય જે કોઇ જીવો પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે. તે સર્વ આત્મધર્મમાં જોડાઓ અને આત્મબગીચાની નજીક આવતાં તમો સર્વ સમાન સુખી, સમાન ધર્મી, સમાન શક્તિમાન અને એક બીજાના ઊપર પ્રેમદૃષ્ટિથી જોનાર દેખાશો. નક્કી સત્ય કહું છું. ચાલુ—

પ્રમાણુપત્ર.

આ સભા તરફથી શ્રી ધર્મબિંદુ ગ્રંથ (મૂળ અને મૂળ ટીકા ભાષાંતર સાથે–આવૃત્તિ બીજી) સં. ૧૯૮૩માં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. તે વાંચવા માટે **પ્રાતઃસ્મરણીય વયોવૃદ્ધ પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજે** હાલમાં પાટણ મંગાવેલ હતો. પૂજ્યપાદ પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજે બીજા પાસે વંચાવી સાંભળી તે પુસ્તક માટે જે પ્રમાણપત્ર–અભિપ્રાય આપ્યો છે જે નીચે મુજબ છે,

પાટણ તા. ૨૯–૩–૪૧.

મુ. પાટણથી મુનિ કાંતિવિજયાદિ સર્વ સાધુઓ તરફથી મુ. ભાવનગર શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના કાર્યવાહકો ધર્મલાભ સાથે જણાવવાનું કે–

" ધર્મબિંદુ પુસ્તક તમારું મોકલેલું સંપૂર્ણ આ પત્ર લખનારે વાંચ્યું. અમોએ સાંભળ્યું. વાંચી ઘણો જ આનંદ થયો. આવું સરસ ભાષાંતર થયું છે તે જ્ઞાનીજનોને સારામાં સારું લાભદાયક છે. " વગેરે વગેરે

(નોટ) ઉપરોક્ત ગ્રંથની હાલ આ બીજી આવૃત્તિ છે. આપણી શ્રી શ્વેતાંબર જૈન કોન્ફરન્સની એજ્યુકેશન બોર્ડે અભ્યાસક્રમમાં પ્રથમ આ સભાનો આ ધર્મબિન્દુ ગ્રંથ દાખલ કરેલો પરંતુ માત્ર થોડી મુદ્દત રાખી આ ધર્મબિન્દુ ગ્રંથને બોર્ડે અભ્યાસક્રમમાંથી ગમે તે કારણે કાઢી નાંખી અમદાવાદ–નિવાસી સદ્દગત શ્રી મણીલાલ નથુભાઇ દોશી બી. એ.ની કરેલ ધર્મબિંદુની ભાષાંતરની બુક એજ્યુકેશન બોર્ડે દાખલ કરી દીધી. જો કે શ્રીમાન્ મણીલાલભાઇની આ ભાષાંતરવાળી બુક છપાયા પહેલાં તે ભાષાંતર તેમની પાસેથી ખરીદી લઇ આ સભા તરફથી પ્રકટ કરવા મુનિમહારાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજ તરફથી ફરમાન થયું. પછી તે ભાષાંતર મહારાજશ્રી મારફત મંગાવી સભાએ સદ્દગત શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજને તે ભાષાંતર જોવા સુપ્રત કર્યું. તેઓશ્રીએ વાંચી તેમણે તથા તેમના ગુરુભાઇ સદ્દગત વિદ્વાન્ મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજે પાટણથી ના લખી કે તે છપાવવા જેવું નથી, જેથી સભાએ પોતાથી નવું ભાષાંતર કરાવીને સદ્દગત મુનિરાજશ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજને દૃષ્ટિગોચર કર્યું હતું. પ્રથમ આવૃત્તિ છપાવેલી તે તમામ વેચાઇ જવાથી આ બીજી આવૃત્તિ છપાયલી છે. વળી અમદાવાદમાં મુનિ સંમેલન થોડા વખત પહેલા મળ્યું હતું ત્યારે પણ મુનિના વિશેષ ધર્મના વિષય પરત્વે ધર્મબિંદુની ભાષાતરવાળી બુક જોવાની તાત્કાલિક જરૂર પડી, તે વખતે આ સભા તરફથી પ્રગટ થયેલ બુકમાંથી તે હકીકત સ્પષ્ટ મળી આવેલ જેથી ત્યાં પણ પ્રમાણપાત્ર ઠરેલ હોવા છતાં આ સભાનો ધર્મબિંદુ ગ્રંથ એજ્યુકેશન બોર્ડમાંથી કાઢી નાખવામાં કેમ આવ્યો તે જણાયું નહિ. તેથી થોડા વખત પછી સભાએ એક પત્ર આ ગ્રંથ અભ્યાસક્રમમાંથી કેમ કાઢી નાખ્યો? ક્યાં સ્ખલના છે? તે જણાવો તો અમો સુધારી શકીએ વિગેરે વિગતો માટે શ્રી એજ્યુકેશન બોર્ડને લખ્યો; પરંતુ તેનો જવાબ સભાને નહિ મળવાથી તે વખતના રેસીડેન્ટ જનરલ સેક્રેટરી સાહેબ શેઠ રણછોડભાઇ રાયચંદ હતા, તેઓ સાહેબને પણ આ સભાનો ધર્મબિંદુ ગ્રંથ એજ્યુકેશન બોર્ડમાંથી કાઢી નાખી શ્રીયુત્ મણીલાલભાઇનો કરેલ ભાષાંતરનો ગ્રંથ કેમ દાખલ કર્યો? તેના જવાબ આપવા વિનંતિ કરેલ; તેમજ આ સભાની તે બુકમાં સ્ખલના હોય તો જણાવવા તેમજ કાઢી નાખવાનું બીજું કારણ હોય તો જે વ્યાજબી હોય તે જણાવવા આ સભા નિવેદન કરે છે, એ મુજબ પત્ર લખ્યો. તેનો પણ જવાબ સભાને મળ્યો નહિ. જ્યારે વિદ્વાન મુનિરાજે આ સભાના તે ધર્મબિંદુ ગ્રંથની પ્રશંસા કરી પ્રમાણપત્ર આપે છે છતાં શ્રી એજ્યુકેશન બોર્ડ અભ્યાસક્રમમાંથી કાઢી નાખે છે ત્યારે પ્રસંગવશાત્ આટલી સ્ફુટ હકીકત સભા પ્રકટ કરે છે.

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

પૂજ્ય આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાની શિષ્યપ્રશિષ્ય આદિ મુનિમંડલી સાથે ખાનગાડોગરાથી ફા. શુ. પાંચમે વિહાર કરી છીના પધાર્યા હતા.

આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં ખાનગાડોગરના શ્રીસંઘે ઠરાવ કર્યો કે પ્રભુપૂજા કર્યા વિના કોઈએ પણ દુકાન ખોલવી નહી.

આચાર્યશ્રી છઠને દિવસે છીનાથી વિહાર કરી મીયાહરિમા-હાફજાબાદ,ગાજરગોળા અંકાનંગઢ આદિ માં ધર્મોપદેશ આપતા ફા. શુ અગીયારસે રામનગર પધાર્યા. રામનગરની હિન્દુ-મુસલમાન આદિ તમામ પ્રજાએ અને બહારથી પધારેલા સદ્‌ગૃહસ્થોએ આચાર્યશ્રીજીનું સુંદર સ્વાગત કર્યું.

રામનગર પંજાબમા તીર્થધામ ગણાય છે. શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની દહેરાસરમા દિવ્ય મૂર્તિ છે.

આ સુંદર તકનો લાભ લેવા લાહોરથી લાલા તિલકચંદજી જૈન સંઘ લઇને દશમીએ આવી પહોંચ્યા હતા, તેમજ ગુજરાંવાલાના સ્ટેશને ગુજરાંવાલા શ્રીસંઘે સંઘપતિજી અને સંઘનું સ્વાગત કરી હારતોરા આપ્યા હતા. બાબુ અનંતરામજી જૈન બી. એ. એલએલ. બી.એ ભોજન આપ્યુ હતું.

આચાર્યશ્રી હરરોજ ભાવવાહી વ્યાખ્યાનો આપી રહ્યા છે. જનતા સારા પ્રમાણમા લાભ લઇ રહી છે, અને થોડા દિવસ રોકાઈ આચાર્યશ્રીજી શીયાલકોટ તરફ પધારશે. ગુજરાંવાલાના વયોવૃદ્ધ પંડિત સરસ્વતીનાથજી જેઓ જાતે બ્રાહ્મણ હોઇ એઓના હૃદયમા ભાવના થઇ કે જે સદ્‌ગુરુદેવ પગે ચાલી ઉપદેશામૃતનો ધોધ વહેવડાવી ભવ્ય પ્રાણીઓ ઉપર મહાન ઉપકાર કરી રહેલ છે તે સદ્‌ગુરુદેવના હું પણ પગે ચાલી દર્શન કરું જેથી ફા. શુ. ચૌદશે રામનગર આવી સદ્‌ગુરુદેવ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના દર્શન કરી કૃતકૃત્ય થયા ગુજરાંવાલાથી રામનગર ૩૨ માઈલ થાય છે છતા આ વૃદ્ધ પંડિત ગુરુદર્શનમા ઉત્સુક બની નવ કલાકમા ૩૨ માઇલનો પંથ કાપી ગુરુદેવના ચરણોમા પહોંચ્યા.

બહારથી પધારેલા સર્વે ભાઇઓની ભાવભક્તિ લાલા લધ્ધેશાહ સાદીરામ જૈને ઘણી જ હોંશથી કરી હતી અને કરી રહ્યા છે.

પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ.

આચાર્યમહારાજ શ્રીમદ્ વિજયભક્તિસૂરિજી મહારાજશ્રી વિગેરેના સદુપદેશથી બંધાયેલ શ્રી આરભડા ગામના શ્રી જિનમંદિરમા મહા વદિ ૬ ના રોજ શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની પ્રતિમાને, પ્રતિષ્ઠિત કરવામા આવી હતી.

શેઠ કાળીદાસ કસ્તૂરચંદે પ્રભુજીને બિરાજમાન કર્યા હતા. બપોરના શાંતિસ્નાત્ર ભણાવવામાં આવ્યુ હતું.

વડોદરામાં વાસ્તુ પ્રસંગે અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા પૂજ્યપાદ પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી, વડોદરા જાની શેરીના પુનરુદ્ધાર થયેલ ઉપાશ્રયની ઉદ્‌ઘાટન ક્રિયાનું મુહૂર્ત મહા વદિ ૬ ના રોજ હોવાથી તથા તે નિમિત્તે અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ હોવાથી આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિશ્વરજી મહારાજ વડોદરા, સપરિવાર પધાર્યા હતા. તેમની હાજરીમાં પ્રત્યેક શુભ કાર્યો શાંતિપૂર્વક થયા હતા.

જયન્તી.

સાબરમતીખાતે ફાગણ શુદિ ૧૦ ના રોજ મુનિશ્રી શાન્તમૂર્તિ હંસવિજયજી મહારાજની જયંતિ ઉજવવામા આવી હતી. આ. વિજયકુસુમસૂરિએ તેમનુ જીવનવૃત્તાંત અસરકારક ભાષામાં [illegible] હતુ. એ સિવાય તેમના ઉપદેશથી થયેલ કાર્યો અને ઉજવવાના કાર્યો જણાવ્યા [illegible] તિનુ કાર્ય પૂર્ણ થતા મુનિશ્રી હંસવિજ

રાજની બનાવેલ ગિરનાર મંડનની પૂજા વળાદવાળા ભૂરાભાઇએ રાગરાગણીમાં આહ્‌લાદપૂર્વક ભણાવી હતી. અમદાવાદમાં પણ જયંતિપ્રસંગે પૂજા વિગેરે ભણાવવામાં આવી હતી.

મુંબઇમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાની સ્થાપના તેમજ ઉજવાયેલ પૂજ્યપાદ શ્રી આત્મારામજી મહારાજનો જન્મદિન ઉત્સવ.

મુંબઇમાં જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજનો જન્મદિન ઉત્સવ ઉજવવા અને આત્માનંદ જૈન સભાની સ્થાપના કરવા પાયધુની ઉપર આવેલ શ્રી મહાવીરસ્વામીના ઉપાશ્રયે શાંતમૂર્તિ **મુનિરાજશ્રી બુદ્ધિમુનિજી** ગણિવરના પ્રમુખસ્થાને ચૈત્ર શુદિ ૧ તા. ૨૮-૩-૪૧ શુક્રવારે સવારે જૈનોની જાહેર સભા મળી હતી. પ્રથમ પંજાબના બંધુ **લાલા જસવંતરાયજી** જૈનીએ જણાવ્યું કે પંજાબમાં આજે જૈનોની જે જાહોજલાલી છે તે આ મહાપુરુષના પ્રતાપે જ છે. પંજાબમાં આ મહાત્માના નામથી કોલેજ, હાઇસ્કૂલ, લાઇબ્રેરી વિગેરે અનેક સંસ્થાઓ છે. તેમજ ભાવનગરમાં તો આજે ઘણા વર્ષથી **શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા** છે જેથી મુંબઇ જેવી વિશાળ નગરીમાં ગુરુમહારાજનું નામ કાયમ રહે તે અંગે શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા ખોલવાની ખાસ આવશ્યકતા છે વગેરે જણાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ મુનિરાજશ્રી **કંચનવિજયજી** મહારાજે જણાવ્યું કે આ મહાપુરુષનો શતાબ્દિ મહોત્સવ થોડા વર્ષ પહેલાં વડોદરામાં ઉજવાયો હતો તે શતાબ્દિ દિવસ એ જ શુભ દિવસ આજે છે.

ત્યારબાદ શ્રી **નરોત્તમદાસ** બી. શાહે તેઓશ્રીનો દીક્ષાપ્રસંગ તેમજ ભાવનગરમાં આત્માનંદ સભા છે તેવી જ રીતે અહીં કામ થાય તેવી ઇચ્છા બતાવી હતી. ત્યારબાદ શ્રી **મોહનલાલ** દીપચંદ ચોકસીએ જન્મદિન ઉત્સવ અંગે પોતાની છટાદારપૂર્વકની શૈલીથી સમજાવટ કરી છેલ્લા સૈકામાં તે મહાત્માનું સ્થાન અગ્રપદે છે તેમ જણાવ્યું હતું. તે આત્મારામજી મહારાજના નામથી અત્રે એક સંસ્થા હોય તો વધુ કાર્ય થઇ શકે વગેરે જણાવ્યું હતું.

ત્યારબાદ શ્રી **રાજપાલ** વ્હોરાએ શતાબ્દિ પ્રસંગનું વર્ણન કર્યું હતું. ત્યારબાદ શ્રી **વાડીલાલ સાકરચંદ** માસ્તરે વિવેચન કરી ગુરુજીને લગતું સુંદર કાવ્ય સંભળાવ્યું હતું. ત્યારબાદ શ્રી **મોતીચંદ** ગિરધરલાલ કાપડીયા સોલીસિટરે જણાવ્યું કે "યુગદૃષ્ટા" અંગે કાવ્યમાં આપણે સાંભળ્યું તે યુગદૃષ્ટા કોણ કહેવાય? તેનું શું લક્ષણ છે? તેને વિસ્તારથી સારાંશ કહ્યા બાદ "જૈન ધર્મ એ વિશ્વ ધર્મ છે. એકલા વાણીયાઓનો જ જૈનધર્મ નથી.' આ વાક્યો આત્મારામજી મહારાજશ્રી કહેતા હતા બાદ **વાડીલાલ જેઠાલાલ** શાહે જે આત્માનંદ જૈન સભા ખુલ્લી મૂકવાની છે તેના ઉદ્દેશો સભા સમક્ષ વાંચી સંભળાવ્યા હતા. (૧) અહિંસા, સ્યાદ્વાદ આદિ જૈન ધર્મના મૌલિક સિદ્ધાંતોનો જનતામાં પ્રચાર કરવો (૨) જૈન ધર્મને લગતી ગેરસમજ દૂર કરવા પ્રયાસ સેવવો. (૩) ભારતવર્ષની બહાર જૈન ધર્મનું જ્ઞાન વિસ્તારવાના ઉપાયો હાથ ધરવા (૪) ઊગતી પ્રજામાં જૈન ધર્મના સંસ્કારની ઊંડી જડ રોપવા સસ્તું સાહિત્ય પ્રગટ કરવું. વિગેરે વિ

ત્યારબાદ શ્રી મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસીએ કામચલાઉ મંત્રીઓ તરીકે શ્રી **હીરાભાઈ** રામચંદ મલબારી અને શ્રી **વાડીલાલ** જેઠાલાલ શાહના નામો જાહેર કર્યાં હતા. ત્યારબાદ શેઠ **સાકરચંદ** મોતીલાલ મૂળજીએ રૂ. ૨૦૧) પોતાના તરફથી આપવા માટે જાહેર કર્યું હતું. બાદ પ્રમુખસ્થાનેથી શાંતમૂર્તિ શ્રી બુદ્ધિમુનિજી ગણિવરે જણાવ્યું કે સંસ્થા જે ઉદ્દેશથી ખોલો છો તેને બરાબર વિકસાવો બાદ આચાર્યશ્રીજીના ગુણાનુવાદ કર્યા પછી-મંગલિક સંભળાવ્યા બાદ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

ભરુચમાં ઓળી આરાધના.

આ. શ્રી વિજયલલિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર પાલેજથી વિહાર કરી ભરુચ પધાર્યા છે આચાર્ય મહારાજની અધ્યક્ષતામાં ઓળી-આરાધનાનું કાર્ય નિર્વિઘ્ને શરૂ છે.

ઉમદા સખાવત

અમારા સભાસદ શેઠ રાયચંદ વનમાળીદાસ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી અમદાવાદવાળાના ધર્મપત્ની શ્રીમતી રતનબાઇ ઊર્ફે ફુલીબાઇ સં. ૧૯૯૦ના વૈશાક શુદિ ૯ના રોજ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા. તેઓ ધર્મપરાયણા દેવગુરૂભક્તિકારક હતા. તેમના સ્મરણાર્થે શેઠ રાયચંદભાઇએ રૂા. વીશ હજારની સખાવત નીચે પ્રમાણેના ધાર્મિક કાર્યોમા કરી છે

૧ ગામ પાલી(મારવાડ)મા જેસલમેરીયાવાસની લગોલગ એક ધર્મશાળા.

૨ કોચરપાનડી(અમદાવાદ)માં ધર્મશાળા તથા જિનમંદિર બંધાવી શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૩. અખિલ ભારતવર્ષીય વર્ણાશ્રમ સંઘને ૬૦૦ વાર જમીન બક્ષીસ

૪. કાળુપુર (અમદાવાદ) મનસુખભાઇની પોળમાં એક ફ્રી લાઇબ્રેરી અને ત્યાં જ એક ધર્માદા દવાખાનુ વગેરે સખાવત કરી પતિ તરીકેનુ શેઠ રાયચંદભાઇએ કર્તવ્ય બજાવ્યુ છે.

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ.

૧ સટીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત-પ્રથમ ભાગ રૂા. ૨-૦-૦

૨ શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ રૂા ૪-૦-૦

ઘણી જ કાળજીપૂર્વક તેનું સંશોધન અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમા સાવધાનપણે સંપાદક મહાપુરુષે આ બંને ગ્રંથોમા કર્યું છે અને રચના-સંકલના વિદ્વત્તાપૂર્ણ કરવામા આવેલ છે જે ગ્રંથ જોયા પછી જ જણાય તેવું છે. બાકી તેની સાથે ગુજરાતી ભાષામા આપેલ પ્રસ્તાવનામાં વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમા છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતામ્બરીય કર્મતત્ત્વ વિષય શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતા ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમા કયા કયા સ્થળે છે તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામા આવેલ હોવાથી અભ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતા અધિકતર છે

ઊંચા એન્ટ્રીક કાગળો ઉપર સુંદર ટાઇપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઇડીંગમાં બંને ભાગો પ્રગટ થયેલ છે કિંમત બંનેના રૂા. ૬-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું

શ્રી નવપદની પૂજા

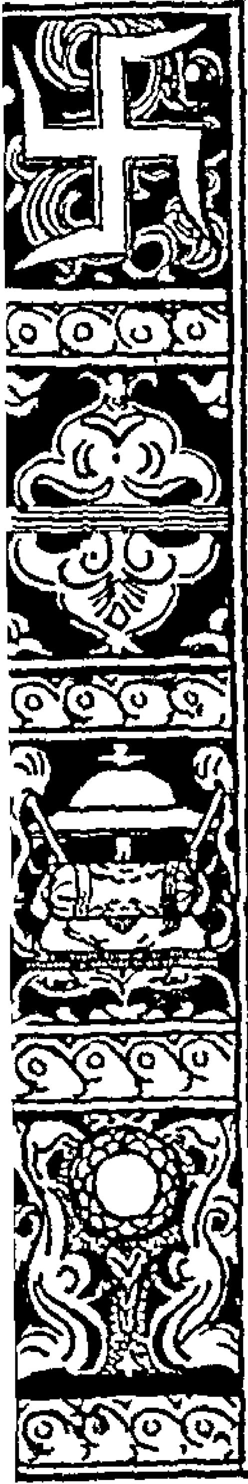
(અર્થ, નોટ, મંડલ, યંત્ર, વિધિ વગેરે સહિત)

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજકૃત નવપદની પૂજા અમોએ તેના **ભાવાર્થ, વિશેષાર્થ** અને **નોટ** સાથે તૈયાર કરી પ્રગટ કરેલ છે. સાથે **શ્રી નવપદજીનું મંડલ** તે તે પદોના વર્ણ-રંગ અને તેની સાથે, વિવિધ રંગ અને સાચી સોનેરી શાહીની વેલ વગેરેથી તથા **શ્રી નવપદજીનો યંત્ર** કે જે આયંબીલ-ઓળી કરનારને પૂજા કરવા માટે ઉપયોગી છે તે બંને છબીઓ ઊંચા આર્ટપેપર ઉપર મોટો ખર્ચ કરી ઘણી સુંદર, સુશોભિત અને મનોહર બનાવી આ ગ્રંથમા દાખલ કરવામા આવેલ છે. આ સાથે શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનું આરાધન કેમ થાય, તેની સંપૂર્ણ **ક્રિયાવિધિ, ચૈત્યવંદન, સ્તવનો, સ્તુતિઓ** અને સાથે **શ્રીમાન્ પદ્મવિજયજી મહારાજ** અને **શ્રીમાન્ આત્મારામજી મહારાજકૃત નવપદજીની** પૂજાઓ દાખલ કરેલ છે. ઊંચા એન્ટ્રીક પેપર ઉપર ગુજરાતી સુંદર જુદા જુદા ટાઇપોથી છપાવી ઊંચા કપડાના બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરેલ છે. કિંમત ઉપર દૃષ્ટિ નહિ રાખતા ગ્રંથની અધિકતા, ઉપયોગી વસ્તુઓની વિવિધતા અને સર્વ સુંદરતાનો ખ્યાલ નજરે જોવાથી ખરીદ કરી મુકાબલો કરવાથી જણાશે. કિંમત માટે કે બીજી દૃષ્ટિએ વધારવાનો હેતુ રાખેલો નથી. **કિંમત રૂા ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ અલગ.**

Reg No. B 431

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું

અંક ૧૦ મો

સંવત ૧૯૯૭

વૈશાખ

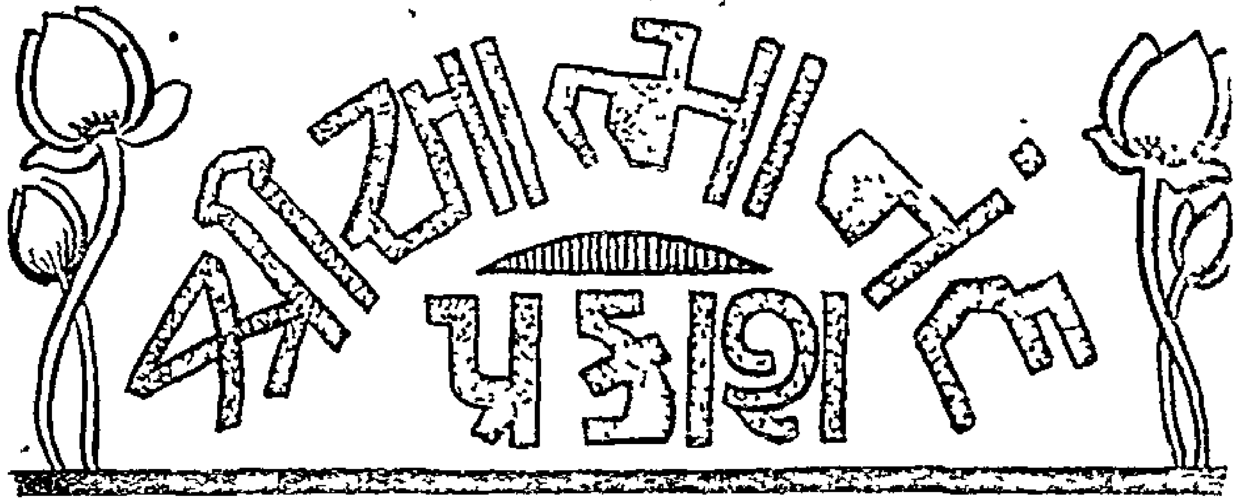

૭૨૭૫

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)

પુસ્તક : ૩૮ મું : • આત્મ સં. ૪૫ : વીર સં. ૨૪૬૭ : વૈશાક :
અંક : ૧૦ મો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : મે :

मधुकरान्योक्ति

(મોહાસક્ત-મોહાન્ધ જીવને કાળ ચેતવણી.)

वसंततिलका वृत्त.

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं, भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पंकजश्री ।
इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे, हा ! मूलतः कमलिनी गज उज्जहार ॥१॥

કોઈ મધુકર (ભ્રમર) પરિમલ અને મકરંદરસમાં લોલુપ્ત થઈ કમળ-કોશમાં ભરાઇ બેઠો છે, સૂર્યાસ્તનો સમય થઇ ગયો (સૂર્યાસ્ત સમયે કમળપાંખડીઓ બીડાઈ જાય છે, એ અનુભવસિદ્ધ છતા) તે મોહગ્રસ્ત ભ્રમર કમળગર્ભ-સ્થાનથી મુક્ત થઇ શકતો નથી–મોહપાશમાં બંધાયો છે. તે ત્યાં રહી વિચાર કરી રહ્યો છે કેઃ—" આ રાત્રિ હમણાં વહી જશે અને પ્રાતઃસૂર્ય પ્રગટતાં જ આ પદ્મપાખડીઓ વિકસિત થશે, એટલે પ્રભાત થતા જ હું આ કમળબંધન-થી મુક્ત થઈ ચાલ્યો જઇશ." આ પ્રમાણે વિચારશ્રેણી ગોઠવી રહ્યો છે ત્યાં તો અચાનક કોઇ હસ્તિ જળવિહાર કરવા પ્રવેશ કરે છે, તે સહજ રમતમાં એ કમળના છોડને ઠેઠ મૂળમાંથી જ ખેંચી કાઢે છે, અને આ રસભોગી ભ્રમર એ કમળમાં જ ગુંગળાઈ મરણને શરણ થઈ જાય છે ! अहह ! गहनो मोहमहिमा

વાચક બંધુઓ ! આપણામાથી ઘણાઓ આ રસેન્દ્રિય લોભી ભમરા-ભાઈની સ્થિતિ ભોગવતા નજરોનજર જોઇએ છીએ, છતાં મોહમુક્ત થઈ શકતા નથી. સંસારની વિવિધ સંપત્તિઓ એકત્ર કરવા, અને લલિત લીલાઓ માણવા અનેક તર્ક-વિતર્કો કરી અનેક હવાઇ કિલ્લાઓ નજર સામે ખડા

કરીએ છીએ, આ મોહનિદ્રામાં અનેક મનોરાજ્યો રચીએ છીએ, એ બધી કૃતિઓ કાળના એક જ ઝપાટાથી અસ્તંગત–છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે, મનોરથોની રચેલી સઘળી જ ઇમારતો તૂટી પડે છે, અને અવિનાશીના અંતિમ હુકમ (મૃત્યુ)ને તત્કાળ આધીન થઈ જવું છે, માટે ઓ માનવ મુસાફર ! નરભ્રમર ! તું ચેત ! ચેત !! પાણી પહેલાં જ પાળ બાંધવા યત્ન કર. प्रोदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः किदृशः ? અર્થાત્ ઘરને આગ લાગ્યા સમયે કૂવો ખોદવો એ ઉદ્યમ જેમ નિરર્થક છે તેમ મૃત્યુએ આવી ટોટો ઝાલ્યા પછી સઘળા જ પ્રયત્નો નિષ્ફળ છે !

હરણાં શ્રવણેન્દ્રિયના મોહથી, હાથી સ્પર્શેન્દ્રિયના મોહથી, પતંગીયાંઓ ચક્ષુઇન્દ્રિયના મોહથી, ભમરાઓ સુગંધના મોહથી અને માછલાંઓ સ્વાદેન્દ્રિયના મોહથી જેમ પોતાનું જીવન ગુમાવી બેસે છે તેમ ઉપરોક્ત પાંચે ઇન્દ્રિયના મોહમાં ફસાયેલ મનુષ્ય પોતાનું જીવન સદ્ય–સત્વર ખોઈ બેસે એ દીવા જેવું સ્પષ્ટ છે. હાથના કંકણને ઓળખવા માટે અરીસાની જરૂર જ નથી, માટે કાળનો ભય રાખી મોહસાગર તરી જવા પ્રયત્ન કરવો.

ઉપરની અન્યોક્તિનું તારતમ્ય.

હરિગીત.

પેઠો કમળના કોશમાં, મકરંદ પીધું મધુકરે,
સૌરભ મજેની સેવતાં, મદમસ્ત થઇ ફૂલ્યો ખરે !
મોહાંધ થઈ ચોંટી રહ્યો, પંકજ બિડાયું સાંજરે,
રસબંધને બંધાઈને, મનમાંહી "આવું ઉચ્ચરે." ૧
"આ રાત્રિ તો ચાલી જશે, રવિ ઊગતાં કમળો ખીલે,
ને પદ્મપાંખડી ઉઘડ્યે, હું મુક્ત થઇશ વગર ઢીલે;"
પણ ગહન ગતિ છે કાળની, એક હસ્તિ ન્હાવા આવીયો,
ખેંચ્યું કમળ થડમૂળથી, ને ભ્રમર મૃત્યુ પામીયો. ૨
અન્યોક્તિ છે આ મર્મવાળી, માનવી હિતકારિણી,
મદ-મોહ-મત્સર ટાળનારી, જીવનને ભવતારિણી;
ઓ બન્ધુઓ ! નિજ આત્મનું, કલ્યાણ ચાહો તો સદા,
મોહાન્ધ આંખ ઉઘાડશો, તો અસ્ત થાશે આપદા. ૩

દોહરો.

વાચકવૃંદ ! વિવેકથી, વિચારશો આ વાત;
ભ્રમરતણા દૃષ્ટાંતથી, મોહ ટળે સાક્ષાત. ૧

લી૦ સારશોધક- રેવાશંકર વાલજી બધેકા ધર્મોપદેશક.

लेखक—आचार्यश्री विजयकस्तूरसूरिजी महाराज

વિચારશ્રેણી.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫૬ થી શરૂ)

પરોપકાર અથવા પર ઉદ્ધારના બહાને સેવા કરવાનો ડોળ કરીને અનિચ્છાએ પણ અશાંતિ ભોગવી પ્રસિદ્ધિમાં આવવાનો પ્રયાસ કરવા કરતાં એકાન્તમાં રહીને શાંતિપૂર્વક પોતાના આત્માની જ સેવા બજાવી શ્રેય સાધવું તે શ્રેષ્ઠતર છે.

卐

માનવીની પ્રવૃત્તિ ઉપર તો અંકુશ મૂકી શકાય છે, પણ વૃત્તિ ઉપર અંકુશ મૂકી શકાતો નથી; કારણ કે માનવી અમુક અનિવાર્ય કારણને લઇને પોતાનું પ્રવૃત્તિમય જીવન વેચી શકે છે; પણ વૃત્તિમય જીવન વેચી શકતો નથી. કોઇ પણ અવસ્થામાં વૃત્તિમય જીવનનો તો પોતે જ સ્વામી રહે છે અને એટલા માટે જ પ્રવૃત્તિમય જીવનનો અન્ય સ્વામી હોવા છતાં પણ વૃત્તિમય જીવન પોતાની અત્યંત પ્રિય વ્યક્તિને અર્પણ કરીને તેને પોતાના વૃત્તિમય જીવનનો સ્વામી બનાવી શકે છે.

卐

વસ્તુને સાચી રીતે ઓળખ્યા સિવાય સાચું બોલી શકાય નહીં. તેમજ સાચી પ્રવૃત્તિ થાય નહીં તેથી સાચી વસ્તુ મેળવી શકાય નહીં.

卐

સારા વિચારો વિચારવાનું વ્યસન માનવજીવનની ઉત્તમતાને સફળ બનાવી શકે છે. ભલે વિચારો પ્રમાણે ન વર્તાય તો પણ આત્મશ્રેય કરવામાં અદ્વિતીય સહાયક થઇ શકે છે. જેમ ગાંજો, ભાંગ, તમાકુ, અફીણ, ચા-વિગેરે વસ્તુઓનું વ્યસન પડી જવાથી તે વસ્તુઓ વગર ચાલતું નથી અને વારવાર તેનું જ સ્મરણ થયા કરે છે, તેમજ સારા વિચારો વિચારવાનું વ્યસન પડી જવાથી સારા જ વિચારો આવ્યા કરે છે.

卐

પુદ્‌ગલાનંદીપણે અથવા તો વિષયાભિનંદીપણે કરવામાં આવતી ઇચ્છાઓ સફળ થાય અથવા તો નિષ્ફળ જાય, તો પણ આત્મા અપરાધી બનીને પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓ ન વાપરવા છતાં પણ તેના કડવાં ફળ અવશ્ય ચાખે છે.

卐

સ્વાર્થવૃત્તિવાળા અનિચ્છાએ પણ બીજાની ઇચ્છાને આધીન થઇને ફરજીયાત પ્રવૃત્તિ કરે છે એ જ પરમ દુઃખ છે અને નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિવાળા સ્વેચ્છાને આધીન રહીને મરજીયાત પ્રવૃત્તિ કરે છે માટે તે પરમ સુખી છે; કારણ કે પરાધીનતાએ અણગમતું કરવું પડે છે અને સ્વાધીનતાએ મનગમતું કરાય છે, માટે સ્વાધીનતામાં સુખ છે અને પરાધીનતામાં દુઃખ છે.

卐

વિદ્વત્તા અને જ્ઞાનમાં ઘણું જ અંતર રહેલું છે. મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ કે ક્ષય સિવાય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી; પણ જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત થાય છે. મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ સિવાય

ઉપદેશક પદ.

(નાગરવેલીઓ રોપાવ–એ દેશી)

સમકિત રોપાને તું વાવ,
તારી આતમવાડીમાં.
જડની આસક્તિ નિવારી,
ક્ષણનશ્વર સ્વરૂપ વિચારી;
શુદ્ધ જ્ઞાન સુમન વિકસાવ—તારી ૧
જડ દેહથકી તું ન્યારો,
તું શાશ્વત છે રહેનારો;
નિજ રૂપ સુગંધ ફેલાવ—તારી ૨
પરપરિણતિ રમણું છોડી,
નિજ પરિણતિમાં મન જોડી;
શુદ્ધ બ્રહ્મ દેવ પધરાવ–તારી ૩
પરભાવનો કદીયે ન કરતા,
નિજ ભાવ સકળનો ધરતા;
ઉપયોગ સ્વરૂપ શોભાવ—તારી ૪
વસ્તુગત વસ્તુ જાણી,
નવિ હર્ષશોક મન આણી;
સમજળનો કર છંટકાવ—તારી ૫
મિથ્યા દર્શન નથી તારું,
અસતને સત્ જોનારું;
સતદર્શન રેંટ ચલાવ—તારી ૬
નિજગુણ અમૃત સમ પાણી,
શુદ્ધ આશય ગુણથી તાણી;
કસ્તૂર રોપાને પીવડાવ—તારી ૭

આ. શ્રીવિજયકસ્તૂરસૂરિજીમહારાજ.

એકલા જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી થવાવાળું જ્ઞાન અજ્ઞાન હોય છે કે જેને વિદ્વત્તા કહેવામાં આવે છે.

卐

સંસારમાં રહીને સંસારની પૌદ્‌ગલિક વસ્તુ વાપરનારને સંસારના નિયમો ફરજીયાત પાળવાં પડે છે. જેમકે-જન્મ્યો તેને મરવું, યુવાને વૃદ્ધ થવું, શ્રીમંતને કંગાળ થવું, સંપત્તિવાળાએ વિપત્તિ ભોગવવી વગેરે નિયમો અવશ્ય પાળવા જ જોઇએ. જેની ઇચ્છા આ નિયમો પાળવાની ન હોય તેણે સંસારવાસ છોડીને ચાલ્યા જવું જોઇએ અને જેટલી પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓ વાપરવાને માટે લીધી હોય તે બધીયે છોડી દેવી જોઇએ.

卐

જીવનના છેડે દેહની વિસ્મૃતિની સાથેજ ઇષ્ટવિયોગ દુઃખદાયી નથી નીવડતો, પણ જીવનકાળમાં ઇષ્ટવિયોગ અત્યંત દુઃખ આપે છે.

卐

માનવજીવનમાં જીવવાના સિદ્ધાંતો અને હેતુઓથી અણજાણ માનવજીવનમાં સાચી રીતે જીવી જાણતો નથી.

卐

સંસારની મુસાફરીમાં નીકળેલાં આત્માઓને વિશ્રાન્તિ માટે મળેલી દેહરૂપી ધર્મશાળાઓનો આશ્રય લેવો પડે છે. આ ધર્મશાળાઓ અમુક સમય માટે માત્ર વિશ્રાન્તિનું સ્થાન હોવાથી આત્માઓનો એના ઉપર કોઈ પણ પ્રકારનો હક્ક નથી, માટે મુસાફરી કરવા ત્યાંથી નીકળવું પડે તો બહુ જ રાજી થઈને તે સ્થાન છોડી દેવું, અને આગળ પ્રયાણમાં જે કોઈ સ્થળ આવે ત્યાં શાંતિપૂર્વક નિર્વાહ કરી લેવો પણ કોઇપણ સ્થાનમાં લેશમાત્ર પણ મમતા કરવી નહિં. મુસાફરીના અંતે કોઇપણ આશ્રયસ્થળની જરૂરત પડવાની નથી અને વિશ્રાન્તિ લીધેલાં પહેલાનાં સ્થળો કાંઈ પણ કામ આવવાનાં નથી.

卐

પરિમિત નિદ્રામાં માનસિક વિચારો ઉપ-

રનો કાબૂ છૂટી જવાથી શુભ ધ્યાન રહી શકતું નથી તો પછી અપરિમિત નિદ્રા-(મૃત્યુ)ના સમયમાં વિચારો ઉપર કાબૂ રાખીને શુભ ધ્યાન કેવી રીતે રહી શકે ? માટે પરિમિતી કે અપરિમિતી નિદ્રા વગરની જાગૃત અવસ્થામાં શુભ વિચાર, શુભ ભાવનાઓ અને શુભ ધ્યાનદ્વારા નિર્જરા અથવા તો પુન્ય ઉપાર્જન કરી લેવું જોઇએ.

卐

સ્નેહની સીમા ઓળંગી ગયા પછી શાસ્ત્રના બંધન શિથિલ થાય છે, જેથી કરી સંસારની શેરીઓમાં કાંઇક વધારે રઝળવું પડે છે, પરંતુ શું બની શકે ? ઉદય આધીન આત્માને બધું કરવું પડે છે. મોહદશા જ એવી છે !

卐

જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી મેળવેલ બુદ્ધિ તથા જ્ઞાનને વૈષયિક સુખો મેળવવા વાપરનાર અજ્ઞાની અને દુર્બુદ્ધિ કહી શકાય. એવા અજ્ઞાની જીવો પોતાનું અને પરનું અકલ્યાણ કરનાર હોય છે. તેમજ સ્વપરના માનવજીવનને અધમ બનાવી આત્માનો અધઃપાત કરનાર હોવાથી પોતાની જાતના શત્રુ હોય છે, પરંતુ જેઓ બુદ્ધિ તથા જ્ઞાનનો ઉપયોગ આત્મવિકાસમાં કરનારા હોય છે તેઓ સત્પુરુષ કહેવાય છે અને એવા મહાપુરુષોના સત્સંગથી અનેક આત્માઓ પોતાનું કલ્યાણ સાધી શકે છે માટે આવા પુરુષો કલ્યાણમિત્ર કહેવાય છે.

卐

તપ, જપ, ધ્યાન, શાંતિ, સમતા, વૈરાગ્ય, આત્માર્થીપણું વિગેરે લોકોને દેખાડી તેમને ખુશી કરી પોતાનો ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ સાધવા પૂરતાં જ હોય તો તે આત્માનું અહિત કરી સંસાર વધારી માઠી ગતિઓમાં રઝળાવનારાં છે, કારણ કે તે પુદ્‌ગલાનંદીપણે કરવામાં આવતાં હોવાથી આત્મવિકાસનાં બાધક હોય છે, તેમજ માયા તથા અસત્યના આશ્રિત હોવાથી આત્માનું અશ્રેય કરનારાં હોય છે; પણ તપ, જપ આદિનો આત્માનંદીપણે ઉપયોગ કરવામાં

મહાવીર જયંતિ-રાસ

(રાગ-કોઇ વસંત લો વસંત લો....)

આજ ગાઓ મહાવીરસ્વામી,
અનુપમ સુરજ ઊગ્યો સુરજ ઊગ્યો.
જેના ગાને દુ:ખો જાય શમી
અનુપમ સુરજ ઊગ્યો......ટેક.
અહિંસા ધર્મ સર્વ જગને ભણાવ્યો,
વિશ્વબંધુભાવ મંત્ર સૌને સુણાવ્યો,
એવા વીતરાગ અંતરયામી-અનુપમ૦ ૧
ચૈત્રશુક્લ ત્રયોદશી ઉત્સવ ઉજવો,
વીર પ્રભુ નામ ધૂન પ્રેમેથી ગજવો,
જેણે આત્માની બંસી સુણાવી-અનુપમ૦ ૨
જન્મ્યા પ્રભુજી ત્યારે જગ હર્ષ પામે,
પ્રાણી, માનવ, દેવ, ભાવે પ્રણામે,
ક્રૂર પ્રાણી રીઝયાં અહિંસા પામી-અ૦ ૩
પંખી કલ્લોલે, તરુઓ સૌ મહેકે,
મંગળ ધ્વનિ સર્વ દિશ દિશમાં કે'કે,
શાન્તિ કેરું સામ્રાજ્ય રહ્યું જામી-અ૦ ૪
અજિત પ્રતાપી, બુદ્ધિઋદ્ધિના સ્વામી,
આપની સ્મરણ ધૂન અન્તરમાં જામી,
મુનિ હેમેન્દ્ર ઉર વિશ્રામી-અનુપમ૦ ૫

મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

મોટું કોણ ?

આજે સંસારમાં દરેક પ્રાણી એમ સમજે છે કે હું મોટો છું. મોટા થવું બધાયને ગમે છે. નાનામાં નાનો પ્રાણી પણ પોતાની મહત્તા, ગૌરવ અને પ્રભુતાને જેટલું મહત્ત્વ આપે છે તેટલું મહત્ત્વ તે બીજાને માટે આપવા તૈયાર નથી.

" લઘુતાસે પ્રભુતા મીલે પ્રભુતાસે પ્રભુ દૂર "

જાણવા છતાંયે આપણામાં એવા ઘણા છે જે પોતાની મોટાઈ અને અહંતાને છોડવા તૈયાર નથી. સામાન્ય માનવીઓ જ નહિ કિન્તુ મોટા મોટા સાધુસંતો, પંડિતો અને વિદ્વાનો પણ " મોટાઈ "ના દુર્ગુણથી પરિત્યક્ત નથી. એ મોટાઈના પ્રતાપે તેઓ માનવતા ભૂલી જાય છે. માનવસુલભ પ્રેમ, સૌહાર્દ, સૌજન્ય અને સરલતા પણ છોડી દે છે. વિનય અને બહુમાનનો ઉપદેશ આપનાર મહાત્માઓ પણ બીજાને ઉપદેશ આપે છે પરંતુ સમય આવે એ જ વિનય અને બહુમાનને બાજુ પર મૂકી દે છે.

પોતાની મોટાઈ અને મહત્તાને સાચવવા સિદ્ધાન્ત અને શાસ્ત્રીય વાતો પણ છોડી દેવાય છે. સાધુ-સ્વભાવ સુજનની ભાષા-વાણીને તિલાંજલિ અપાય છે. ખરેખર એ મોટાઈ અને મહત્તા સાચવવાની વ્યર્થ ધૂનમાં મનુષ્ય કેટલો પામર અને કેવો પરવશ બની જાય છે કે તેની કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ લાગે છે.

આ પ્રશ્ન અનાદિ કાલથી ઊભો જ છે કે મોટું કોણ ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરો પણ અનાદિ કાલથી આપણી સામે જ છે; પરંતુ આટલું છતાંયે આપણે મોટાઈ, મહત્તા, અહંતા, ગર્વ અને અભિમાનની માત્રાને લેશ માત્ર ઓછી કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી.

આજે **મોટો કોણ** ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કોઈ કહે છે ધનવાન મોટો છે. કોઈ કહે છે ઉમ્મરે મોટો તે મોટો છે. કોઈ પંડિત-વિદ્વાનને જ મોટો માને છે. " बालादपि सुभाषितं ग्राह्यम् " જાણવા છતાંયે આપણા ઘણાએ મહાનુભાવો સમય આવે એમ કહે છે. ભાઈ અમારા આ ધોળા થયા અમે આટલી

આવે તો આત્મવિકાસી બની કર્મોથી મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

સત્ વસ્તુને ઓળખનારા અને તેની શ્રદ્ધા રાખનારા આત્માઓ જ સાચું બોલી શકે છે અને સાચી પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે; તેમજ તેમની સંગતમાં રહેનાર આત્માઓને સન્માર્ગે દોરીને તેમનું પરમ કલ્યાણ કરી શકે છે, આવા આત્માઓ સમ્યગ્જ્ઞાની હોવાથી વૈષયિક સુખોથી વિમુખ રહેલા હોય છે; કારણ કે તેઓ સાચા સુખના અનુભવી હોવાથી વૈષયિક સુખને દુઃખરૂપે જ માને છે જેથી કરીને તેમનો આત્મા ક્ષુદ્ર વૈષયિક વાસનાથી રહિત હોવાથી પોતાના આશ્રિતોને અવળે માર્ગે દોરતા નથી. [ચાલુ]

દીવાળી જોઈ, હજી તમે છોકરા છો છોકરા, અમારા જેટલાં વર્ષો જવા દો, પછી સમજશો.

ખરી રીતે મોટા કોણ હોઈ શકે તે જાણવા છતાં યે મનુષ્ય પોતાની નબળાઈના પ્રતાપે, અજ્ઞાનતાના પ્રતાપે, ઉમ્મર-ધન-વૈભવ-સત્તા અને પાંડિત્યના પ્રતાપે પોતાને મોટો માને છે.

હવે આપણે મોટો કોણ કહેવાય? તે જોઈએ

આ સંબંધી બૌધ્ધગ્રંથોમાં એક સુંદર દૃષ્ટાન્ત મલે છે, જે વાંચતાં સુજ્ઞ વાંચકો સમજી શકશે કે ખરી રીતે મોટા થવાને કે કહેવડાવવાને લાયક કોણ હોઈ શકે ?

એક વાર બુદ્ધદેવ પોતાના પૂર્વભવોના એક ભવમાં કાશીના રાજા બ્રહ્મદત્ત ને ત્યા જન્મ્યા હતા. તેમનું નામ બ્રહ્મદત્તકુમાર હતુ. બાલ્યાવસ્થામાં તેમણે ઉચિત શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી લીધી પિતાના મૃત્યુ પછી ૧૬ વર્ષની અવસ્થામાં જ તેઓ રાજના માલીક બન્યા. તેઓ ન્યાય, ધર્મ અને નીતિથી રાજ્યનું અને પ્રજાનું રક્ષણ કરતા. પ્રજાને સુખી કરવા બનતું કરતા. પ્રજાના ઝઘડા પણ ન્યાય અને નીતિથી જ ચૂકવતા હતા "यथा राजा तथा प्रजा" ના ન્યાયે પ્રજામાંથી ઝઘડા, કલહ, ઇર્ષ્યા મટયાં અને પ્રજા સદ્‌ગુણી બની. રાજા પાસે કોઈ ફરિયાદ જ નહોતી જતી. રાજાને થયું હવે આ ન્યાયાધીશો, ફોજ, પોલિસ કોઈ કામની નથી. જ્યાં પ્રજા સદાચારી, ન્યાય-પ્રિય, હિતાહિત સમજનારી હોય ત્યાં બીજા રક્ષકોની જરૂર જ નથી રહેતી. રાજાએ કોર્ટો બંધ કરી પોતાની પ્રજા ઉપર વિશ્વાસ રાખી પ્રજાને-સદ્‌ગુણી બનાવવામાં પૂરેપૂરો પ્રયત્ન આદર્યો. છેવટે પોતાના આત્માના અવગુણો શોધી શોધી તે દૂર કરવા પ્રયત્ન આદર્યો.

એક વાર એ રાજા રથ પર બેસી બહાર ઉદ્યાનમાં જતો હતો ત્યાં રસ્તો સાંકડો હતો અને એક જ રથ સહીસલામત જઈ શકે તેમ હતો. ત્યાં સામેથી મલ્લિક રાજા રથ પર બેસીને આવતો હતો બન્ને રથો એ સાંકડા રસ્તામાં એકઠા થયા એટલે માલ્લિક રાજાના રથના સારથીએ બ્રહ્મદત્તકુમારના સારથીને કહ્યું તારો પાછો વાળ. ત્યારે બ્રહ્મદત્તકુમારના રથના સારથીએ કહ્યું-મારા રથમાં કાશીનરેશ બ્રહ્મદત્તકુમાર બેઠા છે, મારો રથ પાછો નહિં હઠે. તમારો પાછો હઠો. મલ્લિકરાજના સારથીએ કહ્યું-મારા રથમાં મલ્લિકરાજ બેઠા છે, મારો રથ પાછો નહિં હઠે.

મલ્લિકરાજના સારથીએ વિચાર્યું હવે તો આ બન્ને રાજાઓમાં જે ઉમ્મરથી નાનો હોય તેનો રથ પાછો હઠવો જોઈએ એટલે તેણે કાશીશ્વરની ઉમ્મર પૂછી. જવાબમાં કાશીશ્વરની ઉમ્મર મલ્લિકરાજના જેટલી જ હતી. પછી, રાજવૈભવ, સત્તા, કુલ, ગોત્ર, રાજ્યની આવક સંબંધી પ્રશ્નો થયા; પરંતુ બન્ને રાજવીઓનાં રાજવૈભવ, સત્તા, કુલ, ગોત્ર, રાજ્યની આવક સરખાં જ હતાં. આખરે મલ્લિકરાજના સારથીને કાશીનાથના સારથીએ પૂછયું-ભાઈ, હવે એ વાત જવા દે. તમારા રાજરાજેશ્વરમાં કયા કયા ગુણો છે તે કહે. ત્યારે મલ્લિકરાજનો સારથી બોલ્યો-

दलहं दलहस्मखि पति, मल्लिको मुदुना मुदुं, साधुम्पि साधुना जेति, असाधुम्पि असाधुना, एता दिसो अयं राजा मग्गा उय्याहि सारथी ॥

"મલ્લિકરાજા કઠોરની સાથે કઠોરતાનો

વ્યવહાર કરે છે, કોમલ–મૃદુ સ્વભાવના મનુષ્ય સાથે કોમલતા–મૃદુતાનો વ્યવહાર રાખે છે, સાધુ સ્વભાવના સજ્જન મનુષ્યને સજ્જનતાથી–સાધુ સ્વભાવવૃત્તિથી જીતે છે અને દુર્જનને દુર્જનતાથી જીતે છે અર્થાત્ સામેનો મનુષ્ય જેવો હોય તેવો બની અમારો રાજા તેને જીતે છે; માટે હે કાશીનાથના સારથી તું માર્ગ છોડી રસ્તો આપી દે.

ત્યારે કાશીનાથનો સારથી બોલ્યોઃ ભાઈ, યદિ આજ ગુણો હોય તો દુર્ગુણ કોને કહેવાય તે કહે ?

મલ્લિકેશ્વરના સારથીએ કહ્યું–ભાઇ યદિ અમારા રાજામાં તમને મેં જણાવેલા ગુણો અવગુણ ભાસે છે તો તમારા રાજામાં કયા કયા ગુણો છે તે કહો.

કાશીનાથનો સારથી કહે છે કે–સાંભળો–

अक्रोधेन जिणे क्रोधं, असाधुं साधुंना जिणे। जिणे कदरियं दानेन, सच्चेन अलिकवादिनं। एता दिसो अयं राजा। मग्गा उय्याहि सारथी ॥

ભાવાર્થ—અમારો રાજા ક્રોધી આદમીને અક્રોધ–ક્ષમાથી જીતે છે. અસાધુ સ્વભાવના–દુર્જન આદમીને સાધુ સ્વભાવથી–સજ્જનતાથી જીતે છે. કંજૂસને દાનથી જીતે છે. અસત્યવાદીને સત્યથી જીતે છે અર્થાત્ હે ભાઈ, અમારો રાજા જેવાની સાથે તેવો ન થતાં; શઠં પ્રતિ શાઠ્યં ન કરતાં, શઠં પ્રતિ સત્યં બની વિરોધીઓને જીતે છે માટે હે ભાઈ, હવે તું રસ્તો આપી દે.

બસ આ પ્રત્યુત્તર સાંભળી ગુણ શોધવા નીકળેલ મલ્લિકરાજે પોતાના રથના ઘોડા છોડાવી પાછા વાળ્યા અને કાશીનાથને માર્ગ કરી આપ્યો ને કહ્યું ખરા મોટા તમે જ છો.[1]

આ નાનકડું દૃષ્ટાન્ત આપણને સમજાવે છે કે મોટો કોણ થઈ શકે છે. મોટાઇને લાયક કોણ હોય છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે ઉમ્મરથી, ધનથી, વૈભવથી, સત્તાથી જાતિથી કોઈ મોટું નથી. પોતાના કર્મથી–ક્રિયાથી મનુષ્ય નાનો અથવા મોટો બને છે આટલા માટે જ પ્રભુ શ્રી મહાવીરે ફરમાવ્યું કે "नवि मुंडियेण समणो, समयाए समणो होइ" ઈત્યાદિ ગાથાઓ આપણને એ જ શીખવે છે કે ગુણથી મનુષ્ય મોટાઇ મેળવે છે. સંસારમાં બધાયથી મોટો એ છે જે રાગ અને દ્વેષને જીતે છે; બાકી સંસારી મનુષ્યોએ પણ દુર્ગુણ સાથે દુર્ગુણી નહિં કિન્તુ સદ્ગુણી બનીને જ મોટાઈ જાળવવાની જરૂર છે. સદાચારી, સરલહૃદયી સજ્જન–હિતોપદેશ સાંભળનાર સદાયે વિના કહ્યે મોટા જ છે. દરેક ભવ્ય પ્રાણી આવી ખરી મોટાઇ મેળવી આત્મકલ્યાણ કરે એ જ શુભેચ્છા.

૧. વિશ્વવાણી ઉપરથી સૂચિત.

લેખક: મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

અજિત–સૂકતમાળા.

(૧) રત્નોની કિંમત કરતા અજિત સુક્તમાળાનાં રત્નોની કિંમત વધારે ગણજો

(૨) સાચુ તે મારૂ, મારુ તે સાચુ નહિ એ સિદ્ધાન્તનુ યથાર્થ રહસ્ય સમજીને જીવનમાં મૂકશો.

(૩) સુવર્ણના અલંકારો કરતા અજિત વચનોના અલંકારો વધારે પસંદ કરજો.

(૪) વાંચીને જીવનમા મૂકવાની ટેવ પાડશો તો દુનિયામાં જરૂર મહાન્ માણુસ તરીકે પંકાશો.

(૫) જીવનની એક ક્ષણુ કરોડો સોનામ્હોરથી પણ ખરીદી શકાતી નથી. તેને વ્યર્થ ગુમાવવા જેવી બીજી કઈ નુકશાની છે?

(૬) સદ્‌ઉદ્યોગ સદ્‌ભાગ્યનો સહોદર છે. આજની કિંમત આવતી કાલથી ડબલ છે. આજે બને તે કાલ ઉપર રાખો નહિ.

(૭) વખત કુદરતનો ખજાનો છે. ઘડી અને કલાકો તેની તીજોરીઓ છે. પળો કે ક્ષણો તેના કિંમતી હીરા છે.

(૮) જ્ઞાન અને વિવેક ખરી આંખો છે. તે ખાડામાં પડે તેમાં નવાઇ શું?

(૯) ડૉકટર, બેરિસ્ટર કે પ્રોફેસરની ડિગ્રી મેળવવામા જ કેળવણીનો હેતુ પૂરો થતો નથી, પણ જાહેર સેવા બજાવવામા અને આત્મશ્રેય સાધવામાં તેનો ખરો હેતુ પાર પડે છે. ખરી રીતે જેનાથી મન મારતાં શિખાય તે જ ખરી કેળવણી.

(૧૦) જે માણુસ પોતાની ઈચ્છાને કાબૂમાં રાખી શકે નહી તે જીવનની મુશ્કેલીઓ દૂર કરી વિજય મેળવી શકે નહી.

(૧૧) સમાજસેવા અને દેશસેવા એ ઉત્તમ છે પણ આત્મસેવા એ સર્વથી ઉત્તમ છે, કેમ કે જગતના સર્વ પ્રાણીઓને આત્મવત્ ગણે, પરધન પથ્થર સમ ગણે અને પરસ્ત્રી માતા તુલ્ય માને તેનાથી જ આત્મસેવા થઈ શકે છે.

(૧૨) પ્રશંસાની ઈચ્છા રાખો નહી પણ પ્રશંસા થાય તેવા કાર્યો કરો. કીર્તિ સત્કાર્યની સાથે જ રહે છે.

(૧૩) જો તમારે મોટા થવું હોય તો પ્રથમ નાના બનો. ઊંડો પાયો નાખ્યા વિના મોટું મકાન ચણી શકાતું નથી.

(૧૪) મોટાઇનું માપ ઉમ્મરથી કે શ્રીમંતાઇથી નહી પણ અક્કલથી કે ઉદારતાથી થાય છે, માટે ડાહ્યા અને ઉદાર બનો.

(૧૫) તલવારની કિંમત મ્યાનથી નહી પણ ધારથી થાય છે, તેમ માણસની કિંમત ધનથી નહી પણ સદાચારથી થાય છે

(૧૬) વૈર લેવું એ હલકાઈનું કામ છે. ત્યારે ક્ષમા કરવી તે મોટાઈનું કામ છે. વૃક્ષો પથ્થર મારનારને પણ ફળો આપે છે.

(૧૭) વાદળાંઓ વરસે ત્યારે અને વૃક્ષો ફળો આપે ત્યારે નીચે નમે છે તેમ સમૃદ્ધિ પામ્યા પછી વધારે નમ્ર બને તે જ સજ્જન ગણાય.

શ્રી મહાવીર જન્મોત્સવ.

(રાગ ભૈરવી: જાઓ જાઓ અય મેરે સાધુ)

પ્રેમે પૂજો પ્રભુ મહાવીરસ્વામી,
હૈયામાં ધરી ભાવ. ટેક
ચૈત્ર ત્રયોદશી શુક્લ પક્ષમાં,
જન્મ્યા પ્રભુ મહાવીર;
વિશ્વોદ્યાને પરિમલ પ્રસરે,
વાયે મધુર સમીર—પ્રેમે. ૧
નારકીમાં ક્ષણ શાંતિ પ્રસરી,
સાગરમાં ઉલ્લાસ;
દાનવ કિન્નર દેવ માનવે,
પ્રગટ્યો પ્રેમ પ્રકાશ—પ્રેમે. ૨
રાયરંક નિજ ભેદો ભૂલ્યા,
ટળ્યો પાપનો ભાર;
અખંડ જ્યોતિ આત્મસ્વરૂપની,
ઝગતી અપરંપાર—પ્રેમે. ૩
ભક્તિરૂપ મયૂરો વાણી-કેકા-
શ્રવણે કરતા નૃત્ય;
અમૃત સમ ઉપદેશ ગ્રહીને,
થાતા સૌ કૃતકૃત્ય—પ્રેમે. ૪
અજિત છો પ્રભુ ત્રિભુવનદીપક,
બુદ્ધિસાગર નાથ !
મુનિ હેમેન્દ્ર શરણમાં રાખો,
હેતે ઝાલી હાથ—પ્રેમે. ૫

રચયિતા મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી.

(૧૮) વરસાદ માગ્યા વગર વરસે છે. તેમ સજ્જનો માગ્યા વગર પોતાની સમૃદ્ધિ પરોપકારનાં કામોમાં ખર્ચે છે.

(૧૯) પદવીએ ચઢયા પછી ગરીબોના ઉપર દયા ન રાખે તે જ શેતાન. શેતાનના ઉપર કાંઈ શીંગડા ઊગતા નથી.

(૨૦) સખાવત સ્વર્ગની કુંચી છે, અને દયા ખાનદાનીનો ખજાનો છે. પથ્થર જેવા હૃદયની સાથે ખાનદાની રહેતી નથી.

(૨૧) નદીનું પાણી અસલ સમુદ્રમાં મળે છે તેમ દાન આપનારની દોલત પાછી વ્યાજ શીખે દાતારને જ મળે છે.

(૨૨) ભુંડાઇને બદલે પણ ભલાઈ કરે અને અપકારીનો પણ ઉપકાર કરે તે ખરો સત્પુરુષ સમજવો.

(૨૩) ચડતીમાં ગર્વ ન કરે, પડતીમાં ખેદ ન કરે અને શરણાગતનો કદી પણ ત્યાગ ન કરે તેજ મોટો માણસ.

(૨૪) સાંભળે કે ગ્રહણ કરે તેને જ શિખામણ આપવી સારી. મૂર્ખને શિખામણ દેવી તે સર્પને દૂધ પાવા બરાબર છે.

(૨૫) બીજાને ઠપકો આપો તે જ અવગુણ પોતાનામાં હોય તો પ્રથમ પોતાનો અવગુણ દૂર કરવો, પછી બીજાને કહેવું.

(૨૬) ચોર, વ્યભિચારી, ધર્મદ્રોહી, રાજદ્રોહી માણસથી હંમેશ દૂર રહેવું. તેમની સોબત પાયમાલીમાં ઉતારનારી છે.

(૨૭) અનેક યુદ્ધોમાં જીત મેળવનાર યોદ્ધા કરતાં મનોરાજ્ય ઉપર જીત મેળવનાર મોટો યોદ્ધો ગણાય.

(૨૮) શ્રીમંતો અને ત્યાગીઓને સંતોષમાં જે સુખ મળી શકે તે સુખ બીજી કોઈ પણ ચીજમાં મળતું નથી.

(૨૯) ધનમાં, મોજશોખમાં અને ખાવાપીવામાં સંતોષ રાખવો પણ જ્ઞાનમાં, દાનમાં અને ધર્મમાં સંતોષ ન રાખવો.

(૩૦) જેનાથી દુઃખ મટે તેની જ પાસે હૃદય ખોલવું. જેની તેની પાસે હૃદય ખોલવાથી માણસની હલકાઈ થાય છે.

(૩૧) અફીણ કરતાં કરજ વધારે ઝેરી છે. અફીણ ખાનારને જ મારે છે ત્યારે કરજ દીકરાના દીકરાને પણ મારે છે.

(૩૨) ઉત્તમ પુસ્તકો સત્સંગ જેટલું કામ કરે છે, ત્યારે ખરાબ પુસ્તકો સત્સંગની સારી અસરને ભૂસી નાખે છે.

(૩૩) ધર્મનું મૂળ વિનય છે. કપટથી નહીં પણ ખરા દિલથી વડીલો, સજ્જનો અને ગુરુઓનો વિનય સાચવવો.

(૩૪) ઉપકારીનો ઉપકાર ભૂલી જનારામાં માણસાઈનો ગુણ રહી શકતો નથી. પશુઓ પણ ઉપકારનો બદલો વાળે છે.

(૩૫) જો તમારે પવિત્ર જીવન ગુજારવું હોય તો અંતઃકરણ પવિત્ર કરવા પૂરતો પ્રયત્ન કરો, બહારના સાધનો નકામાં છે

(૩૬) પરમાત્મા પવિત્ર છે. તે પવિત્ર પ્રભુને મેળવવા તમારે પણ ખુલ્લાં હૃદયના નિષ્કપટી અને પવિત્ર થવું જોઈએ.

(૩૭) સત્યવ્રત સર્વથી ઉત્તમ વ્રત છે. એક વખત પણ જૂઠું બોલવાથી પ્રમાણિકપણામાં ખામી આવે છે.

(૩૮) મનુષ્યો તમારા વિચારના નહી થાય પરંતુ તમે વિશાળ વિચારવાળા થઈ દરેક મનુષ્ય સાથે પ્રેમથી નિભાવી લો.

(૩૯) આઠ માસ એવું કાર્ય કરવું કે ચોમાસામાં કરવું ન પડે.

(૪૦) તમારા ઘરમાં ભિન્ન ભિન્ન મત હોય તો તેને માટે તકરાર નહિ કરતાં એકસંપથી કાર્ય કરશો તો સુખી થશો.

દેવ-ડૉક્ટરને.

તબીયત તપાસી તુરત જ,
દે જે દવાઇ દેવા !
દરદો અસાધ્ય દાબી,
લે જે ભલાઇ દેવા !
કાયા-કષાય કોરે,
વિકથા પ્રમાદ જોરે !
ઉન્માદ મોહ તોરે,
શક્તિ હણાઈ દેવા !
સમતા વિના અનિદ્રા,
મસ્તક ભમાવે મમતા;
ખાધું-ઝરે અનીતિ-
કેરી કમાઈ દેવા !
દુર્બુદ્ધિ હાંફ આવે,
ખુજલી કુકર્મ લાવે;
મૂર્છા અધર્મે પામી,
સૂઝે ન વાત દાહી.
સંસારમાંહી સરજન,
તુંથી ન કોઈ ઉત્તમ;
શાંતિ પમાડ હરદમ,
અમીજ્ઞાન પાઈ દેવા !

લલિતાંગ.

(૪૧) 'સંપ ત્યાં જંપ' એ સૂત્રનું યથાર્થ સ્વરૂપ ખ્યાલમાં રાખીને તમારું વર્તન ચલાવો.

(૪૨) મતની અંદર ભિન્નતા ભલે હોય પણ જ્યારે ખરું તમારા સમજવામાં આવે ત્યારે તેને બીજાની નજરમાં હલકા પડવાની દરકાર કર્યા વિના ગ્રહણ કરો.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૫૬ થી શરૂ.]

આ ક્ષણભંગુર સંસારમાં આકર્ષક જણાતી વસ્તુઓના વ્યામોહથી જ મનુષ્યને દુઃખ રહે છે. એ વસ્તુઓથી પર થતાં, મનુષ્યને પોતાના વસ્તુ-સ્વરૂપનું ભાન થાય છે. પોતાનું ગૌરવ અને મહત્તા યથાર્થ રીતે સમજી શકાય છે. સમસ્ત વિશ્વ પોતાનાં જ્ઞાનની જ્યોતિરૂપ જણાય છે.* આત્માનો મહિમા એટલો મોટો છે કે એ મહિમાનું મૂલ્ય કોઇ રીતે ઓછું ન જ અંકાય. અસત્ય અને ક્ષણભંગુર વસ્તુઓના મોહને વશ થવામાં આત્માનો વિનિપાત છે. ભૌતિક લાલસાઓના વ્યામોહમાં, અસત્યનું જ સેવન થાય છે. આથી અસત્ય અને ક્ષણભંગુર ભૌતિક વસ્તુઓના મોહને તિલાંજલી આપી, સત્યરૂપ આત્માનું જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અને આત્માનો જ સાક્ષાત્કાર કરવો એ દરેક મનુષ્યનું પરમ કર્ત્તવ્ય છે. અસત્ય માર્ગનો આશ્રય અને અસત્યનું સેવન એ અક્ષમ્ય પાપો છે. અસત્યના આશ્રય અને સેવનથી થયેલાં પાપનાં દુષ્પરિણામો મનુષ્યને અસહ્ય થઇ પડે છે. અસત્યના આશ્રય અને અસત્યનાં સેવનમાં, આત્માનાં જ સત્યનો અસ્વીકાર થાય છે. આથી અસત્ય–સેવનનું મહા પાપ અક્ષમ્ય થઇ પડે છે.

* સિદ્ધ આત્માનાં કેવળજ્ઞાન(સર્વજ્ઞતા)માં સર્વ વસ્તુઓનું પરાવર્ત્તન થાય છે. વિશ્વ એ વિશુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાનની જ્યોતિરૂપ છે એમ આથી ફલિત થાય છે.

(૪૩) જો તમારો હઠાગ્રહ પકડી રાખશો તો તમે હાંસીને પાત્ર થશો; નહિતર પાછળથી તમારી પ્રશંસા થશે.

(૪૪) તમે ભોળા હૃદયના થજો, પણ તમારી ભોળાઇનો લોકો ખોટો લાભ ન લઈ લે તેને માટે સાવચેત રહેજો.

(૪૫) દરેક તરફ નમ્ર થજો પણ સ્વમાન ગુમાવવાનો પ્રસંગ આવે નહિ તે માટે સાવચેત રહેજો.

(૪૬) દરેક તરફ સભ્ય થાઓ. ગમે તેવું કામ હોય તો કંટાળીને તોછડાઈથી બોલતા નહિ.

(૪૭) " અહિંસા પરમો ધર્મઃ " એ સૂત્રનો અર્થ બરાબર સમજજો ને કોઈ જીવને મારી નાંખવો તે ફક્ત હિંસા છે એટલું જ નહિ પણ કોઈની લાગણી દુખાવવી તે પણ એક જાતની હિંસા છે, માટે તમારા બંધુઓની તથા મૂંગા પ્રાણી વિગેરે કોઈની લાગણી દુખાય તેમ કરશો નહિ.

(૪૮) જ્ઞાનરૂપી શક્તિનો સદુપયોગ કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. તમારી બુદ્ધિ તમારા બંધુઓને છેતરવામાં ને તેમને દુઃખ દેવામાં વાપરશો નહિ.

(૪૯) સ્વદારાસંતોષી થાઓ, પરસ્ત્રી સાથે હાંસી મશ્કરી કરશો નહિ તથા તેમના અવયવો તાકી તાકીને જોશો નહિ. લગ્ન ફક્ત વિષયસુખને માટે નથી પણ તેના ઘણા આશયો છે. દિવ્યપ્રેમ એ બધાનું મૂળ છે.

(૫૦) તમારી વાસનાઓ–ઇચ્છાઓના તમે ગુલામ થશો નહિ, પણ તેમને તમારા ગુલામ બનાવજો; તમારા હુકમમાં રાખજો.

[અપૂર્ણ]

પાપને માટે મહદય પશ્ચાત્તાપ થાય તો શરીર અને મસ્તિષ્કના અણુઓનુ ઉત્પાદન શક્તિથી પુન સૃજન થાય છે મનોભાવનુ પણ પુનર્વિધાન થવા માડે છે ઉત્પાદન—શક્તિના આ કાર્યમા શ્રદ્ધા હોય તો જ દુષ્ટ વૃત્તિઓનો નાશ પરિણમે છે જો શ્રદ્ધા જ ન હોય તો સૃજન–શક્તિ નિરર્થક થઈ પડે છે તાત્પર્ય એ કે, આત્મા સપૂર્ણતાનો સર્વોચ્ચ આદર્શ સિદ્ધ કરી શકે છે, આત્માનુ ઘોરમા ઘોર અધપતન થઇ, આત્મા અનાથમા અનાથ સ્થિતિમા પણ મુકાય છે આત્મા ઉપર શ્રદ્ધાનો પ્રભાવ અવિરતપણે પડયા કરે છે આથી જેવી શ્રદ્ધા હોય તેવી આત્માની સ્થિતિ થાય છે આત્મા ઉચ્ચમા ઉચ્ચ દિવ્યપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે આત્માને સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા દરેક બધનોથી મુક્તિ પણ ભોગવે છે શ્રદ્ધા ન હોય તો આત્મા ઘોર અજ્ઞાનમા ટળવળે છે આત્મા સત્યપ્રના શક્તિ અને કાર્યસાધકતાથી વચિત થાય છે ઇચ્છા–શક્તિ અર્થાત્ શ્રદ્ધાથી આત્માને દરેક ઇષ્ટ પરિણામો સભવી શકે છે શ્રદ્ધાનુ મહત્ત્વ આ પ્રમાણે સવિશેષ છે શ્રદ્ધાના મહત્ત્વની ઉપેક્ષા કર્યાથી કે શ્રદ્ધાને હાસ્યાસ્પદ ગણ્યાથી આત્માનુ કઇ પણ શ્રેય થતું નથી

શ્રદ્ધાને અભાવે મનુષ્યની અવનતિ જ દિન પર દિન થયા કરે છે સુશ્રદ્ધાની પરિણતિ ન થવી એ ઘોર અક્ષમ્ય પાપ છે, જે જીવોને સત્શ્રદ્ધાનુ પરિણમન નથી થતુ તેઓ સસારસાગરમા પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે તેમને મુક્તિ ક્વાપિ મળતી નથી સસારમા અનત જીવો એવા છે જેમને સુશ્રદ્ધાને અભાવે કોઇ પણ કાળે મુક્તિ નહિ મળે આ જીવોને અભવ્ય કહેવાય છે અભવ્ય સિવાયના જીવોને ભવ્ય જીવો કહે છે

ઉપવીત સસ્કાર, જળસસ્કાર (બેપ્ટીઝમ) આદિ ધાર્મિક સસ્કારોથી મનુષ્યનો તે જ જન્મમા ખરા જન્મરૂપ પુનર્જન્મ થાય છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે માતાના ઉદરમાથી બાળકનો જન્મ થાય એ ધર્મદષ્ટિએ જન્મ નથી ગણાતો એ જન્મ સ્થૂલ દૃષ્ટિએ જ જન્મ લેખાય છે ઉપવીત આદિ સસ્કારથી કે પશ્ચાત્તાપથી જ મનુષ્યનો ખરો જન્મ થાય છે મનુષ્ય ખરા આત્મારૂપ બને છે, એમ સુજ્ઞ પુરુષો માને છે સુજ્ઞ પુરુષોની આ માન્યતા યથાર્થ જ છે મનુષ્ય વિશુદ્ધ બને, તેને આત્માનુ સત્ય સ્વરૂપ સમજાય તો જ તે પરમાત્માનુ અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે પાપના ઘોર અધકારમાથી આધ્યાત્મિક પ્રકાશમા આવે છે આધ્યાત્મિક પ્રકાશથી જ તેને મુક્તિ મળે છે

પુનર્જન્મનો સિદ્ધાન્ત ખાસ કરીને હિન્દુઓ અને જૈનોને પરિચિત છે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ હિદુઓના ઉચ્ચ ગણાતા ત્રણ વર્ણોમા ઉપવીત ધારણ કરવાનો રિવાજ છે ઉપવીત સસ્કારથી મનુષ્યનો પુનર્જન્મ થાય છે એમ આ ત્રણે વર્ણો માને છે આથી આ ત્રણે વર્ણોને 'દ્વિજ' (બે વાર જન્મ પામેલ) કહેવામા આવે છે ઉપવીત એ બીજા જન્મનુ સૂચક ચિહ્ન છે જન્મથી સર્વ મનુષ્યો શુદ્રો જેવા છે એમ હિન્દુઓ માને છે, ઉપવીત ધારણ કર્યાથી પુનર્જન્મ થાય છે, મનુષ્ય વિશુદ્ધ બને છે એવુ હિન્દુઓનુ દૃઢ મતવ્ય છે એક પૂર્વકાલીન મહર્ષિએ હિન્દુઓની આ માન્યતાનુ સમર્થન કરતા કહ્યું છે કે—

"ઉપવીત ધારણ કરે અને ધાર્મિક અભ્યાસથી પુનર્જન્મ પ્રાપ્ત કરે ત્યા સુધી સુજ્ઞ પુરુષો બ્રાહ્મણોને પણ શુદ્ર સમા લેખે છે પુનર્જન્મ બાદ શુદ્રત્વ ટળી જાય છે"

પોતાના આત્માના દિવ્ય સ્વરૂપના જ્ઞાનથી જ પાપ ભસ્મીભૂત થાય છે આત્મા વિશુદ્ધ બને છે આત્મા આધ્યાત્મિક જીવન નિર્વહવા માટે તત્પર થાય છે જે મનુષ્ય જ્ઞાનરૂપી અગ્નિથી વિશદ્ધ નથી થયો તેને પરમાત્માનુ અધિરાજ્ય અપ્રાપ્ય બને છે પહેલો જન્મ સસારી જન્મ છે બીજો જન્મ ઇશ્વત્વનો જન્મ છે પ્રજ્ઞા (જ્ઞાન)નો આ સર્વ પ્રભાવ છે આથી જ્ઞાનનુ માહાત્મ્ય વર્ણવતા ગીતામા સત્ય જ કહ્યુ છે કે—

"આ સંસારમાં જ્ઞાન જેવું બીજું કંઇ શુદ્ધિદાયી નથી એ સત્ય જ છે. જ્વલંત અગ્નિ જેમ ઇન્ધનને ભસ્મીભૂત કરે છે તેમ જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ પાપને બાળીને ભસ્મસાત કરે છે."

અજ્ઞાનરૂપી વિનાશક બીજ જ્ઞાનરૂપી અગ્નિથી ભસ્મીભૂત થાય છે ત્યારે જ શ્રદ્ધાની પરિણતિ થાય છે. અજ્ઞાનનો ઉચ્છેદ થતાં 'મૃતદશા' બંધ પડે છે. ખરૂં જીવન પ્રાપ્ત થઇ આધ્યાત્મિકતાના માર્ગનું અનાવરણ થાય છે. આ પ્રમાણે જીવનમાં પ્રવેશ અર્થાત્ આત્મા અને સુશ્રદ્ધાની સંલગ્નતા એ પુનર્જન્મના સિદ્ધાન્તના એક પ્રકારના પ્રત્યય રૂપ છે પણ પુનર્જન્મના સિદ્ધાન્ત ઉપરથી ઇશ્વર જગતનો કર્ત્તા છે એમ કંઇ નિષ્પન્ન નથી થતું.

સદ્ગુરુઓ પ્રાચીન કાળથી પિતારૂપ મનાતા આવ્યા છે. આત્માને ધર્મની દીક્ષા આપી તેઓ ખરા જન્મનાં કારણરૂપ બને છે અને એ રીતે તેઓ પિતા સમા છે એ આ માન્યતાનું રહસ્ય છે. સંસારી પિતા કરતાં ધર્મ-દીક્ષાથી પુનર્જન્મ આપનાર ગુરુ વિશેષ પૂજ્ય છે એ સર્વથા નિઃશંક છે. તીર્થંકરો આત્માનાં દિવ્ય પદના મહાનમાં મહાન્ આવિષ્કારકો છે. તેમની ધર્મ-દીક્ષા અપ્રતીમ છે. આથી તેઓ જગતના મહાનમાં મહાન્ ગુરુઓરૂપ છે.

તીર્થંકરોએ આત્માનું જે દિવ્ય સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે તે અનેક કારણે કાળે કરીને ભુંસાઇ ગયાથી, જનતાને આત્માનું-આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ વિસારે પડયું છે. આત્મા જ પરમાત્મા છે એ ભાવનું વિસ્મરણ થયું છે. જગત્કર્તૃત્વના અસત્ય મંતવ્યોથી હજારો આત્માઓ વિમાર્ગગામી બન્યા છે. કોઇ ઇશ્વરને જગત્કર્તા તરીકે માનવાની ભ્રમણામાં અનેક મનુષ્યો આત્માનાં સર્વોચ્ચ શ્રેયથી પરાઙ્મુખ થયા છે.

સત્ય જ્ઞાન અભ્યાસ અને ધ્યાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. જ્ઞાનની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો ધ્યાન અને અભ્યાસમાં જ મગ્ન રહે છે. તેમને જ્ઞાન સિવાય બીજા કશાની અપેક્ષા નથી રહેતી. આત્માના યથાયોગ્ય પરિપૂર્ણ વિકાસ માટે તેઓ સર્વથા સ્વાશ્રયી બને છે. પોતાની શક્તિ ઉપર જ નિર્ભર રહીને તેઓને બીજાઓની સહાય લેવા માટે લેશ પણ ઇચ્છા નથી થતી.

પ્રભુની પ્રશંસા કે પ્રાર્થનાથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય કે મુક્તિ મળી શકે એવી માન્યતા સાવ અર્થરહિત છે. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય કે મુક્તિ કોઇ કહેવાતા પ્રભુની કૃપાથી પણ પ્રાપ્ય નથી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અને મુક્તિ સતત આધ્યાત્મિક કાર્ય અને વિકાસથી પાપોનો ક્ષય થતાં જ પ્રાપ્ત થાય છે.

મનુષ્ય જ્યારે છેક અનાથ દશામાં આવી જાય છે ત્યારે પ્રાર્થના, દુઃખ-રુદન આદિ કરવા મંડી જાય છે એમ ઘણા મનુષ્યો માને છે. જડવાદીઓનું આ ખાસ મંતવ્ય છે. પ્રાર્થના આદિથી ચિત્તને કેટલીક રીતે આશ્વાસન મળે છે. આમ છતાં પ્રાર્થના એ એક પ્રકારનો સમયનો દુરૂપયોગ છે એમ પ્રાર્થનાના વિરોધીઓ ઘણીવાર કહે છે. લાખો મનુષ્યો પ્રતિદિન અનેક પ્રકારની વિવેકશૂન્ય, અસંગત અને શ્રદ્ધા કે ભક્તિરહિત પ્રાર્થનાઓ કરે તેનો કુદરતથી સ્વીકાર થાય અને એ પ્રાર્થનાનું કોઈ પણ પ્રકારનું ફળ મળે એમ માની શકાતું નથી. કરોડો માણસો નિશદિન પ્રાર્થના કરે અને એ પ્રાર્થનાઓ કોઈ ઇશ્વર પ્રાર્થનાખાતાંના નિયામક તરીકે સાંભળે એવું કોઈ કાળે સંભાવ્ય નથી. આત્માના ખરા આનંદને પ્રાર્થના આદિ કૃત્રિમ સાધનો સાથે કશાયે લેવાદેવા ન હોઇ શકે. વિશ્વનો કોઇ નિયંતા સત્યતઃ હોય જ અને તે સર્વજ્ઞ અને અત્યંત બુદ્ધિશાળી હોય તો એના ઉપર પ્રાર્થનાથી શો પ્રભાવ પડી શકે એ સમજવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. વિશ્વનો કહેવાતો નિયંતા સર્વજ્ઞ જ હોય તો, તેને દરેક જીવનાં દુઃખની ખબર જ હોય. તેને પોતાનાં દુઃખ આદિ વારંવાર જણાવવાની કોઇ મનુષ્યને જરૂર જ ન હોય. વારંવાર પ્રાર્થના કર્યાં છતાં મનુષ્યનાં દુઃખ આદિ કશુંયે નિવારણ નથી થતું એ ઉપરથી પ્રાર્થના સાંભળનારો અને પ્રાર્થના ઉપરથી કંઈ ઇચ્છિત ફળ દેનારો કોઈ પ્રભુ કયાંય બેઠો નથી એમ નિષ્પન્ન થાય છે.

જો વિશ્વનો કોઈ સર્વજ્ઞ નિયંતા હોય તો તે સર્વ ભાવી ઘટનાઓથી પણ વાકેફ જ હોય. વિશ્વના કહેવાતા પ્રભુને ભવિષ્યનું પણ જ્ઞાન હોય તો સૃષ્ટિનાં નિયમન આદિના સંબંધમાં તેનો ઉદ્દેશ નિશ્ચયાત્મક હોય. વિશ્વ–વ્યવસ્થા સંબંધી તેની યોજનાનું સ્વરૂપ પણ નિશ્ચય યુક્ત જ હોય. એ નિશ્ચય કે એ યોજનાથી કોઈ એને પરાઙ્મુખ ન કરી શકે વળી પ્રભુ જો ખરેખરો કૃપાળુ અને સર્વ પ્રાણીઓના પિતા તુલ્ય જ હોય તો, પ્રાર્થનાઓની તેને જરૂર જ શા માટે હોય? પોતાનાં જ બાળકોની પ્રાર્થનાની તેને શી અપેક્ષા હોય? પ્રાર્થના વિના જ તેમનાં દુઃખ આદિનું તે નિવારણ ન કરે?

બુદ્ધિવાદની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં, પ્રાર્થના અને બુદ્ધિવાદનો કશોયે મેળ નથી જણાતો. પ્રાર્થના અને વિજ્ઞાન એ બન્ને પણ પરસ્પર અસંગત છે. વિજ્ઞાનને અભાવે જ પ્રાર્થના સંભવી શકે છે. વિજ્ઞાન ન હોય ત્યાં જ પ્રાર્થનાનું અસ્તિત્વ થાય છે. અજ્ઞાન અને આશંકાવૃત્તિ એ પ્રાર્થનાનાં પોષક તત્ત્વો છે. અજ્ઞાનનું નિવારણ થતાં, પ્રાર્થનાવૃત્તિનો નાશ જ થાય છે. બુદ્ધિનો સ્વલ્પ અંશ હોય એવો મનુષ્ય પ્રાર્થનાનો વિચાર પણ ન કરે. બુદ્ધિવાદનાં પ્રખર તેજ આગળ પ્રાર્થનાનું કહેવાતું ગૌરવ નામ માત્ર રહે છે. સંસારનાં દરેક ઇષ્ટ અનિષ્ટ કાર્યો કર્મવશાત્ બને છે એવી જે મનુષ્યને અપ્રતીમ શ્રદ્ધા હોય છે તેને પ્રાર્થનાની ઇચ્છા પણ નથી થતી. પ્રાર્થનાથી આત્માનો વિનિપાત થાય છે એવા દૃઢ પ્રત્યયપૂર્વક તે પ્રાર્થનાથી સદા પર રહે છે. પ્રાર્થના દુનિયામાં ખરેખરી આવશ્યક જ હોય તો પછી મનુષ્યને દરેક પ્રસંગે પ્રાર્થના જ કરવાની રહે. પાણી ગરમ કરવું હોય કે ટપાલ નાખવી હોય તે સમયે પણ પ્રાર્થના જરૂરી થઈ પડે. યુદ્ધમાં શત્રુ પક્ષના લાખો માણસોના સંહાર થાય એવી પ્રાર્થના કરનારાઓ પણ નીકળી આવે. આવું કંઇ ભાગ્યે જ બને છે. મનુષ્ય યુદ્ધમાં વિજય માટે જ પ્રાર્થના કરે છે. સાધન અને સાધ્ય વચ્ચેનો કારક સંબંધ તૂટેલો જણાય ત્યારે વહેમી મનુષ્યો જ પ્રાર્થના કરે છે. પ્રાર્થનાના વિરોધીઓ એ સમયે પોતાનો પુરુષાર્થ સ્ફુરાવે છે.

'પ્રાર્થનાથી મનુષ્યને કંઇક રાહત મળે છે, ચિત્તને ઓછુંવત્તું સુખ પણ કેટલીક વાર મળે છે પણ એ રાહત કે સુખ વસ્તુતઃ પ્રાર્થનાજન્ય નથી. એ રાહત અને સુખ પ્રાર્થના સમયની તાત્કાલિક પરિત્યાગ વૃત્તિને પરિણામે સમુદ્ભવે છે. જો પ્રાર્થનામા ત્યાગવૃત્તિ બીલકુલ ન જ, પરિણામે તો મનુષ્યને સુખ થવાનો સંભવ જ નથી. કાયદાની કચેરીનો આશ્રય લેનાર કોઇ મનુષ્ય લડીલડીને થાકી ગયો હોય, પૈસાથી પાયમાલ થયો હોય, અને બધી રીતે કંટાળી ગયો હોય એ સ્થિતિમાં પોતાનો મુકદ્દમો કોઇ બાહોશ ધારાશાસ્ત્રીના હાથમાં મૂકતાં તેને ભાવિ વિજયના વિચારોમાં સુખ અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આજ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક સહાય માટે પ્રાર્થના કરનાર મનુષ્ય એક પ્રકારનો આનંદ મેળવે છે. સંક્ષોભ–વૃત્તિનું તાત્કાલિક નિવારણ થતાં, તેને એક પ્રકારનો સંતોષ થાય છે. પોતાના મુકદ્દમામાં વિજય પ્રાપ્ત થાય તે માટે પોતે બનતું કર્યું છે એવા દૃઢ નિશ્ચયથી તેનાં ચિત્તમાં શાન્તિ પરિણમે છે. આ સર્વનું ઊંડું કારણ તપાસતા, તાત્કાલિક ત્યાગવૃત્તિ જ સુખ, શાન્તિ અને સંતોષપ્રદ નીવડી હોવાનો સુપ્રત્યય થાય છે.

પ્રભુ પ્રાર્થનાનું ફળ અવશ્ય આપે છે એવી અંધશ્રદ્ધાળુ અને વહેમી મનુષ્યોની માન્યતા હોય છે. આ માન્યતા સાવ ગલત છે. પ્રાર્થનાનો પ્રતિઘોષ સ્વયમેવ આત્માથી, કોઇ બીજા મનુષ્યની સહાનુભૂતિથી અને કોઈ આકસ્મિક ઘટનાથી એમ ત્રણ રીતે જ સંભાવ્ય કલ્પી શકાય કે માની શકાય. આમાંની પ્રથમ સંભવનીય મનાતી રીત એ છે કે, આત્મા પોતે જ પોતાની મુશ્કેલીઓનું નિવારણ કરે છે. મુશ્કેલીઓનું નિવારણ થાય તે માટે કોઈ માર્ગ શોધી કાઢે છે. આત્માથી દુર્ઘટ સ્થિતિનું નિવારણ ન થાય તો કોઇ બીજો મનુષ્ય (આપ્તજન, હિતૈષી, મિત્ર વિગેરે) અનુકંપાવૃત્તિથી સહાય કરી દુઃખ આદિનું શક્ય નિવારણ કરે છે એ બીજું કારણ છે.

દુ:ખ નિવારણનું ત્રીજું કારણ ખરેખર આકસ્મિક છે એમ જ કહી શકાય.

પ્રાર્થનાના દરેક પ્રકારના પ્રતિઘોષ આ ત્રીજા કારણમાં આવી જાય છે એમ વસ્તુતઃ કહી શકાય. વિવેકશૂન્ય માન્યતા કે શ્રદ્ધાને કારણે જ, પ્રાર્થનાના પ્રતિઘોષનું કાલ્પનિક મંતવ્ય પરિણમે છે.*

સત્ય પરમાત્મા વિશ્વનો નિયામક ન જ હોય. તે કોઇને કંઈ સુખ-દુઃખ પણ ન જ આપી શકે. ઉપહાર આદિનું પ્રદાન પણ સત્ય પરમાત્મા માટે સંભાવ્ય નથી. પરમાત્માનું સ્વરૂપ જ એવું છે કે, તેનાથી વિશ્વની નિયામકતા, સુખ-દુઃખનું પ્રદાન આદિ કોઈ કાળે પણ શક્ય બને જ નહિ.

પ્રાર્થનાના પ્રતિઘોષરૂપે મનાતી સંપાતિક ઘટનાઓ પણ કુદરતના નિયમ અનુસાર જ બને છે. કોઇ ઘટના પ્રાકૃતિક નિયમના ભંગથી નથી થતી. પ્રાર્થના કરનારની ઈચ્છા સંપાતિક રીતે ફલિત થાય છે એમાં વાસ્તવિક રીતે આશ્ચર્ય જેવું કશુંયે નથી હોતું. કોઇ સંપાતિક ફલને આશ્ચર્યરૂપ માને તો તે એક પ્રકારનો ભ્રમ છે. પ્રાર્થના થાય કે ન થાય પણ જે ઘટનાઓ બનવાની જ છે તે અવશ્ય બને છે. એ ઘટનાઓને પ્રાર્થના સાથે કશોયે સંબંધ નથી હોતો. પ્રાર્થનાથી પર અને સ્વતંત્ર ઘટનાઓમાં આશ્ચર્ય જેવું કશુંયે ન હોય. કોઇ સંપાતિક ઘટનાથી, કોઇ કહેવાતા પ્રભુએ પ્રાર્થના સાંભળીને ઈષ્ટ ફળ આપ્યું એમ ન માની શકાય. કુદરતમાં એવી સંપાતિક ઘટનાઓ અનેક બને છે. મનુષ્યની પ્રાર્થનાના પ્રતિઘોષરૂપે એ ઘટનાઓ બને છે એમ કોઈ માને તો તે સર્વથા વિવેકશૂન્ય થઇ પડે છે. કોઇ શત્રુના મૃત્યુ માટે પ્રાર્થના કર્યા બાદ ઓછેવત્તે અંશે સંપાતિક રીતે તેનું મૃત્યુ થાય કે તેને કંઇ દુઃખ આવી પડે એથી પ્રભુ પ્રાર્થનાનાં ફળરૂપે એ બનાવ બન્યો એમ ન માની શકાય. શત્રુના મૃત્યુ આદિમાં કે મૃત્યુ આદિની ફલિતતામાં પ્રભુને જ સર્વ રીતે ઈષ્ટ ફલદાયી ગણવામાં આવે તો એ રીતે પ્રભુ ઉપર જનતા અનેક પ્રકારનાં કલંક ચઢાવે છે એમ કહી શકાય. પોતે દોષયુક્ત અને પાપી હોવા છતાં, જનતા સર્વ દોષ અને સર્વ પાપ ઈશ્વર ઉપર જ ઓઢાડે છે. જનતાની કેવી વિચિત્રતા !

જૈનોના સામાયિક વ્રતમાં પ્રાર્થનાનો ખરો ભાવ આવે છે. ધર્મપ્રેમી જૈનો ધર્મધ્યાન આદિ નિમિત્તે આ વ્રતનું અનુષ્ઠાન પ્રાયઃ નિત્ય કરે છે. એ વ્રતથી આત્માનો સર્વોચ્ચ આદર્શ યથાર્થ રીતે સાધી શકાય છે. અન્તર્મુહૂર્ત અર્થાત્ ૪૮ મિનિટ સુધી સર્વ પાપોથી મુક્ત રહેવું અને સર્વ પાપોનું વિરમણ કરવું એનું નામ સામાયિક. સામાયિકથી સમભાવરૂપ મહાનમાં મહાન્ લાભની પરિણતિ થાય છે. (ચાલુ)

---

* ગત મહાન્ વિગ્રહ અને એ અગાઉ થઈ ગયેલા અનેક વિગ્રહોનો સૂક્ષ્મતાથી વિચાર કરતાં, વિશ્વનો કોઇ નિયામક પ્રભુ હોય એમ બુદ્ધિપુરઃસર માની શકાતું નથી. વિશ્વનો કોઇ કહેવાતો પ્રભુ જનતાની પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરી તેનો યોગ્ય અમલ કરવા સમર્થ હોય એમ કોઈ રીતે પણ નથી જણાતું. વિગ્રહોમાં હજારો ગામો લુંટાય છે, લાખો માણસોનો સંહાર થાય છે, કરોડો માણસો અનેક રીતે દુઃખી બને છે, વિગ્રહોથી દુનિયા ઉપર અનેક પ્રકારની ભયંકર આપત્તિઓ આવે છે. વિગ્રહોથી વિવિધ પ્રકારની દુઃખદાયી રાજ્ય-ક્રાન્તિ પણ પ્રાયઃ થાય છે. વિગ્રહમાં નિર્દોષ મનુષ્યોની પણ ઘણીયેવાર કતલ થાય છે. આ બધું કોઈ સર્વજ્ઞ અને સર્વ શક્તિમાન પ્રભુની ઈચ્છાથી જ થતું હોય તો તેને કોઈ પ્રભુ કહે ? નહિ જ. એ કહેવાતો પ્રભુ નિરાધાર સ્ત્રીઓ અને અનાથ બાળકોનું પણ રક્ષણ નથી કરતો એ તેની વિચિત્રતાની પરાકાષ્ઠારૂપ કહી શકાય. કરોડો મનુષ્યો અને કરોડો અન્ય જીવોનો સંહાર જે પ્રભુથી બંધ ન થઈ શકતો હોય તેને પ્રભુ જ કેમ કહી શકાય ? આવા ભયંકર સંહારનું નિવારણ થાય તે નિમિત્તે, પ્રભુને અનેક પ્રાર્થનાઓ થઈ હશે, ઘોર સંહારના નિવારણ માટે પ્રાર્થનારૂપે પ્રભુની મદદ મંગાઈ હશે પણ એ સર્વ પ્રાર્થનાઓ અદ્યાપિ નિષ્ફળ જ નીવડી છે. કહેવાતા પ્રભુ ઉપર ખાસ અસર થાય તે માટે દુનિયાભરમાં કેટલીક વાર એક જ સમયે લાખો પ્રાર્થના પણ થાય છે. એ પ્રાર્થનાઓ પણ નિરર્થક નીવડે છે. કોઇ કહેવાતો પ્રભુ મનુષ્યોનાં દુઃખ આદિનું પ્રાર્થનાથી નિવારણ કરે છે, દુઃખી મનુષ્યોને વિવિધ પ્રકારનાં સુખ આપે છે એ સર્વથા અસત્ય હોવાનું આ સર્વ ઉપરથી પ્રતીત થઈ શકે છે.

શ્રી કનૈયાલાલ જગજીવન રાવળ બી. એ.

દુઃખનાં મીઠાં ફળ.

જીવન એટલે અસારતા, અપૂર્ણતા, સ્પર્ધા, ઘર્ષણ, વેદના અને દુઃખ.

માનવજીવન એટલે દુઃખનો સાગર. દરેક મહાપુરુષોએ આ દુઃખો પ્રતિ અંગુલિનિર્દેશ અચૂક કર્યો જ હોય છે.

જીવનનો પ્રધાન સૂર. દુઃખ જ છે.

આપણે ઘણીવાર એમ ધારી લેવામાં મૂર્ખાઈ કરી બેસીએ છીએ કે દુઃખ એ અનિષ્ટ છે અને અનિચ્છનીય છે, પરંતુ સહેજ બુદ્ધિ દોડાવી વિચાર કરવાથી ખાત્રી થશે કે દુઃખ અને સુખ એ કેવળ સાપેક્ષ ઘટનાઓ છે, બંને અન્યોન્યપૂરક છે, અન્યોન્ય અનુગામી–પુરોગામી છે. એકબીજા વગર સંભવી નથી શકતું. તે બંને પાસાંજ છે. ઘણીવાર એવું પણ જોવામાં આવે છે કે એક જણને જે સુખ લાગતું હોય તે બીજાને દુઃખરૂપ હોય, જેમ એક જણનો ખોરાક એ બીજાને ઝેર સમાન હોય છે તેમ. દ્રવ્ય એ એકને મન સુખ ને બીજાને મન દુઃખ છે. રાગ–વિલાસ એ એકને મન આનંદનું સાધન છે, બીજાને મન દુઃખનાં ઉત્પાદક બળો છે.

દરિદ્રતા, નિર્વાહ માટે જરૂરીઆતનો પુકાર, જીવનની આધિ–વ્યાધિઓ, ઊંચા પદથી ઓચિંતુ અધઃપતન–આ સર્વ આફતના અંગો છે, પરંતુ એટલું યાદ રાખવાની જરૂર છે કે જેણે દુઃખ અને અનિષ્ટનો રજમાત્ર પણ અનુભવ કર્યો નથી હોતો તેને ઇષ્ટ અને સુખ જોવાની તક જ સાંપડી નથી. માનસિક વિકાસ અર્થે દુઃખ જરૂરી છે. દુઃખ વગર સુખની મઝા માણી શકાતી નથી; દુઃખ વગર સુખની ભરતીનો ખ્યાલ આવી શકતો નથી. દુઃખ વગર સુખની ઊંચી કિંમત આંકી શકાતી નથી. જેવી રીતે ગ્રીષ્મના ઉકળાટ વગર અષાઢની વર્ષાઋતુનો આનંદ યથેચ્છ પામી શકાતો નથી તેમ. સૂર્યની ગરમી વગર ચંદ્રની શીતળતા અને આહ્લાદક પ્રકાશભર્યાં કિરણો આપણને શાંતિ નથી આપી શકતા.

દુઃખનાં પ્રકાર બે: એક દુઃખ વિધિનિર્મ્યું છે અને બીજું જાણે આણેલું દુઃખ. બંને અરસપરસ સંકલિત છે, પણ મોટે ભાગે દુઃખ તો આપણે આપણાં વર્તનો, વેણો ને અવિચારોથી જ ઘસડી લાવીએ છીએ. આપણે જ આપણા પગ ઉપર કૂહાડો મારીએ છીએ.

આ પણ એક જાતનો સ્વાનુભવ છે ને!

દુઃખનું મૂળ અસંતોષ છે. કામ, ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, લોભ વગેરે તત્ત્વો દુઃખ ઉપજાવવામાં મદદગાર થાય છે. આ અસુખનાં પિતા પોષક અને પરિચારિકા તો આપણે પોતેજ છીએ. અને એમાં મન મોટું કામ કરે છે. મનને આપણે આપણો વકીલ અને ન્યાયાધીશ બનાવીને આપણે કેટલાય અનિષ્ટો સહેવાં પડે છે. છૂટ આપી દઈને અસુખને વિરાટ થવા આપણે દીધું છે.

દુઃખનું સર્વોત્તમ કાર્ય તો એ છે કે મોજશોખ, વિલાસ વગેરે કંઈ જીવનનું અંતિમ ધ્યેય નથી એમ બતાવે છે. મહાનમાં મહાન્ પુરુષો તો તે જ કહેવાય જે સુખથી છલકાઈ જતો નથી, હર્ષથી ઉન્મત્ત થઈ જતો નથી, રિદ્ધિસિદ્ધિથી અંજાઈ ગર્વિષ્ઠ બનતો નથી, દુઃખભારથી દબાઈ જતો નથી, આફતોના પ્રહારથી હારી જતો નથી. તે સુખ–દુઃખને, લાભ–અલાભને, જય–અજયને સરખા ગણે છે. પણ ખરી મહત્તા કયાં છે? મહાપુરુષ બંનેને તિરસ્કારે છે અને અવગણે છે. ચારિત્ર્ય–વિકાસ અથવા સાધના એજ માનવજીવનનું ધ્યેયબિન્દુ છે. આધ્યાત્મિક સંપૂર્ણતા એ જ જીન્દગી જીવ્યાનું સાર્થકપણું બતાવનાર છે. જિન્દગીની અપૂર્ણતામાં સુખ અને દુઃખ તો માત્ર આકસ્મિક આવી પડનારા ઓળા છે. સુખ કરતાં દુઃખ આપણું ભલું ઘણું કરે છે. આપણને ઉન્નત બનાવે છે, આપણું છીછરાપણું દૂર કરી ઊંડાણ આપે છે, પ્રખર વિચારક બનાવે છે, આપણી સમદ્રષ્ટિ ખીલવે છે, આપણી આકરી કસોટી લે છે, બોધ આપે છે, અનુભવની સરાણે આપણી જાતને ચડાવે છે અને અવળે માર્ગેથી દોરી લઇ સવળે માર્ગે લઈ જાય છે.

દુઃખ એ આરોગ્ય બક્ષનાર સંજીવની છે. જેમ જ્વર શરીરના રોકબીજોનું–સડાનું નિવારણ કરે છે તેમ. દુઃખ આપણી અપૂર્ણતાઓને નબળાઇને, દુર્વર્તનને નિવારે છે. દુઃખ એ જગતનો મોટો શિક્ષક છે. (જેમ અનુભવ પણ શિક્ષક છે તેમ)

દુઃખમાં સાંભરે રામ, સુખમાં નહિ. ઇશ્વર તરફ સુખી માણસ ભાગ્યેજ નજર ફેંકશે. દુઃખની વેળા આવી પહોંચતા પોતાની જાતને માણસ ઈશ્વરના હાથમાં સોંપી દે છે. દા. ત. દ્રૌપદીએ દુઃખવેળા પોતાની જાતને કૃષ્ણને સોંપી દીધી. કૈકેયી ન હોત તો રામાયણ રચાત જ નહિ. દુઃખ વગર તો એકે પ્રસંગ બનતો જ નથી. ઘણા લેખકો દુઃખી અવસ્થામાં, પથારીવશ સ્થિતિમાં, જેલમાં, માનસિક વ્યથાના સમયમાં, દેશનિકાલની હાલતમાં ઊંચા ઊંચા ગ્રંથો લખે છે, ને ઉમદા વિચારો પ્રગટ કરી જગતને ભેટ આપે છે. વિચારો એ દુઃખરૂપી મંથનનું સારસત્વ છે. ગરીબ અને દુઃખી કલાકારો, તત્ત્વચિંતકો અને સાહિત્યકારોવડે જ જગત સમૃદ્ધ અને સુખી બનતું જાય છે એ કેવો વિરોધાભાસ છે! તીલક મહારાજે ગીતા રહસ્ય જેલમાં લખ્યું; ગરીબાઈએ જ પાંડવને અમર બનાવ્યા અને જગતના મનમાં સમભાવ પેદા કર્યો. કુન્તાને ભગવાન કૃષ્ણે વરદાન માગવા કહ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે મને પ્રભુ! દુઃખ આપજો કે જેથી પ્રભુને નિશદિન સંભાર્યા કરું.

દુઃખથી એક મહાન્ ગુણ આવે છે–દુઃખથી સહનશક્તિ આવે છે. તે કદિ નાશ પામતી નથી, પછી ભલે ગમે તેટલી વાર દુઃખ આવે છતાં તે હિંમત નથી હારતો.

દુઃખથી માનવીની નિગૂઢ શક્તિઓ ખીલી ઊઠે છે. દુઃખ એ કડવું ઓસડ છે પણ તેનાં ફળ સુન્દર ને મીઠાં છે તેનો ઉપયોગ મધુરો છે. તે માનવહૃદયને ધોઇને સ્વચ્છ બનાવે છે.

અસહ્ય દુઃખ આવી પડવાથી ઘણા લોકો ધીરજ ગુમાવી બેસે છે ને આત્મઘાત કરી ચૂકે છે, એ દુઃખનું ખરાબમાં ખરાબ પરિણામ છે. તે ભયંકર ગુન્હાઓ કરાવે છે, અનીતિ કરાવે છે; પણ સમજુ ને ડાહ્યા

લેખક–મોહનલાલ દી. ચોકસી.

જિનવરમાં સઘળા દર્શન છે.

અધ્યાત્મમાર્ગના પ્રવાસી માટે એકવીશમા જિનપતિ યાને મિથિલાપતિ નમિનાથનું સ્તવન એ આરંભેલ પ્રવાસની પૂર્ણાહુતિ સમું છે, અર્થાત્ લાંબી મુસાફરીએ નીકળેલ વટેમાર્ગુ જેમ ઇચ્છિત સ્થળની ઝાંખી કરાવનાર એ સ્થળની ભાગોળે પગ મેલે અને એના અંગે અંગમાં આનંદની ઊર્મિઓ પ્રગટી ઊઠે–મન પોકારી ઉઠે કે આ ભાગોળ તો આવી અને સામે જ નગરનો દરવાજો છે. હાશ ! આજે પ્રવાસનો છેડો આવી ગયો–તેમ કેવલ આત્માના સ્વરૂપદર્શન નિમિત્તે જે મુમુક્ષુની યાત્રાના મંગળાચરણ થયા છે અને શ્રીમદ્ આનંદઘનજી કૃત, તીર્થંકર પ્રભુ આશ્રયી સ્તવન શ્રેણીદ્વારા પ્રગતિના પગલા ભરાતા ગયા છે એને માટે આ હારમાળાનો ક્રમ પણ એકવીશમા જીનના સ્તવનમાં સંપૂર્ણતા વરે છે એ માટે નિમ્ન કારણો આલેખી શકાય.

(૧) પૂર્વાપર સંબંધ વિચારી લઈ સ્તવનની સંકલના પ્રતિ ધ્યાન કાયમ રાખી પુરાતત્ત્વના અભ્યાસીઓ કે પ્રાચીન ઇતિહાસના ગવેષકો જે અનુમાન ઉપર આવે છે તે એ છે કે ચોવીશીના એકવીશ સ્તવનો જ ખુદ શ્રીમદ્ આનંદઘનજીના રચેલા છે. બાકીનાની રચના આ એકવીશથી જુદી પડતી હોવાથી, ભલે એ ચોવીશીમાં તેઓશ્રીના નામે દાખલ કરવામાં આવેલા હોય પણ એના રચયિતા શ્રીમદ્ તો નથી જ. આ મંતવ્યમાં કોઈ એટલો સુધારો સૂચવે છે કે બાવીશમા જિનનું સ્તવન પણ શ્રીમદ્ આનંદઘનજીનું બનાવેલુ છે; કારણ કે ત્યારપછીના બે જિનોના સ્તવનો તો એક કરતાં વધુ સંખ્યામાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે જે અન્ય કર્તાની વાતને પુરવાર કરવા પર્યાપ્ત છે. બાવીશમા જિનના સ્તવન માટે આવું કંઇ નથી; માટે તે મૂળ કર્તાની કૃતિ હોવી સંભવિત છે. આ સામે એક દલીલ આડી દીવાલ ખડી કરે છે અને તે એ છે કે એકવીશ સ્તવનની રચનાથી અને એમાં સમાવેલ અધ્યાત્મવિષયના અનુપમ

માણસના હાથમાં તો તે પ્રબળ સાધનરૂપ છે. તે વિજયની ચાવી છે. પોતાનું રક્ષણ કરનાર તરવાર છે. પણ અણસમજુ ઉતાવળીઆ છીછરી બુદ્ધિના માણસને મન તો તે પોતાનો ઘાત કરાવનાર તીક્ષ્ણ કટારી છે. જે વ્યક્તિ તેનો સફળતાપૂર્વક ઉપયોગ કરી શકે, તેને જીતી શકે, ને શુભ કાર્યમાં વાપરી શકે તેને તો આ અતિ આવશ્યક શસ્ત્ર છે.

દુઃખ કોને ઈજા કરે ? જે માણસ આંતરિક નિર્બળતાવાળો હોય ને સ્વાશ્રયની ભાવનાનો જેનામાં અભાવ હોય તેને તે નુકશાન કરે જ દુઃખ કંઈ જગતના મોટા ભાગના લોકોની શાળા બની ન શકે, પણ સૃષ્ટિબાગના અમૂલ ફૂલ માનવનાં જીવનવિકાસ માટે એ યોગ્ય ક્ષેત્ર છે. સુખથી જે સારું પરિણામ લવાય છે તે આપણે ઇચ્છવું જોઇએ; પણ દુઃખથી જે સારું પરિણામ લવાય છે તેને તો હંમેશા પ્રશંસાની વાણીથી વધાવવુજ જોઈએ.

મશાલાથી બાવીશમાની રચના સાવ નિરાળી ને અનોખી છે. એમાં અધ્યાત્મ કરતાં પ્રેમી પ્રત્યેનો ઉપાલંભ અને પ્રેમની સાચી પિછાન મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. આ જાતના મંતવ્યમાં સત્યતા કોને સ્પર્શે છે અથવા તો સાચી માનીનતા કઇ છે એના ઊંડાણમાં ન ઊતરતાં એક વાત જે સ્પષ્ટ છે તે અવધારી લઈએ અને તે એજ કે અધ્યાત્મ વિચારણાનો પ્રાંત ભાગ એકવીશમામાં પર્યાપ્ત થાય છે.

(૨) સાધુ જીવનમાં વિચરતો આત્મા, સામાન્યત: દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે તેવો નિયમ છે. એના પરિણામની ધારા વિશુદ્ધતામાં વૃદ્ધિંગત થતી રહે તો એમાં પણ તરતમતા વધી જાય. આજે પંચમ કાળ હોવાથી અને ભારતવર્ષની નજરે મુક્તિદ્વાર પર પુણ્યશ્લોક જંબૂસ્વામીએ છેલ્લી અર્ગલા આડી ધરેલી હોવાથી અહિંથી દેવલોક કિંવા મહાવિદેહમાં પહોંચવાનો રાહ લ્યે. આ સંકલના પ્રતિ મીટ માંડી વિચારીએ તો દેવ આયુષ્યમાં બાર દેવલોક, નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનવાસીઓનો સમાવેશ થાય. એમાં બાર અને નવ મળી એકવીશ અર્થાત્ બાર દેવલોક ને નવ ગ્રૈવેયકવાસીને પડવાનો ચોકખો સંભવ–પણ એ મર્યાદા વટાવતાં અનુત્તરવાસી માટે તેવી ભીતિ નથી તેમ અહીં એકવીશમા તીર્થપતિના સ્તવનમાં અવગાહન કર્યા પછી અધ:પતનનો જરા પણ ભય નથી.

(૩) અધ્યાત્મરસિક આત્મા, સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાની મર્યાદા વટાવી ગયેલ હોય જ એટલે એનું સ્થાન દેશવિરતિની કે સર્વવિરતિની ગમે તે કક્ષામાં પ્રારંભના સમયથી આરંભી, લગભગ ઇષ્ટ સિદ્ધિના સમય સુધી હોય. અલબત્ત એ વેળા ભિન્ન આત્મત્વને લઈ વિચાર કે તત્ત્વચિંતન અંગે એકરૂપતા ન જ સંભવે, આમ છતાં ધ્યેયની સ્પષ્ટતા હોવાથી આત્મા શ્રાવકદશામાં હોય તો તે સહજ શ્રમણના જીવનમાં આકર્ષિત થવાનો. ધીમે ધીમે સાધુતાના રંગોથી રંગાવાનો અને દ્રવ્યથી મુનિ ન હોવા છતાં ભાવમાં સાચા સાધુત્વને જ સૌ પ્રથમ મહત્ત્વ આપી એની શીળી છાયામાં રાચવાનો. જ્યાં શ્રાવક આ ભૂમિકા સ્પર્શે ત્યાં જે ત્યાગી જીવનમાં વિહરે છે તે તો અવશ્ય ભાવયતિપણાને અર્થાત્ અપ્રમતને નિરતિચાર ચારિત્રને સ્પર્શવાનો. આ જાતની મનોગત વિચારમાળાના જોરે, કર્મવિવર દઈ માર્ગ મોકળો બનાવે નહિં કે ભવિતવ્યતા બારમા ગુણસ્થાનકે પહોંચવાનું સામર્થ્ય પ્રગટાવે નહિ ત્યાં સુધી છઠ્ઠા–સાતમા ગુણસ્થાનકોમાં ઝોળા ખાવાનો એકવીશમાં પ્રભુના સ્તવનનો ભાવ યથાર્થપણે સમજી લીધા પછી તેને માટે આત્મશ્રેય સંબંધી કોઇ ગૂંચ અણઉકેલી રહેવાની નહિં જ. ષડ્દર્શનની સર્વાંશે પિછાન કરનાર માટે તત્ત્વની એવી કોઈ સમસ્યા સંભવતી જ નથી કે જેના ઉકેલ માટે અન્ય કોઈ શક્તિના પગ ઢંઢોળવા પડે અથવા તો અન્ય કોઈ જોગ માયાના સધિયારા શોધવા પડે.

સર્વ પ્રકારના મતભેદો કે વિવિધ પ્રકારના વાદોની ઝડી વચ્ચે આત્માના મૂળ સ્વરૂપનું દર્શન સ્ફટિકરત્નવત નિર્મળ ને પ્રભાઓના એક માત્ર તેજ:પુંજ સમ થવાનું. એ સારૂ એક કુંચી સાચવી રાખવાની અને જરૂર પડયે ઉપયોગમાં લેવાની નજર સન્મુખ સચોટ સમજી

લેવી જોઇએ અને તે એ જ કે-

ષડ્દર્શન જિન અંગ ભણીજે,
ન્યાય ષડંગ જો સાધે રે.

ન્યાયપૂર્વક પ્રત્યેક પદાર્થને વિચારવાની, અપેક્ષા પર લક્ષ્ય દઈ હરકોઇ વસ્તુ વિમૃશ્યવાની, અથવા તો જડ-ચેતનની પિછાન કરતા ક્ષીર-નીર જુદા પાડવાની, અગર તો ઉપસ્થિત થતી ગૂંચોનો તોડ આણતી વેળા સ્વ-પરનો યાને નફા-ટોટાનો ભેદ કરવાની દિવ્ય શક્તિ જેને હસ્તામલકવત્ છે તેને સાચા નિર્ણય પર આવવામાં કંઇ જ હરકત નડતી નથી.

નમિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક,
ષડ્દર્શન આરાધે રે;

એ ટંકશાળી વચનો સદા ય હૃદય-ઊંડાણમાં થનગનાટ મચાવી મૂકવાના. એટલે જ આ એકવીશમું સ્તવન મુમુક્ષુ આત્મા માટે આખરી ભૂમિકારૂપ છે.

આટલી લાંબી પ્રસ્તાવના પછી અધ્યાત્મના કાંઠે ઊભી મુમુક્ષુ આત્મા વિચારે છે કે-અત્યાર સુધી સ્તવના કરતાં એણે પોતે જાત-જાતની વલણ બદલી. કોઈમાં સીધી પ્રાર્થના આદરી તો બીજામાં વળી ધ્યેયસમા તીર્થપતિના ગુણોનું સ્મરણ કર્યું. ત્રીજી વેળા સખીના સંવાદરૂપે રજૂ કર્યું અને છેલ્લા સ્તવનોમાં એ સંવાદોએ કેવળ પરસ્પરના પ્રશ્નોત્તરની ભૂમિકા છોડી દઈ અંતરના ઊંડાણમાંથી શનૈઃ શનૈઃ બહિરગત થતાં તત્ત્વોના નિચોડનું રૂપ ધારણ કર્યું. એ બધામાં માથે બેસે એવી આજની રીત છે. એમાં જ એની વિલક્ષણતા અને સાથોસાથ સર્વોત્કૃષ્ટતા છે.

છએ દર્શનો જિનપ્રભુના અર્થાત્ વીતરાગ દેવના અંગરૂપ છે એ પૂર્વાર્ધનું અર્ધું પાદ ઉચ્ચારતાં જ કઇંક ખુટે છે એવો ભાસ થાય છે અને તરતજ 'ન્યાયપૂર્વક વિચારાય તો' એવી સાદી ને સીધી સૂચના પ્રાપ્ત થાય છે. આમ પૂર્વાર્ધ ટંકશાળી છાપ મેળવે છે અને ઉત્તરાર્ધમાં એ જાતની છાપનો અમલ કરનારની વાત આવે છે.

નમિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક,
ષડ્દર્શન આરાધે રે;

આ ઉપરથી કોઈ એમ ન માની લ્યે કે અગાઉના વીશ તીર્થંકરના ઉપાસકો ષડ્દર્શનની આરાધના એટલે ગવેષણા નહોતા કરતાં. તેઓ જરૂર કરતાં હતાં એટલું જ નહિં પણ હરકોઇ મુમુક્ષુને સ્તવનરૂપે કે અન્ય પ્રકારે, ઇષ્ટસિદ્ધિ અર્થે એ સર્વ જાણવા, વિચારવા અને યોગ્ય લાગે તો અવધારવાની અગત્ય છે. અહીં જે વાત પર વજન મૂકવામાં આવ્યુ છે તે 'ન્યાયપૂર્વકની વિચારણા' સંબંધી છે. અધ્યાત્મપંથના પથિકે-એટલે કે એ પંથના નિષ્ણાત યોગીરાજે પોતાના સર્વ અધ્યયન, અભ્યાસ અને ચિંતનના સારરૂપે શ્રી નમિજિનના સ્તવનમાં જે પ્રકારે ચિત્ર દોર્યું છે એ એટલું યથાર્થ ને અસરકારક છે કે એનું પાન કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ સાચી ઉપાસકદશા પ્રાપ્ત કર્યો વિના ન જ રહે.

સ્તવનના અંતે સહજ લાગે કે ભિન્નભિન્ન દર્શનો એ મતમતાંતરના અખાડા કે ચર્ચા કરવાના ચોરા નથી અને નથી તો વાદવિવાદ ખેડવાના સમરાંગણો. કેવળ છે વસ્તુને સંપૂર્ણપણે ઓળખવાના સાધનો.

સ્તવનના બીજા ચરણથી જ રહસ્યની શરૂઆત થાય છે. એ ઊકેલવાનું છે, કેવળ આત્મકલ્યાણ માટે. તેથી જ હૃદયભૂમિકાને સ્ફટિક રત્નવત્ નિર્મલ કરી આગળ વધીએ.

(ચાલુ)

અનુ૦ અભ્યાસી બી. એ.

ભાગ્ય શું છે ?

ઘણે ભાગે એવું જોવામાં આવે છે કે જ્યારે કોઇ માણુસ પર દુઃખ આવી પડે છે અને તેને કંઇ નુકશાન થાય છે અથવા કોઇ કાર્ય એની ઇચ્છાનુકૂળ નથી થતું ત્યારે તે તેનો દોષ ભાગ્ય પર મૂકીને અલગ થઈ જાય છે. જોવાનું એ છે કે ખરી રીતે ભાગ્ય શું છે? અને કોઈપણ કાર્ય માટે જવાબદાર કોણ છે? સર્વસાધારણ લોકો ભાગ્યને દૈવની ઈચ્છા કહે છે. તેમના મત પ્રમાણે દૈવ જેવું ઇચ્છે છે તેવું જ થાય છે અને તેમાં પ્રાણીનું કશું ચાલતું જ નથી. દૈવને જ ઇશ્વિરીશક્તિ માને છે, જે મનુષ્યની શક્તિથી પર છે. એ કારણથી તેમના મત પ્રમાણે ઇશ્વિર જ સર્વ હાનિ, દુઃખ અથવા દોષનું કારણ છે અને તેથી જ તે જ તેને માટે જવાબદાર છે. દેખીતી રીતે એ યુક્તિ બહુ સરસ છે, પરંતુ એમ માની લેવું એ ઇશ્વરી—ન્યાયને દૂષિત કરવા જેવું છે. એક તરફ આપણે ઇશ્વરને ન્યાયકારી માનીએ છીએ, પરંતુ બીજી બાજુ કાર્ય બગડતાં તેનો દોષ ઇશ્વર ઉપર ઢોળી દઇએ છીએ. શું ઇશ્વર એવો અન્યાય કરશે કે અપરાધ વગર કોઇને પણ પોતાની ઇચ્છાથી એ રીતે સજા કરશે? એમ હોય તો તો એનું અસ્તિત્વ ન જ સ્વીકારવું એ જ સારું છે. પરંતુ વસ્તુતઃ એમ નથી. સંસારમાં એક (કર્મની) નિયમિતતા છે અને એ કોઇ અપાર શક્તિ વગર અસંભવિત છે. એમ છે તો પછી મનુષ્ય ધારે છે કંઇ અને બને છે કંઇ એનું શું કારણ? સેંકડો દુષ્ટ અને આતતાયી માણસો આનંદી—સુખી જીવન વ્યતીત કરતા જોવામાં આવે છે, સેંકડો સજ્જન દુઃખ ભોગવતા જોવામાં આવે છે, એક પ્રાણી સારાં કાર્યો કરતો હોય છે, છતાં પણ પરિણામે દુઃખ પામે છે. કેટલાક પર તો અચાનક દુઃખના ડુંગર તૂટી પડે છે. એ બધું શા માટે બને છે? ફલાશાની દૃષ્ટિએ સર્વ કર્મોના બે જ વિભાગ પાડી શકાય છે. એક તો કામ્ય અથવા 'સકામ' કર્મ અર્થાત્ ફળની ઇચ્છાથી કરેલાં કર્મ અને બીજું 'નિષ્કામ' અર્થાત્ ફલાશા રાખ્યા વગર અથવા માત્ર આત્મકલ્યાણ જ માટે જ. અહીં સકામ કર્મનો જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે; કેમકે એક તો સાધારણ રીતે સૌ લોકો સકામ કર્મ જ કરે છે. એવા તો કોઇ વિરલા જ હોય છે કે જેઓ ખરેખરી રીતે નિષ્કામ બુદ્ધિથી કર્મ કરતા હોય છે. બીજું નિષ્કામ બુદ્ધિથી કર્મ કરનારને તો ફળની ઇચ્છા જ નથી હોતી, તેથી તેઓની દૃષ્ટિમાં દુઃખ તેમજ સુખ સમાન જ હોય છે અને ત્યાં ભાગ્યનો પ્રશ્ન જ નથી ઊઠતો.

સકામ કર્મ કરનાર ફળની ઇચ્છાથી કર્મ કરે છે, તેથી તેનામાં અહંભાવ ચોક્કસ હોય છે અર્થાત્ તે 'હું કરું છું' એવી બુદ્ધિથી કર્મ કરે છે. તેથી તેના કરેલા કર્મો માટે બીજું કોઇ જવાબદાર છે એમ માનવાનું કારણ નથી. તેને તો જેવું તે કરશે તેવું જ ફળ મળવું જોઇએ અને વાસ્તવિક રીતે એમ જ બને છે. એ કર્મનો સિદ્ધાંત છે.

> कर्मणः सुकृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम्।
> रजसस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम्॥

અર્થાત્ પુણ્ય કર્મનું ફળ નિર્મળ અને સાત્વિક હોય છે, રાજસ કર્મનું ફળ દુઃખ અને તામસ કર્મનું ફળ અજ્ઞાન હોય છે. એ રીતે પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાનાં કર્માનુસાર ફળ પામે છે. જેવી રીતે બાવળ વાવીને કેરી મેળવવી અથવા કેરી વાવીને બાવળ મેળવવાનું અસંભવિત છે તેવી જ રીતે ખરાબ કર્મ કરીને સારાં ફળ મેળવવા અથવા સારાં કર્મ કરીને ખરાબ ફળ મેળવવાનું સંભવિત નથી. જે કર્મોનું ફળ આપણને ઊલટું દેખાતું હોય છે તે આપણા વર્તમાન કર્મોનું ફળ નથી, પરંતુ આપણા પૂર્વ

કર્મોનું પણ પરિણામ હોય પ્રત્યેક કર્મનું ફળ તરત જ નથી મળી જતું, પરંતુ એનો અર્થ એવો નથી કે જે કર્મોનું ફળ તરત નથી મળી જતું તેનું ફળ મળતું જ નથી એવા કર્મોના ફળ ભવિષ્યમા ભાગ્યના રૂપમા પ્રકટ થાય છે એ રીતે ભાગ્ય કેવળ આપણા પૂર્વ કર્મોનું સંચિત પરિણામ છે, જે વારંવાર આવીને આપણી સમક્ષ પ્રકટ થાય છે અને આપણને ભૂલાવામા નાખી દે છે ખરી રીતે આપણે એમાથી બોધ લેવો જોઇએ કે કોઇ પણ કર્મનું ફળ નષ્ટ નથી થતું, પરંતુ તે કોઇ ને કોઇ કાળે ભવિષ્યમા જરૂર આવે છે, પરંતુ આપણે નાદાનીથી તેને ભાગ્ય અથવા દૈવની ઇચ્છા કહીને ટાળી દઇએ છીએ, કેમકે તે સમયે તે આપણા કાબુની વાત નથી હોતી એમા તો લેશ પણ સંદેહ નથી કે સઘળી વાતો કર્મના નિયમ પ્રમાણે જ થાય છે સાચું તો એ છે કે તે પણ આપણા પોતાના કર્મ પ્રમાણે જ ઘડાય છે આપણને તો કર્મ કરવા માટે સ્વતંત્ર છોડી દેવામા આવ્યા છે, પરંતુ એ સ્વતંત્રતાનો કેવો ઉપયોગ કરવો એ આપણા હાથમા છે જો આપણે તેનો અયોગ્ય ઉપયોગ કરશું તો આપણને તેની સજા થશે એ સજા આપણને હમેશા તુરત જ કેમ નથી મળતી એ વિચારવા જેવી વાત છે જ્ઞાની પુરુષ જ એ સઘળી વાત સમજી શકે છે કે જ્યારે આપણને કેવા પ્રકારની સજા મળી કોઇ કોઇ વાર આપણને સમજાતું નથી કે એવું કેમ થયું? બસ, એ જ આપણા પૂર્વજન્મના કર્મોનું ફળ છે, અને તેથી તે સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો પણ વ્યર્થ છે એ રીતે આપણને આપણા સારા કર્મોનું ફળ પણ જરૂર મળે છે જે યોગાભ્યાસ કરવા લાગે છે, પરંતુ પૂરા સમયના અભાવે વચમા ચલિત થઇ જાય છે, એવા પુરુષની શી ગતિ થાય છે? એના જવાબમા એમ કહેવામા આવે છે કે કલ્યાણમાર્ગી કર્મ કરનારની કદી પણ દુર્ગતિ થતી જ નથી તે તો પુણ્યશાળી પુરુષોને મળનાર સ્વર્ગ આદિ મેળવીને અને ત્યા ઘણા વર્ષ સુધી નિવાસ કરીને પવિત્ર શ્રીમાન્ લોકોના અથવા બુદ્ધિશાળી કર્મયોગીઓના કુળમાં જન્મ લે છે ત્યા તે પૂર્વજન્મના બુદ્ધિ-સંસ્કારના બળે વધારે સિદ્ધિ મેળવવાનો યત્ન કરે છે અને એ રીતે પ્રયત્નપૂર્વક ઉદ્યોગ કરતા કરતા પાપથી શુદ્ધ બની અનેક જન્મો પછી સિદ્ધિ પામીને અંતે ઉત્તમ ગતિ મોક્ષ પામે છે

આ રીતે પ્રત્યેક પ્રાણીનું ભાગ્ય તેના હાથમા છે અને તે પોતે જ પોતાના સુખદુઃખનું કારણ છે અને તેથી તે પોતે જ તેને માટે જવાબદાર છે પછી દુઃખ પડતા ભાગ્ય અથવા દૈવ પર દોષનું આરોપણ કરીને સંતોષ માની લેવો એમા કશી બુદ્ધિમત્તા નથી

उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं नात्मानमवसादयेत् ।
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥
बन्धुरात्माऽऽत्मनस्तस्य येनात्मैवाऽऽत्मना जितः ।
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥

અર્થાત્ મનુષ્ય પોતાનો ઉદ્ધાર પોતે જ કરે, પોતાની જાતને કદી પણ પડવા ન દે, કેમકે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતે જ પોતાનો બંધુ તથા શત્રુ છે જેણે પોતાની જાતને જીતી લીધી તે પોતાની જાતનો બન્ધુ છે પરંતુ જે પોતાની જાતને નથી જાણતો તે પોતે પોતાની જાત સાથે શત્રુની માફક વેર કરે છે

આ જ વાત આપણા જન્મના ભેદથી પણ સિદ્ધ થાય છે એક મનુષ્ય જન્મથી જ સુખ ભોગવતો જોવામા આવે છે તો બીજો શરૂઆતથી જ દુઃખમય જીવન વ્યતીત કરતો હોય છે એક ઉચ્ચ કુળમા ઉત્પન્ન થાય છે તો બીજો નીચ કુળમા એક મહાભાગ્યશાળી હોય છે તો બીજો ભૂખે મરતો, એક મોટો અને શાંત હોય છે, એક અત્યંત ચપળ હોય છે તો બીજો બાળ જ સુસ્ત હોય છે એકની પ્રવૃત્તિ ધર્મ તરફ હોય છે તો બીજાની અધર્મ તરફ એ રીતે પ્રાણી-પ્રાણીમા, આત્મા-આત્મામા ભેદ હોય છે એવો ભેદ જન્મથી જ શા માટે? એનું કારણ તો હોવું જોઇએ ને? વિચાર કરતા જણાશે કે તેનું કારણ આપણા પૂર્વજન્મોના કર્મ જ છે

સત્વગુણ સુખ તથા જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ કરે છે, તો રજોગુણ, તૃષ્ણા તથા આસક્તિની તથા તમોગુણ પ્રમાદ, મોહ, નિદ્રા તેમજ આલસ્યરૂપી અજ્ઞાનની. એના ફળસ્વરૂપે પ્રાણી સાત્વિક, રાજસ અથવા તામસ કર્મ કરે છે જેમાં સાત્વિક કર્મનું ફળ તો નિર્મળ અને સુખદાયી હોય છે, રાજસનું દુઃખ અને તામસનું અજ્ઞાન હોય છે. સત્વગુણની પ્રબલતામાં દેહત્યાગ કરવાથી મનુષ્ય સ્વર્ગલોકમાં, રજોગુણની પ્રબળતામાં દેહત્યાગ કરવાથી મનુષ્યલોકમાં અને તમોગુણની પ્રબળતામાં શરીર છોડવાથી પશુપક્ષી આદિ મૂઢ યોનિમાં જન્મ પામે છે. એ રીતે પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાના ગુણ તથા કર્મ અનુસાર જ જન્મ પામે છે અને તે અનુસાર જ તેની સ્વભાવિક વૃત્તિ થાય છે, જેને આપણે તેની પ્રકૃતિ કે તેનો સ્વભાવ કહીએ છીએ. તે પ્રકૃતિથી પ્રેરિત થઇને પ્રાણી કર્મ કરે છે. એ રીતે પ્રાણીની પ્રકૃતિ જ તેના કર્મોનું કારણ ગણાય છે. હંમેશા જીવનની જ વાત કરીએ. મનુષ્ય જે કંઈ પણ દિવસો સુધી કરતો હોય છે તેની તરફ તેનો ઝુકાવ રહે છે, તેની અંદર તેની આસક્તિ દૃઢ બનતી જાય છે અને તેવો જ તેનો સ્વભાવ બની જાય છે અને એક વખત સ્વભાવ બની ગયા પછી તેનાથી છૂટવું કઠિન થઈ જાય છે; પરંતુ ફરી પણ પ્રાણી ઇચ્છે તો અભ્યાસ તથા વૈરાગ્યવડે એનાથી બચી શકે છે. બસ, એવી રીતે જીવનભર જે વસ્તુ અથવા કાર્યમાં પ્રાણી વધારે આસક્ત રહે છે તે મરણ વખતે તેને વધારે યાદ આવે છે અને તે અનુસાર તેનું બીજું જીવન તથા સ્વભાવ બની જાય છે. તે જ આપણા ભવિષ્યના કર્મો પર અસર કરે છે અને આપણને સારા તેમજ ખરાબ કાર્ય કરવા પ્રેરિત કરે છે. તે જીવાત્મા ઉપર ભારે પ્રભાવ પાડે છે છતાં પણ આત્મા પરમાત્માનો અંશ થવા સ્વતંત્ર છે અને પ્રાણી ચાહે તો પ્રયત્નપૂર્વક પોતાની જાતને યોગ્ય માર્ગે લાવી શકે છે. અહિંયા એટલું સમજી લેવાની જરૂર છે કે જો કે આત્મા સ્વતંત્ર છે તો પણ પ્રકૃતિએ લાદેલા બોજાને તે એક જ ક્ષણમાં દૂર નથી કરી શકતો. તેથી આત્માને પોતાની મુક્તિ માટે પ્રકૃતિજન્ય વસ્તુઓનો જ આશરો લેવો પડે છે. એ સાધનો કર્માનુસાર અશુદ્ધ પણ હોઇ શકે છે. તેથી પહેલાં તો તેને શુદ્ધ કરવા પડે છે. જે માટે કેટલોક સમય વૈરાગ્યનો અભ્યાસ કરવો પડે છે. જેવી રીતે કુશળમાં કુશળ કારીગર પોતાના યંત્રોને ઠીક કર્યા વગર પોતાના કામ પર પૂરો અધિકાર નથી રાખી શકતો તેવી જ રીતે આત્મા પણ ઇન્દ્રિય, મન તથા ખાસ કરીને બુદ્ધિને શુદ્ધ કર્યા વગર પ્રકૃતિને સંપૂર્ણ રીતે પોતાને અનુકૂળ નથી કરી શકતો. એટલું થાય તો પણ ભૂખ, તરસ વગેરે દેહધર્મ તો છૂટતા જ નથી. એ રીતે જો કે આત્મા કર્મ કરવાની પ્રેરણા માટે સ્વતંત્ર છે તો પણ પ્રકૃતિદ્વારા જ તેને સઘળા કર્મ કરવા પડે છે, એટલા પૂરતો તે પરાવલંબી છે, અને તેને પહેલાં તો દેહેન્દ્રિય વગેરેને સાત્વિક બનાવીને પોતાને વશ કરી લેવા પડે છે અને તે કામ તે કરી શકે છે. કેમકે

इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः ।
मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः ॥
एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मानमात्मना ।
जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम् ॥

અર્થાત્ ઇન્દ્રિયો શરીરથી પર છે, ઇન્દ્રિયોથી પર મન છે, મનથી પર બુદ્ધિ છે અને જે બુદ્ધિથી પણ પર છે તે આત્મા છે. હે મહાબાહુ અર્જુન ! એ રીતે જે બુદ્ધિથી પણ પર છે તેને જાણીને અને બુદ્ધિદ્વારા મનને રોકીને દુરાસાધ્ય કામરૂપી શત્રુનો તું નાશ કર.

એ રીતે પ્રાણી ચાહે તો અભ્યાસ તેમજ વૈરાગ્યથી ઇન્દ્રિય, મન તથા બુદ્ધિને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે વિકારોથી શુદ્ધ કરીને પોતે પોતાની જાતને યોગ્ય માર્ગે લાવી શકે છે અને પોતાનું ભવિષ્ય ઘડી શકે છે. આનું એવું તાત્પર્ય નથી કે તે પોતાના પૂર્વ કર્મોના પરિણામથી પણ બચી શકે છે. એ ભોગવવાનું તો એ માર્ગે નિશ્ચિત છે જ, પરંતુ

વર્તમાન સમાચાર.

ડૉ. જસવંતરાયને માનપત્ર આપવાનો મેળાવડો.

આ સભાના આજીવન સભ્ય ડૉ. જસવંતરાય મૂળચંદ શાહ એમ. બી. બી. એસ.ની છેલ્લી ડૉક્ટરી પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયા. તેના માનમાં સભા તરફથી તેઓને માનપત્ર આપવાનો એક મેળાવડો ગત વૈશાક શુ. ૮ તા. ૪-૫-૪૧ રવિવારના રોજ ભાવનગર સ્ટેટના નાયબ દીવાન સાહેબ શ્રીયુત્ નટવરલાલ માણેકલાલ સુરતીના પ્રમુખપણા નીચે સવારના નવ વાગે સભાના વિશાળ હોલમાં મેળવવામાં આવતા રાજ્યના અમલદારો તેમજ આગેવાન ગૃહસ્થોએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

કાર્યના આરંભમાં શ્રીયુત્ નટવરલાલ માણેકલાલ સુરતી સાહેબે પોતાને આપેલ પ્રમુખસ્થાન માટે આભાર માની કાર્ય શરૂ કરવા ફરમાવેલ, ત્યારબાદ સભાના માનનીય મંત્રી શ્રીયુત્ હરજીવનદાસ દીપચંદ શાહે નિમંત્રણ પત્રિકા વાંચી સંભળાવ્યા બાદ સભાના માનનીય મંત્રી શ્રીયુત્ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીએ સભાનો પરિચય આપતા જણાવ્યું કે ન્યાયાંભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના સ્મરણાર્થે શરૂ કરવામાં આવેલ આ સંસ્થા સાહિત્યના જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરી રહેલ છે.

વસુદેવ હિંડિ જેવા પ્રાચીન અને કઠણ ગ્રંથોથી માંડીને માગધી, ગુજરાતી વગેરે ભાષામાં આ સંસ્થાએ બસેંહથી વધારે અમૂલ્ય ગ્રંથો પ્રગટ કર્યા છે અને જેની કદર પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો તેમજ હિન્દના સાહિત્યપ્રેમી જૈનેતર વિદ્વાનોએ સારા પ્રમાણમાં કરી છે. આજે પણ ૭૫ હજાર શ્લોકોનું માગધી કામ મુદ્રિત થઇ રહ્યું છે. આવા અપૂર્વ અને ઉચ્ચ આદર પામતા સાહિત્ય પ્રકાશનનો યશ પૂજ્યપાદ્ પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ અને તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્ય સ્વ. શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને ફાળે જાય છે.

આ સંસ્થા દશ હજાર પુસ્તકોનું એક પુસ્તકાલય તથા દોઢ હજાર હસ્તલિખિત પ્રતોનો સંગ્રહ ધરાવે છે

ત્યારબાદ વેડફાઈ જતા પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય અને પાટણના ગ્રંથભંડારને અંગે કેટલુંક વિવેચન કરી ડૉ જસવંતરાયને અંગે જણાવ્યું કે તેઓ ગ્રેજ્યુએટ થયા હોવાથી તેઓને સભાના નિયમ પ્રમાણે માનપત્ર આપવાનો આ મેળાવડો યોજવામાં આવેલ છે તેઓ આ ધંધામાં સેવાભાવે કાર્ય કરી રહ્યા છે અને ગરીબ દરદીઓની એક પાઇ પણ લીધા સિવાય દવા કરી તેઓનો આશીર્વાદ મેળવે છે. આ સેવાભાવ તેઓમાં વિકાસ પામતો આવે અને તેઓ પોતાના ધંધામાં સફળતા મેળવે તેટલું આ તકે આપણે ઇચ્છીએ.

ત્યારબાદ કવિ શ્રી રેવાશંકરભાઇ વાલજી બધેકાએ સમયને અનુસરતું વિવેચન કર્યું હતું.

ત્યારબાદ આ પ્રસંગે હાજર નહિ રહેવા માટે

ભવિષ્યનુ જીવન તેના જ હાથમાં છે અને તે ધારે તો પોતે પોતાનું ભાગ્ય બનાવી કે બગાડી શકે છે. ધન્ય છે એ પ્રણાલીને કે જેમાં આવો સાચો ન્યાય છે અને ધન્ય છે એવા સજ્જનોને કે જેઓ તેનો સારી રીતે વિચાર કરીને સમજપૂર્વક તેનું આચરણ કરે છે અને તેનાથી લાભ ઉઠાવે છે. इति शम्

દિલગીરી વ્યક્ત કરી, મેળાવડા માટે શુભેચ્છા દર્શાવતો કેળવણીખાતાના ઉપરી અધિકારી શ્રીયુત્ વિઠ્ઠલદાસભાઇ ખીમજી પટેલનો આવેલ સંદેશો સભાના માનનીય મંત્રી શ્રીયુત્ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહે વાંચી સંભળાવ્યો હતો. તેમ જ ભાઇ જસવંતરાયને આપવામાં આવનાર માનપત્ર નીચે પ્રમાણે તેઓએ વાંચી સંભળાવ્યું હતું.

મા ન પ ત્ર.

ધર્મબંધુશ્રી જશવંતરાય મૂળચંદ શાહ,
એમ. બી. બી. એસ.

અમો, શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગરના સભાસદો આપે આ વર્ષે એમ.બી. બી. એસ.ની ડોકટરી–વૈદકીય પરીક્ષા પસાર કરી છે; તેથી અમોને જે હર્ષ ઉત્પન્ન થયો છે, તે આ માનપત્રદ્વારા પ્રદર્શિત કરવાની **ઉત્તમ** તક હાથ ધરીએ છીએ.

વ્યવહારની અનેક મુશ્કેલીઓ પસાર કરી, કુટુંબથી છ વર્ષ દૂર રહી, ખર્ચાળ અને અથાગ પરિશ્રમવાળી આ ડીગ્રી મેળવવાને ફળિભૂત થયા છો તે આ ડોકટરી અભ્યાસ કરવામાં આપની તીવ્ર લાગણી, પૂરતી ખંત અને સરસ્વતી દેવીની પ્રસન્નતાને આભારી છે.

દરેક મનુષ્યનું ખરું જીવન તે ધાર્મિક જીવન છે અને આપણી આ સંસ્થા પણ ધાર્મિક જીવનને પુષ્ટ કરનારી એક સંસ્થા છે, તેના ઉચ્ચ કેળવણી પામેલા અને ધાર્મિકવૃત્તિને માટે ઉત્સાહ ધરાવનારા આપની જેવા એક બંધુને જોઇને જે પ્રમોદ થાય છે, તે આવા માનપત્રદ્વારા જણાવવાની ફરજ અદા કરવા ઉત્સુક થયા છીએ, જેથી આપ એક સભાસદ તરીકે સભા પ્રત્યેની આપની સ્નેહભરિત લાગણી અને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિને સ્મરણમાં રાખી તેને સત્ય કરી બતાવશો એમ અમોને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

ડોકટરી ધંધામાં પ્રમાણિકતા, સેવાધર્મ સાથે દયાની ભાવના મુખ્ય જોઇએ, જે માટે જૈનશાસ્ત્રોમાં પણ અનેક ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંતો છે, તે પ્રમાણે હવે પછીની જુદું સ્વરૂપ ધારણ કરનારી આપની ઉજ્જવળ જિંદગીમાં આપ આ સિદ્ધાંતો લક્ષમાં રાખી ધંધાની પ્રવૃત્તિ ચલાવશો એવી અમારી આ સૂચના નિરંતર લક્ષમાં રાખી, ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમ પ્રકટાવી, આપની કીર્તિને તેમજ આ સભા સાથેના સંબંધને ભવિષ્યમાં વિશેષ ઉજ્જવલ કરી બતાવશો; સાથે આપ દીર્ઘાયુ થઇ શારીરિક, માનસિક, આધ્યાત્મિક અને આર્થિક સંપત્તિ વિશેષ વિશેષ પ્રાપ્ત કરી સમાજ અને દેશની સેવા કરવા ભાગ્યશાળી થાઓ એવી પરમાત્માની પ્રાર્થના કરવા સાથે આ માનપત્ર આપને અર્પણ કરીએ છીએ.

સં. ૧૯૯૭ ના વૈશાખ શુદિ ૮ રવિવાર તા. ૪-૫-૧૯૪૧ વીર સં. ૨૪૬૭ ભાવનગર.

શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી.
પ્રમુખ,
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા,
તથા અન્ય સભ્યો.

નરવરલાલ માણેકલાલ સુરતી.
નાયબ દીવાન, ભાવનગર સ્ટેટ.
મેળાવડાના પ્રમુખ.

સભાના માનવંતા પ્રમુખ શ્રીયુત્ ગુલાબચંદ આણંદજીએ ચાંદીના કાસ્કેટ સાથે માનપત્ર ડૉ. જસવંતરાયભાઇને એનાયત કરવા માટે માન્યવર પ્રમુખ સાહેબને વિનંતિ કરી હતી. બાદ પ્રમુખશ્રીએ ડૉ. જસવંતરાયને શુભેચ્છા સાથે માનપત્ર અર્પણ કર્યું હતું.

માનપત્રનો જવાબ આપતા ડૉ. જસવંતરાયે જણાવ્યું કેઃ—

માનનીય પ્રમુખ સાહેબ, રાજ્યના અમલદાર સાહેબો અને ગૃહસ્થો

આ સભાએ એકત્રિત થઇ મને જે માનપત્ર આપ્યું છે તે બદલ મારે શું બોલવું તેની વિમાસણમાં હું પડ્યો છું. ડીબેટીંગ સોસાયટીમાં કોઇ વિષય ઉપર બોલવું હોય ત્યારે હિંમતથી બોલવાની ઉત્સુકતા આવતી, પરંતુ એક વ્યક્તિને પોતાની પ્રશંસાનો જવાબ કેવી રીતે આપવો એ એક મહાકઠિન કોયડો છે.

આપ આ માનપત્ર મને નહિં, પરંતુ જે કેળવણી પછવાડે મનુષ્યો પોતાના પ્રાણ ન્યોછાવર કરે છે તેને આપો છો. એ કેળવણીની અલ્પ સિદ્ધિ બદલ આ સભાના આશીર્વચનો અને આપેલ માનપત્ર માટે હું સભાનો અત્યંત આભારી છુ.

આજનો યુગ વૈજ્ઞાનિક યુગ છે. વૈજ્ઞાનિક યુગમા સર્વદેશીય પ્રગતિ સાધી ન શકાય તો મનુષ્ય તરીકે આપણી કશી કિમ્મત નથી. પ્રાચીન કાળનો માનવભક્ષી મનુષ્ય અને આજનો વીસમી સદીનો મનુષ્ય એ બંનેમાં એટલો જ તફાવત કે આજના મનુષ્યે પોતાની બુદ્ધિને ઉચ્ચ કક્ષાએ મૂકી, અમૂલ્ય સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી છે. એ અમૂલ્ય સિદ્ધિઓ અને વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિઓ થી સરસ્વતીદેવીના બાળ રમકડાં છે. અને એ એક રમકડું હસ્તગત થતાં જીવન કંઇ ઓર પલટા લે છે.

જીવન ગમે તેટલા પલટા લે, પરંતુ જીવનની પ્રથમ જરૂરીઆત આરોગ્યતાની છે. 'પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા'. એ નક્કર સત્ય બહુ જ અનુભવમાંથી નીતરેલી વસ્તુ છે, અને નિઃસ્વાર્થી અને પ્રવૃત્ત ડૉક્ટરો માનવજીવનની આરોગ્યતા કેમ વધે ? મનુષ્ય અમર કેમ થાય ? બિમારી વિશ્વમાંથી કેવી રીતે નાબુદ થાય ? અને થયેલ બિમારીના સચોટ ઉપચારો કેવી રીતે થઇ શકે વિગેરે બાબતોમાં સતત પ્રવૃત્તિપરાયણ રહે છે. તેઓ આરોગ્યદેવીના પ્રચંડ પુજારીઓ છે. તે દિશામાં મારા નાના—અલ્પ પ્રયાસને વધાવી લઇ, મને જે પ્રોત્સાહન આપવા આપ એકત્રિત થયા છો, તેમાં મારા કરતાં એક સંસ્કાર અને કેળવણીની આપે કદર કરી છે.

લોકો ભલે કહે કે કેળવાયેલા બેકારોની કતારો મહાસાગરના મોજાઓની માફક ઉભરાય છે. કેળવાયેલ યુવકો આંખોનું તેજ અને જીવન નીચોવી નાંખી સામાન્ય મીલમજૂર કે પટાવાળા જેટલું પણ કમાઇ શકતા નથી. આજની કેળવણી આશીર્વાદ કરતાં શાપરૂપ છે. આવી વાતો આજના યુગમાં એક સામાન્ય ઘટના થઇ પડી છે, પરંતુ આપણે તટસ્થ વૃત્તિ અને સૂક્ષ્મ રીતે જીવનનાં વિધવિધ ક્ષેત્રનું અવલોકન કરશુ, તો આપણને સ્પષ્ટપણે દેખાશે કે મનુષ્ય જીવવા માટે ખાય છે, પરંતુ ખાવા માટે જીવતો નથી, એટલે રોટી તે આર્થિક અને જીવન નીભાવવાની દૃષ્ટિએ અગત્યનો પ્રશ્ન હોય તો પણ તે જીવનનો માત્ર એક જ પ્રશ્ન નથી, તેથી પણ મહત્ત્વના કેટલાએ અણઉકેલ્યા પ્રશ્નો આપણી પાસે ખડા છે; જેવાં કે સમાજનો ઉત્કર્ષ, સંસ્કૃતિનાં વહનો, આદર્શ ગજ્યરચના અને સમાજરચના, આધ્યાત્મિક વિકાસ વિગેરે. ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક વિકાસ જીવનના પરસ્પર સંકળાએલાં તત્ત્વો છે, બે પૈડાં વગરનો રથ જેમ નિરર્થક છે તેમ બન્ને વગર આપણું જીવન નકામું છે. એક વસ્તુ માટે આપણે સતત જાગૃત રહેવાની જરૂર છે અને તે એ જ કે કેળવણી. રૂ. આ. પા. માં કોઇ દિવસ પરિણમી શકે નહિં અથવા ઘટાવી શકાય નહિં. કેળવણી એ મનુષ્યનો પ્રાણ અને સાચો આત્મા છે. આત્મા

વગરનો દેહ જેમ મુડદું કહેવાય છે તેમ કેળવણી વગરનો મનુષ્ય **मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति** અર્થાત ઢોર જેવો છે, કાર્ડીનલ ન્યુમેન તેના Idea of university માં કેળવણી વિષે બોલતા જણાવે છે કે માનવજીવનનો સર્વોત્કૃષ્ટ વિકાસ એ જ કેળવણીનું અંતિમ ધ્યેય છે. મૂઢ દશામાં પડેલ આત્માના અંધકારને દૂર કરવાનો જો કોઇ ચમત્કારી કિમીયો હોય તો તે કેળવણી છે. કેળવણી અને લક્ષ્મી, શ્રી અને સરસ્વતી એ બન્નેનો સંયોગ વિરલ છે, આકસ્મિક છે અને સ્વાભાવિક છે, કારણ કે લક્ષ્મી એ ભૌતિક વસ્તુ છે અને દુનિયાના તમામ તોફાની તત્ત્વોની પ્રણેતા છે; જ્યારે સરસ્વતી સાચી આધ્યાત્મિક વસ્તુ છે અને સચ્ચિદાનંદની દાત્રી છે,

આ સભાનો ભૂત અને વર્તમાન કાળ મારા ઉપલા વિધાનની અક્ષરશઃ સાક્ષી પૂરે છે. આ સભાએ, જેના મૂળમાં એક પ્રચંડ પ્રાતઃસ્મરણીય ધર્માત્મા છે, અને જેના નામ સાથે આ સભા સંકળાએલી છે તે સભાએ નિઃસ્વાર્થભાવે સાહિત્ય, સંસ્કૃતિ અને કેળવણીના ઉત્તેજનાર્થે અવિરત શ્રમ ઉઠાવેલ છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી ગ્રન્થોને લોકભોગ્ય બનાવવા તેમજ તેના પ્રકાશનો કરવામાં આ સભા જૈન સમાજમાં અગ્રસ્થાને આવે છે. આવી Glorious tradition આ સંસ્થા જાળવી રહી છે, તે પરમ ઉપકારી જીવનમુક્ત ગુરુદેવના પ્રતાપે છે.

આપના અમૂલ્ય સમયનો વ્યય નહિ કરતા આપણાં સમાજ પ્રત્યે, મારી ફરજ માની તે સંબંધી બે શબ્દો બોલીશ અને તે એ જ કે આપણો જૈન સમાજ કેળવણીમાં પછાત છે, તેનું કારણ આપણી નિરાધાર સ્થિતિ કરતાં સંસ્કાર પ્રત્યેની આપણી દુર્લક્ષતા છે. એ દુર્લક્ષતા ઓછી થતા આપણા જૈનોમાં મેઘનાથ શાહ અને C. V. Raman જેવા નીકળી આવે. એક જ વસ્તુની જરૂર છે, તમારા બાળકોને ઉત્સાહ અને હિંમત આપો અને તેને ઉચ્ચ માર્ગે લાવવાને તમારાથી બનતું કરો.

મેં આપનો ધાર્યો કરતાં વધારે સમય લીધો છે એટલે વધુ નહિ બોલતાં એક વસ્તુ વિષે થોડું સૂચન કરી હું મારૂં વક્તવ્ય સમાપ્ત કરીશ અને તે એ જ કે ભાવનગર જેવાં જૈનનગર કે જ્યાં જૈનનો મોટો સમૂહ છે ત્યાં ગરીબ, અનાથ અને નિરાધાર માટે જૈન દવાખાનાની બીલકુલ સગવડતા નથી. અહિંસાના પરમ હિમાયતીઓ અને પૂજારીઓ આપણે આ દિશામાં ઉપેક્ષા રાખીએ એ શું વાસ્તવિક લેખાય ? આપની દાનવૃત્તિ આવા ગરીબોને નવજીવન આપવામાં ખર્ચાય તેમાં જ પરમ સિદ્ધિ છે. આપે મને શાંતિથી સાંભળ્યા બદલ આપનો આભાર માની બેસી જઇશ.

છેવટ પ્રમુખ સાહેબ શ્રીયુત્ નટવરલાલભાઇએ જણાવ્યું કે સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં આટલું સુંદર કાર્ય કરી રહેલ આવી મોટી સંસ્થા ભાવનગરમાં છે તે જાણવાનું મને આજે જ મળ્યું છે. સભાની સેવા આવકારદાયક છે. તેનું એક વખત અવલોકન કરવાની તક મને મળશે તો આનંદ થશે.

ભાઇ જશવંતરાયને માનપત્ર આપવાનો પ્રસંગ આનંદદાયક ગણાય. દરેક ધંધામાં સ્વાર્થ અને પરમાર્થના તત્ત્વો રહેલા હોય છે. એક કાપડનો વેપારી પોતાની દુકાનમાં સ્વદેશી જ કાપડ રાખે અને વ્યાજબી ભાવે તેનું વેચાણ કરે તો તે દેશસેવા, ઘરાકોનો સંતોષ અને પોતાનો સ્વાર્થ પણ સાધી શકે છે. બીજા સઘળા ધંધા કરતા ડોકટરી લાઇન એવી છે કે તેમાં વધારે પરમાર્થ કરી શકાય અને સ્વાર્થ પણ સાધી શકાય. ભાઇ વલ્લભદાસભાઇએ કહ્યું તેમ ડો. જસવંતરાયમાં દરદીઓની સેવા કરવાની ભાવના છે તે આવકારદાયક છે. તેઓ એવી શુભ ભાવના હરહંમેશ રાખે અને માનપત્ર સાર્થક કરે એટલું આપણે ઇચ્છીએ.

ત્યારબાદ શેઠ દેવચંદ દામજીએ પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માન્યો હતો અને શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલે આભારની દરખાસ્તને ટેકો આપ્યો હતો.

છેવટ શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ તરફથી

અપાયેલ આઇસ્ક્રીમ પાર્ટીને માન આપી પ્રમુખશ્રી, અધિકારીઓ વગેરેને હારતોરા અર્પણ કરી મેળાવડો વિસર્જન કરવામાં આવ્યો હતો.

પંજાબ સમાચાર

સ્યાલકોટ(પંજાબ)માં આચાર્યશ્રીજીનું અપૂર્વ સ્વાગત.

આચાર્યમહારાજ **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** પોતાના પંન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી આદિ મુનિમંડળ સહિત રામનગરથી વિહાર કરી સદ્દોકી, ખાનકીહેડ, કોટક્રીચીના, વજીરાબાદ, કંગણુસ્યાણાકડકા, ભુપાલવાલા, સમરીયાલ, ઉગોકી, પક્કાગડા વિગેરે ગ્રામોમાં ધર્મોપદેશામૃતનો પ્રવાહ વહેવડાતા ફા. વ. અમાવાસ્યાની સાંજરે સ્યાલકોટ શહેરની નજીકમાં લાલા ગોપાલશાહ જૈનના બંગલે પધાર્યા. ઉક્ત લાલાજીએ આચાર્યશ્રીજીનું અને બહારથી પધારેલા મહેમાનોનું સુંદર સ્વાગત કર્યું હતું.

સ્યાલકોટ એટલે પંજાબમાં સ્થાનકવાસીઓનું ૩૦૦ ઘરની આબાદીવાળુ જબરદસ્ત ક્ષેત્ર, પૂજ્ય પાદ ગણિવર્ય શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની જન્મભૂમિ. અહીં આપણા સાધુઓનું કવચિત જ આવાગમન બને છે કેમ કે અહીં આપણા પૂજ ઘર છે.

સ્યાલકોટ સ્થાનકવાસીઓનું મોટું ક્ષેત્ર હોવાથી અને આચાર્યશ્રીજી અહીં પ્રથમ જ પધારતા હોવાથી બન્ને સમાજો તરફથી આચાર્યશ્રીજીનો સારો સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને બીજા શહેરમાંથી અનેક મનુષ્યો લાભ લેવા આવ્યા હતા.

તા. ૨૮-૩-૪૧ ચૈત્ર શુદિ ૧ ના સવારના આઠ વાગે લાલા ગોપાલશાહ જૈનના બંગલેથી વાજતે ગાજતે આચાર્યશ્રીજી સિંઘસભા પાસે પધાર્યા

સવારના આઠ વાગે ગુજરાંવાલા શ્રી સંઘની સ્પેશીયલ ટ્રેન સ્ટેશન પર આવી પહોંચતા સુંદર સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. રાયસાહેબ શ્રીમાન્ કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી મેજીસ્ટ્રેટે દૂધ, ચા, મીઠાઇ, ફળ વિગેરે અલ્પાહાર આપી સેવાનો લાભ લીધો હતો. આજે આખા શહેરમાં આનંદની છોળો ઉછળી રહી હતી.

વરઘોડામાં ડંકાનિશાન, ચાંદીના હાથી પર શ્રી કલ્પસૂત્ર, મોટરોમાં ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી આદિની તસ્વીરો અને ચાંદીના રથમાં પ્રભુ બિરાજમાન કરવામાં આવ્યા હતા. સ્યાલકોટનું બેન્ડ, શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલ લુધીઆના બેન્ડ, શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ બેન્ડ, નારોવાલથી લાવેલ શ્રી સંઘનુ બેન્ડ અને લાલા સરદારીલાલ જૈન લોહારીએ લોહારથી મગાવેલ સુપ્રસિદ્ધ બેન્ડ સામૈયામાં હતા. વરઘોડો મુખ્ય મુખ્ય બજારોમાં ફરી કણકમંડીસરાય નવા ઉપાશ્રયમાં આવી ઉતર્યો. અહીં તૈયાર કરવામાં આવેલ મંડપમાં રાયસાહેબ શ્રીમાન્ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ વિ૦ની હાજરીમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા-સ્યાલકોટના તરફથી અભિનંદન પત્ર લાલા ભોળાનાથજીએ વાંચી આચાર્યશ્રીજીના કરકમળોમાં અર્પણ કર્યું આચાર્યશ્રીજીએ ૐકાર વિષય પર દિવ્યદેશના આપ્યા બાદ સભા વિસર્જન થઇ. ત્રણ વાગ્યે ફરી બીજી વાર સભા બાબુ અનંતરામજી જૈન વકીલ બી. એ. એલએલ. બી. ની અધ્યક્ષતામાં થઇ અને સ્વ. ગુરૂદેવ શ્રી બુટેરાયજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ તિથિ અને શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી જન્મદિવસ ઉજવવામાં આવ્યો. પંડિત પુરુષોત્તમચંદ જૈનશાસ્ત્રી, એમ. એ. એમ. ઓ. એલ. વિગેરેના સુંદર ભાષણો થયા. આચાર્યશ્રીજીએ બન્ને મહાપુરુષોના જીવન પર સુંદર પ્રકાશ પાડ્યો. બાદ ૭ વાગ્યે સભા વિસર્જન થઇ અને ફરી ત્રીજી વાર રાતના આઠ વાગે સભા ભરાઇ. અધ્યક્ષસ્થાને રાયસાહેબ શ્રીમાન્ કર્મચંદજી બિરાજ્યા હતા. પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રી, સુફી મહમદદિન વિગેરેના જૈન ધર્મ પર ઓજસ્વી ભાષામાં ભાષણો થયાં હતાં.

આજના પ્રવેશ મહોત્સવમાં જૈનેતરો, રાયસાહેબ શ્રીમાન્ કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ ઇત્યાદિ

સદ્‌ગૃહસ્થો પણ ઊઘાડે પગે ચાલી વરઘોડાને દીપાવી રહ્યા હતા.

ચૈત્ર શુદિ ૨ ના રોજ પણ સવાર, બપોર અને રાતના એમ ત્રણ સભાઓ ભરાઇ. એમાં આચાર્યશ્રીજીના મહત્ત્વપૂર્ણ–પ્રભાવોત્પાદક વ્યાખ્યાનો થયા. રાતની સભામાં પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રી વિગેરેના સુંદર ભાષણો થયા.

ચૈત્ર શુદિ પહેલી ત્રીજનાં રોજ સવારની સભામાં આચાર્યશ્રીજીએ અઢી કલાક ઐક્યતા પર ભાવવાહી વ્યાખ્યાન આપી સભાજનો પર અજબ પ્રભાવ પાડ્યો હતો.

રાયસાહેબ શ્રીમાન્ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી બપોરે ત્રણ વાગે સભા તેમના વિશાલ બંગલામાં રાખવામાં આવી, જ્યાં અનેક મનુષ્યોને જગ્યા નહિં મળવાથી પાછા ફરવું પડ્યું. આવી પરિસ્થિતિ જોઇ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજીએ ઊભા થઇ જાહેર કર્યું કે મકાન વિશાલ હોવા છતાં આચાર્યશ્રીજીના વ્યાખ્યાનના કારણે નાનું થઇ ગયું જેથી મારા ઘણા બંધુઓને અગાસીઓમાં–અટારીઓમાં બેસવું પડ્યું છે અને ઘણા ભાઇઓને નિરાશ થઇ પાછા ફરવું પડ્યું છે, આથી મને ઘણી જ દિલગીરી છે પણ હું આપને વિશ્વાસ આપું છું કે આચાર્યશ્રીજી ફરીથી સ્યાલકોટ પધારશે ત્યારે આપ એથી પણ વિશાળ મકાન જોશો.

ખાનબહાદુર ફિરોજદિન ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ અને પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીના ઓજસ્વી ભાષણો થયા બાદ આચાર્યશ્રીજીએ **बुद्धेः फलं तत्त्वविचारणं च** એ વિષય પર મહત્ત્વપૂર્ણ વ્યાખ્યાન આપ્યું.

દરરોજ આચાર્યશ્રીના વિદ્વત્તાભર્યા વ્યાખ્યાનો ચાલે છે, જનતા સારા પ્રમાણમાં લાભ લે છે બપોરે ધર્મચર્ચા ચાલે છે. જમ્મુ શ્રીસંઘની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી થોડા દિવસ અહીં સ્થિરતા કરી આચાર્યશ્રીજી કાશ્મીરની રાજધાની જમ્મુ શહેર તરફ પધારશે.

સ્યાલકોટમાં શ્રી મહાવીર જયંતિ

શ્રી મહાવીર જયંતિ જમ્મુ શહેરમાં ઉજવવાનો આચાર્યશ્રીજીનો વિચાર હતો પરંતુ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી મેજીસ્ટ્રેટ સંભાવિત સદ્‌ગૃહસ્થોની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી અહીં ઘણા જ સમારોહથી શ્રી મહાવીર જયંતિ ઉજવવામાં આવી. કણકમંડીસરાય નવા ઉપાશ્રયે આચાર્યશ્રીજી દરરોજ વ્યાખ્યાન ફરમાવે છે ત્યાં જ મંડપ ઊભો કરવામાં આવ્યો હતો. ચાંદીના સિંહાસન ઉપર ભગવાન મહાવીરદેવ બિરાજમાન કરવામાં આવ્યા હતા. આચાર્યશ્રીજી આદિ પણ ઉચ્ચાસન પર બિરાજમાન થયા હતા. પ્રથમ વાસક્ષેપ પૂજા કર્યા બાદ આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજથી દોઢ કલાક સુધી વ્યાખ્યાન આપી ભગવાનશ્રી મહાવીર દેવના સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિથી લઇને ચ્યવન, ગર્ભસ્થાનમાં રહી માતાપિતા જીવતા સુધી મારે દીક્ષા ન લેવી એવો લીધેલો અભિગ્રહ, ૫૬ દિગ્કુમારીઓ અને ચોસઠ ઇંદ્રોએ કરેલ જન્મમહોત્સવ, દીક્ષા, તપશ્ચર્યા, કેવલજ્ઞાન, નંદીશ્વર દ્વીપમાં અઠાઇ મહોત્સવ, સંઘની સ્થાપના ઉપદેશ અને ઉપસર્ગ વિગેરે વિષયો પર સુંદર પ્રકાશ પાડયો હતો અને ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે જન્મ થતાં ઇંદ્ર મહારાજ આવીને ભગવાનને મેરુપર્વત ઉપર લઇ ગયા હતા ત્યારે માતાની કુક્ષી ખાલી ન રહે એટલા માટે પ્રતિબિંબ લાવીને મૂકે છે. આ વાત શાસ્ત્રકારો પોકારી પોકારીને કહે છે અને આપણે માનીએ છીએ છતાં કહેવું કે અમો પ્રતિમા–પ્રતિબિંબને માનતા નથી યા માનવા ન જોઇએ એવું કહેવું ક્યાં સુધી ઉચિત છે?

બાદ માસ્તર ભગવાનદાસે જણાવ્યું કે મહારાજશ્રીજીની વિદ્વત્તા અને વ્યાખ્યાનશૈલી એવી તો જબરદસ્ત છે કે ગમે તેવા માણસ પણ પીગળી જાય છે. હું મૂર્તિપૂજામાં માનતો નહતો પણ આચાર્યશ્રીજીના યુક્તિયુક્ત વ્યાખ્યાનોથી મૂર્તિ માન-

વાવાળો થયો છું અને પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે હું દરરોજ મૂર્તિપૂજા કરીશ.

જહેલમનિવાસી લાલા વિલાયતીરામજી જૈને કાવ્યના રૂપમાં બનાવેલું અભિનંદન પત્ર રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજીને અર્પણ કરવામાં આવ્યું.

બપોરે ગુજરાંવાલાનિવાસી લાલા માણેકચંદજી છોટાલાલ જૈન દુગડ અને લાલા પ્યારેલાલજી જૈન બરડે તરફથી પંચકલ્યાણક પૂજા અને પ્રભાવના થઇ. સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું. પૂજારીઓ તથા ગરીબોને શીરાનું જમણ આપવામાં આવ્યું. રાતના ભજનો થયા હતા.

પંજાબ શ્રી સંઘની સ્યાલકોટમાં એક ભવ્ય દેરાસર બનાવવાની ભાવના છે અને તે માટે ટીપ પણ શરૂ થઇ ગઇ છે તે શ્રી ગુરુદેવની કૃપાથી સફળ થાય. આચાર્યશ્રીજી અહીંથી વિહાર કરી કાશ્મીરની રાજધાની જમ્મુ શહેર પધારશે. (ચાલુ)

નિવેદન—

ચુડા. ચૈત્ર વદ ૧ શનિ.

અમારા દીક્ષાપર્યાયનાં પચીશ વર્ષ પૂર્ણ થયાં એ શુભ નિમિત્તે મિટીંગો થઈ, શુભ ભાવના અને અનેક મંગલકામના પ્રગટ કરાઇ છે, તેમજ ઘણા પત્રો પણ એવા જ આવ્યા છે. અમે લાંબા વિહારમાં હોવાથી આ પત્રોના જુદા જુદા જવાબો આપવા જેટલો સમય ન મળવાથી તે માટે ખુશાલી પ્રદર્શિત કરનાર દરેકને "ધર્મલાભ"ના શુભાશીર્વાદ આપવા સાથે અમે ઇચ્છીએ છીએ કે ગુરુદેવ અમને એ બળ, એ શક્તિ અને એ આશીર્વાદ આપે કે જેથી અમો તેઓશ્રીની શુભ ભાવનાનુસાર શાસનસેવામાં સદા ય તત્પર રહીએ. સાથે શ્રી સંઘ પાસે અમારી સાદર પ્રાર્થના છે કે અમે આરંભેલા શ્રી વીતરાગદેવના ઉપાસકો (નવા જૈન) વધારવાના, જિનવાણી, સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાના અને જિનવરેન્દ્ર દેવના શાસનની પ્રભાવના કરવાના શુભ કાર્યમાં તન-મન-ધનથી પૂર્ણ સહયોગ આપી આત્મકલ્યાણના મંગલ કાર્યમાં સંપૂર્ણ સહકાર આપે.

—મુનિ દર્શનવિજય
મુનિ જ્ઞાનવિજય.

ભરૂચ-વેજલપુરમાં ઉજવાયેલ આયંબિલ તપની ઓળી

આ. શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજશ્રીની અધ્યક્ષતામાં આયંબિલ તપની ઓળી વિધિસહિત ઉજવવામાં આવી હતી. આંગી, પૂજા, ભાવના, પ્રભાવનાદિ કરવામાં આવ્યા હતાં. ત્યાંના શ્રી સંઘ તરફથી મહાવીર જયંતિના દિવસે વરઘોડો ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. રાત્રિના પાઠશાળાના વિદ્યાર્થી તેમજ વિદ્યાર્થીનીઓના લાક્ષણિક સંવાદ તથા ગરબા વિ. ના કાર્યક્રમથી તે દિવસ ઉજવ્યો હતો.

પ્રાંતીજ

આ. શ્રી ઋદ્ધિસાગરસૂરિજીના પ્રમુખપણા નીચે ત્રણે ફીરકાના શ્રાવકોએ એકત્ર થઈ મહાવીર જયંતિ ઉજવી હતી. ભગવાન મહાવીરના જીવન પરત્વે મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજે તથા મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજે સારો પ્રકાશ પાડ્યો હતો. રાત્રે જાહેર સભા થઇ હતી.

રાજકોટ

આ શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની અધ્યક્ષતામાં ચૈત્ર માસની ઓળીની આરાધના અઠ્ઠાઇ મહોત્સવાદિ ધર્મકાર્યો સાથે સારી રીતે થઇ હતી. ચૈત્ર શુદિ ૧૩ મહાવીર પ્રભુના કલ્યાણકનો દિવસ હોઈ તે પ્રસંગનું ખાસ વ્યાખ્યાન રાખવામાં આવતા બે અઢી હજાર માણસો ઉપરાંત સ્ટેટના દીવાન સાહેબ વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. રાજકોટ સ્ટેટમાં ચૈત્ર શુદિ ૧૩ ના દિવસે દર વરસે કસાઈખાનું બંધ રહે અને તે દિવસ જાહેર તહેવારરૂપે પળાય તે માટે તેમને ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

૧. પાપ, પુણ્ય અને સંયમ (વિપાક, અંતકૃતદશાંગ તથા અનુત્તરોપપાતિકદશા અંગ ગ્રંથોનો છાયાનુવાદ) સંપાદક, ગોપાળદાસ જીવાભાઇ. પ્રકાશક, શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ C/o ગુજરાત વિદ્યાપીઠ–અમદાવાદ. શ્રી પૂંજાભાઇ જૈન ગ્રંથમાળા પુસ્તક ૨૦ મું. આ ગ્રંથમાળા તરફથી કેટલાક જૈનાગમોના છાયાનુવાદ સંપાદક મહાશય તરફથી તૈયાર થયેલ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. આવા અનુવાદો અમારા ધારવા પ્રમાણે તૈયાર કરી આગમનું જ્ઞાન ધરાવનાર મુનિમહારાજને દૃષ્ટિગોચર થાય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આ ગ્રંથમાળાનો ઉદ્દેશ સાચવી સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ ધર્મગ્રંથો વગેરે પ્રકટ કરે છે. કિંમત બાર આના, પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

૨. શત્રુંજય ઉદ્ધાર–પ્રકાશક, શાહ કિસનદાસ ભૂખણદાસ–માલેગામ (દક્ષિણ). આ ગ્રંથની રચના કાવ્યરૂપે પ્રકાશકે પ્રગટ કરી છે. સામાન્ય રીતે સંક્ષિપ્તમાં થોડી ઐતિહાસિક બાબતો પણ આપેલી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

૩. શ્રી વિજયહર્ષસૂરિ પ્રબંધ–પ્રકાશક, શ્રી વર્દ્ધમાન–સત્ય–નીતિ–હર્ષસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા. આ ગ્રંથમાં પદ્યમાં શ્રી વિજયહર્ષસૂરિ મહારાજનું જીવનવૃત્તાંત આપી ગુરુભક્તિ કરવામાં આવી છે. વ્યવસ્થાપક શ્રેષ્ઠી ભોગીલાલ સાંકળચંદ અમદાવાદને ત્યાંથી મળી શકશે.

૪. વિમાનની વાતો–ગુર્જરબાળ ગ્રંથાવલીની શ્રેણી ૩ જી. પુ. ૧૧–૧૨. લેખક નવલકાન્ત નેમચંદ ભાવસાર બી. એસ.સી. પ્રકાશક, ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય–અમદાવાદ. કિંમત સાત આના.

લડાઇમાં વપરાતા વિમાનો શું છે ? તે સમજી શકે તેવી સાદી શૈલીમાં ચિત્રો સાથે આ લઘુ ગ્રંથની રચના કરવામાં આવી છે. બાળસાહિત્યના આવા ગ્રંથો પ્રકટ કરવાનો તેમનો આ પ્રયત્ન આવકાર છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

૫. શયતાન–તરુણ ગ્રંથમાળાનું આ પંદરમું પુસ્તક છે. મહાત્મા ટૉલ્સ્ટોયની મૂળ કૃતિનો અનુવાદ છે જાતિય વાસનાના ભોગ બનેલ મૂળ લેખકને જે અનુભવ થયેલ અને તે વખતે શા શા પરિણામો ભોગવવા પડે છે તે બહુ જ ઝીણવટથી આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે. જનસમાજમાં આવા ગ્રંથો વાંચવાથી કેટલીક વખત તેવા ભોગ બનેલાનું વર્તન પણ સુધરી જાય છે. કિંમત એક રૂપીયો. પ્રકાશક ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય–ગાંધીરોડ અમદાવાદ ત્યાંથી મળી શકશે.

૬. પ્રતાપી જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનું સંક્ષિપ્ત જીવન વૃત્તાંત. હિંદી ભાષામાં પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી સમુદ્રવિજયજી ગણિએ સુંદર અને તમામ ઉપકારક કાર્યો સહિતની હકીકતો સાથે સુંદર અને સરળ લખેલ છે. સાથે છબી આપી છે. પ્રકાશક, આદર્શ ગ્રંથમાળાએ–મુલતાન (પંજાબ) ગુરુભક્તિ દર્શાવી પ્રકટ કર્યું છે. ખાસ વાંચવા જેવું છે. આ લઘુ ગ્રંથ સહાયક તરફથી એક આનાની પોસ્ટની ટિકિટ મોકલનારને ભેટ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ ગુજરાંવાલા (પંજાબ) લખવાથી મળી શકશે.

માલેગામમાં નિમાએલ ઐક્ય સમિતિ.

માલેગામ મુકામે તા. ૧૧-૪-૪૧ ના રોજ મળેલી સભામાં શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સમાજમાં ઐક્ય સ્થાપવા માટે નીચેના સભ્યોની એક સમિતિ નીમવામાં આવી હતી. તેમણે વખતોવખત મુંબઇમાં મળી આ કાર્ય ત્રણ માસમાં પાર પાડવું એમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે. આ સમિતિમાં પાંચ સભ્યોનો વધારો કરવાની સત્તા પ્રમુખને આપવામાં આવી છે.

પ્રમુખ–શેઠ કસ્તુરભાઇ લાલભાઇ, અમદાવાદ

ઉપપ્રમુખ-શેઠ અમૃતલાલ કાળીદાસ, મુંબઇ

માનદ મંત્રીઓ–રાવસાહેબ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી. અને શેઠ જીવતલાલ પ્રતાપશી.

તથા મુંબઇ, સુરત, અમદાવાદ, માલેગામ, ભાવનગર, યેવલા, બાલાપુર, મંચર વિગેરે ગામોના આગેવાન ગૃહસ્થોને સભાસદ તરિકે આ ઐક્ય સમિતિમાં નીમવામાં આવેલ છે.

નવા દાખલ થયેલા માનવંતા સભાસદો.

(૧) રામચંદભાઇ વનમાળીદાસ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી	અમદાવાદ	લાઇફ મેમ્બર.
(૨) શાહ મનસુખલાલ ગિરધરલાલ	ભાવનગર (હાલ અમદાવાદ)	વાર્ષિક મેમ્બર
(૩) શાહ મણિલાલ મોહનલાલ	ભાવનગર	”
(૪) શાહ જીવરાજ પરશોતમદાસ	”	”

ભાઇશ્રી નાગરદાસ વલ્લભજીનો સ્વર્ગવાસ.

ભાઇશ્રી નાગરદાસ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી તા. ૨૨-૧૨-૪૦ ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ સ્વભાવે મિલનસાર, માયાળુ અને દેવગુરુધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. આ સભાના તો તેઓ ઘણા વખતથી સભાસદ હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી આ સભાને તો એક લાયક સભાસદની ખોટ પડી છે. તેઓના સુપુત્ર જયંતિલાલભાઇને દિલાસો દેવા સાથે તેઓના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ આ સભા પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે.

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧–૨ સંપૂર્ણ.

૧. સટીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત-પ્રથમ ભાગ રૂા. ૨-૦-૦

૨. શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૪-૦-૦

ઘણી જ કાળજીપૂર્વક તેનું સંશોધન અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમાં સાવધાનપણે સંપાદક મહાપુરુષોએ આ બંને ગ્રંથોમાં કર્યું છે અને રચના-સંકલના વિદ્વત્તાપૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે ગ્રંથ જોયા પછી જ જણાય તેવું છે. બાકી તેની સાથે ગુજરાતી ભાષામાં આપેલ પ્રસ્તાવનામાં વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમાં છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતાંબરીય કર્મતત્ત્વ વિષય શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતાં ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમાં કયા કયા સ્થળે છે તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામાં આવેલ હોવાથી અભ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતાં અધિકતર છે.

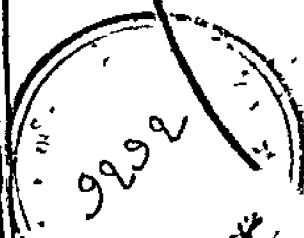
ઊંચા એન્ટીક કાગળો ઉપર સુંદર ટાઇપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઇંડીંગમાં બંને ભાગો પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત બંનેના રૂા. ૬-૦-૦. પોસ્ટેજ જુદું.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું
અંક ૧૧ મો

સંવત ૧૯૯૭
જેઠ

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

આ વાંચના પાટલીપુત્રની વાંચના કહેવાય[1] છે. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી વી. નિ. સં. ૧૭૦માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

૧ દિગંબર વિદ્વાનો એવું માને છે કે ભદ્રબાહુસ્વામીના સમયે બાર દુકાલી પડ્યો હતો. તેમણે સમ્રાટ ચંદ્રગુપ્તને દીક્ષા આપી દક્ષિણમાં જઇ અણસણ કર્યું હતું ઇત્યાદિ. પરન્તુ ઉપરના ઉલ્લેખથી દિ. માન્ય ઘટનાઓ નિતાન્ત અસત્ય અને પ્રમાણ રહિત સિદ્ધ થાય છે. બારવર્ષીય દુકાળ સમયે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી નેપાલ દેશમાં હતા અને બાદમાં પણ જીવંત રહ્યા છે અને આગમવાંચના પણ આપી છે.

આવી જ રીતે સ્થાનકમાર્ગી સમાજના નૂતન ઇતિહાસલેખકો પોતાના નવીન સંપ્રદાયને ભગવાન્ મહાવીર દેવથી સંકલિત કરતાં લખે છે કે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના સમયના બાર દુકાલીના વિકટ સમયે શ્રી જિનવરેન્દ્રની મૂર્તિપૂજા તથા શ્વેતાંબર મત નીકળ્યો પણ તેમની આ માન્યતા નિતાન્ત અસત્ય અને પ્રમાણ રહિત જ સિદ્ધ થાય છે.

દુકાલ પછી પણ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી જીવતાં રહ્યા છે. તેમણે બનાવેલી આવશ્યકનિર્યુક્તિ આદિમાં પણ જિનમૂર્તિના પાઠો છે. એકાદશાંગીમાં પણ જિનપ્રતિમાના પાઠો છે. અને આજ તો પુરાતત્ત્વવિદોએ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીજીના નિર્વાણ પછીનો ૮૪મા વર્ષના લેખથી સિદ્ધ કર્યું છે કે તે વખતે જૈન ધર્મમાં મૂર્તિપૂજા હતી. આ લેખ અજમેરના મ્યુઝીયમમાં વિદ્યમાન છે. ખરોષ્ટ્રી લિપિમાં છે.

"वीरमोक्षाद्वर्षशते सप्तत्यग्रे गते सति ।
भद्रबाहुरपि स्वामि ययौ स्वर्गं समाधिना ॥१॥"*
—ચાલુ

આવી જ રીતે મોહન્જોડેરામાંથી પાંચ હજાર વર્ષની પ્રાચીન જૈન મૂર્તિઓએ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી છે. આવીજ રીતે શ્વેતાંબર ધર્મ પણ પ્રાચીન જ છે કે જેનું વર્ણન આચારાંગસૂત્ર અને ચૌદપૂર્વધર શ્રુતકેવલી ભગવાન શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજીકૃત પિંડનિર્યુક્તિ–ઓઘનિર્યુક્તિમાં વિદ્યમાન છે. એટલે સ્થા સંપ્રદાયના વિદ્વાનો ન્યાયબુદ્ધિથી આ વસ્તુ વિચારી સત્ય સમજે એ જ જરૂરી છે.

સ્થા. સાધુ જેઠમલજીએ રચેલા **સમકિતસાર**માં જ્ઞાતાસૂત્રમાંના શ્રી દ્રૌપદીએ કરેલ જિનપ્રતિમાનું પૂજન અને તેની સમક્ષ કહેલ નમુથ્થુણંનો પાઠ વિદ્યમાન છે. આ પુસ્તક જોરશોરથી સિદ્ધ કરે છે કે જિનમૂર્તિપૂજા પાછળની નથી.

(ચાલુ)

* પરિશિષ્ટ પર્વ શ્લો. ૩૭, સર્ગ ૧૦, પૃ. ૯૧.

નિર્ભય કોણ ?

જે ધર્મનું આચરણ કરતો હોય, જેણે માન તથા ક્રોધ જીત્યા હોય, જે વિદ્યાવડે વિનયને પામેલો હોય, જે અન્ય પ્રાણીને સંતાપ કરતો ન હોય, જે પોતાની સ્ત્રીથી જ સંતોષી હોય અને જેણે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો હોય છે તેવા પુરૂષને આ જગતમાં કાંઇપણ ભય નથી.

—સુભાષિત પદ્યરત્નાકર (ભાગ ૩ જો.)

લેખક: મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

અજિત–સૂક્તમાળા.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૭૨ થી શરૂ.)

(૫૧) સ્નાન કર્યા પછી પ્રભુની પૂજા ભાવથી કરો ને એમ પ્રાર્થના કરો કે તેમના જેવા સદ્ગુણો તમારામાં આવે.

(૫૨) હંમેશાં નિયમસર તમારો ખોરાક લેજો. ખોરાક સાદો ને રુચિ પ્રમાણે લેવાની ટેવ રાખશો તો દાક્તર અથવા વૈદ્યને ત્યાં કદી જવું પડશે નહિ.

(૫૩) તમારા પ્રસંગમાં આવતા માણસો સાથે હસમુખા ને શાંત સ્વભાવના થજો.

(૫૪) નિત્ય સૂઈ રહ્યા પહેલાં આખા દિવસના કામની નોંધ લેવા ભૂલશો નહિ.

(૫૫) તમારા ઉપર કોઈ માણસે ઉપકાર કર્યો હોય તો તમારી નોંધપોથીમાં લખી રાખજો ને તેને વખતસર મદદ કરજો.

(૫૬) યુવાવસ્થામાં એવું કાર્ય કરવું કે વૃદ્ધાવસ્થામાં સુખે દિવસો નિર્ગમન થાય.

(૫૭) જન્મપર્યંત એવું કાર્ય કરવું કે આવતા ભવમાં દુઃખો વેઠવાં ન પડે.

(૫૮) અધમ પુરુષો વિઘ્નના ભયથી કોઈ પણ કાર્યનો આરંભ કરતા નથી.

(૫૯) વાંચનાર, જેણે તને ઉપકાર કર્યો હોય તેનો અપકાર કરવા કદી ઇચ્છીશ નહિ

(૬૦) વિદ્યા ખર્ચ કરતાં ખૂટે નહિ તેવું એક અપૂર્વ ધન છે, માટે પૈસાનો સંગ્રહ કરવો તજી દઈ વિદ્યાનો સંગ્રહ (સંચય) કર.

(૬૧) સાથે એટલું યાદ રાખજે કે વિદ્યાનો ગર્વ કદી કરવો નહી; કેમ કે તારાથી વધારે વિદ્યાને ધારણ કરનારા પણ દુનિયામાં ઘણા છે.

(૬૨) વાંચનાર, તને મોક્ષસુખની વાંછા હોય તો સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરજે.

(૬૩) સદાચારથી તારી આબાદી થશે તેમ ધારી સદાચારનું સેવન કર.

(૬૪) તારું શ્રેય વાછતો હોય તો સત્ પુરુષોનો સંગ કર, ગુણીજનની પર પ્રીતિ રાખ અને ઉત્તમ પુરુષોના કાર્યનું અનુકરણ કર.

(૬૫) ગંધ વિના ફૂલની શોભા નથી, દાંત વિના મુખની શોભા નથી, સત્યતા વિના વચનની શોભા નથી તેમ પુણ્ય વિના પુરુષ શોભાને પામતો નથી.

(૬૬) વ્રતમાં શીલ(બ્રહ્મચર્ય)વ્રત ઉત્તમ, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ, ગુણમાં વિનય ગુણ ઉત્તમ તેમજ રૂપમાં ભગવંતનું રૂપ અને વચનમાં સિદ્ધાંતવચન ઉત્તમ જાણવું.

(૬૭) સંતોષથી સુખ મળે છે, સુખથી ધર્મ સાધી શકાય છે અને ધર્મથી મોક્ષ મેળવી શકાય છે; માટે સત્પુરુષોએ અત્યંત સંતોષ ધારણ કરવો યોગ્ય છે.

(૬૮) જેવી મતિ તેવી ગતિ, જેવી ક્રિયા તેવું કર્મ, જેવું તપ તેવું ફળ તેમ જેવો સંતોષ તેવું જ સુખ સમજવું.

(૬૯) વ્રતભંગ કરનાર જેવો કોઈ પાપી:અને વ્રત પાળનાર જેવો કોઇ ધર્મી નથી.

(૭૦) પર્વતમાં મેરુ મોટો, દેવમાં ઇન્દ્ર મોટો, કેવળીમાં તીર્થંકર મોટા, ગ્રહમાં ચંદ્ર મોટો, સર્વ વ્રતમાં બ્રહ્મચર્યવ્રત મોટું તથા પર્વમાં પર્યુષણપર્વ મોટું છે તેમ મંત્રમાં નવકારમંત્ર મહાન્ છે.

(૭૧) સૂર્ય તરફ નજર કરવાથી આંખનાં તેજનો ક્ષય થાય છે તેમ પરસ્ત્રી તરફ નજર કરવાથી મનુષ્યોનું પુણ્યરૂપ તેજ ક્ષય પામે છે, માટે પરસ્ત્રી તરફ ખોટી દૃષ્ટિ કરવી નહિ.

(૭૨) માંસ, મદિરા, શિકાર, ચોરી, જુગાર, વેશ્યા તથા પરસ્ત્રીગમન એ સાત વ્યસનો ઘોર નરકમાં લઇ જનાર છે; માટે શાણા જનોએ તે સાતે અવશ્ય તજવા યોગ્ય છે.

(૭૩) હે જીવ ! પૂર્વે શુભ વા અશુભ કર્મ તેં બાંધ્યાં છે તે આ ભવમાં ઉદય આવવાથી તારે ભોગવવાં પડે છે, તેમાં બીજા ઉપર કોપ શામાટે કરે છે ? કેમ કે કોઇ કોઈને સુખ કે દુ:ખ આપતું નથી. કર્યાં કર્મ પ્રમાણે ફળ મળે છે. "**જેવી કરે છે કરણી તેવી તુરત ફળે છે**" ભાવીભાવ બન્યા કરે છે તે માટે કષ્ટ પડે ત્યારે શોચ નહિ કરતાં ધીરજ અંગીકાર કરવી. દૈવ પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે કોઈ રક્ષણ કરી શકતું નથી. બીજા તો નિમિત્ત માત્ર છે.

(૭૪) જે પોતાના સ્વામી, ગુરુ, શેઠ અગર મિત્રને વિશ્વાસ આપી તેનો ઘાત કરે છે તેને બંને લોકમાં સુખ મળતું નથી.

(૭૫) પંડિત પુરુષ તો તેને જ જાણવો કે જે સર્વ સામગ્રી પામી આત્મહિતમાં તત્પર થાય કે જેથી ફરી જન્મમરણ કરવાં પડે નહિ. રાજ્યાદિક પૌદ્ગલિક સુખ પામવું મુશ્કેલ નથી, પરંતુ સર્વજ્ઞકથિત ધર્મરહસ્ય પામવું બહુ કઠણ છે.

(૭૬) "ધર્મ" એ એક સંસાર-સાગરના તોફાની તરંગો ઓળંગવાની હોડી અને મોક્ષની અનુપમ લીલા દેખાડનારું વિમાન છે.

(૭૭) સર્વ તરફ શુદ્ધ પ્રેમથી જોશો તો દરેક જણ તમારી તરફ તેવી લાગણીથી જોશે.

(૭૮) જીવનના આશયો મહાન્ અને ઊંચા રાખો.

(૭૯) **રે જીવ !** તું આ ભવમાં ધર્મ નહિ કરે તો તારે પરલોકમાં દહન, છેદન, ભેદન આદિ અનેક દુ:ખો સહન કરવાં પડશે; માટે ધર્મને સૌથી ઉત્તમ જાણીને તેનું જ આદરમાન કર.

(૮૦) ડાહ્યા માણસો વિચાર કર્યા વિના કોઈ પણ કાર્ય હાથ ધરતા નથી.

(અપૂર્ણ)

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત-

શ્રી ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય.

સમશ્લોકી અનુવાદ (સટીક)

તૃતીય સર્ગ,

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૫૨ થી શરૂ)

અનુષ્ટુપ.

ઉદ્યાન વર્ણન.

ઉચ્ચૈ સ્તન શિખાવાળી, પત્રશોભા ધરાવતી;
વનાલી ભાળી ભૂપાલે. કહ્યું આમ પ્રિયા પ્રતિ. ૨૨

“કાન્તારતરુ તો એહ, કામોન્માદકરા અતિ;
મધુપરાશિ(શ)યે યુક્ત, કરે ના આપણી પ્રીતિ? ૨૩.

અનેક વિટપે સ્પર્શ્યા, પયોધર તટે યુતા;
ભાખે ઉદ્યાનમાલા આ, પોતાની અકુલીનતા! ૨૪.

---

૨૨ ઉંચી (અથવા ઉંચા સ્તનવાળી) શિખાવાળી, તથા પત્રશોભા ધરાવતી એવી તે વનરાજિને જોઇ, તે મહાસેન રાજાએ પોતાની પ્રિયા પ્રત્યે આ પ્રમાણે ઉદ્ગાર કાઢ્યા—અત્રે શ્લેષ આ પ્રમાણે ઉચ્ચૈસ્તન=ઉંચા, ઉંચા સ્તનવાળી પત્રશોભા=પાંદડાની શોભા, પીળ કાઢવી તે-ચિત્રામણી. અત્રે વન-શ્રેણી જાણે નવયૌવના સુંદરી હોય એવો ધ્વનિ છે.

૨૩. કામોન્માદકર, મધુપરાશિથી (રાશયે) યુક્ત, એવા આ કાન્તારતરુ તો આપણને પ્રીતિ નથી ઉપજાવતા? અત્રે શ્લેષ આમ—કાન્તારતરુતો=(૧) કાન્તાર+તરુતો—ઉદ્યાનના વૃક્ષ તો.

(૨) કાન્તા+રત+રુતો—સ્ત્રીનો સુરતકાલીન અવાજ

કામોન્માદકર=(૧) કામોન્માદ કરનારો, (૨) કામોન્માદથી કરાયેલો

મધુપરાશિ(શ,યે યુક્ત=(૧) મધુપ+રાશિયે+યુક્ત—ભ્રમરગણથી યુક્ત.

(૨) મધુ+પર+આશયે+યુક્ત—મધુપરાયણ આશયથી યુક્ત

૨૪ અનેક વિટપોથી (વિટોથી) સ્પર્શાયેલા પયોધર તટવાળી આ ઉદ્યાનમાળા પોતાની અકુલીનતા કહી રહી છે! શ્લેષ આમ.—વિટપે સ્પર્શ્યા=(૧) વિટપોથી-શાખાઓથી સ્પર્શાએલા, (૨) વિટોથી—દુષ્ટ લાલાઓથી સ્પર્શાએલા.

પયોધર=(૧) મેઘ,-(ડાળીઓ એટલી બધી ઉંચી છે કે તે મેઘને સ્પર્શે છે);

(૨) સ્તન.

રક્તપલાશથી યુકત, કુંજરાજિત કેસરી;
સિંહ જેમ બગીચો આ, કોને વ્યાકુલ ના કરે ? ૨૫.

સૈન્ય કોલાહલે ઉડયા, પક્ષી જ્યાં-તે તરુ ઘણા;
પતાકા શું ઉડાવે છે, આગમનથી આપણા ? ૨૬.

ઉદ્યાને ભમતા અત્ર, ભ્રમરો કેરી શ્રેણિકા;
નીલમણિમયી લાગે, જાણે તોરણમાલિકા ! ૨૭.

પલ્લવભક્ષણે વ્યગ્ર, થયેલા સૂર્ય-અશ્વના;
ફીણલેશ દીસે જાણે, વૃક્ષાગ્રે ફૂલ—ઝુમખા ! ૨૮.

તુંગ તુરંગ ઊર્મિઓ, યુકત સૈન્ય સમુદ્રના
તીરે શેવાલનો પુંજ, જાણે ઉદ્યાન હોય ના ! ૨૯.

આમ્રની મંજરી કેરો, સ્વર્ણદંડ ઉછાળતો;
એલા લવંગ કર્પૂર, ચંપકોને હઠાવતો; ૩૦.

અકુલીનતા=(૧) અકુલીનપણું, (૨)અ+કુ+લીનતા—અભૂમિલીનપણું, ઉચ્ચપણું, ઉદ્યાનમાલા જાણે કુલટા હોય એવો ધ્વનિ છે.

૨૫. રક્તપલાશ યુકત, કુંજરાજિત, અને કેસર ઉલ્લાસતો એવો આ બાગ સિંહની જેમ કોને વ્યાકુલ નથી કરતો ?-શ્લેષ આમ;—

રક્તપલાશ=(૧) રાતા પલાશવાળો (૨) રુધિર-માંસ ખાનાર (રક્ત+પલ+અશ). કુંજરાજિત=(૧) કુંજોથી શોભતો (૨) કુંજર-હાથથી અજિત. કેસરી=(૧) કેસરના ઝાડવાળો (૨) કેસરાયુક્ત.

૨૬. સૈન્યના કોલાહલથી જ્યાં પંખીઓ ઉડી રહ્યા છે, એવા વૃક્ષો શું આપણા આગમનથી પતાકાઓ—ધ્વજાઓ ઉડાવી રહ્યા છે ! ઉત્પ્રેક્ષા. વૃક્ષો જાણે પ્રજાજનો છે, અને તે રાજા-રાણીના આગમને જાણે પક્ષીઓરૂપ ધ્વજાઓ ઉડાવે છે, એમ ધ્વનિ છે.

૨૭. આ ઉદ્યાનમાં ભમતી ભ્રમરોની પંક્તિ જાણે નીલમણિની બનાવેલી તોરણમાલા હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૨૮. વૃક્ષોના અગ્રભાગે રહેલા ફૂલના ઝૂમખા છે, તે જાણે પલ્લવ ખાવામાં વ્યગ્ર થયેલા સૂર્યના અશ્વોના (મુખમાંથી નીકળેલા) ફીણ હોયની ! ઉત્પ્રેક્ષા.

૨૯. ઉંચા તુરંગો-અશ્વોરૂપ તરંગો જ્યાં ઉછળે છે, એવા સૈન્યરૂપ સમુદ્રના તીર પર, આ ઉદ્યાન જાણે શેવાલનો પુંજ હોયની ! રૂપક અને ઉત્પ્રેક્ષાનો સંકર.

સૈન્યને સમુદ્રનું રૂપક આપ્યું છે તેમાં અશ્વોનું ઉછળવું તરંગોના ઉછાળવા બરાબર છે; અને કાંઠા પર શેવાલ હોય તેને સ્થાને અત્રે ઉદ્યાન છે. ઉદ્યાન અને શેવાલના નીલપણાનું સામ્ય છે.

૩૦—૩૨. આમ્રમંજરીરૂપ સોનાનો દંડ જે ઉછાળી રહ્યો છે; એલચી-લવંગ-કર્પૂર-ચંપક વૃક્ષોને જે હલાવી રહ્યો છે; સરના જલકણની વૃષ્ટિના (બનેલા) મોતીના હારથી જે શોભી રહ્યો છે, લતારૂપ હસ્તાગ્ર-હાથના અગ્રભાગની સંજ્ઞાથી-ઇશારતથી જે પ્રેરણા પામી રહ્યો છે; અને ચંદનની સુગંધીથી

સરની કણવૃષ્ટિના, મુક્તાહારથી રાજતો;
લતા હસ્તાગ્ર સંજ્ઞાથી, પુનઃ પ્રેરણા પામતો. ૩૧.
એવો ચંદન આમોદે, ચારુ આ વાયુ આવતો;
ઉદ્યાનભૂપનો પ્રિયે! છડીદાર શું ભાસતો! ૩૨.

(ત્રણ શ્લોકનો સહસંબંધ)

મુખે ચંદન ઉદ્દામ, તિલક ભરતી ખરે!
મ્હારું અક્ષત દૂર્વાથી, મંગલ વનશ્રી કરે. ૩૩
એહ પ્રવાલધારિણી, મુદા ભ્રમરસંગતા;
વાયુ નર્તકના તાલે, નાચે જાણે વને લતા!" ૩૪.
પ્રિયાને એમ પ્રીતિથી, ઉદ્યાન એ બતાવતો;
ભૂપ ઔદ્ધત્યની જેમ, તત્ક્ષણ રથ ત્યાગતો. ૩૫.

(ચાલુ-)

જે સુંદર છે,—એવો આ ઉદ્યાનરૂપ રાજાના છડીદાર જેવો વાયુ, આપણી તરફ આવી રહ્યો છે. અત્રે વાયુને છડીદારની ઉપમા આપી છે.

૩૩. મુખમાં ચંદનથી ઉદ્દામ તિલક ભરતી સતી વનલક્ષ્મી અક્ષત દૂર્વાથી મ્હારૂં મંગલ કરી રહી છે! ઉત્પ્રેક્ષા. શ્લેષ'—મુખમાં=મોઢા પર, અગ્રભાગમાં. ચંદન ઉદ્દામ તિલક=(૧) ચંદન કરતાં ઉદ્દામ-ઊંચા તિલક વૃક્ષ (૨) ચંદનનું ઉદ્દામ-ઊંચુ, તિલક-ચાંદલો.

અક્ષત દૂર્વાથી=(૧) અક્ષત (ચોખા) અને દૂર્વાથી-એક પ્રકારના ઘાસથી (૨) અખંડ દૂર્વાથી. અક્ષત-દૂર્વા મંગલ માટે વપરાય છે. વનશ્રી જાણે સૌભાગ્યવંતી હોય એવો ધ્વનિ છે.

૩૪. આ પ્રવાલ ધારણ કરનારી, અને આનંદથી ભ્રમરસંગતા એવી લતા, વનમાં જાણે વાયુરૂપ નર્તક-નચાવનારના તાલ પ્રમાણે નાચી રહી છે! ઉત્પ્રેક્ષા

શ્લેષ-પ્રવાલ=પલ્લવો; વિદ્રુમો. ભ્રમરસંગતા=(૧) ભ્રમર+સંગત, ભ્રમરોયુક્ત;
(૨) ભ્રમરસ+ગત-ભ્રમરસને પામેલી.

વાયુ જાણે નૃત્યશિક્ષક-ઉપાધ્યાય છે, અને લતા જાણે તેની શિષ્યા છે, એમ ધ્વનિ છે.

૩૫. એવા પ્રકારે પ્રિયાને પ્રીતિપૂર્વક તે ઉદ્યાન બતાવતો મહાસેન રાજા, તત્ક્ષણ ઉદ્ધતપણાની જેમ રથનો પણ ત્યાગ કરતો હવો. (એ રથ પરથી નીચે ઉતર્યો.)

સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી—

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૭૬ થી શરૂ.)

સામાયિક દરમીયાન પ્રત્યેક મનુષ્યે પ્રસન્ન પ્રકૃતિથી, દરેક પ્રકારના સંક્ષોભી કે ઘૃણા-ભાવ આદિનું પોતાનાં ચિત્તમાંથી નિઃસારણ કરવું જોઇએ. સંસારનાં કોઇપણ હિત કે સ્વાર્થનો ક્ષણ પણ વિચાર ન સેવવો જોઇએ. આવી રીતે સામાયિક કર્યું હોય તો પરમાત્માના પરમ અંશરૂપ શાન્તિ અને ગાંભીર્યનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. મનુષ્યની સદ્ય સ્થિતિ અને તેની સંભાવ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વચ્ચે જે મહાન્ અંતર છે તેનો વિચાર કરતાં, પ્રત્યેક મનુષ્યને સામાયિકની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે એમાં કંઇ શક નથી. કોઇ મનુષ્યે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો તેનામાં પરમાત્માને અનુરૂપ ગુણો પ્રથમ આવવા જોઇએ. પરમાત્માને અનુરૂપ ગુણોની પ્રાપ્તિ થયા વિના, પરમાત્માઓ સાથે ક્યાંથી સ્થાન મળે? સામાયિકથી સંપૂર્ણ સદાચારની સિદ્ધિ થઈ શકે છે અને એ રીતે દિવ્યતાની સિદ્ધિ એ સામાયિકનું વિશિષ્ટ ધ્યેય છે. મનુષ્ય સદાચારથી ત્યાગી બને છે, ત્યાગથી મુક્તિને માર્ગે સંચરી શકે છે; છેવટે તેને જન્મ-મરણની જંજાળમાંથી શાશ્વત્ મુક્તિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

માર્ગાનુસારી શ્રાવક સામાયિકમાં અનુરક્ત રહે છે. માર્ગાનુસારી શ્રાવક સંસારની ઉપાધિઓથી સાવ મુક્ત ન હોય છતાં આધ્યાત્મિક ઉન્નતિનાં સોપાન-રૂપ સામાયિક ઘણીયે વાર કરે છે. સામાયિકમાં તેને અનેરો આનંદ આવે છે. કેટલાક અત્યંત શ્રદ્ધાળુ ભાઇઓ અને બહેનોને સામાયિક પ્રત્યે એટલો બધો ભાવ આવી જાય છે કે, તેઓ રોજ એક એક, બબ્બે કે ત્રણ ત્રણ ચચ્ચાર સામાયિક પણ કરે છે.

સંસારનો ત્યાગ કરી સાધુ બનનારાઓમાં, ત્યાગની અપેક્ષા વિશેષ રાખી શકાય. જેઓ ખરા ત્યાગી અને ખરા સાધુ હોય તેઓ નિઃસ્પૃહતાની પ્રતિમૂર્તિરૂપ હોય. તેમનું આખુંયે જીવન સામાયિક-રૂપ બની રહે છે.

આત્માનો જેમ જેમ વિકાસ થયા કરે છે તેમ તેમ ધ્યાનનાં સ્વરૂપમાં પરિવર્તન થયા કરે છે. ધ્યાનનો પ્રકાર ન બદલાય ત્યાં સુધી તેનાં સામાન્ય સ્વરૂપ એક જ રહે છે. ધર્મધ્યાનની સ્થિતિમાંથી પસાર થઇને, આત્મા શુક્લધ્યાનમાં પ્રવેશે છે. શુક્લધ્યાન એ આત્માનું વિશુદ્ધમાં વિશુદ્ધ સર્વોચ્ચ ધ્યાન છે.

પાપનો સહૃદય પશ્ચાતાપ, ભાવિ પાપોનાં શક્ય નિવારણનો નિશ્ચય, ત્યાગભાવનો વિકાસ, ભૌતિક લાલસાને તિલાંજલી અને તીર્થંકરાદિની સ્તુતિ કે ભક્તિ એ બધું સામાયિકમાં આવી જાય છે. પાપનો પશ્ચાતાપ અને પાપ ન કરવાના નિશ્ચયમાં પાપનું ઉન્મૂલન કરવાનું સ્તુત્ય ધ્યેય છે. પરમાત્માની સ્તુતિ કે ભક્તિથી સ્વકીય દિવ્યતાનો વિકાસ થાય છે. ભૌતિક લાલસાઓના પરિત્યાગથી શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓ પરનો મોહ કમી થાય છે. સામા-યિકથી જે અપૂર્વ લાભો સંભવી શકે છે તેમાંનો એક પણ લાભ પ્રાર્થનાથી સંભાવ્ય નથી એ નિર્વિવાદ છે. ધ્યેયની સિદ્ધિ થાય એવું પ્રાર્થનાનું કોઇ લક્ષબિન્દુ જ હોતું નથી.

પ્રાર્થના અને સામાયિકનું પૃથક્કરણ આધુનિક દૃષ્ટિએ નીચેના કોષ્ટકમાં આપવામાં આવ્યું છે. એ ઉપરથી બન્ને વિષે યોગ્ય તુલના થઈ શકે છે

પ્રાર્થના.		સામાયિક.
પાપ માટે ક્ષમા-યાચના અને કૃપાદૃષ્ટિ માટે પ્રભુને પ્રાર્થના.	૧	પાપ માટે પશ્ચાતાપ; ભવિષ્યમાં અને તેટલાં પાપ ન કરવાનો નિર્ણય.
	૨	સમભાવ અને પરમસુખની પ્રાપ્તિજનક ત્યાગવૃત્તિ.
	૩	સ્વાશ્રયથી જ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરેલા તીર્થંકરોની સ્તુતિ.
વિશ્વનિયંતા ગણાતા ઇશ્વરની તોયે કદાપિ ન આવે એવા આત્માની આવેશયુક્ત ઇશ્વરને પ્રાર્થના.	૪	શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓના આમોદનો પરિત્યાગ.

પ્રાર્થનામાં આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપનો કોઈ રીતે સ્વીકાર થતો નથી તેમ ઉપરનાં કોષ્ટક ઉપરથી જણાય છે. પોતાના આત્માને બદલે બીજાનો આશ્રય એ પણું પ્રાર્થનાનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ છે એમ પ્રત્યક્ષ રીતે માલૂમ પડે છે. જો પ્રાર્થનાનાં આ બે જ વિશિષ્ટ તત્ત્વો હોય તો તેમાં પ્રશંસાસ્પદ કંઇયે નથી એ દેખીતું છે. એ બન્ને તત્ત્વો સાવ નિરર્થક છે. એ બન્ને વાંધાભર્યાં તત્ત્વો સર્વથા પરિહાર્ય છે. પ્રાર્થનાનાં આ અનિચ્છનીય તત્ત્વોથી આત્માને અનિષ્ટ પ્રકારનું ઉદ્બોધન મળે છે જેથી આત્માનું અનિષ્ટ જ થાય છે.

સામાયિકનું સ્વરૂપ પ્રાર્થનાથી તદ્દન ઉલટું છે. સામાયિકનો કારકદૃષ્ટિએ આત્માનાં પરમ લક્ષબિન્દુ સાથે પ્રત્યક્ષ રીતે સંબંધ છે, અને એ રીતે તે આત્માને પરમ લાભદાયી છે. સામાયિક એ આત્મવિકાસ અને આત્મશ્રેયની સત્ય રીતિરૂપ છે.

પ્રાર્થનાનું પૂર્વકાલિન સ્વરૂપ હાલના જેવું નિકૃષ્ટ કોટિનું ન હતું. પ્રાર્થનાનાં અસલ સ્વરૂપમાં અનેક કારણે પરિવર્તન થયા કર્યાંથી, પ્રાર્થનાનું સ્વરૂપ છેક હલકી કોટિએ આવી પડ્યું છે. ધર્મશાસ્ત્રોના અસત્ય અવબોધથી પ્રાર્થનાનું સ્વરૂપ આટલું બધું વિકૃત બન્યું હોય એમ સંભવિત જણાય છે.

ઉદ્બોધનના નિયમને આશ્રીને અધિષ્ઠાન ચિત્ત જે કંઈ કાર્ય કરે છે તે ઉપરથી આત્માની પ્રતિઘોષ દૃષ્ટિએ પ્રાર્થનાની કાર્યસાધકતા જણાય છે. ઉદ્બોધન ભાવનો જેટલે અંશે અમલ થાય છે તેટલે અંશે પ્રાર્થનાની કાર્યસાધકતા દેખીતી રીતે લાગે છે.

પ્રાર્થના એટલે શ્રદ્ધા એ પ્રાર્થનાનું ખરું સ્વરૂપ છે. શ્રદ્ધા હોય અને કોઈ વસ્તુની અભિવાંચ્છના થાય તો તે અવશ્ય મળી રહે છે. શ્રદ્ધારૂપ પ્રાર્થનાથી વ્યાધિઓનું નિવારણ થાય છે. અનેક આશ્ચર્યકારી કાર્યો થઈ શકે છે. શ્રદ્ધા ન હોય તો કંઇ પણ કાર્ય થઇ શકતું નથી. શ્રદ્ધાનો નાશ થાય એટલે એક વખતનાં સુકર કાર્યો દુર્ઘટ બને છે. શ્રદ્ધા ન હોય તો એક મહાન્ ગણાતા પુરૂષથી પણ કોઇ સંગીન કાર્ય થઇ શકતું નથી. શ્રદ્ધારૂપ પ્રાર્થનામાં બીજાની સહાયની લેશ પણ અપેક્ષા નહોય. શ્રદ્ધારૂપ પ્રાર્થના માનસિક ત્યાગભાવથી પરિપૂર્ણ જ હોય.

સ્વામી રામતીર્થે પોતાના એક ગ્રંથમાં પ્રાર્થનાનું રહસ્ય બરોબર સમજાવ્યું છે. સ્વામીજીનું પ્રાર્થના વિષયક મંતવ્ય નિમ્ન પ્રકારે છે.

" કેટલાક મનુષ્યો અન્ન માટે દરરોજ પ્રાર્થના

કરે છે. પણ અન્ન એજ જીવન નથી, અન્ન એકલાથી જ જીવાય છે એમ કોઇ રખે માને. વળી અન્નની પ્રાર્થનામાં પણ વસ્તુતઃ અન્નાદિનો ત્યાગભાવ છે. કેટલાક રાજાઓ વિગેરે પણ અન્નમાટે નિત્ય પ્રાર્થના કરે છે, શું તેમને પણ અન્નનો ટોટો છે? ના, નહિ જ. તાત્પર્ય એજ કે, અન્નની પ્રાર્થના અન્નાદિનો ત્યાગભાવ સૂચવે છે. અન્નની પ્રાર્થના એટલે અન્ન માટે પ્રભુને યાચના કર્યા કરવી એવો અર્થ નથી થતો. પ્રાર્થનાનું આ રહસ્ય સૌ કોઇએ સમજવા જેવું છે. જેમને કોઇ પણ કાળે અન્નનો ટોટો ન પડે એવા માલેતુજાર મનુષ્યોએ પણ પ્રાર્થનાનું આ રહસ્ય બરોબર સમજીને જ પ્રાર્થના કરવી જોઇએ. અન્નની પ્રાર્થના કોઈ ભૌતિક સંપત્તિ માટે પણ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવાની ન હોય. એ પ્રાર્થના એવી છે જેમાં દ્રવ્ય આદિ સર્વસ્વનો મોહ ઉલટો છોડવાનો જ છે. અને તેટલો પરિત્યાગ ભાવ કેળવવાનો છે. આવી ભાવનાથી મનુષ્ય સાધુરૂપ બને છે.”

જે પ્રાર્થનામાં પરિત્યાગ, સ્વાશ્રય અને સુશ્રદ્ધા ન હોય તે પ્રાર્થના ખરા જ્ઞાની પુરૂષોને અર્થરહિત લાગે છે. આત્મા સિવાય બીજા કોની પ્રાર્થના કરવાની હોય? આત્મા સિવાય આત્માને બીજું કોણ મદદ કરે! આત્માની પરિસ્થિતિ આત્માથી જ બદલાઇ શકે છે. આત્માની સ્વીકૃત પરિસ્થિતિમાં આત્મા વિના બીજા કોઇથી લેશ પણ પરિવર્ત્તન જ થઇ શકે. આત્મા જ આત્માને મદદ કરે છે કોઈ પરમાત્મા આત્માને બહારથી મદદ નથી કરતો. સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ આદિનું નિવારણ અંતરથી જ સંભવે છે. પ્રાર્થનાથી અરણ્યરૂદન કરવાનો કંઈ અર્થ જ નથી.

દરેક આત્માનું વસ્તુ સ્વરૂપ સંપૂર્ણ સ્વાશ્રયી છે, પ્રત્યેક આત્મા પોતાના ભાગ્યનો વિધાતા છે. યથાયોગ્ય પુરૂષાર્થ ફોરવવાથી આત્માને મુક્તિ પણ મળે છે. બીજા કોઇની કૃપાથી મુક્તિ મળે એવી માન્યતા આત્માની અપૂર્વ શક્તિનું ઘોરમાં ઘોર અજ્ઞાન છે.

સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું છે કે—

“પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાને કારાગ્રહવાસી બંદીવાન જેવો લેખી સદૈવ કહેવાતા મુક્તિદાતાની રાહ જોયા કરે છે. મુક્તિદાતાને વારંવાર બોલાવે છે અને તેને પ્રાર્થના પણ કરે છે. કહેવાતા મુક્તિદાતાનાં આગમનની અહર્નિશ પ્રતીક્ષા કર્યા કરે છે. શ્રદ્ધા અને ઉત્કંઠામાં મુક્તિદાતાની પ્રતિક્ષા કરતાં ઘણોયે કાળક્ષેપ થઇ જાય તોપણ મુક્તિદાતાનું આગમન નથી થતું. મુક્તિનો સમય આવે ત્યારે કારાગ્રહનાં દ્વાર ખખડતાં હોય એવો કંઇ અવાજ સંભળાય છે. આથી મનુષ્ય (કેદી) ઉઠીને ઉભો થઇને બહાર ડોકીયાં કરે છે. પણ તેની દ્રષ્ટિમાં કોઇ બહાર નથી દેખાતું. આથી તે પાછો બેસી જાય છે ફરીવાર બારણાંનો પાછો ખખડાટ થાય છે. આ વખતે કોઈ દષ્ટિગોચર નથી થતું; આમ છતાં શ્રદ્ધા પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે. કારાગ્રહનું દ્વાર ખુલી જાય છે. એ દ્વાર કોઇ બીજાએ નહિ પણ કારાગ્રહના કેદીએ જ ખોલ્યું છે. તાત્પર્ય એ કે દેવો અને દેવીઓની ખોજ કરતાં, મનુષ્ય પાછો પ્રારંભસ્થાન ઉપર જ આવે છે. મનુષ્યનું આત્મા પ્રત્યેજ અભિગમન થાય છે. મંદિરો આદિમાં જે પ્રભુની શોધ થતી હતી તે પ્રભુ પોતાના આત્મામાં બિરાજેલો છે એવું ભાન થાય છે. પ્રભુ હવે વિશ્વના અધિષ્ઠાતા કે દિવૌકસ્રૂપે નથી ભાસતો; આત્મા પોતે જ પ્રભુ છે એવો પ્રતીતિ યુક્ત સાક્ષાત્કાર થાય છે. અનેક પ્રકારના મોહ, સંક્ષોભ અને ભ્રમજનક વિષય લાલસાઓનો સર્વથા વિનાશ પરિણમે છે. આત્મા પરમાત્મારૂપે શાશ્વત સુખનો અધિરાજા બને છે.

ले. चोकसी

જિનવરમાં સઘળા દર્શન છે.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૮૧ થી શરૂ.]

(૨)

યેગીરાજ આનંદઘનજીએ શ્રી નમિનાથ પ્રભુના સ્તવનમાં ષડ્દર્શનમાંના જૈન દર્શન સિવાયના પાંચનો, પરમાત્મા નમિનાથને કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપી એ તરુના અંગરૂપે અપેક્ષાથી સુંદર સમન્વય, ટુંકા સ્તવનમાં મુદ્દાસર કરી દેખાડ્યો છે. એ દર્શન પંચક 'નય' ના દૃષ્ટિબિન્દુથી જોતાં પોતપોતાની રીતે સાચા છે પણ 'નય' એ પૂર્ણ સત્ય નથી જ. એ તો એક માત્ર માર્ગ છે. જ્યા લગી સાત 'નય'નો સમન્વય સાધવામાં ન આવે ત્યાં લગી સત્યના દર્શન 'ખ' કુસુમવત્ અશકય છે. સમન્વય-સ્યાદ્વાદ માર્ગથી જ શકય બને છે એટલે જિનદર્શનની અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખી અન્ય પાંચ દર્શનનો વિચાર કરીએ તો એમાંથી સરલતાપૂર્વક સત્યનો નિચોડ કહાડી શકાય. પ્રસ્તુત સ્તવનમાં એ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે તે તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ. યેગીરાજ જબરા અધ્યાત્મી પુરૂષ હતા. એ મહાત્માના પ્રત્યેક પદમાંથી અધ્યાત્મના ઝરણા ઝરી રહેલા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. મુમુક્ષુ આત્મા એમના નાના મોટા દરેક પદોમાંથી કિંવા ચોવીશીના સ્તવનોમાંથી સાચી અધ્યાત્મદશાનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ કથાના રચયિતા પ્રભાવિક સંતશ્રી સિદ્ધર્ષિ મહારાજ 'લલીતવિસ્તરા વૃત્તિ'ની રચના અને એથી પોતાને થયેલ ઉપકાર સારૂ જેમ પ્રભાવિકસૂરિ મહારાજ શ્રી હરિભદ્રસૂરિને પોતાના ગુરુપદે સ્થાપન કરે છે તેમ મુમુક્ષુ આત્મા અર્થાત્ અધ્યાત્મમાર્ગનો પથિક જરૂર શ્રી આનંદઘન ઉર્ફે શ્રી લાભાનંદજી મહારાજને પોતાના ગુરુપદે સ્થાપી દયે તો એમાં કંઈ અજુગતુ ન લેખાય. ટુંકમાં કહેવાનું એટલું જ કે તેમની કૃતિઓમાંથી જે ઝરણા વહન કરતાં જણાય છે એમાં અધ્યાત્મરસની અજબ ખુમારી ભરેલી છે.

સ્તવનની બીજી કડીમાં, સાંખ્ય અને નૈયાયિક નામના બે દર્શનને, કલ્પવૃક્ષ સમાન નમિનાથ પ્રભુના-ચરણોની ઉપમા આપે છે; કેમકે એ બન્નેમા આત્માની સત્તા પર ખાસ વજન મૂકવામાં આવેલું છે. અર્થાત્ એ ઉભય દર્શન આત્મસત્તાના વિવેચન કરનારા છે. સાંખ્યદર્શન કહે છે કે આત્મા માત્ર પુષ્કરપત્રવત્ નિર્લેપ છે ને જે કંઇ લેપ છે તે પ્રકૃતિને છે. નૈયાયિક આત્મા માત્રમાં સત્તા તો એક જ માને છે છતાં એક જીવાત્મા અને બીજો પરમાત્મા એવા બે ભેદ પાડે છે. જીવાત્માને માત્ર કાર્યનું કારણ લેખી પરમાત્માને કર્ત્તા માને છે. જો કે જૈનદર્શનની પદ્ધતિએ વિચારતાં આ મંતવ્ય સંપૂર્ણ ન જ ગણાય છતાં નયની અપેક્ષાએ-કેવળ આત્મત્વ પ્રતિ મીંટ માંડતાં એમાં તથ્ય છે. દેહરૂપ સારાયે અંગનો આધાર જેમ પગો છે તેમ આત્મશક્તિના સ્વરૂપને પિછાનનારા આ બે દર્શનો ચરણ જેટલું મહત્વ ધરાવે છે. આમ પગની વાત કર્યા પછી તરત જ બે હાથની

વાત પર આવે છે અને પસંદગીમાં બૌદ્ધ દર્શન તેમજ મીમાંસક દર્શન અગ્રપદ પ્રાપ્ત કરે છે. બૌદ્ધમત યાને ભગવાન સુગત ભાખે છે કે આત્મા ક્ષણે ક્ષણે બદલાય છે. મીમાંસક આત્માને નિત્ય અકર્ત્તા માને છે. ત્રણે કાળ સ્વરુપે અભેદ માને છે. કહ્યું છે કે–

એક એ વહી ભૂતાત્મા,
ભૂતે ભૂતે વ્યવસ્થિતઃ
એકધા બહુધા ચૈવ,
દ્રશ્યતે જલ- ચંદ્રવત્.

વળી **એકઃ સર્વગતો નિત્યઃ પુનઃ વેદે, વિગુણો ન બધ્યતે, ન મુચ્યતે.** ઈત્યાદિ.

આમ આ મંતવ્ય પાછળ પણ આત્મશક્તિના વહેણ સાવ સૂકાઇ નથી જતાં. જો કે ઉપર વર્ણીત હાથપગની ઉપમા અર્થાત્ સાંખ્ય, નૈયાયિક, સૌગત અને મીમાંસકે એ સર્વને સમજવા સારૂ ગુરુમહારાજની સ્હાય જીજ્ઞાસુ માટે આવશ્યક છે જ.

સારાંશમાં કહેવાનું એટલુંજ કે જૈન દર્શન જેમ અપેક્ષાથી આત્માને મહત્વ આપી એના સ્વરૂપચિત્રણમાં સંખ્યાબંધ પાના રોકે છે તેમ આ મતોમાં પણ આત્માની મહત્તા ગવાયેલી છે. ફક્ત જે ફરક છે તે અપેક્ષા પ્રતિ લક્ષ્ય રાખી પિછાન કરવામાં છે.

આત્મા આદિ પદાર્થોને વ્યવહારનયથી અવલોકીએ તો બૌદ્ધનું મંતવ્ય 'ક્ષણે ક્ષણે ભિન્નત્વ' સાચું ઠરે છે. એવી જ રીતે મીમાંસક વસ્તુને અભેદ માનતો હોવાથી નિશ્ચયનયના કાંટે તોલતાં આત્મપ્રમુખ સર્વ પદાર્થ પોતપોતાના લક્ષણથી ત્રણે કાળમાં અભેદ છે. એવો નિર્ણય બહાલ રહે છે. એમ આ બે દર્શન વ્યવહાર ને નિશ્ચયનયના માત્ર અપેક્ષી છે. પણ નમિનાથ પ્રભુનું કે જૈન દર્શનનું પ્રવર્તન તો એક નય આશ્રયી છે જ નહિં; પણ નિશ્ચય–વ્યવહારરૂપ બેલડી પર અવલંબે છે. તેથી બૌદ્ધ તે વામ કરરૂપ છે. અને મીમાંસક તે દક્ષિણ કરરૂપ છે. આ તત્ત્વની વાત ઝીણી હોવાથી એ પાછળનો આશય સમજવામાં કઠિનાશ છે. એટલે ગુરુગમની આવશ્યકતા છે. આ રીતે ચાર અંગની વાત થઈ.

—(ચાલુ)

અહિંસાનું માહાત્મ્ય.

અહિંસાથી બીજું કોઇ ઉત્તમ પુણ્ય નથી, અહિંસાથી બીજું કોઇ ઉત્તમ સુખ નથી, અહિંસાથી બીજું કોઇ ઉત્તમ જ્ઞાન નથી અને અહિંસાથી બીજું કોઇ ઉત્તમ ઇંદ્રિયદમન નથી; અર્થાત્ અહિંસા જ મોટામાં મોટું પુણ્ય, સુખ, જ્ઞાન અને દમન છે.

—સુભાષિત પદ્યરત્નાકર (ભા. ૧ લો.)

લેખક –મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૪૫ થી શરૂ)

એ દુઃખદ પ્રસંગે બ્હેન વાસતી ઉપર આવી પડેલા કરુણ ધર્મસંકટના દુઃશ્રવણથી લાલચોળ બની ચોમેર ઘૂમતા એ ધર્મવીર મનસુખના પ્રશસ્ત નેત્રોમા કુસુમની એ મૃતપ્રાય દુઃસ્થાવસ્થાએ ઉષ્ણાશ્રુના બ્હાને લાલાશ ખાળી નાખીને એકાએક શમરસ પુરી દીધો !

એકીટશે કુસુમની જ દેહચિંતામા મગ્ન એના તે મનસુખે એ પ્રસંગથી તો અત્યંત વ્હાલી અને પરમ દુઃખિતા બ્હેન વાસતીનો સત્વર પત્તો મેળવવાની તીવ્રતર જીજ્ઞાસાને ય દાબીને તુર્તને માટે તો કુસુમની જ સારવારમા રોકાઇ જવાનો નિશ્ચય કરી લીધો !

એ પછી તો એ વ્રતધારી મનસુખે, અસંખ્ય અપકાય જીવોની કિલામણાથી કમકમતા હૃદયે નજીકમા જ વહેતી ત્રિવેણી નદીના સચિત્ત પણ જળથી કિલન્ન કપડાવડે કુસુમના મૂર્છિત દેહ ઉપર સુક્ષ્મ જલ છંટકાવ, અને વસ્ત્રાંચલવડે મંદમંદ પવન પ્રચાર સતત્ જારી રાખ્યા

તથાપ્રકારની સુશ્રુષા બાદ કુસુમને આંશિક ચેતનવંત જાણીને–'વાસતીની સાર માટે સત્વર દોટ દેવાની ઉત્સુકતાપૂર્ણ હૃદયશાન્તિ અનુભવવાને પરિણામે' કુસુમના શિરશિવ અગ્રપ્રાંત એકીટશે દૃષ્ટિ ટેકાવીને કુસુમની દેહચેષ્ટાને, સમયે સમયે ટગર ટગર નીહાળતો તપસ્વી મનસુખ જ્યા સામાન્ય પણ વિશ્રાંતિ લે છે, ત્યા તો સૂર્યાસ્ત થયા બાદ થોડી જ વારમા સામેથી પાંચ છ પેસેન્જર લઇને પોતાના તરફ વેગે ધસી આવતી એક ઘોડાગાડીને મનસુખે દૂર દૂર દીઠી

ક્ષણવાર ધારી ધારીને એ ગાડીના પાત્રોને જોતા તેમાની બીજ વ્યક્તિઓને તો એ તીક્ષ્ણ અને ચપળ નેત્રધારી મનસુખે સત્વર ઓળખી લીધી અને તેથી ત્રણ ત્રણ દિવસની ક્ષુધા અને તૃષાથી પણ કલાન્ત બનેલો મનસુખ રહ્યાસહ્યા પણ દેહબળને આત્મબળે જ એકત્ર કરી લઇને, અસ્વસ્થ કુસુમને નહિ જ છોડવાની ભાવના છતા આત્મરક્ષાર્થે તેને એ ભયંકર આસ્થાનમાંજ છોડી દેવાની ફરજમા મૂકાઇને ત્રિવેણી નદીના ગાઢ જલમા એકાએક કૂદી પડયો ! **અત્ર વાચકને એ શંકા સ્વાભાવિક થશે કે આગંતુકો તરફથી મનસુખને એવો શો ભય હશે ? પણ એ વાત અવસરે જણાવશું.**

પ્રાણાઘાત સમા ઝંપાપાતરૂપ દુઃસાહસનો અમલ કરતા મનસુખને આવતી ગાડીના જનોએ પણ ધારીને જોઇ લીધાની સાથે તો તેઓ તરફથી ગાડીવાનને ગાડી વેગે મારી મૂકવાનો ઇસારો થતાને વેંત ગાડીવાને પણ ગાડીને મારતેઘોડે પલવારમા જ કુસુમ પાસે ખડી કરી દીધી !

તેટલામા તો સોમચંદ શેઠ, મગનલાલ, હિંમતચંદ્ર, પરમાનંદ અને મણિચંદ્ર વિગેરે એ ગાડી માથી ટપોટપ નીચે કૂદી પડયા, એટલું જ નહિ પણ કુસુમના એ મુર્છિત દેહને ચોમેરથી ઘેરી વળ્યા રાત્રિમા પલગાઇ જવાની તૈયારી કરતા દિવસની ઝળઝાંખળાવસ્થામા એ સહુ આગંતુકોને, 'આ કોણ ? એવી થયેલી શંકાના નિવારણાર્થે એ સહુએ કુસુમને ઓળખી કાઢવા ખડેપગે ભૂમિ ઉપર બેસી જવાની ફરજ પડી.

સહુએ ધારી ધારીને જોતાં જોતજોતામાં તો કુસુમને ઓળખી કાઢ્યો. કુસુમને મૃતપ્રાયઃ નિહાળીને એ સહુને ધ્રાસકો પડ્યો ! તેઓ સંભ્રમ પોકારી ઉઠ્યા કે હ-હા, આ તો આપણો પરમસ્નેહી કુસુમ છે કુસુમ. આ આપણો વ્હાલો બન્ધુ એકલો હોવાનો લાભ લઈને ધર્મીષ્ઠતાના ડાળધાલુ મનસુખે વિષાદિના પ્રયોગવડે આ ભલા મિત્રને ખચિત હણ્યો લાગે છે ! સોમચંદભાઇ ! જોયો આ તમારો કહેવાતો ધર્મીષ્ઠ મનસુખ ?

અમારા હૈયાં તો આવા અનેક ધર્મઢોંગીઓની ઢોંગકસોટીમાંથી પસાર થવાવડે આવા જ અનુભવોથી ઘડાઇ જવાને જ લીધે એ કહેવાતા ધર્મીઓના અવિશ્વાસુ બન્યા છે ! આવા ધર્મધૂર્તો, મહાન્ દંભી ઠગો હોઇને જગતને શ્રાપરૂપ જ છે; એમ તેથી જ અમોએ નિર્ધાર કર્યો છે. અને તેથી જ એ પાખંડીઓને યેનકેનાપિ અમારે ખુલ્લા કરવા પડે છે.

સોમચંદ શેઠ ! આપને હજુ પણ અમો આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરીએ છીએ કે આત્માનું હિત ઇચ્છતા હો તો આ ઢોંગીઓ પ્રતિ અંધશ્રધ્ધાળુ ન રહો ! ધર્મઠગોની પ્રચંડ પાપલીલાથી બચી છૂટવા આપના પુત્રનું જ આ અનાચરણીય દ્રષ્ટાંત આપને બસ થવું ઘટે, આપના જેવા જગપ્રસિધ્ધ દયાવંત અને ભદ્રિક આત્માઓ આવા દાંભિકોની પ્રપંચજાળમાંથી સત્વર બચો, એવી જ અમો તો પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરીએ છીએ. વિશેષમાં અનેક ભદ્રિક જનોના હિતાર્થે એમ પણ આપને વિનવીએ છીએ કે, આર્યસંસ્કૃતિના પણ એહાંતળ ધર્મના અખાડા ખેલતા ધર્મગુરુઓને અને તદાશ્રિત ધર્મને પણ હવે તો જાગૃત થઇને મૂળમાંથી જ ઉખેડી નાખવા અમને મજબુત સાથ આપીને જતી જિંદગીએ તો આત્માનું સાર્થક કરી લેવા કૃપા કરો ! એ મુજબ પરમાનંદનું વક્તવ્ય પુરૂં થયે સતે–

ભાઇ પરમાનંદ ! મારા પોતાના જ ધર્માત્મા ગણાતા પુત્રનું આ નિંદ્ય કૃત્ય જોયા પછી તો તારૂં સમસ્ત કથન યથાર્થ જ માન્ય છે. તમારા વર્ગને સાથ આપવાને બદલે આજ સુધી મેં કદર્થનાપૂર્વક જે સતત્ પ્રતિકાર જ કર્યો તે હવે મારા હૃદયમાં તીક્ષ્ણ છુરીની જેમ ભોંકાય છે ! અને તેથી હું ખેદપૂર્વક કહું છું કે હું પૂર્ણ ઠગાયો છું. મેં ખરેખર આત્મવંચના જ કરી. વિશેષ શું કહું ? ભદ્રિક આત્માઓના પરમ ઉપકારી એવા તમોને, આજથી તન, મન અને ધનથી પણ હું તમારે આધીન રહીને ધર્મઠગોને ઉઘાડા પાડવા મારાથી બનતું કરવાનું અમોઘ વચન આપું છું. તમોને ધર્મના દ્વેષી જ ગણીને અદ્યાપિ મારાથી જે જે કદર્થના–અપભ્રાજનાદિ કરાયાં છે, આશા છે કે તે દરેકની હવે તો મને માફી જ મળશેઃ પોતાના ધર્મનિષ્ઠ પુત્રને પણ, દુર્ભાગ્યે પાખંડીઓની પ્રપંચજાળમાં ફસી પડેલા સોમચંદ શેઠ–પ્રચંડ પાપનિષ્ઠ સમજવાના દુષ્કર્મો દયાધીન અવસ્થામાં કમકમિતપણે કંપી ઊઠીને ઉપર મુજબનું સાહસિક બોલી ઊઠ્યા !

સોમચંદ શેઠ કોણ ?

સોમચંદ શેઠ, એ આપણી કથાના નાયક મનસુખના ગર્ભશ્રીમંત પિતા હતા. તેઓ એક સદાચારી ઝવેરી કુટુંબના જગવિખ્યાત ધર્મવીર હતા. ધર્મપ્રિય કુટુંબના સુશિક્ષણ તળે તેઓએ પોતાનું ચાલીશેક વર્ષ સુધીનું જીવન ધર્મરસપાનમાં તરબોળ કર્યું હતું. આશયે અતિ નિર્મળ અને સ્વભાવે પરમ શાન્ત હતા. વર્ત-

માનમાં તેઓ પાંસઠ વર્ષ લગભગ વટાવી ગયા હતા.-તો પણ આજના એક નવજુવાનને પણ નીચું જોવડાવે તેવો તેમનો ભરાવદાર અને આકર્ષક દેદાર પ્રેક્ષકને હેરત પમાડતો હતો. કહેવાની જરૂર નથી કે એ અવસ્થામાં પણ તેઓ અતીવ સશક્ત હતા તેનું મુખ્ય કારણ તો પૂર્વપુણ્યનો મજબુત સંચય જ લેખાય, છતાં ય તેમાં અશનપાનાદિની નિયમિતતા પરિમિતતા અને અવસરે પ્રાપ્ત હરકોઇ વસ્તુમાં મનાતી સંતુષ્ટતા વિગેરે મોખરે આવી જતાં!

પોતાના પુણ્યનો એટલો તો જબ્બર પ્રાગ્ભાર હતો કે ચાલીશ વર્ષની વયે પહોંચતાં સુધી તો એકધારૂં જ ધર્મીજીવન. જીવી શકયા હતા! અર્થાત્ ત્યાં સુધી તો ધર્મને અધર્મ સમજનાર વર્ગનો જૈન જગતમાં અવાજ જ દુર્લભ હતો! એ અરસામાં ઇતર વર્ગ પણ ત્યાગધર્મ પ્રતિ આદરવાળો હોઇને ત્યાગી આત્માઓનાં બહુમાન કરતો; જેથી કરીને પણ એ સોમચંદ શેઠનું જીવન ધર્મથી અંશે ય સ્ખલિત થવા પામ્યું ન હતું! તેથી પણ એ સદ્ભાગી શેઠની શ્રદ્ધા સદ્ધર્મપ્રતિ પ્રતિદિન વધુ ગાઢ અને નિર્મળ બની હતી

પરમ સત્ય ટેકી સોમચંદ શેઠ, 'અહાય તેવા **વિકટ સંયોગોમાં પણ સત્ય નહિ તજનાર એક્કા છે'** એવી, ધર્મપંથે ગમન કરતાં આવી પડેલા અનેક વિકટ સંયોગોમાં પણ સત્યરૂપી અસિધારાથી રંચમાત્ર નહિ ડગેલા શ્રી સોમચંદ શેઠે જગતભરના વિદગ્ધ હૈયામાં પોતાના અખંડ સોનેરી જીવનવડે ઊંડી છાપ પાડી હતી દીનતાને જગતભરમાંથી દેશવટો દેવાની બુધ્ધિએ હરકોઇ વસ્તુના પ્રદાનમાં પણ તેઓ સમર્થ દાનેશ્વરી હતા! સદાચારના તો એ મૂર્ત્તિમંત સ્થંભ હતાં! ગર્ભશ્રીમંત હોવા છતાં ય તપધર્મનું અતૂટ આસેવન કરનાર તપસ્વી તરીકે ય એ શ્રેષ્ઠી પ્રખ્યાત હતા! કિંબહુના! એ શ્રેષ્ઠીએ, પોતાના શ્રી જિનધર્મવાસિત સુકોમળ હૃદયકમળનું આધિરાજ્ય મુખ્યત્વે-મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થભાવનાને જ સુપ્રત કર્યું હતું!

સર્વદિગ્વ્યાપિની ખ્યાતિને વરેલા એ શ્રેષ્ઠીવર્યનું અનેક ભૂપતિ અને અધિકારી વર્ગોનાં મદાંધ હૃદયો ઉપર પણ સુસામ્રાજ્ય હતું. ધર્માત્માને કોણ વશ ન હોય? ઉભય લોક હિતકર શ્રી દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સંબંધી કોઇ પણ કાર્યમાં એ શ્રેષ્ઠીનો સદા-સર્વદા ત્રિકરણયોગે જ સર્વાધ અને સર્વોત્તમ ફાળો હતો.

પુણ્યવાન શ્રી સોમચંદ શ્રેષ્ઠીની અવસ્થાના ચાલીશેક વર્ષ બાદ સમાજમાં એક એવો વર્ગ ઉત્પન્ન થયો, કે જે ધર્મને અધર્મ, સદાચારને દુરાચાર, ભક્ષ્યને અભક્ષ્ય, પેયને અપેય, નીતિને અનીતિ, માનવા લાગ્યો.

એ વર્ગે ક્રમે પોતાનું ઝુંડ કેળવતા જઇને અનેક સ્થળે ભાષણો અને લેખોદ્વારા પણ ઉપરોક્ત સદ્વસ્તુઓને આવરી જ નાખીને તેને સ્થાને સર્વ અસદ્વસ્તુઓની સ્થાપના કરવા માંડી! સદ્ધર્મી અને સદાચરણીય પુરુષો ઉપરનો આદર તો પણ લોકોમાં યત્કિંચિત્ ઓછો નહિં થતો જોઇને ખૂબ જ અકળાયલા એ વર્ગે એ પછી તો સદ્ધર્મી અને સદ્ધર્મ, સદાચરણીય અને સદાચરણને જગતમાંથી યેનકેન ઉતારી પાડવા જ અખાડા કરવા માંડ્યા! તે તે. વ્યક્તિ અને વસ્તુઓની બદબોઇ કરવા તદ્દન કાલ્પનીક અને અણછાજતા પણ આરોપો મુકીને પવિત્ર પાત્રો અને પદાર્થો ઉપરથી લોકોની શ્રધ્ધાના પાયા જ હચમચાવવા લાગ્યા!

આ વસ્તુ ધર્માત્મા સોમચંદ શેઠથી સહી ન જવાથી તે વર્ગને જ્યાં જ્યાં રંજાડ કરીને

અધર્મ ફેલાવતા દેખે-જાણે, ત્યાં ત્યાં તેની સર્વ પ્રકારે ખબર લઇને ઉભી પૂંછડીએ જ નસાડી મુકીને અવાચક બનાવવાના જ કાર્યમાં એ પછી તો અહોનીશ રક્ત રહેવાના નિર્ધાર ઉપર આવ્યા હતા. એ નિર્ધારના પરિણામે તે શ્રેષ્ઠીએ તે વર્ગમાંના ધર્મ અને ધર્મીઓની કદર્થના કરનાર કેટલાએકને અનેકવાર જેલના સળીયા પાછળ પણ ધકેલ્યા હતાં !

આથી સમસ્ત અધર્મી વર્ગ તે શ્રેષ્ઠીથી થરથર કંપતો હતો ! અને તેથી જ એ વર્ગના કેટલાક આગેવાનો ઉપર ઉપરથી સોમચંદ શેઠનો સંપર્ક સાધી રાખીને જ પોતાનો મત અંશે પણ ચલાવી શકાશે એવી ચોક્કસ માન્યતાવાળા બન્યા હતા. અને તેથી શેઠશ્રી સાથે આનંદની વાતો કરતાં જઇને કદી કદી હાસ્યમાં પોતાનો જ મત સાચો હોવાનો તેઓ ઉપરછળો પ્રમોદિત આગ્રહ કરી લેવામાં સફળ થતા હતા કારણ કે એ વર્ગનું માનસ, મનથી ચોક્કસ જાણતા જ હોવા છતાં ધર્મનિષ્ઠ સોમચંદ્ર શેઠ પ્રસંગ વિના તેઓ પ્રતિ કડવાશ કે કટુવચન વાપરીને વિરોધાભાસ પણ કરવામાં અલ્પ ય લાભ માનતા જ નહિં હોવાથી તેવાઓનું યદ્વાતદ્વા વક્તવ્ય પણ સાંભળીને ગળી જતા હતા !

એ લોકોની ઉલટી પણ વાતોને નિરૂત્તરપણે જ સાંભળતા જોઇને ય, એ નવા વર્ગના આગેવાનોને તો અવનવી ઉપજાવી કાઢેલી ક્રમે અનેક વાતો તે શ્રેષ્ઠીને કાને અફળાવવાનો પ્રસંગ તો મળી જ રહેતો ! એ એમને તો પરમ આનંદનો જ વિષય હતો.

પોતાના મકાનમાં નિર્જન સ્થળે શ્રી સોમચંદ શેઠ ગમગીન ચહેરે લમણે હાથ ટેકાવીને આજે ઉંડા વિચારાધીનપણે ઉગ્ર નિશ્વાસા મૂકી રહ્યા છે, તેટલામાં તો મળવાને બ્હાને-નવા વર્ગના આગેવાન મગનલાલ, હિંમતચંદ્ર, પરમાણંદ અને મણિચંદ્રે સોમચંદ શેઠના આવાસમાં એકાએક પ્રવેશ કર્યો. ચાલુ-

ભવ્ય-દર્શન

(ભીમપલાસ અથવા ભૈરવી-રાગ)

એક દિને હસતો અટુલો,
ગુરુધ્યાન વિષે વપુભાન ભુલી;
નિર્મળતા સઘળે દિવ્ય હતી,
ઉપમા શી આપું ઉર ખોલી ? ટેક
પછી તે સમયે કુસુમો ઉઘડયાં,
નભના ચંદરવે જ્યોતિભર્યાં;
પ્રતિ પુષ્પ વિષે પ્રતિ પાંદડીએ,
વિલસ્યાં મુખડાં મધુ હાસ્યભર્યાં. ૧
ત્યાં ગાલીચા નવ રેશમના,
ના મખમલ કે નવ સુતરતણાઃ
તારાવલી જડિત સિંહાસન પર,
વળી દીઠા ગુરુજી અતિ નમણા ૨
ના દેહ હતો એ નારીનો,
ના નરકેરો આકાર ધરે;
પણ મમ હૃદયે ઉલ્લાસ થયો,
ગુરુદર્શનથી જે સમીપ તરે. ૩
આનંદ થયો અતુલિત હૃદયે,
જે શબ્દ વદ્યા ગુરુજી મુખથી;
પરમાનંદે બસ મસ્ત બન્યો,
ઉરમાં ઓંકારની ધૂન મચી. ૪
પછી શાન્તિ દિવ્ય ઉરે પ્રસરી,
ના હર્ષતણી દીસતી સીમા;
હેમેન્દ્રતણાં ઉરદ્વાર ખુલ્યાં,
પધરાવી રૂડી ગુરુની પ્રતિમા. ૫

રચયિતા,
મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

શ્રી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં બિરાજમાન વીશ વિહરમાન જિનેશ્વરોના પવિત્ર નામો તથા માતપિતા, સ્ત્રી, આયુષ્ય, લંછન વગેરેનું

જાણવા યોગ્ય વર્ણન.

[દરેક જૈનશાળાઓમાં ઘણે ભાગે ભરતક્ષેત્રમાં ચોથા આરામાં થયેલા શ્રી આદિનાથ પ્રભુ વગેરે ચોવીશ ભગવંતોના માતાપિતા, નગરી વગેરે વર્ણનો અભ્યાસમાં આવતા હોવાથી તેઓ તેમજ અન્યને પણ તે વ્યાખ્યાનદ્વારા કે વાચનવડે જાણવામાં આવેલ હોય, પરંતુ અત્યારે વિહરમાન શ્રી સીમંધરસ્વામી વગેરે વીશ પરમાત્માની નીચે લખેલી હકીકતો પણ જાણવા જેવી તેમજ જૈનશાળાઓમાં બાલક-બાલિકાઓને શિખવવા જેવી હોવાથી લેખ તરિકે નીચે પ્રગટ કરીએ છીએ-સંપાદક]

૧. સીમંધરસ્વામી ૧. જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં[૧] થયા ૨. આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય ૩. પુંડરીગિણી નગરીમાં જન્મ્યા. ૪. શ્રેયાંસરાજા પિતા ૫ સત્યકી માતા ૬ વૃષભલંછન ૭ રૂક્મણી સ્ત્રી. ૮. સુવર્ણ વર્ણદેહ ૯. પાંચસેં ધનુષ્ય દેહમાન ૧૦ ચોરાશી લાખ પૂર્વનું સર્વ આયુષ્ય. ૧૧. તેમાં ૨૦ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા. ૧૨. ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ રાજ્ય ભોગવ્યું ૧૩ એક લાખ પૂર્વ ચારિત્ર[૨] ૧૪. એકસો ક્રોડ સાધુઓનો પરિવાર. ૧૫. દશ લાખ કેવલીનો પરિવાર.

૨. શ્રી યુગમંધરસ્વામી ૧ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં થયા. ૨. નવમી વપ્રવિજય. ૩. વિજયાપુરી નગરી. ૪. સુદૃઢરાજા પિતા ૫ સુતારા માતા. ૬. ગજલંછન. ૭. પ્રિયમંગલા સ્ત્રી. ૮ શેષ આઠ બોલ પૂર્વવત્.

૩. બાહુસ્વામી ૧. જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં થયા. ૨. ચોવીશમી વત્સવિજય ૩. સુસીમાપુરી નગરી. ૪. સુગ્રીવ રાજા પિતા. ૫. વિજયા માતા ૬. મૃગલંછન ૭. મોહની સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૪. સુબાહુ સ્વામી ૧. જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં થયા. ૨. પચીશમી નલિનાવતી વિજય. ૩. અયોધ્યા નગરી. ૪ નિષધરાજા પિતા. ૫. ભુનંદા માતા. ૬. કપિલંછન ૭. કિંપુરીસા સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્

૫. સુજાત સ્વામી ૧ પૂર્વધાતકી ખંડ ૨. આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય. ૩. પુંડરીગિણી નગરી. ૪ દેવસેન રાજા પિતા. ૫ દેવસેના માતા ૬. સૂર્યલંછન. ૭ જયસેના સ્ત્રી. ૮. શેષ પૂર્વવત.

૬. સ્વયંપ્રભ સ્વામી ૧. પૂર્વધાતકી ખંડ ૨. નવમી વપ્રવિજય. ૩. વિજયાપુરી નગરી. ૪. કીર્તિરાજ રાજા પિતા ૫. મંગલા માતા ૬. ચંદ્રલંછન ૭ પ્રિયસેના સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૭. ઋષભાનન સ્વામી ૧. પૂર્વધાતકી ખંડ. ૨. ચોવીશમી વત્સવિજય ૩. સુસીમાપુરી નગરી ૪. કીર્તિધર રાજા પિતા ૫. વીરસેના માતા ૬. સિંહલંછન ૭. જયાવતી સ્ત્રી. ૮ શેષ પૂર્વવત્.

૮. અનંતવીર્ય સ્વામી ૧. પૂર્વધાતકી ખંડ ૨. પચીશમી નલિનાવતી વિજય ૩. અયોધ્યા નગરી ૪. મેઘરથ રાજા પિતા. ૫. મંગલાવતી

---

૧. હાલ વિહરમાન વીશ તીર્થંકરો મહાવિદેહમાં કેવલી તરીકે વિચરે છે, પણ થયા એ ભૂતકાલનું વચન જન્મને આશ્રયી સમજવું.

૨. આવતી ચોવીશીમાં મોક્ષે જશે.

માતા. ૬. ગજલંછન ૭. વિજયાવતી સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૯. **સૂરપ્રભસ્વામી** ૧. પશ્ચિમ ધાતકીખંડ. ૨. આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય. ૩. પુંડરીગિણી નગરી ૪. વિજય રાજા પિતા ૫. વિજયા માતા ૬. ચંદ્રલંછન ૭. નંદસેના સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૦ **વિશાલપ્રભ સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ ધાતકી ખંડ ૨. નવમી વપ્રવિજય ૩. વિજયાપુરી નગરી ૪. શ્રી નાગરાજા પિતા ૫. ભદ્રા માતા ૬. સૂર્યલંછન. ૭. વિમલા સ્ત્રી. ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૧. **વજ્રંધર સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ ધાતકીખંડ ૨. ચોવીશમી વત્સવિજય ૩ સુસીમાપુરી નગરી ૪. પદ્મરથ રાજા પિતા ૫. સરસ્વતી માતા ૬ શંખલંછન. ૭. વિજયાદેવી સ્ત્રી. ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૨. **ચંદ્રાનન સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ ધાતકીખંડ ૨. પચીશમી નલિનાવતી વિજય ૩. અયોધ્યા નગરી ૪. વાલ્મિક રાજા પિતા ૫. પદ્માવતી માતા ૬. વૃષભલંછન ૭. લીલાવતી સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૩. **ચંદ્રબાહુ સ્વામી** ૧. પૂર્વ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય ૩. પુંડરીગિણી નગરી ૪. દેવાનંદ રાજા પિતા ૫. રેણુકા માતા ૬. કમલલંછન ૭. સુગંધા સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૪. **ભુજંગ સ્વામી** ૧. પૂર્વ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. નવમી વપ્રવિજય ૩. વિજયાનગરી ૪. મહાબલ રાજા પિતા ૫. મહિમા માતા ૬. કમલલંછન ૭. સુગંધસેના સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૫. **ઇશ્વરસ્વામી** ૧. પૂર્વ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. ચોવીશમી વત્સવિજય ૩. સુસીમાપુરી નગરી ૪. ગજસેન રાજા પિતા ૫. યશોજ્વલા માતા ૬. ચંદ્રલંછન ૭. ભદ્રાવતી સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

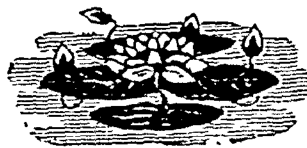
૧૬. **નેમિપ્રભ સ્વામી** ૧. પૂર્વ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. પચીશમી નલીનાવતી વિજય ૩. અયોધ્યા નગરી ૪. વીરભદ્ર રાજા પિતા ૫. સેનાવતી માતા ૬. સૂર્યલંછન ૭. મોહની સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૭. **વીરસેનસ્વામી** ૧. પશ્ચિમ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય. ૩. પુંડરગિણી નગરી ૪. ભૂમિપાલ રાજા પિતા ૫. ભાનુમતી માતા ૬. વૃષભલંછન ૭. રાજસેના સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૮. **મહાભદ્ર સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. નવમી વપ્રવિજય ૩. વિજયાપુરી નગરી ૪. દેવસેન રાજા પિતા ૫. ઊમા માતા ૬. ગજલંછન ૭. સૂરિકંતા સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૧૯. **દેવયશા સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. ચોવીશમી વત્સવિજય ૩. સુસીમાપુરી નગરી ૪. સંવરભૂતિ રાજા પિતા. ૫. ગંગાવતી માતા ૬. ચંદ્રલંછન ૭. પદ્માવતી સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

૨૦. **અજિતવીર્ય સ્વામી** ૧. પશ્ચિમ પુષ્કરાર્દ્ધ ૨. પચીશમી નલિનાવતી વિજય. ૩. અયોધ્યા નગરી ૪. રાજપાલ રાજા પિતા ૫. કનકાવતી માતા ૬. શંખલંછન ૭. રત્નમાળા સ્ત્રી ૮. શેષ પૂર્વવત્.

વર્તમાન સમાચાર.

આ સભાનો ૪૫મો વાર્ષિક મહોત્સવ અને ગુરુજયંતિ.

અત્રેની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનો ૪૫મો વાર્ષિક મહોત્સવ જેઠ શુદિ ૭ સોમવાર તા ૨-૬-૪૧નાં રોજ હોવાથી સવારના નવ કલાકે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા ભણાવવામા આવી હતી. બપોરના બાર વાગે વોરા હઠીસંગભાઇ ઝવેરચંદ તરફથી સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કર વામાં આવ્યું હતું, તેમજ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસુરીશ્વરજી મહરાજની જયંતિ પ્રસંગે જેઠ શુદિ ૮ મંગળવાર તા ૩-૬-૪૧ના રોજ સભાના સભાસદોએ સિદ્ધાચલજી જઇ રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલ મૂળજીભાઇ હા. શેઠ સકરચંદભાઈ તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર પૂજા ભણાવી, શ્રી આદીશ્વર ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલે વિ. ની આંગી રચાવી અને શ્રી પુરબાઈની ધર્મશાળામાં સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

મુંબઈ.

મુંબઇમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા તરફથી ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની જયતિ જેઠ શુદિ ૮ના રોજ ઉજવવામાં આવી હતી.

પંજાબ સમાચાર.

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજ પોતાની શિષ્ય મંડલી સાથે સ્યાલકોટથી ચૈત્ર વ. ૩ તા. ૧૪-૪-૪૧ સોમવારે વિહાર કરી રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી મેજીસ્ટ્રેટના બંગલે પધારી ધર્મદેશના આપી સ્યાલકોટ છાવણી પધાર્યા. સાંજના વ્યાખ્યાનમાં ઘણા મનુષ્યોએ લાભ લીધો. ચોથે વિહાર કરી સચેતગઢ થઇ પાંચમે નવાશહેર પધાર્યા હતા. વ્યાખ્યાનમાં ન્યાયાધીશ વિગેરે ઓફિસર વર્ગ અને નગરજનતાએ સારા પ્રમાણમાં લાભ લીધો. ન્યાયાધીશ આદિની વિનતિને માન આપી એક દિવસ વધુ રોકાઇ વ્યાખ્યાનનો લાભ આપી આચાર્યશ્રી સાતમે **મીરાં સાહેબ** પધાર્યા અને આઠમની સાંજે જમ્મુશહેરમાં વિનાયક મિશ્રની ધર્મશાળામાં પધાર્યા ગુજરાંવાલા લાહોર, નારોવાલ, જંડીયાલા, સ્યાલકોટ વગેરેથી પધારેલા સદ્ગૃહસ્થો અને શ્રીમાન્ ફૂલચંદજી મોદ્યા રેવન્યુર કમીશ્નર કાશ્મીર ગવર્મેન્ટના ધર્મપત્ની આદિ દર્શનાર્થ પધાર્યા.

ચૈ. વ. ૯ તા. ૨૦-૪-૪૧નો શુભ દિવસ કાસ્મીરની રાજધાની જમ્મુ શહેરના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે અંકિત રહેશે.

૪૫ વર્ષ પછી આચાર્ય ભગવાન પોતાના આંગણે પધારતા હોવાથી જૈન-અજૈન સર્વે જનતામાં ખુશીની-આનંદ-ઉત્સાહની લહેરો ઉછળી રહી હતી.

સવારના સાડાસાત વાગે આચાર્યશ્રીજી સરદાર સુંદરસિંહજીની ધર્મશાળાએ પધાર્યા.

અહિં જમ્મુ શ્રી સંઘ, બહારથી પધારેલા ભાઇઓ અને નગરનિવાસી અજૈન બંધુઓએ અપૂર્વ સામૈયુ કર્યું હતું.

આચાર્યશ્રી સુંદરસિંહજીની ધર્મશાળાથી સાડા આઠ વાગ્યે સામૈયા સાથે નીકળી શહેરના મુખ્ય મુખ્ય બજારોમાં થઇ એક વાગ્યે દીવાન જવાલાસાહેબના મંદિરે પધાર્યા.

દીવાન સાહેબના મંદિરના વિશાળ મેદાનમાં મંડપ બાંધવામાં આવેલ હતો. લાઉડસ્પીકર આદિની સુંદર વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી હતી.

સ્યાલકોટના રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓન.

મેજીસ્ટ્રેટની અધ્યક્ષતામાં વિરાટ સભા ભરવામાં આવી. સામૈયામાં અને સભામાં અધિકારીવર્ગ, વિદ્વાનવર્ગ અને નાગરીકોની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચનારી હતી.

મંગલાચરણુ થયા બાદ જમુ શ્રી સંઘ અને જમુનગરનિવાસીઓ તરફથી અભિનંદનપત્રો આચાર્ય શ્રીજીને અર્પણુ કરવામાં આવ્યા. આચાર્યશ્રીજીએ મધુર ધ્વનિથી ગૃહસ્થોના ષટ્કર્ત્તવ્ય વિષય પર સંક્ષિપ્તમાં સુંદર ઉપદેશ આપ્યો હતો. ટાઇમ ઘણો જ થઇ જવાથી બપોરથી સભા મોકુફ રાખવામાં આવી.

રાતના આઠ વાગ્યે બાબુ અનંતરામજી વકીલ અધિષ્ઠાતા શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ, પંજાબની અધ્યક્ષતામાં વિરાટ સભા ભરવામાં આવી. માનવમેદની ૧૫૦૦૦ હજાર જેટલી એકત્રિત થઇ હતી. વિદ્વાનોના ભાષણો વગેરે થતાં રાતના બારવાગે સભા વિસર્જન થઇ.

ચૈ૦ વ૦ ૧૦ તા. ૨૧-૪-૪૧. સોમવારે સવારના સાડાસાત વાગે પંડિત અનંતરામજીની અધ્યક્ષતામાં સભા થઇ. આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજે આત્મા-પરમાત્મા અને કર્મ વિષયક ઘણું જ મહત્ત્વશાળી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. ૧૧ વાગે જયનાદોની સાથે સભા વિસર્જન થઇ.

બપોરે ૩ા વાગે બાબુ તેજરામજી ગવર્નર કાશ્મીરની અધ્યક્ષતામાં સભા થઈ. તે વખતે આચાર્યશ્રીજીએ આત્મા સાથે કર્મનો સંબંધ વિષય પર ભાવવાહી-પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાન આપ્યું. ૭ વાગે સભા વિસર્જન થઇ.

ભજનમંડલીઓને અને બીજા ભજનિકોને સોના-ચાંદીના મેડલો આપવામાં આવ્યા હતા.

આચાર્યશ્રીજીનો ઉતારો લાલા કાશીરામજી સ્થાનકવાસી જૈનના મકાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

આચાર્યશ્રીજીના મનોહર પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાનો હંમેશ ક્ષત્રિસભાના વિશાળ હોલમાં ચાલુ હતા.

વ્યાખ્યાનમાં દીવાન સાહેબ, રેવન્યુ કમીસ્નર ફૂલચંદજી મોધા, અનંતરામજી વકીલ વિગેરે વિગેરે ઓફિસરવર્ગ અને વિદ્વાનવર્ગ, લાલા કાશીરામજી વિગેરે નગરના અગ્રગણ્યો સારા પ્રમાણમાં લાભ લઈ રહ્યા હતા.

આચાર્યશ્રીજી થોડા દિવસની અત્રે સ્થિરતા કરી સંખતરા-નારોવાલ તરફ વિહાર કરશે.

સંપ.

ફરીદકોટના લાલા નરપતરાય-મીરજીલાલ, આ બન્ને સગા ભાઇઓમાં વૈમનસ્ય ચાલતું હતું તે આચાર્યશ્રીજીના પ્રતાપથી મટી ગયું અને સંપ થયો છે.

જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ કાશ્મીરની રાજધાની જમ્મુશહેરમાં જૈનધર્મનો ડંકો વગાડી આનંદોત્સવ ઉજવી હજારો માણસોને પ્રતિબોધ આપી વૈ. શુ. છઠના દિવસે વિહાર કરવાના હોવાથી પાંચમના દિવસે વ્યાખ્યાનંતર સનાતન ધર્મ હાઇસ્કૂલ તરફથી આચાર્યશ્રીજીને અભિનંદન પત્ર આપવામાં આવ્યું અને બપોરે દહેરાસરમાં રેવન્યુ કમીસ્નર ગવર્મેંટ કાશ્મીર, શ્રીમાન્ ફૂલચંદજી મોધાના તરફથી પૂજા ભણાવવામાં આવી. પૂજા ભણાવવા માટે ગુજરાંવાલાથી ખાસ ટોળી બોલાવવામાં આવી હતી જેથી ખૂબ ઠાઠ જામ્યો હતો.

છઠ્ઠે સવારના ૭ વાગે આચાર્યશ્રીજીએ ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીજીના દર્શન કરી વિહાર કર્યો. વિહારના સમયે શ્રીમાન્ મોધાજી આદિ અધિકારીવર્ગની હાજરી ધ્યાન ખેંચનારી હતી. ગુજરાંવાલા, જમ્મુશહેર આદિના ઘણા બંધુઓ સત્તવારી ગામ સુધી સાથે આવ્યા હતા અને શ્રીમાન્ મોધાજી સાહેબના ધર્મપત્ની પોતાના પુત્રપુત્રીઓ સાથે મોટરદ્વારા એ વખત દર્શન કરવા આવ્યા હતા.

સત્તવારીથી વિહાર કરી વિસના, હરિયાલ, હદ્રતાલ, નખનાલ, જંડીયાલા, જફરવાલ, ધર્મથલ આદિ ગ્રામોમાં ધર્મોપદેશનો ધોધ વહેવડાવતા વૈ. શુ. ચૌદશે સંખતરા પધાર્યા. અહીંની તમામ જન-

તાએ આચાર્યશ્રીજીનું સુંદર ભાવભીનું સ્વાગત કર્યું. આચાર્યશ્રીજીના માનમાં કસાઇ લોકોએ દુકાનો બંધ રાખી. સામૈયા સાથે ગામમાં ફરી શ્રી ધમનાથ પ્રભુના દર્શન કરી લાલા બેલીરામજી દીનાનાથજીના તબેલામાં પધારી દેશના આપી અહીં જ ઉતારો રાખ્યો. સખતરા અને નારોવાલની ભજનમંડલીઓએ ભજનોની ધૂમ મચાવી મૂકી હતી. આચાર્યશ્રી દરરોજ વિવિધ વિષયો-પર ઉપદેશામૃતનો ઝરો વહેવડાવી રહ્યા છે. હિન્દુ—મુસલમાન—શીખ વિગેરે તમામ લોકો ઉપદેશામૃતનો લાભ લે છે.

પૂજ્ય આચાર્યવર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજ આદિ સપરિવાર સખતરામાં ઉપદેશામૃતનો પ્રવાહ વહેવડાવી, લાલા અમીચંદના પુત્રો લાલા દેવરાજ અને માસ્ટર જ્ઞાનચંદ આ બંને સગા ભાઇઓનો મેળ કરાવી વૈ. વ. નવમીએ વિહાર કરી જશપાલ પધાર્યા. સવારે વિહાર કરવાના હતા પંરંતુ વરસાદ વરસવાથી સવારનો વિહાર બંધ રહ્યો. આથી આખા નગરમાં હર્ષની લાગણી ફેલાઇ ગઇ અને લોકો કહેવા લાગ્યા કે મહારાજશ્રીએ તો અમારી વિનંતિ ન સ્વીકારી પણ પરમાત્માએ તો સ્વીકારી. લોકો વ્યાખ્યાનની તૈયારી કરવા લાગ્યા. નારોવાલ અગીઆરસે પહોંચવાનું નક્કી થઇ ચુકયું હતુ. નારોવાલ સંઘે પણ તૈયારી કરી. બહારગામોમાં પંજાબભરમાં આમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલાવી દીધી હતી. આ વાત ધ્યાનમાં રાખી આચાર્યશ્રીજીએ ઠંડક અને થોડી થોડી વાદળીઓ હોવાથી બે વાગ્યે વિહાર કરી દીધો. પંડિત કેદારનાથ શર્મા - વિગેરે ઘણા અજૈન બંધુઓ પણ જશપાલ સુધી સાથે આવ્યા હતા. પંડિત કેદારનાથજીએ ધર્મ વિષય પર સાતસો પાનાનું એક પુસ્તક બનાવ્યું છે તે દરરોજ આચાર્યશ્રીને સંભળાવતા અને આચાર્યશ્રીજીની સૂચનાનુસાર સુધારોવધારો કરતા હતા. દશમીએ નાંગલ પધાર્યા અહીંથી નારોવાલ નજીક હોવાથી નારોવાલના ભાઇઓ અને બહારથી અંબાલા, અમૃતસર, જંડીયાલા, લાહોર, લુધીયાના, સ્યાલકોટ—જમ્મુ, જહેલમ આદિથી પધારેલા ભાઇઓ પણ દર્શનાર્થે આવી પહોંચ્યા હતા. અને ગામના લોકો સરદાર ઝંડાસિંગ, નાથાસિંગ વિગેરે ધર્મચર્ચા કરતા રહ્યા. અગીયારસે સવારે વિહાર કરી શીખાલસા હાઇસ્કૂલમાં પધાર્યા. અત્રેથી શ્રી સંઘની સાથે ગાજતેવાજતે આચાર્યશ્રીજી દેહરાસરની પાસે પધાર્યા. અહીંથી સામૈયુ બહુ જ ઠાઠમાઠપૂર્વક મીશન સ્કૂલનું બેન્ડ, ચિરાગબેન્ડ આદિ બેન્ડવાજાઓ અને ફીરોજપુરથી લાવવામાં આવેલ કાચના ઘોડાઓનો સોનેરી રથ વિગેરેથી કરવામાં આવ્યું.

બજારોમા વરઘોડો આવતાં માણસોની ભીડ ઘણી જ વધી પડી હતી. આસપાસના પાંચ પાંચ સાત સાત ગાઉ ઉપરના ગામોમાંથી ઘણાં માણસો વરઘોડો જોવા ઉતરી પડ્યા હતા.

બજારમાં લાલા પંજૂશાહે પોતાની દુકાન પાસે વાસણોનો મનમોહક વલ્લભ ગેટ બનાવ્યો હતો.

હકીમ ગુલામમહમદ અને કમ્મરએમદે આચાર્યશ્રીજી પોતાની દુકાન પાસે પધાર્યા ત્યારે ઊભા થઇ સ્વાગતના ગીતો ગાઇ લોકોને રંજિત કર્યાં હતા.

સામૈયું મુખ્ય મુખ્ય બજારોમાં ફરી ૧૧ વાગ્યે સ્ટેશન પાસે લાલા પંજૂશાહ જૈન ધર્મશાળા પાસે આવ્યું. અહીં ખાસ મંડપ બનાવવામાં આવ્યો હતો. લાઉડસ્પીકરની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી હતી.

ઉચ્ચાસન પર આચાર્યશ્રીજી બિરાજમાન થયા. રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ સ્યાલકોટની અધ્યક્ષતામાં વિરાટ સભા ભરવામાં આવી હતી.

શ્રી સંઘ નારોવાલ તરફથી લાલા પંજૂશાહે આચાર્યશ્રીના કરકમળોમાં અભિનંદનપત્ર અર્પણ કર્યું.

આચાર્યશ્રીજીએ **માનવભવની દુર્લભતા ઉપર** સુંદર દેશના આપી. ત્યારબાદ બપોર પછી ફરીથી ૩ા થી ૬ વાગ્યા સુધી અને રાતના ૮ થી ૧૧ વાગ્યા સુધી સભાઓ ભરવામાં આવી. પંડિત હંસરાજજી, સૂરી મહમદદીન આદિના મનોહર ભાષણો થયા.

બપોરની સભાઓમાં આચાર્યશ્રીજીના પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાનો, પંડિત કેદારનાથજી, હંસરાજજી આદિના મનોહર ભાષણો અને ભજનમંડલીઓના મનોહર ભજનો ઉપરાંત પંડિત અમરનાથ, પંડિત ખૂઆદાસ, માસ્ટર ફજલ, દ્વારકાદાસ, વકીલ ગુલામમહમદ વિગેરેના ઘણા જ સરસ ભજનો થયા હતા. રાતના સભામાં ભજનો ઉપરાંત પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીનું ખાસ પ્રવચન થયું. આથી હજારો માણસો પર સારો પ્રભાવ પડયો. એકંદરે શાસનપ્રભાવના ઘણી જ સારી થઇ,

આચાર્યશ્રીજી દરરોજ વિવિધ વિષયો પર વ્યાખ્યાન આપે છે. જનતા સારા પ્રમાણમાં લાભ લે છે,

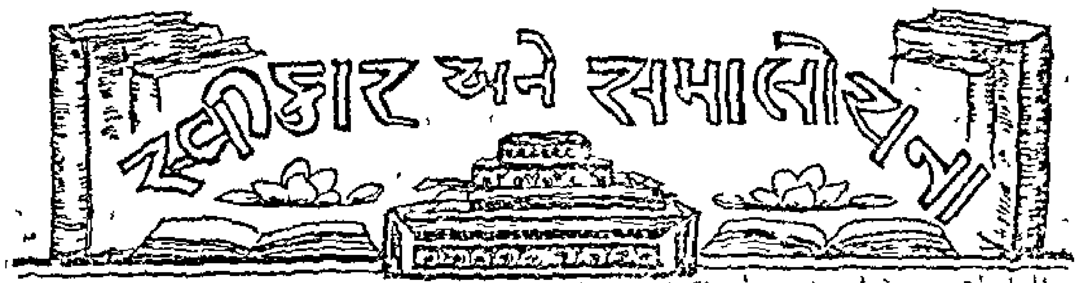
જેઠ શુદિ અષ્ટમીના રોજ સ્વર્ગવાસી શ્રી ગુરુદેવ શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીની જયંતિ અત્રેજ સમારોહપૂર્વક ઉજવાઇ હતી. [મળેલું]

સુધારો.

ગયા અંકમાં શિયાલકોટના મહાવીર જયંતિ સમાચારમાં નીચે જણાવેલ હકીકત આપવી રહી ગઇ હતી જે અત્રે આપેલ છે. જયંતિના દિવસે ગુજરાંવાલાનિવાસી લાલા જગન્નાથ દિવાનચંદ દુગડના તરફથી બંને ટંકનું સાધર્મિકવાત્સલ્ય થયું હતું અને લાલા ચરણદાસ મુન્હાણીના તરફથી ગરિબોને શીરાનું જમણ આપવામાં આવેલ હતું.

ચર્ચાપત્ર અને નમ્ર સૂચના.

તા. ૨૨ મે ૪૧, વર્ષ પાંચમું, અંક ૬ઠ્ઠાના "જૈન ધ્વજ" પેપરમાં શ્રી જવાહરલાલજી નાહટાએ હિંદીમાં "૩૦૦ ચેલે હોતે હુવે ભી ગુરુકી પુસ્તકે આઉટ–પ્રેસ હૈ" એવા મથાળાનો એક લેખ લખેલ છે. ભાવાર્થ એ છે કે પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ્ શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના સમુદાયમાં હાલ ૩૦૦ મુનિરાજ વિદ્યમાન છતાં તે મહાપુરુષની કૃતિના જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા માટેના અનેક સુંદર ગ્રંથો પ્રથમ પ્રગટ થયેલ કે જે હાલમાં પણ મળી શકતાં નથી તે માટે તે પૂજ્યપાદ્ના વર્તમાન મુનિરાજોને જૈન બંધુઓ પાસે ઉપદેશદ્વારા તે પુસ્તકો પ્રકટ કરાવી ઓછે મૂલ્યે જૈન સમાજમાં પ્રચાર કરાવવા એમ ઉપરના લેખમાં સૂચના કરી છે. તે માટે યોગ્ય સ્થળે સૂચના કરવા એક બંધુનો પત્ર આવેલ છે.અલબત શ્રી આત્મારામજી મહારાજશ્રીના શિષ્યસમુદાયની ગુરુભક્તિ તરિકે ફરજ પણ છે. તે બાબતમાં જણાવવાનું કે ત્રણ વર્ષ પહેલાં શ્રી આત્મારામજી મહારાજનો શતાબ્દિ મહોત્સવ ઉજવવા મુંબઇમાં પૂજ્યપાદ્ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના ઉપદેશથી એક ફંડ શુમારે પીસ્તાળીશ હજારનું થયેલ છે, તે માટે એક ટ્રસ્ટબોર્ડ શતાબ્દિ મહોત્સવ વડોદરામાં ઉજવાયો તે વખતે નીમવામાં આવ્યું છે. તે ફંડમાંથી વિવિધ સાહિત્ય અને શ્રી આત્મારામજી મહારાજની કૃતિના ગ્રંથો પ્રગટ કરવા વગેરે ઉદ્દેશ અને બંધારણ ઘડતાં નક્કી થયું હતું. જેથી ઉપરોક્ત લેખવાળી હકીકત સંબંધે જેઓને લખવું હોય તેઓએ ઉપરોક્ત ટ્રસ્ટ બોર્ડના સભ્યો સાહેબોને તથા પૂજ્યપાદ્ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજને પત્રદ્વારા નિવેદન કરવું. આ સભા તરફથી પત્રદ્વારા નિવેદન કરવામા આવશે.

૧. આરાધના સાર-સંપાદક, મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી મહારાજ. આ ગ્રંથમાં શ્રુતસ્થવિર ભગવાન શ્રી વીરભદ્ર મહર્ષિપ્રણીત શ્રી ચઉસરણ, શ્રી આઉરપચ્ચક્ખાણં, શ્રી ભત્તપરિણ્ણયં અને શ્રી સંથારગ પરિણ્ણય એ ચાર પયન્નાસૂત્રોનો મૂળ સાથે અનુવાદ શ્રી વિજયદાનસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળાના સત્તાવીશમા ગ્રંથ તરીકે સુરતની તે સંસ્થા તરફથી પ્રકટ થયેલ છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના હસ્તદીક્ષિત, આ ગ્રંથના લેખક મહામુનિ છે. જૈન આગમસૂત્રોના ભાષાંતરો યથાસ્થિત રીતે કરવા તે આગમનું જ્ઞાન અને વિદ્વતા વિના બની શકતું નથી. આ ગ્રંથ વાંચતા તેનું ભાષાંતર સરળ અને ગુજરાતી સાદી ભાષામા થયેલ છે. ખપી આત્માઓને વગરમૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે.

૨. શાસન પ્રભાવક શ્રી જિનપ્રભસૂરિનું જીવનવૃત્તાંત. લેખક, શ્રી અગરચંદજી અને ભેંવરલાલજી નાહટા-બીકાનેર (મારવાડ). શ્રી ખરતરગચ્છના પ્રભાવક આચાર્યશ્રી જિનસિંહસૂરિજીની પાટે વિદ્વાન અને પ્રભાવક આચાર્ય શ્રી જિનપ્રભસૂરિ મહારાજ થયા છે, તેઓશ્રીને પદ્માવતીદેવી સહાય હતા. તેઓ પૂર્ણ વિદ્વાન હતા. આ ગ્રંથમાં તેઓએ રચેલ ગ્રંથસમૃદ્ધિ, કરેલ જૈનશાસનની પ્રભાવના અને સુરક્ષા, તે વખતના દિલ્હીના બાદશાહ મહમુદ તઘલકને આપેલ પ્રતિબોધ અને લીધેલા તીર્થરક્ષાના ફરમાનો વગેરે સંક્ષિપ્તમાં આ ગ્રંથમાં આપવામા આવેલ છે. આવા ઉત્તમ પુરુષોના ચરિત્રો વાંચતા આત્માને આનંદ થાય છે. જૈન ધર્મની મહત્તા સમજાય છે. હિંદિ ભાષામાં આ ગ્રંથ છપાયેલ છે. આવા મહાન્ પુરુષોના ચરિત્રો ગુજરાતી ભાષામાં છપાય તો આ ભાષા જાણનાર વિશેષ લાભ લઇ શકે. લેખકબંધુનો આ પ્રયત્ન પ્રશંસનીય છે. લેખકને ત્યાંથી મળી શકશે.

૩. શ્રીપાળકુમાર ચરિત્ર-[સચિત્ર] લેખક, શ્રી મંગળદાસ ત્રિકમદાસ ઝવેરી. પ્રકાશક; શ્રી પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધન કાર્યાલય-પાણા. શ્રીપાળરાજાનો રાસ ગદ્ય-પદ્ય સાથે ઘણી આવૃત્તિઓ પ્રકટ થએલ છે, પરંતુ ચરિત્રકથાનો આ ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષામા પ્રથમ છે. ઇતિહાસપ્રેમી અને તેના અભ્યાસી લેખક મંગળદાસ ઝવેરીએ રાસના મૂળ હેતુ સાચવી, સાદી ભાષામાં કથાનક તરીકે લખી પ્રકટ કર્યો છે. કોઇ પણ કથા કે જીવનચરિત્રોના ગ્રંથોમાં આવેલ વર્ણનોને બંધબેસતા સુંદર કલામય ચિત્રો આપવામાં આવે તો વાંચકના હૃદયમા સચોટ ઉતરે છે, સાથે સંસ્કાર અને શિક્ષણનો પ્રચાર કરવાના કામમાં પણ ચિત્રો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે; એ વસ્તુ બરાબર હોઇ આ ચરિત્રમાં તે તે વખતના બનાવોનું સ્વરૂપ બતાવવા ૪૪ ચુમાલીશ ચિત્રો આપવામાં આવેલા છે અને આ ગ્રંથના પ્રથમ પેજે શ્રી નવપદજી મહારાજનુ વિવિધ રંગનું ચિત્ર આપી આ ગ્રંથની સુંદરતામા વધારો કર્યો છે જેથી ગ્રંથ વાંચવા યોગ્ય થયેલ છે. કિંમત બે રૂપીયા. પ્રસિદ્ધકર્તાને ત્યાંથી મળશે.

૪. શ્રી શ્રીપાળકુમાર ચરિત્ર (આલ્બમ) ઉપરોક્ત ગ્રંથમાં આપવામા આવેલ ચિત્રોનો સંગ્રહ એકઠો કરી ઉપરોક્ત લેખક અને પ્રકાશક તરફથી આલ્બમ તરીકે પ્રકટ થયેલ છે આર્ટ પેપર ઉપર

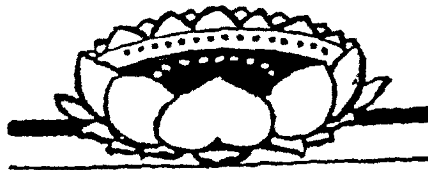
એક કલરમાં પણ જુદા જુદા ચિત્રો જુદા જુદા રંગમાં છપાયેલ છે. કિંમત રૂા. ૧-૦-૦. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

૫. બાળ પ્રવેશિકા (શ્રી જૈન ધાર્મિક વાંચનમાળા) પ્રકાશક, **શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ-મ્હેસાણા.** આ સંસ્થા તરફથી જૈન ધાર્મિક શિક્ષણના અનેક ઉપયોગી ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે, તેમ બાળકોના પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ઉપયોગી થાય તે રીતે આ લઘુ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. ભાષા ગુજરાતી સાદી અને સરલ તેમજ સુંદર મોટા ટાઇપમાં પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત દોઢ આનો. બાળકોના પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે ઉપયોગી બનેલ છે.

૬. સમ્રાટ ખારવેલ-સાંગલી-શ્રી વીરગ્રંથમાળાના નવમા પુષ્પ તરીકે મરાઠી ભાષામાં પ્રકટ કરેલ છે. ઘણેભાગે જૈનોનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ બાબુ શ્રી કામતાપ્રસાદજી એમ. એ આર. એસે લખેલ તે તથા બીજા ગ્રંથો પાસે રાખી લખેલ છે જે મરાઠી ભાષાના જાણકાર માટે ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

૭. શ્રી વિવિધ પૂજા સંગ્રહ ભાગ એકથી સાત. પ્રકાશક, માસ્તર પોપટલાલ સાકરચંદ શાહ, અમદાવાદ (ફીકાભટ્ટની પોળ). સુંદર ગુજરાતી મોટા ટાઇપમાં સ્નાત્રપૂજા ચાર વિધિ સહિત, તેમજ ૪૭ પૂજાઓ વિધિ સહિત જુદા જુદા વિદ્વાન મુનિમહારાજાઓની કૃતિની તથા શાંતિજિન કળશ વગેરેનો આ સાત ભાગમાં અને ૮૧૪ પાનાના આ દળદાર ગ્રંથમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પૂજા સંગ્રહ કેમ વધારે શુદ્ધ છપાય તેની પણ બને તેટલી કાળજી પ્રકાશકે રાખી છે તેમ અવલોકન કરતાં જણાય છે. આધુનિક ભણાતી કેટલીક પૂજાનો આ ગ્રંથમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બાઇંડીંગ કપડાનું પાકું યોગ્ય કર્યું છે. આવા દળદાર ગ્રંથની કિંમત રૂા. ૧-૧૦-૦ પણ યોગ્ય લાગે છે. ખપીઓએ આ ગ્રંથ ખાસ લેવા જેવો છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે. બીજી આવૃત્તિ વખતે કેટલી રહી ગયેલ પૂજાઓ પણ છાપવા પ્રકાશકને સૂચના કરીએ છીએ.

૮. **તરૂણ જૈન-અહિંસા અંક**: સંપાદક: **વિજયસિંહ નાહર, ભેંવરમલ સિંઘિ** (જાન્યુઆરી ફેબ્રુઆરી અંક). આ અંકમાં શ્રી શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સમાજ, શ્રી સ્થાનકવાસી સમાજ, તેરાપંથી સમાજના મુનિરાજો તેમજ જુદા જુદા જૈન બંધુઓ-લેખકોના અહિંસા સંબંધી લેખો અને વિચારોનો સંગ્રહ હિંદી ભાષામાં કરવામાં આવ્યો છે. (આ માસિકનું વાર્ષિક મૂલ્ય રૂા. ૩-૮-૦ છે. ૪૮ ઇન્ડીયન મિરર સ્ટ્રીટ-કલકત્તા)

મુનિરાજશ્રી હિંમતવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ.

પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજના સુશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી હિંમતવિજયજી મહારાજ ૮૩ વર્ષની ઉમરે ૪૧ વર્ષ સુધી નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળી વૈશાક વદિ ૨ના રોજ થોડા વખતની બિમારી ભોગવી કાળધર્મ પામ્યા છે. શ્રી હિંમતવિજયજી મહારાજ સરલ હૃદયી, ચારિત્રપાત્ર મુનિરત્ન હતા. તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી એક મુનિરત્નની ખોટ પડી છે. તેઓશ્રીના પવિત્ર આત્માને અખંડ-અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ, એમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

ભાઇ દામોદરદાસ ભીખાભાઇનો સ્વર્ગવાસ.

ભાઇ દામોદરદાસ થોડા સમયની બિમારી ભોગવી તા. ૧૬-૫-૪૧ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ સ્વભાવે મિલનસાર, માયાળુ, દેવગુરુધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. તેઓ આ સભાના તો ઘણા વખતથી સભાસદ હતા. તેમના સ્વર્ગવાસથી આ સભાને તો એક લાયક સભાસદની ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો દેતા સાથે તેમના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ, તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ.

૧. સટીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત પ્રથમ ભાગ રૂા. ૨-૦-૦

૨. શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૪-૦-૦

ઘણી જ કાળજીપૂર્વક તેનું સંશોધન, અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમાં સાવધાનપણે સંપાદક મહાપુરુષોએ આ બંને ગ્રંથોમાં કર્યું છે અને રચના સંકલના વિદ્વત્તાપૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે ગ્રંથ જોયા પછી જ જણાય તેવું છે. બાકી તેની સાથે ગુજરાતી ભાષામાં આપેલ પ્રસ્તાવનામાં વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમાં છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતાંબરીય કર્મતત્ત્વ વિષય શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતાં ગ્રંથો, ૭ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમાં કયા કયા સ્થળે છે તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામાં આવેલ હોવાથી અભ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતાં અધિકતર છે.

ઊંચા એન્ટીક કાગળો ઉપર સુંદર ટાઇપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઇડીંગમાં બંને ભાગો પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત બંનેના રૂા. ૬-૦-૦. પોસ્ટેજ જુદું.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે, જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડિ પ્રથમ ભાગ		રૂા. ૩-૮-૦	(૬) બૃહત્કલ્પસૂત્ર	ભા. ૪ થો	રૂા. ૬-૪-૦
(૨) ,,	દ્વિતીય ભાગ	રૂા. ૩-૮-૦	(૭) ,,	ભા. ૫ મો	રૂા. ૫-૦-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર	ભા. ૧ લો	રૂા. ૪-૦-૦	(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ		રૂા. ૨-૦-૦
(૪) ,,	ભા. ૨ જો	રૂા. ૬-૦-૦	(૯) પાંચમો છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ	ભા. ૨ જો	રૂા. ૪-૦-૦
(૫) ,,	ભા. ૩ જો	રૂા. ૫-૮-૦			

(૧૦) ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂા. ૧-૮-૦

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)

Reg. No. B. 431.

શ્રી ઉપયોગી સુંદર ચરિત્ર—

સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર.

(લેખક : શ્રી. સુશીલ)

(રાગરૂપી આગ અને દ્વેષરૂપી કાળાનાગને શાંત કરવામાં જળ અને મંત્રની ઉપમાને યોગ્ય અદ્‌ભુત રસિક કથાગ્રંથ.)

આ શ્રી ઉપયોગી કથાની રચના જૈન કથાસાહિત્યમાં બહુ જ આદરને પાત્ર મનાય છે. વૈરથી ધગધગતા અને રાગ–મોહથી મૂંઝાતા હૈયાને શાંત બનાવવાની કલાકુશળતા અને તાર્કિકના કર્તા વિદ્વાન મહારાજે આ ગ્રંથમાં અદ્‌ભુત રીતે બતાવી છે,

કથારસિક વાચકવર્ગ કંટાળી ન જાય તે માટે પ્રથમ કથા–ચરિત્ર પછી કેવળી ભગવાનની ઉપદેશધારા અને તે પછી પ્રાસંગિક નૈતિક ઉપદેશશ્લોકો (મૂળ સાથે ભાષાંતર) સુધાબિંદુ એ પ્રમાણે ગોઠવીને ગ્રંથ આધુનિક પદ્ધતિએ મૂળ આશય સાચવી તૈયાર કરેલ છે.

રસદૃષ્ટિ, ઉપદેશ, ચરિત્ર–કથા અને પ્રાચીન સાહિત્યની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથ એક કિંમતી અણમોલ અને અનુપમ ગ્રંથ છે. એન્ટીક પેપર ઉપર સુંદર અક્ષરો અને રેશમી કપડાના સુશોભિત બાઇડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે. કિંમત રૂા. ૧–૮–૦ પોસ્ટેજ અલગ.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવસ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર તથા રત્નાકર પચ્ચીશી અને બે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. ઊંચા કાગળો, ઉપર જૈની સુંદર અક્ષરોથી છપાયેલ છે. શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્યપાદ ગુરુમહારાજાઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભક્તિ નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. કિંમત માત્ર રૂા. ૦–૪–૦ ચાર આના તથા પોસ્ટેજ રૂા. ૦–૧–૨ મળી મંગાવનારે રૂા. ૦–૫–૨ ની ટિકિટો એક બુક માટે મોકલવી.

ગુજરાતી ગ્રંથો.

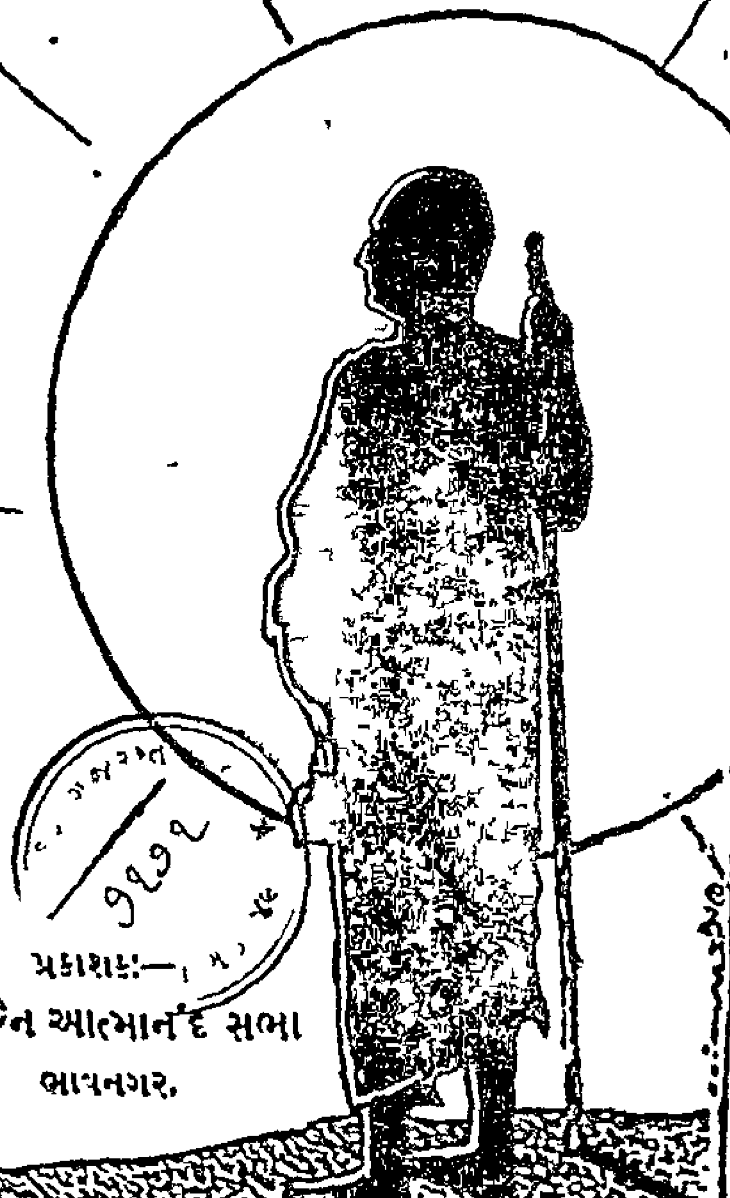
નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે ઓછા છે. વાંચવાથી આહ્‌લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાંના પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	રૂા. ૦–૮–૦	(૧૨) શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	રૂા ૧-૧૨-૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી	રૂા. ૧–૦–૦	(૧૩) શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	રૂા ૧-૧૨-૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા	રૂા. ૧–૦–૦	(૧૪) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર)	રૂા ૧–૦–૦
(૪) સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	રૂા. ૧–૦–૦	(૧૫) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	રૂા ૨–૮–૦
		(૧૬) શ્રીપાળરાજાનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત સાદું પૂંઠું	રૂા ૧–૪–૦
(૫) શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	રૂા. ૨–૦–૦	,, રેશમી પૂંઠું	રૂા ૨–૦–૦
(૬) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	રૂા. ૨–૦–૦		
(૭) ,, ભા. ૨ જો	રૂા. ૨–૮–૦	(૧૭) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	રૂા ૧–૮–૦
(૮) આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	રૂા. ૨–૦–૦	(૧૮) શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	રૂા ૦–૨–૦
(૯) શ્રી દાનપ્રદીપ	રૂા. ૩–૦–૦	(૧૯) ,, સોળમો ઉદ્ધાર	રૂા ૦–૪–૦
(૧૦) કુમારપાળ પ્રતિબોધ	રૂા ૩-૧૨-૦	(૨૦) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	રૂા ૦ ૧૦ ૦
(૧૧) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ	રૂા ૨–૦–૦	(૨૧) શ્રી મહાવીર ચરિત્ર	રૂા ૩–૦–૦
(૨૨) શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર	રૂા. ૨–૮–૦		

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પુસ્તક ૩૮ મું
અંક ૧૨ મો

સંવત ૧૯૯૭
અશાડ

પ્રકાશક:—
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

પુસ્તક : ૩૮ મું : આત્મ સં ૪૬ : વીર સં. ૨૪૬૭ : અશાડ :

અંક : ૧૨ મો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : જુલાઇ :

आत्मकल्याणार्थ जीवप्रति उक्ति.

यावत् स्वस्थमिदं कलेवरग्रहं, यावच्च दूरे जरा,
यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता, यावत् क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा, कार्यः प्रयत्नो महान्,
प्रोदिप्ते भवने तु कूपखनने, प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ १ ॥

ભો ! ભવમુસાફર જીવ ! જ્યાં સુધી આ તારું કલેવર(શરીર)રૂપી ઘર સ્વસ્થ છે, જ્યાં સુધી વૃદ્ધત્વ દૂર છે, જ્યાં સુધી ઇન્દ્રિયોની શક્તિ હણાઇ ગઇ નથી–છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ નથી અને જ્યાં સુધી શારીરિક ક્ષય આવી પહોંચ્યો નથી; ત્યાં સુધીમાં હે ડાહ્યા ગૃહનાયક ! તારા આત્મકલ્યાણનું "મોટામાં મોટું" કાર્ય સાધી લે ! ઉપર્યુક્ત સ્થિતિઓ પ્રાપ્ત થયા પછી તો તે કાર્ય (આત્મ-કલ્યાણ) કરવું એ તો "ઘર સળગ્યા પછી કૂવો ખોદવા" સમાન વ્યર્થ છે. કિં બહુના ?

વ્હાલા વિવેકી વાચકબન્ધુઓ ! ઉપરનો શ્લોક આપણ સર્વને કેટલો

બધો બોધ આપી, સાવધાન રહેવા ઉપદેશ કરી રહ્યો છે? આળસ અને પ્રમાદની ઘોર નિદ્રામાંથી જાગૃત કરી અજ્ઞાનરૂપી આંખ ઉઘડાવી રહ્યો છે? માનવ મુસાફરને અંતિમ ઉદ્દેશનો ખ્યાલ આપી રહ્યો છે ? ચેત માનવ ચેત !

આ ભવાર્ણવમાંથી સામે કિનારે ક્યારે જવાશે? આ સંસારસાગરનાં તોફાની તરંગોમાંથી ક્યારે પાર ઉતરીશું? અને આ ભવભટકણ ભાંગી શાન્ત–પ્રશાન્ત સ્થાને ક્યારે પહોંચીશું? એ બધા માનસિક સવાલોનો જવાબ માનવબુદ્ધિની શક્તિ બહાર છે. દુનિઆભરમાં એક જ એવી ધ્રુવ વસ્તુ છે, અને તે મૃત્યુ છે. એ અનિવાર્ય બળ ક્યારે આવી પોતાનો પ્રભાવ–પ્રતાપ આ શરીર પર ચલાવશે, એ કેવળ અનિશ્ચિત જ છે (મોતને મુહૂર્ત્ત નથી !); માટે ઓ શાણા સજ્જનો ! એ બાબતનો સ્થિરચિત્તે વિચાર કરવો, એ સઘળાં માનવકૃત્યોમાં અતિ મહત્ત્વની બાબત છે.

ભગવાનના વચન પ્રમાણે આચાર્યશ્રી સંબોધે છે કે, આ યુગમાં માનવ-શરીરનું આયુષ્ય સો વર્ષનું નિર્માણિત થયું છે, પણ એ સો વર્ષની વિગત તો વિચારો ! સોમાંથી અર્ધ તો નિદ્રામાં જાય છે, બાકીના પચાસમાંથી બે ભાગો **બાલત્વ અને વૃદ્ધત્વ**માં વહેંચાઇ જાય છે. જે મધ્યસ્થ ભાગ રહ્યો તેમાં સાંસારિક અનેક ઉપાધિઓ(વ્યાધી–વિયોગ–સેવા વગેરે)માં રોકાઈ જાય છે, તો હે જગપાંથિક ! તું વિચારી લે કે પાણીના પરપોટા જેવું, વિજળીના ચમકારા જેવું આ ક્ષણિક અને ચંચળ (સદા ય ચાલ્યું જ જતું) આ જીવન સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકે જ ક્યાંથી? છતાં પારમાર્થિક વિદ્વાનોએ માનવમુસાફરી નિર્વિઘ્ને થવા શાસ્ત્રો–સદ્‌બોધોરૂપી દીવાદાંડીઓ ઊભી કરેલી છે, તે તરફ લક્ષબિન્દુ રાખનારનું વહાણ સહીસલામત સામે કિનારે જરૂર જઈ શકે છે. ધર્માચાર્યો, ઉપદેશકો, સંતો, સાધુઓ વગેરે હંમેશાં જ લાલબત્તી બતાવ્યા જ કરે છે, માત્ર એ જોવા માટે શાસ્ત્રના–સત્પુરુષના બોધથી સંસ્કાર પામેલી આંખ જોઇએ.

માનવજીવન આવું ક્ષણિક છતાં, તેવડે અમોલિક વસ્તુ સાધી શકાય એવું એ કલ્પવૃક્ષ છે. સિદ્ધ અને પવિત્ર સંકલ્પવાળાઓ એ કલ્પવૃક્ષવડે મહા-મૂલી વસ્તુ (आत्मश्रेयस्) પ્રાપ્ત કરી શકે છે–શકયા છે જ.

આવો અમૂલો લ્હાવ જે ગાફિલ જીવ ખુએ છે તેને તો પછી पुनरपि जननम्, पुनरपि मरणं એ પ્રમાણેની જ દશા પ્રાપ્ત થાય છે, માટે વિદ્વાનો કહે છે કે-

क्षणुचित्तं क्षणुवित्तं, क्षणुर्मानवजीवनम्।
धर्मकीर्तिद्वयं स्थिरं, अस्थिरमन्यकेवलम् ॥

આ બે વસ્તુ જેઓ ખરીદી શકયા નથી તેઓ અંતસમયે પૂર્ણ પસ્તાયા છે. (હજારો ! લાખો !! અને કરોડો !!!)

માટે હજી બાજી હાથમાં છે ત્યાં સુધીમાં **સત્કર્મ** અને **સદ્ધર્મ**વડે હ્રદયભંડાર સત્વરં ભરી લ્યો. જરૂર જાણો કે "પાની કા પતાસા જેસા તન કા તમાસા હે".

દો હ રા.

'આત્માનંદ પ્રકાશ'ના, વ્હાલા વાચક ભ્રાત,
નિજાત્મના કલ્યાણની, વર્ણવી છે આ વાત. ૧

વિશ્વવિખ્યાત વિજેતા "સિકંદર"ના છેલ્લા શબ્દો લખી આ વિવેચન સમાપ્ત કરીશ.

"લાખોં કી ફોજાં હે ખડી, તો ભી સિકંદર મર ગયે,"
"ક્રોડો કી દોલત હે ખડી, તો ભી સિકંદર મર ગયે;"
"લુકમાનજી હાજર હુવે, તો ભી સિકંદર ચલ ગયે,"
"મેં ખાલી હાથે જાત હૌં, એસેં સિકંદર કહ ગયે."

વ્હાલાઓ ! આપણે ખાલી હાથે જવું ન પડે, એટલા માટે "પાણી પહેલી પાળ બાંધજો" હાથ આવેલો હીરો (માનવજન્મરૂપી) ગુમાવશો નહીં. આત્મજ્યોત જગાવશો.

ભાવનગર-વડવા
તા. ૨૧ : ૬ : ૪૧ શનિ

લી૦ આપ સૌનો શુભચિંતક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
ધર્મોપદેશકઃ ઉજમબાઈ કન્યાશાળા-ભાવનગર.

लेखक-मुनिश्री ज्ञानविजयजी महाराज.

જૈન આગમવાચનાનો ઇતિહાસ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૯૮ થી શરૂ.)

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી પછી શ્રી સ્થૂલભદ્રજી અન્તિમ શ્રુતકેવલી થયા. તેઓ એકાદશાંગી પૂર્ણરૂપે, દશ પૂર્વ અનુજ્ઞા સહિત અને ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ આચારપૂર્વ અનુજ્ઞા રહિતના જ્ઞાતા હતા. વી. નિ. સં. ૨૧૫માં તેઓ સ્વર્ગે પધાર્યા.

તેમની પછી અનુક્રમે-

આર્ય મહાગિરિજી, આર્ય સુહસ્તિસૂરિજી,[1] શ્રી બહુલજી, શ્રી સ્વાતિસૂરિજી, શ્રી શ્યામાચાર્યજી, શ્રી શાંડિલ્યસૂરિજી, શ્રી સમુદ્રસૂરિજી અને વજ્રસ્વામીજી[2] પર્યંત અગિયાર અંગ અને દશ પૂર્વનું જ્ઞાન અખંડિત પ્રવાહરૂપે ચાલુ રહ્યું.

આમાંના શ્રી શ્યામાચાર્યજીએ શ્રી પન્નવણા સૂત્રની રચના કરી છે, જે આજ પણ જૈન જ્ઞાનકોશ (એન્સાઇક્લોપીડીયા ઑફ ધી જૈનીઝમ્)સમું વિદ્યમાન છે.

ભગવાન મહાવીરસ્વામી અને શ્રી આર્ય વજ્રસ્વામીના વચગાળામાં બીજાં પણ ભિન્ન ભિન્ન અનેક આગમોની રચના થઈ ચૂકી હતી.

શ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં આગમનું સ્વરૂપ બતાવતાં જણાવ્યું છે કે "શ્રી ગણધરમહારાજ, ખુદ શ્રી તીર્થંકરદેવ કે શિષ્ય, પ્રત્યેકબુદ્ધ, ચૌદ પૂર્વધારી અને ઓછામાં ઓછા દશ પૂર્વના જ્ઞાતા આચાર્ય મહારાજની રચના આગમ કહેવાય છે. શ્વેતાંબરોની આ માન્યતાને આજ પ્રમાણે દિગંબર ગ્રંથો પણ માને છે. જુઓ મૂલાચાર પરિચ્છેદ ૫, પંચાચારાધિકાર ગાથા ૮૦.

આ નિયમાનુસાર દશ પૂર્વધર અને તેમની પહેલાંના આચાર્ય ચૌદ પૂર્વધારીજી મહારાજના આગમોની રચના થઈ ચૂકી હતી.

શ્રી વજ્રસ્વામીજીના સમય પછી દશમા પૂર્વના ઉત્તરાર્દ્ધનો વિનાશ થયો.

ત્યારપછી શ્રી આર્યરક્ષિતજી,[1] શ્રી નન્દી-

---

1. શ્રી આર્ય સુહસ્તિસૂરિજીએ સમ્રાટ્ અશોકના પૌત્ર સમ્રાટ્ સંપ્રતિને પ્રતિબોધ આપી જૈન બનાવ્યો હતો. આ મહારાજાએ ભારત અને ભારત બહાર જૈન ધર્મનો-જિનવાણીનો ખૂબ પ્રચાર કરાવ્યો હતો. મોટી સાધુસભા એકત્ર કરાવી આગમવાચના પણ કરાવી હતી. આ બધી વાચનાઓ ગુરુપરંપરાથી કંઠસ્થ જ ચાલી આવતી હતી.

અવન્તિસુકુમારની દીક્ષા પણ આ જ સૂરિજીના હાથથી જ થઈ હતી.

2. વજ્રસ્વામીજી સમર્થ વાચનાચાર્ય હતા. સાધુઓને આગમનું જ્ઞાન-વાચના બહુ જ સુંદર રીતે આપતા હતા. વીર નિ. સં. ૫૮૪માં એમનો સ્વર્ગવાસ થયો. તેમણે શત્રુંજય તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

1. આર્યરક્ષિતસૂરિજી-જન્મસ્થાન દશપુર (મંદસોર), પિતાનું નામ સોમદેવ, માતાનું નામ રૂદ્રસોમા. ૨૨ વર્ષની ઉમ્મરે તોસલીપુત્રાચાર્ય પાસે પૂર્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવા આર્યરક્ષિતે દીક્ષા લીધી. તેમણે શ્રી વજ્રસ્વામી પાસે સાડાનવ પૂર્વનો અભ્યાસ કર્યો હતો. વીર નિ. સં. ૫૯૭માં

લક્ષ્મણજી, શ્રી નાગહસ્તિજી, શ્રી રેવતીનક્ષત્રજી, શ્રી સિંહસૂરિજી આદિ સાડાનવ પૂર્વના અને તેથી પણ ઓછા ઓછા પૂર્વના જ્ઞાતા હતા.

શ્રી સ્કંદિલાચાર્યજી, શ્રી હીમવંત ક્ષમાશ્રમણ અને શ્રી નાગાર્જુનસૂરિ આ બધા પૂર્વધર હતા. ગુરુપરંપરાથી આગમવાચના અખંડ રીતે ચાલુ જ હતી.

આમાં શ્રી સ્કંદિલાચાર્યજીએ ઉત્તર પ્રાંતના સમસ્ત શ્રમણ સંઘને મથુરામાં એકત્ર કરી આગમવાચના કરી અને પુસ્તક ઉપર પણ તે ઉતરાવ્યાં હતાં અને આ જ સમયે વલ્લભીમાં શ્રી નાગાર્જુનાચાર્યે સૌરાષ્ટ્રના શ્રમણ સંઘને એકત્ર કરી વાચના આપી આગમો લખાવ્યાં હતાં. આ સમય વી. નિ. સં. ૮૨૭ થી ૮૪૦ નો છે.

આર્ય સ્કંદિલાચાર્ય—તેમનું જન્મસ્થાન મથુરા, પિતાનું નામ **મેઘરથ**, માતાનું નામ **રૂપસેના** અને પોતાનું નામ **સોમરથ** હતું. તેઓ જાતિથી બ્રાહ્મણ હતા છતાં પરમાર્હંતોપાસક હતા. તેમણે **આચાર્ય સિંહસ્થવિર** પાસે દીક્ષા લીધી. પછી ગુરુ પાસે રહી જ્ઞાન મેળવ્યું. તેમના સમયમાં બાર વર્ષનો ભયંકર દુકાલ પડ્યો હતો. ઘણા જૈન શ્રમણો—નિર્ગ્રન્થોએ વૈભાર તથા કુમારગિરિ આદિ તીર્થોમાં અણુસણ કરી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું. દુકાલ પછી શ્રી સ્કંદિલાચાર્યજીએ મથુરામાં શ્રમણ સંઘ એકત્ર કરી આગમવાચના કરી હતી.

હિમવંત સ્થવિરાવલીકાર જણાવે છે કે "સ્કંદિલાચાર્યજીના આગ્રહથી આચાર્યશ્રી ગંધહસ્તિસૂરિજીએ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજીની નિર્યુક્તિના આધારે અગિયાર અંગો ઉપર ટીકા રચી."

શ્રી સ્કંદિલાચાર્યજી અને નાગાર્જુનસૂરિજીની આગમવાચના માટે આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય આ પ્રમાણે લખે છે.

"जिनवचनं च दुष्षमाकालवशादुच्छिन्नप्रायमिति मत्वा भगवद्भिर्नागार्जुनस्कंदिलाचार्यप्रभृतिभिः पुस्तकेषु न्यस्तम् ।"

(યોગશાસ્ત્ર, પ્રકાશ ૩, શ્લો૦ ૧૨૦)

બાદમાં શ્રી ગોવિન્દ વાચક, શ્રી સંયમવિષ્ણુ, શ્રી ભૂતદિન્ન, શ્રી લોહિત્યસૂરિ, શ્રી દુષ્યગણિ અને શ્રી દેવવાચક ગણિ આદિ અગિયાર અંગના જ્ઞાતા અને એક પૂર્વથી વધુ પૂર્વજ્ઞાનના જ્ઞાતા હતા. આ બધા આચાર્ય મહારાજાઓ આગમવાચના ચાલુ રાખી હતી.

ત્યારપછી શ્રી દેવર્દ્ધિગણિ[1] ક્ષમાશ્રમણ, શ્રી કાલિકાચાર્યજી, શ્રી ગંધર્વવાદિવેતાલ

તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો. શ્રી વજ્રસ્વામી સુધી ધર્મકથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, દ્રવ્યાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગ ચારે અનુયોગો સાથે જ ચાલતા. અધ્યાપક વિંધ્યની પ્રાર્થનાથી આર્ય રક્ષિતસૂરિએ ચાર અનુયોગ જુદા કર્યા, જે ક્રમ અદ્યાવધિ ચાલુ જ છે. દિગંબરો પણ આ ચારે અનુયોગોને માને છે.

૧ દિગંબર પંડિતો શ્રી દેવર્દ્ધિગણીજી મહારાજના સમયના "आगमपुस्तके लिखितो" નો અર્થ આગમ પુસ્તક ઉપર લખાવ્યાંને બદલે બનાવ્યા કરે છે, પરંતુ સૌથી દાદમો વર્ષ પહેલાંના ઉપર્યુક્ત પ્રસંગમાં "पुस्तकेषु न्यस्तम्" પાઠ સાફ જાહેર કરે છે કે આગમ નવાં બનાવ્યાં જ નથી, કિન્તુ પુસ્તક ઉપર લખાવ્યાં છે. હવે દિ૦ પંડિતોને જરૂર ખાત્રી થશે કે શ્વેતાંબર આગમશાસ્ત્રો કેટલા પ્રાચીન છે. તેઓ પોતાની ન્યાયબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી સત્ય સ્વીકારે.

શાંતિસૂરિજી વગેરે આચાર્યદેવોએ એકત્ર થઇ આગમવાચના કરી. વલ્લભી અને માથુરી-વાચનાના પાઠોની સંકલના કરી, વીર નિ. સં. ૯૮૦ થી ૯૯૩માં આગમો પુસ્તક ઉપર લખાવ્યાં. શ્રી નંદીસૂત્રમાં આગમોની યાદી નીચે પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થાય છે.

શ્રી આચારાંગ સૂત્ર.
શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર.
શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્ર.
શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર.
શ્રી વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિ.
(શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર).
શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્ર.
શ્રી ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર.
શ્રી અંતકૃત દશાંગ સૂત્ર.
શ્રી અનુત્તરોપપાતિક સૂત્ર.
શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર.
શ્રી વિપાક સૂત્ર.

અગિયાર અંગ શ્રી સુધર્માસ્વામીપ્રણીત છે. જેટલો ભાગ ઉપલબ્ધ હતો તેટલો લખાયો. બારમા અંગ દૃષ્ટિવાદનો વિચ્છેદ થઇ ગયો.

(છ આવશ્યક)

સામાયિક, ચતુર્વિંશતિ સ્તવ, વંદનક, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન.

(ઉત્કાલિક)

દશવૈકાલિક, કલ્પિતાકલ્પિત, લઘુ કલ્પસૂત્ર, મહાકલ્પસૂત્ર, ઔપપાતિક, રાજપ્રશ્રેણી, જીવાભિગમ, પ્રજ્ઞાપના, મહાપ્રજ્ઞાપના, પ્રમાદાપ્રમાદ, નંદીસૂત્ર, અનુયોગદ્વાર, દેવેન્દ્રસ્તવ, તંદુલવૈચારીક, ચંદ્રવેધ્યક, સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ, પૌરશીમંડલ, મંડલપ્રવેશ, વિદ્યાચારણવિનિશ્ચય, ગણિવિદ્યા, ધ્યાનવિભક્તિ, મરણવિભક્તિ, આત્મવિશુદ્ધિ, વીતરાગસૂત્ર, સંલેખણાસૂત્ર, વિહારકલ્પ, ચરણવિધિ, આતુરપ્રત્યાખ્યાન, મહાપ્રત્યાખ્યાન.

(કાલિક) ઉત્તરાધ્યયનજી, દશાશ્રુત, કલ્પ, વ્યવહારનિશિથ, મહાનિશિથ, ઋષિભાષિત, જંબુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ, દ્વીપસાગરપ્રજ્ઞપ્તિ, ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ, લઘુવિમાનપ્રજ્ઞપ્તિ, મહાવિમાનપ્રવિભક્તિ, અંગચૂલિકા, વર્ગચૂલિકા, વિવાહચૂલિકા, અરુણોપપાત, વરુણોપપાત, ગરુડોપપાત, ધરણોપપાત, વૈશ્રમણોપપાત, વેલંધરોપપાત, દેવેન્દ્રોપપાત, ઉત્થાન સૂત્ર, સમુત્થાન સૂત્ર, નાગપર્યાવર્ણિકા, નિરયાવલિકા, કલ્પિતા, કલ્પાવતંસિકા, પુષ્પિતા, પુષ્પચૂલિકા, વૃષ્ણિદશા.

(પ્રકીર્ણક) ભગવાન મહાવીરદેવના દરેક શિષ્યોએ એક એક પયન્ના બનાવ્યો છે, જેની સંખ્યા ૧૪૦૦૦ હતી. આગમ લખની વખતે આમાંના ઘણાખરા હતા. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં આથી વધુ આગમોનાં નામો મળે છે.

અન્તિમ પૂર્વવિદ્ યુગપ્રધાન શ્રી સત્યમિત્રસૂરિજી થયા, જેઓ વી.નિ.સં. ૧૦૦૦માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા. આગમવાચનાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ આપ્યો છે. વાચકો પોતાની ન્યાયબુદ્ધિથી સત્ય સ્વીકારી જૈન આગમો—અત્યારે વિદ્યમાન આગમો જિનવાણીરૂપે મોજુદ છે. જિનવાણી વાંચકોના કલ્યાણ અર્થે થાઓ એ શુભેચ્છાપૂર્વક વિરમું છું.

એકાવન

સુવર્ણ વાકયોની રચના.

(૧) સુવર્ણ વાકયો તમારા જીવનમા ઉતારો અને મનન કરો ને વિચારણા કરો. સફળતા મેળવવા સુવર્ણ વાકયોનો હરહમેશ પાઠ ભજો.

(૨) કોઈપણ જીવાત્માને આગળ વધવા માટે ભક્તિ-સેવા તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ માર્ગ છે

(૩) દેવગુરુની ભક્તિ, ગુણાનુરાગ, દ્રવ્યનો સદ્માર્ગે વ્યય, અને વિવિધ પ્રકારના તપ, જપ, નિયમ, વ્રતાદિ નિષ્કામબુદ્ધિથી કરવા.

(૪) મનનો મેલ જ્યા સુધી હૃદયમા હોય છે ત્યાં સુધી કોઈપણ ધાર્મિક ક્રિયામા મન સ્થિર થતુ નથી અને ધાર્મિક ક્રિયા થતી નથી.

(૫) જ્યાં નિરતર કલહનો વાસ છે એવા ભવ્ય ભુવનમાં રહી મિષ્ટાન્ન જમવા કરતા શાન્તિવાળી ઝુપડીમાં રહી સૂકો રોટલો ખાવો સારો છે.

(૬) અન્નપાણીનો ત્યાગ કરી ભૂખ્યા રહેવુ તેટલો સાકડો ઉપવાસનો અર્થ નથી. આત્માની સમીપે નિવાસ કરવારૂપ આન્તર-જીવન સિવાય આ એકલા ઉપવાસને લાઘણ કહેવામા આવે છે.

(૭) જ્ઞાન તથા ક્રિયાની મદદથી આત્મા કર્મમળને દૂર કરીને સ્વસ્વરૂપને વિષે સ્થિર થાય છે.

(૮) સાંજ સવાર બે વખત પોતાના વર્તનની સમાલોચના કરી જવી કે નિયમિત કરેલા જીવનથી વિરુદ્ધ વર્તન થયું છે કે નહિ?

(૯) કોઇને ઉપદેશ કે શિખામણ આપતા પહેલા તે ગુણો તારામાં છે કે કેમ? તેની વિચારણા કરજે.

(૧૦) તારા ભાગ્યાધીનપણે તને જે કાઇ કુદરતી રીતે પ્રાપ્ત થયુ હોય તેમાં જ આનદ માનજે.

(૧૧) મહાન્ બુદ્ધિનો સાગર તમારામાં જ ભરેલો છે. સર્વ સુખ તમારા અંતઃકરણમા જ રહેલું છે. અતઃકરણમા જ તેને શોધો અને અનુભવો.

(૧૨) સમભાવથી સર્વ જીવો પર મૈત્રી ધારણ કરજે, શત્રુથી ભિન્નતા રાખીશ નહિં.

(૧૩) સમ્યક્ત્વનું સેવન કરજે. મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરજે.

(૧૪) કર્માધીન સતોષપૂર્વક જીવન ગુજારો.

(૧૫) ક્ષણે ક્ષણે સંસારનું વિસ્મરણ અને આત્મ ઉપયોગની જાગૃતિ રાખો.

(૧૬) સાધુપુરુષોની શ્લાઘા કરનાર, પોતાની શ્લાઘા નહિ ઇચ્છનાર, નિદા વિરોધ ન કરનાર, ઉપકારનો બદલો ન ભૂલનાર ઈત્યાદિ ગુણવાનોને શિષ્ટ પુરુષો કહેવાય છે.

(૧૭) ચિન્તામણિ રત્ન કાગડાને ઉડાડવા માટે ફેંકવુ એ જેમ મૂર્ખતા છે તેમ આવા

ઉત્તમ માનવદેહનો વિષયાદિ વાસના તૃપ્ત કરવામાં દુરુપયોગ કરવો તે ભારે મૂર્ખતા છે.

(૧૮) ઓ માનવીઓ ! તમારી વાણીથી આંબા વાવો. સદા ફળ નહીં મળે તો છાંયા તો મળશે જ, પણ થોર કે બાવળ ન વાવો. છાંયા ન મળતાં ઊલટાં તેનાં કાંટા તમને અને બીજાને વાગશે.

(૧૯) દુનિયા દુઃખરૂપ નથી પણ ભૂલાયેલું ભાન દુઃખરૂપ છે.

(૨૦) નમ્રતા, અંતઃકરણની શુદ્ધતા, બુદ્ધિબળ અને હિમ્મત આ ચારથી કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

(૨૧) તારા જીવનમાં અનેક પ્રકારની અડચણો, આફતો અને સંકટોવાળા પ્રસંગો આવશે તેનાથી કાયર કે દુઃખી ન થતાં તેની સામે થઇ તે દરેક પ્રસંગને શાંતિથી સહન કરજે કે જેથી મુક્તિમાર્ગ સરળ થાય.

(૨૨) ગુલાબનો ખપ હોય તો કાંટાથી ડરીશ નહિ.

(૨૩) તારી અન્ય પરત્વેની જેવી શુભ યા અશુભ ભાવના તું ભાવીશ તેટલે જ દરજ્જે તે ભાવનાનો ભોક્તા તું થઇશ.

(૨૪) જ્યાં સુધી આત્મપ્રકાશ પ્રગટ ન થાય ત્યાં સુધી બાહ્યાલંબન ક્રિયાઓનું સેવન ચાલુ રાખજે.

(૨૫) મમત્વ જગતનું બીજ છે.

(૨૬) જો થોડા પણ સ્વાર્થની કે અભિમાનની વૃત્તિવડે મલિનતાવાળો જેમનો ઉદ્દેશ હોય છે તેઓનો કાયમનો વિજય કદી પણ થતો નથી.

(૨૭) વ્રત, શ્રુત, વિદ્યા, વિનય, ચારિત્ર અને જ્ઞાનાદિ ઉત્તમ ગુણોનું બીજ સત્યવ્રત છે.

(૨૮) વિચારબળ મુડદાલ જેવા જીવોમાં પણ નવું જીવન રેડીને સજીવન બનાવે છે.

(૨૯) દેહથી લઇ અન્ય સર્વ જડ વસ્તુ તેમાંથી એક મમત્વને ખેંચી લેવો તે જ ખરો ત્યાગ છે.

(૩૦) હે ચેતન ! ભાગ્યાધિક મનોરથ શામાટે કરે છે અને પૂર્વકૃત કર્મોદયથી શામાટે ડરે છે? હિમ્મત રાખ. નહીં કરેલ કર્મ કદી પણ ભોગવવા નહીં જ પડે.

(૩૧) ચંદ્ર, ચંદન, મણિ અને માલતીનો સમુદાય તેવી શાન્તિ નથી આપતો કે જેવી કાનને પ્રિય મધુર વાણી શાન્તિ આપે છે.

(૩૨) શાસનસેવા અને સ્વામીવત્સલ તો એજ છે કે પ્રભુના પૂજકનો વધારો કરી તે મહાપ્રભુએ કથન કરેલ સત્યનો દુનિયામાં ફેલાવો કરવો ઘટે.

(૩૩) કદાગ્રહી મનુષ્યોની આગળ ઉત્તમ ગુણોનું દ્વાર સદા માટે બંધ જ રહે છે.

(૩૪) માત્ર પ્રણવનો ઉચ્ચાર કરો, ૐકારનો જાપ જપો તેમ જપતાં ખરા અંતઃકરણથી તેનું ધ્યાન ધરો, તેનો સાક્ષાત્કાર કરો, ૐનો અર્થ હું તે છું, હું ને તે એક જ છીએ, તે જ હું છું આવો થાય છે. પ્રણવ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતી વખતે સર્વ નિર્બળતાને માનસિક બળથી કચરી નાખતો હોય તેમ દૃઢપણે માનો અને જયઘોષ સાથે તે નિર્બળતાને દૂર કરો.

(૩૫) યોગી બનવા ઇચ્છનારે પોતનો

યોગના વાતાવરણમાં મૂકાવું, યોગની વાતો કરવી, યોગના ગ્રંથો વાંચવા, યોગનો અભ્યાસ કરવો અને યોગના વિચારોથી ઓતપ્રોત થઈ જવું. તે સિવાય બીજા વિષયને અડકવું નહિં.

(૩૬) સત્ય, પ્રિય અને હિતકારી વચનો બોલજે. અસત્ય, અપ્રિય અને હાસ્યકારી અપમાનભરેલાં કટુ વચનો બોલીશ નહિ.

(૩૭) જ્યાં જેટલા પ્રમાણમાં પવિત્રતા રહેલી છે ત્યાં તેટલા પ્રમાણમાં પ્રભુતા પણ રહેલી છે, માટે હે મનુષ્યો! પવિત્ર બનો પવિત્ર બનો; પ્રકૃતિનો નિયમ તમને ડંકો વગાડીને કહે છે કે પવિત્ર બનો; છતાં પવિત્ર ન બનો તો દુઃખો સહવાને તૈયાર રહો.

(૩૮) વિશ્વાસ એ સર્વ સંપત્તિઓનું મૂળ છે

(૩૯) ધર્મથી પતિત થયેલા ગુરુઓનો ત્યાગ કરવો પણ આચારથી પતિત માતપિતાનો કદાપિ ત્યાગ ન કરવો.

(૪૦) પુંફાડા મારતા ફણિધર પાસે રહેવું કે ભયંકર શત્રુ પાસે જવું સારું છે પણ અધર્મી, દુરાચારી, મૂર્ખ, પાપી મિત્રોની સાથે એક ક્ષણ પણ રહેવું તે કલ્યાણકારી નથી.

(૪૧) અધિકાર પ્રમાણે બોલો માગો. તેને જ આપો.

(૪૨) સમભાવ જ્ઞાનનું બીજ છે.

(૪૩) રાગદ્વેષ અધર્મનું બીજ છે.

(૪૪) દેહાભિમાન સંસારનું બીજ છે.

(૪૫) અજ્ઞાનનું મૂળ સંકલ્પ છે.

(૪૬) જાગૃતિ હોય તો ભૂલો સુધારવા માટે થાય છે.

(૪૭) વિચાર પ્રમાણે વર્તન થાય છે.

(૪૮) અનુભવજ્ઞાન વિના ભ્રાન્તિ ભાંગતી નથી.

જીવન-નૈયા

(રાગ—માટ)

ચઢ્યો સાગર મસ્તીમાંય,
 મારી નૈયા ઝોલાં ખાય. ટેક.

હાથ સુકાને ના ટકે ને,
 પવને શઢ ચીરાય;
ચોપાસે નવ દિશે કિનારો,
 જળના ઓઘ જણાય. મારી૦૧

મદરૂપી વડવાનલ ભાળું,
 ભીતિ પામું અપાર;
કામરૂપી ઊર્મિજળ નાચે,
 ક્રોધનો વાયુ ફુકાય. મારી૦૨

લોભરૂપે ઉર આશા રહી છે,
 વાસના મોહ જણાય;
સાગરતાંડવ મત્સરરૂપે,
 ઘેરે ચારે દિશાય. મારી૦૩

દુઃખરૂપી સો જલચર ખેલી,
 ત્રાસ પમાડે અપાર;
અંધકારે અટવાતી નૌકા,
 દીપદાંડી ન જણાય. મારી૦૪

અથડાતી મમ નાવડી જલે,
 કોણ ઉતારે પાર?
હેમેન્દ્ર અજિત નાથ વિના,
 કો' ઉતારે ના ભવભાર. મારી૦૫

મુનિ હેમેન્દ્રસાગર

(૪૯) રાત્રિએ પોતાનું વ્રત તપાસી જવું.

(૫૦) નમ્રતા વગર આગળ વધી શકાતું નથી.

(૫૧) જેમ જેમ સદ્ગુણી થવું તે કેવું ઈચ્છવાલાયક છે તેનો તમે વિચાર કરશો તેમ તેમ સદ્ગુણસંપન્ન થવાને વધારે યોગ્યતા તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો.

લે. ચોકસી

જિનવરમાં સઘળા દર્શન છે.

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૦૮ થી શરૂ.]

માનવદેહમાં હાથ, પગ પછી પાંચમા અંગ તરિકે કૂખ યાને પેટનો નંબર આવે છે. નમિજિનના સ્તવનમાં ષટ્દર્શનનો સમન્વય કરતાં યોગીરાજ આનંદઘન ચાર્વાક યાને નાસ્તિક મતને પેટને સ્થાનકે મૂકે છે. 'લોકાયતિક કૂખ જિનવરની' એ એમના શબ્દો છે. જો કે સર્વાંશે એ વાત ગળે ઊતરે તેવી નથી જ; કેમકે નાસ્તિકના મંતવ્યમાં કેવલ આ ભવ મીઠા જેવું છે. ખાવું, પીવું ને મહાલવું એ શબ્દત્રિપુટીમાં એનો સર્વ સાર આવી જાય છે. જીવ, પુણ્ય, પાપ જેવા તત્ત્વોની નથી તો એને ત્યાં કંઈ વિચારણા કે પુનર્જન્મ યાને પરલોક સંબંધી નથી તો કંઈ વિચાર. આવા દર્શનને દર્શન કહેવું એ જ જ્યાં વિચારણીય પ્રશ્ન છે ત્યાં પરમેશ્વરના પેટ તરિકે એનું સ્થાપન જરૂર આશ્ચર્ય પેદા કરે; પણ અંશતઃ એ ઉપમા સાચી છે. નાસ્તિક મત જેમ શૂન્યતાથી ભરેલો છે તેમ પેટનો વિભાગ પણ શૂન્ય છે. વળી અન્ય દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો સિદ્ધ અવસ્થામાં 'नत्थि देहो, न आऊ कम्मं न पाणजोणिओ' જેવું આત્મસ્વરૂપ વર્તે છે તે વ્યવહારિક નજરે શૂન્યતા જ લેખાય. ચાર્વાકને શૂન્યતા જ જ્યારે પ્રિય છે ત્યારે તેને બંધબેસ્તી વાત પર મીંટ માંડી સમન્વય સાધવો જ રહ્યો. વળી તત્ત્વના અવગાહનમાં ડૂબકી મારીએ તો જણાય છે કે સર્વ દર્શન વાણીથી વર્ણવ્યા અને વાણીનું ઉપજસ્થાન. પેટ છે અને એ પાંચ અંગના ખજાનારૂપ છે. જો નાસ્તિક મત જેવો વાદી સામે ખડો ન હોત તો આત્મવાદ સિદ્ધ કરનારા પુન્ય, પાપ જેવા અણમૂલા તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન કરનારા સિદ્ધાન્તનો જન્મ જ ક્યાંથી થાત ? પિત્તળ હોવાથી જ સોનાની સાચી કિંમત આંકવી સ્હેલી પડે છે. સામાન્ય જનસમૂહ બે વસ્તુ નજર સામે જુવે છે ત્યારે જ ખરાખોટાની તુલના કરી શકે છે. અહીં પણ એ નિયમ કારગત થાય છે. નાસ્તિકનું અસ્તિત્વ આસ્તિકતા પ્રગટાવે છે પણ એ બધું અમૃતપાન પરમાર્થના જાણ એવા નિર્મમત્વી ગુરુના સધિયારાથી કરવાનું છે. છઠ્ઠું યાને મુખ્ય અંગ એ મસ્તિષ્ક ગણાય છે. અહીં અધ્યાત્મ વિચારધારામાં નમિ પરમેશ્વરના જૈન દર્શનને એ સ્થાન યુક્તિપુરસ્સર પ્રાપ્ત થયેલ છે. છએ દર્શનમાં તત્ત્વોની સરખામણી કરીશું તો સહજ જણાશે કે કેવલ એ દર્શનના મૌલિક સિદ્ધાન્તો એવા છે કે જે અકાટ્ય હોઇ પરસ્પર સમન્વય કરવામાં કામ આવે છે. અંતરદૃષ્ટિથી જોતાં જૈન દર્શનના અભાવે સ્વરૂપપ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી અને બાહ્ય નજરે એ વાત સ્પષ્ટ ને દીવા જેવી છે કે તે સર્વ નયાશ્રિત હોવાથી યુક્તિસિદ્ધ છે અને તેથી તે સર્વના મુગટસ્થાને બેસવાને યોગ્ય છે; પણ એ દર્શનને યથાર્થ પિછાનવા સારુ યોગીરાજ જે બે લીટી પર ભાર મૂકે છે તે પર ખાસ લક્ષ્ય આપવું જોઇએ.

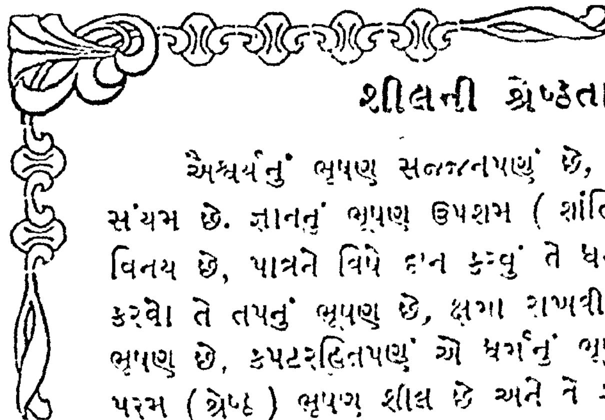
મુદ્રા બીજ ધારણા અક્ષર,
ન્યાસ અરથ વિનિયોગે રે;
જે ધ્યાવે તે નવિ વંચીજે,
ક્રિયા અવંચક ભોગે રે.

આમ ધ્યાનના અંગની વાત કહ્યા પછી એ દ્વારા પ્રગતિ સાધવા સારુ, માયાવીના વચનોથી ઠગાવાપણું ન રહે એ ખાતર, આત્મા શુદ્ધ, સરલ, સ્વાભાવિક કરણીનો ભોગ બને એ હેતુ માટે, સુગુરુનો મેળાપ કેટલો જરૂરી છે તે બતાવતાં પોતાના સમયની સ્થિતિ પર નજર ફેરવી જે વિષાદ પોતાને થાય છે એ જણાવે છે.

શ્રુત અનુસાર વિચારી બોલું,
સુગુરુ તથા વિધિ ન મિલે રે;
કિરિયા કરી નવિ સાધી શકીએ,
એ વિખવાદ ચિત્ત સઘળે રે.

જો કે આથી મુમુક્ષુ આત્માએ નિરાશ થવાની જરૂર નથી. આનંદઘનજી જેવા પ્રબળ યોગીને પણ સૂત્રમર્યાદા લક્ષણો રાખી, સાધુજીવન સંબંધી કરણીમાં તત્પર રહી આત્મસાધન કરવાનું હતું અને તેઓશ્રીના પદો ઉપરથી સહજ માલૂમ પડે છે કે એમાં એ ફતેહમંદ પણ થયા; છતાં એમના જેવા પ્રબળ યોગી અને પ્રખર અભ્યાસીને પણ અનંત અર્થોથી ગંભીર એવા આગમને પૂર્ણ રીતે સમજવા સારુ ગુરુગમની આવશ્યકતા લાગી. પોતાની કડક સાધના પણ અધૂરી ભાસી, યોગ્ય ગુરુના સાનિધ્યની ખોટ જણાઈ એ જ વિષાદનું કારણ સમજવું. તેથી અંતમાં નમિજિનવર સામે પ્રાર્થના કરતાં આ અધ્યાત્મમાર્ગના પ્રખર અભ્યાસી જે વચનો હૃદયના ઊંડાણમાંથી બહાર આણે છે તે યાદ રાખવા જેવા છે, સંઘરવા જેવા છે, વારંવાર મનન કરવા લાયક છે, વર્તમાન સમયમાં શું માગવા જેવું છે ને શું કરવા જેવું છે, તેની યાદ આપનારા છે.

તે માટે ઊભા કરજોડી,
જિનવર આગળ કહીએ રે;
સમય ચરણસેવા શુદ્ધ દેજો,
જેમ આનંદઘન લહીએ રે.

શીલની શ્રેષ્ઠતા—

ઐશ્વર્યનું ભૂષણ સજ્જનપણું છે, શૂરતાનું ભૂષણ વાણીનો સંયમ છે. જ્ઞાનનું ભૂષણ ઉપશમ (શાંતિ) છે. શાસ્ત્રનું ભૂષણ વિનય છે, પાત્રને વિષે દાન કરવું તે ધનનું ભૂષણ છે, ક્રોધ ન કરવો તે તપનું ભૂષણ છે, ક્ષમા રાખવી તે સમર્થ મનુષ્યોનું ભૂષણ છે, કપટરહિતપણું એ ધર્મનું ભૂષણ છે, સર્વ મનુષ્યોનું પરમ (શ્રેષ્ઠ) ભૂષણ શીલ છે અને તે શીલ સર્વ ગુણોને ઉત્પન્ન કરવામાં કારણભૂત છે.

—સુભાષિત પદ્યરત્નાકર (ભા. ૧ લો.)

ચાર મતિનું દૃષ્ટાંત.

ધર્મ સાધુ અને શ્રાવક આશ્રયી બે પ્રકારે છે. તે બંને ધર્મથી અલ્પકાળે અને લાંબા કાળે મોક્ષ મળે છે. તેમાં સદાને માટે સર્વથકી સાવદ્ય યોગની જે વિરતિ તે નિર્દોષ ચારિત્રરૂપ સાધુધર્મ છે. જે દેશથકી સાવદ્ય યોગની વિરતિ હોય તે શ્રમણોપાસક ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે એ દ્વિવિધ ધર્મ શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી આચરવો. તે શ્રદ્ધા સુગુરુથી કે શ્રવણ કરવામાં આવેલ તત્ત્વોપદેશથી પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે ઉપદેશ પણ આસ્તિકપણાના પાત્રમાં ફળે છે, બીજામાં ન ફળે. શુદ્ધિમતિ વિગેરે મનનાં પરિણામ વિવિધ હોય તો મનોભાવ પ્રમાણે ફળે છે. તેને લગતું દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે.

અત્યંત મહિમાયુક્ત અનંતજન નામે નગર છે કે જેના પૌરજનોથી જ સમસ્ત નગરો નિરંતર વસી રહ્યા છે ત્યાં દુર્જનોને મહાકષ્ટ આપનારો તથા સજ્જનોને સંતોષ આપનાર ચિત્રગતિ નામે રાજા છે એ નગરમાં કષ્ટે રહેતા ચાર નાગરિકોને તેણે કહ્યું કે–'તમે સુખ મેળવવા ગમે ત્યાં જાઓ' એટલે શુદ્ધમતિ, યોગ્યમતિ, મંદમતિ અને દુર્મતિ એ ચારે બહાર નીકળી કુગ્રામોમાં (નાનાં ગામડાંઓમાં) કર્મવૃત્તિથી (મજૂરીથી) પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા. આજીવિકાને માટે શીત, વાત અને તાપમાં અત્યંત ભમતા તે મહાકષ્ટે મેળવેલ અલ્પ દ્રવ્ય લઈને તે રત્નદ્વીપ ગયા. ત્યાં વિકટ પર્વતોમાં રત્નના ભ્રમરી અલ્પ તેજવાળા નકામા પાસાદાર પાષાણના ટુકડાને ગ્રહણ કરીને તે મૂર્ખજનો પ્રમોદ પામ્યા એવામાં ત્યાં વૃક્ષ નીચે બેઠેલ દિવ્ય આભરણોથી દેદીપ્યમાન તથા સારા પરિવાર સહિત કોઈ મહાન્ પુરુષે તેઓને જોયા, એટલે અંતરમાં પ્રસન્ન થયેલ, પ્રશાંતા કાંતાથી પ્રેરાયેલ તથા અસત્યભાષારૂપ રાત્રિનો નાશ કરવામાં સૂર્યસમાન એવા તે પુરુષે તેઓને કહ્યું: 'અરે ! પામર જનોને ઉચિત આ પાષાણના કટકા તમને કેમ ગમ્યા ? પરીક્ષક નાગરો તેનો હાથથી પણ સ્પર્શ કરતા નથી. અહીંથી આગળ ગુરુ (મહાન) ગુણના સ્થાનરૂપ એક માણિક્યગિરિ છે કે જેની પ્રભામાં અંધકાર કે તેજ કંઈ ભાસતાં જ નથી જો તમે ત્યાં જાઓ તો તેવા રત્નો મેળવી શકશો કે જેમના મહાકિંમતી તેજ આગળ આ પૃથ્વી પણ કંઈ હિસાબમાં નથી.' ત્યારે શુદ્ધમતિએ વિચાર્યું કે–'આ પુરુષે મને ઠીક રસ્તો બતાવ્યો. આવા પુરુષોનું જીવિત કેવળ પરોપકારમાં જ વ્યતીત થાય છે, માટે એની સૂચનાને માન આપી દારિદ્ર્યને જલાંજલિ આપું.' એમ ધારીને તે માણિક્યગિરિ ભણી ચાલ્યો એટલે રત્નના અર્થી તેને ખાણ ખોદવાને માટે તે ચતુર દિવ્ય પુરુષે એક તીક્ષ્ણ કોદાળી આપી. બાદ માણિક્યાચળ પર આવી ખાણ ખોદતાં રોમાંચિત થયેલ તેણે ઘણાં જ તેજસ્વી રત્નો મેળવ્યા. 'વખત જતાં મહાકષ્ટથી પણ હવે તેવાં અમૂલ્ય રત્નને ગ્રહણ કરું કે જેથી અક્ષય સુખ મળે.' એમ ધારીને અત્યંત વિકટ

માણિક્યાચલની ભૂમિમાં પગલાં દેતાં તે અનુક્રમે તેના શિખર પર પહોંચ્યો. ત્યાં જેના માહાત્મ્યથી ઇંદ્રો પણ સેવા કરવા હાજર થાય છે તેવા કોઈ અદ્ભુત તેજસ્વી રત્નને તેણે જોયું. મહાકિંમતી તે રત્નને જોતાં જ તે શુદ્ધમતિ પોતાને ત્રણે જગતની ઉપર રહેલો માનવા લાગ્યો. તે રત્નો જોઈને રોમાંચિત થતો તે ધીર ચિંતવવા લાગ્યો કે–'તે જ પુરુષ જ્ઞાનવાન, પવિત્ર અને કરુણાના સાગર ગુરુ હતા, કે જેણે મને આવા રત્નોનાં ભંડારરૂપ આ પર્વત બતાવ્યો. રત્નાર્થી પુરુષોએ આ રત્નગિરિનું જ સેવન કરવું જોઈએ. કવિઓની એવી વાણી છે કે–સર્વ પર્વતોમાં રત્નો હોય છે. તે જ દેવ છે કે જે આ પર્વતનો અધિષ્ઠાયક છે અન્ય દેવોનું દેવત્વ શું માત્ર ? કે જેમને આવું સ્થાન નથી. કાંતિથી ભરેલા વિશ્વમાં આ માણિક્યાચલ હોવા છતાં અંધકારથી મલિન દૃષ્ટિવાળાઓને તે છે નહિ એવો સંશય રહે છે. આ રત્નગિરિને જોવા છતાં બીજા પર્વતોને ઇચ્છતા આ અંધદૃષ્ટિ લોકને પ્રકાશ કે અંધકારમાં કંઈ ભેદ જ ન જણાય. 'જેમ આ રમ્ય પર્વત છે તેમ બીજા પણ અદ્ભુત પર્વતો હશે' જેને આવો સંદેહ હોય તે શું પાપથી લિપ્ત ન થાય ? 'અન્ય પર્વતોમાં વસતા પુણ્યવંતજનો યત્નથી રત્નો મેળવી શકે છે.' આવી વાતથી પણ આ પર્વતવાસીઓને હસવું આવે છે. અન્ય પર્વતવાસી પુરુષોના દર્શન માત્રથી પણ આ પર્વતવાસી પુરુષો લજ્જા પામે છે, તો તેમના વખાણ તો સહન જ શી રીતે કરે ? હું ધન્ય અને કૃતકૃત્ય છું. આ મનુષ્યજન્મનું ફળ મને મળ્યું કે અસાધારણ માહાત્મ્ય-યુક્ત આવાં રત્નને હું પામ્યો. નિર્ભાગી તથા જડમતિ મને ધિક્કારે છે કે પૂર્વે તેવાં ખોટાં રત્નો ઉપાર્જન કરતાં મેં દિવસો ગુમાવ્યાં. એમ અંતરમાં વિચારતાં સુનિશ્ચય થઈને તેણે તે રત્ન લીધું કે જે છિદ્ર રહિત છતાં અનંત નિર્મળ ગુણોથી ઓતપ્રોત હતું. તે રત્ન ધારણ કરવાથી તે સુર, અસુરોને માનનીય સમૃદ્ધિ પામ્યો, કારણ-કે મણિ, મંત્ર અને ઔષધિનો મહિમા અચિંત્ય હોય છે. તે પ્રતિક્ષણે તેના સંગથી સુખમગ્ન રહેતાં મહાનંદ(મોક્ષ)ને પણ પામ્યો. ભાગ્યવંતને શું દુર્લભ હોય ?

હવે જે યોગ્યમતિ હતો તે પણ દિવ્ય પુરુષના વચનથી શુદ્ધમતિને મૂળથી જોઈ પ્રસન્ન થતાં નિશ્ચય કરી, પૂર્વની માફક કોદાળી મેળવી, જાણવામાં આવેલ ખાણોને હળવે હળવે ખોદતાં મહામહેનતે પણ તે કિંમતી રત્નો પામ્યો. રત્નના મૂલ્યથી સુખા-સ્વાદ લેતાં તેની મનોવૃત્તિ બદલી અને તેથી લોકોત્તર (અમૂલ્ય) રત્ન પ્રાપ્ત કરવાને તેને ઉત્સાહ થયો. તે કોઈ દિવ્ય નગરમાં જઈ રત્નથી લક્ષ્મી પામીને સુખે રહ્યો અને ઇચ્છા સાથે ભોગો પ્રાપ્ત થતાં તે ત્યાં ચિર-કાળ સ્થિર થયો. પછી લક્ષ્મી ખલાસ થતાં માણિક્યગિરિથી રત્નો મેળવી વારંવાર તે દિવ્ય નગરોમાં જતો હતો. એક વાર રત્ન-દ્વીપમાં માણિક્યપર્વત પર જઈને સાત આઠ વાર જવાથી ખેદ પામતાં તે વિચારવા લાગ્યો કે–'તે હિતૈષી દિવ્ય પુરુષે, નિત્ય સુખના કારણરૂપ બીજું પણ અમૂલ્ય રત્ન બતાવ્યું છે; માટે તે મેળવવાનો યત્ન કરું'

એમ ધારી તે પ્રમાણે કરતાં તે અમૂલ્ય રત્ન પામીને શુદ્ધમતિની જેમ શોભવા લાગ્યો.

હવે જે મંદમતિ હતો તેણે દિવ્ય પુરુષનાં વચન પર ચપળ મનથી વિચાર કર્યો કે-'આ હાથમાં આવેલાં ચળકતાં રત્નોને નાંખી દઈને આના સંદિગ્ધ વચનમાં કોણ વિશ્વાસ કરે ?' એમ નિશ્ચય કરી તે પાષાણકટકાથી આનંદ પામતાં દિવ્ય નગર ભણી જતાં તે ક્યાંક પલ્લીમાં જઈ ચડ્યો, અને તેને ઉચિત સ્વલ્પ મૂલ્યની વસ્તુથી ઉપભોગ લેતાં સુખ-દુઃખના મિશ્રણમાં તેણે ત્યાં દિવસો વીતાવ્યા. લક્ષ્મી ભોગવતાં ખલાસ કરી જ્યાં ત્યાં વાદળાંની માફક ભમતાં તે પાછો રત્નદ્વીપે ગયો અને દૈવયોગે ત્યાં પાષાણના કટકા પામ્યો. ફરી તેને ઉચિત સ્થાને લક્ષ્મી પામી દુઃખે જીવન ગાળતાં સેંકડો વાર એ રીતે ગમનાગમન કરતાં તે હતાશ બની ગયો. વખત જતાં નિર્વેદ પામી, દિવ્ય પુરુષનાં વચનનો સ્વીકાર કરતાં માણિક્યગિરિ પરનો આશ્રય લેતાં તે શુદ્ધમતિની જેમ સુખી થયો.

હવે દુર્મતિએ તે દિવ્ય પુરુષની વાણી સાંભળતાં પોતાના નામ પ્રમાણે તેણે સ્થિર મનથી વિચાર કર્યો કે-'માયાથી મહત્ત્વ પામેલ આ કોઈ માયાવી પુરુષ રત્નદ્વીપના પુરુષોને સ્વેચ્છાએ છેતરે છે. આવેલ માણસને કોમળ વચનથી લોભાવી આદરથી ક્યાંક લઈ જઈને તરત તેની પોતાની મૂડી પણ છીનવી લે છે.' આ રીતના અશુભ વિચારમાં મનને નિશ્ચળ કરતાં તે દુર્મતિએ રત્નદ્વીપનો રસ્તો પણ મૂકી દીધો અને કૂપ, શિલા, ખાડા, પંક અને કંટકવ્યાપ્ત કોઈ ગહન અરણ્યમાં તે

તું તારે તો તરું—દેવા !

ડૂબે ભવ-સાગરે હોડી, તું તારે તો તરું દેવા.
લદાયો માલ દુર્ગુણથી, ન સંગે ધર્મસાધન કંઈ;
અસાયક* છું અત્યારે હું, શરણ તારું ધરું દેવા.
ઉછાળે આશ-જળ વચ્ચે, ચપળ ચિત્તને ચગાવી વા; મૂંઝાવે મોહની લહેરો, અને ભમતે મરું દેવા.
હલેસા મનવચનકાયે, હણી બાંધ્યા ઘણા કર્મો;
સુકાની તું બને ત્યારે, ખરી વાટે ચડું દેવા.
નથી મુક્તિ-કિનારો નર, મજલમાં લેશ ફરે કે;
છતાં અજ્ઞાન-ધુમસમાં, અટેખે આથડું દેવા.
સૂઝી ક્યારે ખડો તારે, ધરાવે સ્થાન* તારક તું;
સલામત આત્મ તન ખડકેથી, કરજે પાર ઓ દેવા.

લલિતાંગ.

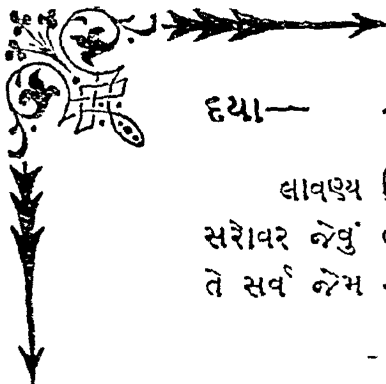
---

* અસાયક=અનાથ.
* સ્થાન=મિરૂ.
આત્મા-હોડી. ધર્મસાધન=દાન-શીલ-તપ-ભાવ.
ભવ-સાગર.
દુર્ગુણ-માલ. નાવસાધન-વાંસ-દોરડાં-સઢ-લંગર.
મોહ-મમત-જળલહેરો.
કર્મ-હલેસા. ચઉ=અરિહંત-સિદ્ધ-સાધુ-ધર્મ.
ગુરુ=સુકાની.
મુક્તિ=કિનારો.
નર-અવતાર=મજલ વિશ્રામ.
અજ્ઞાન=ધુમસ.
તન-દેહ=ખડક.

પુણ્યહીન પડયો. દુષ્ટ જીવોના ધર્ષણયુક્ત તે દુઃસ્થાનોમાં પડતાં તે અરણ્યથી નીકળવાને અસમર્થ થયો.

આ અંતરંગ દૃષ્ટાંત સાંભળીને ચતુર જનોએ દુર્મતિની જેમ વિચાર ન કરતાં પ્રથમના જેમ ભાવવું. અનંતજન નગર તે નિગોદવાસ અને તેમાં ચિત્રગતિરાજા તે કાલપરિણામ સમજવો. શુદ્ધિમતિ તે તદ્ભવમોક્ષગામી ભવ્ય જીવ, યોગ્યમતિ તે ભવ્ય સમાન આસન્નસિદ્ધિગામી જીવ, મંદમતિવાળો દુરભવ્ય, અને દુર્મતિ તે અનંત સંસારના દુઃખ ભોગવનાર અભવ્ય. આ ચાર પ્રકારના જીવ કાલપરિણામના વશે કોઈ રીતે પણ વ્યવહારરાશિમાં આવ્યા. કુગ્રામો તે કુભવો અને અલ્પ અલ્પ પોતાનું શંબલ (ભાતુ) તે અકામનિર્જરાથી થતું પુણ્ય. રત્નદ્વીપ તે મનુષ્યભવ, તેમાં કુપર્વતો તે કુતીર્થી–મિથ્યાદર્શનો અને તેમાં કુરત્નો તે અજ્ઞાન તપ. વૃક્ષ તે ચારિત્ર અને ત્યાં મહાન પુરુષ તે સદ્ગુરુ. તેની કાંતા તે ત્રણે લોકના જંતુઓને હિતકારી દયા. માણિક્ય પર્વત તે જિનશાસન. કોદાળી તે ધ્યાન કે જે કર્મરૂપી ખાણોને ખોદવાને સમર્થ ગણાય. રત્નો તે સુતપથી પ્રાપ્ત થયેલ નિર્દોષ પુણ્ય. રત્નગિરિના શિખર પર જે ઉત્તમ રત્ન તે સમ્યક્ત્વ, માણિક્યગિરિની સ્તુતિ તે પંચાતિચારનો પરિહાર, સુરાસુરોને પૂજનીય લક્ષ્મી તે કેવળજ્ઞાન, તેના સંગથી જે મહાઆનંદ તે મોક્ષગમન. એ રીતે કોઈ ભવ્ય આ જ ભવમાં કૃતકૃત્ય થઇ શકે છે. આસન્નસિદ્ધિક તો તપફળને ઇચ્છનારો હોય, દિવ્ય નગરોરૂપ ભવોમાં ભોગ તે પેલા રત્નના મૂલ્યનું ફળ, સાત આઠ વાર દિવ્ય નગરોમાં જે ગમનાગમન તે દિવ્ય પુણ્યથી થયેલા મનુષ્ય અને દેવના ભવો. દિવ્ય નગરમાં જવાને ઇચ્છિતો દુર્ભવ્ય જે પલ્લીમાં આવ્યો તે અલ્પ ભોગર્દ્ધિ યુક્ત ભૂત, પ્રેતાદિનો જન્મ, સુખ–દુઃખને ભોગવતાં ઘણા ભવો ભમીને ફરી ગુરુના વચન પામી દુર્ભવ્ય પણ ભવ્ય થઇને મોક્ષે જઈ શકે છે; પરંતુ ગુરુ પરના દ્વેષથી અભવ્યને તો માનવભવથી દૂર જઈ દુર્જન્મો ઘણા કરવા પડે તેવા અરણ્યમાં પેસતાં ત્યાં દુષ્કર્મ નામના દુષ્ટ જીવોથી ત્રાસ પામતાં કૂપાદિ સ્થાનરૂપ દુઃખસ્થાનોમાં પતિત થાય છે. એ રીતે વારંવાર એક કષ્ટમાંથી બીજા કષ્ટમાં પડતાં તે કદી પણ કુજન્મોનો પાર પામી શકતો નથી. એ પ્રમાણે અંતરંગ દૃષ્ટાંત જાણીને સુબુદ્ધિ સંતજનો અહિતનો ત્યાગ કરી સ્વહિતમાં રક્ત બનો.

સંપાદક V

દયા—

લાવણ્ય વિનાનું રૂપ, વિદ્યા વિનાનું શરીર અને જળ વિનાનું સરોવર જેવું ભાસે છે, તેવો દયા વિનાનો ધર્મ ભાસે છે; અર્થાત તે સર્વ જેમ શોભતા નથી તેમ દયા વિનાનો ધર્મ શોભતો નથી.

—સુભાષિત પદ્યરત્નાકર (ભા. ૧ લો)

અનુ૦ અભ્યાસી બી. એ.

જીવન-સૌન્દર્યના ઉત્પાદક તત્ત્વ.

ઘણેભાગે પ્રત્યેક મનુષ્યનાં હ્રદયમાં પોતાનાં જીવનને આકર્ષક, પ્રભાવશાળી અને સૌન્દર્યથી યુક્ત બનાવવાની સદા કાંક્ષા રહે છે. મનુષ્યહ્રદયની રસવૃત્તિઓ સૌન્દર્યતત્ત્વોના ચરણોમાં સદૈવ પત્ર-પુષ્પ ચઢાવે છે. સૌન્દર્યોપાસના મનુષ્યનો સ્વાભાવિક ગુણ છે માનવીય રસૈષણાની તૃપ્તિ સૌન્દર્યરસના આસ્વાદન વગર અસંભવિત છે એવી મનોવૃત્તિથી પ્રેરિત બનીને મનુષ્ય પોતાનાં જીવનમાં સૌન્દર્યની ક્રિયાત્મક પ્રતિષ્ઠા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તે પોતાનાં જીવનમાં જ સૌન્દર્ય ઉત્પન્ન કરે છે, પરંતુ મનુષ્યોની વર્તમાન જીવન-સ્થિતિને જોવાથી જણાય છે કે મનુષ્યોનો મોટો ભાગ સૌન્દર્યનો સાચો મર્મ સમજતો નથી અને તેઓ સૌન્દર્યને બદલે અસુંદર અને ઘૃણાસ્પદ બાહ્ય તત્ત્વોની ઉપાસના કરે છે. એ પ્રત્યક્ષ આત્મવંચના છે.

સૌન્દર્ય-તત્ત્વના વિશેષજ્ઞ વિદ્વાન્ આર ટોફર કહે છે કે-"God is beauty and ideas of beauty in us are divine attributes there." આનો ધ્વનિતાર્થ એ છે કે સૌન્દર્ય પ્રભુનો પ્રકાશ છે અને મનુષ્યજીવનમાં એની પ્રતિષ્ઠા કરવી એ એક દિવ્યતમ સ્વર્ગીય આશીર્વાદને સત્કારવા જેવું છે. આપણે અહિંયા જીવનસૌન્દર્યના ઉત્પાદક તત્ત્વો ઉપર વિચાર કરીશું.

દિવ્ય વ્યક્તિત્વ—

દિવ્ય વ્યક્તિત્વ (Divine personality) જીવન-સૌન્દર્યનું મુખ્ય ઉત્પાદક તત્ત્વ છે. જેનું વ્યક્તિત્વ મહાન્ પ્રભાવશાળી અને આકર્ષક હશે તેજ સૌન્દર્યપૂર્ણ જીવનસ્થિતિનો રસાનુભવ કરી શકશે. કોઇપણ સતપુરુષના જીવનવૃત્તિનો મનોયોગપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી આ સત્ય સ્પષ્ટ સમજાશે. વ્યક્તિત્વના સૌન્દર્યની મીમાંસા કરતાં પ્રો. એમ. વી. એ લખ્યું છે કે-'દિવ્ય વ્યક્તિત્વની ઉજ્જવળ રેખાઓ માનવજીવનમાં અનુપમ સૌન્દર્યની સૃષ્ટિ રચે છે. એના પ્રભાવથી જીવન અતિ વધારે મનોજ્ઞ અને પ્રભાવશાળી બની જાય છે. વ્યક્તિત્વ વિશ્વની શક્તિઓને પોતાના સૌન્દર્યના પ્રભાવથી વશ કરી લે છે અને તેની ઉપર ઇચ્છાનુકૂળ શાસન કરે છે. માનવ-જીવનનો જે કોઇ સુંદર અને મહનીય અંશ છે તે તેનું વ્યક્તિત્વ જ છે જે જીવનમાં વ્યક્તિત્વની આભા નથી, ઝળકતી તેનું સારહીન અસ્તિત્વ વિશ્વને માત્ર એક અભિશાપ સમાન છે.'

આ વિષયમાં થોમસ એકેમ્પીસનો મત એવો છે કે-દીર્ઘજીવનની કામના કરવી; પરંતુ સાથોસાથ જીવનમાં માધુર્ય, પ્રકાશ અને વ્યક્તિત્વ ઉત્પન્ન કરવા તરફ ધ્યાન ન આપવું એ એક પ્રકારનું મિથ્યાભિમાન છે.

આ રીતે આપણે જોઇએ છીએ કે દિવ્ય વ્યક્તિત્વ જીવન-સૌન્દર્યનો મૂળ આધાર છે. વ્યક્તિત્વ માનવીય આત્માનો વિકાસ છે અને જીવનસૌન્દર્ય પણ આત્મસ્થ શીલરસનું મૂર્તરૂપ. એ રીતે એ બન્ને એક બીજાના સાપે-

ક્ષિક (Relative) પદાર્થ છે અને તેનો અવિચ્છિન્ન સંબંધ છે.

નિર્મળ વિચારધારા–

નિર્મળ વિચારધારા પણ જીવનમાં અદ્દ્‌ભુત સૌન્દર્યને વિકસિત કરી મૂકે છે. એનો પ્રત્યક્ષ સંબંધ આપણા મનોગત સૌન્દર્યતત્ત્વની સાથે રહેલો છે. વિશુદ્ધ માનસિક વાતાવરણમાં જે સૂક્ષ્મ સૌન્દર્ય રહેલું છે તે અત્યંત વિલક્ષણ છે. તેનો મહિમા અપાર છે. સૌન્દર્યાત્મક વિચાર–અણુઓનો આંતરિક પ્રવાહ માનવીય અંતઃકરણની પ્રસુપ્ત શક્તિઓને જાગૃત કરે છે. મનોવિજ્ઞાનના આચાર્ય આપણને બતાવે છે કે માનસિક સૌન્દર્ય સ્વતઃ આવિર્ભૂત થનારું તત્ત્વ છે અને મજબૂત મનોબળ તેમજ ઇચ્છાશક્તિ તેની અભિવ્યકિતમાં ખૂબ સહાય કરે છે. નિર્મળ વિચારધારાનું સૌન્દર્ય વિજ્ઞાન સંમત દૃષ્ટિકોણથી વિશ્લેષણ કરતી નીચે લખેલી વાતો આપણું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

(ક) વિચાર જ વાસ્તવિક મનુષ્ય છે. મનુષ્ય જેવા વિચાર કરે છે તેવો તે પોતે બની જાય છે. તેથી વિચારાત્મક સૌન્દર્ય જ જીવનસૌન્દર્યનું સ્થાયિત્વપૂર્ણ અંશ છે.

(ખ) જ્યાં સુધી પ્રજ્ઞાશક્તિ નિતાન્ત વિશુદ્ધ અને ગ્રાહક નથી હોતી ત્યાં સુધી વિશ્વનું કોઈ પણ તત્ત્વ પોતાનું વાસ્તવિક રૂપ તેની સામે પ્રકટ નથી થતું.

(ગ) જીવન–સૌન્દર્યની કલ્પના મિથ્યાભ્રમ સાબીત થશે. જો આપણું મનસ્તત્ત્વ વિકારયુકત અને સદોષ હશે તો.

(ઘ) સૌન્દર્યતત્ત્વનો અનુભવ અને સૃષ્ટિનું કારણ આપણી વિચારધારા જ છે. એક વિશેષ પ્રકારની વિચારદીપ્તિનું નામ જ જીવન–સૌન્દર્ય છે.

(ઙ) રચનાત્મક [Constructive] વિચાર-સૃષ્ટિ જીવનસૌન્દર્ય અને જીવનકળાની જનની છે. એ આત્મસ્થ સૌન્દર્યતત્ત્વને વિકસિત થવામાં મદદ કરે છે.

(ચ) શિવસંકલ્પ અને જીવનસૌન્દર્ય કદી પણ વિભિન્ન નહિ કહી શકાય. એ. વિનેટ કહે છે કે 'At a certain depth the Good and the Beautiful are One.' અર્થાત્ શિવ અને સુંદરનું પૃથક્કરણ કોઇ પણ અવસ્થામાં શક્ય નથી.

સદ્દ્‌વ્યવહાર–

સદ્દ્‌વ્યવહાર પણ જીવનમાં સૌન્દર્ય-શકિતને ઉત્પન્ન કરનાર એક વિશેષ તત્ત્વ છે. તે એક સામાજિક ગુણ છે. તેનો સામાજિક ઉપયોગ અત્યંત મહત્ત્વશાળી અને ઉત્તરદાયિત્વપૂર્ણ કાર્ય છે. માનવજીવનનું અસ્તિત્વ પારસ્પરિક સહયોગ અને સ્નેહ પર અવલંબેલું છે. આપણી જીવનયોજના અને વ્યવહાર સદ્દ્‌ભાવનાયુક્ત હોવા જોઇએ. આપણે સદ્દ્‌વ્યવહારના ક્રિયાત્મક રૂપ પર વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણને ત્રણ તત્ત્વો દેખાય છે.

(૧) ત્યાગવૃત્તિ (૨) નૈતિકતા (morality) (૩) ઉપકારક મનોવૃત્તિ.

૧. ત્યાગવૃત્તિ–ત્યાગવૃત્તિ આપણા લોકવ્યવહારને દિવ્ય અને સુંદર બનાવે છે. કેટલીક વાર મનુષ્ય એવી સ્થિતિમાં પડી જાય છે કે જ્યાં તેના સ્વાર્થ અને બીજા મનુષ્યોના સ્વાર્થમાં પારસ્પરિક વિરોધ હોય છે તે સમયે જે વ્યક્તિ પોતાના સ્વાર્થનો ત્યાગ

કરી દે છે તેની તરફ જનતા અત્યંત આદરની દૃષ્ટિ જુએ છે અને તેનું ગૌરવપૂર્ણ સેવાપરાયણ જીવન આત્મસૌન્દર્યથી જ્યોતિર્મય બની જાય છે. બીજાની ખાતર પોતાના સુખોનુ બલિદાન કરવું એ માનવજીવનનો અતિ વધારે પ્રકાશપૂર્ણ અંશ છે. તેનાથી જીવનમા દિવ્ય સૌન્દર્યની અદ્ભુત જ્યોતિ પ્રસરી રહે છે.

૨. નૈતિકતા—નૈતિકતા આપણા વ્યવહારિક જીવનમાં સૌન્દર્યને ઉત્પન્ન કરનાર એક ક્રિયાત્મક તત્ત્વ છે. આપણું જીવન કેવું છે એ નીતિશાસ્ત્ર નથી વર્ણવતું, છતાં આપણુ જીવન કેવું હોવુ જોઇએ એ વાતનો નિર્દેશ કરે છે. એ શાસ્ત્રના યથાર્થવાદ (Realism)-ની અપેક્ષાએ આદર્શવાદ (Idealism) સાથે વિશેષ સંબંધ છે. સુંદર, ભવ્ય અને આદર્શ-જીવનની કલ્પના નીતિશાસ્ત્ર આપણી સન્મુખ ઉપસ્થિત કરે છે નીતિતત્ત્વો તરફ બરાબર ધ્યાન ન આપવાથી મનુષ્યનુ વૈયક્તિક જીવન તો ધૃણિત અને અસુંદર જ થઇ જાય છે તેનું સામાજિક જીવન પણ કલહપૂર્ણ અને પાશવી બની જાય છે. નૈતિકતાની અવહેલના કરવી તે જીવનશક્તિ અને જીવન-સૌન્દર્યની વિરુદ્ધ વિદ્રોહ કરવા જેવુ છે. નૈતિકતાના વ્યવહારિક સિદ્ધાતોનુ વર્ણન એક વિદ્વાન કરે છે કે 'સત્ય અને ઔચિત્યનુ હમેશા ધ્યાન રાખવું એ નૈતિકતાની ક્રિયાત્મક સાર્થકતા છે. તેની સાથે જ આપણા પ્રત્યેક ક્રિયાકલાપમાં વિવેકદૃષ્ટિનો ઉપયોગ કરવો એ પણ મનુષ્યના નૈતિક વાતાવરણમા છે ખરી રીતે નૈતિકતા માનવજીવનનો નિયામક સિદ્ધાન્ત છે.

૩. ઉપકારક મનોવૃત્તિ—ઉપકારક મનોવૃત્તિ પણ માનવજીવનની સદ્વ્યવહારાત્મક ભૂમિકાનું આવશ્યક ઉપકરણ છે. ઉપકારકળામાં નિપુણ થવા માટે માણસને પોતાના સમસ્ત જ્ઞાન, વિવેક, પ્રતિભા અને મનોબળથી કામ લેવું પડે છે ઉપકારક મનોવૃત્તિમાં જે સૌન્દર્ય રહેલું છે તે સૂક્ષ્માતિ સૂક્ષ્મ અને કલાપૂર્ણ છે. તે સૌન્દર્ય પૂરેપુરું સાત્વિક, નિર્દોષ અને જીવનપોષક હોય છે. જ્યારે માણસ કોઇ પ્રાણીનું કંઈક સારું કરે છે ત્યારે તેને એટલો બધા સંતોષ અને આનંદ થાય છે કે તે પોતાના જીવનને ધન્ય અને કૃતકૃત્ય માનવા લાગે છે. ઉપકારના સ્વાસ્થ્યનું આસ્વાદન કરનાર વ્યક્તિ આત્મિક વિભૂતિઓથી વિભૂષિત રહે છે. ઉપકારક મનોવૃત્તિ માનવજીવનનો અલંકાર છે. એમ પણ કહી શકાય કે ઉપકારવૃત્તિ આત્માની કળા છે, કેમકે તે આત્માનો એક ગુણ છે.

આત્માનુશાસન—

આત્માનુશાસન પણ માનવજીવનને સૌન્દર્ય-યુક્ત બનાવનાર એક મૌલિક તત્ત્વ છે. જીવન શક્તિઓનાં યોગ્ય વિકાસ માટે આત્માનુ-શાસનનો અભ્યાસ એક મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રયોગ છે. અનિયંત્રિત આત્મશક્તિઓ જીવનસૌન્દર્ય-ને નષ્ટભ્રષ્ટ કરી નાખે છે. આત્માનુશાસન એનું નિયન્ત્રણ કરે છે અને એને ઠીક માર્ગે લાવે છે. લાંબા વખતની કુટેવ અથવા સ્વાર્થ-વૃત્તિથી પ્રેરાઇને માણસ જે ભયંકર પાપ-કર્મોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે અને પોતાની જીવન-જ્યોતિ તથા આત્મિક માધુર્યને ખોઇ બેસે છે તે મનુષ્યનું રક્ષણ આત્માનુશાસન કરે છે. બધા ધર્મગ્રંથોમાં આત્માનુશાસનનો મહિમા ખૂબ ગવાયો છે. જે વ્યક્તિ આત્માનુ શાસનનું રહસ્ય સમજી લે છે તેણે પોતાના જીવનમાં ભારે સફળતા પ્રાપ્ત કરી લીધી એમ

કહેવું જોઈએ; કેમકે આત્માનુશાસન જ માનવ ઉન્નતિનું મૂળ તત્ત્વ છે. તે આપણને વિશ્વની શક્તિઓના ઘાતપ્રત્યાઘાત સહેવાને લાયક બનાવે છે, આપણું મનોબળ ખીલવે છે અને આપણી જીવનશક્તિનો દુરુપયોગ થવા નથી દેતું. આપણા જીવનમાં એક નિયંત્રણ, એક યોજના અને એક સૌન્દર્ય-દીપ્તિને જાગૃત કરે છે. આત્માનુશાસનનો આત્મસંયમ સાથે પ્રત્યક્ષ સંબંધ છે અથવા તો એમ કહીએ કે આત્મસંયમ આત્માનુ-શાસનનું જ એક અંગ છે. આત્માનુશાસન સંબંધમાં પ્રો. એમ. વી. લખે છે કે–' આત્મ-સંયમ સમસ્ત માનવીય શક્તિઓના વિકાસનું મુખ્ય સાધન છે. આત્મસંયમના અભાવે મનુષ્ય નાનીમાં નાની વાતમાં પણ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. સંસારની પ્રત્યેક સફળતા અને પ્રત્યેક ગૌરવવંતુ કાર્ય પરોક્ષ રીતે આત્મસંયમના મહત્વ તરફ જ નિર્દેશ કરી રહેલ છે; કેમકે સાધકની સંયમપૂર્ણ સાધનાના યોગથી જ તે પ્રકાશમાં આવી શકે છે. વિશ્વપ્રકૃતિનું પ્રત્યેક ઉત્ક્રાન્તિમૂલક તત્ત્વ આપણને આત્મસંયમનો પાઠ શીખવી રહેલ છે.

આત્મસંયમના મૂળતત્ત્વ ત્રણ છે.

(૧) ઈચ્છાશક્તિનું નિયંત્રણ (૨) ક્રિયં-શીલતાનું નિયંત્રણ (૩) ભાવશીલતાનું નિયં-ત્રણ. એ નિયંત્રણનું અનિવાર્ય પરિણામ આત્મોત્કર્ષ, હૃદયતત્ત્વનો વિકાસ અને જીવન-સૌન્દર્યની ઉત્પત્તિ છે.

સત્યપૂર્ણ આંતરિક વાતાવરણ–

એ જીવનસૌંદર્યને ઉત્પન્ન કરનારૂં છેલ્લું પરંતુ સૌથી વધારે બળવાન તત્ત્વ છે. જ્યાં-સુધી મનુષ્યનું આંતરિક વાતાવરણ સત્યના મધુર કિરણોથી પ્રકાશમાન ન થાય ત્યાં સુધી જીવનને સૌન્દર્યકળાથી વિભૂષિત કરવાના બધા પ્રયત્ન મિથ્યા પ્રમાદ અને ચરિત્રહીનતાના પ્રદર્શનરૂપ છે. સત્યપૂર્ણ આંતરિક વાતાવ-રણના અભાવમાં કોઈપણ જીવનસૌંદર્યને ઉત્પન્ન કરનાર તત્ત્વ ટકી શકતુ નથી. કહ્યું છે કે 'सत्येन लभ्यस्तपसा ह्येष आत्मा' અર્થાત્ આત્મસૌન્દર્યનો પ્રકાશ સત્ય તથા તપસ્યા-દ્વારા જ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. બીજી કોઈ પણ રીતે નહિ. આ જ તત્ત્વો જીવનને પ્રભાવ-શાળી, સૌન્દર્યયુક્ત અને કળામય બનાવી શકે છે. તેની સદૈવ સાધના–આરાધના કરતા રહેવી એ આપણો જીવનધર્મ છે.

अस्तु.

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

નારોવાલમા આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજય-વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના પધારવાથી આનંદોત્સવ થઇ રહેલ છે. આચાર્યશ્રીજીના ચાતુર્માસ માટે પટ્ટી શ્રી સંઘ વાટ જોઇ રહેલ છે ત્યારે સ્યાલકોટ શ્રી સંઘ પોતાના આંગણે ચાતુર્માસ કરાવવા માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહેલ છે સ્યાલકોટ સ્થાનકવાસીઓનો ગઢ છે. જેમ અમદાવાદને આપણા સાધુ–સાધ્વીઓનો વિરહ રહેતો નથી તેમ સ્યાલકોટને સ્થાનકવાસી સાધુ–સાધ્વીઓનો વિરહ રહેતો નથી. કેવળ આપણા સાધુઓનું જ કોઇ કોઇ વખત આવવાનું થાય છે. આ વર્ષે આચાર્યશ્રીજીના પધારવાથી સ્યાલકોટમા ધર્મનો પ્રચાર બહોળા પ્રમાણમા થયો લોકો જાણવા લાગ્યા કે જૈન ધર્મ શું છે? પરિણામે જૈન–અજૈન બંધુઓને આચાર્યશ્રીજીને ચાતુર્માસ કરાવવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા થઈ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માજીસ્ટ્રેટ, સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ ગોપાલશાહ, પંડિત જગદીશચંદ્ર વિગેરેનું ડેપ્યુટેશન આચાર્યજીની સેવામા વિનતિ કરવા આવ્યું અને સાદર સાગ્રહ વિનતિ કરી કે ગુરુદેવ આ નવા ક્ષેત્રમા કષ્ટો સહન કરીને પણ ચાતુર્માસ કરવુ જ જોઇએ ઇત્યાદિ–આચાર્યશ્રીજીએ પણ યોગ્ય ઉત્તર આપ્યો. ફરીથી ગઇ કાલે શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાના સેક્રેટરી લાલા શેરીના-લજી બી. એ. શ્રી સંઘનો વિનતિપત્ર લઇને આવ્યા અને સ્યાલકોટ પધારવા આગ્રહ કર્યો.

સ્યાલકોટમા દેરાસર માટે જગ્યા ખરીદાઇ ગઈ છે. લાભાલાભનો વિચાર કરી ટૂંક સમયમા આચાર્યશ્રીજીના ચોમાસાનું નક્કી થશે.

જયંતિ.

જેઠ સુદિ આઠમ ને મંગળવારે સ્વર્ગવાસી શ્રી ગુરુદેવ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદ-સૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની સ્વર્ગગમન તિથિ એઓશ્રીજીના પટ્ટધર આચાર્યશ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મ. ની અધ્યક્ષતામાં લાલા ખુશી-રામજી જૈનના તબેલામા સમારોહપૂર્વક ઉજવવામા આવી. ઉચ્ચાસન પર જયંતિનાયકની તસ્વીર બિરાજમાન કરવામા આવી હતી.

સભામા જૈન, જૈનેતર બંધુઓની ઉપસ્થિતિ સારી હતી સંખતરા, જમ્મુ, સ્યાલકોટ, પસરૂર, ગુજરાંવાલા, જંડીયાળા આદિના ભાઇઓની હાજરી પણ ખાસ તરી આવતી હતી. પ્રથમ ગુરુસ્તુતિના મનોહર ભજનો થયા. શ્રી આત્માનંદ જૈન કન્યા પાઠશાળાની કન્યાઓએ ગુરુસ્તુતિનું ગીત ગાયું શ્રી સંઘે વાસક્ષેપથી જયંતિનાયકની પૂજા કરી હતી.

પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીએ વિદ્વત્તાપૂર્ણ ભાષણ આપતા જયંતિનાયકમા રહેલ સંયમિના મહાન્ ગુણ ઉપર ભાર મૂક્યો હતો

પંન્યાસ સમુદ્રવિજયજી મહારાજે સુમધુર અવાજથી ભાષણ આપતાં જૈનધર્મની પ્રાચીનતા બતાવી. જયંતિનાયકનું સંક્ષિપ્ત પણ ભાવવાહી જીવનચરિત્ર સંભળાવી વિશેષમા જણાવ્યું કે આપણા આજના જયંતિનાયક આચાર્યશ્રીજીને એક વખતે પંજાબ શ્રીસંઘે પ્રાર્થના કરી કે–"વિભો! આપ અમર રહો. અમો (પંજાબ) શ્રી સંઘ સદૈવ આપની છત્રછાયામાં શાંતિથી ધર્મ-ધ્યાન, શાસનપ્રભાવનાના કાર્યો કરતા રહીએ, પરંતુ કાળની ગતિ ન્યારી છે વાસ્તે આપ કૃપા કરીને ફરમાવો કે આપની બાદ અમારી (પંજાબ શ્રી સંઘ ની) સારસંભાળ કોણ લેશે? પંજાબમા જૈન ધર્મના વિજયવાવટો કોણ ફરકાવશે. જવાબમાં આપણા જયંતિનાયકે આપણી સમક્ષ બિરાજેલા વર્તમાન આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મ. ની તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરી ફરમાવ્યું કે–તુમારી (પંજાબ શ્રી સંઘકી) સારસંભાળ યહ મેરા વલ્લભ કરેગા મેરે લગાયે હુએ બાગ કા વલ્લભ હી હરાભરા રખેગા. મેરી ઇચ્છાકો વહી પૂર્ણ

કરેગા. આપલોગ નિશ્ચિંત રહે-ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ. આપણા જયંતિનાયકના મુખારવિંદથી નીકળેલા આ બહુમૂલ્ય વચનને આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજે તે જ વખતે પોતાના હૃદયપટ્ટ પર અંકિત કરી રાખ્યા અને સમય આવ્યે નાભા શહેરમાં સ્વ. મહારાજા હીરાસિંગજી બહાદુરની અધ્યક્ષતામાં ઢુંઢીયાઓનો પરાજય કરી શ્રી ગુરુદેવના નામનો વિજયવાવટો ફરકાવ્યો અને સ્થાન સ્થાન પર વિદ્યાપીઠો, સરસ્વતીમંદિરો, સભાઓ, જિનાલયો વિગેરે વિગેરે સ્થાપન કરાવી સફળ કરાવી બતાવ્યા છે.

અધ્યક્ષસ્થાનેથી આચાર્યશ્રીજી એ ઉપસંહાર કરતા ઓજસ્વી ભાષામાં જયંતિનાયકના કાર્યો પર સુંદર પ્રકાશ નાખ્યો.

પસરૂરના ભાઇઓનું આવેલ લાલા રામચંદજી, લાલા કસ્તૂરીલાલજી, બાબુ ચેનસુખલાલજી, અભયકુમારજી ઇત્યાદિનું ડેપ્યુટેશન ભરસભામાં ઊભું થઇ હાથ જોડી પસરૂર પધારવા માટે વિનંતિ કરી. આચાર્યશ્રીજીએ પણ યોગ્ય ઉત્તર આપ્યો.

૧૧॥ વાગ્યે જયઘોષણાઓની સાથે મોદકોની પ્રભાવના લઈ સભા વિસર્જન થઇ.

વિશેષ કાર્યો.

પ્રભાતફેરી કાઢવામાં આવી.

સર્વે જૈનોએ આખો દિવસ દુકાનો બંધ રાખી.

બપોરે સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવામાં આવી.

લાલા અમરનાથજી જ્ઞાનચંદના તરફથી ગરિબોને ભોજન આપવામાં આવ્યું. રાતના પંડિત હંસરાજજી શર્માનું પ્રવચન રાખવામાં આવ્યું પરંતુ વરસાદ વરસવાથી બંધ રાખવું પડયું.

આચાર્યશ્રી થોડા દિવસ અત્રે સ્થિરતા કરી સ્યાલકોટ અથવા પટ્ટી તરફ વિહાર કરશે.

સુપ્રસિદ્ધ પંજાબકેશરી જૈનાચાર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજની નારોવાલમાં સ્થિરતા દરમ્યાન દરરોજ વિવિધ વિષયો પર આચાર્યશ્રીએ વ્યાખ્યાનો આપ્યા હતા અને બપોરે હિન્દુ, મુસલમાન, શીખ, આર્યસમાજી વિગેરે બંધુઓની શંકા સમાધાન કરતા.

આચાર્યશ્રીજીને ઠેકાણે ઠેકાણેથી ચાતુર્માસ માટે વિનંતિઓ આવી અને પટ્ટી તેમજ સ્યાલકોટના ડેપ્યુટેશનોએ વારંવાર આવી વિનંતિ જારી રાખી.

નારોવાલમાં પણ પટ્ટી શ્રી સંઘના ૨૧ મેમ્બરોનું ડેપ્યુટેશન અને સ્યાલકોટથી રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માજીસ્ટ્રેટ તથા સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્ય લાલા ગોપાલશાહજી આદિની આગેવાની નીચે ડેપ્યુટેશન આવી સાગ્રહ વિનંતિઓ કરી ગમે તે ભોગે પણ ચોમાસું કરાવવા તૈયારી બતાવી.

એક તરફ ત્રણ ચાર વર્ષથી પટ્ટી શ્રી સંઘની આગ્રહભરી વિનંતિ અને ખાનગાડોગરામાં ભક્તિવાળા શ્રાવકોના ઘર, સર્વ પ્રકારની સગવડતા; બીજી તરફ સ્યાલકોટ જેવો સ્થાનકવાસી ભાઇઓનો જબરદસ્ત ગઢ, ન મળે દહેરાસર કે ઉપાશ્રય, દેવપૂજક શ્રાવકોના પુરા ઘર નહીં અને અનેક પ્રકારના આવનાર વિઘ્નો તે જુદા, છતાં બન્ને ક્ષેત્રોની લાભની તુલના કરતાં સ્યાલકોટમાં અધિક લાભ જણાયાથી જેઠ વદિ ચોથે **સ્યાલકોટમાં** ચાતુર્માસ કરવાનું આચાર્યશ્રીજીએ નારોવાલમાં જાહેર કર્યું. એથી આખા પંજાબમાં આનંદની ઊર્મિઓ ઉછળવા લાગી અને સ્યાલકોટ નિવાસીઓની ખુશીનો પાર ન રહ્યો

જેઠ વદિ સાતમે આચાર્યશ્રીજી પોતાની પંન્યાસ સમુદ્રવિજયજી આદિ શિષ્યમંડળી સાથે સ્યાલકોટ તરફ વિહાર કરવાના હોઇ આચાર્યશ્રીજીના ઉપદેશામૃતનું પાન કરી લાલા જંગીરીલાલ લિગા જૈને કિલ્લા **શોભાસિંગનો** સંઘ કાઢવાની તૈયારીઓ કરી. તદનુસાર જેઠ વદિ સાતમે આચાર્યશ્રીજી સંઘની સાથે વાજતેગાજતે વિહાર કરી સ્ટેશન પાસે લાલા પંજૂશાહની ધર્મશાળામાં માંગલિક સંભળાવી ડામાલા પધાર્યા.

આઠમે કિલ્લા શોભાસિંગમાં ધામધૂમથી પ્રવેશ કરી, શ્રી શીતલનાથ પ્રભુના દર્શન કરી આર્યસમાજ મંદિરમાં ઉતારો લીધો.

અહીં શ્રાવકોના ઘર ન હોવા છતાં દેવવિમાન સમાન દહેરાસર શોભી રહ્યું છે. આ શુભ પ્રસંગનો લાભ લેવા ગુજરાંવાલા, અંબાલા, અમૃતસર,

પસરૂર વિગેરેના સંભાવિત સદ્‌ગૃહસ્થો સારી સંખ્યામાં આવ્યા હતા. સંઘવીજીના તરફથી સામેયું સાધર્મીવાત્સલ્ય, પૂજા, પ્રભાવના આદિ કાર્યો થયાં. સાંજના પાંચ વાગ્યે આર્યસમાજ મંદિરમાં જ જૈન, હિન્દુ, મુસલમાન, શીખ વિગેરે સેંકડો બંધુઓની ઉપસ્થિતિમાં આચાર્યશ્રીજીએ જીવદયા વિષય પર મહત્ત્વશાળી વ્યાખ્યાન આપ્યું.

પસરૂરથી લાલા મોતીશાહજી, લાલા રામચંદ્રજી, ખજાનચીલાલજી કસ્તૂરીલાલજી, લાલા ખજાનચી લાલજી સુખચેનલાલજી વિગેરે ભાઈઓનું ડેપ્યુટેશન આચાર્યશ્રીજીને પસરૂર પધારવા વિનંતિ કરવા આવ્યું. પહેલાં જડીયાલાગુરુ, નારોવાલમાં પણ વિનંતિ કરવા આવ્યું હતું.

જેઠ વદિ નવમીએ આચાર્યશ્રીજી વિહાર કરી પસરૂર પધાર્યા પસરૂરમાં સ્થાનકવાસી ભાઈઓનું જોર હોવા છતાં આચાર્યશ્રીજીનું સ્વાગત ઘણી જ ધામધૂમથી કરવામાં આવ્યું.

આચાર્યશ્રીજી સામૈયા સાથે આખા શહેરમાં ફરી દરવાજા બહાર ગેંદાવાળા મંદિરમાં કે જ્યાં ખાસ મંડપ તૈયાર કરાવવામાં આવેલ ત્યાં પધારી સમય ઘણો થઈ જવાથી માંગલિક સંભળાવ્યું. પસરૂરનિવાસીઓ તરફથી અભિનંદન પત્ર લાલા વિનાયતીરામજી જૈને સભાને વાંચી સંભળાવી આચાર્યશ્રીજીના કરકમળોમાં અર્પણ કર્યું.

ચાર વાગ્યે બીજી સભા થઈ, એકતા ઉપર આચાર્યશ્રીજીનું બોધપ્રદ વ્યાખ્યાન થયું.

રાતના આઠથી બાર વાગ્યા સુધી ભાષણો અને ભજનો થયાં આજે જ પસરૂરનિવાસીઓને જાણ થઈ કે જૈનધર્મના ખરા સાધુઓ તો આવા હોય છે. એઓના આચારવિચારો આવા ઉત્તમ હોય છે.

દશમના દિવસે એ જ મંડપમાં આચાર્યશ્રીનું માંસત્યાગ અને મૂર્તિમંડન પર ઘણું જ રસપ્રદ વ્યાખ્યાન થયું. ઘણાઓએ માંસનો ત્યાગ કર્યો

સરદારબહાદુર કપ્તાન કરતારસિંહજીએ ઊભા થઈ આચાર્યશ્રીજીના અને આચાર્યશ્રીજીની વ્યાખ્યાનશૈલી-વિદ્વત્તાના ભારોભાર વખાણ કરી જણાવ્યું કે હું સંતસમાગમ કરનારો અને વિદ્વાનોના સમાગમમાં આવનારો છું પણ આવું વિદ્વત્તા ભરેલું તત્ત્વરસથી તરબોળ થયેલું વ્યાખ્યાન મેં મારી ઉમરમાં આજ પહેલી જ વાર સાંભળ્યું છે આવા પરમ યોગીરાજ શાંત તપસ્વીના દરરોજ પગ ચુંબવા જોઈએ. હું અહેના જૈનભાઈઓનું (કે જેઓ સતત પરિશ્રમ ઉઠાવી આચાર્યશ્રીજીને અહીં લાવ્યા છે) હૃદયથી સ્વાગત કરું છું અને ધન્યવાદ આપું છું કે એઓની કૃપાથી અમોને પણ આવા ત્યાગી ઉચ્ચ કોટીના સંતનાં દર્શન થયાં, અને ઉપદેશામૃતનું પાન કરવા મળ્યું. આપ સૌ હાથ જોડી મહાત્માજીના ચરણોમાં નમસ્કાર કરો, હું પણ કરું છું એમ કહી હાથ જોડી સવિનય નમસ્કાર કરી આચાર્યશ્રીજીના ચરણ ચુમી પોતાના અહોભાગ્ય માન્યા આચાર્યશ્રીજી ઉર્દૂ ભાષામાં વ્યાખ્યાન આપી રહ્યા હતા. લોકો આનંદ એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળી રહ્યા હતા એટલામાં એક વૃદ્ધ મુસલમાન મૌલવીએ આવી અપૂર્વ પ્રેમ સાથે આચાર્યશ્રીજીના કરકમળો ચુમ્યા હતા, આથી આખી સભા ચકિત થઈ ગઈ હતી

પસરૂરમાં થોડા દિવસની સ્થિરતા હોવાથી અને નગરનિવાસીઓની ઉપદેશામૃતનું પાન કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોવાથી સવાર સાંજના એમ બબ્બે વ્યાખ્યાનો આપી મહાન ઉપકાર કર્યો.

તેરસ ને રવિવાર હોવાથી ગુજરાંવાલા, લાહોર, નારોવાલ વિગેરેથી ઘણા ભાઈઓ આવવાથી બન્ને સભાઓ ભરવામાં આવી બે સભાઓમાં આચાર્યશ્રીજીનાં મનોહર વ્યાખ્યાનો થયાં અને રાતની બીજી સભામાં ભાષણો અને ભજનો થયાં આ તરફ આજકાલ સખ્ત ગરમી પડે છે છતાં તમામ લોકો ઘણી જ હોંશથી વ્યાખ્યાન આદિનો લાભ લે છે.

જેઠ વદિ અમાવાસ્યાએ પસરૂરથી આચાર્યશ્રી વિહાર કરી પૂર્ણ સયાલકોટ, ભાગાચેક આદિ થઈ અષાડ સુદિ બીજ ગુરુવાર તા. ૨૩-૬-૪૧ના રોજ એ ચાતુર્માસ કરવા સ્યાલકોટમાં ધામધૂમથી પ્રવેશ કર્યો. ગુજરાંવાલા, મુલતાન, પસરૂર, લાહોર આદિના

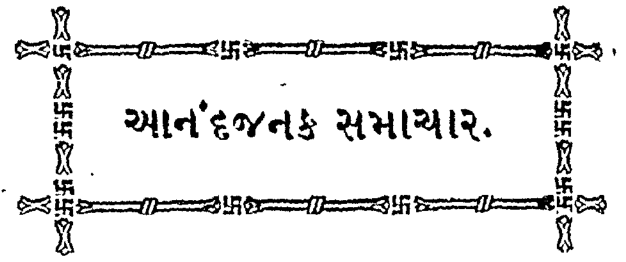
પધારેલા ભાઇઓનું ભોજન આદિથી સ્વાગત લાલા ગોપાલશાહજીએ કર્યું.

પસરૂરમાં પ્રવેશના દિવસે બહારથી પધારેલા સેંકડો બંધુઓનું ભોજન આદિથી સ્વાગત લાલા ખજાનચીલાલજી સુખચેનલાલે કર્યું હતું અને બીજા દિવસોમાં લાલા મોતીશાહ રામચંદ, ખજાનચીલાલ કસ્તૂરીલાલે કર્યું હતું.

હાલમાં આચાર્યશ્રીએ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી એઓના બંગલાની પાસે ઉતારો રાખ્યો છે. વ્યાખ્યાનવાણી થાય છે.

પ્રયાગપુરની નજીકમાં પસરૂરવાળા સરદારબહાદર કમાન કરતારસિંગના નાના ભાઈ મળ્યા અને આચાર્યશ્રીજીના ચરણોમાં નમસ્કાર કરી હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી કે–હે ગુરુદેવ, આપના ધર્મપ્રચારથી પસરૂરનિવાસીઓ ઘણા જ સુધરી ગયા છે. હું એક એવી સોસાયટીનો મેમ્બર છું કે જ્યાં જીવહત્યા કરવી એ મામુલી વાત છે, છતાં આપની કૃપાથી સુધરી ગયો છું, રસ્તા પર આવી ગયો છું. મારા જેવા તો ઘણા સુધરી ગયા હશે.

આચાર્ય ભગવાનની ૭૨ વર્ષની ઉંમર છે છતાં દરેક સ્થળે હિંમતથી મનોબળથી ઘણું જ કામ લે છે. આ તરફ સખ્ત ગરમી પડવા છતાં વિહાર કરવો, ઉપદેશ આપવો, આહારપાણીની પરવા સરખીએ ન કરવી, તે જેવી તેવી વાત નથી. શીયાલકોટમાં ઢુંઢીઆના ત્રણસો ઘર છે જ્યારે આપણા તો ફક્ત બે ચાર ઘર છે. નથી દેરાસર કે નથી ઉપાશ્રય ! અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો સહન કરીને પણ અત્રેનું ચોમાસું કરી ઉપકાર કરવા, લોકોને સન્માર્ગમાં લાવવા હિંમત ભીડી છે. માજીસ્ટ્રેટ સાહેબ ચુસ્ત વૈષ્ણવ છતાં આચાર્યશ્રીજીના ચુસ્ત ભક્ત બની ગયા છે. તેઓના પ્રયત્નથી જ અહીં ચોમાસુ થયું છે. તેઓ દરેક કામમાં ભાગ લેવા તૈયાર રહે છે.

આનંદજનક સમાચાર.

☆ **આ** સભાના માન્યવર સભાસદ પારેખ છગનલાલભાઇ જીવણભાઇ એલ. સી. ઇ. આસી. ઇન્જીનીયર સાહેબના સુપુત્રી બ્હેન **ધૈર્યબાળા** આ વખતે મેટ્રીકયુલેશનની યુનિવર્સીટીની પરીક્ષામાં (૫૪૦) અસાધારણ માર્કસ મેળવી આ શહેરની હાઇસ્કુલમાં પ્રથમ નંબરે અને યુનિવર્સીટીની સંખ્યામાં સાતમા નંબરે પસાર થયા છે અને એક સાથે ત્રણ સ્કોલરશીપ મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા છે. આ શહેરની પ્રજામાં અને જૈન સમાજમાં આવી રીતે ઉત્તીર્ણ થયાનો પ્રથમ દાખલો હોવાથી આ સભા પોતાનો આનંદ જાહેર કરે છે અને બ્હેન ધૈર્યબાળાને મુબારકબાદી આપે છે અને હવે પછીની યુનિવર્સીટીની આગળ આગળની પરીક્ષાઓ પણ તે રીતે જ બ્હેન ધૈર્યબાળા દીર્ઘાયુ થઇ પસાર કરે અને આ શહેરની અન્ય શિક્ષણ લેતી જૈન બાળાઓને તે રીતે ઉત્સાહીત કરવા ભાગ્યશાળી બને તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ. આવી અસાધારણ રીતે યુનિવર્સીટીની પરીક્ષા પસાર કરનાર અત્રેના જૈન સમાજની કોઇપણ બાળાને હવે આ સભા તરફથી અભિનંદનપત્ર આપવાનો ઠરાવ પણ આ સભાએ કરેલ છે. ☆ ☆ ☆

ઢુંઢીયા લોકો અત્યારથી જ વિઘ્નો નાખવા તૈયાર થઇ ગયા છે, પરંતુ આચાર્યશ્રીના પુણ્યપ્રતાપે સૌ સારા વાના થશે.

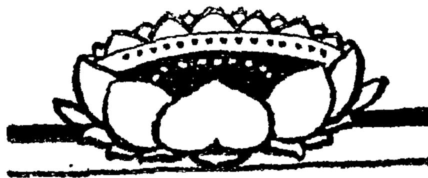
દહેરાસર માટે જગ્યા લેવાઇ ગઇ છે.

આત્માનંદ પ્રકાશ.

[પુસ્તક ૩૮ મું.]

[સં. ૧૯૯૬ ના શ્રાવણથી ૧૯૯૭ ના અશાડ સુધીની]

વાર્ષિક વિષયાનુક્રમણિકા.

નવા દાખલ થયેલા માનવંતા સભાસદો.

૧	શેઠ શ્રી પ્રાગજીભાઇ ઝવેરચંદ સીરોર	હાલ મુંબઇ		(૧) લાઇફ મેમ્બર
૨.	શાહ ફુલચંદ ગુલાબચંદ	"	"	"
૩.	શાહ ભાસ્કરરાય વિઠ્ઠલદાસ એલએલ. બી.	ભાવનગર		"
૪.	શાહ ખીમચંદ લલ્લુભાઇ	"		"
૫.	શાહ દીપચંદ જીવણભાઈ બી. એ. બી. એસસી.	"	(વાર્ષિકમાંથી)	"
૬.	દલાલ વસંતરાય કાનજીભાઇ	"		વાર્ષિક મેમ્બર
૭.	ડોકટર મણિલાલ ભીમજીભાઇ એમ. બી. બી એસ.	"		"
૮.	શાહ મણિલાલ ભગવાનદાસ કાપીવાળા	"		"
૯.	શેઠ જયંતિલાલ ચત્રભૂજ	"		"

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧–૨ સંપૂર્ણ.

૧. સટીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત-પ્રથમ ભાગ રૂા. ૨–૦–૦

૨. શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ રૂા. ૪–૦–૦

ઘણી જ કાળજીપૂર્વક તેનું સંશોધન, અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમાં સાવધાનપણે સંપાદક મહાપુરુષોએ આ બંને ગ્રંથોમાં કર્યું છે અને રચના-સંકલના વિદ્વત્તાપૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે ગ્રંથ જોયા પછી જ જણાય તેવું છે. બાકી તેની સાથે ગુજરાતી ભાષામાં આપેલ પ્રસ્તાવનામાં વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમાં છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતાંબરીય કર્મતત્ત્વ વિષય શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતાં ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમાં કયા કયા સ્થળે છે તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામાં આવેલ હોવાથી અભ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતાં અધિકતર છે.

ઉંચા એન્ટ્રીક કાગળો ઉપર સુંદર ટાઇપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઇડીંગમાં બંને ભાગો પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત બંનેના રૂા. ૬–૦–૦. પોસ્ટેજ જુદું.

શેઠ લક્ષ્મીચંદજી ભગવાનદાસજી ધીયાનો સ્વર્ગવાસ.

પ્રતાપગઢનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદજી ધીયા ૬૭ વર્ષની ઉંમરે ગત ચૈત્ર વદિ ૦) ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ સ્વભાવે મીલનસાર, માયાળુ અને દેવગુરુધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા હતા. સં. ૧૯૬૦ થી શ્રી જૈન કોન્ફરન્સના પ્રાંતિક સેક્રેટરી હતા અને શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રતિનિધિ પણ હતા. તેઓ આ સભાના ઘણા વખતથી લાઇફ મેમ્બર હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી એક લાયક સભાસદની ખોટ પડી છે. એમના કુટુંબને દિલાસો દેવા સાથે એમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

શેઠ વર્ધમાન મનજીભાઇનો સ્વર્ગવાસ.

અત્રેના રહીશ શેઠ વર્ધમાન મનજીભાઇ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી તા. ૨૭–૬–૪૧ ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. તેઓ ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળા, સ્વભાવે માયાળુ અને મીલનસાર હતા. આ સભાના તેઓ ઘણા વખતથી સભાસદ હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી આ સભાને એક લાયક મેમ્બરની ખોટ પડી છે. તેઓના કુટુંબને દિલાસો દેવા સાથે તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)